

Coordonatori:
Ciprian Ionel Alecu, Marilena Doncean,
Maria Simona Cuciureanu, Dumitru Tudor Jijie

DEZVOLTAREA ECONOMICO-SOCIALĂ DURABILĂ A EUROREGIUNILOR ȘI A ZONELOR TRANSFRONTALIERE

Volumul XLVIII

Presă Universitară Clujeană

**Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gheorghe Zane”
Colectivul de Cercetări Economice**

**DEZVOLTAREA
ECONOMICO-SOCIALĂ DURABILĂ
A EUROREGIUNILOR
ȘI A ZONELOR TRANSFRONTALIERE**

VOLUMUL XLVIII

Coordonatori

**Ciprian Ionel Alecu, Marilena Doncean,
Maria Simona Cuciureanu, Dumitru Tudor Jijie**

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2025

Acest volum a fost elaborat de un colectiv de autori care și-au prezentat lucrările în cadrul celei de a XX-a ediții a conferinței internaționale *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*, care s-a desfășurat la Iași, în perioada 25-26 octombrie 2024.

**DEZVOLTAREA ECONOMICO-SOCIALĂ DURABILĂ
A EUROREGIUNILOR ȘI A ZONELOR TRANSFRONTALIERE**

VOLUMUL XLVIII

Coordonatori:

**Ciprian Ionel Alecu, Doncean Marilena,
Dumitru Tudor Jijie, Maria Simona Cuciureanu**

ISSN 2971-8740

ISSN– L 2971–8740

*Întreaga responsabilitate asupra conținutului științific și informativ
al lucrărilor aparține autorilor.*

© 2024 Coordonatorii volumului. Toate drepturile rezervate.

Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace,
fără acordul coordonatorilor, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. B.P. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel.: (+40)-744-687.884
E-mail: editura@ubbcluj.ro
<http://www.editura.ubbcluj.ro/>
<https://biblioteca.ubbcluj.ro/>

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

- Ciprian Ionel ALECU, CS III dr., ICES „Gh. Zane” – Academia Română Filiala Iași, Iași, România
- Natalia BĂNCILĂ, prof. univ. dr. hab., Academia de Studii Economice a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova
- Tatiana BULARGA, conf. univ. dr., Universitatea de Stat „Alec Russo”, Bălți, Republica Moldova
- Sofia CĂPĂȚÎNĂ, conf. univ. dr., prorectorul Universității Cooperatist-Comerciale din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
- Maria Simona CUCIUREANU, dr., consilier afaceri europene, Asociația „Euroregiunea Siret-Prut-Nistru”, Consiliul Județean Iași
- Corina CUȘNIR, conf. univ. dr., decanul Facultății de Comerț, Finanțe și Contabilitate, Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
- Marilena DONCEAN, CS III dr., ICES „Gh. Zane” – Academia Română Filiala Iași, Iași, România
- Carmen-Mariana DIACONU, prof. univ. asociat, dr., Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară „Ion Ionescu de la Brad”, Facultatea de Agronomie, Iași, România
- Norina Consuela FORNA, prof. univ. dr., decanul Facultății de Medicină Dentară, Universitatea de Medicină și Farmacie „Grigore T. Popa”, Iași
- Elena FUIOR, prof. univ. dr., șefa Catedrei de Contabilitate, Finanțe și Bănci, Facultatea de Comerț, Finanțe și Contabilitate, Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
- Viorica FULGA, conf. univ. dr., Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
- Ovidiu GHERASIM, CS III dr., ICES „Gh. Zane” – Academia Română Filiala Iași, Iași, România
- Serhii HAKMAN, prof. univ. dr., Universitatea Națională „Yuriy Fedkovych”, Cernăuți, Ucraina; Cercet. docent, Centrul Bucovinean de Politologie, Cernăuți, Ucraina
- Aureliu MĂRGINEANU, conf. univ. dr., Academia de Studii Economice a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova
- Ada ȘTAHOVSCHI, prof. univ. dr., Academia Militară a Forțelor Armate a RM, Chișinău, Republica Moldova
- Alina SUSLENCO, conf. univ. dr., Universitatea de Stat „Alec Russo”, Bălți, Republica Moldova
- Marinela RUSU, CS II dr., ICES „Gh. Zane” – Academia Română Filiala Iași, Iași, România
- Larisa ȘAVGA, prof. univ. dr. hab., Rector al Universității Cooperatist-Comerciale din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
- Alina HALLER, CS II dr., abilit., ICES „Gh. Zane” – Academia Română Filiala Iași, Iași, România
- Eugenia Maria PAȘCA, prof. univ. dr., Universitatea Națională de Arte „George Enescu”, Iași, România
- Ion TALABĂ, CS II dr., ICES „Gh. Zane” – Academia Română Filiala Iași, Iași, România
- Tatiana TOFAN, conf. univ. dr., Academia de Administrare Publică, Chișinău, Republica Moldova

CUPRINS

SECȚIUNEA 1.....	13
Capitolul 1 – DINAMICA FENOMENULUI TURISTIC ÎN JUDEȚUL IAȘI ÎN CONTEXT REGIONAL ȘI NAȚIONAL ÎN PERIOADA RECENTĂ.....	15
<i>Chapter 1 – THE DYNAMICS OF TOURISM IN IASI COUNTY IN A REGIONAL AND NATIONAL CONTEXT IN THE RECENT PERIOD</i>	
<i>Andrei CHIRILĂ</i>	<i>15</i>
Capitolul 2 – PARADIGMA ECONOMICĂ ÎN TURISMUL MEDICAL	33
<i>Chapter 2 – THE ECONOMIC PARADIGM IN MEDICAL TOURISM</i>	
<i>Norina Consuela FORNA, Alice MURARIU, Doriană AGOP FORNA, Lorenza DONEA, Norin FORNA</i>	
SECȚIUNEA 2.....	41
Capitolul 3 – IMPACTUL DIGITALIZĂRII ASUPRA SECTORULUI TURISTIC	43
<i>Chapter 3 – THE IMPACT OF DIGITALIZATION ON THE TOURIST SECTOR</i>	
<i>Alina SUSLENCO, Marilena DONCEAN</i>	
Capitolul 4 – STRATEGII DE DEZVOLTARE A SECURITĂȚII ALIMENTARE DIN REPUBLICA MOLDOVA: ABORDĂRI ȘI RECOMANDĂRI	53
<i>Chapter 4 – FOOD SECURITY DEVELOPMENT STRATEGIES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: APPROACHES AND RECOMMENDATIONS</i>	
<i>Boris COREȚCHI</i>	
Capitolul 5 – SECURITATEA ECONOMICĂ ÎN CONTEXTUL CRIZEI ENERGETICE: METODE DE ASIGURARE.....	63
<i>Chapter 5 – ECONOMIC SECURITY IN THE CONTEXT OF THE ENERGY CRISIS: ASSURANCE METHODS</i>	
<i>Valentin CUTCOVSCHI</i>	
Capitolul 6 – PREVENIREA PRODUCERII DEȘEURILOR PERICULOASE ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ	75
<i>Chapter 6 – PREVENTION OF THE PRODUCTION OF HAZARDOUS WASTE IN THE EUROPEAN UNION</i>	
<i>Ioan GONTARIU</i>	

Capitolul 7 – DINAMICA COMERȚULUI INTERNAȚIONAL AL ROMÂNIEI CU BUNURI ȘI SERVICII. O EVALUARE STATISTICĂ	81
<i>Chapter 7 – THE DYNAMICS OF ROMANIA'S INTERNATIONAL TRADE WITH GOODS AND SERVICES. A STATISTICAL EVALUATION</i>	
<i>Ciprian IFTIMOAEI, Daniela Gabriela COZMA</i>	
Capitolul 8 – SUSTENABILITATEA ȘI CALITATEA TRANSCENDENTĂ A MATERIALELOR DE CONSTRUCȚII	103
<i>Chapter 8 – SUSTAINABILITY AND TRANSCENDENT QUALITY OF BUILDING MATERIALS</i>	
<i>Maria-Liliana MARIAN</i>	
Capitolul 9 – ROLUL INTEGRĂRII SISTEMELOR DE CUNOȘȚINȚE MANAGERIALE MODERNE ÎN SECTORUL AGRICOL DIN REPUBLICA MOLDOVA	113
<i>Chapter 9 – THE ROLE OF INTEGRATION OF MODERN MANAGEMENT KNOWLEDGE SYSTEMS IN THE AGRICULTURAL SECTOR IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA</i>	
<i>Sofia SCUTARI, Oleg SCUTARI</i>	
SECȚIUNEA 3	119
Capitolul 10 – TRANSFORMAREA MICULUI BUSINESS ÎN ERA DIGITALĂ: IMPACTUL TEHNOLOGIILOR INFORMAȚIONALE, TENDINȚE, PROVOCĂRI ȘI PERSPECTIVE	121
<i>Chapter 10 – TRANSFORMING SMALL BUSINESSES IN THE DIGITAL ERA: THE IMPACT OF INFORMATION TECHNOLOGIES, TRENDS, CHALLENGES, AND PERSPECTIVES</i>	
<i>Elena BĂDĂRĂU</i>	
Capitolul 11 – IMPACTUL SOCIAL AL PROIECTELOR INVESTIȚIONALE IMPLEMENTATE CU SUPORTUL FINANCIAR AL BĂNCII GERMANE KREDITANSTALT FÜR WIEDERAUFBAU ÎN REPUBLICA MOLDOVA	129
<i>Chapter 11 – SOCIAL INVESTMENT IMPACT OF THE KREDITANSTALT FÜR WIEDERAUFBAU GERMAN BANK PROJECTS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA</i>	
<i>Reghina ERHAN</i>	
Capitolul 12 – CERCETAREA METODELOR DE EVALUARE A MANAGEMENTULUI RISCURILOR ÎN CADRUL SERVICIULUI VAMAL BAZATE PE ANALIZA A BIG DATA	137
<i>Chapter 12 – RESEARCH OF RISK MANAGEMENT ASSESSMENT METHODS WITHIN THE CUSTOMS SERVICE BASED ON BIG DATA ANALYSIS</i>	
<i>Mircea GUTIU</i>	

Capitolul 13 – DIGITALIZAREA ÎN TRANSFORMAREA ECONOMIEI ȘI A PIEȚEI MUNCII: BENEFICII ȘI PROVOCĂRI.....	143
<i>Chapter 13 – DIGITIZATION IN THE TRANSFORMATION OF THE ECONOMY AND THE LABOR MARKET: BENEFITS AND CHALLENGES</i>	
<i>Diana IGNATIUC, Felicia PETREA</i>	
Capitolul 14 – TENDINȚA ÎNTREPRINDERILOR DIN INDUSTRIA ALIMENTARĂ A REPUBLICII MOLDOVA PRIVIND DIGITALIZAREA PROCESELOR MANAGERIALE ȘI A GRADULUI DE APLICARE A TEHNOLOGIILOR INFORMAȚIONALE ÎN ACTIVITĂȚILE LOR	151
<i>Chapter 14 – THE TREND OF ENTERPRISES IN THE FOOD INDUSTRY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA REGARDING THE DIGITALIZATION OF MANAGERIAL PROCESSES AND THE DEGREE OF APPLICATION OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN THEIR ACTIVITIES</i>	
<i>Irina ȘCHIOPU, Iurie RUMEUS, Nicolae BALCĂNUȚĂ, Ilona POPOVICI, Irina VÎȘCU</i>	
Capitolul 15 – ROLUL DEGRITALIZĂRII INFORMAȚIEI ÎN SPAȚIUL TRANSFRONTALIER	167
<i>Chapter 15 – THE ROLE OF INFORMATION DIGITIZATION IN THE CROSS-BORDER SPACE</i>	
<i>Ada ȘTAHOVSCHI, Olesea BUCUCI, Marilena DONCEAN</i>	
Capitolul 16 – STRATEGII INOVAȚIONALE APLICATE ÎN MEDIUL DE AFACERI: PROVOCĂRI ȘI PERSPECTIVE	175
<i>Chapter 16 – INNOVATIVE STRATEGIES APPLIED IN THE BUSINESS ENVIRONMENT: CHALLENGES AND PERSPECTIVES</i>	
<i>Alina SUSLENCO</i>	
Capitolul 17 – PERSPECTIVELE DIGITALIZĂRII SECTORULUI IMM DIN UE	185
<i>Chapter 17 – PERSPECTIVES IN THE DIGITALIZATION OF THE SME SECTOR IN THE EU</i>	
<i>Alina SUSLENCO</i>	
SECȚIUNEA 4.....	193
Capitolul 18 – MONEDELE DIGITALE ALE BĂNCILOR CENTRALE: REALITĂȚI ȘI PERSPECTIVE.....	195
<i>Chapter 18 – CENTRAL BANK DIGITAL CURRENCIES: REALITIES AND PERSPECTIVES</i>	
<i>Ivan LUCHIAN, Angela FILIP</i>	
Capitolul 19 – REPUBLICA MOLDOVA ÎN CADRUL PIEȚELOR FINANCIARE EMERGENTE CONTEMPORANE	203
<i>Chapter 19 – REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE FRAMEWORK OF FINANCIAL MARKETS CONTEMPORARY EMERGENCES</i>	
<i>Aureliu MĂRGINEANU, Alexandru IACHIM</i>	

Capitolul 20 – INVENTARIEREA PATRIMONIULUI ENTITĂȚII: ASPECTE PROCESUALE, CONTABILE ȘI FISCALE	211
<i>Chapter 20 – INVENTORY OF THE ENTITY'S ASSETS: PROCEDURAL, ACCOUNTING AND FISCAL ASPECTS</i>	
<i>Svetlana MIHAILA, Galina BĂDICU, Anatol GRAUR</i>	
Capitolul 21 – REFLECȚII CONTABILE AFERENTE CONTRACTULUI DE ADMINISTRARE FIDUCIARĂ ÎN CADRUL PARTENERIATULUI PUBLIC-PRIVAT	223
<i>Chapter 21 – ACCOUNTING REFLECTIONS RELATING TO THE CONTRACT OF FIDUCIARY ADMINISTRATION IN THE FRAMEWORK PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP</i>	
<i>Corina PANUȘ</i>	
Capitolul 22 – POLITICA BUGETAR-FISCALĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN 1991-2021	
<i>Chapter 22 – FISCAL-BUDGETARY POLICY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE PERIOD 1991-2021</i>	
<i>Andrei PETROIA</i>	
Capitolul 23 – DIAGNOSTICAREA SECTORULUI FINANTELOR PUBLICE SUB ASPECTUL REZILIENȚEI ECONOMICE	239
<i>Chapter 23 – DIAGNOSTICS OF THE PUBLIC FINANCE SECTOR IN TERMS OF ECONOMIC RESILIENCE</i>	
<i>Viorica POPA, Sergiu ȚIRIGAN, Nicolae POPA</i>	
Capitolul 24 – PERFEȚIONAREA REGLEMENTĂRII SECTORULUI BANCAR AL REPUBLICII MOLDOVA.....	249
<i>Chapter 24 – IMPROVEMENT OF THE REGULATION OF BANKING SECTOR OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA</i>	
<i>Tudor SULA</i>	
Capitolul 25 – ASPECTE METODOLOGICE PRIVIND CONTABILITATEA INVESTIȚIILOR IMOBILIARE ÎN REPUBLICA MOLDOVA.....	255
<i>Chapter 25 – METHODOLOGICAL ASPECTS OF INVESTMENT PROPERTY ACCOUNTING IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA</i>	
<i>Iuliana ȚUGULSCHI, Rodica CUȘMĂUNȘĂ, Natalia CURAGĂU</i>	
SECȚIUNEA 5	267
Capitolul 26 – MIGRAȚIA FORȚEI DE MUNCĂ: IMPACT ECONOMIC ȘI SOCIAL ...	269
<i>Chapter 26 – LABOR MIGRATION: ECONOMIC AND SOCIAL IMPACT</i>	
<i>Tatiana BUJOR</i>	

Capitolul 27 – EVOLUȚIA ȘI VIITORUL PIEȚEI LOGISTICII VERZI: TENDINȚE ȘI SOLUȚII SUSTENABILE	279
<i>Chapter 27 – EVOLUTION AND FUTURE OF THE GREEN LOGISTICS MARKET: TRENDS AND SUSTAINABLE SOLUTIONS</i>	
<i>Elena CARP</i>	
Capitolul 28 – ARHITECTURA INSTITUȚIONALĂ PRIVIND GESTIONAREA MIGRAȚIEI ÎN REPUBLICA MOLDOVA	291
<i>Chapter 28 – INSTITUTIONAL ARCHITECTURE REGARDING MIGRATION MANAGEMENT IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA</i>	
<i>Ina FILIPOV</i>	
Capitolul 29 – EXPATRIAȚII MOLDOVENI ȘI CONCEPTUL ÎN SCHIMBARE AL MIGRAȚIEI	303
<i>Chapter 29 – MOLDOVA'S EXPATRIATES AND THE CHANGING CONCEPT OF MIGRATION</i>	
<i>Ludmila GOLOVATAIA, Vitalie CAZACU</i>	
Capitolul 30 – ASPECTE PRIVIND TENDINȚE, OPORTUNITĂȚI ȘI PROVOCĂRI ÎN REALIZAREA NEUTRALITĂȚII CLIMATICE	311
<i>Chapter 30 – ASPECTS OF TRENDS, OPPORTUNITIES AND CHALLENGES IN ACHIEVING CLIMATE NEUTRALITY</i>	
<i>Silvia Elena ISACHI</i>	
SECȚIUNEA 6.....	321
Capitolul 31 – COMPONENTE SEMNIFICATIVE ALE STRUCTURII MANAGENTULUI MEDIULUI.....	323
<i>Chapter 31 – SIGNIFICANT COMPONENTS OF THE ENVIRONMENTAL MANAGEMENT STRUCTURE</i>	
<i>Daniela CORNOIU</i>	
Capitolul 32 – INTERACȚIUNEA DINTRE MEDIU ȘI DEZVOLTAREA DURABILĂ ÎN ZONA NISTRU-PRUT	329
<i>Chapter 32 – THE INTERACTION BETWEEN THE ENVIRONMENT AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE NISTRU-PRUT AREA</i>	
<i>Doina GURIȚĂ</i>	
Capitolul 33 – NORME DE CONDUITĂ REFERITOR LA MANAGEMENTUL MEDIULUI.....	335
<i>Chapter 33 – RULES OF CONDUCT REGARDING ENVIRONMENTAL MANAGEMENT</i>	
<i>Ion Gr. IONESCU, Daniela CORNOIU</i>	

Capitolul 34 – ANALIZA CREDITĂRII ȘI EVALUĂRII CLĂDIRILOR „VERZI” DIN ROMÂNIA	341
<i>Chapter 34 – ANALYSIS OF CREDITING AND EVALUATION OF “GREEN” BUILDINGS IN ROMANIA</i>	
<i>Liliana JITARI</i>	
Capitolul 35 – EVOLUȚII ÎN ATINGEREA NEUTRALITĂȚII CLIMATICE A ROMÂNIEI	351
<i>Chapter 35 – DEVELOPMENTS IN ACHIEVING CLIMATE NEUTRALITY OF ROMANIA</i>	
<i>Gabriela Cornelia PICIU</i>	
SECȚIUNEA 7	357
Capitolul 36 – POSIBILITĂȚI DE DEZVOLTARE A PIEȚEI LEASINGULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA ȘI PRELUAREA EXPERIENȚEI INTERNAȚIONALE ÎN VEDEREA DEZVOLTĂRII DURABILE	359
<i>Chapter 36 – POSSIBILITIES OF LEASING MARKET DEVELOPMENT THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND THE TAKEOVER OF INTERNATIONAL EXPERIENCE VIEWING SU STAINABLE DEVELOPMENT</i>	
<i>Natalia BĂNCILĂ</i>	
Capitolul 37 – TENDINȚELE INTERNAȚIONALE ALE PIEȚEI INTERNAȚIONALE DE CAPITAL	367
<i>Chapter 37 – TRENDS OF THE INTERNATIONAL CAPITAL MARKET</i>	
<i>Iurie CAPRIAN</i>	
Capitolul 38 – INVESTIȚIILE STRĂINE DIRECTE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: TENDINȚE, PROBLEME, SOLUȚII	373
<i>Chapter 38 – FOREIGN DIRECT INVESTMENTS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: TRENDS, PROBLEMS, SOLUTIONS</i>	
<i>Iulia CAPRIAN, Tatiana BALAN</i>	
Capitolul 39 – EVALUAREA IMPACTULUI IMPOZITELOR ASUPRA EVOLUȚIEI ÎNȚREPRINDERILOR MICI ȘI MIJLOCII DIN REPUBLICA MOLDOVA	379
<i>Chapter 39 – EVALUATION OF THE IMPACT OF TAXES ON THE EVOLUTION OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN MOLDOVA</i>	
<i>Tatiana GUTIUM</i>	
Capitolul 40 – LANSAREA BUSINESSULUI MIC ÎN MOLDOVA: BARIERE ȘI OPORTUNITĂȚI DE DEPĂȘIRE	387
<i>Chapter 40 – STARTING A SMALL BUSINESS IN MOLDOVA: BARRIERS AND OPPORTUNITIES TO OVERCOME THEM</i>	
<i>Tatiana GUTIUM, Aliona BALAN</i>	

Capitolul 41 – ROLUL ADMINISTRAȚIEI PUBLICE LOCALE ÎN PROCESUL DE INTEGRARE EUROPEANĂ A REPUBLICII MOLDOVA	392
<i>Chapter 41 – THE ROLE OF LOCAL PUBLIC ADMINISTRATION IN THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA</i>	
<i>Silvia MUNTEAN</i>	
Capitolul 42 – ANALIZA PIEȚEI IMOBILIARE INTERNAȚIONALE ȘI IMPACTUL ACESTEIA ASUPRA PIEȚEI IMOBILIARE DIN REPUBLICA MOLDOVA	399
<i>Chapter 42 – ANALYSIS OF THE INTERNATIONAL REAL ESTATE MARKET AND ITS IMPACT ON THE REAL ESTATE MARKET IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA</i>	
<i>Olesea ROTARU, Oxana SAVCIUC</i>	
Capitolul 43 – SITUAȚIA DATORIEI PUBLICE ÎN MOLDOVA ȘI METODE DE GESTIUNE A EI ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ	413
<i>Chapter 43 – PUBLIC DEBT MANAGEMENT STRATEGY IN MOLDOVA IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION</i>	
<i>Ada ȘTAHOVSCHI, Olesea BUCUCI, Marilena DONCEAN</i>	
Capitolul 44 – TENDINȚE ACTUALE PRIVIND IMPLEMENTAREA NOULUI MANAGEMENT PUBLIC ÎN INSTITUȚIILE PUBLICE DIN REPUBLICA MOLDOVA: SERVICIUL FISCAL DE STAT	421
<i>Chapter 44 – CURRENT TRENDS REGARDING THE IMPLEMENTATION OF THE NEW PUBLIC MANAGEMENT IN THE PUBLIC INSTITUTIONS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA: THE STATE TAX SERVICE</i>	
<i>Tatiana TOFAN, Gabriela PETRACHI, Marilena DONCEAN</i>	
Capitolul 45 – SPECIFICUL PLANIFICĂRII STRATEGICE LA NIVELUL AUTORITĂȚILOR PUBLICE LOCALE DIN REPUBLICA MOLDOVA – REGIUNEA SUD	427
<i>Chapter 45 – THE SPECIFIC STRATEGIC PLANNING AT THE LEVEL OF LOCAL PUBLIC AUTHORITIES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA – SOUTHERN REGION</i>	
<i>Vasile TOMUZ</i>	
SECȚIUNEA 8.....	433
Capitolul 46 – IMPLEMENTAREA GUVERNANȚEI CORPORATIVE ÎN ECONOMIILE TRANFRONTALIERE, ÎN CONTEXTUL CONFLICTULUI MILITAR EUROREGIONAL	435
<i>Chapter 46 – THE IMPLEMENTATION OF CORPORATE GOVERNANCE IN CROSS-BORDER ECONOMIES, IN THE CONTEXT OF THE EUROREGIONAL MILITARY CONFLICT</i>	
<i>Daniel-Serafim BROTEA, Elena-Denisa BLIDARU-DOBRESCU</i>	

Capitolul 47 – DISPARITĂȚILE DEZVOLTĂRII REGIONALE REFLECTATE ÎN DOCUMENTELE DE POLITICI PUBLICE ALE REPUBLICII MOLDOVA.....	443
<i>Chapter 47 – REGIONAL DEVELOPMENT DISPARITIES REFLECTED IN THE PUBLIC POLICY DOCUMENTS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA</i>	
<i>Sergiu CORNEA</i>	
CAPITOLUL 48 – INTEGRAREA INTERNAȚIONALĂ A REPUBLICII MOLDOVA – CA FACTOR AL CREȘTERII ECONOMICE	457
<i>Chapter 48 – INTERNATIONAL INTEGRATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA – A FACTOR OF ECONOMIC GROWTH</i>	
<i>Ilian GALBEN, Petru ROȘCA</i>	
CAPITOLUL 49 – BARIERE INSTITUȚIONALE ÎN FAȚA FUZIUNILOR ȘI CONSOLIDĂRIILOR INEFICIENTE: O PERSPECTIVĂ ISTORICĂ ȘI MODERNĂ	483
<i>Chapter 49 – INSTITUTIONAL BARRIERS TO INEFFECTIVE MERGERS AND CONSOLIDATION: HISTORY AND MODERNITY</i>	
<i>Elena MANDAJI</i>	
Capitolul 50 – CAUZE ALE DEZECHILIBRULUI EXTERN ÎN ROMÂNIA	499
<i>Chapter 50 – CAUSES OF THE EXTERNAL DISEQUILIBRIUM IN ROMANIA</i>	
<i>Camelia MILEA</i>	
Capitolul 51 – VALORIFICAREA SUPERIOARĂ A PRODUSELOR AGROALIMENTARE DIN FERMĂ, PRIN INTERMEDIUL PUNCTELOR GASTRONOMICE LOCALE. EXEMPLE DE BUNE PRACTICI CE POT FI MULTIPLICATE LA NIVELUL EUROREGIUNILOR.....	509
<i>Chapter 51 – ENHANCING THE VALUE OF AGRI-FOOD PRODUCTS FROM THE FARM THROUGH LOCAL GASTRONOMIC POINTS. EXAMPLES OF BEST PRACTICES THAT CAN BE REPLICATED ACROSS EUROREGIONS</i>	
<i>Dănuț UNGUREANU, Veronica ȚARAN-BACIU-GEORGESCU</i>	

SECȚIUNEA 1

Capitolul 1 – DINAMICA FENOMENULUI TURISTIC ÎN JUDEȚUL IAȘI ÎN CONTEXT REGIONAL ȘI NAȚIONAL ÎN PERIOADA RECENTĂ

Chapter 1 – THE DYNAMICS OF TOURISM IN IASI COUNTY IN A REGIONAL AND NATIONAL CONTEXT IN THE RECENT PERIOD

Andrei CHIRILĂ¹

Abstract

Although tourism generally contributes to the creation of the GDP to a small extent (except in some microstates where it is a niche activity), it is nevertheless a quite relevant component in the development of any territory, whether we are talking about economic development in full, or we are talking about visibility or brand image. It can create added value, involving horizontally other economic sectors, in addition to the hospitality industry per se. Although it is not a tourist county, and tourism is not its main asset – but it significantly facilitates the development of the local economy – this phenomenon has gained momentum recently in Iasi County, as in most of the country, even despite the recent COVID19 crisis, momentum measured by data collected monthly by the INS (primary and derived indicators). However, some indicators, especially those related to tourist attendance, are not published distinctly at this territorial level, but only at the national one. Thus, the article aims to analyse the current state and recent dynamics of tourism in Iasi through rather deductive methods, trying to contextualize the intensity of the tourist phenomenon both temporally (data series for the last 10 years available) and spatially (through comparisons with other similar counties or through an analysis of North-East Region). As new elements, we tried to provide some information about the share of foreign tourists at locality level in the North-East Region, about the attendance of Iasi tourist structures by European countries of origin, about the favourite destinations of tourists from Iasi (by travel agencies), or to try to outline a regional tourism typology according to the recent tourist behaviour of each locality in the North-East region.

Keywords: tourism, Iasi County, touristic accommodation capacity, arrival of tourists

JEL: L83, Z32

Introducere

Articolul de față nu se dorește a fi nici o analiză exhaustivă a fenomenelor cercetate în ultimii ani, nici o monografie care să reia prezentarea resurselor turistice din județul Iași, fie ele naturale ori antropice, nici măcar o reluare a datelor lunare/anuale care apar în buletinele/anuarele/comunicatele de presă ale Institutului Național de Statistică. El are doar pretenția de a fi cel mult o „fotografiere” (carto)grafică, temporală și teritorială dimensiunilor turismului ieșean din ultimii ani. Această idee ne-a venit întrucât, ca statistician și geograf, am descoperit că o bună parte din datele brute culese de către colegii statisticieni nu este valorizată, fie din cauza volumului foarte mare de informație (considerabilă redundantă de unii), fie din cauza lipsei reprezentativității statistice (eșantioane mici la nivel județean, dar reprezentative la nivel național). Datele acestui articol au fost culese lunar și/sau anual prin două anchete statistice: *Turism_1a – Frecventarea structurilor de primire turistică cu funcțiuni de cazare turistică* – lucrare exhaustivă lunară, în care sunt incluse toate unitățile de cazare din județul Iași, actualizate bianual pe urma listelor primite de la Ministerul Turismului, dar și *Turism_2 – Activitatea agențiilor de turism*, lucrare anuală pe bază de eșantion. Din acest ultim motiv, am decis ca informațiile ce vor fi prezentate, extrase din această anchetă, să fie relativizate și prezentate doar orientativ, sub formă procentuală.

Articolul de față nu își propune să fie o analiză exhaustivă a fenomenelor turistice din ultimii ani, nici o monografie care să prezinte toate resursele turistice din județul Iași, fie ele naturale sau antropice, și

¹ Dr., consilier, Direcția Județeană de Statistică Iași, Serviciul de Statistică Socială, Demografie și Forță de Muncă, andrei.chirila@iasi.insse.ro

nici măcar o reiterație a datelor lunare sau anuale din buletinele și comunicatele de presă ale Institutului Național de Statistică. Scopul său este să ofere o perspectivă grafică și temporală asupra dimensiunilor turismului ieșean din ultimii ani. Această abordare a venit din dorința de a valorifica datele brute colectate de statisticieni, care de multe ori nu sunt utilizate la capacitate maximă din cauza volumului mare de informații sau a lipsei de reprezentativitate statistică la nivel județean. Datele prezentate în acest articol au fost colectate lunar și/sau anual prin două anchete statistice: *Turism_1a – Frecventarea structurilor de primire turistică cu funcțiuni de cazare turistică* – anchetă lunară exhaustivă, care include toate unitățile de cazare din județul Iași, actualizate bianual pe baza listelor primite de la Ministerul Turismului; și *Turism_2 – Activitatea agențiilor de turism*, anchetă anuală pe bază de eșantion. Informațiile prezentate din această ultimă anchetă sunt relativizate și prezentate orientativ, sub formă procentuală.

Structura lucrării

Am gândit structura articolului într-o formă clasică, de la general la particular și de la partea de infrastructură turistică (potențial turistic) la cea de frecventare turistică – deși ușor repetitivă, fără această contextualizare, elementele de noutate ar putea părea fără un fir logic. Astfel, într-o primă fază s-a avut în vedere analiza dinamicii recente a capacității de cazare (mai relevantă comparativ cu cea a numărului de structuri turistice) și a numărului de sosiri (2012-2022) la nivelul județului Iași și a altor județe similare (Cluj, Timiș, Suceava, Bacău, Chișinău), acordându-se atenție și ponderii turiștilor străini pentru ultimul an pentru care există date disponibile. Astfel, din acest punct de vedere, s-a dorit observarea modului în care turismul din unitățile administrative respective și-a revenit după pandemia de COVID-19, cât și gradul de internaționalitate în frecventarea turistică.

Următoarea parte a articolului presupune trecerea la un nivel de analiză regional, în acest sens realizând o tipologie turistică a unităților administrativ-teritoriale LAU2 din regiunea de Nord-Est a României printr-o analiză multivariată în componente principale, luându-se în calcul următoarele variabile: indicele Defert (2023), durata medie a sejurului (2023), indicele de utilizare netă a capacității de cazare (2023), ponderea turiștilor străini în totalul sosirilor turistice (2023), cât și creșterea/descrășterea relativă (2023-2019) a capacității de cazare în funcțiune și a numărului total de sosiri turistice, util în observarea diferențelor teritoriale a impactului pandemic și a gradului de recuperare turistică post-pandemică.

Partea a treia a articolului presupune un nivel teritorial european/internațional, analizând repartația frecventării turistice a unităților de cazare din județul Iași pe țări de proveniență și o examinare a duratei medii a sejurului (2023). Ultima parte a studiului încearcă să stabilească principalele destinații ale ieșenilor participanți la acțiunile turistice ale agențiilor de turism (2023). Aplicabilitatea acestor mini-analize ar putea fi îndreptată atât spre promovarea turistică în zonele cu cel mai mare potențial emițător, cât și spre agențiile de turism/companiile aeriene/companiile de transport rutier, pentru identificarea destinațiilor posibile regulate/charter pentru care încă nu există legături directe din zona Moldovei.

Aspecte conceptuale și metodologice

În primul rând, orice demers științific asupra dinamicii fenomenelor turistice trebuie definească noțiunile cu care se va opera din acest punct de vedere. Astfel, turismul reprezintă un fenomen care implica inițial abandonarea temporară a spațiului cotidian de viață în favoarea altui loc, construit pentru turiști, consacrat exclusiv odihnei. Dacă ar fi să urmărim această definiție foarte restrictivă, putem afirma că în județul Iași aproape nu există turism, dat fiind faptul că preponderente în județul nostru sunt activitățile tip MICE (Meetings, Incentives, Conferencing,

Exhibitions). Mai târziu, definiția dată de OMT (Muntele, Iașu, 2006) este mai incluzivă, menționând că turistul este orice persoană care se află în afara reședinței sale curente pentru o perioadă de cel puțin 24 de ore și pentru maximum patru luni, din următoarele motive – agrement, sănătate, misiuni sau reuniuni de orice fel, călătorii de afaceri, deplasări profesionale, tranzit etc. Alți autori (Demen Meyer, 2010) marșează pe ideea că turismul implică și interacțiuni între diferite comunități, schimburi culturale și o influență economică semnificativă asupra destinațiilor, dar și relații între indivizi și locuri. În aceeași ordine de idei, în normele metodologice la INS se precizează că în numărul turiștilor cazați în unitățile de cazare turistică se cuprind toate persoanele (români și străini) care călătoresc în afara localităților în care își au domiciliul stabil, pentru o perioadă mai mică de 12 luni și stau cel puțin o noapte într-o unitate de cazare turistică; motivul principal al călătoriei este altul decât acela de a desfășura o activitate remunerată în locurile vizitate.

Resursele turistice (potențialul turistic) asigură frecvența turistică, unele fiind create în scopuri multiple (în genere obiective turistice ca biserici, palate, muzee etc.), iar altele având o destinație exclusiv turistică: fie structuri de primire turistică ori restaurante, fie elemente create în scopul agrementului – săli de concerte, palate de congrese, parcuri de agrement, operațiuni de renovare urbană. O analiză temporală/spațială cantitativă a primelor va fi făcută în prima parte a articolului.

Există o bogată literatură de specialitate referitoare la fenomenul turistic, la manifestările lui și la contextualizările acestora în spațiul românesc. Putem aminti doar câteva dintre cele mai recente și relevante contribuții din acest punct de vedere. Unele (Cehan et al., 2019) sunt adevărate sinteze teritoriale ale dinamicii turismului românesc în perioada postdecembristă, analizând la nivel temporal cum teritorii cu specific diferit urmează traiectorii diferite în ceea ce privește cererea și oferta turistică. Altele se rezumă la o serie de timp mai recentă (Iftimoaei, Gabor, Baci, 2023), explorând impactul pandemiei asupra fluxurilor turistice atât la nivel temporal, cât și la cel teritorial, încercând și să contureze câteva măsuri și direcții strategice pentru stimularea redresării acestui sector economic. Alți autori (Popescu, Popp, Militaru, 2023) încearcă o zonare turistică a țării prin crearea de Organizații de Management al Destinației, dar și identificarea existenței unei corelații între cererea și oferta turistică din România în perioada recentă. Analizele sunt diverse și merg până la un nivel teritorial local, ajungându-se (Udrea, 2023) până la o analiză a cererii privind turismul ecleziastic în municipiul Iași prin metoda chestionarelor și evidențiindu-se preferințele turiștilor seniori pentru activități care implică participarea la evenimente religioase (Sfânta Parascheva, 14 octombrie). În această ordine de idei, studiul nostru doar vine în completarea acestora, folosind datele statistice de care am dispus, printr-o punere în context și concentrarea pe elementele de noutate.

Pentru realizarea articolului s-au utilizat o serie de metode generale. Astfel, s-a apelat la *metoda dialectică*, ce a permis identificarea relațiilor dintre turism și factorii care îl influențează, dar și a proceselor referitoare la acesta sau la *metoda analizei și sintezei*, în sensul urmăririi comportamentului fiecărei unități spațiale în serii de timp, dar și crearea de tipologii și comparații în funcție de asemănările și deosebirile comportamentale ale acestora. De asemenea, s-a apelat și la *metoda comparativă* (prin intermediul celor două metode relaționate – *inductivă* și *deductivă*), comparând județele luate în calcul între ele sau dinamica anumitor indicatori turistici la nivelul județului Iași, Regiunii de Nord-Est (Suceava, Bacău) și al României/Republicii Moldova (Cluj, Timiș, Chișinău), încercându-se explicarea acestor comportamente și evoluții fie de la general la particular (contextualizându-le), fie de la particular la general. În plus, analiza, sinteza și comparația au fost posibile utilizând metoda cantitativă

(atât în cazul vulnerabilităților cantitative, cât și al celor calitative), tradusă prin culegerea de date statistice, prin modificarea și armonizarea lor în ©Microsoft Excel, prin prelucrarea acestora, astfel asigurându-se un cadru de analiză obiectiv, care să susțină evoluția și argumentarea discursului.

Trecerea de la nivelul descriptiv al discursului științific la analizele teritoriale ale diversilor indicatori turistici nu se poate realiza decât folosind metoda cartografică (ce implică inclusiv modelizarea), materialul factic brut neputând surprinde facil nuanțele fenomenelor analizate și intensitatea diferită cu care acestea se manifestă la nivel teritorial. Pentru realizarea acestui deziderat, s-a utilizat programul GIS ©Philcarto, care a oferit posibilitatea cartării aspectelor spațiale prin diferite tipuri de hărți care au fost aduse la forma finală prin utilizarea programului ©Adobe Illustrator, instrument de Desen Asistat de Calculator.

Pe lângă reprezentările cartografice uni/bivariate, o atenție particulară a fost acordată unei hărți multivariate (în cazul Regiunii de Nord-Est) – după cum sugerează și denumirea, aceasta are avantajul de a lua în calcul mai multe variabile, fiind sugestivă în urmărirea modului în care se raportează fiecare unitate spațială la fiecare variabilă, dar și a legăturilor (similitudine/diferențiere) dintre componente. Ele sunt o expresie a *metodei Clasificării Ierarhice Ascendente* (CAH) care permite calcularea similitudinii dintre unități în funcție de modul de raportare față de variabile (ecart fie pozitiv, fie negativ față de mediile valorilor acestora), existând totuși dezavantajul riscului ca, cu cât numărul de variabile este mai ridicat, cu atât posibilitatea ca unități spațiale cu comportament relativ diferit să fie incluse în același profil-tip. În aceeași ordine de idei, am inclus în acest tip de hartă multivariată și o *analiză în Componente Principale* (ACP), ce permite calcularea coeficientului de corelație (Bravais-Pearson) dintre variabile și dintre variabile și unități spațiale, ulterior transformându-le în variabile decorelate (componente principale), cu scopul de a sintetiza cantitatea mare de informație și de a o face mai puțin redundantă. Principiul fundamental al acestei metode este de a extrage cel mai mic număr de componente care să recupereze cât mai mult din informația totală conținută în datele originale, aceste noi componente exprimând atribute noi ale indivizilor și construite astfel încât să fie necorelate între ele, fiecare din aceste noi variabile fiind o combinație liniară de variabile originale (Giannelloni & Vernet, 2001, p. 382). Astfel, prin acest tip de hartă, s-a încercat realizarea unei tipologii turistice a localităților regiunii de Nord-Est, folosindu-se în acest sens mai multe variabile:

1. Indicele Defert, definit ca raportul dintre numărul de sosiri și populația după domiciliu la nivel LAU2 (Cehan, 2024), considerat relevant pentru ilustrarea intensității activității turistice, cât și pentru diferențierea teritorială în funcție de profilul lor turistic.

2. Durata medie a sejurului, definit ca raportul dintre numărul de sosiri și numărul de înnopțiuni ale turiștilor

3. Indicele de utilizare netă a capacității de cazare turistică în funcțiune, calculat prin raportarea numărului de înnopțiuni realizate la capacitatea de cazare turistică în funcțiune din perioada respectivă (un element de noutate la nivel LAU2, acesta nefiind diseminat de către INS la acest nivel teritorial)

4. Ponderea sosirilor turiștilor străini în totalul sosirilor turistice (un alt element de noutate la nivel LAU2, diseminarea oficială în acest sens mergând până la nivel județean).

Nu în ultimul rând, ipoteza principală a studiului este că frecventarea turistică în județul/municipiul Iași și-a revenit după episodul 2020-2021 mai bine decât în cazul celorlalte unități teritoriale studiate, totuși accentuându-se caracterul său național și existând o stagnare la nivelul ofertei de cazare turistice.

Contextualizarea capacității de cazare turistică și a frecvenței turistice recente la nivel regional și național

Din punctul de vedere al frecvenței turistice, ca și din alte puncte de vedere din sfera socio-economică, județul Iași se aseamănă cu județele Cluj și Timiș (rang, poziție în cadrul național, importanță relativă etc), astfel că pentru contextualizare turistică, am decis să realizăm o scurtă comparație între cele trei. De asemenea, în cadrul Moldovei Apusene, județele ce constituie locomotive pentru dezvoltarea economică sunt Iași, Suceava și Bacău, astfel că vom finaliza această succintă introducere printr-o comparație și între aceste ultime trei, deși profilul lor turistic este diferit (se adresează altui segment de public, sunt suprareliefate tipuri de turism montan/balneo versus turism MICE etc). Nu în cele din urmă, o altă comparație care ni s-a părut utilă din perspectivă turistică a fost cea privitoare la orașul Chișinău, capitala Republicii Moldova, cu care municipiul Iași se aseamănă din punct de vedere funcțional și economic și care, la nivel de turism internațional fac parte din același areal.

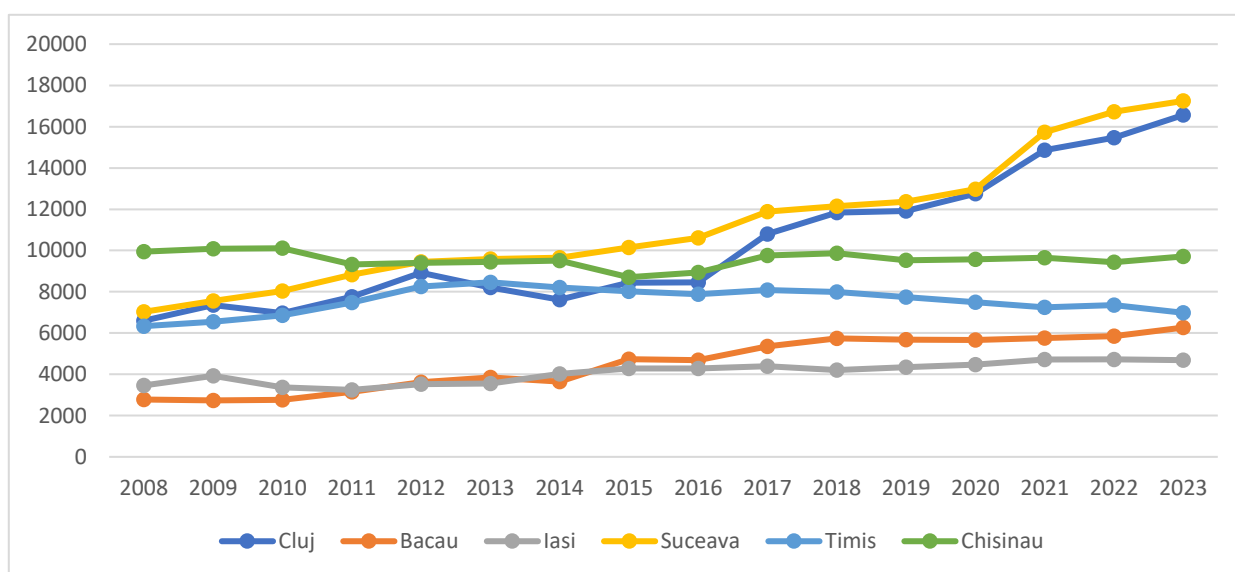

Fig. 1. Dinamica recentă a capacității de cazare turistică (locuri)

Sursa: Date prelucrare de autor

Ne vom începe analiza cu o surprindere a dinamicii recente a capacității de cazare turistică (locuri). Astfel, creșteri importante din acest punct de vedere se înregistrează în județele cu o importantă componentă a turismului rural sau montan: Cluj, de la un minim de 6600 locuri în 2008 la un maxim de 16500 locuri în 2023 – creștere 150% (și de la 3600 la 8200 locuri în municipiul Cluj-Napoca – 130%, deși creșterea nu este datorată exclusiv turismului montan din Apuseni), Suceava, de la 7000 locuri în 2008 la 17200 în 2023 – 145% (și de la 1100 la 1500 pentru municipiul Suceava, în același interval temporal, adică 36%) și Bacău de la 2800 locuri la 6200, mai mult decât o dublare – 120% (700 locuri în 2008 vs 1400 locuri în 2023 pentru municipiul Bacău). Pentru județul Iași, creșterea este de 35% (de la 3500 la 4700 locuri, 2500 la 3700 în municipiul Iași, adică o creștere de 45%), pentru județul Timiș de 10% (de la 6300 la 7000 locuri; 20% în municipiul Timișoara, de la 4000 la 4800 locuri), iar pentru municipiul Chișinău dinamica a fost ușor descendentă – minus 2%, de la 10 mii la 9700 locuri. Concluzionând, în general dinamica capacității de cazare în cazurile analizate a fost în general ascendentă, neexistând o sincopă semnificativă în perioada 2020-2021, în timpul pandemiei de Covid-19. Creșterile cele mai importante au avut loc în județele cu turism rural, balnear și

montan important, cele din zona de deal și podiș având evoluții mai modeste. Pe de altă parte, municipiul Iași, chiar cu o creștere semnificativă, rămâne în urma municipiilor Cluj-Napoca și Timișoara, similare din punctul de vedere al funcționalității turistice și chiar în urma Chișinăului – raportat la o populație dublă și chiar și o mică scădere în intervalul de timp studiat.

Următoarea secțiune a analizei are în vedere contextualizarea dinamicii recente a sosirilor turiștilor în structurile de primire turistică, intervalul temporal fiind 2012-2023 (ultimele date disponibile), păstrând însă aceleași unități teritoriale ca în cazul capacității de cazare. Astfel, dacă în cazul indicatorului precedent, ordinea descrescătoare pentru anul 2023 era Suceava – Cluj – Chișinău – Timiș – Bacău – Iași, în cazul frecvenței turistice din anul 2023 ordinea devine Cluj – Suceava – Iași – Timiș – Chișinău – Bacău.

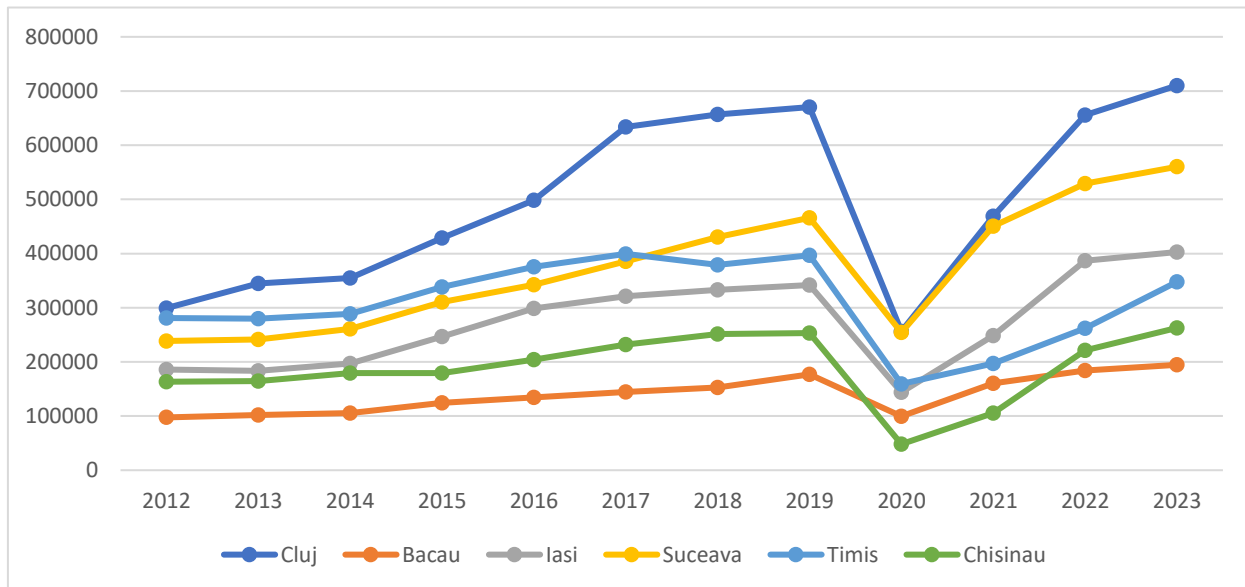

Fig. 2. Dinamica recentă a numărului de sosiri turistice în structuri de primire turistică (număr persoane)
Sursa: Date prelucrare de autor

Dinamica numărului de turiști din județul Cluj a evoluat de la aproape 300 mii sosiri în 2012 la peste 710 mii în 2023 (din care peste 70% în municipiul reședință, Cluj Napoca – 505 mii sosiri), cu un minim pandemic de 256 mii în anul 2020, în timp ce județul Suceava a cunoscut o evoluție de la 239 mii în 2012 la 560 mii în 2023, cu o cădere în timpul pandemiei de până la 254 mii în 2020, oricum peste nivelurile inițiale din anii 2012-2013. Județul Iași, cu o dinamică recentă de doar 35% în cazul capacității de cazare, a cunoscut o creștere a frecvenței turistice mult mai semnificativă, de la 186 mii în 2012 la 403 mii în 2023, mai mult de o dublare, cu un minim cauzat pandemiei de 144 mii sosiri în 2020. De asemenea, majoritatea absolută a celor 403 mii de sosiri înregistrată în 2023 este datorată municipiului Iași (375 mii sosiri, adică 93%, mult peste valoarea relativă înregistrată de capitala Transilvaniei în cadrul județului omonim). În cazul județului Timiș, s-a înregistrat un număr de 281 mii turiști în 2012 și de 347 mii în 2023, cu un minim de 159 mii în anul 2020, trendul fiind tot unul pozitiv, însă mult sub cazul municipiilor Cluj-Napoca și Iași, această situație în condițiile în care capitala Banatului a fost și Capitală Culturală Europeană în anul 2023. În plus, din cele 347 mii de sosiri ale ultimului an al analizei, 285 mii s-au înregistrat în Timișoara (82% din total județ, peste Cluj-Napoca, dar sub Iași). În cazul capitalei Republicii Moldova au fost înregistrate 163 mii sosiri turistice în 2012, respectiv 262 mii în 2023, cu un minim de 48 mii în 2020 (în genere, probabil majoritatea cetățeni moldoveni). Surprinde valoarea scăzută a frecvenței turistice, inclusiv comparativ cu

municipiul Iași (peste 100 mii de turiști în minus în 2023), deși capacitatea de cazare este dublă în Chișinău. În cele din urmă, județul Bacău a cunoscut și acesta o dublare a numărului de turiști, de la 97 mii în 2012 la 194 mii în 2023, cu un minim secundar de 99 mii în anul 2020, o scădere mai puțin pregnantă decât în cazul celorlalte județe luate în calcul, în principal datorită rezilienței turismului balnear din Slănic-Moldova ori Târgu Ocna.

Ca o completare a celor prezentate mai sus, am încercat și realizarea unei comparații teritoriale a frecvenței turistice ținând cont gradul de internaționalism al fenomenului turistic (ponderea turiștilor străini în total sosiri), ultimul an cu date disponibile pentru toate UAT-urile analizate fiind 2022 (figura 3). Am adăugat și municipiul București, deși este evident că acesta are alt rang față de județele luate în calcul, mai mult pentru a vizualiza discrepanțele dintre acesta și județele Regiunii Nord-Est. Astfel, acestea, pe lângă faptul că au un număr redus de sosiri în cifre absolute, au și ponderi reduse ale turiștilor străini în total: 4,3% străini în județul Neamț, 6,4% în Bacău, 7,7% în Suceava și 14,7% în Iași, valori scăzute deși regiunea se află în apropierea a două state cu graniță directă, iar anul 2022 a fost caracterizat și de un număr însemnat de refugiați (turiști? – de vreme ce au achiziționat servicii turistice) ucraineni.

Procente mai importante s-au înregistrat în județul Cluj (15,9%), Timiș (23,5%; deși cu un număr de sosiri total mai redus, apropierea de fluxurile economice și de transport ale Europei Centrale au avut un cuvânt semnificativ de spus din acest punct de vedere), în municipiul București (42,5%) și în municipiul Chișinău (65,6%).

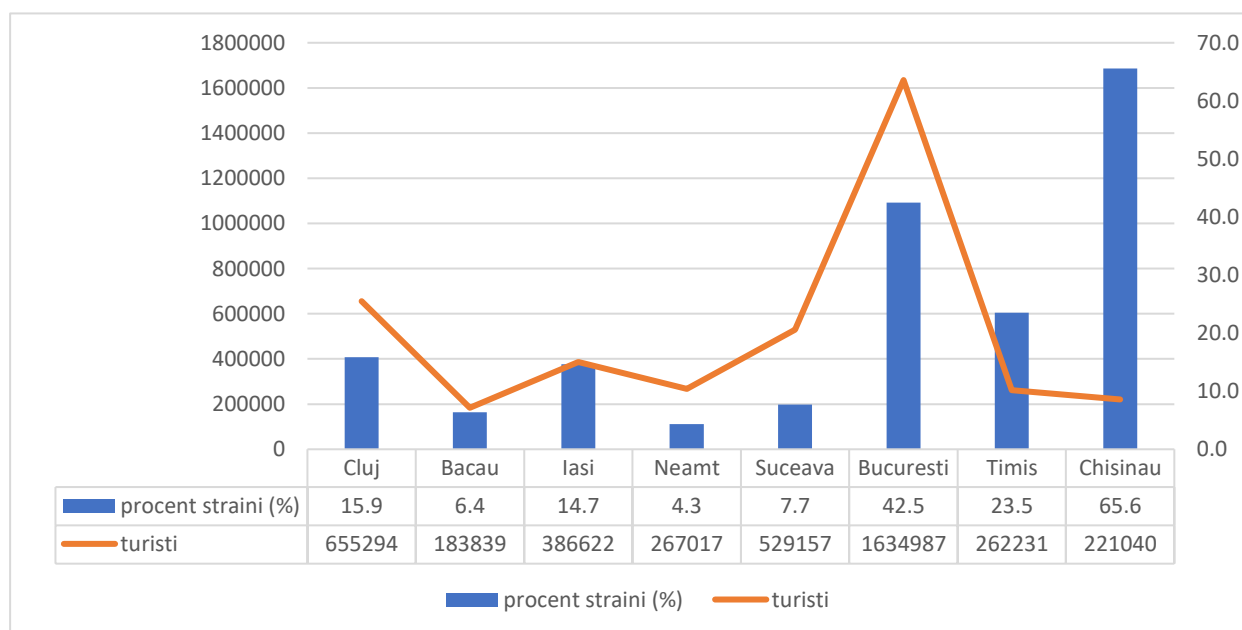

Fig. 3. Comparații teritoriale în frecvența turistică în anul 2022

Sursa: Date prelucrare de autor

În cazul Bucureștiului surprinde nu atât numărul total de turiști (1,63 milioane), întrucât, ponderat la populația sa, municipiul Iași ar trebui să se situeze mai bine (361 mii turiști în capitala Moldovei în 2022, la o populație de 6 ori mai mică decât a Bucureștiului – păstrând proporțiile, la o populație similară cu cea a capitalei României, ar fi trebuit înregistrați peste 2 milioane de turiști în Iași), cât gradul de internaționalitate a fenomenului turistic, având în vedere numărul de companii multinaționale, de ambasade, de instituții de cultură ori de spectacole cu participanți străini ori a singurului aeroport cu adevărat internațional din România. De asemenea, surprinde și valoarea relativă înregistrată în capitala Republicii Moldova, însă trebuie avut în

vedere contextul particular al acestora – dimensiunile reduse ale țării limitează mult înnoptările cetățenilor moldoveni în interes de serviciu ori pentru congrese ori conferințe. Pe de altă parte, din cele 162 mii de sosiri ale cetățenilor străini înregistrate în 2022 în întreaga Republică Moldova, aproape jumătate au fost cetățeni ucraineni (76 mii, comparativ cu 26 mii sosiri din România) – această situație poate fi pusă în comparație și cu județele Regiunii Nord-Est, cu grade mici de internaționalism, deși în proximitate directă și ele cu statul ucrainean.

Considerații regionale în frecventarea turistică din Regiunea de Nord-Est

Ne propunem să continuăm analiza, trecând la un nivel teritorial regional, mai exact încercând să surprindem disparitățile și comportamentul specific celor mai importante UAT-uri din Regiunea de Nord-Est. Încercăm să realizăm acest lucru prin două reprezentări cartografice. Prima se intitulează *Indicii de utilizare netă a locurilor de cazare și numărul de sosiri turistice în 2023 în Regiunea de Nord-Est* (sursa: 4) și este o reprezentare bivariată. S-au ales acești doi indicatori deoarece considerăm că surprind cel mai bine atât intensitatea fenomenului turistic, cât și impactul acestuia asupra comunităților locale.

Astfel, cele mai importante centre turistice receptoare în 2023 au fost municipiul Iași (375 mii sosiri), urmat la mare distanță de municipiul Suceava (109 mii), Gura Humorului (69 mii), Bacău (67 mii), Piatra Neamț (64 mii), Slănic Moldova (59 mii), Vatra Dornei (57 mii) și comuna Ceahlău, cu stațiunea montană Durău (57 mii). Se remarcă atât centrele urbane mari, care pot susține și un turism de afaceri, de congrese și conferințe ori de tranzit, cât și localități exponente ale turismului montan ori balnear.

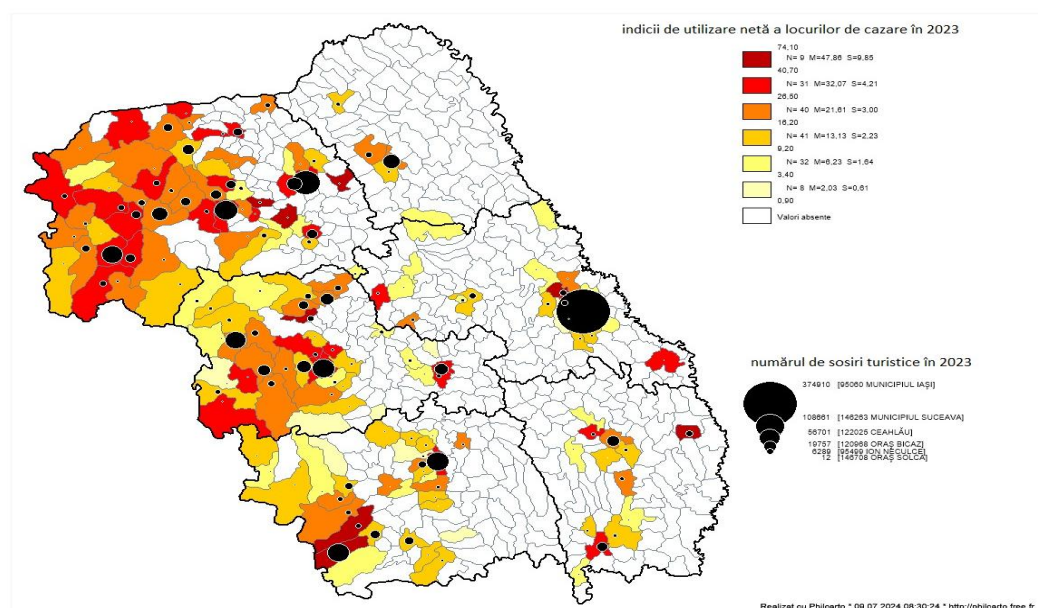

Fig. 4. Indicii de utilizare netă a locurilor de cazare și numărul de sosiri turistice în 2023 în Regiunea de Nord-Est
Sursa: Date prelucrare de autor

Strict teritorial, se evidențiază mai multe areale de interes din acest punct de vedere, care se suprapun în parte peste axele de transport. În primul rând, axa Suceava – Vatra Dornei, atât cu număr însemnat de turiști, cât și cu indici de utilizare netă a locurilor de cazare de peste 25-30, apoi zona Târgu Neamț – Bălțătești – Piatra Neamț, cu ramificații spre Durău ori spre comuna Alexandru cel Bun (Bistrița-Viișoara-Vaduri-Pângărați) și Bicăz. Urmează, cu intensități ale

frecvențării turistice mai reduse zona Văii Troțușului și, oarecum surprinzător, Valea Bârladului, între Ștefan cel Mare/Vaslui și Bârlad. În afară de aceste areale, mai există câteva localități care acționează de sine stătător, precum Iași, Bacău și într-o mai mică măsură, Botoșani, Roman și Huși, situație care poate fi explicată în cea mai mare parte prin turismul de tranzit. Surprinzând arealele destul de întinse fără nicio structură turistică, referindu-ne în acest sens la mare parte din județul Botoșani, Colinele Tutovei ori Dealurile Fălciului ori chiar mare parte din județul Iași, care nu reușește să contureze măcar o zonă lineară de tranzit Iași – Târgu Frumos – Pașcani/Roman.

În ceea ce privește indicele de utilizare netă a locurilor de cazare, menționăm că INS nu publică acest indicator la nivelul LAU2, ci doar la nivel județean, deci această analiză ar putea reprezenta un element de noutate. Indicele atinge valorile maxime în comunele Horodniceni SV (74,1) și Rediu IS (50,5), situația primei explicând-se prin existența unei singure structuri de cazare, iar a celei de-a doua prin proximitatea reședinței de județ. Urmează comuna Bălțătești (48,4), municipiul Iași (47,6), Dofteana BC (43,8), Huși (42,8), Ciprian Porumbescu SV (40,8), Slănic Moldova (40,7) și municipiul Suceava (40,6). Restul celorlalte localități din Regiunea de Nord-Est înregistrează indici sub 40, chiar și stațiuni montane cunoscute, precum Vatra Dornei (33,6), Gura Humorului (32,5), Câmpulung Moldovenesc (25,3), Vama (21,9), Ceahlău (21,7), Vânători-Neamț (11,7) sau Târgu Ocna (9,2), aceasta în condițiile în care multe dintre ele primesc mai mulți turiști decât populația lor totală. Acest fapt se poate explica prin sezonabilitatea accentuată a turismului montan, fie că vorbim de turismul de weekend, fie de cel grupat în câteva luni de vară și de iarnă ale anului. De asemenea, localități precum municipiile Iași, Suceava ori stațiunea Slănic Moldova, cu un grad de ocupare de aproape 50% în tot decursul anului, ar putea susține o nouă creștere a capacității de cazare și a numărului de structuri. De altfel, dacă e să luăm exemplul lunii iunie 2023 (o lună relativ bună din punct de vedere turistic, început de sezon estival), doar județele Iași (49,6 – superior chiar și municipiului București – 46,5) și Suceava (32,1) au indici de utilizare turistică superiori mediei naționale (30,6), județele Neamț și Bacău înregistrând indici cu valori de 24, iar Botoșani și Vaslui în jurul valorii de 20. O ultimă idee în acest sens, municipiul Iași pare că își „canibalizează” celelalte UAT-uri din județ din punctul de vedere al gradului de ocupare (cu excepția comunelor Rediu și Moțca, în ultima dintre ele fiind situată celebra cabană Codrii Pașcanilor). De altfel, cu excepția a 3-4 localități, acest indicator are valori mai slabe în județul Iași decât în alte zone mai puțin dezvoltate turistic, precum Valea Bârladului, zona (peri)urbană a Botoșanilor ori valea băcăuană a Bistriței. De altfel, gradul foarte redus de ocupare turistică este o problemă la nivelul întregii țări, care nu poate fi rezolvată decât prin acțiuni care să includă promovarea inițiativelor locale în turism, întreprinderea de acțiuni de modernizare a unităților de cazare sau politici promoționale publicitare active. Fără aceste acțiuni, se poate ajunge la o dilemă à la Schrödinger – este și nu este necesară, în același timp, deschiderea de noi unități de cazare, pentru că fără noi unități calitative de cazare nu poate crește semnificativ frecvențarea turistică, dar simpla creștere a numărului de locuri nu garantează succesul demersului, în condițiile în care media națională a gradului de ocupare nu trece, în general, de o treime, iar capitalul necesar investițiilor în turism se poate multiplica mai facil în alte domenii de activitate economică.

În continuarea acestei părți a studiului nostru, am încercat crearea unui tipologii imperfecte a localităților Regiunii de Nord-Est printr-o analiză în componente principale, care a permis calcularea coeficientului de corelație dintre variabilele luate în calcul și comportamentul fiecărei unități teritoriale față de acele variabile. În acest sens, am luat în considerare următorii indicatori: Indicele Defert, definit ca raportul dintre numărul de sosiri și populația după

domiciliu, durata medie a sejurului, definit ca raportul dintre numărul de sosiri și numărul de înnoptări ale turiștilor, indicele de utilizare netă a capacității de cazare turistică în funcțiune, ponderea sosirilor turiștilor străini în totalul sosirilor turistice și o diferență relativizată procentual între numărul de sosiri din 2023 față de cel din 2019, respectiv între numărul locurilor de cazare din 2023 față de cel din 2019, tocmai pentru a adăuga și o componentă temporală ante și post-pandemică, pentru a observa dacă și cum și-au revenit din punct de vedere turistic localitățile regiunii.

Astfel, cel mai mare coeficient de corelație (639/1000) se întâlnește între dinamica numărului de sosiri și dinamica capacității de cazare între anii 2023 și 2019, ceea ce se explică prin faptul că, în genere, localitățile care au înregistrat creșteri ale numărului de sosiri au înregistrat și creșteri ale numărului de locuri de cazare și invers, cele care au înregistrat diminuări ale sosirilor turistice, au înregistrat și diminuări ale capacității de cazare. Un coeficient negativ, destul de slab însă, se regăsește între procentul de străini din total și durata medie a sejurului, situație care se traduce prin faptul că localitățile cu un procent de sosiri ale străinilor peste media regională tind să aibă o durată medie a sejurului mai mică, referindu-ne aici în general la orașele mari, precum Iași, Suceava sau Bacău (turism de afaceri, de evenimente, care rar depășește valoarea de două înnoptări). În aceeași ordine de idei, coeficienți însemnați se regăsesc între indicii de utilizare netă și creșterea numărului de sosiri din anii post-pandemici (408/1000) și între indicii de utilizare netă și indicele Defert (484/1000) – localitățile cu un indice peste medie au trecut mai ușor peste efectele pandemiei asupra turismului și înregistrează în general un număr mare de sosiri turistice în comparație cu populația lor rezidentă.

*Tabelul 1. Matricea de inerție – (*1000) – coeficienți de corelație liniară Pearson*

	V01	V02	V03	V04	V05	V06
V01 diferența sosiri 2023 2019	1000	639	408	7	484	192
V02 diferența capacitate cazare 2023 2019	639	1000	157	131	333	209
V03 indici utilizare neta 2023	408	157	1000	362	537	208
V04 durata medie sejur	7	131	362	1000	65	-146
V05 indice Defert	484	333	537	65	1000	370
V06 procent străini din total	192	209	208	-146	370	1000

Sursa: Date prelucrare de autor

La nivel teritorial (figura 5), localitățile regiunii au fost împărțite în șase clase relativ echilibrate ca număr de indivizi. Prima dintre ele, cea roșie, are suprareprezentate față de media regională creșterile relative ale numărului de sosiri și de locuri de cazare în perioada recentă, dar se plasează sub medie indicele de utilizare netă, indicele Defert și procentul de turiști străini în total sosiri. Cea de-a doua clasă, cea albastră, are toate variabilele subreprezentate, fiind *perdanții* turistici ai perioadei recente, în opoziție cu localitățile aparținând clasei galbene, care au înregistrat poziționări peste media regională pentru toate variabilele. În imediata apropiere se poziționează localitățile clasei roz, cu variabilele suprareprezentate cu excepția duratei medii a sejurului (în general centre urbane mai mari, exponente ale turismului MICE, cultural sau de tranzit) și a creșterii capacității de cazare. De multe ori, ca în cazul orașul Iași, aceasta nu înseamnă implicit că numărul de locuri de cazare a scăzut, ci doar că a crescut sub media regională.

Clasa bleu este destul de asemănătoare cu cea albastră, diferența notabilă fiind supra reprezentarea duratei medii a sejurului (care poate fi conjuncturală), iar ultima clasă luată în

calcul are indicii de utilizare netă și durata medie a sejurului suprareprezentate (în general, localități cu puține structuri de cazare, dar care implică o ședere prelungită, ca taberele de școlari ori pensiunile turistice rurale), în schimb nu au înregistrat deloc sau doar puțini călători străini, iar din punct de vedere temporal, nu au reușit să depășească efectele pandemiei, înregistrând creșteri foarte mici sau chiar scăderi ale numărului de turiști și ale numărului de locuri de cazare disponibile.

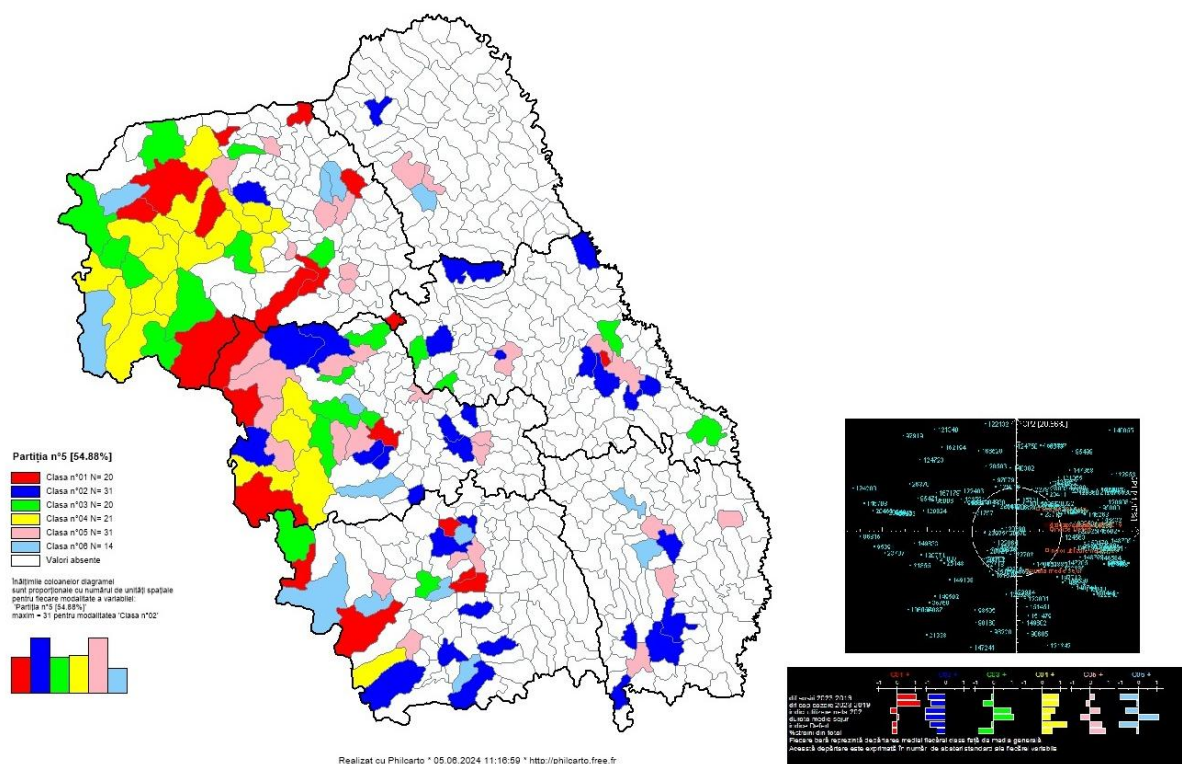

Fig. 5. Tipologia turistică a unităților administrativ-teritoriale din Regiunea de Nord-Est
Sursa: Date prelucrare de autor

Prima clasă, cea roșie, include localități în general montane mai puțin turistice, dar care au depășit bine perioada pandemică – Breaza, Moldovița, Broșteni, Borca, Grințieș, Dămuc, Palanca ori Dărmănești. A doua clasă este marcată cartografic prin culoarea albastru și include 31 unități LAU 2, dintre care menționăm: mare parte din rurală și suburbană a părții colinare a regiunii (Tutova, Zorleni, Muntenii de Jos, zona periurbană ieșeană – Tomești, Ciurea, Miroslava, Lețcani și romașcană – Secuieni, Trifești, Săbăoani) dar localități montane sau submontane – Oituz, Solca, Bicz-Chei sau Pîpirig și Agapia. Clasa bleu, similară acesteia, include localități în general montane, precum Poiana Stampei (4,74 durată medie a sejurului), Moldova Sulița (6,86), Negrești Neamț, Agăș Bacău sau Comănești. Se observă că aceste localități sunt destul de eterogene geografic, dar în general mai puțin turistice, în general de tranzit și cu o capacitate de cazare modestă. Nici reprezentanții clasei verzi nu și-au revenit după 2020, procentul turiștilor străini și capacitatea de cazare sunt destul de mici, însă, indicii de utilizare fiind destul de ridicat, există potențial de creștere pentru creșterea capacității de cazare, respectiv construcția de noi structuri. Printre localitățile din această clasă, putem aminti Mogoșești-Siret Iași, cu tabăra de elevi de la Muncel, Berești-Tazlău BC și localități din zona

montană a județelor Suceava și Neamț – Pângărați, Gârcina, Panaci, Cârlibaba, Ciocănești și Iacobenii.

Printre localitățile aparținând clasei galbene, care au depășit cel mai bine perioada pandemică și sunt în general UAT-uri cu o bază turistică complexă, amintim orașul Slănic Moldova (59 mii sosiri în 2023, comparativ cu 39 mii în 2019, din care 3 mii străini), comunele Tarcău, Hangu și Bicăz Chei, precum și orașul Bicăz din județul Neamț și o mare parte din zona montană a Sucevei, de la comunele Pârteștii de Jos, Putna și Mănăstirea Humorului, respectiv orașele Gura Humorului și Cacica, spre Vama, Câmpulung Moldovenesc și multe unități teritoriale din Țara Dornelor (Vatra Dornei, Dorna Arini, Șaru Dornei ori Dorna Candrenilor). Exponenții principali ai clasei roz, care are în general același comportament turistic, dar o durată a sejurului mai scurtă și o creștere lentă sau descreștere a capacității de cazare sunt municipiul Iași (o creștere a numărului de sosiri cu 21%, cu un procent de străini din total de 15%, mult peste media regională, dar cu o durată medie a sejurului de 1,75 nopți față de media regională de 2,23), comuna Mihai Eminescu și orașul Botoșani, comuna Șcheia și orașul Suceava, comuna Sărata și municipiul Bacău, municipiile Vaslui și Bârlad și o serie de localități din județul Neamț – Piatra Neamț, Alexandru cel Bun, Tașca, Poiana Teiului și Ceahlău, ultima oarecum surprinzător, cu o durată medie a sejurului sub media regională, de 2,11 nopți (comparativ cu 3,63 nopți la Vatra Dornei ori 3,94 la Gura Humorului), localitatea Durău reușind să atragă turiști mai degrabă de weekend.

Ar mai exista și alte aspecte interesante privind problematica turismului recent din Regiunea de Nord Est. De exemplu, există 21 localități care au avut sosiri turistice în 2019, dar nu mai au în 2023, 100 de UAT-uri au înregistrat scăderi ale numărului de sosiri (incluzându-le pe cele 21) și numai 58 au înregistrat creșteri. De asemenea, 66 localități au avut cazați doar turiști români și nici un străin, iar localitățile cu ponderile cele mai mari ale turiștilor străini în total se regăsesc în județul Suceava – Dumbrăveni (57%), Siret (53%), Vicovu de Jos (41%) ori municipiul Suceava (21%), această situație putând fi explicată parțial de numărul mare de ucraineni, fie refugiați ori nu, dar care au folosit servicii de cazare în județ în tranzitul lor către alte destinații. Urmează localități cu infrastructură turistică importantă, ca Iași (15%), Gura Humorului (13%), Piatra Neamț (12%) ori Bacău (10%), surprinzând oarecum ponderea redusă a turiștilor străini din Slănic Moldova (5%) ori Vatra Dornei (3,5%), altădată destinații favorite ale turiștilor basarabeni. Astfel, turismul din Regiunea de Nord-Est rămâne totuși unul național, fie că vorbim de turism montan, balnear sau de evenimente ori congrese și în general un turism de weekend (în Slănic Moldova durata medie a sejurului fiind de 3,05 nopți, în Vatra Dornei 3,98, doar stațiunea Băltătești având un comportament diferit, cu o durată de 8,77 nopți, totuși explicabil dacă avem în vedere unitățile de tratament).

Strict referitor la județul Iași, întrucât studiul nostru se focusează pe turismul din acest județ în context regional și național, observăm că nu există niciun UAT în clasa reprezentată cartografic cu galben (localități importante din acest punct de vedere, care au depășit cel mai bine perioada pandemică), însă există 8 localități în clasa marcată cu culoarea albastră, care se traduce prin poziționări sub mediile regionale ori chiar descreșteri ale indicatorilor luați în considerare. Ca o concluzie grosieră, se poate trage un semnal de alarmă, turismul rural și periurban ieșean suferind în perioada recentă.

Frecventarea turistică a unităților de cazare din județul Iași pe țări de proveniență (2023)

Următoarea parte a studiului nostru vizează frecventarea turistică a unităților de cazare ieșene, focalizându-se pe sosirile vizitatorilor străini. Institutul Național de Statistică, prin baza sa de date statistice Tempo-Online nu publică date distincte la acest nivel de analiză. În acest

sens, fie se au în vedere sosirile în structuri de primire turistică, unde sosirile sunt defalcate doar la nivel de români și străini (nu și pe țări de proveniență), fie sosirile vizitatorilor străini în România, înțelegi ca persoanele cu altă cetățenie care traversează frontierele României și nu neapărat persoane care utilizează servicii de cazare în țară (cel puțin o noapte). Astfel, în anul 2023 s-au înregistrat 14,77 milioane de sosiri ale vizitatorilor străini la frontierele României, dar 2,12 milioane de sosiri ale turiștilor străini în structurile de primire turistică, dintr-un total de 13,91 milioane (15,24%). Dacă e să analizăm cazul județului Iași, procentul este unul similar, însă ușor mai scăzut (13,90% – 56 mii din 405 mii sosiri).

Aprofundând această situație de fapt, din cele 56 mii de sosiri internaționale înregistrate în județul Iași, aproape 46 mii sunt sosiri ale turiștilor europeni (82,14%), ceea ce demonstrează totuși caracterul mai degrabă localizat al turismului ieșean, și prin extensie, moldav și românesc. Principalele țări de proveniență ale turiștilor străini din județ – figura 6 – sunt Republica Moldova (9,5 mii sosiri), Ucraina (7 mii), Germania (4,4 mii), Israel și Italia (3,9 mii), Franța (3,1 mii), SUA 1,9 mii), Regatul Unit (1,8 mii), Olanda (1,7 mii). Sub 1,5 mii de sosiri turistice au fost înregistrate în țări precum Serbia (1,3 mii), Polonia (1,1 mii), Belgia și Spania (1 mie), urmate de țări în general sud și est europene (între 500 și o mie de sosiri) – Turcia, Grecia, Ungaria, Austria și Albania. De asemenea, față de anul 2019, pre-pandemic, numărul sosirilor totale a fost mai mare în 2023 cu aproximativ 20%, însă numărul sosirilor turiștilor străini a fost totuși mai mic. (64 mii în 2019, 56 mii în 2023). Se pot contura mai multe idei din acest punct de vedere: județul a înregistrat o creștere a numărului de vizitatori români datorită promovării patrimoniului cultural și religios, la care publicul român este mult mai sensibil și receptiv. S-au reluat evenimente culturale și festivaluri, după perioade lungi de anulări și amânări, organizatorii reușind să readucă la viață festivaluri importante, cum ar fi FILIT și FITPT și atrăgând turiști din întreaga țară (foarte probabil și din Republica Moldova). De asemenea, această creștere a turismului intern este remarcată și de către Iftimoaei et al. (2023), în lucrarea „Dinamica turismului în regiunea de nord-est a României” (p. 45) – fie că este vorba de turism de tranzit ori chiar de turism de tip recreativ și loisir sau de Bulai (2021, 2023), acesta subliniind și creșterea interesului pentru turismul cultural și educațional, în special datorită evenimentelor academice și patrimoniului istoric bogat al regiunii, dar și a turismului de nișă, cum ar fi turismul gastronomic și cel religios, acestea contribuind la diversificarea experiențelor turistice oferite în județ.

În aceeași ordine de idei, dezvoltarea aeroportului din Iași a facilitat accesul turiștilor internaționali, ceea ce a contribuit la diversificarea ofertelor turistice și la creșterea economică locală, însă această dezvoltare nu se traduce încă în revirimentul post pandemic al numărului de turiști străini (ce-i drept, vizitatorii din țările limitrofe României sosesc, în general, cu alte mijloace de transport). Dar se observă o relație direct proporțională între harta destinațiilor din aeroportul ieșean și țările de proveniență cu cei mai mulți vizitatori străini, fie că vorbim de Germania, Italia, Israel, Franța, Regatul Unit, Olanda sau Belgia.

Revenind la nivel național, ordinea principalelor țări emițătoare de vizitatori în România este aceeași, cu țările limitrofe pe primele locuri: Ucraina, Republica Moldova, Bulgaria, Ungaria, Turcia și Serbia. Abia ulterior urmează țări vest-europene, în principal Italia, Germania, Regatul Unit, Franța, Israel sau SUA. Concluzia care se poate trage de aici este că județul Iași, exceptând vecinii (aproape) direcți Republica Moldova și Ucraina, exponenți ai unui turism de weekend sau de tranzit, nu reușește să atragă un număr semnificativ de vizitatori din țări apropiate, poate cu excepția Serbiei, de unde vin periodic turiști în circuite religioase în România/bisericile din Suceava care includ 1-2 zile și în fosta capitală a Moldovei.

O altă analiză interesantă care poate fi realizată observând figura 6 este și durata medie de sejurului turiștilor străini, neexistând o corelație evidentă și directă între numărul de turiști și durata medie a sejurului. Cea mai mare durată a sejurului a fost înregistrată pentru turiștii unui

stat la care poate nu ne-am fi așteptat, Albania (9,19 zile), această situație excepțională putând fi explicată parțial prin numărul mare de participanți albanezi la Campionatul Mondial de ESports din august-septembrie 2023. Această explicație poate fi plauzibilă și în cazul turiștilor din Turcia (2,47 nopți), Cipru (2,15) sau Croația (2,04).

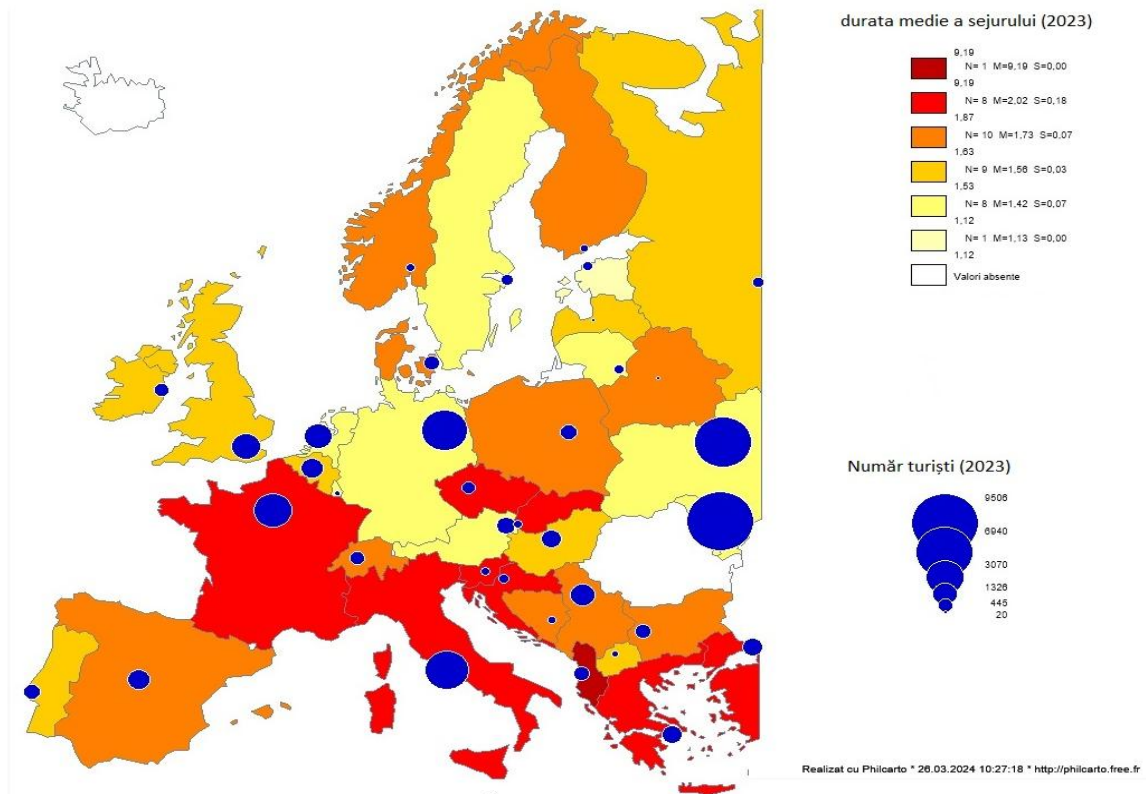

Fig. 6. Frecvențarea internațională în unitățile de cazare din județul Iași în anul 2023 pe țări emitente
Sursa: Date prelucrare de autor

Dintre țările cu un număr semnificativ de vizitatori, cele mai lungi durate medii s-au înregistrat la turiștii francezi și italieni (aproape 2 nopți), existând din acest punct de vedere un număr mare de companii care activează pe piața ieșeană cu sediile centrale în aceste țări (exponenți ai turismului de afaceri), însă poate surprinde durata scăzută a sejurului în cazul Germaniei, Olandei și Austriei (1,3-1,5 nopți) sau a Ucrainei și Republicii Moldova – 1,36, respectiv 1,48 nopți, semn că județul este remarcat ca unul de tranzit ori al turismului de shopping sau de afaceri, care poate include sau nu nopți de cazare.

Principalele destinații ale ieșenilor/românilor participanți la acțiunile turistice ale agențiilor de turism (2022-2023)

Ultima secțiune a articolului nostru are în vedere o altă latură a frecvențării turistice, poate mai puțin adusă în discuție în analizele acestui fenomen și poate nu în continuare logică directă cu evoluțiile ori contextualizările realizate anterior, cea a turismului organizat de agențiile de turism. Având în vedere că turismul incoming este încă puțin reprezentat în raportările statistice, ne-am concentrat atenția spre turismul outgoing/emițător, încercând să observăm preferințele turistice locale/naționale și dacă sunt diferențe notabile între ele (figurile 7 și 8). Cum am remarcat și anterior, am relativizat datele absolute pentru comparabilitate, dar și pentru faptul că, cel puțin pentru județul Iași, ele nu apar publicate de sine stătător, putând fi considerate nerelevante statistic.

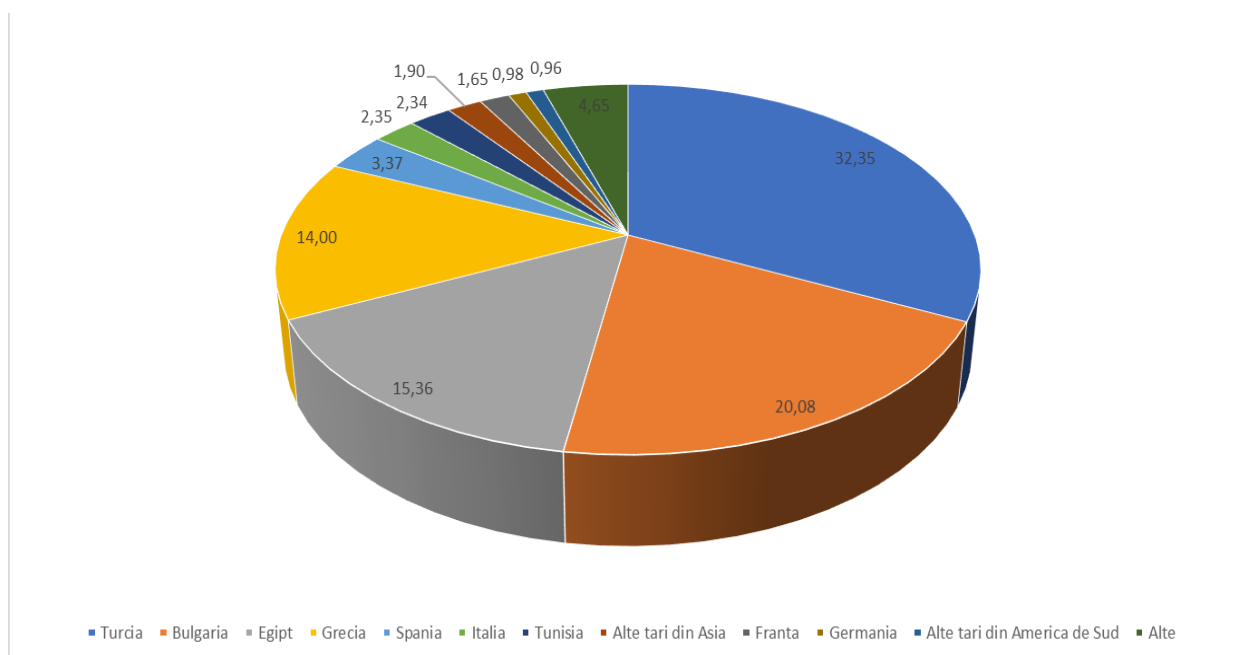

Fig. 7. Principalele destinații turistice pentru turiștii români (2022)

Sursa: Date prelucrare de autor

Astfel, la nivel național (atât agenții tur-operatorie, cât și cu activitate intermediară) s-au înregistrat puțin peste 1 milion de turiști care au apelat la serviciile profesionale ale agențiilor, destinațiile cele mai căutate de turiști fiind Turcia (32,35%), Bulgaria (20,08%), Egipt (15,36%), Grecia (14%), urmate la mare distanță de Spania (3,37%), Italia (2,35%), Tunisia (2,34%), alte țări din Asia (1,90%), Franța (1,65%), restul destinațiilor având ponderi sub 1% din total (sau, în cifre absolute, sub 10 mii turiști).

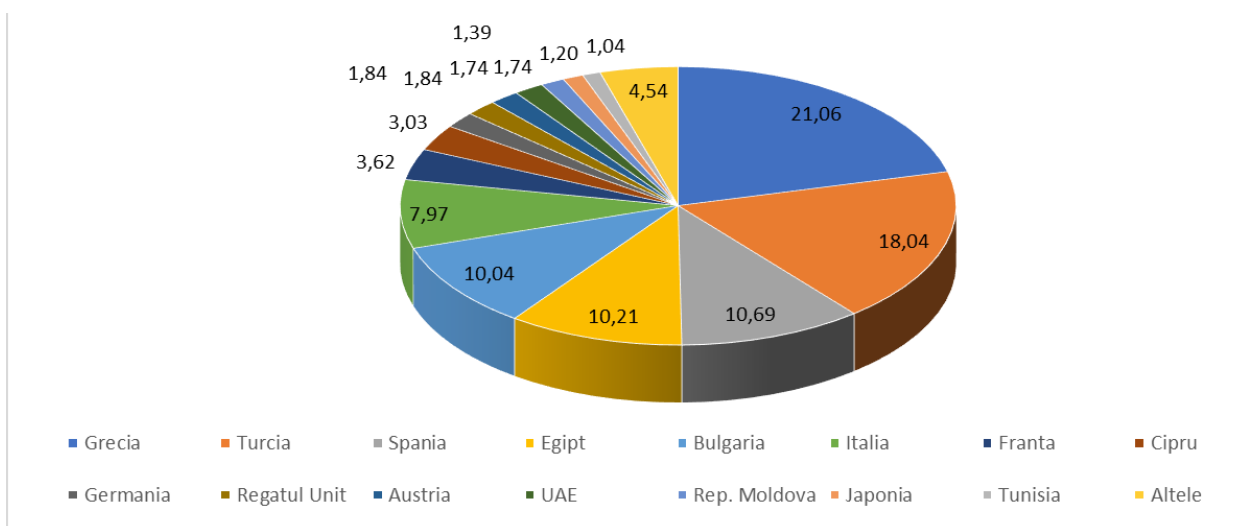

Fig. 8. Principalele destinații turistice externe pentru turiștii ieșeni

Sursa: Date prelucrare de autor

În cazul turiștilor proveniți din județul Iași, structura destinațiilor este similară, însă se impun câteva considerații. Astfel, pe primele locuri se situează Grecia (21,06%), Turcia (18,04%), Spania (10,69%), Egipt (10,21%), Bulgaria (10,04%), Italia (7,97%), urmate la o distanță semnificativă de Franța (3,62%), Cipru (3,03%), Germania și Regatul Unit (1,84%), Austria și Emiratele Arabe Unite (1,74%) și Republica Moldova (1,39%). Se observă o structură

pe destinații mai diversificată decât la nivel național, surprinzând oarecum poziția modestă a Bulgariei (pentru care nu există însă niciun zbor charter spre Varna/Burgas, iar distanțele sunt mai mari decât cele din sudul României), preferința ieșenilor pentru Spania (fie că avem în vedere sejururi litorale ori circuite culturale) și prezența unor state precum Regatul Unit ori Austria, care nu sunt destinații estivale, ci mai mult exponente ale turismului cultural ori montan. Dacă la nivel național majoritatea covârșitoare a turiștilor se îndreaptă spre destinații cunoscute pentru litoralul acestora, piața turistică ieșeană de turism emițător pare mai matură, un indiciu pentru care operatorii aerieni ar putea deschide noi curse de linie sau charter inclusiv spre destinații mai neconvenționale.

Concluzii

În articolul de față, am încercat să realizăm o radiografie succintă și implicit incompletă și imperfectă a dinamicii recente a fenomenului turistic din județul Iași în context regional și național. În ultimii ani, acesta a cunoscut o evoluție semnificativă, reflectată prin creșterea constantă a numărului de turiști și a înnoptărilor în unitățile de cazare (cu excepția perioadei pandemice), nu însă și a capacității de cazare, a duratei medii a sejurului ori a numărului de turiști străini. Dimpotrivă, acesta și-a accentuat caracterul intern, național al activității turistice, însă această situație nu împiedică nevoia stringentă de noi structuri de cazare, având în vedere indicii de utilizare netă a capacității de cazare peste media națională (40-50%, în funcție de lună, față de 30%).

Din acest punct de vedere, ipoteza pe care am sugerat-o inițial s-a confirmat. De asemenea, județul Iași și-a revenit mai bine din punct de vedere turistic după pandemia de COVID-19 în comparație cu alte județe din țară (de fapt, la un nivel teritorial mai fin, am observat că este vorba despre municipiul, și nu de alte localități din județ), acest lucru datorându-se mai multor factori. Iașul a beneficiat de o redresare rapidă datorită statutului său de important centru universitar și cultural, care continuă să atragă turiști pentru evenimente profesionale și de afaceri, academice și religioase, profilul său divers făcându-l mai rezilient din acest punct de vedere, inclusiv cu fluctuații sezoniere relativ reduse. În comparație cu alte unități administrativ-teritoriale (Chișinău, Bacău, chiar Timișoara), revenirea a fost destul de spectaculoasă; pe de altă parte, datele INS privind frecventarea turistică în anul 2024 indică o scădere de 10-15% a numărului de sosiri în județ față de 2023, întrebându-ne dacă nu a intervenit o „oboseală” din acest punct de vedere, în lipsa unor investiții semnificative în infrastructura turistică și conexă sau prin lipsa unei îmbunătățiri reale în infrastructura de transport.

Creșterea duratei medii a sejurului (fie că vorbim de turiștii români, fie de cei basarabeni ori ucraineni), diversificarea paletelor de tipuri de turiști și de țări emițătoare (vecinii sudici și vestici ai României, mult subreprezențați în sosirile turistice din Iași, ori chiar țări extraeuropene) sunt deziderate care trebuie avute în vedere pe viitor în strategiile de dezvoltare. Ele nu pot fi realizate fără dezvoltarea turismului tematic (viticol, religios, de wellness) – care ar putea atrage noi segmente de vizitatori, fără cooperări transfrontaliere (cu Chișinăul, cu Cernăuțiul în viitor) pentru crearea de produse turistice integrate care să determine turistul să rămână cât mai mult în regiune ori fără organizarea și promovarea de evenimente culturale, festivaluri și expoziții care să atragă cât mai mulți turiști de nivel național și internațional.

Bibliografie

1. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. *Banca de date statistice. Capitolul de statistică economică – subcapitolul de turism*. <https://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774>, ultima accesare august 2024.
2. Institutul Național de Statistică – Direcția Județeană de Statistică Iași (2023). *Anuarul Statistic al Județului Iași 2022*. <https://iasi.insse.ro/wp-content/uploads/2023/04/Anuarul-Statistic-al-Ju-detului-Iasi-2022.pdf>, ultima accesare august 2024.
3. Institutul Național de Statistică (2024). *Frecventarea structurilor de primire turistică cu funcțiuni de cazare, trim IV/2023*. <https://insse.ro/cms/ro/content/frecventarea-structurilor-de-primire-turistic%C4%83-cu-func%C5%A3iuni-de-cazare-trim-iv2023>, ultima accesare august 2024.
4. Institutul Național de Statistică – *Baze de date statistice TEMPO-ONLINE* <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>, ultima accesare septembrie 2024.
5. Cehan, Alexandra., Iașu, C. (2024). A Geographical Perspective on the Impact of COVID-19 on Tourism Demand in Romania. *GeoJournal of Tourism and Geosites* vol. 52, no. 1, 2024, p. 165-175.
6. Cehan, A., Iatu, C., Eva, M., Ibanescu, B., & Bulai, M. (2019). Territorial dynamics of tourism in Romania: A long-term perspective (1990 – 2016). *Human Geographies – Journal of Studies and Research in Human Geography*, 13(1), 23–44.
7. Demen Meyer, C. (2010) – Le tourisme : Essai de définition, în *Revue management et avenir*, no. 3, pp. 7-25
8. Giannelloni, J. L. & Vernet, E., (2001). *Etudes de marche*. 2e edition. Paris: Vuibert.
9. Iftimoaei, Ciprian & Gabor, Vicențiu-Robert & Baci, Ionuț. (2023). Romanian Tourism Before and After COVID-19 Pandemic. A Geostatistical Analysis. *Revista română de statistică: organ al Comisiei Naționale pentru Statistică*. 3. pp. 21-55.
10. Muntele, I., Iașu C. (2006) – *Geografie Turismului*. Concepte, metode și forme de manifestare spațio-temporală, Editura Sedcom Libris, Iași.
11. Popescu, Claudia & Popescu, Delia & Pop, Iuliana & Militaru, Ionut-Andrei. (2023). Supply and Demand in Tourism Destinations in Romania. Pre and Post Pandemic Comparative Analysis. 495-502.
12. Udrea, Robert. (2023). Cultural, Creative, and Religious Senior Travel: Evidence and Research on the City of Iași. *Culture. Society. Economy. Politics*. 3. pp. 65-90.

Capitolul 2 – PARADIGMA ECONOMICĂ ÎN TURISMUL MEDICAL

Chapter 2 – THE ECONOMIC PARADIGM IN MEDICAL TOURISM

Norina Consuela FORNA¹

Alice MURARIU²

Doriana AGOP FORNA³

Lorenza DONEA⁴

Norin FORNA⁵

Abstract

Medical tourism is an international business and a growing phenomenon that involves both economic and social benefits and certain risks. Medical tourism in the 21st century is strongly correlated with globalization, as hundreds of thousands of people travel to different countries in search of cheaper medical services or for an offer of non-existent therapeutic procedures in their native country. Some countries are already recognized for their specializations in certain procedures carried out in the best hospitals for this category of patients, others take advantage of the natural wealth through thermal waters and a favorable climate. From an economic point of view, some countries encourage tourist trips for medical purposes, because the costs of treatments can be lower, and for other countries they represent an important source of income for the state budget. Thus, the financial benefits brought by this sector thus represent an opportunity for increasing incomes but also for beneficial savings for public health systems. Dental tourism is an important part of medical tourism, and most candidates for dental tourism move to Eastern Europe where prices are much lower than in other European countries, and the medical offer is diversified and legally certified. Currently, many Eastern European countries affected by the economic crisis are investing in private clinics to attract Western Europeans and Americans for dental treatments or plastic surgery.

Keywords: medical tourism, economic status, globalization

JEL: L83, Z32

Introducere

Turismul de sănătate se definește ca fiind o călătorie în alte țări pentru a obține servicii de sănătate și cuprinde turismul medical, care se concentrează pe tratament și turismul de wellness, care include relaxare, exerciții fizice și vizite la spa. Turismul de wellness a evoluat în diverse componente, cum ar fi izvoare termale, stațiuni balneare, îngrijirea corpului și a minții, natură și mediu, cultură, spiritualitate și evenimente. Domeniul intervențiilor medicale cuprinde îngrijire profilactică, tratamente de fertilitate, proceduri stomatologice, intervenții chirurgicale, operații estetice, transplanturi de organe și țesuturi, precum și intervenții cardiace. Industria are un potențial economic semnificativ, contribuind la o piață globală de mai multe miliarde de dolari (Figueiredo, 2024).

În ultima perioadă asistăm la o creștere rapidă a turismului medical la nivel mondial care se datorează mai multor factori, printre care, creșterea costurilor asistenței medicale în țările dezvoltate, formarea medicală transfrontalieră și costul redus al transportului aerian (Cao, 2022). Turismul medical în secolul 21 este puternic corelat cu globalizarea, deoarece sute de mii de persoane călătoresc în diferite țări în căutare de servicii medicale mai ieftine sau pentru o ofertă de procedee terapeutice inexistente în țara natală. Unele țări sunt deja recunoscute pentru

¹ Prof. univ. dr., Facultatea de Medicină Dentară, Universitatea de Medicină și Farmacie „Grigore T. Popa”, Iași, profforna@gmail.com

² Prof. univ. dr., Facultatea de Medicină Dentară, Universitatea de Medicină și Farmacie „Grigore T. Popa”, Iași, murariu_alice@yahoo.com

³ Prof. univ. dr., Facultatea de Medicină Dentară, Universitatea de Medicină și Farmacie „Grigore T. Popa”.

⁴ Asist. univ., Facultatea de Medicină, Universitatea de Medicină și Farmacie „Grigore T. Popa”, Iași.

⁵ Șef lucrări, Facultatea de Medicină, Universitatea de Medicină și Farmacie „Grigore T. Popa”, Iași.

specializările lor în anumite proceduri, realizate în cele mai bune spitale destinate acestei categorii de pacienți, altele profită de bogăția naturală prin ape termale și o climă favorabilă.

Din punct de vedere economic, unele țări încurajează deplasările turistice în scopuri medicale, deoarece costurile tratamentelor pot fi mai mici, iar pentru alte țări acestea reprezintă o sursă importantă de venituri la bugetul de stat.

Noului concept de turism medical, specific secolului 21 i se adaugă și alte caracteristici care se referă la: numărul mare de persoane care călătoresc pentru tratament, extinderea rapidă a internetului ca principală sursă de informații, dezvoltarea acestui domeniu atât în sectorul privat cât și cel public, precum și implicarea guvernelor în promovarea turismului medical, considerându-l ca o sursă de venituri profitabilă (Iordache&Ciochina, 2014).

Importanța economică a fenomenului

Turismul medical oferă o serie de efecte pozitive pentru țara respectivă, pentru pacienți, dar și pentru salariați. Din acest motiv, majoritatea țărilor în curs de dezvoltare văd turismul medical ca pe o oportunitate de a genera mai multe venituri și își adaptează legislațiile și instituțiile medicale spitalicești. Astfel, în lista țărilor care s-au concentrat pe turismul medical pe primele locuri sunt țările asiatice ca India, Singapore și Thailanda (Marino et al., 2020).

În mod similar este încurajată pregătirea medicilor la un nivel ridicat, ceea ce va consolida sectorul medical al instituției respective, oferind în același timp tratamente superioare din punct de vedere calitativ pentru toți pacienții.

În acest sens, o țară care dorește să atragă acești pacienți este obligată să aplice standardele și cerințele internaționale privind tehnologia, securitatea și actul medical. Odată cu creșterea numărului de turiști medicali, tot mai multe centre medicale se modernizează, astfel încât, sistemul de sănătate al țării respective se schimbă complet în bine.

În aceeași ordine de idei, odată cu creșterea numărului de turiști medicali, se produce și o creștere a producției și a veniturilor industriilor care au legături strânse cu asistența medicală, cum ar fi echipamentele farmaceutice și chirurgicale (Beladi et al., 2019).

Turismul medical încurajează medicii și asistentele să lucreze în țara lor de origine, deoarece multe dintre centrele medicale situate în destinații populare de turism medical oferă salarii similare cu centrele medicale din țările dezvoltate. Având în vedere aceste asemănări în ceea ce privește salariile și nivelul serviciilor medicale prestate, un număr tot mai mare de medici din țările dezvoltate din Europa și SUA se deplasează în țările în curs de dezvoltare, precum Singapore sau Thailanda.

Renumele turismului medical a dat naștere unei alte industrii conexe: industria ospitalității turistice medicale. Există un număr tot mai mare de hoteluri și stațiuni construite cu scopul specific de a găzdui turiștii medicali și însoțitorii acestora în multe țări de destinație. Turiștii medicali care sosesc și activitățile lor în timpul șederii lor, cum ar fi șederea în hoteluri și cazare, generează sume uriașe de venituri pentru țara gazdă.

Una dintre cele mai mari piețe pentru turismul medical este Statele Unite ale Americii. Datorită costului ridicat al tratamentelor medicale în SUA, peste 2 milioane de americani călătoresc în străinătate pentru turism medical în fiecare an (reprezentând aproximativ 9% din toți turiștii medicali din întreaga lume). De exemplu, un tratament chirurgical de bypass coronarian care costă 150.000 USD în SUA, în Polonia costă doar 9.250 USD (Russel, 2024).

Piața turismului medical

Piața turismului medical constă dintr-un număr tot mai mare de țări care concurează pentru pacienți, oferind o mare varietate de servicii medicale, chirurgicale și stomatologice.

La decizia de a alege unitatea medicală contribuie factori multipli: calitatea și performanța serviciilor medicale, informațiile privind managementul, prețurile, timpul de așteptare, confidențialitatea și fiabilitatea.

Un număr de țări din America Centrală și de Sud și-au dezvoltat o reputație puternică pentru chirurgia estetică și plastică, proceduri bariatrice și îngrijirea dentară. Câteva țări foarte dezvoltate, inclusiv Belgia, Canada, Germania, Israel și Italia atrag pacienți străini sub steagul turismului medical, oferind îngrijire modernă, acordând o atenție deosebită satisfacției pacienților (Mishra et al., 2024).

Țările din Asia oferă acte medicale de înaltă calificare: în India, turismul medical se bazează pe chirurgie cardiacă, cranio-facială și ortopedie, în Thailanda pe chirurgie estetică, iar în Singapore, tratamentele oferite sunt din domeniul oncologiei, transplantelor de organe, oftalmologiei și chirurgiei pediatrie (Ebrahim&Ganguli, 2019). Serviciile medicale din India sunt deosebit de accesibile, cu prețuri de până la 10% din cele din Statele Unite ale Americii. (Horowitz et al., 2007).

Pentru pacienții din țările industrializate, motivul principal pentru a avea servicii medicale în țările mai puțin dezvoltate este costul scăzut al tratamentelor oferite. Astfel de pacienți conștienți de costuri aleg să accepte totodată și inconveniente ale asistenței medicale pentru a obține servicii la prețuri pe care și le pot permite.

Pentru pacienții din țările în care un sistem guvernamental de asistență medicală controlează accesul la servicii, motivul principal pentru a alege asistența medicală din străinătate este acela de a evita întârzierile asociate cu listele lungi de așteptare. Este cazul pacienților din Marea Britanie și Canada care doresc proceduri de chirurgie estetică care nu sunt decontate de programele naționale de sănătate.

Altă categorie de pacienți se adresează pentru o serie de aspecte medicale care nu sunt disponibile în țările de origine, cum sunt procedurile de schimbare a sexului. Aceștia sunt mai încrezători că în aceste țări confidențialitatea lor va fi protejată.

În cele din urmă, unii pacienți beneficiază de îngrijiri medicale în străinătate pentru posibilitatea de a călători în locații exotice și de a petrece vacanța într-un cadru luxos la prețuri accesibile.

Deși nu se poate estima cu exactitate dimensiunea totală, industria turismului medical a crescut substanțial în ultimele decenii, în țările din Uniunea Europeană, în proporție de 12-15% anual (Iątkowski & Ignatowicz, 2017). Este cazul pacienților din țări bogate precum Marea Britanie, Suedia, Germania, Țările de Jos și Irlanda care doresc asistență medicală la prețuri accesibile în țări din Europa de Est. Turismul de sănătate reprezintă astăzi aproximativ 5% din industria turismului din UE28 și contribuie la aproximativ 0,3% din economia Uniunii Europene (Cevetkov, 2024).

Datele statistice oferite de Eurostat prezintă o imagine de ansamblu asupra pieței turismului de sănătate din UE:

- Turismul de wellness reprezintă 66-75% din turismul de sănătate din UE;
- Turismul de sănătate aduce venituri de 46,9 miliarde euro, ceea ce reprezintă 4,6% din veniturile totale din turism și 0,33% din PIB-ul UE28;
- Peste 75% din veniturile din turismul de sănătate din UE provin din cinci țări: Suedia, Franța, Polonia, Italia și Germania (Eurostat, 2024).

Alegerea destinațiilor este puternic influențată de limba vorbită în țara gazdă. Astfel, un pacient francez care dorește să efectueze anumite tratamente se va îndrepta mai mult către țări

francofone precum Tunisia și Maroc, în timp ce un vorbitor de engleză se va îndrepta către Africa de Sud sau India. Cu toate acestea, multe clinici, spitale, policlinici și cabinete stomatologice au grijă să-și ofere serviciile medicale în limba originală a pacientului (Kuščer et al., 2022).

Riscuri, complicații și probleme etice ale turismului medical

Au fost exprimate îngrijorări cu privire la riscul de complicații rezultate din activitățile de călătorie și vacanțe în perioada postoperatorie. Managementul complicațiilor postoperatorii care apar după ce un pacient se întoarce dintr-o unitate medicală din străinătate și costurile ulterioare ale acestei îngrijiri sunt probleme dificile care rămân nerezolvate.

Cele mai frecvente complicații sunt legate de infecții. Practicile inadecvate de control al infecției pot determina un risc crescut de infecții ca: hepatita B, hepatita C și infecția cu virusul imunodeficienței umane (HIV). Mai mult, riscul de a dobândi infecții rezistente la antibiotice ar putea fi mai mare în anumite țări sau regiuni.

Un alt risc este determinat de posibilitatea apariției unei tromboze venoase sau embolii pulmonare la pacienții supuși unor intervenții chirurgicale care călătoresc cu avionul o perioadă lungă de timp.

Alte riscuri se referă la centrele medicale care nu sunt acreditate la nivel internațional și care nu oferă aceeași rigurozitate, supraveghere și control a tehnologiilor și resurselor medicamentoase utilizate, cu efecte negative asupra sănătății pacienților (Crist et al., 2024).

Apariția pandemiei COVID-19 a generat efecte negative și asupra acestui sector medical, temerea principală fiind cea de contagiozitate, care a determinat mulți pacienți să renunțe la călătoriile în străinătate.

O problemă de natură etică a fenomenului turismului medical se referă la obținerea facilă a organelor de la donatori. Țările cu populații sărace sau vulnerabile au deseori o disponibilitate mai mare de organe pentru uz medical, deoarece membrii acestor populații sunt adesea tentați să-și riște sănătatea și să renunțe la un organ cu promisiunea unei compensații financiare. În combinație cu lipsa resurselor adecvate pentru îngrijirea donatorului, practicile prin care se obțin organe reprezintă un aspect al turismului medical care necesită o mai mare reglementare și supraveghere (Hanefeld et al., 2014).

Lipsa standardelor etice și a legilor privind malpraxisul din multe țări în curs de dezvoltare crește riscul pentru turiștii medicali. În plus, pacienții nu sunt bine informați despre complicațiile care pot apare și posibilele tratamente incorecte din aceste clinici și spitale.

Turismul medical și stomatologic din România

În prezent, turismul medical este într-o perioadă de revenire după pandemia de COVID 19, iar România, la rândul ei ar putea profita, având oportunități de dezvoltare prin: prețurile de cost mai mici decât cele din alte țări occidentale, pregătirea de calitate a personalului medical, precum și prin oferirea unei palete largi de atracții turistice.

Peste 125 de milioane de lei au lăsat anul trecut în țară turiștii străini veniți la tratamente medicale în România. Aproape 20.000 de străini au vizitat România în scop medical, ceea ce face ca media cheltuielilor pentru 1 turist să treacă ușor de 1000 de euro (Popa, 2024).

România este căutată pentru o varietate de proceduri medicale, dar este cunoscută în special pentru experiența în îngrijire dentară, chirurgie estetică și plastică, chirurgie ortopedică, tratamente oncologice și pentru operațiile minim invazive.

Cu toate acestea, Ungaria atrage de 100 de ori mai mulți turiști medicali, fiind recunoscută pentru proceduri dentare ca implantologia. Alte țări din Europa de Est, ca Bulgaria și Cehia, se situează pe aceeași poziție ca România. Serbia, în schimb, atrage anual 50.00 de turiști medicali, cele mai căutate servicii medicale din Serbia fiind: lifting-ul facial, întinerirea facială și rinoplastia.

Turismul stomatologic este un domeniu medical în creștere rapidă la nivel mondial, datorită accesului la ultimele descoperiri tehnologice, permițând astfel medicilor stomatologici din țările în curs de dezvoltare să ofere servicii la fel de calitative ca și cele oferite în țările dezvoltate, dar cu o soluție suplimentară de economisire a costurilor.

Dimensiunea pieței globale a turismului dentar a fost evaluată la 5,7 miliarde USD în 2022 și este de așteptat să crească la o rată de creștere anuală de 22,0% din 2023 până în 2030. Pe baza serviciilor, segmentul de implantologie dentară a deținut cea mai mare pondere a veniturilor de aproximativ 37% în 2022 (Dental Tourism Market Share, Growth & Trends Report, 2024).

Regiunea Asia-Pacific a dominat industria în 2022 și a reprezentat cea mai mare cotă din venituri, de peste 46%, datorită piețelor de îngrijire dentară din India, Thailanda și Malaysia. Costul tratamentului în țări ca India, Brazilia și Thailanda, este de o treime față de cel din Marea Britanie sau SUA. Destinațiile de turism medical oferă servicii la prețuri accesibile și ușor accesibile, cum ar fi operații medicale, cosmetice și dentare, la un nivel semnificativ mai mic, explicabil prin costul scăzut al forței de muncă în țările respective.

Conform raportului „Dental Tourism Market Report”, în 2023 piața veniturilor din turismul dentar a înregistrat 10,9 miliarde USD și se preconizează pentru anii 2030, o valoare de 43,9 miliarde USD (Market analysis report, 2024).

În România, medicii stomatologi oferă prețuri mult mai mici decât în toate țările vest-europene și de asemenea prețuri mai mici decât în țări dezvoltate economic ca Statele Unite ale Americii, Canada și Australia, permițând o economie de 70% la majoritatea procedurilor terapeutice (tabel 1).

Tabelul 1– Prețuri implantologie în diferite țări în USD (sursa: Heward-Mills)

Țara	Implant din Titan	Procedură All on 4/6/8
România	600	4700-6700
Bulgaria	700	4000-6000
Ungaria	770	4800-7200
Croația	1050	10.000-14.000
Turcia	350	3000-6000
Maroc	650	4800-6150
Thailanda	1000	7600-12000
SUA	5000	24.000-35.000
Canada	4600	16.000-20.000
Marea Britanie	3300	30.000-30.500
Australia	5500	30.000-30.500

După Oltean și colaboratorii, turismul dentar românesc prezintă anumite particularități care pot determina o creștere a numărului de pacienți străini:

- Clinicile stomatologice din România acoperă toate tipurile de servicii stomatologice, inclusiv chirurgia dentară;
- Medicii stomatologi români vorbesc bine limba engleză;
- România are o pagină web dedicată turismului stomatologic în șase limbi internaționale;

- În ceea ce privește standardele internaționale și aspectele etice, România, datorită faptului că este membră a UE, respectă și aplică directivele UE;
- S-a constatat că România oferă cele mai bune servicii stomatologice la cele mai mici costuri într-o perioadă relativ mai scurtă de timp (Oltean et al., 2020).

În concluzie, turismul de sănătate poate stimula dezvoltarea economică în regiunile care depind de el, creând locuri de muncă și stimulând creșterea sectoarelor conexe, schimbul cultural și educațional între pacienți și profesioniștii din domeniul sănătății.

Abordarea provocărilor și valorificarea oportunităților oferite de acest sector necesită o abordare integrată și colaborativă care să implice toate părțile interesate, inclusiv guvernele, profesioniștii din domeniul sănătății, pacienții și comunitatea locală.

Bibliografie

1. Beladi H., Chao, C., Ee, M.S., Hollas, D. (2019). Does Medical Tourism Promote Economic Growth? A Cross-Country Analysis. *Journal of Travel Research*, 58(1): 121-135. <https://doi.org/10.1177/0047287517735909>
2. Cao, Z.C. (2022). Tourism and the Economic Paradigm. In R. Croes, & Y. Yang (Eds.), *A Modern Guide to Tourism Economics* (pp. 15-36). Edward Elgar.
3. Cevetkov, T. (2024). Health Tourism in the EU: Facts and Figures, disponibil la: <https://pro.regiondo.com/blog/health-tourism-eu/>
4. Crist, M., Appiah, G., Leidel, L., Stoney, R. (2024). Medical Tourism, CDC Yellow Book: Health Care Abroad. disponibil la: <https://wwwnc.cdc.gov/travel/yellowbook/2024/health-care-abroad/medical-tourism>
5. Dental Tourism Market Share, Growth & Trends Report (2024), disponibil la: <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/dental-tourism-market-report>
6. Ebrahim, A.H., Ganguli, S. (2019). A comparative analysis of medical tourism competitiveness of India, Thailand and Singapore. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal* 67(2):102–115
7. Eurostat (2024). Tourism trips of Europeans. disponibil la: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_trips_of_Europeans
8. Figueiredo, N., Abrantes, J.L., Costa, S. (2024). Mapping the Sustainable Development in Health Tourism: A Systematic Literature Review. *Sustainability*; 16, 1901. <https://doi.org/10.3390/su16051901>
9. Hanefeld, J., Smith, R., Horsfall, D., Lunt, N. (2014). What do we know about medical tourism? A review of the literature with discussion of its implications for the UK National Health Service as an example of a public health care system. *J. Travel Med.* 21: 410–417.
10. Heward-Mills, D. (2024). Cost of Dental Implants Abroad, disponibil la: <https://www.medicaltourismco.com/cost-of-dental-implants>
11. Horowitz, M.D., Rosensweig, J.A., Jones, C.A. (2007). Medical tourism: globalization of the healthcare marketplace. *Med Gen Med.* 9(4):33. PMID: 18311383; PMCID: PMC2234298.
12. Iordache, C. & Ciochină, A. (2014). Provocări în industria turismului medical în contextul globalizării. *Strategii manageriale*, 2: 24, disponibil la: http://www.strategiimanageriale.ro/images/images_site/articole/article_9e99d3650a6ba4136b4fdd71dc3a0837.pdf
13. Mariño, J., Pinochet, G., Flores, S. (2020). Medical tourism as a way to strengthen the Health Sector and its implications in the Regional Economy, Case Study: City of Bucaramanga and its Metropolitan Área, Colombia. *Revista Espacios*, 41 (50), DOI: 10.48082/espacios-a20v41n50p10
14. Market analysis report (2024). Dental Tourism Market Size, Share & Trends Analysis Report By Service (Dental Implants, Orthodontics), By Provider (Hospitals, Dental Clinics), By Region (Europe, North America, Asia Pacific), And Segment Forecasts, 2023 – 2030. disponibil la: <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/dental-tourism-market-report#>
15. Mishra, A., Wagh, A., Vinchu, H.S. (2024). Healthcare Sector, Medical Tourism and Employment Relations in India: Emerging Paradigms, New Directions and Future Trajectory. In: Chaudhary B, Bhatia D, Patel M, Singh S, Sharma S. (eds), *Medical Tourism in Developing Countries*. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-99-8909-6_11

16. Oltean, F.D., Gabor, M.R., Stăncioiu, A.F., Kardos, M., Kiss, M., Marinescu, R.C. (2020). Aspects of Marketing in Dental Tourism – Factor of Sustainable Development in Romania. *Sustainability*, 12(10):4320. <https://doi.org/10.3390/su12104320>
17. Popa, D. (2024). *Turismul medical*, disponibil la: <https://hotnews.ro/turismul-medical-anul -trecut-au-venit-n-romnia-20-000-de-straini-pentru-tratamente-medicale-si-au-cheltuit-25 - milioane - de-euro- ungaria-atrage-anual-de-100-de-ori-mai-multi-turisti-med-9666>
18. Piątkowski, S. & Ignatowicz, M. (2017). *Trends in Polish healthcare*, disponibil la: <https://www.pwc.pl/pl/pdf/trends-in-polish-healthcare-2017-en-pwc.pdf>
19. Kuščer, K., Eichelberger, S., Peters, M. (2022). Tourism organizations' responses to the COVID-19 pandemic: An investigation of the lockdown period. *Curr. Issues Tour.* 25, 247–260
20. Russel, W. (2024). Medical Tourism: What Is Health Tourism & Where Is It Popular?, disponibil la: <https://www.william-russell.com/blog/what-is-medical-tourism>

SECȚIUNEA 2

Capitolul 3 – IMPACTUL DIGITALIZĂRII ASUPRA SECTORULUI TURISTIC

Chapter 3 – THE IMPACT OF DIGITALIZATION ON THE TOURIST SECTOR

Alina SUSLENCO¹
Marilena DONCEAN²

Abstract

This paper represents an analytical foray into the impact of digitization on the development of the tourism sector. The purpose of the research is to identify the main challenges faced by economic agents in the tourism sphere in their digitization efforts. Just as the 21st century is a century of digitization, and the 4.0 revolution, broke the stereotypes of classic management models, radically transformed the activity of economic agents, there is a need to research the main problems and challenges faced by companies in the tourism sector in the context of digitalization. As we live in a digital age, companies are forced to adapt quickly by taking concrete steps on their way to digital transformation. The research methodology focused on the use of numerous research methods, which allowed us to move forward in the complex endeavor and achieve results. The main methods used in the research process are: analysis, synthesis, induction, deduction, abduction, scientific abstraction. As a result, we highlight that companies must adapt to the new changes brought about as a result of digitization and successfully integrate new information technologies into their activity.

Keywords: digitization, information technologies, digital transformation, digital era, revolution 4.0

Jel: M1, M15, Q01

Introducere

Odată cu începutului secolului XXI, s-au produs transformări majore în toate sfere de activitate ale economiei, de rând cu amplificarea schimbărilor care au afectat drastic funcționalitatea sectoarelor de activitate ale economiei mondiale. De rând cu evoluția societății, a evoluat și sectorul turistic, prin adaptarea sa continua la mediul extern. Astfel, reglementările legislative, factorii de influență externi, evoluția tehnologiilor informaționale, au afectat drastic tot sectorul turistic. În acest context, companiile din sectorul turistic au trebuie să se adapteze rapid noului mediu de activitate, să integreze noi tehnologii prin desfășurarea unui proces integrat de învățare, de dezvoltare a potențialului uman din sectorul turistic în utilizarea tehnologiilor inteligente.

Obiectivul general al cercetării. Obiectivul general al cercetării este cercetarea teoretico-metodologică a efectelor integrării tehnologiilor informaționale în sfera turistică.

În vederea atingerii acestui obiectiv, am stabilit următoarele *obiective adiacente*:

O1: cercetarea aspectelor conceptuale ale tehnologiilor informaționale aplicate în economia mondială;

O2: studierea efectelor implementării tehnologiilor informaționale;

O3: cercetarea oportunităților și amenințărilor implementării tehnologiilor informaționale în industria turistică din Republica Moldova;

Metodologia cercetării. În vederea desfășurării cercetării, a elaborării lucrării, am apelat la un amalgam complex de metode de cercetare care ne-au permis de a studia tema atât din perspectivă conceptuală, cât și din perspectivă analitică și practică. Drept urmare, au fost utilizate metodele de cercetare, precum: analiza, sinteza, inducția, deducția, documentarea, metoda tabelară, grafică, analiza comparativă, analiza sistemică etc. Fiecare dintre aceste metode și-au adus o plus valoare contribuind la dezvoltarea cercetării, precum și la desfășurarea studiilor.

¹ Conf. univ. dr. hab., Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, Republica Moldova. alina.suslenco@mail.ru

² CS III dr., ICES „Gh. Zane” – Academia Română Filiala Iași, Iași, România.

Conținut

Secolul XXI este un secol al multiplelor transformări care au afectat economia mondială și au solicitat o adaptabilitate sporită din partea agenților economici prin prisma integrării multiplelor tehnologii informaționale în activitatea lor, care au modificat procesul de funcționalitate al firmelor. Secolul XXI este un secol al digitalizării, un secol în care economia națională a fost afectată de o nouă revoluție – revoluția 4.0., care rezidă în amplificarea integrării tehnologiilor inteligente în toate sectoarele vieții.

Economia clasică a urmat un trend al unei evoluții fără precedent odată cu apariția tehnologiilor inteligente care au amplificat performanțele înregistrate de agenții economici și au solicitat o dezvoltare continuă pe dimensiunea sporirii investițiilor în dezvoltarea capitalului uman al angajaților companiilor în vederea utilizării tehnologiilor inteligente în activitatea lor. Odată cu apariția multitudinii de tehnologii inteligente, economia națională s-a transformat într-o economie digitală, care necesită o dezvoltare continuă, o creștere a performanțelor înregistrate de companii pe baza integrării diferitor tehnologii inteligente.

Aportul tehnologiilor inteligente asupra economiei mondiale

Era digitală permite ca totul să devină mai mic și integrat, într-o asemenea măsură că conectivitatea prin intermediul dispozitivelor portabile și mobile, în ultimii 20 de ani, a crescut dramatic și a devenit instrumentul de lucru pentru comunicarea prin laptopuri și stații de lucru computerizate. Ca urmare a cercetărilor efectuate, putem menționa că „Tehnologia perturbă funcționalitatea unei întreprinderi la general, generând nenumărate oportunități și provocări”³. Modele de afaceri ale companiilor se modifică datorită progresului tehnologic, în care aproximativ 80% din consumatorii au acces la bunuri și servicii. Acesta se observă cu preponderență în industria ospitalității în care cifrele continuă să crească pentru clienții care folosesc dispozitive mobile vizualiza site-urile restaurantelor și paginile de recenzii ale utilizatorilor.

Digitalizarea este procesul de conversie a informațiilor într-un format digital. În acest format, informația este organizată în unități discrete de date (biți) care pot fi folosite pentru organizarea informației. Digitalizarea informațiilor facilitează păstrarea, accesarea și partajarea. Textul, imaginile, atmosfera firmei, pot fi digitizate în mod similar: un scanner captează o imagine (care poate fi un imagine de text) și îl convertește într-un fișier imagine. Digitalizarea audio și video utilizează unul dintre multe procese de conversie în care un semnal continuu variabil este schimbat, fără modificarea conținutului esențial, într-un semnal (digital) cu mai multe niveluri⁴.

Tehnologiile informaționale au urmat o evoluție fără precedent în ultimii 20 de ani datorită evoluției elementelor software. Tehnologiile informaționale ajută oamenii să-și rezolve problemele în mod computerizat. Odată cu apariția tehnologiilor informaționale ele erau utilizate pe baza instalării unui element software în calculator. Acest element software permitea rezolvarea unei probleme a utilizatorului în format computerizat, asistat de calculator. Utilizatorul trebuia să identifice un anumit algoritm de rezolvare a problemei sale, să o prezinte softului, și calculatorul încerca să o soluționeze.

Odată cu evoluția societății au evoluat și tehnologiile informaționale de la tehnologii informaționale software, tradiționale, la tehnologii informaționale inteligente, integrate în diverse domenii, medii, sectoare de activitate etc, care nu mai necesită instalarea de echipamente software în calculator.

³ Michael Jasonos, Richard McCormick. Technology Integration for Restaurants & Hospitality Industry in the Year 2025. Disponibil: <https://core.ac.uk/download/pdf/84801033.pdf>

⁴ Michael Jasonos, Richard McCormick. Technology Integration for Restaurants & Hospitality Industry in the Year 2025. Disponibil: <https://core.ac.uk/download/pdf/84801033.pdf>

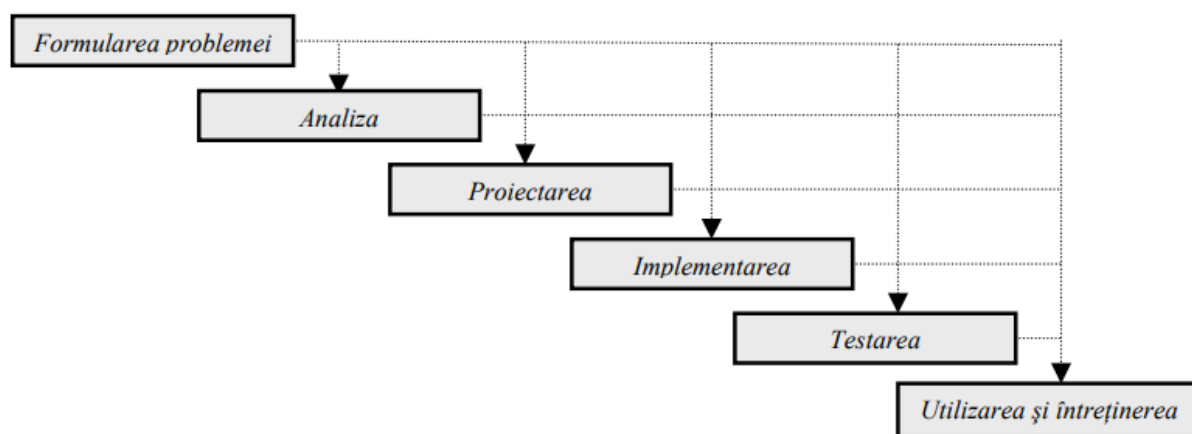

Fig. 1. Ciclul de viață al unui sistem software
Sursa: adaptat după⁵

Tehnologiile informaționale inteligente sunt elemente ce posedă capacitatea de a rezolva probleme din orice domeniu de activitate prin simpla formulare a problemelor într-un limbaj acceptat de consumatorul final, fără să se insiste asupra oferirii unui anume algoritm de rezolvare a problemelor în mod computerizat. Astfel, calculatorul singur analizează conținutul problemei și identifică cea mai potrivită cale de a rezolva probleme identificând cel mai relevant algoritm de rezolvare a problemei în cauză.

Orice tehnologie inteligentă conține cel puțin 3 elemente componente redată schematic în figura 2.

Fig. 2. Elementele componente ale tehnologiilor inteligente
Sursa: **elaborat după**⁶

Din câte observăm tehnologiile inteligente oferă posibilitatea de a rezolva rapid o problemă, o necesitate al utilizatorului pe baza identificării celui mai potrivit algoritm care este deja integrat în cadrul tehnologiilor inteligente.

Tehnologii inteligente utilizate în economia mondială Internetul Lucrurilor (IoT)

Internetul Lucrurilor este o altă tehnologie inteligentă care este utilizată în ultimii 10-15 ani pe scară largă. Internetul Lucrurilor presupune „este un sistem de dispozitive computerizate interconectate, mașini și aparate mecanice și digitale, obiecte, animale sau persoane cu

⁵ Căpățînă, Gh. Tehnologii informaționale inteligente.
Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Tehnologii%20informationale%20inteligente.pdf

⁶ Căpățînă, Gh. Tehnologii informaționale inteligente.
Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Tehnologii%20informationale%20inteligente.pdf

identificatori unici (UID) și cu abilitatea de a transfera date într-o rețea fără a necesita o conexiune între oameni”⁷.

Internetul lucrurilor este o tehnologie inteligentă extrem de larg răspândită în viața oamenilor, precum: senzorii de la mașină care atenționează șoferii referitor la anumite situații presiunea în anvelope, un animal care are chip și oferă informația evoluția acelui implant, un om care are un implant cu monitor etc.

Pentru prima dată IoT a fost utilizat în anul 1980 pentru a verifica prin intermediul web care este temperatura băuturilor în tonomate. La momentul actual IoT implică o multitudine de date oferite de diverse dispozitive inteligente care se află într-o continuă evoluție.

Utilizarea IoT oferă multiple avantaje precum cele redată în figura 3.

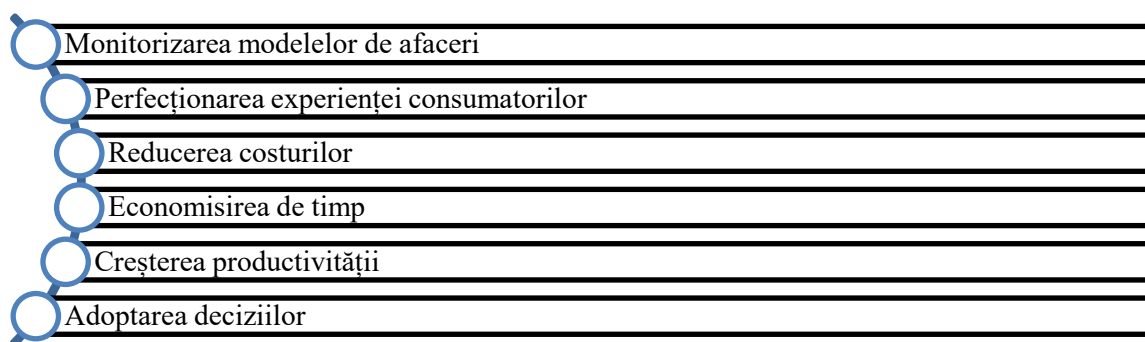

Fig. 3. Avantajele oferite de IoT

Sursa: adaptat după <https://smartcityblog.ro/tehnologii-digitale-iot/>

Internetul Lucrurilor a fost adoptat și implementat în diverse domenii de activitate datorită multiplelor avantaje pe care le implică. Astfel, IoT este utilizat în proiectarea, dezvoltarea, funcționalitatea caselor, mașinilor, birourilor, sistemelor de iluminare, etc.

Domeniile de utilizare a IoT sunt redată schematic în figura 4.

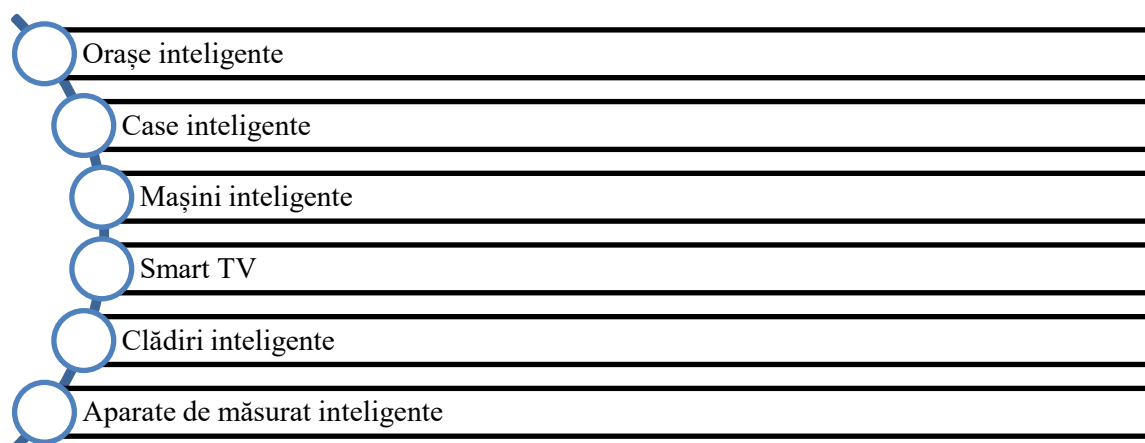

Fig. 4. Exemple în aplicarea IoT

Sursa: adaptat după <https://smartcityblog.ro/tehnologii-digitale-iot/>

Drept urmare, putem concluziona că utilizarea pe scară largă a IoT aduce o multitudine de avantaje atât pentru companiile care le utilizează cât și pentru consumatorii finali care beneficiază de experiențe inedite ca urmare a utilizării lor.

⁷ Internetul Lucrurilor. Disponibil: <https://smartcityblog.ro/tehnologii-digitale-iot/>

Inteligența Artificială (IA)

Inteligența Artificială a revoluționat îndeosebi mediul de afaceri, dar și toate sectoarele de activitate, lăsând o amprentă deosebită asupra funcționalității mediului de afaceri. Inteligența artificială a fost inventată de John McCarthy, un informatician american, în 1956, la The Dartmouth Conference unde a luat naștere această tehnologie.

Potrivit ISO/IEC DIS 22989 „Tehnologia informației – Inteligență artificială – Concepte și terminologie privind inteligența artificială” Inteligență artificială este definită drept „este un ansamblu de metode sau de entități automatizate care, împreună, construiesc, optimizează și aplică un model, astfel încât sistemul poate, pentru un anumit set de sarcini predefinite, să calculeze predicții, să facă recomandări sau să ia decizii”⁸.

Pe de altă parte, Legea H.R.6216 din SUA „National Artificial Intelligence Initiative Act of 2020 definește inteligența artificială ca fiind „un sistem bazat pe mașini care, pentru un set dat de obiective definite de om, poate face predicții, recomandări sau decizii care influențează medii reale sau virtuale”⁹. În același context, UE oferă o apreciere a inteligenței artificiale „Inteligența artificială (AI) se referă la sistemele care manifestă un comportament inteligent, analizându-și mediul și acționând – cu un anumit grad de autonomie – în vederea atingerii unor obiective specifice”¹⁰.

Astăzi, Inteligența Artificială, este un termen umbrelă care cuprinde totul, de la automatizarea proceselor robotizate, la robotica reală. A câștigat proeminență recent datorată, parțial, datelor mari sau creșterii vitezei, dimensiunii și varietății companiile colectează acum date. Tipuri de inteligență artificială: AI poate fi clasificată în mai multe moduri, dar iată două exemple. Primul clasifică sistemele AI fie ca IA slabă, fie ca AI puternică.

AI slabă, cunoscut și sub numele de IA îngustă, este un sistem AI care este proiectat și antrenat pentru o anumită sarcină. Asistenții personali virtuali, cum ar fi Siri de la Apple, sunt o formă de AI slabă.

IA puternică, cunoscută și sub numele de inteligență generală artificială, este un sistem AI generalizat cu abilitățile cognitive umane, astfel încât atunci când i se prezintă o sarcină necunoscută, are suficientă inteligență pentru a găsi o soluție. Testul Turing dezvoltat de matematicianul Alan Turing în 1950, a fost o metodă folosită pentru a determina dacă un computer poate gândi într-adevăr ca un om, deși metoda este controversată.

Al doilea exemplu este de la Arend Hintze, un profesor asistent de biologie integrative și informatică și inginerie la Universitatea de Stat din Michigan. El clasifică AI în patru tipuri, de la tipul de sisteme AI care există astăzi până la sistemele sensibile, care încă nu există încă.

Categoriile AI sunt următoarele:

1: *Mașini reactive*. Un exemplu este Deep Blue, programul de șah IBM care l-a învins pe Garry Kasparov în anii 1990. Deep Blue poate identifica piesele de pe tabla de șah și face predicții, dar nu are memorie și nu se poate folosi de experiențele trecute. Analizează posibilele mișcări ale sale și ale adversarului său, și alege cea mai strategică mișcare. Au fost proiectate Deep Blue și AlphaGO de la Google în scopuri restrânse și nu pot fi aplicate cu ușurință în altă situație.

⁸ ISO/IEC DIS 22989(en) Information technology — Artificial intelligence — Artificial intelligence concepts and terminology. [Online]. Available: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso-iec:22989:dis:ed-1:v1:en>

⁹ H.R.6216 - National Artificial Intelligence Initiative Act of 2020. [Online]. Available: <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-bill/6216/text>

¹⁰ *Communication from the commission to the European parliament, the European council, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions artificial intelligence for Europe*. 2018 [Online]. Available: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A237%3AFIN>

2: *Memorie limitată*. Aceste sisteme AI pot folosi experiențele trecute pentru a informa viitorul deciziilor. Unele dintre funcțiile de luare a deciziilor în vehiculele autonome au fost concepute astfel. Observații folosite pentru a informa acțiunile care se petrec în viitor, cum ar fi o mașină care și-a schimbat benzile. Aceste observații nu sunt stocate permanent.

3: *Teoria minții*. Acesta este un termen de psihologie. Se referă la înțelegerea că alții au propriile convingeri, dorințe și intenții care influențează deciziile pe care le au face. Acest tip de IA nu există încă.

4: *Conștientizarea de sine*. În această categorie, sistemele AI au un sentiment de sine, au conștiință. Mașinile cu conștiință de sine își înțeleg starea actuală și pot folosi informațiile pentru a deduce ceea ce simt ceilalți. Acest tip de IA nu există încă¹¹.

Utilizarea Inteligenței Artificiale s-a răspândit în toate domeniile de activitate, precum:

a. *AI în domeniul sănătății*. Cele mai mari cercetări sunt pe îmbunătățirea rezultatelor pacienților și reducerea cheltuieli. Companiile aplică învățarea automată pentru a face diagnostice mai bune și mai rapide decât oamenii. Una dintre cele mai cunoscute tehnologii de asistență medicală este IBM Watson. Aceasta înțelege limbajul natural și este capabil să răspundă la întrebările adresate acestuia. Sistemul extrage datele pacientului și alte surse de date disponibile pentru a forma o ipoteză pe care o prezintă apoi cu o schemă de punctare a încrederii. Alte aplicații AI includ chatbots, un program de calculator folosit online pentru a răspunde la întrebări și a ajuta clienții, pentru a ajuta la programarea programărilor sau pentru a ajuta pacienții prin intermediul proces de facturare și asistenți virtuali de sănătate care oferă feedback medical de bază.

b. *AI în afaceri*. Automatizarea proceselor robotizate este aplicată la sarcini foarte repetitive efectuate în mod normal de oameni. Algoritmii de învățare automată sunt integrați în platforme de analiză și CRM pentru a descoperi informații despre cum să perfecționeze procesul de servire. Chatbot-urile au fost încorporate în site-uri web pentru a oferi imediat serviciu pentru clienți. Automatizarea posturilor de muncă a devenit, de asemenea, un subiect de discuție printre cercetători.

c. *AI în educație*. AI poate automatiza notarea, oferind profesorilor mai mult timp. AI poate evalua studenții și să se adapteze nevoilor lor, ajutându-i să lucreze în propriul ritm. Tutorii AI pot să ofere sprijin suplimentar studenților, asigurându-se că rămân pe drumul cel bun. AI s-ar putea schimba unde și cum învață studenții, poate chiar înlocui unii profesori. Pe lângă aceasta AI oferă posibilitatea de a elabora poze, filmulețe, ppt, podcasturi etc. și ajută la desfășurarea procesului educațional. Pe lângă aceasta, AI poate efectua referate, proiecte, și alte sarcini pe care trebuie să le realizeze studenții.

d. *AI în producție*. Acesta este un domeniu care a fost în fruntea încorporării roboților în procesul de lucru. Roboții industriali obișnuiau să îndeplinească sarcini individuale și au fost separați de muncitorii umani, dar pe măsură ce tehnologia a avansat, lucrurile s-au schimbat.

În ultimii ani, utilizarea Inteligenței Artificiale în industria turistică a revoluționat sectorul și a creat diverse oportunități pentru dezvoltarea sectorului. Inteligența Artificială este utilizată în diverse domenii ale turismului (tabelul 1.).

Tabelul 1. Domenii de utilizare a Inteligenței Artificiale în turism

Indicator	Utilizarea IA în cazare	Utilizarea IA în F&B	Utilizarea IA în Transport	Utilizarea IA în activități turistice
Exemple de succes în utilizarea IA în turism	Hotelul Hilton a implementat un asistent virtual bazat pe IA numit „Connie”, dezvoltat	Marriott analizează datele colectate despre preferințele și comportamentele	Hotelul Yotel din New York folosește roboți autonomi pentru transportul bagajelor turiștilor. Acești roboți,	Musée du Louvre din Paris a implementat un ghid turistic virtual bazat pe IA numit „Louvre Chatbot”. Acest chatbot oferă

¹¹ Michael Jasonos, Richard McCormick. Technology Integration for Restaurants & Hospitality Industry in the Year 2025. Disponibil: <https://core.ac.uk/download/pdf/84801033.pdf>

Indicator	Utilizarea IA în cazare	Utilizarea IA în F&B	Utilizarea IA în Transport	Utilizarea IA în activități turistice
	în colaborare cu IBM Watson. Connie poate interacționa cu oaspeții, răspunzând la întrebări legate de facilitățile hotelului, oferind recomandări pentru activități locale și ajutând la orientare în incinta hotelului. Utilizând procesarea limbajului natural (NLP), Connie poate înțelege și răspunde la întrebările turiștilor într-un mod similar cu interacțiunile umane, îmbunătățind astfel experiența oaspeților și oferindu-le informații rapide și precise.	oaspeților, cum ar fi preferințele alimentare, tipurile de camere preferate, și activitățile desfășurate în timpul sejurului. Aceste informații sunt folosite pentru a oferi recomandări personalizate și oferte speciale adaptate fiecărui oaspete. De exemplu, un oaspete care a comandat de mai multe ori mâncăruri vegetariene poate primi recomandări personalizate pentru restaurantele vegetariene din apropierea hotelului.	denumiți „YOBOT”, sunt capabili să depoziteze și să livreze bagajele oaspeților în mod eficient și automatizat. Oaspeții își pot introduce bagajele într-un compartiment special, iar YOBOT se ocupă de restul, asigurând transportul bagajelor în siguranță la destinație. Această tehnologie nu doar economisește timp, dar și reduce necesitatea intervenției umane, permițând personalului să se concentreze pe alte aspecte ale serviciilor pentru oaspeți;	vizitatorilor informații despre colecțiile și expozițiile muzeului, răspunde la întrebări legate de operele de artă și oferă recomandări personalizate în funcție de interesele vizitatorilor; TripHobo este o platformă de planificare a călătoriilor care utilizează IA pentru a ajuta turiștii să-și creeze itinerarii personalizate. Algoritmii de învățare automată analizează preferințele utilizatorilor, cum ar fi locurile pe care doresc să le viziteze, activitățile preferate și durata șederii, pentru a genera itinerarii optimizate.
Beneficii	a. Îmbunătățirea serviciilor; b. Personalizarea serviciilor;		a. Eficiență și conveniență; b. Reducerea costurilor; c. Siguranță.	a. Experiențe personalizate; b. Eficiență c. Interacțiune.

Sursa: elaborat de autor

Spre final, putem menționa că tehnologiile inteligente au revoluționat profund mediul de activitate al afacerilor, au rupt stereotipurile utilizării tehnologiilor informaționale, au eficientizat cooperarea și au ușurat rezolvarea problemelor pe baza diferitor forme de programe inteligente precum: Big Data, IoT, Inteligența Artificială, Realitatea augmentată etc. Aplicarea acestor tehnologii inteligente este o adevărată provocare pentru utilizatorii finali datorită necesității de a studia și a acumula competențele necesare în utilizarea tehnologiilor inteligente care necesită timp și investiții din partea companiilor.

Integrarea tehnologiilor inteligente în unitățile de primire turistică din Republica Moldova

Hotelurile și restaurantele din Republica Moldova au conștientizat necesitatea de aplicare a tehnologiilor inteligente în activitatea lor deoarece conștientizează efectele deosebite pe care le oferă implementarea lor. Printre cele mai des aplicate tehnologii inteligente în unitățile de primire turistică din Republica Moldova putem enumera:

1. Inteligența Artificială – una dintre cele mai revoluționare tehnologii inteligente utilizate în cadrul unităților de alimentație publică și în hotelurile din Moldova este Inteligența Artificială care a fost implementată cu succes în hotelurile Codru, Bristol central Park, Raddison Blu Leograd. Inteligența Artificială este utilizată prin intermediul chat bot și a diferitor aplicații

care oferă posibilitatea de a operaționaliza activitatea și managementul unităților de primire turistică.

2. IoT și echipamentele smart – o altă tehnologie inteligentă care este utilizată în cadrul unităților de primire turistică este Internetul Lucrurilor care implică o conexiune a diferitor echipamente prin intermediul internetului și gestionarea lor inteligentă. Astfel, sisteme inteligente de încălzire, de iluminare, de pază, camere și TV SMART, echipamente inteligente sunt utilizate în cea mai mare parte de unități de primire turistică din țară, precum: Vis Pas, Astoria, Lido, Raddison Blu Leogrand.

3. Platformele Social Media – cea mai mare parte dintre restaurantele și hotelurile din țară au deschise pagini pe rețelele de socializare prin intermediul cărora comunică cu clienții săi, îi informează referitor la ofertele sale. Platformele social media sunt utilizate de cea mai mare parte de unități de primire: Andry s Pizza, Mizza Manis, Maestro, Vis Pas, Lido, Astoria etc.

4. Realitatea Virtuală – este o altă tehnologie inteligentă care se bucură de mare interes din partea unităților de primire turistică deoarece oferă posibilitatea de a promova hotelul, destinația turistică, unitatea de alimentație publică, prin intermediul filmulețelor VR, care includ secvențe din activitatea, atmosfera unităților de primire turistică. VR este utilizată de multe hotele și restaurante, precum: Raddison Blu Leogrand, Hilton, Olsi Hotel, Restaurantul Imperial, restaurantul Astoria.

Concluzii

Tehnologiile inteligente au revoluționat profund mediul de activitate al afacerilor, au rupt stereotipurile utilizării tehnologiilor informaționale, au eficientizat cooperarea și au ușurat rezolvarea problemelor pe baza diferitor forme de programe inteligente precum: Big Data, IoT, Inteligența Artificială, Realitatea augmentată etc. Aplicarea acestor tehnologii inteligente este o adevărată provocare pentru utilizatorii finali datorită necesității de a studia și a acumula competențele necesare în utilizarea tehnologiilor inteligente care necesită timp și investiții din partea companiilor.

Totodată, tehnologiile inteligente oferă multiple oportunități precum creșterea performanțelor, creșterea vânzărilor, consolidarea relațiilor cu clienții, totuși ele implică și nenumărate amenințări care pot afecta drastic activitatea companiilor și perturba procesele organizaționale. De aceea, companiile trebuie să evalueze oportunitățile oferite de noile tehnologii dar și să identifice strategii de depășire a eventualelor amenințări generate de integrarea lor în activitatea companiei.

Pe baza cercetărilor efectuate, evidențiem următoarele **recomandări**:

1. Diversificarea tehnologiilor inteligente aplicate – așa cum potențialul de implementare a tehnologiilor inteligente crește zilnic, datorită evoluției rapide a pieței lor în economia mondială, precum și datorită multiplelor avantaje generate de implementarea tehnologiilor inteligente, fiecare unitate de primire turistică trebuie să-și planifice integrarea tehnologiilor inteligente în activitatea sa.

2. Elaborarea unui plan de acțiuni privind digitalizarea afacerilor din sfera turistică – ca urmare a cercetărilor efectuate, putem evidenția că implementarea tehnologiilor inteligente în industria turistică generează multiple oportunități pentru dezvoltarea acestui domeniu. Astfel, fiecare unitate din industria turistică trebuie să-și stabilească un plan de acțiuni în care să identifice tehnologiile inteligente care urmează să fie implementate în viitorii 3 ani, metodele de

implementare, perioada și resursele alocate, precum și formele de dezvoltare a angajaților în vederea integrării cu succes a tehnologiilor inteligente.

3. Dezvoltarea culturii digitale – studiile efectuate au evidențiat că implementarea tehnologiilor inteligente generează avantaje competitive precum și ajută companiile să fie mai sustenabile. În acest sens, considerăm necesitatea dezvoltării culturii digitale în cadrul companiilor din sfera turismului, de la utilizarea semnăturii electronice, a identificării electronice la softuri de management, marketing, logistică, care ar ajuta la automatizarea proceselor, la creșterea eficienței și calității, la sporirea satisfacției clienților.

4. Sporirea investițiilor în digitalizarea afacerilor din industria turistică – așa cum digitalizarea implică costuri cu achiziția echipamentelor hardware și software apare necesitatea ca companiile din industria turistică să-și sporească investițiile în achiziția de echipamente și softuri care le-ar ajuta la creșterea competitivității și sustenabilității.

5. Sporirea investițiilor în dezvoltarea angajaților – în contextul digitalizării, o provocare pentru companiile din industria turistică este dezvoltarea angajaților săi. Așa dar, apare necesitatea de a spori investițiile în cursuri de formare și traininguri pentru angajații companiilor pentru a le valorifica potențialul uman în vederea dezvoltării competențelor digitale.

Bibliografie

1. Căpățînă, Gh. *Tehnologii informaționale inteligente*. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Tehnologii%20informationale%20inteligente.pdf
2. Jasonos, M, McCormick, R. *Technology Integration for Restaurants & Hospitality Industry in the Year 2025*. Disponibil: <https://core.ac.uk/download/pdf/84801033.pdf>
3. *Communication from the commission to the European parliament, the European council, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions artificial intelligence for Europe*. 2018 [Online]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A237%3AFIN>
4. Internetul Lucrurilor. Disponibil: <https://smartcityblog.ro/tehnologii-digitale-iot/>
5. ISO/IEC DIS 22989(en) Information technology – Artificial intelligence – Artificial intelligence concepts and terminology. [Online]. Disponibil: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso-iec:22989:dis:ed-1:v1:en>
6. H.R.6216 – National Artificial Intelligence Initiative Act of 2020. [Online]. Disponibil: <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-bill/6216/text>

Capitolul 4 – STRATEGII DE DEZVOLTARE A SECURITĂȚII ALIMENTARE DIN REPUBLICA MOLDOVA: ABORDĂRI ȘI RECOMANDĂRI

Chapter 4 – FOOD SECURITY DEVELOPMENT STRATEGIES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: APPROACHES AND RECOMMENDATIONS

Boris COREȚCHI¹

Abstract

Food security in the Republic of Moldova is a complex issue, influenced by a series of interconnected factors. This paper analyzes the challenges and risks related to food security in Moldova, while identifying strategies and solutions to improve the current situation. Agricultural production is affected by variable climatic conditions and structural problems in the agricultural sector. Food availability is generally adequate, but affordability remains a challenge for certain segments of the population. The stability of the food supply is subject to economic and climatic risks, and the correct use of food is influenced by the level of education and nutritional habits of the population. Existing policies and regulations have had a positive impact but are insufficient to address all challenges.

Keywords: food security, nutrition, economic strategies, climate change, sustainable development

JEL: O13; Q18; O44; Q56

Introducere

Definirea conceptului de securitate alimentară. Securitatea alimentară este un concept multidimensional care se referă la accesul constant al tuturor oamenilor la alimente suficiente, sigure și nutritive necesare pentru a duce o viață activă și sănătoasă. Conform Organizației pentru Alimentație și Agricultură a Națiunilor Unite (FAO), securitatea alimentară există atunci când „toți oamenii, în orice moment, au acces fizic, social și economic la suficientă hrană sigură și nutritivă care să le satisfacă nevoile dietetice și preferințele alimentare pentru o viață activă și sănătoasă.” Aceasta implică patru componente principale: disponibilitatea alimentelor, accesul la alimente, utilizarea alimentelor și stabilitatea aprovizionării cu alimente.

Importanța securității alimentare. Securitatea alimentară este esențială pentru bunăstarea umană și pentru dezvoltarea economică și socială a unei națiuni. Accesul la alimente suficiente și de calitate are un impact direct asupra sănătății populației, performanței educaționale și productivității economice. În lipsa securității alimentare, comunitățile sunt expuse la malnutriție, boli și chiar conflicte sociale. Mai mult, asigurarea securității alimentare este un obiectiv de bază pentru realizarea altor Obiective de Dezvoltare Durabilă (ODD) stabilite de ONU, cum ar fi eradicarea sărăciei, promovarea sănătății și a bunăstării, și asigurarea educației de calitate pentru toți.

Contextul și relevanța studierii securității alimentare în Moldova. Republica Moldova, o țară mică din Europa de Est, se confruntă cu provocări semnificative în asigurarea securității alimentare pentru toți cetățenii săi. Deși sectorul agricol joacă un rol crucial în economia națională, Republica Moldova se confruntă cu probleme precum schimbările climatice, infrastructura agricolă subdezvoltată și migrația populației rurale către zone urbane sau în străinătate. Aceste provocări afectează negativ producția agricolă și accesul la alimente. Studierii securității alimentare în R. Moldova îi sunt relevante pentru identificarea soluțiilor optime care pot îmbunătăți situația actuală și pentru dezvoltarea unor politici sustenabile care să asigure un viitor mai sigur și prosper pentru populație (Corețchi, 2011). Această analiză este vitală nu doar

¹ Conf. univ. dr., Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, boris.coretchi@usm.md

pentru a aborda problemele prezente, dar și pentru a pregăti țara să facă față provocărilor viitoare în contextul global al schimbărilor climatice și al volatilității piețelor alimentare.

Teorii și modele de securitate alimentară. Securitatea alimentară reprezintă o condiție în care toți oamenii au acces fizic, social și economic la hrană suficientă, sigură și nutritivă care să le satisfacă nevoile dietetice și preferințele alimentare pentru o viață activă și sănătoasă. Diverse teorii și modele au fost dezvoltate pentru a înțelege și aborda problema securității alimentare. Una dintre teoriile centrale este Teoria Securității Alimentare a lui Amartya Sen, care pune accentul pe capacitatea de achiziție a alimentelor, nu doar pe disponibilitatea acestora. Sen a demonstrat că foametea și insecuritatea alimentară pot apărea chiar și în contexte unde există suficientă hrană, dacă anumite grupuri de oameni nu au mijloacele necesare pentru a le accesa.

Un alt model este Modelul Cadru al Securității Alimentare (FAO), care include patru dimensiuni principale: disponibilitate, accesibilitate, utilizare și stabilitate. Disponibilitatea se referă la cantitatea totală de alimente disponibile, accesibilitatea se concentrează pe abilitatea gospodăriilor de a achiziționa alimente, utilizarea se referă la modul în care alimentele sunt folosite pentru a satisface nevoile nutriționale, iar stabilitatea se referă la accesul constant la alimente pe termen lung (Gribincea Al., 2011).

Indicatori de securitate alimentară sunt esențiali pentru evaluarea și monitorizarea stării de securitate alimentară într-o regiune sau țară. Acești indicatori oferă informații valoroase despre diferite aspecte ale securității alimentare și ajută la identificarea zonelor vulnerabile și a populațiilor aflate în risc. Printre cei mai comuni indicatori se numără:

– *Indicele global al securității alimentare (GFSI):* Acest indice evaluează securitatea alimentară în diferite țări, bazându-se pe trei piloni principali: accesibilitatea, disponibilitatea și calitatea și siguranța alimentelor.

– *Rata prevalenței subnutriției (PoU):* Acest indicator cuantifică proporția populației care nu are un aport caloric suficient pentru a-și menține un stil de viață sănătos și activ.

– *Indicele prețurilor alimentelor (FPI):* Acest indice măsoară fluctuațiile prețurilor alimentelor pe piețele internaționale și impactul acestora asupra accesibilității alimentelor.

– *Insecuritatea alimentară experiențială (FIES):* Acest indicator se bazează pe experiențele directe ale gospodăriilor privind insecuritatea alimentară, oferind date despre nivelul de acces la alimente.

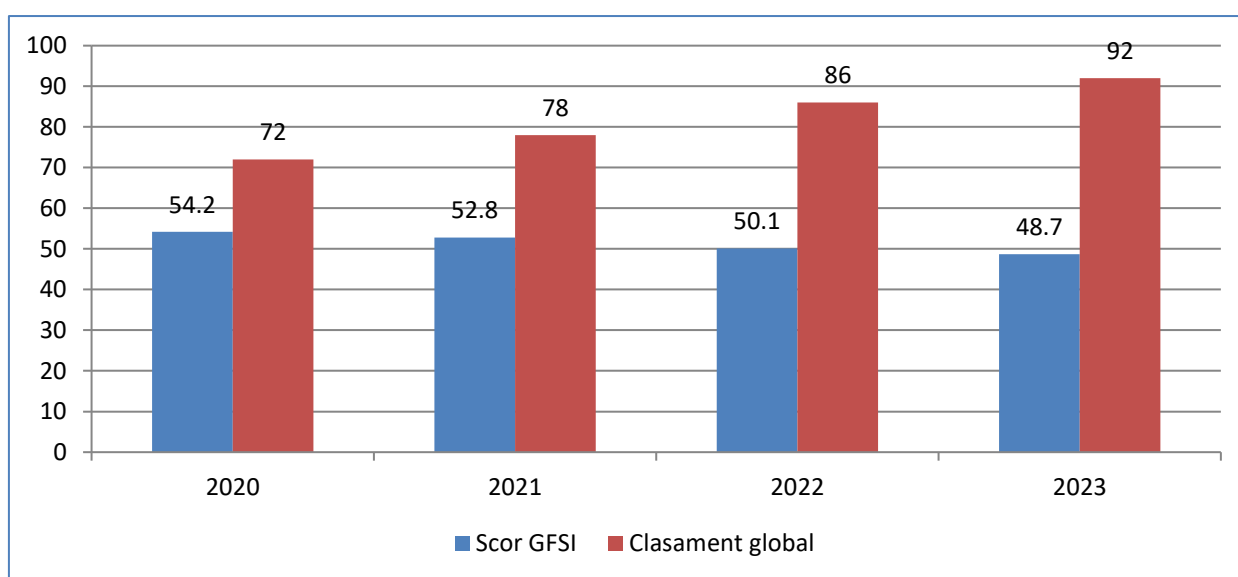

Fig. 1. Indicele global al securității alimentare (GFSI) în R. Moldova (2020-2023)

Sursa: elaborat de autor în baza sursei (Banca Mondială, 2023)

Datele indicelui global al securității alimentare (GFSI) în Republica Moldova ilustrează o deteriorare constantă a securității alimentare în perioada 2020-2023, reflectată atât prin scăderea scorului GFSI, cât și prin declinul clasamentului global.

Scorul GFSI a scăzut de la 54.2 în 2020 la 48.7 în 2023, iar clasamentul global al Moldovei a coborât de la poziția 72 în 2020 la poziția 92 în 2023. Aceste date sugerează că Republica Moldova se confruntă cu provocări semnificative în asigurarea securității alimentare și indică necesitatea unor intervenții urgente și eficiente pentru a inversa această tendință negativă.

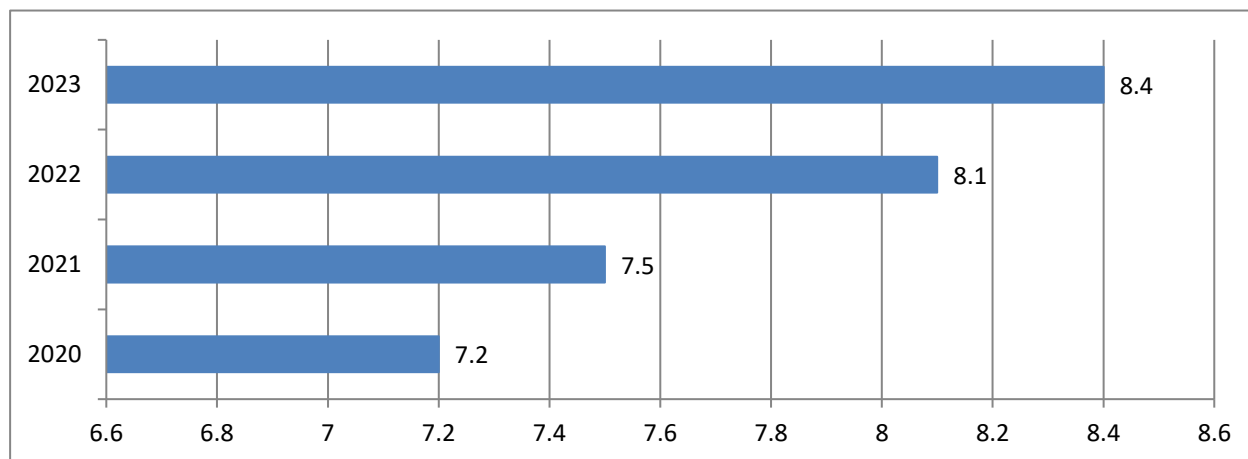

Fig. 2. Rata prevalenței subnutriției (PoU) în Republica Moldova (2020-2023,%)

Sursa: elaborat de autor în baza sursei (Banca Mondială, 2023)

Datele din figura 2 arată o creștere constantă a ratei prevalenței subnutriției în Republica Moldova în perioada 2020-2023. Începând cu o rată de 7.2% în 2020, procentul persoanelor subnutrite a crescut la 8.4% în 2023. Această tendință sugerează o deteriorare a situației nutriționale în țară și subliniază necesitatea unor strategii și politici eficiente pentru a combate această problemă alarmantă.

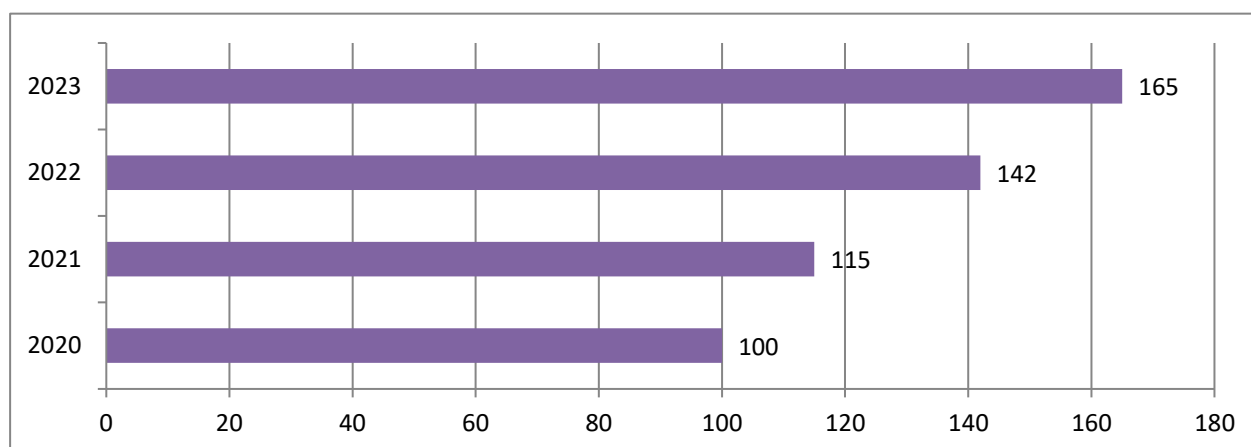

Fig. 3. Indicele prețurilor alimentelor (FPI) în Moldova (2020-2023)

Sursa: elaborat de autor în baza sursei (Banca Mondială, 2023)

Figura 3 indică o creștere semnificativă a indicelui prețurilor alimentelor (FPI) în Moldova în perioada 2020-2023. De la valoarea de bază de 100 în 2020, indicele a crescut la 165 în 2023. Această creștere rapidă a prețurilor alimentelor pune presiune suplimentară asupra accesului populației la alimente și evidențiază necesitatea măsurilor eficiente pentru a gestiona inflația alimentară și a asigura accesibilitatea alimentelor pentru toți cetățenii.

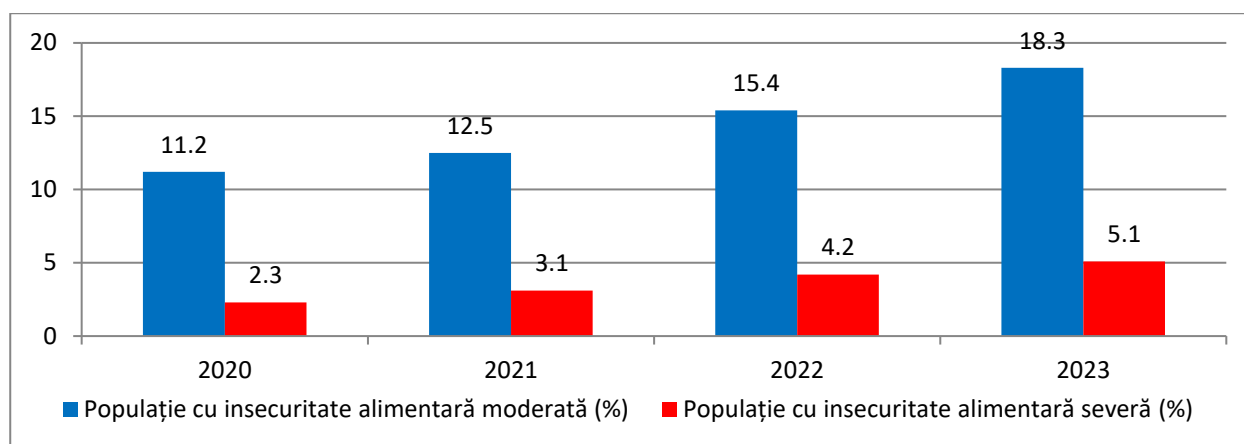

Fig. 4. Insecuritatea alimentară experiențială (FIES) în Moldova (2020-2023)

Sursa: elaborat de autor în baza sursei (Banca Mondială, 2023)

Datele din figura 4 arată o tendință îngrijorătoare de creștere a insecurității alimentare experiențiale în R. Moldova în perioada 2020-2023. Procentul populației cu insecuritate alimentară moderată a crescut de la 11.2% în 2020 la 18.3% în 2023, în timp ce procentul populației cu insecuritate alimentară severă a crescut de la 2.3% în 2020 la 5.1% în 2023. Aceste date subliniază impactul negativ al factorilor economici și structurali asupra securității alimentare în Moldova și necesitatea acțiunilor urgente pentru a reduce aceste cifre alarmante.

Politici și strategii internaționale privind securitatea alimentară. La nivel internațional, numeroase organizații și inițiative sunt dedicate îmbunătățirii securității alimentare. Printre cele mai importante se numără Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură (FAO), Programul Alimentar Mondial (WFP) și Inițiativa Globală pentru Securitatea Alimentară (GFSI). Aceste organizații dezvoltă politici și strategii pentru a aborda provocările legate de securitatea alimentară (Parlamentul European, 2023).

FAO, de exemplu, promovează abordări integrate și sustenabile pentru agricultură și securitatea alimentară, concentrându-se pe patru piloni: creșterea producției alimentare, îmbunătățirea accesului la alimente, stabilirea sistemelor de avertizare timpurie pentru crize alimentare și promovarea unei utilizări mai eficiente și echitabile a resurselor naturale. WFP se concentrează pe furnizarea de asistență alimentară de urgență în zonele afectate de crize și pe programe de dezvoltare pe termen lung pentru a îmbunătăți securitatea alimentară în comunități vulnerabile.

Politicile și strategiile internaționale sunt esențiale pentru coordonarea eforturilor globale și pentru implementarea unor soluții eficiente și durabile pentru securitatea alimentară.

În contextul al Republicii Moldova putem reprezenta următoarele:

– **Caracteristici geografice și climatice.** Republica Moldova este situată în sud-estul Europei, având o suprafață de aproximativ 33,843 kilometri pătrați. Țara este caracterizată de un relief predominant deluros, cu câmpii și văi fertile. Principalul râu al țării este Nistru, care traversează teritoriul de la nord la sud-est, având un rol semnificativ în irigarea terenurilor agricole.

Clima Moldovei este continentală moderată, cu influențe ale climei temperate de tranziție cu vara caldă și uscată, iar iernile sunt reci și umede. Temperaturile medii anuale variază între 8 și 10°C. Precipitațiile sunt moderate, cu o medie anuală de aproximativ 500-600 mm, fiind mai abundente în partea nordică a țării și mai reduse în sud. Această variabilitate climatică

influențează semnificativ activitățile agricole și securitatea alimentară, afectând randamentele culturilor și disponibilitatea resurselor de apă.

– **Profilul demografic și economic.** Populația Republicii Moldova este de aproximativ 2.6 milioane de locuitori, cu o densitate demografică de circa 76 de locuitori pe kilometru pătrat. Țara se confruntă cu o tendință demografică negativă, caracterizată printr-o rată scăzută a natalității și o emigrație semnificativă, în special în rândul tinerilor și al persoanelor active din punct de vedere economic.

Economia Republicii Moldova este în principal agrară, cu agricultura, viticultura și industria alimentară contribuind semnificativ la PIB-ul național. Deși economia a înregistrat o creștere moderată în ultimii ani, țara rămâne una dintre cele mai sărace din Europa, cu un nivel de trai scăzut și o mare parte a populației trăind sub pragul sărăciei. Sistemul de educație și cel de sănătate sunt subfinanțate, iar infrastructura este învechită și necesită modernizare.

– **Sectorul agricol în Moldova.** Sectorul agricol joacă un rol important în economia Republicii Moldova, angajând aproximativ 30% din forța de muncă și contribuind cu aproximativ 14% la PIB. Principalele produse agricole includ cerealele (grâu, porumb, orz), legumele, fructele (mere, struguri, prune), și vinurile, Moldova fiind renumită pentru tradiția sa vinicolă.

Agricultura moldovenească este dominată de ferme mici și mijlocii, care utilizează tehnologii tradiționale și au acces limitat la finanțare și inputuri moderne. Productivitatea agricolă este afectată de lipsa de irigații eficiente, degradarea solurilor și schimbările climatice. În plus, sectorul se confruntă cu provocări legate de accesul la piețe și competitivitatea produselor pe piața internațională (Food and Agriculture Organization, 2021).

Contextul național al Republicii Moldova, definit de caracteristicile geografice și climatice, profilul demografic și economic, precum și de specificul sectorului agricol, este esențial pentru înțelegerea provocărilor și oportunităților legate de securitatea alimentară în țară.

Analiza securității alimentare din Republica Moldova. Securitatea alimentară este un aspect crucial pentru dezvoltarea și stabilitatea unei țări, iar în cazul Republicii Moldova, aceasta reprezintă o provocare majoră din cauza factorilor economici, politici și climatici. Republica Moldova, o țară agrară cu un sector agricol semnificativ, se confruntă cu diverse probleme legate de securitatea alimentară, care includ fluctuațiile producției agricole, accesul limitat la resurse financiare și tehnologice moderne, precum și vulnerabilitatea la schimbările climatice.

– **Producția agricolă și disponibilitatea alimentelor.** Producția agricolă este un pilon esențial al securității alimentare, deoarece asigură disponibilitatea alimentelor pentru populație. În Moldova, agricultura reprezintă un sector economic major, contribuind semnificativ la PIB-ul țării. Moldova dispune de soluri fertile și un climat favorabil, ceea ce permite cultivarea unei varietăți de culturi, inclusiv cereale, fructe și legume.

Cu toate acestea, producția agricolă este vulnerabilă la schimbările climatice, secete și inundații. Aceste fenomene naturale pot afecta negativ randamentul culturilor și, implicit, disponibilitatea alimentelor. Pentru a asigura o producție agricolă sustenabilă, este necesar să se implementeze practici agricole moderne și tehnici de irigație eficiente.

– **Accesibilitatea alimentelor pentru populație** este determinată de capacitatea populației de a achiziționa și accesa alimentele necesare pentru o dietă echilibrată. În Republica Moldova, accesibilitatea alimentelor este influențată de factorii economici, inclusiv veniturile gospodăriilor și prețurile alimentelor. Nivelul relativ scăzut al veniturilor și ratele de sărăcie ridicate pot limita capacitatea unor segmente ale populației de a accesa alimente adecvate.

De asemenea, infrastructura de transport și distribuție joacă un rol crucial în accesibilitatea alimentelor. Regiunile rurale și zonele izolate pot avea dificultăți în accesarea piețelor și a alimentelor proaspete din cauza infrastructurii deficitare. Îmbunătățirea infrastructurii și susținerea micilor producători locali sunt strategii importante pentru a asigura accesibilitatea alimentelor la nivel național.

– **Stabilitatea aprovizionării cu alimente** se referă la capacitatea unui sistem alimentar de a asigura o aprovizionare constantă și suficientă de alimente, chiar și în perioade de criză. În R. Moldova, stabilitatea aprovizionării poate fi afectată de fluctuațiile producției agricole, variabilitatea prețurilor la nivel internațional și riscurile asociate schimbărilor climatice.

Diversificarea surselor de aprovizionare și crearea unor rezerve strategice de alimente sunt măsuri esențiale pentru a asigura stabilitatea. De asemenea, dezvoltarea unor lanțuri de aprovizionare robuste și investițiile în infrastructura de stocare și procesare a alimentelor contribuie la reducerea vulnerabilităților în aprovizionarea cu alimente.

– **Utilizarea alimentelor și aspectele nutriționale** se referă la modul în care alimentele sunt consumate și valorificate pentru a asigura o nutriție adecvată. În R. Moldova, o alimentație sănătoasă și echilibrată este esențială pentru menținerea sănătății populației. Problemele de nutriție, cum ar fi deficiențele de vitamine și minerale, pot avea un impact semnificativ asupra sănătății publice.

Promovarea educației nutriționale și accesul la informații privind alimentația sănătoasă sunt cruciale pentru îmbunătățirea utilizării alimentelor. De asemenea, trebuie acordată atenție specială grupurilor vulnerabile, cum ar fi copiii, femeile însărcinate și persoanele în vârstă, pentru a asigura că toate segmentele populației au acces la o nutriție adecvată.

Securitatea alimentară a Republicii Moldova este influențată de o serie de factori interconectați, de la producția agricolă și disponibilitatea alimentelor, până la accesibilitate, stabilitate și utilizarea alimentelor. Abordarea acestor aspecte prin politici integrate și măsuri sustenabile este esențială pentru asigurarea securității alimentare la nivel național.

Provocări și riscuri. În contextul Republicii Moldova, provocările și riscurile legate de securitatea alimentară sunt diverse și interconectate, afectând atât producția, cât și accesul la alimente. Iată câteva dintre principalele provocări și riscuri:

– **Factori economici.** Economia Republicii Moldova se confruntă cu multiple provocări care afectează securitatea alimentară. Nivelul scăzut al veniturilor, rata înaltă a șomajului și dependența de remitențe din diaspora contribuie la insecuritatea alimentară. Agricultura, care reprezintă un sector economic crucial, este fragmentată și dominată de ferme mici cu resurse limitate. Lipsa investițiilor în infrastructura agricolă și accesul limitat la credite agricole agravează situația. De asemenea, fluctuațiile prețurilor la produsele alimentare pe piața globală influențează negativ puterea de cumpărare a populației și capacitatea de a asigura un nivel adecvat de nutriție.

– **Schimbări climatice și dezastre naturale.** Moldova este vulnerabilă la efectele schimbărilor climatice, care se manifestă prin creșterea frecvenței și intensității evenimentelor meteorologice extreme, precum secetele, inundațiile și înghețurile târzii. Aceste fenomene afectează direct producția agricolă, reducând randamentele și calitatea recoltei. Impactul schimbărilor climatice asupra resurselor de apă și sol agricol adaugă un nivel suplimentar de risc pentru securitatea alimentară. Managementul deficitar al resurselor naturale și lipsa unor strategii eficiente de adaptare și diminuare, care contribuie la vulnerabilitatea crescută a sectorului agricol.

– **Probleme structurale și de infrastructură.** Infrastructura agricolă din Moldova este insuficient dezvoltată, ceea ce limitează capacitatea fermierilor de a-și valorifica pe deplin potențialul productiv. Problemele includ lipsa irigațiilor eficiente, infrastructura de transport subdezvoltată și facilitățile de depozitare și procesare neadecvate. De asemenea, fragmentarea terenurilor agricole și practicile agricole tradiționale contribuie la productivitatea scăzută. Investițiile limitate în tehnologii moderne și infrastructura rurală împiedică dezvoltarea unui sector agricol competitiv și durabil.

– **Politici și reglementări.** Cadrul legislativ și politicile publice din Moldova joacă un rol crucial în securitatea alimentară, însă există numeroase deficiențe. Politicile agricole și alimentare nu sunt întotdeauna coerente și bine coordonate, iar implementarea acestora este adesea inefficientă. Problemele de guvernare, corupția și birocratizarea excesivă afectează negativ sectorul agricol și capacitatea de a asigura securitatea alimentară. Lipsa unei strategii naționale clare și a unui plan de acțiune integrat pentru securitatea alimentară limitează capacitatea de răspuns la provocările actuale și viitoare.

Aceste subpuncte evidențiază complexitatea provocărilor și riscurilor care afectează securitatea alimentară în Moldova, subliniind necesitatea unor măsuri și intervenții bine gândite pentru a asigura un acces stabil și adecvat la resursele alimentare pentru toți cetățenii.

Strategii și soluții pentru îmbunătățirea securității alimentare. Pentru a îmbunătăți securitatea alimentară în Republica Moldova, este esențial să se adopte strategii și soluții cuprinzătoare și sustenabile. Acestea trebuie să abordeze atât aspectele economice, cât și cele sociale și de mediu:

Inițiative guvernamentale și politici publice. Guvernul Republicii Moldova joacă un rol crucial în asigurarea securității alimentare prin dezvoltarea și implementarea de politici publice adecvate. Printre inițiativele guvernamentale se numără subvențiile pentru fermieri, programele de modernizare a infrastructurii agricole și dezvoltarea rurală. Politicile publice vizează, de asemenea, îmbunătățirea accesului la piețele de desfacere, promovarea agriculturii ecologice și susținerea micilor producători agricoli. În plus, guvernul colaborează cu instituțiile internaționale pentru a asigura fonduri și expertiză tehnică necesare pentru îmbunătățirea sectorului agricol.

Rolul organizațiilor internaționale și ONG-urilor. Organizațiile internaționale și ONG-urile au un impact semnificativ asupra securității alimentare în Moldova prin finanțarea și implementarea diverselor proiecte și inițiative. Acestea oferă suport tehnic și financiar pentru dezvoltarea agriculturii durabile, îmbunătățirea infrastructurii rurale și promovarea diversificării producției agricole. De asemenea, ONG-urile joacă un rol important în educarea comunităților locale și în sensibilizarea publicului cu privire la practici agricole sustenabile și nutriție. Colaborarea dintre sectorul public și cel non-guvernamental este esențială pentru abordarea integrată a problemelor de securitate alimentară.

Tehnologii și inovații în agricultură. Tehnologiile moderne și inovațiile în agricultură reprezintă soluții esențiale pentru creșterea productivității și asigurarea securității alimentare. Implementarea sistemelor de irigații eficiente, utilizarea *dronelor* pentru monitorizarea culturilor, precum și adoptarea tehnologiilor de precizie în agricultură contribuie la optimizarea resurselor și reducerea pierderilor. De asemenea, cercetările în domeniul biotehnologiei permit dezvoltarea de culturi rezistente la boli și schimbările climatice. Promovarea și susținerea inovațiilor agricole prin programe de formare și finanțare sunt vitale pentru progresul sectorului agricol în Moldova.

Educație și conștientizare publică. Educația și conștientizarea publică sunt elemente fundamentale în îmbunătățirea securității alimentare. Programele de educație agricolă în școli și

universități, alături de campaniile de informare pentru fermieri și consumatori, contribuie la creșterea cunoștințelor și abilităților necesare pentru practici agricole eficiente și sustenabile. De asemenea, educația nutrițională este crucială pentru îmbunătățirea sănătății populației și pentru reducerea risipirii alimentelor. Inițiativele de conștientizare publică ajută la promovarea unui consum responsabil și la dezvoltarea unei culturi a sustenabilității în rândul cetățenilor.

În ultimii ani, Republica Moldova a implementat o serie de proiecte menite să îmbunătățească securitatea alimentară și să sprijine dezvoltarea sectorului agricol. Aceste proiecte au vizat atât creșterea producției agricole, cât și îmbunătățirea accesului populației la alimente de calitate. Un exemplu notabil este proiectul „Agricultura competitivă în Moldova”, finanțat de Banca Mondială, care a avut ca scop modernizarea infrastructurii agricole și sprijinirea fermierilor mici și mijlocii. Acest proiect a contribuit la creșterea productivității agricole și la adoptarea de tehnologii moderne de către fermieri, îmbunătățind astfel securitatea alimentară la nivel național.

Un alt proiect de succes este „Proiectul de dezvoltare a lanțului valoric agricol”, implementat de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD). Acest proiect a vizat îmbunătățirea lanțului valoric al produselor agricole prin dezvoltarea capacităților de procesare și marketing ale fermierilor și cooperativelor agricole. Prin aceste inițiative, fermierii au avut acces la piețe noi și și-au crescut veniturile, contribuind astfel la stabilitatea și securitatea alimentară în comunitățile rurale (PNUD, 2024).

Comparând experiențele Republicii Moldova cu cele ale altor țări din regiune, putem observa o serie de bune practici și lecții învățate care pot fi relevante pentru îmbunătățirea securității alimentare. De exemplu, România, care are o climă și un context agricol similar cu Moldova, a implementat cu succes programe de subvenționare a agriculturii ecologice și a produselor tradiționale. Aceste programe nu doar că au crescut veniturile fermierilor, dar au și promovat o agricultură sustenabilă și prietenoasă cu mediul, asigurând astfel o diversitate mai mare a produselor alimentare disponibile pe piață.

Ucraina, o altă țară din regiune, a investit semnificativ în dezvoltarea infrastructurii de irigații și în modernizarea tehnologiilor agricole. Aceste investiții au avut un impact pozitiv asupra stabilității producției agricole, reducând dependența de condițiile meteorologice variabile și asigurând o aprovizionare constantă cu alimente. Moldova ar putea beneficia de adoptarea unor practici similare pentru a-și crește reziliența în fața schimbărilor climatice și a altor factori de risc.

De asemenea, Polonia, prin integrarea în Uniunea Europeană, a accesat fonduri europene pentru dezvoltarea rurală și modernizarea sectorului agricol. Implementarea de politici coerente și accesul la finanțare externă au permis Poloniei să-și îmbunătățească considerabil securitatea alimentară. Moldova ar putea explora oportunități similare de cooperare regională și internațională pentru a-și îmbunătăți propria securitate alimentară.

Prin analizarea acestor exemple și adaptarea bunelor practici la contextul local, Moldova poate dezvolta strategii mai eficiente pentru a asigura securitatea alimentară și pentru a sprijini dezvoltarea durabilă a sectorului agricol.

Concluzii

Securitatea alimentară în Republica Moldova este influențată de o serie de factori complecși și interdependenți. Analiza efectuată în această lucrare a evidențiat că producția agricolă din Republica Moldova este afectată de condițiile climatice variabile și de problemele

structurale din sectorul agricol. Disponibilitatea alimentelor este, în general, adecvată, însă accesibilitatea rămâne o provocare pentru anumite segmente ale populației, în special în zonele rurale și pentru grupurile vulnerabile. Stabilitatea aprovizionării cu alimente este supusă riscurilor economice și climatice, în timp ce utilizarea corectă a alimentelor este influențată de nivelul de educație și de obiceiurile nutriționale ale populației. Politicile și reglementările existente au avut un impact pozitiv, dar insuficient pentru a aborda toate provocările.

Pentru a îmbunătăți securitatea alimentară în Republica Moldova, se recomandă implementarea unor măsuri integrate și bine coordonate:

- Îmbunătățirea infrastructurii agricole prin atragerea investițiilor în infrastructura rurală, inclusiv irigații și depozitare, pentru a reduce pierderile post-recoltare și a crește eficiența producției.
- Dezvoltarea capacităților fermierilor prin dezvoltarea de programe de formare și educație pentru fermieri, axate pe tehnologii moderne de agricultură și practici sustenabile.
- Diversificarea și promovarea diversificării culturilor pentru a reduce dependența de anumite produse și a spori reziliența la schimbările climatice.
- Îmbunătățirea și facilitarea accesului fermierilor la piețe, atât locale cât și internaționale, prin dezvoltarea infrastructurii de transport și implementarea unor politici comerciale favorabile.
- Creșterea conștientizării nutriționale prin organizarea campaniilor de educație și conștientizare privind alimentația sănătoasă, utilizarea alimentelor autohtone la nivelul gospodăriilor.
- Consolidarea politicilor și reglementărilor prin elaborarea și implementarea unor politici coerente și eficiente, care să sprijine securitatea alimentară și să abordeze problemele structurale din sectorul agricol.

Bibliografie

1. *Food and Agriculture Organization*. (2021). Preluat de pe <https://www.fao.org/interactive/state-of-food-security-nutrition/2021/en/>
2. *Banca Mondială*. (2023). Preluat de pe Proiectul Agricultură Competitivă în Moldova.: <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/project-detail/P118518>
3. Corețchi. (2011). Securitatea alimentară – factorul primordial al eficientizării comerțului Republicii Moldova. În *Materialele conferinței științifico-internațională, Progrese în teoria deciziilor economice în condițiile de risc și incertitudine*, pp. 78-84.
4. Gribincea Al., C. B. (2011). Estimarea securității alimentare în contextul aspirațiilor europene ale Republicii Moldova. În *Materialele conferinței științifico-internațională, Probleme și perspective de dezvoltare a potențialului economic și managerial al Republicii Moldova în condițiile de criză*, pp. 222-227.
5. *Parlamentul European*. (2023). Preluat de pe https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2022-0195_RO.html
6. *Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD)*. (2024). Preluat de pe <https://www.undp.org/moldova/projects>

Capitolul 5 – SECURITATEA ECONOMICĂ ÎN CONTEXTUL CRIZEI ENERGETICE: METODE DE ASIGURARE

Chapter 5 – ECONOMIC SECURITY IN THE CONTEXT OF THE ENERGY CRISIS: ASSURANCE METHODS

Valentin CUTCOVSCHI¹

Abstract

The purpose of this paper is to investigate how the onset of an energy crisis impacts economic security and to analyze ways in which the state can develop new strategies to manage this crisis. The originality of this topic lies in the interdisciplinary approach to the relationship between the energy crisis and economic security, highlighting how disruptions of influential factors can affect economic stability and national security. Additionally, the paper explores possible solutions and innovative strategies to manage and prevent the emergence of risks, considering their impact on modern economies.

The importance of the theme resides in emphasizing the significant impact of the energy crisis on a country's economic security and the necessity of developing effective strategies to manage and prevent the risks that may arise from these crises, thus contributing to the stabilization of the economy and ensuring national security.

The materials and methods used in this paper include bibliographic research, statistical data analysis, consultation with experts in the economic field, as well as the use of economic models and simulations. These approaches have been integrated to analyze the impact of the energy crisis on economic security and to develop effective management strategies.

In conclusion, energy crisis management methods serve as a catalyst for developing a sustainable economy and ensuring stable economic security. This underlines the need for the development and implementation of certain methods to mitigate and manage the energy crisis, including the prevention of uncertainty risks that could disrupt economic security. An appropriate approach to this issue can strengthen economic stability and ensure the sustainable development of the economy of the Republic of Moldova.

Keywords: energy crisis, economic security, economic risks, security system, assurance methods

JEL: O13; Q18; O44; Q56

Introducere

Existența unui stat este bazată pe o economie durabilă și bine dezvoltată, care este capabilă de a asigura bunăstarea populației și o dezvoltare a potențialului țării. Pentru a asigura economia este necesar ca țara să dispună de resurse, inclusiv și de cele energetice, care în combinație cu cele umane duc la asigurarea securității economice a statului.

Securitatea economică reprezintă baza funcționării durabile și a dezvoltării sistemului economic al unui stat. Ea cuprinde un set de condiții interne și externe care contribuie la creșterea dinamică și eficientă a economiei naționale, permițându-i să satisfacă nevoile societății, statului și individului, asigurând în același timp competitivitatea pe piețele externe și protecția împotriva diverselor amenințări și pierderi. Caracterul complex al economiei globale face din securitatea economică un element vital al vitalității unui stat. Cu toate acestea, numeroși factori interni și externi influențează în ce măsură poate fi asigurată securitatea economică, deoarece acești factori prezintă riscuri care trebuie anticipat și abordat.

Unul din riscurile principale pentru securitatea economică, este criza energetică, care în peisajul complex al economiei globale, reprezintă un element central în configurarea și redefinirea strategiilor de securitate economică ale statelor. Energia este o resursă fundamentală pentru funcționarea și progresul unei economii moderne. Prin urmare, orice tulburare sau criză în

¹¹ Doctorand, Școala Doctorală Științe juridice și Economice, asistent universitar, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, vcutcovschi@gmail.com

domeniul energetic poate genera consecințe semnificative asupra stabilității economice și a securității naționale.

Crizele energetice pot fi declanșate de o multitudine de factori, precum fluctuațiile bruște ale prețurilor la energie, instabilitatea politică în regiunile cheie de producție sau tranzit, ca și de catastrofe naturale sau evenimente neprevăzute. Aceste crize nu numai că pot afecta disponibilitatea și costul energiei, dar pot influența și competitivitatea economică, fluxurile de investiții, locurile de muncă și chiar stabilitatea socială.

În fața acestor provocări, statele deseori sunt nevoite să reevalueze și să redefiniească conceptul lor de securitate economică. Criza energetică devine un catalizator pentru formularea unei noi viziuni strategice, care abordează nu numai aspectele imediate ale aprovizionării cu energie, ci și implicațiile pe termen lung asupra dezvoltării economice durabile și a securității naționale.

În acest context este necesară o abordare mai amplă și științifică, care să evalueze interconexiunile dintre aspectele economice, politice, sociale și tehnologice ale crizei energetice și să propună soluții bazate pe date și dovezi empirice.

Securitatea economică

Economia a fost din totdeauna baza existenței unui stat, deoarece datorită acesteia este posibilă existența celorlalte componente necesare pentru compilarea statului. Economia constituie pilonul fundamental pentru susținerea unei puteri militare credibile și pentru realizarea unei securități suficiente la nivel național, regional sau internațional. Actualmente, forța economică subliniază potențialul puterii militare, iar nevoile militare planificate ale unei țări sunt viabile în funcție de dezvoltarea economică și tehnologică și de bugetele alocate acestui segment. În acest context, economia acționează ca un impuls ce determină puterea națională, fie ea politică, socială sau militară, în parametri normali. Interdependența și corelația între componentele puterii naționale sunt evidente, deoarece puterea militară nu poate exista fără puterea economică și fără o economie robustă, în creștere semnificativă. În același timp, puterea națională trebuie să fie flexibilă și adaptivă la schimbările care au loc la nivel internațional pentru a putea face față amenințărilor și schimbărilor care au loc la nivel mondial.

Încă din antichitate, *securitatea* devine o primordială necesitate și am putea spune, o necesitate vitală care asigură existența individului, societății și nemijlocit a statului². Ulterior, s-a confirmat faptul că *asigurarea securității* este sensul oricărei activități umane. Etimologic, se consideră că noțiunea de securitate provine din latinescul *securitatis* sau *securitas*³, cu toate că, alți autori susțin proveniența acestuia din greaca antică – *securitas* ce ar însemna deținerea controlului asupra situației⁴ și este prezentată în DEX ca fiind: „faptul de a fi la adăpost de orice pericol; sentiment de siguranță, protecție și apărare”⁵.

Noțiunea de securitate în contextul actual poate fi analizat din mai multe aspecte, conștientizând că acesta se află într-o permanentă schimbare, în dependență de factorii de care este influențată. Limitările tot mai evidente ale modelelor tradiționale ale securității, care sunt restrânse la nivelul statelor individuale și la problemele cu care se confruntă acestea, duc la ideea

² САЦУТА, А.А., 2007., *Национальная безопасность как социальное явление: современная парадигма*. В: Вестник Военного университета, № 3 (11), p. 100.

³ REPCIUC, T., 2008, *Conceptele securității*., București: AXIOMT, p. 5 (100 p.).

⁴ САЦУТА, А.А., 2007., *Национальная безопасность как социальное явление: современная парадигма*. В: Вестник Военного университета, № 3 (11), p. 5.

⁵ DEXONLINE. <https://dexonline.ro/definitie/securitate>

că acțiunea majoră pentru asigurarea securității statului ar trebui centrată pe protecția individului. Conceptul este fundamentat pe următoarele principii: interesele de securitate națională nu trebuie să fie în conflict cu interesele de siguranță ale cetățenilor: necesitățile de securitate esențiale pentru bunăstarea populației, pe care statul are drept obligație să le garanteze, nu se limitează doar la anumite probleme, ci cuprind toate dimensiunile politice, economice, sociale, culturale și ecologice.

Trebuie să menționăm că, sistemul de securitate ca orice sistem, include în sine o serie de componente interconectate, care activează împreună pentru a asigura protecția și stabilitatea unei entități, fie că este vorba de un stat, o regiune sau chiar întreaga lume. (Figura 1)

Toate componentele sistemului de securitate, prezentate în Figura 1, sunt interdependente și interconectate, și este esențial ca ele să fie gestionate în mod coordonat pentru a asigura protecția și stabilitatea statului sau a unei entități în fața amenințărilor interne și externe. Nici o construcție de securitate nu poate fi realizată, dacă individul nu se simte protejat. Modelul multidimensional al securității a căpătat din ce în ce mai multă consistență și o largă acceptare, pe măsură ce omenirea s-a confruntat cu diverse probleme ce nu mai au nimic de-a face cu domeniul militar, deoarece în ultimul deceniu s-au conturat unele concepții de folosire a economiei ca instrument de război respectiv s-au dezvoltat „războaiele economice” precum blocada, embargoul, boicotul, dumpingul economic și valutar, acțiuni non-militare care pot contribui fundamental la câștigarea supremației respectiv ocuparea unui loc important pe scena politică a lumii.

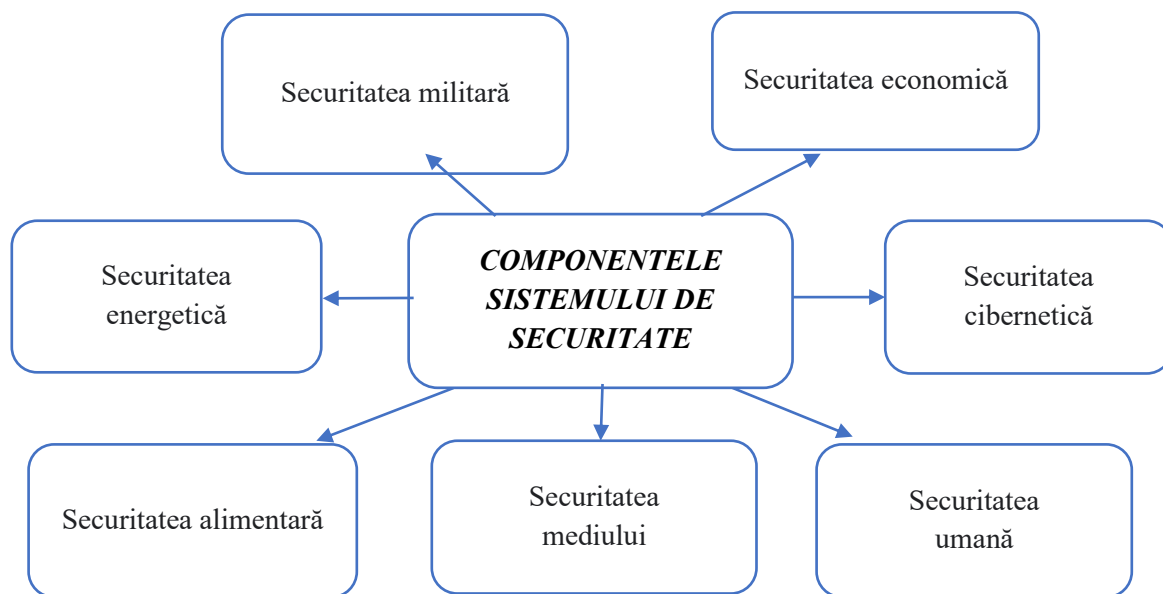

Fig. 1. Componentele sistemului de securitate
Sursa: elaborată de autor

Chiar dacă toate aceste componente ale puterii unui sistem sunt profund interdependente, aspectele economice par să le „depășească” pe toate celelalte. Puterea economică devine un „centru de gravitate” al oricărui sistem de securitate al cărui factor economic are din ce în ce mai mare însemnătate în procesul realizării securității, accesul, deținerea și controlul finanțelor, piețelor și resurselor constituind o condiție pentru dezvoltare liberă și prosperă, și implicit pentru

asigurarea propriei stabilități și securități⁶. Conceptul de *securitate economică* pe parcursul timpului a fost interpretat în mod diferit. Conform opiniei unor cercetători, în contextul dezvoltării sale istorice, însăși securitatea a fost identificată cu succesul, bunăstarea, puterea, adică cu noțiuni determinate de premise economice.

Astfel, Belostecinic G. a analizat securitatea economică ca o stare a sistemului relațiilor economice între subiecții economici, persoanele fizice, instituțiile de stat, atât în cadrul economiei naționale, cât și în domeniul activității economice externe⁷.

În același context, Pigui T. accentuează că securitatea economică reprezintă un concept complex și dinamic. Complexitatea sa provine din diversitatea proceselor și fenomenelor economice, sociale, financiare și altele similare pe care le implică, pe de o parte. Pe de altă parte, globalizarea intervine semnificativ, fiind considerată atât un proces, cât și un fenomen care influențează sistematic și continuu economiile naționale. Dinamismul său este determinat de viteza accelerată a proceselor și fenomenelor economice care au loc atât la nivel național, cât și global⁸.

Unii specialiști economiști, accentuând importanța deosebită a securității economice, care e considerată drept fundamentul funcționării unei societăți, susțin că „în rezultatul influenței factorilor externi și interni, putem să ajungem în situația în care, securitatea economică va avea rolul securității naționale, întrucât de aceasta va depinde poziția statului în economia mondială”⁹.

Deci putem spune că *securitatea economică* este concentrată pe protejarea resurselor economice și a infrastructurii critice împotriva amenințărilor care pot afecta bunăstarea economică a unei entități și a reprezentanților ce fac parte din aceasta comunitate. Ea include politici și măsuri pentru protejarea piețelor, asigurarea stabilității financiare, gestionarea riscurilor economice și promovarea creșterii economice durabile și asigurarea bunăstării populației.

Criza energetică

Complexitatea contextului actual al economiei globale, reprezintă criza energetică ca un element central în configurarea și redefinirea strategiilor de securitate economică ale statelor. Energia a fost recunoscută totdeauna drept o resursă fundamentală pentru funcționarea și progresul unei economii moderne. Drept urmare, orice tulburare sau criză în domeniul energetic poate genera consecințe semnificative asupra stabilității economice și a securității naționale.

Dicționarul Explicativ definește noțiunea de *criză* ca: „fază în evoluția unei societăți marcată de mari dificultăți (economice, politice, sociale etc.); perioadă de tensiune, de tulburare, de încercări (adesea decisive) care se manifestă în societate”, iar *criza energetică* este stipulată ca: „fenomen complex care se manifestă prin insuficiența resurselor energetice clasice”.¹⁰

Economistul american, Jeremy Rifkin, în lucrările sale precum „The Third Industrial Revolution” și „The Empathic Civilization”, definește criza energetică ca fiind un moment de tranziție către un nou sistem energetic, mai descentralizat și bazat pe energii regenerabile.

⁶ Lașeșvici, A., 2019, *Conceptul securității economice în contextul general de securitate*. În: *Legea și Viața*, p. 41. APRIN.

⁷ Belostecinic, Gr., Sakovici, V., Moiseenko, E (2011), *Securitatea economică a statului: teorie, metodologie, practică*. Chișinău: ASEM, p. 97.

⁸ Pigui, T. (2004), *Securitate economică și securitate umană globală*. Revista Colocviu Strategic, nr. 10. August. p. 35. Disponibil pe https://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/cs10-04.pdf.

⁹ Baldwin, D. (1997), *The concept of security*. In *Review of International Studies*, nr. 23, p. 23.

¹⁰ Dexonline. <https://dexonline.ro/definitie/securitate>

Potrivit lui, crizele energetice nu sunt doar perturbări ale aprovizionării cu energie, ci și oportunități de a reconfigura economia și societatea¹¹.

Fedorcenco Andrei, doctor în științe economice, determină *criza energetică* „este un fenomen care apare atunci când cererea de resurse energetice este semnificativ mai mare decât oferta acestora. Cauzele acestei crize pot fi de natură logistică, politică sau legate de un deficit fizic”¹².

Academicianul și autorul politic în domeniul studiilor energetice, Václav Smil, descrie criza energetică drept „o perturbare majoră a fluxului de energie necesar pentru funcționarea normală a economiei și societății. Aceasta poate fi cauzată de factori naturali, politici, tehnologici sau economici și poate avea impact de durată asupra producției și consumului de energie”. El subliniază importanța energiei în dezvoltarea umană și avertizează asupra riscurilor asociate cu dependența de anumite surse de energie¹³.

Daniel Yergin, un expert recunoscut în domeniul energiei, definește criza energetică ca fiind „un moment de dezechilibru între cererea și oferta de energie, în special de combustibili fosili, care duce la creșterea rapidă a prețurilor, penurii și instabilitate economică.” Yergin subliniază importanța factorilor geopolitici și economici în declanșarea acestor crize¹⁴.

În acest context, criza energetică reprezintă situația în care necesarul de energie nu poate fi acoperit datorită diminuării resurselor de petrol, cărbune, energie electrică. Apare o creștere a prețului resurselor energetice și implicit o mărire a prețului produselor, datorată cheltuielilor suplimentare. Dar, după presupunerea analistului financiar Liviu Moldovan, prezentată în cadrul evenimentului Earnings Report, organizat de BVBescu.ro, criza energetică actuală este o criză de aprovizionare, nu de producție. Prețul la gazele naturale a crescut datorită nu cheltuielilor suplimentare pentru extragere, ci din contul prețului de aprovizionare, care apărut în Europa datorită tensiunilor cu Rusia, în contextul invaziei în Ucraina¹⁵.

Dependența prea mare de resurse energetice importate, cum este situația actuală a Republicii Moldova, sau vulnerabilități în infrastructura energetică pot expune o țară la riscuri semnificative, inclusiv presiuni asupra securității economice și naționale. În așa fel, criza economică poate provoca revizuirea politicilor și strategiilor economice pentru a reduce dependența de surse externe de energie, pentru a promova diversificarea energetică și îmbunătățirea rezilienței infrastructurii energetice. Astfel, criza energetică poate influența modul în care se sesizează și se abordează securitatea economică, punând accentul pe strategii care să asigure o aprovizionare stabilă și durabilă cu energie pentru întreaga economie.

Declanșarea unei crize energetice poate fi efectuată de influența anumitor factori, precum:

- ***Factori naturali*** – diferite evenimente naturale extreme, cum ar fi furtunile, cutremurele sau inundațiile, epidemii care pot afecta infrastructura energetică și pot declanșa o criză prin perturbarea aprovizionării cu energie. Ca exemplu poate servi pandemia COVID 19, care a servit drept catalizator de declanșare a crizei energetice.

¹¹ Rifkin, Jeremy(2010), *The Empatic Civilization: The Race to Global Consciousness in a World in Crisis*, Jeremy P. Tarcher Inc., 674 pagini.

¹² Федорченко, А(2012), *Понятие и Сущность Энергетического Кризиса*, ЖУРНАЛ: ИННОВАЦИИ И ИНВЕСТИЦИИ N2, p. 78-81.

¹³ Smil, Vaclav(2016), *Energy Transitions: Global and National Perspectives*, Praeger; 2 edition , 297 pages

¹⁴ Yergin, Daniel(2011), *The Quest: Energy, Security, and the Remaking of the Modern World*, Penguin Press.

¹⁵ <https://www.capital.ro/criza-energetica-o-criza-de-aprovizionare-nu-de-productie-nu-a-crescut-costul-de-productie-ci-pretul-certificatelor-verzi.html>

– **Instabilitate geopolitică** – conflictele armate sau tensiunile politice în regiunile cheie de producție sau tranzit energetic pot afecta aprovizionarea și pot declanșa o criză. Conflictul armat declanșat de Rusia față de Ucraina a dus la apariția crizei energetice actuale.

– **Scăderea producției de energie** – reducerea producției de energie din sursele principale, cum ar fi petrolul, gazul natural sau cărbunele, poate duce la o criză energetică. Drept exemplu aici poate servi criza petrolului din 1973, când datorită Războiului de Yom Kippur, OPEC (Organizația Țărilor exportatoare de Petrol) au decis să reducă producția de petrol, să crească prețul cu până la 70% și să limiteze drastic livrările către SUA și Țările de Jos, considerate cei mai mari aliați ai Israelului.

– **Scăderi bruște ale prețurilor sau speculații** – oscilațiile bruște ale prețurilor la energie sau speculațiile pe piețele energetice pot destabiliza piața și pot duce la o criză energetică.

– **Dependența excesivă de o singură sursă de energie** – dependență excesivă de o singură sursă de energie poate crește vulnerabilitatea unei economii la perturbări în aprovizionare și poate amplifica efectele unei crize energetice. Acesta este cazul Republicii Moldova care a fost dependentă de o singură sursă – gazul rusesc.

– **Probleme în infrastructură** – avariarea sau deteriorarea infrastructurii energetice, cum ar fi conductele de transport, rafinăriile sau centralele electrice, pot duce la o scădere bruscă a aprovizionării și pot declanșa o criză. Exemple poate servi bombardarea de către Rusia a obiectelor energetice din Ucraina.

– **Creșterea cererii de energie** – creștere bruscă și neașteptată a cererii de energie, poate fi cauzată de factori precum creșterea economică rapidă sau temperaturi extreme, poate suprasolicita capacitățile existente de producție și poate declanșa o criză.

Factorii enumerați mai sus pot influența de sine-stătător, pot interacționa și pot amplifica reciproc, contribuind la intensitatea și durata unei crize energetice. Drept urmare, gestionarea și prevenirea acestor factori sunt esențiale pentru menținerea unei aprovizionări stabile cu energie și pentru evitarea crizelor energetice.

Tabelul 1. Indicatori ai crizei energetice ca factor de declanșare a unei noi viziuni de securitate economică.

Indicator	Descriere	Semnificație	Impact
Prețul energiei	Creșterea prețurilor la gaze naturale, petrol și energie electrică.	Semnaleză o penurie de resurse energetice sau o creștere a cererii.	Crește costurile de producție și consum, afectează competitivitatea economică.
Dependența de importuri	Importul semnificativ de resurse energetice din alte țări.	Vulnerabilitate la fluctuațiile pieței globale și la riscuri geopolitice.	Crește riscul de șocuri energetice și instabilitate economică.
Diversificarea surselor de energie	Utilizarea limitată a surselor alternative de energie (ex: energie verde).	Lipsa de flexibilitate și adaptabilitate la schimbările pieței energetice.	Limitează capacitatea de a reduce dependența de importuri și de a atenua impactul crizei.
Eficiența energetică	Nivel scăzut al eficienței energetice în consumul final și producția industrială.	Risipă de resurse energetice și costuri suplimentare.	Crește vulnerabilitatea la creșterea prețurilor energiei și afectează competitivitatea economică.
Investiții în infrastructura energetică	Infrastructura energetică învechită și insuficientă.	Limitarea capacității de transport și distribuție a energiei.	Împiedică diversificarea surselor de energie și crește riscul de întreruperi ale furnizării.

Sursa: elaborat de autor.

Tabelul indicatorilor denotă o serie de vulnerabilități economice semnificative legate de criza energetică actuală. Creșterea prețurilor la energie, dependența de importuri, diversificarea insuficientă a surselor de energie, eficiența energetică scăzută și infrastructura energetică învechită reprezintă riscuri majore pentru stabilitatea economică.

Este evidentă necesitatea urgentă de a lua măsuri pentru a reduce aceste vulnerabilități și pentru a construi o securitate economică mai solidă. Investițiile semnificative în surse alternative de energie, precum energia verde, pot reduce dependența de importuri și pot crește independența energetică. De asemenea, implementarea de măsuri pentru reducerea consumului de energie în toate sectoarele economice, împreună cu modernizarea infrastructurii și promovarea tehnologiilor eficiente, sunt esențiale pentru a îmbunătăți eficiența energetică.

Dezvoltarea de infrastructură energetică modernă și sigură, precum și strategii de stocare a energiei, poate reduce vulnerabilitatea la perturbări ale pieței. În plus, cooperarea la nivel internațional este esențială pentru a găsi soluții comune la criza energetică globală.

Criza energetică poate fi percepută și ca o oportunitate de a accelera tranziția către un sistem energetic mai durabil, mai rezilient și mai independent. Implementarea cu succes a măsurilor menționate va contribui la reducerea riscurilor economice, la stimularea creșterii economice durabile și la crearea unui viitor mai prosper pentru toți.

Rezultate și discuții

Republica Moldova, care este afirmat a se numi stat de drept presupune, pe de o parte, supremația legii și a ordinii de drept, ca o cerință esențială a existenței acestui stat și, pe de altă parte, plasarea în rândul celor mai importante valori persoana umană, proprietatea privată și publică, ordinea și liniștea publică, activitatea organelor statului, autoritatea acestuia, capacitatea de apărare etc. În măsura în care transformările social-politice și economice, bazate pe lege și justiție, vor contribui la consolidarea statului și ordinii de drept, valorile menționate vor fi tot mai complet și multilateral ocrotite. Dimpotrivă, dacă se manifestă slăbiciuni și tendințe de diminuare a capacității de organizare și conducere a statului, valorile sus-numite vor fi tot mai slab protejate în raport cu anumite fapte și amenințări antisociale¹⁶. Conceptul Securității naționale a fost confirmat inițial prin legea nr.112 din 22.05.2008, prin care se concretizează că securitatea națională a Republicii Moldova se realizează prin măsuri adecvate de natură politică, economică, diplomatică, socială, juridică, educativă, administrativă și militară, prin activitate de informații, contrainformații, precum și prin depășirea eficientă a crizelor, în conformitate cu legislația în vigoare și cu dreptul internațional.¹⁷ Ulterior, în 2011, Parlamentul Republicii Moldova prin Hotărârea nr. 153/2011 a aprobat o nouă Strategie a securității naționale a Republicii Moldova, care a fost abrogată, la rândul său, la 15 decembrie 2023, când Parlamentul RM, adoptă Hotărârea Nr.391, prin care a fost aprobată actuala Strategie a securității naționale a Republicii Moldova (Publicat : 17-01-2024 în Monitorul Oficial Nr. 17-19 art. 28)

Securitatea economică este o componentă a securității naționale și rezidă într-o stare a economiei, manifestată prin legalitate, echilibru și dezvoltare. Serviciul identifică vulnerabilități și cauze ce pot submina sau/și afectează securitatea economică a statului; intervine prin informarea autorităților abilitate, în dependentă de caz, situație sau amenințare, pentru a fi întreprinse măsuri de prevenire sau contracarare. Valorificarea informațiilor se efectuează

¹⁶ Cușnir, V., Varzari, V. (2016), *Reflecții asupra proiectului strategiei securității naționale*, în rev. Științe juridice, nr.1, p. 1-6.

¹⁷ Legea nr. 112 din 22 mai 2008 pentru aprobarea Concepției securității naționale a Republicii Moldova. Publicat: 03.06.2008 în Monitorul Oficial Nr. 97-98, art. nr: 357.

preponderent de către instituțiile cu putere decizională din țară, prin măsuri administrative, legislative, penale și contravenționale, economice, politice și sociale. Activitățile sunt efectuate în vederea obținerii informațiilor utile și indispensabile la securizarea atributelor economice de bază ale țării, cum este suveranitatea economică și financiară, apărarea, precum și promovarea intereselor economiei naționale, în țară și în exterior. În acest scop, prin investigații și măsuri speciale, sunt identificați preventiv factorii din interiorul țării și din exterior, care se prezintă a avea direcționări și efecte cu caracter distructiv. Principale segmente ale securității economice, monitorizate și protejate, sunt securitatea energetică, financiară, bancară și ne-bancară, securitatea ramurilor strategice ale economiei naționale și a întreprinderilor de importanță vitală, inclusiv prin prevenirea situațiilor excepționale¹⁸.

Pentru asigurarea securității unui stat, indiferent de faptul, la care din componentele securității ne referim, au nevoie de a aplica anumite metode pentru a asigura integritatea și dezvoltarea acestui sistem de securitate. În continuare vom relata metodele de asigurare a domeniului securității și rezilienței energetice care sunt reflectate în Strategia securității naționale a Republicii Moldova:

- armonizarea legislației naționale cu normele europene în domeniul energetic – Republica Moldova, după depunerea cererii de aderare la Uniunea Europeană pe 3 martie 2022 și acordarea statutului de țară candidată la 23 iunie 2023, trebuie să coreleze legislația sa cu legislația Uniunii Europene îndeplinind anumite cerințe, înaintate de Uniunea Europeană. Alinierea legislației în domeniul energetic este o necesitate, deoarece există anumite tehnici și proceduri care nu au fost aplicabile, deoarece sistemul energetic a fost un sistem centralizat și dependent de un singur sistem energetic, fără posibilitate de diversificare a surselor de asigurare. Acest proces este destul de anevoios dar foarte important și constituie un factor determinant al succesului integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană.

- consolidarea securității energetice, prin creșterea capacității de interconectare cu statele UE în sistemul energetic european, pentru a asigura continuitatea și multiplicarea aprovizionării cu energie, precum și pentru a garanta crearea anuală a rezervelor strategice de combustibili și de gaze naturale – necesitatea integrării și interconectării R. Moldova în sistemul energetic european este unul vital pentru a asigura securitatea și independența energetică a țării. Sistemul energetic în totalitate, atât sistemul gazoduct, cât și sistemul electroenergetic al R. Moldova era parte a sistemului energetic ucrainean, care de fapt era parte a sistemului energetic postsovietic. Acum trebuie reconstruit acest sistem, să fie unul unic la nivel european și se merge în această direcție. Statele precum R. Moldova și Ucraina trebuie să fie decupate de la sistemul energetic postsovietic, pe care Federația Rusă încearcă să-l mențină pentru a fi și un instrument de menținere geopolitică a acestor state în zona lor de influență și desigur aceste state trebuie încadrate în sistemul energetic european. În aceasta direcția au fost deja întreprinși anumiți pași care au dat rezultate semnificative ca de exemplu gazoductul Iași-Ungheni-Chișinău, care a permis diversificarea sistemului de asigurare cu gaze naturale a R. Moldova și decizia parțială de gazul rusesc. Capacitatea maximă de livrare a gazoductului Iași-Chișinău se ridică la 5 milioane de metri cubi zilnic. Creșterea capacității acestui gazoduct va spori reziliența energetică a Republicii Moldova. În plus, Chișinăul va avea posibilitatea să transporte gaz din România spre Ucraina și invers, devenind astfel un jucător pe piața regională.

- asigurarea continuă a unei rezerve strategice de gaze naturale, produse petroliere și alți combustibili – depozitarea gazului procurat de Republica Moldova ca rezerve strategice este efectuată în Ucraina, la hotarul dintre Polonia și Slovacia. Stocurile, de asemenea, pot fi stocate

¹⁸ <https://old.sis.md/ro/asigurarea-securitatii-economice>

și în România sau Austria, deoarece depozitele din țările vecine sunt cele mai accesibile pentru țara noastră, însă cu cât acestea sunt mai departe, cu atât costurile de stocare și transportare sunt mai mari. Ucraina a fost aleasă drept baza de depozitare fiindcă a propus cel mai convenabil preț. Unii experți din domeniul energetic spun că ar trebui luat în calcul construcția unui depozit de gaze pe teritoriul Republicii Moldova.

- modernizarea și adaptarea infrastructurii energetice naționale pentru transportul de gaze naturale și alte tipuri de combustibili – în luna decembrie 2023 Ministerele Energiei de la Chișinău și București au semnat un memorandum, care prevede printre altele și creșterea capacității de transport a gazelor naturale și extinderea gazoductului Iași-Ungheni-Chișinău prin construcția unei conducte de transport a gazelor numită „Centura Chișinăului”. Obiectivul ar putea fi realizat până la sfârșitul anului 2031. În prezent, Republica Moldova are patru rute de transport pentru gaze. Ruta din nord e conectată cu depozitele din Ucraina și are o capacitate limitată de transport. A doua e ruta tradițională care vine din Ucraina, prin stânga Nistrului și ajunge în Republica Moldova. Prin această conductă, Gazprom livrează gaz în regiunea separatistă transnistreană. A treia este ruta revers, gazoductul Transbalcanic, și ultima – Gazoductul Iași-Ungheni-Chișinău.¹⁹

- modernizarea și extinderea capacităților de producție a energiei termice și electrice, inclusiv din surse regenerabile – majoritatea clădirilor din Republica Moldova, atât cele rezidențiale cât și cele publice au fost construite înainte de anii 90, când standardele de eficiență energetică nu era o prioritate și din această cauză au pierderi de căldură foarte mari. Aceasta a determinat Ministerul Energiei să pregătească un program investițional masiv în reabilitarea termică a clădirilor, pentru a reduce pierderile de căldură. Datorită suportului Uniunii Europene, care a finanțat proiectul în sumă de peste 1 milion Euro, prin intermediul unui program mai amplu, „Abordarea impactului crizei energetice”, implementat de PNUD Moldova, în patru blocuri din Chișinău au fost instalate Punctele Termice Individuale (PTI) care permit transferul energiei termice din sistemul centralizat orășenesc în sistemul intern al clădirii, cu pierderi minime de căldură. Datorită acestor modificări, agentul termic va fi încălzit centralizat și distribuit uniform în toate apartamentele pentru încălzire, permițând reglarea și contorizarea individuală a căldurii în fiecare apartament. Mai mult de atât, PTI va asigura prepararea apei calde menajere. Trecerea la sistemul de distribuție orizontal va aduce beneficii precum economii a energiei, reducerea costurilor facturilor și a emisiilor de gaze cu efect de seră²⁰.

- dezvoltarea și implementarea unor proceduri de gestionare a crizelor energetice – elaborarea, dezvoltarea și implementarea a atare proceduri ar avea un impact extraordinar asupra asigurării securității economice a Republicii Moldova, deoarece s-ar putea exclude multe momente neclare și chiar anumite incertitudini, având un set de proceduri clare care trebuie urmate.

- implementarea programelor de eficientizare a consumului de energie, de educație și de conștientizare în domeniul eficienței energetice – datorită suportului Uniunii Europene au fost lansate un șir de programe chemate să minimalizeze impactul crizei energetice în Republica Moldova, ca spre exemplu programul „Rabla electrocasnică”, care vizează înlocuirea aparatelor energetice vechi și ineficiente, și „Casa verde”, care se concentrează pe eficiența energetică și utilizarea surselor de energie regenerabilă în 100 de case de copii de tip familial.

¹⁹ <https://tvrmdova.md/article/d09d08da338cf8d0/ministrul-energiei-cresterea-capacitatii-gazoductului-iasi-ungheni-chisinau-va-spori-reziliencia-energetica-a-republicii-moldova.html>

²⁰ <https://eu4moldova.eu/ro/datorita-suportului-uniunii-europene-pentru-tranzitia-energetica-a-republicii-moldova-locatarii-a-patru-blocuri-din-chisinau-vor-plati-cu-pana-la-30-mai-putin-pentru-caldura/>

– dezvoltarea și consolidarea parteneriatelor energetice cu statele membre ale UE, precum și cu cele ale Comunității Energetice.

Securitatea energetică implică menținerea unei furnizări fiabile și sustenabile de energie, inclusiv energie electrică, gaze naturale, produse petroliere și alte surse de energie. Acest obiectiv include asigurarea unui acces constant la resursele energetice, funcționarea și dezvoltarea infrastructurii și a capacității de producție necesare pentru a le utiliza în mod eficient.

Concluzii

Conceptul de securitate economică este util atâta timp, cât are o implementare practică directă. Dar în pofida importanței practice, aspectul teoretic al securității economice nu este nici pe departe unul lejer de abordat sau unul care poate fi ignorat. Este complicată studiarea fenomenului de securitate a unor state mici, care, aflându-se în fază de tranziție la economia de piață, și-au constituit doar niște proto-sisteme economice naționale.

Securitatea economică a Republicii Moldova este strâns legată de contextul geopolitic actual și de dependența de resursele energetice externe. Criza energetică globală a evidențiat vulnerabilitățile economice ale țării și a subliniat necesitatea unor măsuri urgente pentru a asigura o aprovizionare stabilă și durabilă cu energie.

Efectuând o analiză de totalizare a materialului expus mai sus, putem să evidențiem câteva aspecte generalizatoare:

– Interdependența securității economice și naționale – securitatea economică este un pilon fundamental al securității naționale, iar crizele energetice pot avea un impact semnificativ asupra stabilității politice și sociale.

– Vulnerabilități ale Republicii Moldova – dependența excesivă de importurile de energie, infrastructura energetică învechită și lipsa diversificării surselor de energie expun țara la riscuri semnificative.

– Necesitatea unor măsuri urgente – pentru a asigura securitatea economică, este necesară implementarea unor măsuri urgente, cum ar fi:

- a. Diversificarea surselor de energie și reducerea dependenței de importuri;
- b. Modernizarea infrastructurii energetice;
- c. Promovarea eficienței energetice și a surselor regenerabile;
- d. Crearea de rezerve strategice de energie;
- e. Consolidarea cooperării internaționale în domeniul energetic.

– Alinierea cu agenda europeană – integrarea în Uniunea Europeană impune armonizarea legislației naționale cu cea europeană în domeniul energetic, ceea ce va contribui la creșterea securității energetice și la atragerea de investiții.

Pentru a asigura securitatea economică și a garanta depășirea crizei energetice, este necesar să urmărim, în continuare, o serie de pași pentru a realiza acest proces, precum:

– *Accelerarea procesului de integrare în piața energetică europeană.* Este esențial să fie finalizate proiectele de interconectare a rețelelor energetice cu cele ale UE și să se dezvolte noi capacități de transport și distribuție a energiei. La moment avem lansat primul proiect de interconectare a sistemelor energetice între Republica Moldova și România prin construcția liniei electrice aeriene Isaccea – Vulcănești– Chișinău, care urmează să fie finalizat până în 2025. Pe lângă aceasta au fost semnate acordurile de construcție a încă 2 linii aeriene: Bălți-Suceava (finalizare 2026) și cel mai recent acord semnat linia Strășeni-Gutinaș (finalizare preconizată pentru 2028).

– *Investiții în eficiența energetică.* Promovarea eficienței energetice în toate sectoarele economice este crucial importantă pentru reducerea consumului de energie și a dependenței de

importuri și respectiv a economisirii mijloacelor bănești, care ar putea fi îndreptate spre realizarea altor proiecte

– *Dezvoltarea surselor regenerabile de energie.* Investițiile în energia solară, eoliană și biomasă ar contribui la diversificarea mixului energetic și la reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră, mai ales că Republica Moldova dispune de toate condițiile climaterice necesare pentru dezvoltarea energiei verzi.

– *Crearea unui cadru legislativ favorabil.* Perfectarea legislației în vigoare și adoptarea unei legislații moderne și transparente în domeniul energetic va oferi posibilitatea de a atrage investiții private și va facilita dezvoltarea sectorului energetic.

– *Consolidarea cooperării regionale,* care se axează pe colaborarea cu țările vecine în domeniul energetic, ce poate contribui la creșterea securității energetice și la dezvoltarea unor proiecte comune, care vor fi avantajoase tuturor participanților. Unele proiecte regionale dintre Republica Moldova, România și Ucraina deja au fost lansate și deja au adus rezultate importante în contextul sincronizării de urgență a Sistemului de Energie Continental European al ENTSO-E cu sistemele electroenergetice ale Ucrainei și Moldovei.

– *Educarea populației* prin promovarea educației și conștientizării publice cu privire la importanța eficienței energetice și a utilizării raționale a resurselor energetice..

– *Planificare strategică pe termen lung* prin elaborarea unei strategii energetice pe termen lung care să țină cont de evoluțiile tehnologice și de contextul geopolitic.

Așa dar, securitatea economică a Republicii Moldova este un obiectiv strategic de primă importanță. Prin implementarea măsurilor menționate, țara poate reduce vulnerabilitățile existente și poate construi un sistem energetic mai durabil, mai eficient și mai rezilient.

Bibliografie

1. Legea nr. 112 din 22 mai 2008 pentru aprobarea Concepției securității naționale a Republicii Moldova. Publicat: 03.06.2008 în Monitorul Oficial Nr. 97-98, art nr: 357.
2. Baldwin, D. (1997), *The concept of security. In: Review of International Studies*, nr. 23, p. 23.
3. Belostecinic, Gr., Sakovici, V., Moiseenko, E. (2011), *Securitatea economică a statului: teorie, metodologie, practică*. Chișinău: ASEM, p. 97.
4. Cușnir Valeriu, Varzari Vitalie (2016), *Reflecții asupra proiectului strategiei securității naționale*, în rev. *Științe juridice*, nr. 1, p. 1-6.
5. Enicov, V. (2015), *Reflecții asupra semnificațiilor securității ca fenomen social*. În *Legea și Viața*, 2015, nr. 8, p. 44-45.
6. Lașevici, A., *Conceptul securității economice în contextul general de securitate*. În *Legea și Viața*, 201, p. 41.
7. Pigui, T. (2004), *Securitate economică și securitate umană globală*. Revista Colocviu Strategic, nr.10, p. 35. Disponibil pe https://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/cs10-04.pdf.
8. Repciuc, T. (2008), *Conceptele securității*. București: AXIOMT, p. 5.
9. Rifkin, Jeremy (2010), *The Empatic Civilization: The Race to Global Consciousness in a World in Crisis*, Jeremy P. Tarcher Inc.
10. Smil, V. (2016). *Energy transitions: Global and national perspectives* (2nd ed.). Praeger.
11. Yergin, Daniel (2011), *The Quest: Energy, Security, and the Remaking of the Modern World*, Penguin Press.
12. DEXONLINE. <https://dexonline.ro/definitie/securitate>
13. http://www.codrm.eu/conferences/2006/03_Bahnareanu_Cristian.pdf
14. <https://old.sis.md/ro/asigurarea-securitatii-economice>
15. <https://tvrmdova.md/article/d09d08da338cf8d0/ministrul-energiei-cresterea-capacitatii-gazoductului-iasi-ungheni-chisinau-va-spori-rezilienta-energetica-a-republicii-moldova.html>
16. <https://eu4moldova.eu/ro/datorita-suportului-uniunii-europene-pentru-tranzitia-energetica-a-republicii-moldova-locatarii-a-patru-blocuri-din-chisinau-vor-plati-cu-pana-la-30-mai-putin-pentru-caldura/>

Capitolul 6 – PREVENIREA PRODUCERII DEȘEURILOR PERICULOASE ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

Chapter 6 – PREVENTION OF THE PRODUCTION OF HAZARDOUS WASTE IN THE EUROPEAN UNION

Ioan GONTARIU¹

Abstract

The increase in the amount of hazardous waste entails a number of challenges and therefore it is appropriate to examine its management by the European Union. The European institutions regularly analyze the issues related to the management of hazardous waste to provide an overview of the role and actions of the E.U. of combating hazardous waste, as well as the challenges and opportunities arising from its prevention and treatment. Hazardous waste can affect human health when inhaled, touched or ingested. They can cause serious illness, malformations, sterility, cancer or even death. Hazardous waste can also contaminate the environment causing soil, air and water pollution as well as ecosystem degradation. Such waste can cause physical reactions such as: explosions, possibly form toxic vapors or present immediate fire hazards.

Keywords: hazardous waste, challenges, toxic vapours, dangerousness

JEL: M14, M31, Q01, Q51

Introducere

Schimbarea legislației la nivel European, după un deceniu de implementare, s-a impus datorită unor serioase motive de îngrijorare privind în special gestionarea deșeurilor periculoase sau impactului deșeurilor asupra sănătății umane și a mediului. Diferite instituții europene analizează periodic problematica deșeurilor periculoase și fac recomandări ce stau la baza modificărilor legislației europene. Legislația Uniunii Europene definește deșeurile periculoase, drept deșeuri care prezintă una sau mai multe proprietăți periculoase, spre exemplu faptul că acestea sunt explozive, iritante sau toxice. Deșeurile periculoase pot lua diferite forme: solidă, lichidă, păstoasă și gazoasă. Ogamă largă de activități generează deșeuri periculoase, majoritatea fiind produse de operatori economici (96%) față de gospodării care generează doar 4% din deșeurile periculoase [[https://Statistics/Eurostat\(europa.eu\)](https://Statistics/Eurostat(europa.eu))].

Toate etapele ciclului de viață al unui produs pot genera deșeuri periculoase, care trebuie apoi tratate [fig. 1]. Operatorii economici pot preveni generarea de deșeuri periculoase prin limitarea prezenței substanțelor periculoase în produse și prin înlocuirea substanțelor periculoase cu alternative mai sigure. Inițiativele de promovare a longevității produselor, utilizarea în condiții de mai mare siguranță a substanțelor chimice și sancționarea poluatorilor pot contribui, de asemenea, la limitarea generării de deșeuri periculoase [<https://www.eea.europa.eu/ims/waste-generation-and-decoupling-in-europe>]. Odată generate, deșeurile periculoase pot fi pregătite pentru reutilizare, reciclate, valorificate în scopuri energetice sau, în ultimă instanță, eliminate (de exemplu, incinerare fără valorificare energetică, depozitare). Spre exemplu, până la 70% din solvenții utilizați pot fi reciclați în solvenți gata de utilizare [<https://www.eurits.org/>].

¹ Conf. univ. dr. ing., Universitatea Ștefan cel Mare, Suceava, ioang@fia.usv.ro

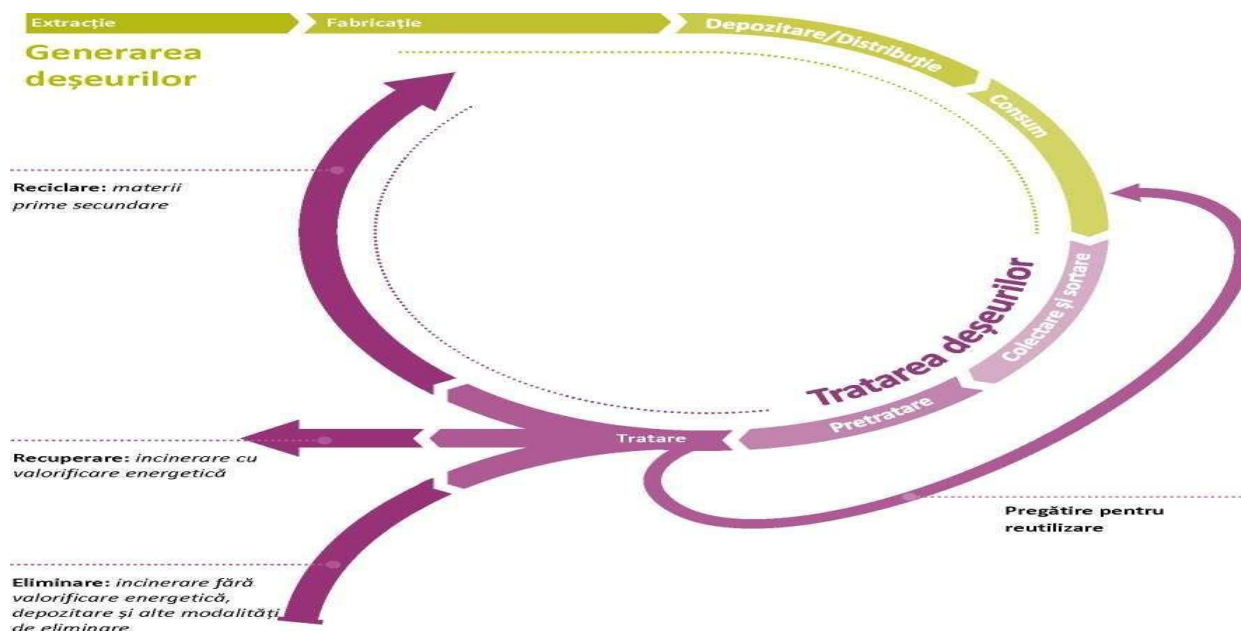

Fig. 1. Ciclul deșeurilor periculoase în cadrul UE

Sursa: <https://www.eea.europa.eu/ims/waste-generation-and-decoupling-in-europe>

Unele produse farmaceutice, cum ar fi medicamentele pentru chimioterapie, sau armele chimice trebuie distruse prin incinerare la temperaturi ridicate. Reziduurile rezultate din incinerarea deșeurilor periculoase ajung în mod sistematic la depozite de deșeuri. Modalitatea de tratare aleasă depinde de natura deșeurilor periculoase, de disponibilitatea instalațiilor de tratare, dar și de anumite considerente economice. Deșeurile periculoase pot fi tratate în țara de origine, trimise într-un alt stat membru sau expediate în afara UE. Statele membre pot expedia deșeuri periculoase în afara UE numai în țările membre ale O.C.D.E. (Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică) în vederea reciclării sau a valorificării. Expedierile în afara Uniunii a deșeurilor destinate eliminării sunt limitate la țările membre ale Asociației Europene a Liberului Schimb, iar la rândul său Uniunea Europeană importă deșeuri periculoase din statele terțe [Regulamentul (C.E.) nr. 1013/2006].

Cadrul juridic privind reducerea generării deșeurilor periculoase în UE

Reducerea generării de deșeuri, inclusiv a deșeurilor periculoase, și „decuplarea” generării de deșeuri de creșterea economică reprezintă un obiectiv primar al politicilor UE privind deșeurile și economia circulară [<https://echa.europa.eu/ro/substitution-to-safer-chemicals>].

În anul 2018, circa 4 % din totalul deșeurilor generate în UE, adică aproximativ 102 milioane de tone de deșeuri au fost periculoase. Deșeurile periculoase din UE au crescut cu 26 % din 2004 până în 2018, de la 80,8 milioane de tone la 101,7 milioane de tone. Totuși, potrivit Comisiei Europene această creștere se datorează în principal unei mai bune raportări privind generarea deșeurilor periculoase. Statisticile provizorii privind deșeurile periculoase generate în UE în 2020, publicate de Eurostat în septembrie 2022, arată o scădere a acestora, datorită efectului pandemiei de COVID-19 [fig. 2].

Comisia Europeană poate asigura respectarea legislației UE, în statele membre prin lansarea de proceduri de constatare a neîndeplinirii obligațiilor. Aceasta a lansat 216 astfel de proceduri în ultimele trei decenii, iar majoritatea acestora privesc nevoia de a reduce utilizarea de substanțe periculoase în echipamentele electrice și electronice.

În cadrul mai larg de politici, deșeurile periculoase nu sunt tratate în mod aparte pe agenda politică a Uniunii, ci sunt incluse în sfera de acoperire a mai multor strategii. Aceste documente strategice și de politică pun în evidență în general, necesitatea de a proteja sănătatea umană și mediul împotriva substanțelor periculoase, prevenind generarea de deșeuri periculoase sau de a asigura tratarea corespunzătoare a acestora.

Fig. 2. Strategiile și politicile UE privind deșeurile periculoase

Sursa : <https://cohesiondata.ec.europa.eu/stories/s/In-profile-EU-support-to-waste-management/xqec-t5kv/>

Prevenirea producerii deșeurilor periculoase în UE

Prevenirea în primul rând a generării de deșeuri periculoase este cea mai bună modalitate de abordare a astfel de lucruri. Acordarea de prioritate prevenirii față de tratarea deșeurilor periculoase a fost și rămâne obiectivul legislației UE privind deșeurile încă de la începutul anilor 1990, iar în 2008, Directiva-cadru privind deșeurile a consacrat acest obiectiv în legislație prin principiul ierarhiei deșeurilor [fig. 3] [Directiva 156/91C.E.E.].

În ultimul deceniu, prevenirea generării deșeurilor periculoase a dobândit o mare importanță, care a fost reflectată în diversele inițiative legislative, pe care Comisia le-a pus în aplicare. În pofida acestor inițiative, cantitatea de deșeuri periculoase generate în UE a crescut în mod continuu.

În anul 2016, Agenția Europeană de Mediu a analizat aceste inițiative legislative și programe concluzionând că, majoritatea nu includeau astfel de măsuri și nici ținte specifice în ceea ce privește reducerea generării deșeurilor periculoase. Totodată, Agenția a constatat că „prevenirea deșeurilor periculoase pare să aibă o prioritate *mai mică decât aspectele legate de gestionare și să beneficieze de un sprijin financiar limitat*” [<https://cohesiondata.ec.europa.eu/>].

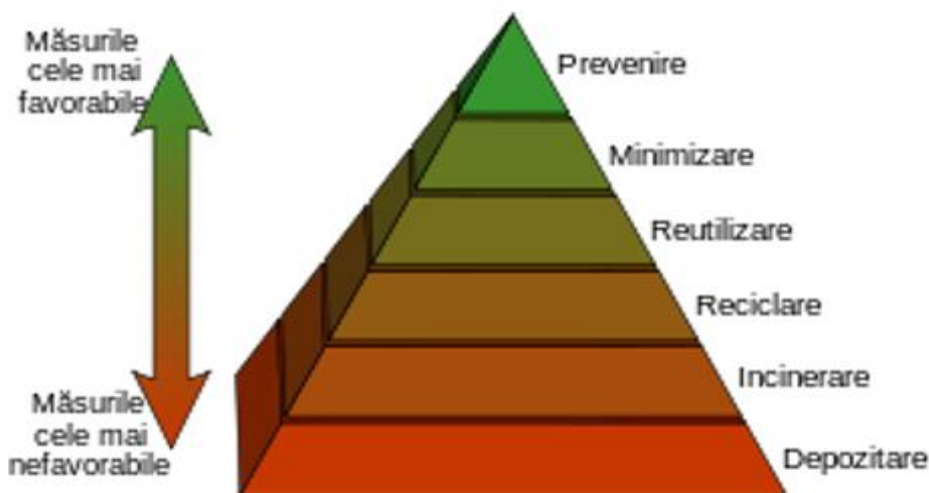

Fig. 3 Ierarhizarea măsurilor de gestionare integrate a deșeurilor conform principiului prevenirii
Sursa: date prelucrate de autor

Operatorii economici generează 96% din deșeurile periculoase din UE. Aceștia pot preveni producerea de deșeuri periculoase prin dezvoltarea de produse sustenabile, cu cel mai mic impact posibil asupra mediului – așa-numita „proiectare ecologică”, iar potrivit Comisiei Europene, peste 80 % din impactul asupra mediului al unui produs este dictat din faza de proiectare a acestuia. În martie 2022, Comisia a propus modificarea Directivei privind proiectarea ecologică. Operatorii economici au avea obligația de a furniza instalațiilor de tratare informații cu privire la substanțele care prezintă motive de îngrijorare prezente în produsele și modul în care acestea ar putea fi reciclate sau eliminate. Aceste informații trebuie să fie incluse în „pașaportul digital al produsului”, care va fi în vigoare începând cu 2024, unde operatorii economici se vor alinia atunci când își vor proiecta produsele.

Toate aceste măsuri au nevoie de timp pentru a-și demonstra efectele pe deplin. Unele produse care generează deșeuri periculoase pot avea un ciclu de viață lung (de exemplu, vehicule, clădiri, mobilier, echipamente electrice), ceea ce înseamnă că efectele măsurilor luate în prezent, cum ar fi restricțiile de utilizare a anumitor substanțe periculoase, vor fi vizibile doar pe termen mediu și lung atunci când produsele respective devin în cele din urmă deșeuri [<http://www.anpm.ro/raport-de-mediul>].

Principiul „poluatorul plătește” înseamnă că, poluatorii suportă costurile antrenate de poluarea provocată, inclusiv costul măsurilor adoptate pentru prevenirea, combaterea și remedierea poluării, precum și costurile pe care aceasta le impune societății. În cadrul Uniunii Europene, costurile gestionării deșeurilor trebuie suportate de producătorul de deșeuri sau de deținătorii de deșeuri. Statele membre hotărăsc dacă, costurile gestionării deșeurilor vor fi suportate de către deținătorul de deșeuri sau vor fi suportate parțial sau integral de către producătorul produsului care a devenit deșeu iar, acest din urmă concept se numește „răspundere extinsă a producătorilor”.

La nivelul UE, unele fluxuri de deșeuri periculoase fac obiectul răspunderii extinse a producătorilor în temeiul legislației (de exemplu, deșeurile de echipamente electrice și electronice sau vehiculele scoase din uz) sau în temeiul legislației naționale și al acordurilor cu industria în cauză (exemplu, uleiurile uzate sau pesticidele) [fig.4].

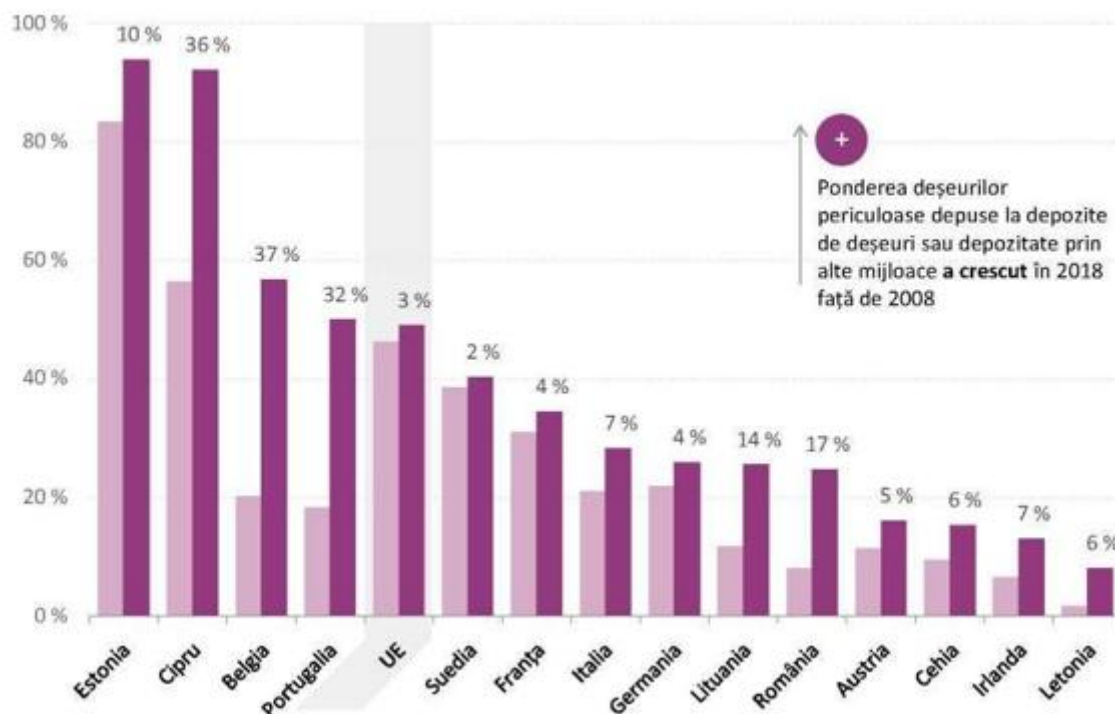

Fig. 4. Ponderea deșeurilor periculoase depuse la depozite de deșeuri sau depozitate prin alte mijloace
Sursa: date prelucrate de autor

În 2018, aproximativ jumătate din deșeurile periculoase tratate în UE au fost eliminate, aceasta fiind opțiunea de tratare a deșeurilor mai puțin preferabilă. O mică parte din aceste deșeuri, circa 10 % au fost incinerate fără valorificare energetică, în timp ce restul de 90% au fost depuse în depozite de deșeuri sau cavități naturale, pe fundul mării sau în lacuri și iazuri create artificial. Deci, 22% din cele 7,6 milioane de tone de deșeuri periculoase exportate de statele membre au fost eliminate.

În anul 2021, Comisia Europeană a propus interzicerea tuturor expedierilor de deșeuri destinate eliminării în interiorul și în afara UE, cu excepția cazurilor în care statele membre pot demonstra că, deșeurile nu pot fi valorificate într-un mod fezabil din punct de vedere tehnic și viabil din punct de vedere economic pe teritoriul lor, iar această propunere face în prezent obiectul discuțiilor între Parlament și Consiliul Uniunii Europene.

Concluzii

Legislația UE privind substanțele chimice joacă un rol important în clasificarea deșeurilor. Proprietățile care definesc deșeurile periculoase, enumerate în Directiva cadru privind deșeurile, sunt în mare parte aliniate, având în vedere clasele de pericol utilizate pentru identificarea substanțelor periculoase în UE, definite în Regulamentul privind clasificarea, etichetarea și ambalarea substanțelor și a amestecurilor.

Diferite instituții europene analizează periodic problematica deșeurilor periculoase și fac recomandări care stau la baza modificărilor legislației europene. Reglementările la nivel

europene privind deșeurile, în general sau anumite categorii de deșeuri constau din Directive. Acestea, spre deosebire de Regulamente, care sunt aplicate unitar și în mod direct în orice stat membru al Uniunii Europene, sunt norme legislative de armonizare a legislațiilor naționale necesitând transpunerea în dreptul intern al oricărui stat membru.

Eliminarea deșeurilor prin depozitarea acestora, este soluția la care apelează cele mai multe țări în curs de dezvoltare, inclusiv România, însă este cea mai nerecomandabilă modalitate de a gestiona deșeurile prin efectele negative pe care le comportă. Se poate remarca însă că, dacă până la momentul conștientizării de către omenire a necesității elaborării unei politici de mediu, respectiv deceniul opt al secolului trecut, gestiunea deșeurilor se baza în principal pe depozitarea reziduurilor industriale și menajere, în prezent, cel puțin în țările dezvoltate, accentul s-a mutat asupra reciclării și valorificării acestora.

Având în vedere această creștere, am putea spune exponențială a cantității de deșeuri industriale sau menajere care sunt rezultatul inerent al dezvoltării tehnico-sociale, a creșterii nivelului de trai, statele Uniunii Europene trebuie să găsească soluții eficiente pentru a reduce emisiile de noxe și a conținutului de substanțe periculoase în fluxul de materiale, crescând gradul de utilizare a deșeurilor colectate (reciclare sau transformare a deșeurilor în energie prin supunerea acestora la diverse procese tehnologice). Acest aspect ce va avea impact asupra stopării sau încetinerii fenomenului încălzirii globale, dar și asupra calității aerului respirat de către locuitorii planetei.

Bibliografie

1. *** Directiva 156/91 C.E.E. a Consiliului privind deșeurile, art. 3.
2. *** Regulamentul (C.E.) nr. 1013/2006, art. 34, privind transferurile de deșeuri.
3. <https://Statistics/Eurostat> (europa.eu)
4. <https://www.eea.europa.eu/ims/waste-generation-and-decoupling-in-europe>
5. <https://www.eurits.org/>
6. <https://echa.europa.eu/ro/substitution-to-safer-chemicals>
7. <https://cohesiondata.ec.europa.eu/stories/s/In-profile-EU-support-to-waste-management/xqec-t5kv/>
8. <https://cohesiondata.ec.europa.eu/>
9. <http://www.anpm.ro/raport-de-mediu>

Capitolul 7 – DINAMICA COMERȚULUI INTERNAȚIONAL AL ROMÂNIEI CU BUNURI ȘI SERVICII. O EVALUARE STATISTICĂ

Chapter 7 – THE DYNAMICS OF ROMANIA'S INTERNATIONAL TRADE WITH GOODS AND SERVICES. A STATISTICAL EVALUATION

Ciprian IFTIMOAEI¹
Daniela Gabriela COZMA²

Abstract

At the moment, Romania's international trade registers a negative balance, it is dependent on trade relations with EU member countries (intra-community trade), with a structure of products and services in a continuous dynamic. Our research aims to carry out an analysis of the trends regarding the activity of foreign trade with goods and services to highlight national and regional trends. The paper presents the results of some research aimed at the dynamics of Romania's commercial exchanges within the European Union, in the context of the periods marked by the economic crisis from 2008-2012, the effect of Great Britain's exit from the EU (Brexit, 2020), the consequences produced by the COVID-19. The research methodology brings together the following methods: bibliometric analysis, descriptive statistical analysis, comparative analysis, cluster analysis. The data used come from administrative sources, being disseminated by Eurostat and the National Institute of Statistics. The research results can be used in the development of public policies regarding international trade (import-export activities) of Romania.

Keywords: international trade, foreign trade, intra-community trade, export, import, goods, services, statistics

JEL: B10, B17, B27, F14, F15

Introducere

Comerțul internațional este un factor important în dezvoltarea echilibrată a unei economii, influențând investițiile, progresul tehnologic și valorificarea optimă a resurselor disponibile din fiecare țară, asigurând astfel o funcționalitate durabilă atât la nivel național cât și global. Promovarea unor politici comerciale responsabile poate contribui la creșterea economică, crearea de noi locuri de muncă, bunăstarea populației, asigurarea de noi oportunități de dezvoltare, deschidere de noi piețe în economiile emergente, precum și noi parteneriate de cooperare.

Obiectivul studiului nostru conturează dinamica comerțului, evidențiind valoarea exporturilor și a importurilor, gradul de concentrare a acestora, principalele țări partenere ale României. Metodologia de lucru se va concentra asupra mai multor aspecte:

- analiza bibliometrică pentru a pune în valoare conceptul de comerț exterior, analizându-l din perspectiva sustenabilității acestuia, folosind cartografierea științifică oferită de programul VOSviewer;

- analiza statistică descriptivă care să reflecte modificarea unor anumiți indicatori în timp pentru a contura schimbările structurale și trăsăturile intervenite în cadrul relațiilor comerciale;

- analiza comparativă dintre România și țări membre ale Uniunii Europene (UE) sau țări extracomunitare utilizând datele Institutului Național de Statistică (INS), Eurostat sau ale Direcției pentru Comerț din cadrul Comisiei Europene pentru a evidenția modificările datorate schimbărilor conjuncturale, tehnologice, concurențiale și care au provocat, la rândul lor,

¹ Conf. univ., dr., Universitatea „Petre Andrei”, Iași, Director executiv adjunct la Direcția Județeană de Statistică Iași, Ciprian.Iftimoaei@iasi.insse.ro

² Doctor în științe economice, Inspector superior în cadrul Direcției Județene de Statistică Iași, Daniela.Cozma@iasi.insse.ro

importante mișcări în categoriile de bunuri și servicii comercializate, dar și în ierarhia țărilor participante.

- Ipotezele ce jalonează acest studiu presupun următoarele direcții de lucru:

- concentrarea exportului pe anumite domenii de tradiție (produse agro-alimentare, îmbrăcăminte, încălțăminte, mobilier, vinuri, produse meșteșugărești. Astfel de evoluții sunt sesizate prin grafice și diagrame care prezintă evoluția/dinamica exporturilor pe piețe europene sau non-europene;

- evaluarea posibilităților ca exportul să devină mai competitiv, prin monitorizarea evoluției acestuia în domenii care presupun transfer tehnologic, atragerea de investiții străine, cunoașterea avansată, așadar o evaluare a tendințelor de creștere a unor domenii, precum construcții de mașini, producția de componente electronice, sau în utilizarea mai intensă a energiilor regenerabile. Aceasta se va realiza printr-o analiză de cluster, adecvată contextului;

- estimarea efectului pozitiv al aderării României la UE în ceea ce privește volumul exporturilor și importurilor pentru anumite categorii de produse, atât în/din țările UE, cât și în/din alte zone economice. Această direcție de lucru valorifică intervalul consistent de timp trecut de la aderarea de facto a României la blocul comunitar, la 1 ianuarie 2007. Vor fi evidențiate structura zonelor economice a exporturilor și importurilor, ponderea produselor importate din țările europene, în special din statele membre UE;

- evaluarea capacității exporturilor românești de a reveni la tendința ascendentă de dinainte de pandemia de COVID-19 prin utilizarea unor scenarii de prognoză simulate, bazate pe forma redresării economice și tipul de transmitere a șocurilor între economii (Davidescu și colab., 2022).

Rezultatele preconizate vor evidenția faptul că comerțul exterior este un sector dinamic în cadrul economiei naționale, cu un grad ridicat de interdependență în raport cu țările partenere. România este o țară a cărei balanță comercială este negativă, economia noastră având un grad ridicat de dependență de importuri, iar aderarea la piața comunitară a produs schimbări în structura și ponderea produselor și serviciilor. După criza pandemică, este preconizată o redresare economică prin revenirea schimburilor comerciale la nivelul antepandemic, fie în relația cu țările membre UE, fie în relația cu restul lumii. Această remarcă este dată de observarea faptului că în 2020 a existat o scădere bruscă atât a importurilor cât și a exporturilor, urmate de o redresare importantă în anii 2021 și 2022.

Analiza bibliometrică asupra domeniului comerțului exterior

Vom realiza o analiză bibliometrică asupra literaturii de specialitate din domeniul comerțului exterior, în vederea unei înțelegeri mai profunde a acestui domeniu și pentru a identifica ariile de interes ale cercetătorilor, numărul de articole scrise pe această temă. Eșantionarea articolelor a fost realizată în *Web of Science*. Această bază internațională asigură o temeinică documentare științifică cuprinzând o gamă largă de articole din jurnale, cărți și conferințe, cu posibilitatea de a sistematiza cunoștințe într-un anumit domeniu și de a observa tendințe de cercetări viitoare.

Analiza bibliometrică a fost folosită pentru prima dată de Alan Pritchard (1969) fiind văzută ca o transpunere a statisticii matematice legată de baza de cunoștințe din literatura științifică, concretizată prin articole, publicații, comunicări și cărți dintr-un anumit domeniu. Este astfel monitorizată producția științifică, evaluându-se tendințe sau ierarhii în anumite cercetări.

Maparea bibliometrică a literaturii științifice studiază cantitativ date bibliografice, fiind o reprezentare vizuală asupra acesteia, al cărei scop este de a oferi o privire de ansamblu asupra literaturii dintr-un anumit domeniu. Se pot astfel identifica arii principale de cercetare prin evaluarea numărului de articole pe anumite domenii de interes sau găsirea unor legături între acestea.

Una din aceste proceduri, denumită vizualizarea similarităților (*visualization of similarities* – VOSviewer) presupune realizarea unor hărți bibliometrice (van Eck, Waltmann, 2010). Aplicația VOS are ca finalitate reprezentarea unei perechi de „obiecte”, astfel încât distanța dintre ele să reflecte „asemănarea” lor. Cu cât este mai mare „asemănarea” dintre două „obiecte”, cu atât ele sunt așezate mai aproape unul de celălalt. Acest instrument oferă funcționalitate prin aceea că se pot crea hărți ce permit modelarea informațiilor în funcție de ceea ce se studiază și crearea acelor instanțee care ajută în argumentarea și analiza conceptelor studiate.

Software-ul VOSviewer utilizează titluri ale articolelor și conținutul rezumatelor acestora, pentru gruparea unor termeni, deci pentru deschiderea unei perspective mai largi asupra unor subiecte de cercetare din articolele selectate, bazându-se pe asemănarea lor conceptuală.

Din baza de date *Web of Science* am utilizat cuvinte cheie precum *foreign trade Europe* și *foreign trade Romanian* pentru a găsi acele articole care prezintă interes pentru cercetarea noastră, rezultând un număr de 1336 articole, din perioada 1976-2024, care îndeplinesc această condiție. Am restricționat baza de date pentru acele domenii de cercetare din economie, finanțe, relații internaționale, științe ale mediului, administrație publică, politici economice, iar la limba de publicare am selectat doar limba engleză, rezultând în final un număr de 787 articole.

Pentru explicitarea legăturilor care există între cuvintele cheie, programul VOSviewer pune condiția unui prag minim de frecvență de apariție, astfel că, din 1923 cuvinte cheie din setul de articole ales, au rămas doar 69 care depășesc pragul minim de 5 astfel de coincidențe, recomandat prin *software*. Construirea hărților bibliometrice conduce la adaptarea informațiilor în funcție de subiectul cercetat/investigat, facilitând crearea acelor condiții necesare în argumentarea și analiza articolelor pe care se sprijină cercetarea desfășurată. De altfel, platforma *Web of Science* este recunoscută ca sursă semnificativă de documentare științifică, furnizând informații provenite din articole, conferințe și cărți, permițând sesizarea de noi direcții pentru demararea cercetărilor viitoare. Acest demers permite analiza și vizualizarea sistematică a articolelor, a numelor autorilor, și identificarea acelor jurnale, la care conținutul tratat este cel mai apropiat de subiectul urmărit de autor.

Rețeaua de coincidență a cuvintelor cheie din articolele preluate de pe platforma *Web of Science* facilitează aflarea unor nuclee de cercetare cât mai apropiate de subiectul urmărit. Din perspectiva tehnicii de lucru, analiza bibliometrică favorizează gruparea termenilor, atribuirea unei dimensiuni optime fontului cuvântului cheie în acord cu importanța pe care autorii o atribuie domeniului respectiv de cercetare. Se poate spune că harta de tip *network* sugerează că itemii reprezentați de cuvintele cheie alese au legături cu majoritatea celorlalți itemi din hartă, aspect observat prin mărimea nodurilor (cercurilor colorate) și a liniilor de legătură dintre acestea.

Co-apariția cuvintelor cheie recunoaște tendințele de cercetare în sensul în care, de exemplu, comerțul contribuie la creșterea economică, precum și ca factor care reglementează cooperarea economică din domeniul științific și tehnologic, al producției și comercializării de bunuri și servicii.

Harta confirmă prioritatea termenului *business* privit ca structura de bază a oricărei idei de afaceri. Cu o mărime comparabilă cu termenul citat, se poate vizualiza *trade policy*, privit ca modalitatea cea mai cunoscută de specialiști pentru măsurile politice ce pot influența dezvoltarea economică a unei țări. De asemenea, se pot vizualiza termeni cum ar fi *european integration* sau

investment, Russia și Ukraine, legați de efectele pe care conflictul ruso-ucrainean le are asupra economiei mondiale, de complexitatea economică din acest context, încurajarea creșterii activității de export cu trimitere la deciziile din sfera politicului, a căror impact se resimte pe toate treptele structurilor ierarhice ale entităților economice.

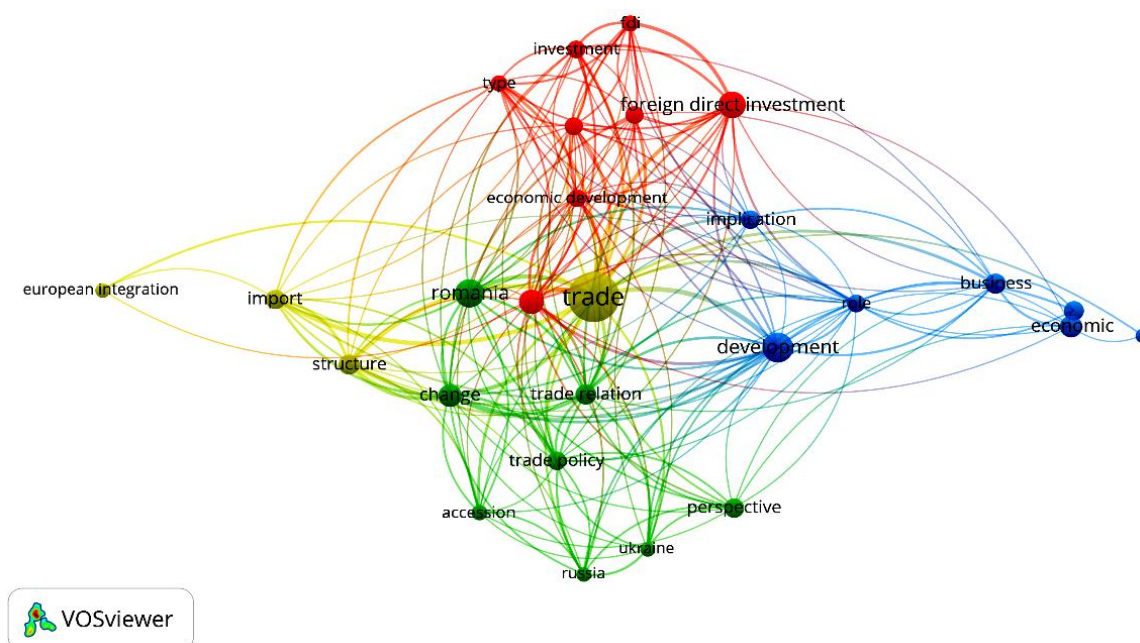

Fig. 1. Harta VOS de tip network pentru frecvențele de apariție ale cuvintele cheie
Sursa: prelucrare proprie

Prezentăm în continuare o analiză bibliometrică legată de asocierea termenilor de *foreign trade* (comerț exterior) și *sustainable development* (dezvoltare durabilă), aceasta fiind un indicator al adaptării activităților economice la realitățile în continuă schimbare, de rolul pe care-l au schimburile economice, investițiile străine directe în a răspunde la provocările actuale legate de schimbările economice, politice sau climatice.

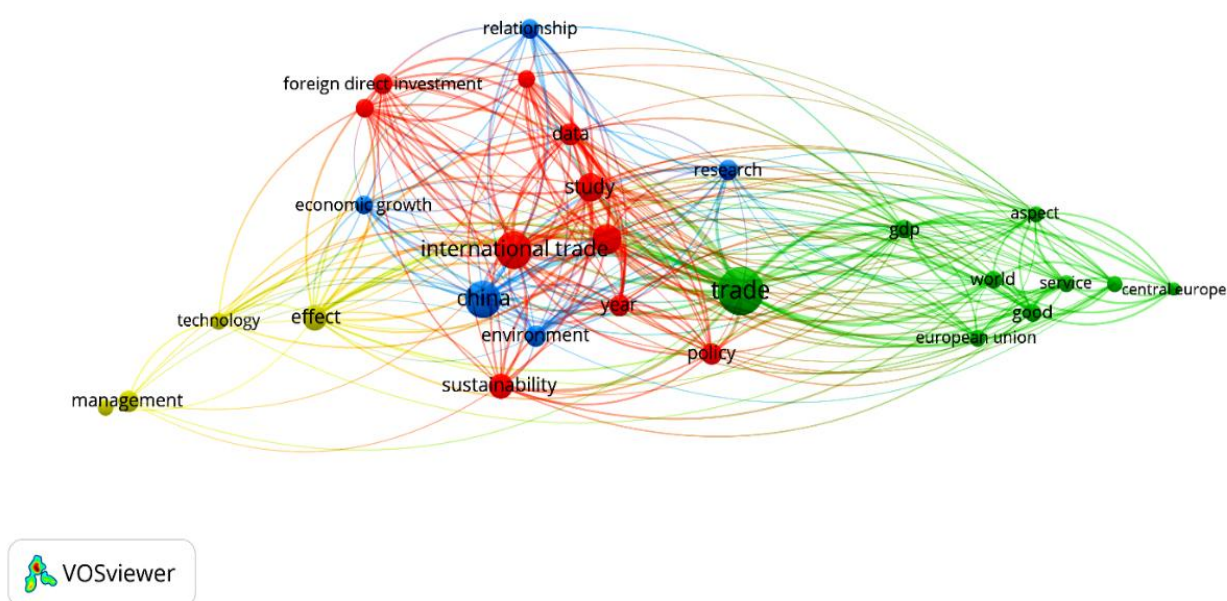

Fig. 2. Harta VOS de tip network pentru frecvențele de apariție ale cuvintele cheie
Sursa: prelucrare proprie

Analiza bibliometrică legată de sustenabilitatea comerțului exterior evidențiază un număr mare de studii scrise pe această temă. Astfel, în baza *Web of Science*, au fost identificate un număr de 2301 de articole scrise cu acest subiect, iar selecția a fost restricționată mai departe doar spre domenii de interes precum economie, business, administrație publică, relații internaționale sau studii de mediu. Softul VOSviewer a utilizat cele 864 de articole doar din aceste domenii, procesând cuvintele cheie ale rezumatelor acestora, rezultând anumite matrici de coincidență, pe baza grupării (apropierii) lor și detectarea anumitor tendințe de cercetare.

Putem spune că valoarea exporturilor cu bunuri și servicii este determinată de competitivitatea entităților economice ale unei țări, de măsurile adoptate pentru ca acestea să-și îmbunătățească poziția lor de piață sau să-și diversifice categoriile de produse cu valoare adăugată. Dezvoltarea durabilă oferă oportunități prin promovarea inovării, prin cooperarea cu întreprinderi similare, în vederea pătrunderii lor pe piețe durabile, fie în Europa, fie în alte părți ale lumii. Alte activități care contribuie la dezvoltarea comerțului internațional au în vedere stimularea creșterii economice în țări mai puțin dezvoltate, măsuri de eliminare a constrângerilor comerciale, precum și adoptarea unor politici ecologice durabile. Nu în ultimul rând, competitivitatea comerțului extern depinde de inovarea tehnologică, de valorificarea optimă și durabilă a resurselor naturale, de investițiile străine directe, de promovarea avantajelor economiei regionale sau tradiționale.

În studiul semnat de Aliedan (2021) este menționată necesitatea investigării impactului pe care-l are comerțul internațional, respectiv deschiderea comercială, asupra dezvoltării durabile, utilizând variabile precum rata dobânzii reale, investițiile străine directe (ISD), cursul de schimb valutar și inflația. Studiul menționat este în măsură să sprijine decidenții politici prin formularea de propuneri de politici publice.

Activitatea de comerț internațional este un aspect prioritar în caracterizarea creșterii economice a unei țări. Capacitatea acesteia de a produce anumite bunuri sau de a asigura servicii peste nevoile naționale se reflectă în volumul total al comerțului desfășurat cu partenerii statului respectiv. Admițând un nivel calitativ superior al produselor și serviciilor furnizate de un stat capabil să atragă atenția posibililor parteneri comerciali sau luând în considerare specificul bunurilor din acel stat, apare, cel mai probabil, exportul bunurilor și serviciilor respective. Dinamica și volumul exporturilor, în condițiile pieței libere, pot conduce la profitabilitate, acestea devenind astfel o sursă de creștere a produsului intern brut (Manole și colab., 2017).

Efectul benefic al exporturilor asupra performanțelor economice reprezintă doar unul din motivele întemeiate, potrivit cărora se poate afirma că o economie puternică este asociată, la nivel național, cu activitatea comercială cât mai diversificată și centrată pe cerințele economico-sociale ale unui stat. Volumul mare al schimburilor comerciale a fost și este corelat cu standardele de dezvoltare, deoarece cele mai ridicate valori ale volumului schimburilor comerciale internaționale se întâlnesc în cazul economiilor naționale puternice, în dauna economiilor statelor mai puțin dezvoltate (Held și colab. 1999). Exporturile unei țări servesc la accentuarea gradului de dezvoltare a economiei acesteia prin apariția de agenți economici orientați cu precădere spre export.

Realitatea economică la nivel internațional confirmă avantajele aduse de specializarea pe producția de bunuri și servicii cerute la export (Bradley, 1995). Altfel spus, obținerea resurselor valutare atât de necesare impune orientarea producției de mărfuri și servicii cerute de alte țări. Specializarea pe piață reflectă ponderea resurselor (materiei prime) dirijate spre anumite sectoare industriale. Astfel, țările care dispun de resurse suficient de mari de petrol sunt

specializate în industria petrochimică sau în cea a combustibililor fosili, pe baza cărora obțin resurse valutare (Sirgy și colab., 2004).

Exportul oferă salariaților implicați în această activitate o paletă extinsă de ocupații, venituri mai consistente și un nivel de trai mai ridicat. Aceste oportunități de muncă generate de existența exporturilor contribuie la satisfacerea nevoilor de consum (Mullen, 1993). Existența de venituri disponibile mai mari oferă șansa consumatorilor de a achiziționa bunuri și servicii necesare nu doar nevoilor lor de bază, ci și celor caracteristice unui nivel de trai superior. Această cerere de articole permite furnizarea acelor bunuri și servicii care accentuează semnificativ bunăstarea consumatorilor.

Mai mult, creșterea volumului exporturilor favorizează, pe termen scurt, bunăstarea consumatorilor din statul exportator, prin creșterea cheltuielilor din sectorul public, destinate ameliorării infrastructurii țării și a calității serviciilor publice. Această realitate are la bază creșterea veniturilor fiscale generate de accentuarea ponderii populației ocupate în muncă.

Activitatea de export majorează, pe de o parte, profiturile firmelor, iar pe de altă parte, veniturile personale, prin crearea de locuri de muncă. Veniturile sociale sunt utilizate pentru a oferi o varietate de servicii publice, de la transport și asistență socială, până la recreere și cultură. Este evident că aceste servicii publice exercită un impact semnificativ asupra calității muncii prestate de locuitorii țării.

În cazul reducerilor bugetului guvernamental, ca urmare a scăderii veniturilor fiscale, există o influență negativă asupra bunăstării sociale și de sănătate. Astfel, se poate argumenta ideea potrivit căreia creșterea veniturilor din impozite ajută guvernul să majoreze cheltuielile pentru serviciile din sectorul public, iar aceasta determină servicii publice ameliorate, care conduc la o mai bună calitate a muncii și a stării de sănătate a locuitorilor țării respective (Peterson și Malhotra, 1997).

Dinamica schimburilor comerciale ale României în perioada pandemiei 2019-2022

Dacă în perioada crizei din 2008 exporturile au fost afectate, în principal de scăderea cererii de bunuri și servicii, în cea declanșată de pandemia COVID-19 au fost afectate atât cererea, cât și oferta din majoritatea sectoarelor de activitate. Alte efecte ale crizei din 2008 s-au manifestat prin accesul dificil la finanțare, amânarea investițiilor și existența unor bariere comerciale crescute (Baldwin și Tomiura, 2020). S-au făcut eforturi din partea Comisiei Europene de a se elimina din aceste bariere comerciale pentru ca entitățile economice să poată activa în condiții de concurență echitabilă în cadrul schimburilor comerciale sau atunci când investesc în țări din afara Europei. Criza pandemică a presupus o creștere a măsurilor protecționiste, impactată de războiul comercial dintre China și SUA. În acest context, multe țări au relocat din activități spre zone mai apropiate de teritoriul lor, așa cum este exemplul SUA, Japoniei și Franței, cu o tendință spre repatriere a lanțurilor de aprovizionare.

Criza provocată de răspândirea vertiginoasă a virusului COVID-19 a provocat decidenții să adopte hotărâri oarecum imprevizibile. Puține studii au descris consecințele unei boli virale cu asemenea particularități, precum COVID-19. Jonung și Roeger (2006) au atins problematica unei ipotetice epidemii în UE, dar propunând scenarii sub nivelul efectelor real resimțite odată cu apariția pandemiei. Astfel, UE a fost o zonă intens afectată față de anticipările formulate la debutul pandemiei în spațiul european (Chen și colab., 2020). Deși efectele pandemiei asupra diferitelor domenii de producție industrială sau furnizare de servicii au avut intensități foarte diferite, implicând pierderi majore pentru unele sectoare sau revenire la normal mai rapidă

pentru altele, studiile de specialitate au cunoscut o creștere accentuată, cum sunt cele privind impactul asupra afacerilor și solvabilitatea corporativă (Mirza și colab., 2020). Impactul produs de virusul COVID-19 asupra dinamicii comerțului țărilor UE a fost influențat de deciziile economice pe care aceste țări le-au întâmpinat de-a lungul istoriei lor, constând în promovarea accentuată a exporturilor pentru a-și mări creșterea economică pe durata și după diminuarea efectelor crizei anterioare.

O primă abordare în cadrul cercetării noastre este cea referitoare la tendințele sesizate la comerțul exterior al României cu țările europene, în perioada 2019-2022. În contextul pandemiei COVID-19, s-a înregistrat un recul al schimburilor comerciale. În figura 3 este redată dinamica exporturilor României către țările partenere europene.

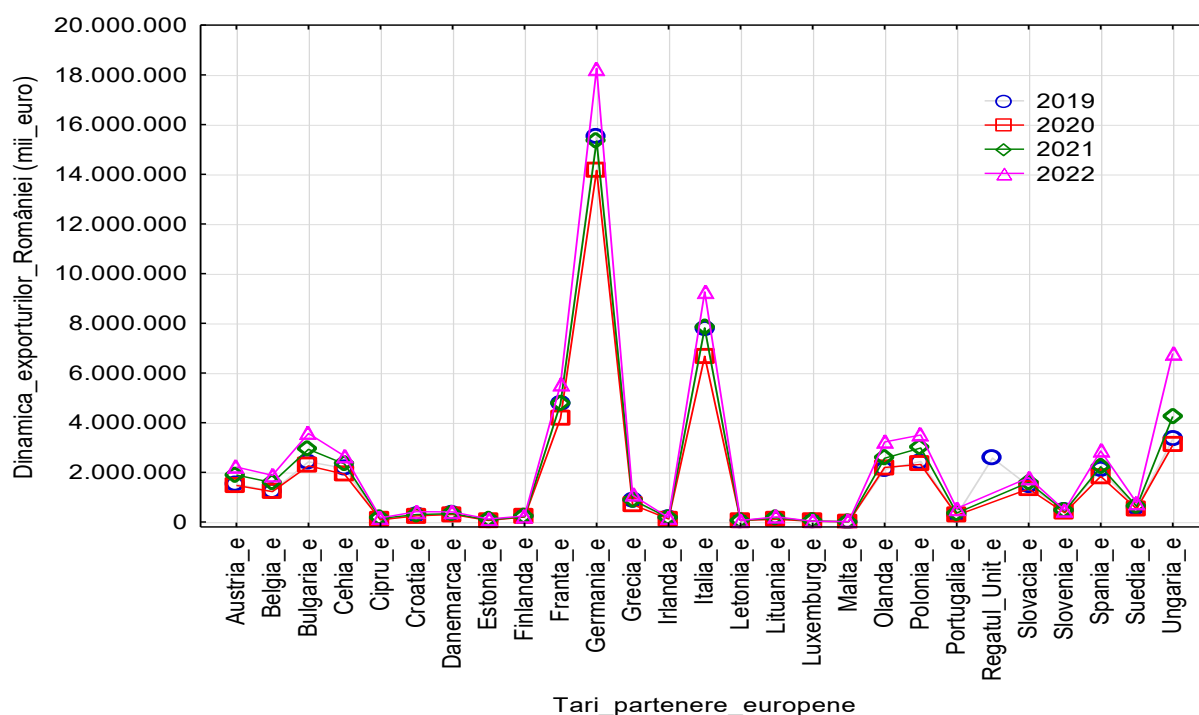

Fig. 3. Dinamica exporturilor României către fiecare țară parteneră europeană 2019-2022

Sursa: prelucrare proprie

Este firesc să existe o dependență a ierarhiei partenerilor comerciali ai României dată de importanța economică a acestora, de puterea economică pe care acesta o dovedește. Graficul de mai sus reflectă poziția prioritară a partenerilor precum Germania, Franța, Italia, state care înregistrează cele mai ridicate valori ale exporturilor României în perioada menționată.

De regulă, se poate afirma că există similitudini între rangul unei țări partenere din ierarhia descrescătoare a exporturilor în raport cu cel al importurilor, comparând exportul/importul pentru anii 2019-2022 către același partener comercial (Davidescu și colab., 2022).

Goschin (2016) constată că exporturile sunt orientate către țări cu dimensiuni economice destul de asemănătoare, având în vedere că cercetările sale sugerează faptul că, pe măsură ce diferența de PIB dintre parteneri este mai mare, volumul exporturilor se reduce. Cu toate acestea, există o relație directă și pozitivă între exporturi și nivelurile PIB pe cap de locuitor. Viorică (2012) propune o dependență directă între exporturi și PIB-ul a 74 de țări incluse în eșantion, existând o influență mare a investițiilor străine directe. Rault și colab. (2007) precizează că dimensiunile partenerului comercial și dezvoltarea economică afectează pozitiv exporturile României și Bulgariei în țările OCDE.

În ceea ce privește dinamica schimburilor comerciale ale României cu state cu performanțe economice similare (cele vecine sau cele apropiate geografic) sau diferite țări occidentale ce ocupă poziții de top din perspectiva dezvoltării economice, se observă o tendință de creștere în principal datorată investițiilor străine din sectorul auto, un procent însemnat fiind datorat unor importuri de produse similare, din aceeași ramură industrială (Gheorghe și Simion, 2018).

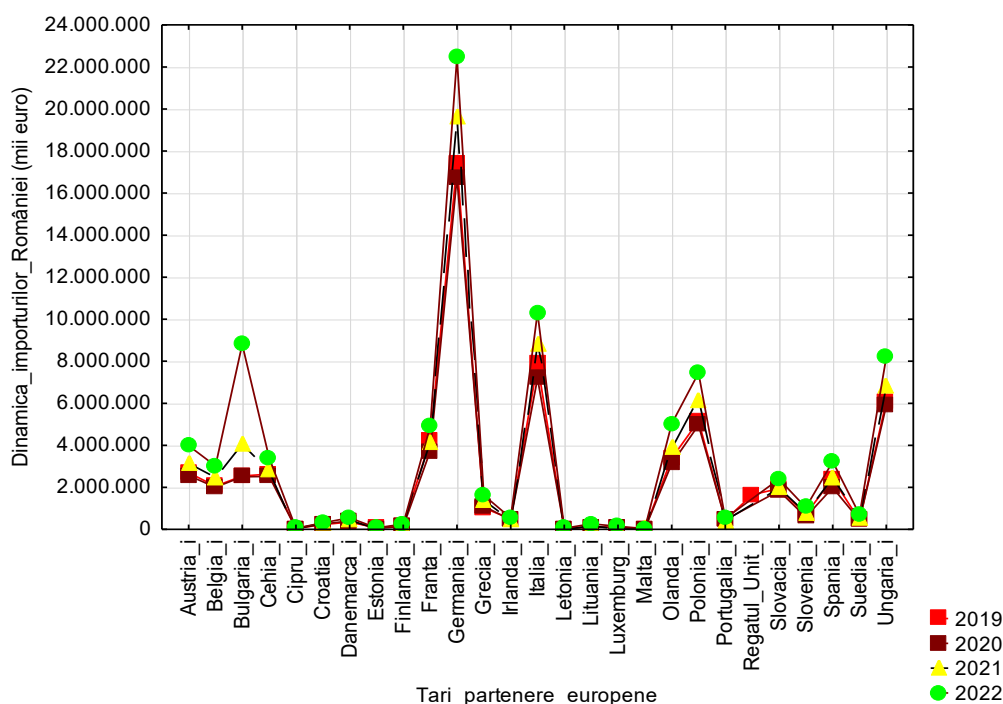

Fig. 4. Dinamica importurilor României din fiecare țară parteneră europeană 2019-2022
Sursa: prelucrare proprie

Cei șapte parteneri comerciali sunt grupați în trei categorii, raportate la mărimea și gradul de dezvoltare economică ale României:

- două țări vecine, membre ale UE (Bulgaria și Ungaria);
- două țări central-europene, apărute după 1989, prin dezmembrarea unor state central-europene, aici fiind incluse o țară provenind din fosta Iugoslavie (Slovenia), sau din fosta Cehoslovacie (Slovacia);
- o țară central europeană (Polonia), care este al 9-lea stat european ca suprafață precum și o populație și un potențial economic corespunzător;
- două țări occidentale, cu economii puternic dezvoltate, având pe teritoriul lor comunități însemnate de cetățeni proveniți din România (Germania, care este al 7-lea stat european ca suprafață și Italia, al 10-lea stat european după același criteriu).

Se remarcă volumul considerabil al exporturilor către Germania, urmată de Italia, cu un maxim în jurul anilor 2018-2019, la nivelul perioadei de 15 ani cercetată. În cazul Ungariei, deși exporturile erau oarecum constante, în perioada pandemică 2020-2021 se remarcă o creștere accentuată, până în ultimul an al intervalului (2022). Cealaltă vecină a țării noastre, Bulgaria, în raport cu Ungaria, înregistrează un volum al exporturilor românești categoric mai redus.

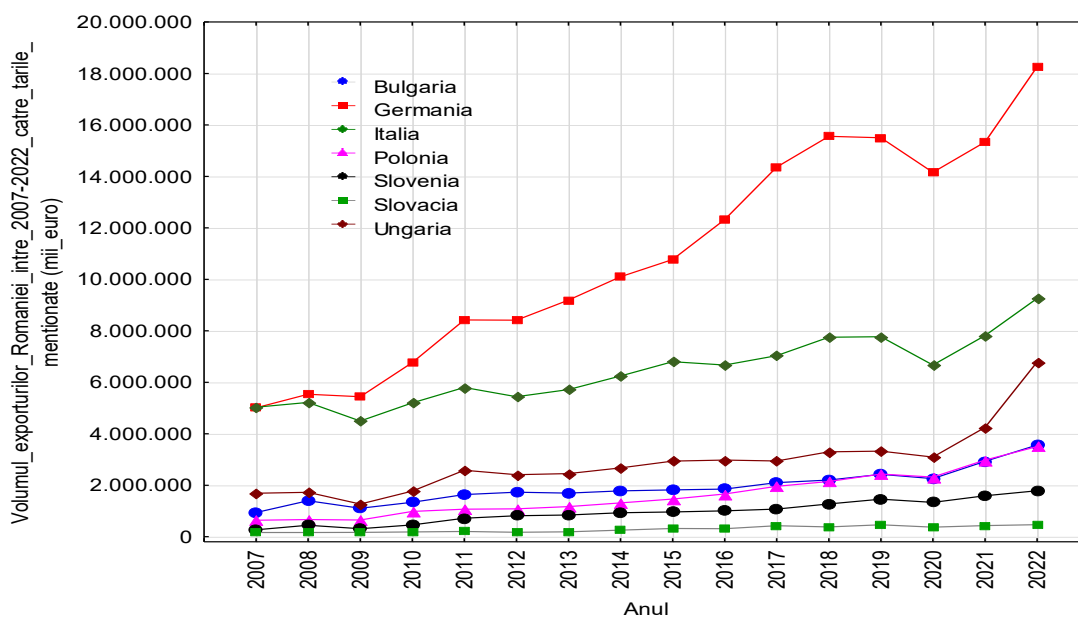

Fig. 5. Volumul exporturilor României către diferite state europene ca potențial de dezvoltare economică, pentru intervalul 2007-2022

Sursa: prelucrare proprie

În continuare vom prezenta o situație similară, referitoare la volumul importurilor, pentru același interval de timp și cu aceleași state partenere. Miron și colab. (2019), cercetând exporturile României în perioada 2001-2015, indică faptul că relațiile comerciale ale României sunt concentrate pe țările vecine, împărțind o graniță comună, cu PIB pe cap de locuitor și niveluri de populație asemănătoare.

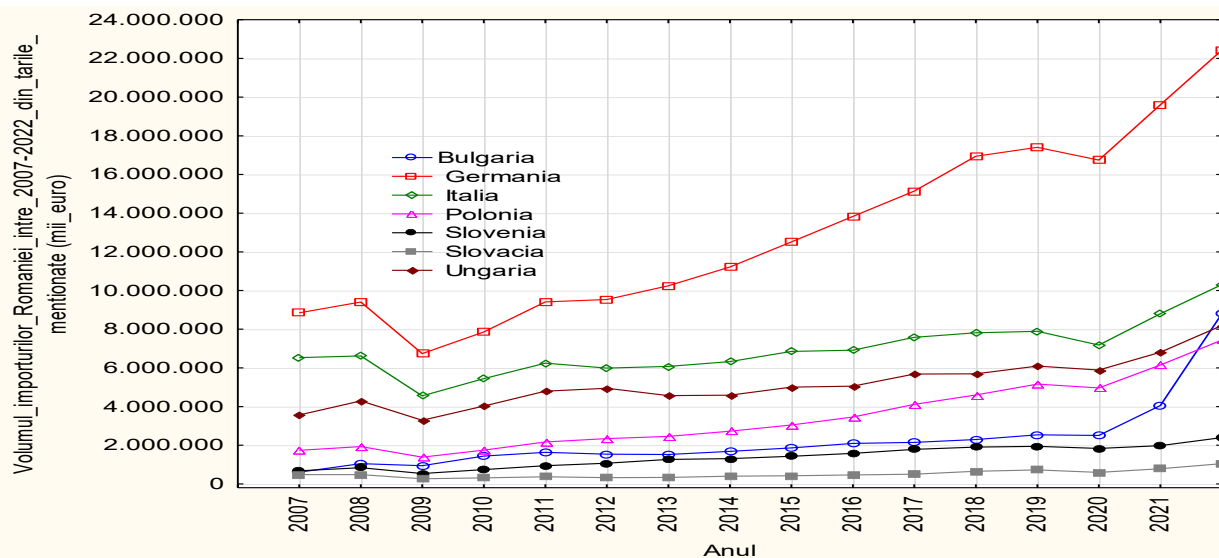

Fig. 6. Volumul importurilor României din diferite state europene ca potențial de dezvoltare economică, pentru intervalul 2007-2022

Sursa: prelucrare proprie

Se observă o menținere a acelorași doi parteneri economici (Germania și Italia) în prima și a doua poziție a ierarhiei, în ceea ce privește volumul importurilor românești de pe aceste piețe. În continuare, sunt redate valorile schimburilor comerciale ale României cu China, în perioada 2007-2022. Creșterea continuă a importurilor din China se datorează strategiei de deschidere susținută de guvernul chinez, de nivelul scăzut al costurilor cu forța de muncă, de

moneda subevaluată, factori ce au făcut din această țară nu numai un exportator remarcabil, dar și un mare investitor.

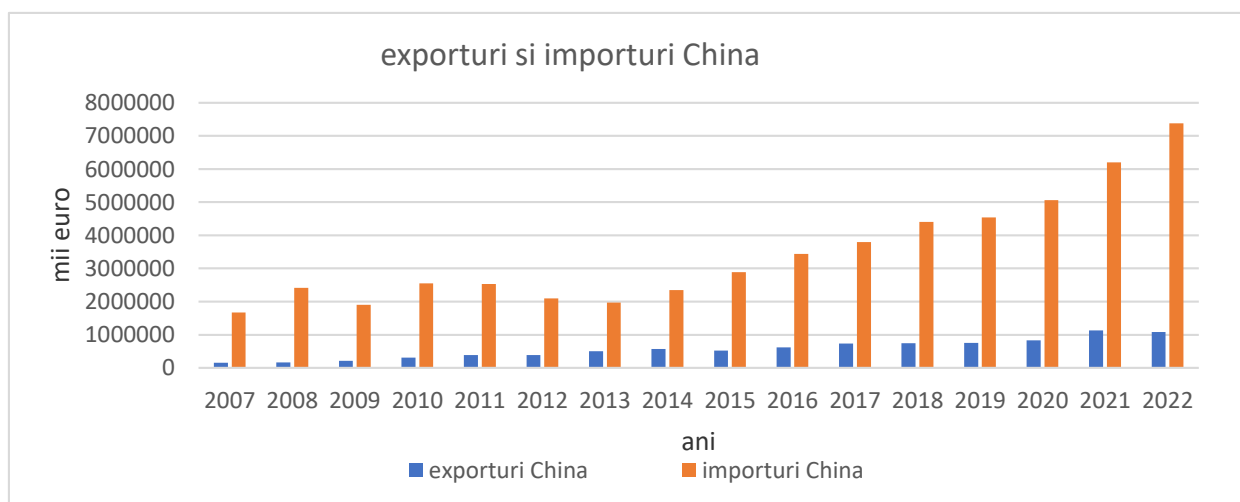

Fig. 7. Exporturi și importuri ale României în raport cu China
Sursa: prelucrare proprie

Se remarcă o creștere accentuată a importurilor din China pentru intervalul 2016-2022. Uniunea Europeană, așadar și România, au fost interesate de afacerile chineze, atât la export, cât și pentru investițiile chineze, fiecare din statele membre devenind piețe atractive pentru investitorii chinezi, deoarece acestea sunt porți de intrare ale Chinei către întreaga UE, date fiind piața unificată și perspectivele de integrare în creștere. Aceste idei sunt rezultatul teoriei economice care sugerează că atunci când China investește într-un stat din UE, își propune de fapt să aprovizioneze întreaga regiune, având în vedere că UE este o piață unificată, iar fiecare țară poate exporta pe multe piețe, beneficiind de tratamentul preferențial permis de politica comună a comerțului (Jacimovic și colab., 2018).

Scopul cercetării este acela de a sesiza particularitățile comerțului exterior al României în intervalul 2007-2022, pentru ilustrarea cât mai sugestivă a efectelor implicate de valoarea exporturilor, importurilor, precum și schimbările în tranzacții comerciale cu principalii parteneri. Majorarea volumului schimburilor comerciale între statele membre ale Uniunii Europene reprezintă o premisă incontestabilă pentru îmbunătățirea structurii producției, creșterea productivității muncii, având drept consecință o calitate superioară a produselor. O creștere a exporturilor conduce la dezvoltare economică, fiecare țară fiind avantajată de folosirea judicioasă a specificului geoclimatic, exploatarea rațională a resurselor pedologice, concomitent cu folosirea tehnicilor agricole adecvate particularităților de climă și sol.

Plecând de la aspectele enumerate, se instituie acele relații comerciale care sprijină producătorii autohtoni în realizarea de producții superioare cantitativ și calitativ, făcând astfel atractive profesiile din domeniul agro-zootehnic, în vederea creșterii veniturilor persoanelor implicate în acest tip de job-uri (Popescu și colab., 2022). Un comerț exterior favorabil presupune diminuarea dependenței de importuri, fiind consecința competitivității în sectoarele de activitate implicate. Legat de sectorul agro-alimentar, schimburile comerciale între țări au efect asupra performanței acestui sector, modelându-l în funcție de cerințele pieței și asigurându-i astfel o productivitate sporită și produse din ce în ce mai competitive.

Întrucât România are schimburi economice și cu state non-europene, propunem două diagrame care să ilustreze cota schimburilor comerciale cu statele europene, în raport cu totalul schimburilor comerciale ale României, la nivel internațional. În continuare sunt prezentate valori totale ale exportului României, din care se defalcă valorile exportului către destinații state membre ale UE.

În figura 8 sunt prezentate valori totale ale schimburilor comerciale ale României din care se defalcă valorile exportului către destinații state membre ale UE. Se evidențiază două momente dificile pentru economia națională, corespunzătoare, primul, perioadei de criză din anii 2008-2010, respectiv pandemiei COVID-19 (anii 2020-2021).

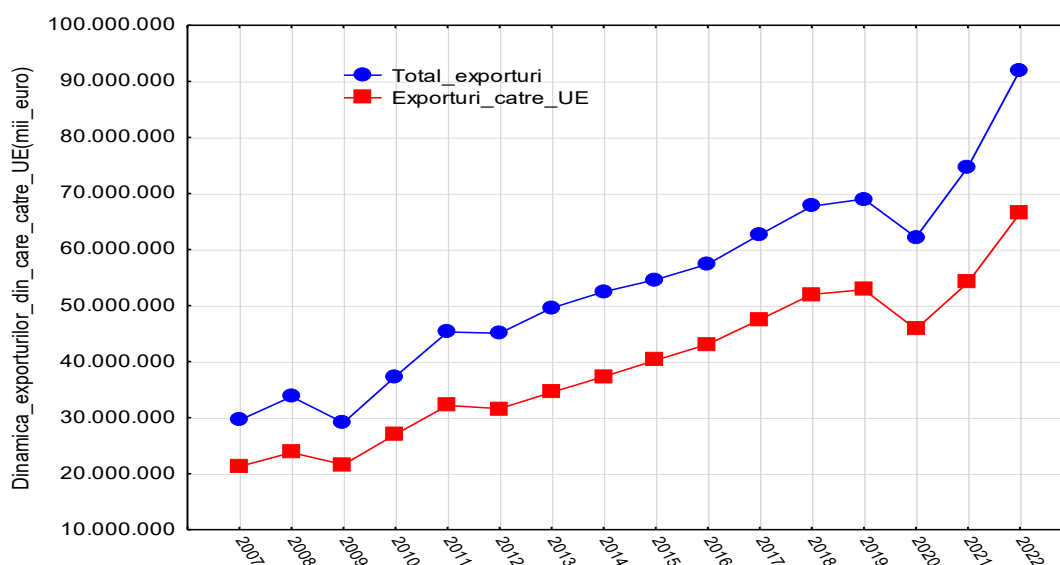

Fig. 8. Dinamica exporturilor României după aderarea la UE – ianuarie 2007
Sursa: prelucrare proprie

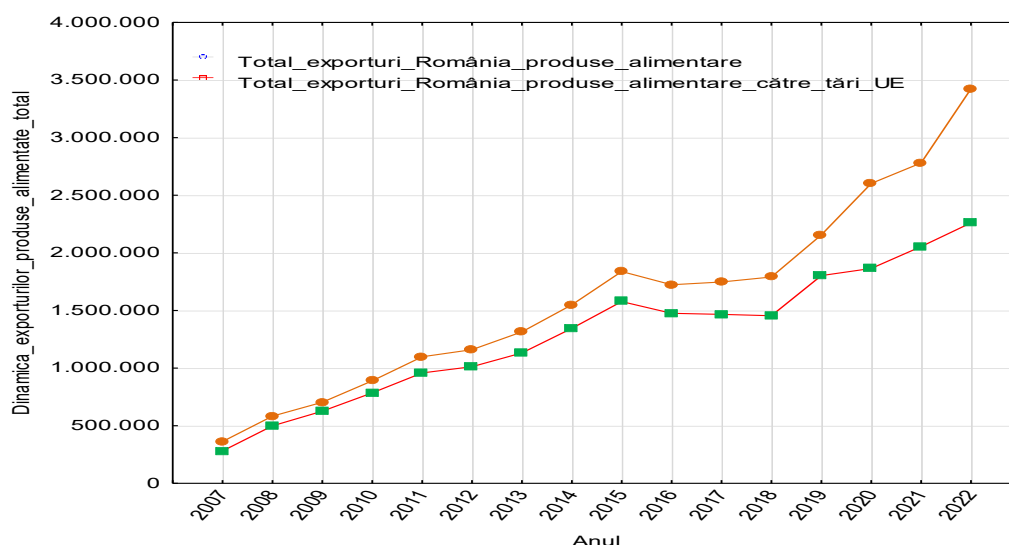

Fig. 9. Dinamica exporturilor României de produse alimentare, după aderarea la UE – ianuarie 2007
Sursa: prelucrare proprie

Diagramele prezentate (figurile 8 și 9) sugerează două perioade de recul, constând în reducerea volumului exporturilor, corespunzătoare crizei din anii 2008-2010, respectiv pandemiei COVID-19, din perioada 2020-2021. Scăderea este mai accentuată în perioada pandemică, prin compararea cu perioada crizei economice din anii 2008-2010. În ceea ce privește exportul de produse alimentare cu destinația țări ale UE, sesizăm o tendință de creștere mai accentuată, între 2019-2022, în ciuda restricțiilor sanitare datorate virusului COVID-19.

Exportul de produse agricole este o parte importantă a unei agriculturi eficiente, capabile să ofere progres localităților rurale din România (Popescu, 2018). Pornind de la faptul că agricultura este activitatea predominantă în mediul rural, stimularea exportului agricol și a

relațiilor comerciale în acest sector poate reprezenta un instrument eficient de stimulare a producției agricole și de dezvoltare armonioasă a comunităților rurale. Dacă se urmărește să se realizeze o creștere economică durabilă, care să răspundă cerințelor unei economii multifuncționale, în contextul unei integrări excesive, al globalizării piețelor și care să atingă competitivitatea agricolă, România trebuie să propună o politică comercială bine articulată, concentrată pe piețele tradiționale, în special pe piața internă comună a Uniunii Europene (Andrei și colab., 2020). Mai multe studii (Polimeni și colab., 2018) au arătat că, deși România are o îndelungată tradiție agricolă, dispunând de sol fertil și climat încă favorabil, în ciuda încălzirii climatice, țara se confruntă în continuare cu anomalii cauzate de subfinanțare, reducerea populației din mediul rural, practicarea agriculturii de subzistență sau o fragmentare accentuată a proprietății asupra terenurilor agricole. În ceea ce privește PIB, la creșterea acestuia o contribuție însemnată o are agricultura, silvicultura și pescuitul, cu o pondere de 5,9% la formarea acestuia (comunicat de presă al INS pentru perioada 1.01.2023-30.11.2023).

Mai mulți autori (Huang și colab., 2011) subliniază importanța schimbărilor climatice, capabile să producă modificări ale repartiției pe zone geografice a capacității solului de producție agricolă vegetală sau animală. Altfel spus, este vorba de creșterea potențialului de producție spre latitudini mai înalte sau scăderea acestuia la cele mai joase. De aceea, revine comerțului internațional rolul de a contrabalansa deficitul produs, sub influența modificărilor climatice, prin scăderea potențialului productiv al unor zone reputate în trecut pentru productivitatea agricolă dovedită. Considerând schimbările de productivitate, existența unor politici agricole bine conturate, precum și efectul schimbărilor climatice, se pun în discuție noi modele regionale în producția agricolă, favorizând, astfel, orientarea comerțului internațional către anumite standarde de performanță. Din nefericire, există erori considerabile în formularea de proiecții pe termen lung, plecând de la modelele menționate, cu precădere în efectul schimbărilor climatice asupra productivității agricole, atât vegetale, cât și animale. O explicație a acestei variabilități poate fi atribuită atât insuficienței cunoașteri a cauzelor evoluției schimbărilor climatice, precum și efectelor imprevizibile care însoțesc noile tehnologii agro-zootehnice.

Capacitatea comerțului este legată de raporturi comerciale internaționale neîngrădite de bariere protecționiste. Impunerea anumitor categorii de restricții pe relațiile de import, justificate prin prioritizarea producției interne, vulnerabilă în anumite circumstanțe prin productivitatea redusă, altfel spus instituirea unui sistem nefiresc prin consecințe, nu poate reprezenta o soluție pe termen lung. Politici economice legate de schimbări climatice (precum taxele pe carbon, aplicabile acelor importuri de produse din industrii foarte poluante) modifică prețurile mărfurilor în funcție de conținutul lor (de carbon) și, prin urmare, pot împiedica sau stimula fluxurile comerciale în funcție de natura implementării lor. Provocarea ar putea veni din găsirea acelor seturi de politici care să abordeze schimbările climatice în timp ce sunt cel mai puțin restrictive din punct de vedere comercial. În tabelul următor sunt redată valorile testului t(Student), care reflectă, cu claritate, dezechilibrul dintre importuri și exporturi pentru perioada 2007-2022, în măsura în care acesta există.

*Tabel 1. Compararea exporturilor / importurilor României către / din țările Europei, în intervalul 2007-2022.
Testul t (Student)*

	Tara parteneră	Media_exp 2007 2022	Media_imp 2007 2022	Valoare t	ngl	p
1	Austria_e vs. Austria_i	785.465	1.508.157	-3,20	62	0,00
2	Belgia_e vs. Belgia_i	599.207	892.765	-1,74	62	0,09
3	Bulgaria_e vs. Bulgaria_i	1.923.016	2.294.260	-0,73	30	0,47
4	Cehia_e vs. Cehia_i	1.164.860	1.709.806	-2,15	36	0,04
5	Cipru_e vs. Cipru_i	84.134	46.250	4,21	36	0,00
6	Croatia_e vs. Croatia_i	223.775	184.236	0,99	18	0,33

	Tara parteneră	Media_exp 2007 2022	Media_imp 2007 2022	Valoare t	ngl	p
7	Danemarca e vs. Danemarca i	120.867	197.706	-2,17	62	0,03
8	Estonia e vs. Estonia i	46.620	38.066	0,74	36	0,46
9	Finlanda e vs. Finlanda i	75.808	112.003	-1,88	62	0,07
10	Franta e vs. Franta i	2.246.549	2.264.314	-0,04	62	0,96
11	Germania e vs. Germania i	6.320.589	7.639.925	-0,88	62	0,38
12	Grecia e vs. Grecia i	492.793	542.790	-0,58	62	0,57
13	Irlanda e vs. Irlanda i	67.508	212.595	-4,43	62	0,00
14	Italia e vs. Italia i	4.294.281	4.699.215	-0,60	62	0,55
15	Letonia e vs. Letonia i	28.002	23.707	0,75	36	0,46
15	Lituania e vs. Lituania i	63.850	75.265	-0,60	36	0,55
17	Luxemburg e vs. Luxemburg i	11.425	50.266	-4,39	61	0,00
18	Malta e vs. Malta i	32.122	27.769	0,71	36	0,48
19	Olanda e vs. Olanda i	969.074	1.464.297	-1,78	62	0,08
20	Polonia e vs. Polonia i	846.056	3.061.036	-5,50	49	0,00
21	Portugalia e vs. Portugalia i	125.266	169.046	-1,16	62	0,25
22	Regatul Unit e vs. Regatul Unit i	1.155.327	862.260	1,55	56	0,13
23	Slovacia e vs. Slovacia i	821.598	1.226.662	-2,15	36	0,04
24	Slovenia e vs. Slovenia i	261.430	453.998	-3,17	36	0,00
25	Spania e vs. Spania i	858.138	968.950	-0,52	62	0,61
26	Suedia e vs. Suedia i	257.996	279.292	-0,42	62	0,68
27	Ungaria e vs. Ungaria i	2.584.627	4.511.845	-3,58	36	0,00

Notații folosite: ngl=numărul gradelor de libertate; literele i/e din denumirea țărilor partenere = i(import)/e(export); p = pragul de semnificație (valorile cu roșu sunt mai mici decât pragul de 0,05)

Ipotezele nulă (H^0), respectiv alternativă (H^1), ale acestei comparații, au fost formulate presupunând că:

a) H^0 – **nu există** diferențe semnificative statistic, între volumul importurilor destinate României, provenite din țara respectivă și exporturile provenite din România, destinate țării respective, pe intervalul 2007-2022. În cazul acestei situații, **nu sunt diferențe semnificative între importurile și exporturile României**, desfășurate în perioada precizată, cu țara parteneră respectivă.

b) H^1 – **există** diferențe semnificative statistic, între volumul importurilor destinate României, provenite din țara respectivă și exporturile provenite din România, destinate țării respective, pe intervalul 2007-2022. În cazul acestei situații, **există diferențe semnificative între importurile și exporturile României**, desfășurate în perioada precizată, cu țara parteneră respectivă.

Pe baza datelor din tabelul 1, rezultă că din totalul celor 27 parteneri ai României, în perioada 2007-2022, în 17 cazuri au fost înregistrate valori ale volumului exporturilor comparabil cu cel al importurilor cu o aceeași țară parteneră, iar, în restul de 10 cazuri, au fost înregistrate diferențe mari între volumul exportului, respectiv cel al importului, reflectând o balanță dezechilibrată a țării noastre în raport cu țările respective, în perioada indicată. La nivelul economiei naționale, structura exporturilor, pe categorii de mărfuri, indică prezența a două dintre acestea, ce dețin împreună cea mai mare pondere, fiind vorba de *Mașini și echipamente electrice și părți ale acestora* (18.975.844 mii euro), urmată de *Mijloace și materiale de transport* (11.662.731 mii euro).

Potrivit unor opinii (Zaman și Georgescu, 2018) în privința gradului de integrare comercială a României cu statele membre UE, care reprezintă aproximativ două treimi din schimburile comerciale ale țării, o astfel de situație conduce la o anumită vulnerabilitate. O asemenea caracteristică specifică României devine evidentă în condițiile unei crize economice, cum a fost cazul celei din 2008–2009.

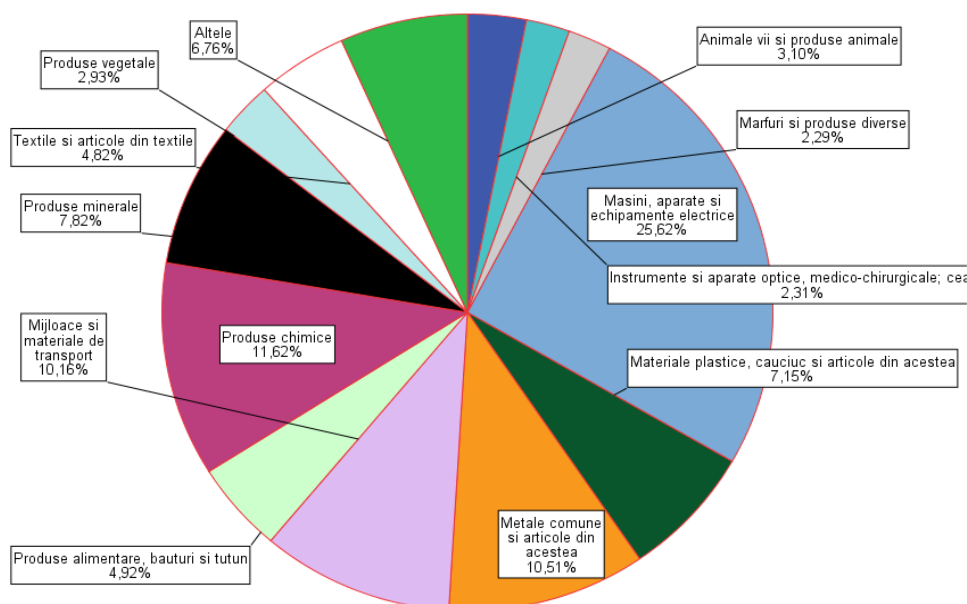

Fig. 10. Repartiția în 2022 a exporturilor României pe categorii de produse conform Nomenclatorului Combinat (NC); în mii euro
Sursa: prelucrare proprie

Diversificarea exporturilor poate îmbrăca diferite forme: fie prin creșterea gamei de produse și servicii exportate, creșterea numărului de sectoare economice capabile să producă pentru export, extinderea către mai multe destinații geografice, sau printr-o combinație a acestora (Samen, 2010).

Ca urmare, o gamă largă de oferte poate conduce la creșterea economică prin multiple modalități, cum ar fi re tehnologizarea anumitor capacități de producție, ale căror produse conțin și achiziții ale cercetării științifice și tehnice, urmate de aplicarea acestora în producția curentă. Se deschide calea ameliorării calității unor tehnologii, care va genera, în continuare, îmbunătățirea altor activități, devenite ulterior o premisă a dezvoltării altor tehnologii, în condițiile diversificării piețelor de desfacere.

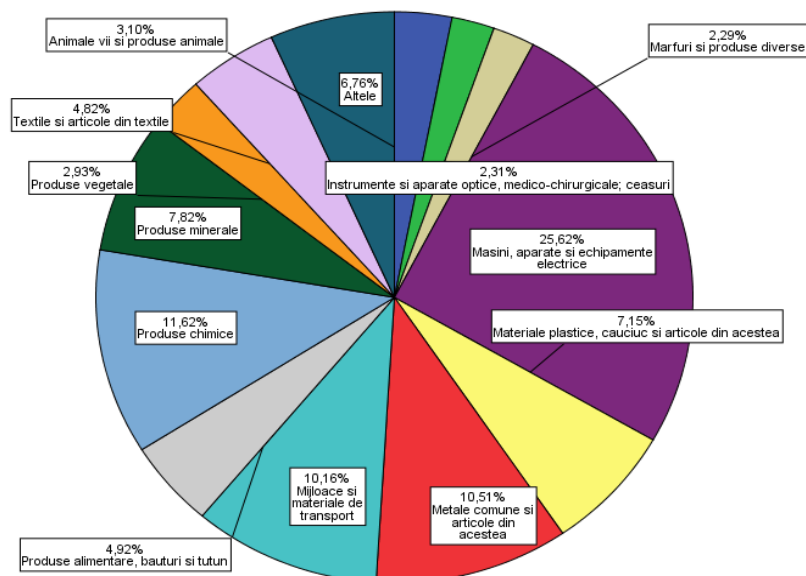

Fig. 11. Repartiția în 2022 a importurilor României pe categorii de produse conform Nomenclatorului Combinat (NC); în mii euro
Sursa: prelucrare proprie

În anul 2022, România a înregistrat exporturi în valoare totală de 91.944.576 mii euro (din care 66.455.811 mii euro în UE), iar importurile au fost de 126.034.066 mii euro (din care 89.336.089 mii euro în UE), în continuă creștere față de anii precedenți.

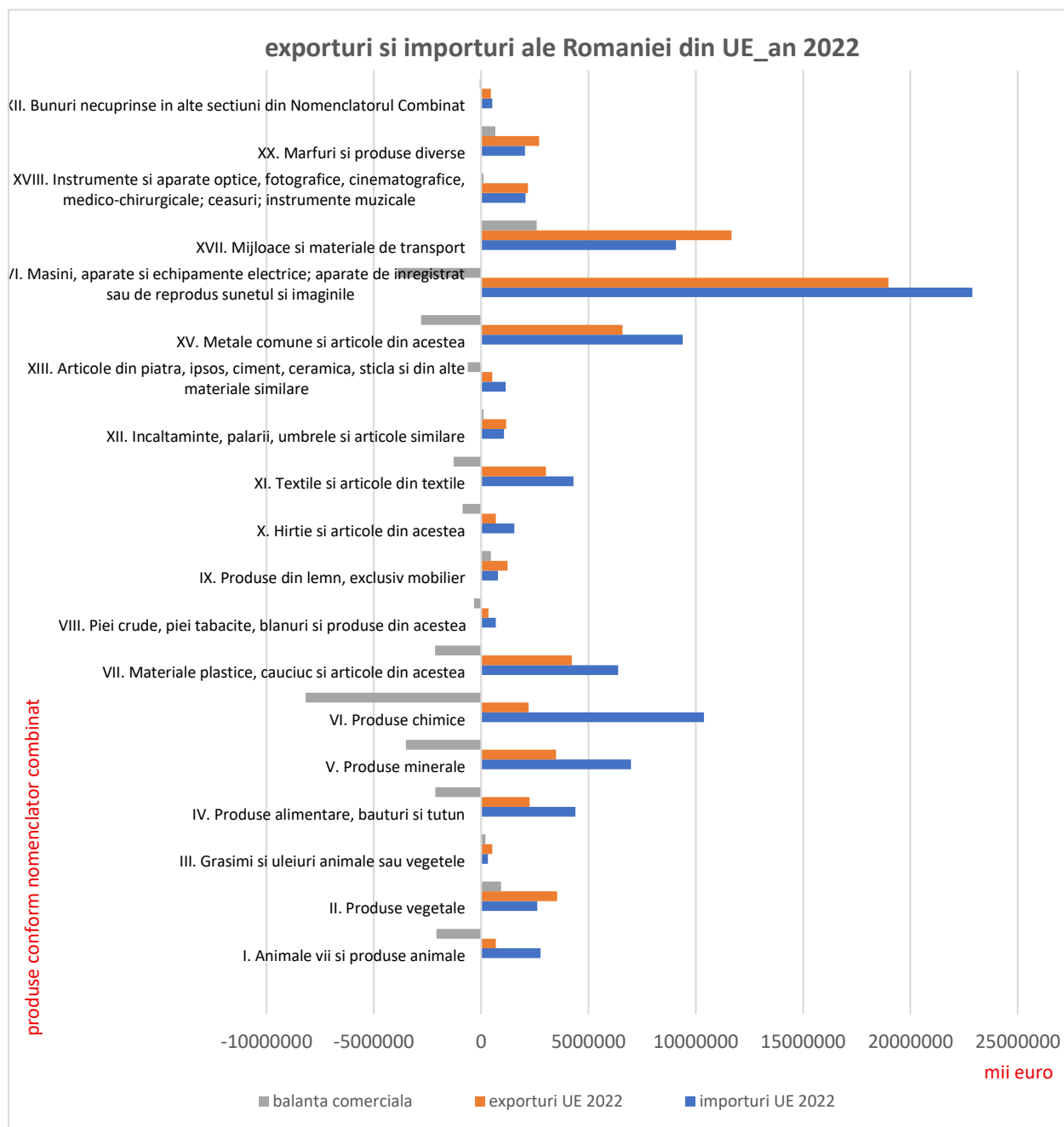

Fig. 12. Balanța comercială a României, pentru anul 2022

Sursa: prelucrare proprie

Valorile medii anuale ale exporturilor/importurilor României către/din cele 27 țări partenere europene, în intervalul 1991-2022, sunt redată în tabelul 2 (A/B)

Analizând datele aferente anului 2022, se observă ca avem o balanță comercială pozitivă pentru doar câteva din produsele aflate în nomenclatorul combinat, respectiv pentru mijloace și materiale de transport, produse vegetale, grăsimi și uleiuri animale sau vegetale, produse din lemn, exclusiv mobilier, încălțăminte, pălării, umbrele și articole similare, instrumente și aparate optice, fotografice, cinematografice, medico-chirurgicale; ceasuri; instrumente muzicale, mărfuri

si produse diverse. Se poate concluziona că există un grad ridicat de integrare și în același timp o dependență a consumului intern de piața europeană.

Tabel 2. Repartiția valorilor exportului (A)/importului (B) României către țările partenere menționate, între 1991 și 2022.

A. Destinații de export	Valoare medie anuală (mii euro)	Valoarea deviației standard (mii euro)	Destinații de export	Valoare medie anuală (mii euro)	Valoarea deviației standard (mii euro)
Austria_e	1.386.789	137.247	Letonia_e	30.062	18.444
Belgia_e	1.086.420	148.335	Lituania_e	69.923	20.924
Bulgaria_e	1.981.279	266.315	Luxemburg_e	19.466	6.889
Cehia_e	1.574.228	434.991	Malta_e	22.098	6.769
Cipru_e	69.085	9.554	Olanda_e	1.600.877	264.408
Croatia_e	181.460	56.088	Polonia_e	1.735.262	461.792
Danemarca_e	252.724	42.663	Portugalia_e	241.958	54.542
Estonia_e	63.878	6.428	Regatul_Unit_e	2.438.940	283.444
Finlanda_e	166.010	35.012	Slovacia_e	1.077.773	214.978
Franta_e	4.080.263	569.141	Slovenia_e	335.449	95.998
Germania_e	12.544.310	2.631.104	Spania_e	1.711.932	344.757
Grecia_e	796.300	129.493	Suedia_e	522.536	50.278
Irlanda_e	127.586	18.525	Ungaria_e	2.943.642	312.886
Italia_e	6.855.572	750.269			
B. Destinații de import	Valoare medie anuală (mii euro)	Valoarea deviației standard (mii euro)	Destinații de import	Valoare medie anuală (mii euro)	Valoarea deviației standard (mii euro)
Austria_i	1.508.157	1.127.978	Letonia_i	23.707	14.148
Belgia_i	892.765	805.733	Lituania_i	75.265	62.385
Bulgaria_i	2.294.260	1.911.301	Luxemburg_i	50.266	48.162
Cehia_i	1.709.806	769.748	Malta_i	27.769	17.815
Cipru_i	46.250	20.242	Olanda_i	1.464.297	1.356.160
Croatia_i	184.236	86.462	Polonia_i	3.061.036	1.882.066
Danemarca_i	197.706	158.032	Portugalia_i	169.046	165.632
Estonia_i	38.066	38.408	Regatul_Unit_i	862.260	522.138
Finlanda_i	112.003	72.730	Slovacia_i	1.226.662	635.595
Franta_i	2.264.314	1.477.763	Slovenia_i	453.998	230.323
Germania_i	7.639.925	6.402.457	Spania_i	968.950	891.692
Grecia_i	542.790	396.544	Suedia_i	279.292	172.516
Irlanda_i	212.595	176.320	Ungaria_i	4.511.845	1.898.425
Italia_i	4.699.215	2.776.661			

Pentru a obține informații suplimentare asupra modului în care diferitele modele propuse pot explica influența comerțului internațional la dezvoltarea economică a unui stat, altfel spus importanța și rolul schimburilor comerciale intracomunitare și extracomunitare, în cazul României, s-au efectuat analize de cluster în limitele intervalului 1991-2022, folosind atât datele de import, cât și pe cele de export ale României cu cele 26 de state UE, la care se adaugă Regatul Unit, țară desprinsă din blocul comunitar în 2016. În acest scop a fost utilizată metodologia clusterelor ierarhice (Pintilescu, 2007). Urmează prezentarea arborelui ierarhic (specific analizei de cluster), pentru cazurile exporturilor / importurilor României, din anii 1991-2022, în scopul comparării acestora.

Figura 13 arată că valorile prezentate, în ordine descrescătoare a distanței euclidiene față de țara care a înregistrat, prin clusterul din care face parte, cea mai mare distanță față de celelalte, sunt raportate la valoarea maximă ce revine Germaniei (100%). Pe pozițiile a doua și a treia urmează Italia (aproximativ 44%) respectiv Franța (aproximativ 20%). Pe poziția a patra ca mărime, apar Ungaria, practic la egalitate cu Regatul Unit, cu câte aproximativ 8% din valoarea maximă. La polul opus, se află un număr mai mare de țări (Cipru, Estonia, Lituania, Letonia, Luxemburg, Malta, Croația, Finlanda, Irlanda, Danemarca, Portugalia), fiecare având valori mici ale distanței euclidiene față de celelalte țări din acest grup, deci aglomerându-se într-un același cluster, în funcție de valorile exportului.

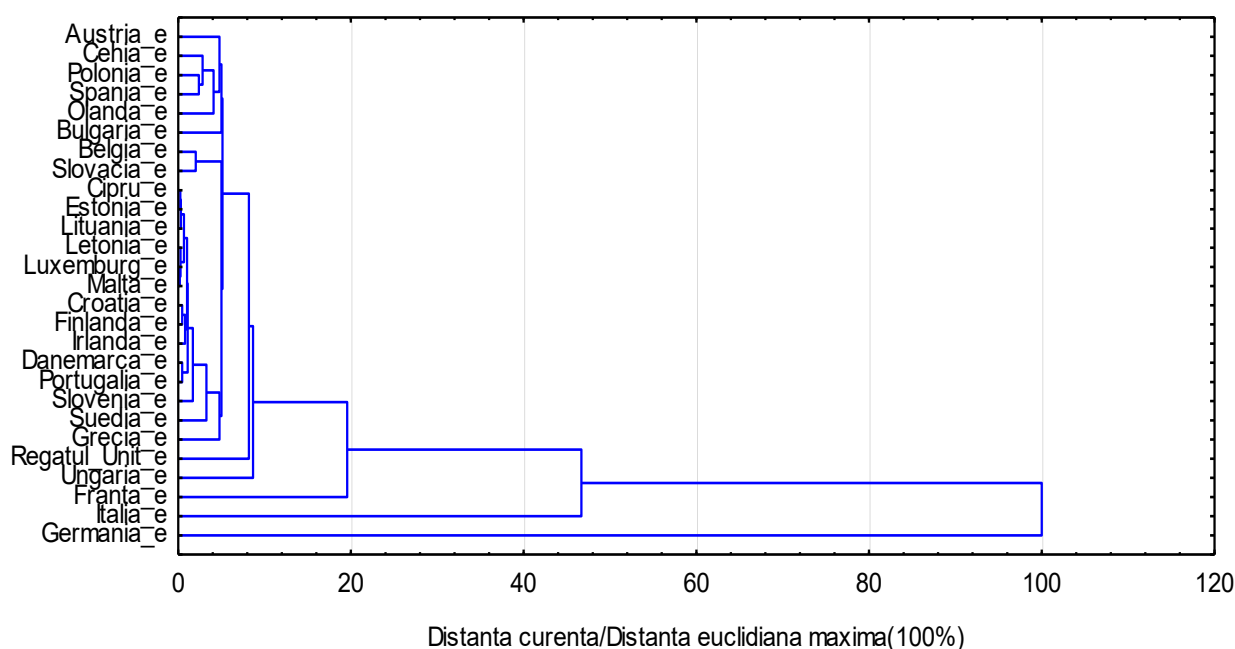

Fig. 13. Arborele ierarhic (specific analizei de cluster), care ilustrează valorile exportului României, pentru perioada 1991-2022, pe țări partenere, exprimate în procente raportate la valoarea maximă (100% Germania), pentru toate cele 27 țări cuprinse în analiză (simbolizate prin numele țării_e).

Sursa: prelucrare proprie

La fel ca în cazul exporturilor, analiza de cluster din figura 14 relevă o concentrare a destinațiilor de import spre Germania (100% din distanța euclidiană maximă), urmată de Italia (24%), Ungaria (20%), Austria, Olanda, Polonia, Franța (cu câte 8%). La polul opus, se află un număr mai mare de țări (Belgia, Slovacia, Bulgaria, Cehia, Spania), fiecare având valori mici ale distanței euclidiene față de celelalte țări din acest grup, deci aglomerându-se în cluster de valori egale sau foarte apropiate, în funcție de valorile exportului.

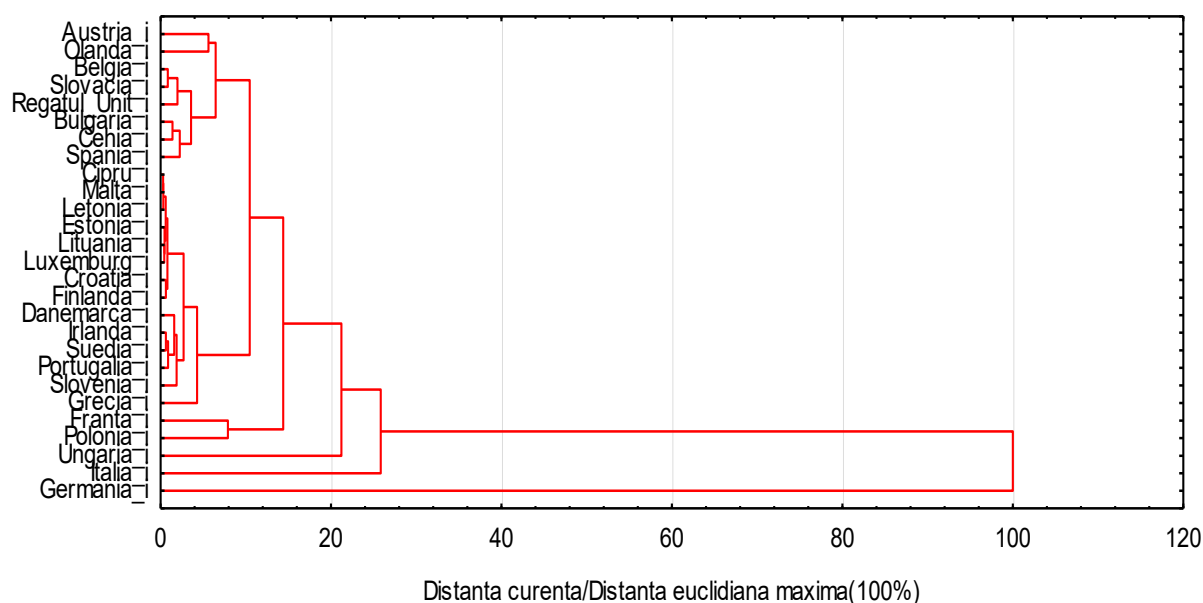

Fig. 14. Arborele ierarhic, care ilustrează valorile importului României, pentru perioada 1991-2022, din țări partenere, exprimate în procente raportate la valoarea maximă (100% Germania), pentru toate cele 27 țări cuprinse în analiză (simbolizate prin numele țărilor).

Sursa: prelucrare proprie

Dinamica schimburilor comerciale ale județului Iași în 2022

Ca parte a economiei naționale, exporturile FOB realizate în județul Iași în anul 2022 au fost de 1037970 mii euro, cu 7,66% mai mari decât în aceeași perioadă din anul 2021 (958396 mii euro), iar importurile CIF au însumat 1337392 mii euro, cu 20,7 % mai mari comparativ cu aceeași perioadă din anul anterior (1060523 mii euro în 2021). În anul 2022 a fost înregistrat un deficit comercial de 299422 mii euro, față de un deficit comercial în sumă de 102127 mii euro calculat pentru perioada similară din anul 2021.

Conform Comunicatului de Presă al Direcției Județene de Statistică Iași (DJS Iași nr. 6 din 12 aprilie 2023) privind comerțul internațional cu bunuri din anul 2022, țările partenere situate pe primele 5 locuri în derularea exporturilor județului Iași, (reprezentând 48,5% din total exporturi) au fost: Germania (15,9%), Marea Britanie (10,6%), Franța (8,4%), Ungaria (7,1%) și Cehia (6,5%), iar în derularea importurilor (reprezentând 47,7% din total importuri) au fost: Germania (16,3%), Italia (10,5%), China (7,2%), Ucraina (7,1%) și Republica Moldova (6,5%). Astfel, dinamica schimburilor comerciale ale entităților economice din județul Iași se înscrie în orientarea către piața central și vest europeană de la nivelul întregii țări. În ceea ce privește distribuția comerțului exterior a județului Iași pe mari zone geografice, în anul 2022, Europa (UE și non UE) se situează pe primul loc cu o pondere de 84,4% din exporturi și 84,2% din importuri, aceasta fiind urmată de Asia (11,6% din exporturi și 13,4% din importuri) și America Centrală și de Nord (3,4% din exporturi și 0,4% din importuri).

Pe grupe de produse, în anul 2022, ponderi mai importante în structura exporturilor și importurilor sunt deținute de: mașini, aparate și echipamente electrice (46,74% la export și 23,41% la import), metale comune și articole din acestea (14,66% la export și 16,82% la import), produse ale industriei ușoare (7,23% la export și 5,96% la import) și produse ale industriei chimice (8,80% la export și 8,22% la import).

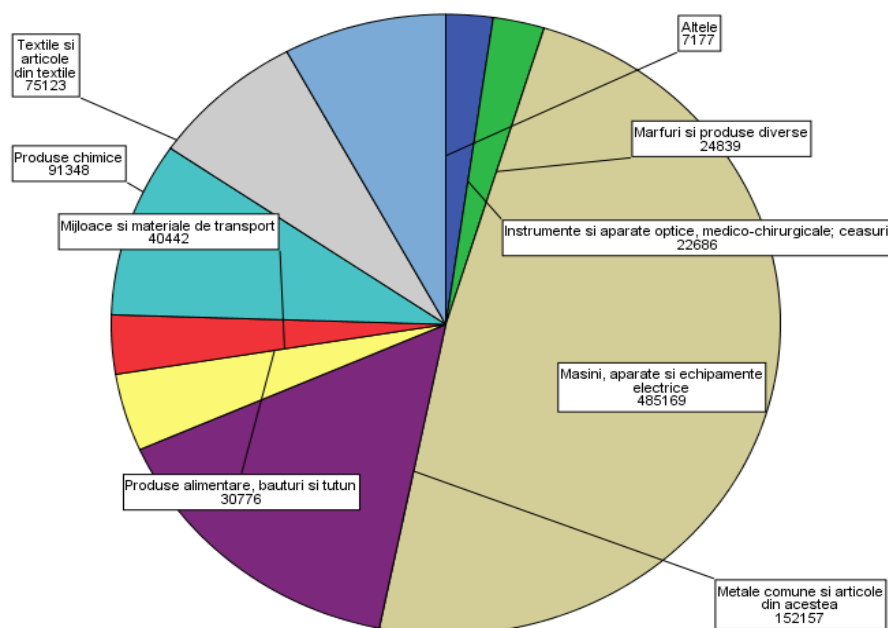

Fig. 15. Repartiția în 2022 a exporturilor județului Iași (în mii euro) pe categorii de produse conform Nomenclatorului Combinat (NC)
Sursa: prelucrare proprie

În figura 15 sunt redată valorile absolute (în mii de euro) pentru exporturile județului Iași în anul 2022. Primele trei poziții, în ordine descrescătoare, revin mașinilor, aparatelor și echipamentelor electrice (485.169 mii euro), metalelor comune și articolelor provenite din acestea (152.157 mii euro) și produse chimice (91.348 mii euro).

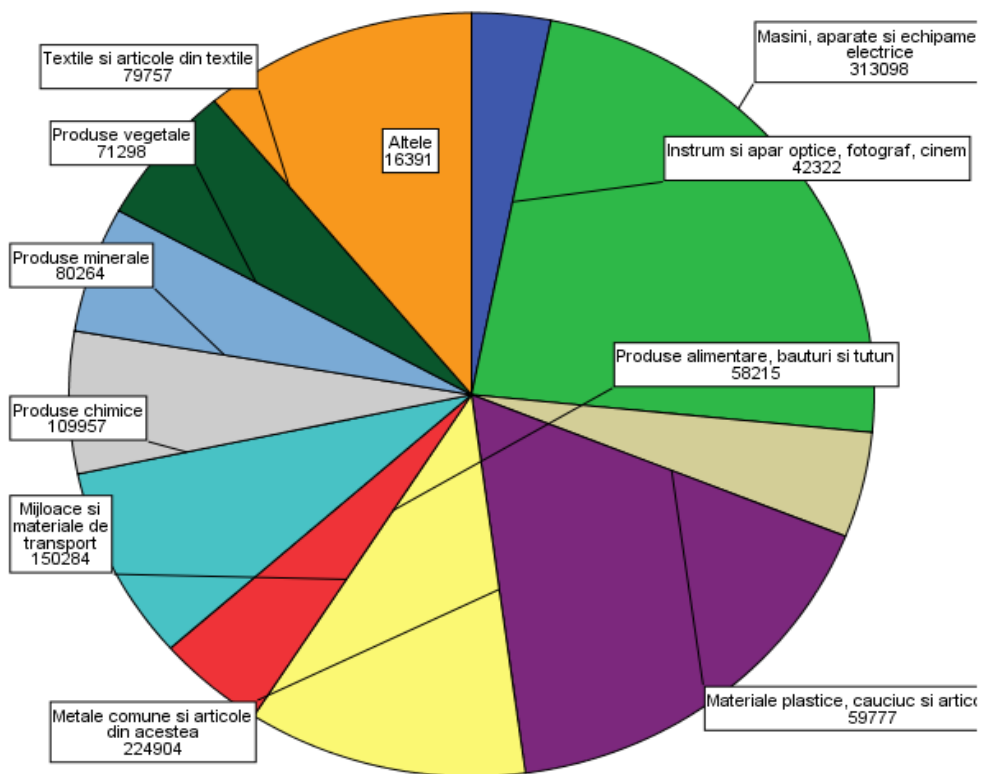

Fig. 16. Repartiția în 2022 a importurilor județului Iași (în mii euro) pe categorii de produse conform Nomenclatorului Combinat (NC).
Sursa: prelucrare proprie

În figura 16 sunt redate valorile absolute (în mii de euro) pentru importurile județului Iași în anul 2022. Primele trei poziții, în ordine descrescătoare, revin *mașinilor, aparatelor și echipamentelor electrice* (313.098 mii euro), *metalelor comune și articolelor provenite din acestea* (224.904 mii euro) și *mijloacelor și materialelor de transport* (150.284 mii euro).

Concluzii

România, țară cu o economie emergentă, prezintă o cronicitate a deficitului comerțului exterior, acesta fiind un indicator macroeconomic relevant în ceea ce privește situația economică. Această competitivitate relativ slabă a schimburilor comerciale este datorată unui grad redus în ceea ce privește volumul și diversificarea exportului, de preponderența acelor exporturi cu nivel scăzut de valoare adăugată, investițiilor reduse în industria prelucrătoare.

Este necesară așadar o politică de promovare și stimulare a investițiilor străine pentru a concentra fonduri spre sectoare de activitate cu nivel înalt de tehnologie, pentru un export de produse competitive.

Dezvoltarea comerțului, în special a exportului, determină creșterea economică la nivelul întregii țări, deci și la nivel local sau regional, deoarece sunt astfel stimulate investițiile în acele sectoare economice care presupun un grad ridicat de procesare și de inovare, dar și flexibilitate în îmbunătățirea gamei de produse capabile să facă față concurenței din țări și regiuni terțe. Se obține astfel competitivitate sporită, contribuind la integrare economică, dar și la cerința de a aloca mai multe stimulente pentru export, sau pentru a încuraja producerea de acele bunuri care acum sunt importate. Aceste mutații în structura schimburilor comerciale au rolul de a valorifica optim potențialul agricol al țării, dar și dezvoltarea regiunilor agro-rurale, astfel încât România să nu fie atât de dependentă de exporturi.

Bibliografie

1. Aliedan, M. M. (2021). The impact of international trade on sustainable development in Saudi Arabia. *Croatian International Relations Review*, 27(88), 74-95.
2. Andrei, J. V., Popescu, G. H., Nica, E., & Chivu, L. (2020). The impact of agricultural performance on foreign trade concentration and competitiveness: Empirical evidence from Romanian agriculture. *Journal of Business Economics and Management*, 21(2), 317-343.
3. Baldwin, R., & Tomiura, E. (2020). *Thinking ahead about the trade impact of COVID-19* [Report]. CEPR Press. Accesat la 15 aprilie 2025, de la <https://cepr.org/sites/default/files/news/COVID-19.pdf>
4. Bradley, F. (1995). *International marketing strategy*. Prentice Hall.
5. Chen, S., Igan, D., Pierri, N., & Presbitero, A. (2020). The economic impact of Covid-19 in Europe and the US. *VoxEU.org*. Accesat la 15 aprilie 2025, de la <https://voxeu.org/article/economic-impact-covid-19-europe-and-us>
6. Davidescu, A. A., Popovici, O. C., & Strat, V. A. (2022). An empirical analysis using panel data gravity models and scenario forecast simulations for the Romanian exports in the context of COVID-19. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 35(1), 480-510.
7. Gheorghe, F. V., & Simion, A. E. (2018). The link between international trade flows of machinery and transport equipment and foreign direct investment in Romania. *Computational Methods in Social Sciences*, 6(1), 42-54.
8. Goschin, Z. (2016). Romania's exports in Central and Eastern European countries: A gravity model approach. *Romanian Journal of Regional Science*, 10(2), 1-14.
9. Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D., & Perraton, J. (1999). *Global transformations: Politics, economics and culture*. Stanford University Press.
10. Huang, H., von Lampe, M., & van Tongeren, F. (2011). Climate change and trade in agriculture. *Food Policy*, 36(Suppl. 1), S9-S13. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2010.10.008>
11. Jacimovic, D., Dragutinović Mitrović, R., Bjelić, P., Tianping, K., & Rajkovic, M. (2018). The role of Chinese investments in the bilateral exports of new E.U. member states and Western Balkan

- countries. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 31(1), 1185-1197. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2018.1456357>
12. Jonung, L., & Roeger, W. (2006). *The macroeconomic effects of a pandemic in Europe – A model-based assessment* (European Economy Economic Papers No. 251). European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs.
13. Manole, A., Carp, A., Nicola, Z., & Popovici, M. (2017). Analiza evoluției comerțului internațional al României. *Revista Română de Statistică*, (3).
14. Miron, D., Cojocariu, R. C., & Tamas, A. (2019). Using gravity model to analyze Romanian trade flows between 2001 and 2015. *Economic Computation and Economic Cybernetics Studies and Research*, 53(2), 5–22. <https://doi.org/10.24818/18423264/53.2.19.01>
15. Mirza, N., Rahat, B., Naqvi, B., & Rizvi, S. K. A. (2022). Impact of Covid-19 on corporate solvency and possible policy responses in the EU. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 83, 384-393. <https://doi.org/10.1016/j.qref.2020.09.002>
16. Mullen, M. R. (1993). The effects of exporting and importing on two dimensions of economics development: An empirical analysis. *Journal of Macromarketing*, 13(1), 3-19.
17. Peterson, M., & Malhotra, N. (1997). Comparative marketing measures of societal quality of life: Substantive dimensions in 186 countries. *Journal of Macromarketing*, 17(1), 25-38.
18. Pintilescu, C. (2007). *Analiză statistică multivariată*. Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
19. Polimeni, J. M., Iorgulescu, R. I., & Mihnea, A. (2018). Understanding consumer motivations for buying sustainable agricultural products at Romanian farmers markets. *Journal of Cleaner Production*, 184, 586–597. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.02.241>
20. Popescu, A., Dinu, T. A., Stoian, E., & Șerban, V. (2022). Romania's agro-food foreign trade concentration with the European Union countries, 2013-2021. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, 22(2), 565-578.
21. Popescu, G. H. (2018). Participation in the sharing economy: Labor, exchange, and consumption. An empirical analysis. *Journal of Self-Governance and Management Economics*, 6(1), 122–127. <https://doi.org/10.22381/JSME6120185>
22. Pritchard, A. (1969). Statistical bibliography or bibliometrics? *Journal of Documentation*, 25(4), 348-349.
23. Rault, C., Sova, R., & Sova, A. M. (2007). *Modeling international trade flows between Eastern European Countries and OECD Countries* (IZA Discussion Paper No. 2851). Institute of Labor Economics (IZA).
24. Samen, S. (2010). *A primer on export diversification: Key concepts, theoretical underpinnings and empirical evidence*. World Bank Institute, Growth and Crisis Unit.
25. Sirgy, M. J., Lee, D.-J., Miller, C., & Littlefield, J. E. (2004). The impact of globalization on a country's quality of life: Toward an integrated model. *Social Indicators Research*, 68(3), 251–298.
26. van Eck, N. J., & Waltman, L. (2010). Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. *Scientometrics*, 84(2), 523-538.
27. Viorică, E. D. (2012). Econometric estimation of a gravity model for the external trade of Romania. *Journal of Eastern Europe Research in Business & Economics*, Article 854058. <https://doi.org/10.5171/2012.854058>
28. Zaman, G., & Georgescu, G. (2018). *Studiu retrospectiv privind comerțul exterior al României în ultimii 100 de ani* [A retrospective study on Romania's external trade in the past 100 years] (MPRA Paper No. 89707). University Library of Munich.

Capitolul 8 – SUSTENABILITATEA ȘI CALITATEA TRANSCENDENTĂ A MATERIALELOR DE CONSTRUCȚII

Chapter 8 – SUSTAINABILITY AND TRANSCENDENT QUALITY OF BUILDING MATERIALS

Maria-Liliana MARIAN¹

Abstract

This article explores the relationship between construction works and their sustainable and transcendent qualities, considering the possibility of sustainable constructions using recyclable materials. This paper also presents the impact of urban growth and infrastructure on the environment through the consumption of raw materials and energy. Both urban development and infrastructure development are some of the main causes of environmental degradation. Although the phrase „sustainable construction” is used more and more often, it is necessary to distinguish between the sustainability of the construction activity and the sustainability of the built works. Both the materials and the technologies used since ancient times allowed many construction works of the past to last for centuries. Some were made of permanent materials such as stone, while others were made of degradable materials such as adobe bricks or clay walls. The durability of built objects depends on the durability of construction materials. Transcendent construction was possible using either permanent materials or degradable materials, provided that the constructed object was permanently maintained. Carrying out construction work in a modular way makes it possible to carry out maintenance and repair either by replacing some materials or parts of the built object, without destroying its resistance structure. Today, in the specialized literature we can find numerous studies on the durability of construction materials, as well as on the transcendent dimension in order to extend sustainability to a scale larger than a single human generation.

Keywords: sustainability; transcendent; sustainable constructions; degradable materials; recycle; waste; the environment; technology

JEL: M14, M31, Q01, Q51

Introducere

Durabilitatea și ciclul de viață asociate materialelor de construcție, sunt cuprinse astăzi într-o mare diversitate de surse de literatură științifică. Adăugarea unei dimensiuni transcendente este aproape obligatorie pentru majoritatea lucrărilor care au fost concepute în scopul extinderii lor la o scară mai mare decât o singură generație umană. Modalitățile de a construi sunt determinate de mediul geografic și istoric. În acest sens, geografia, știința materialelor și relațiile acestora cu construcția, ne permit să înțelegem mai bine mediul construit. Ingineri, arhitecți, oameni de știință și alți specialiști, împărtășesc interesul față de analiza mediului înconjurător sub diferite forme, cu toții fiind interesați de efectele materialelor de construcție asupra durabilității. Eminent ecologist, profesorul Margalef descrie un fenomen inexplicabil în natură: ecosistemele naturale (excluzând omenirea) evoluează astfel încât culminează cu o acumulare de material lemnos, în cea mai mare parte a etapelor de dezvoltare, în timp ce omenirea, în special în ultima jumătate de secol, urmează un proces inexplicabil de acumulare a betonului (F., 2002). Romanii au construit de-a lungul anilor utilizând materiale care sunt similare din punct de vedere chimic cu betonul pe care îl folosim noi astăzi, lăsând în urmă construcții care au durat temporar și intelectual de-a lungul mai multor generații umane (Ngowi A. B., 2005). Astfel drumurile construite de romani care încă există – unele dintre ele aflându-se dedesubtul autostrăzilor noastre moderne – constituiau la acea vreme o modalitate eficientă de comunicare în cadrul Imperiului Roman, și care au dat naștere expresiei, comună mai multor

¹ Lector universitar, Universitatea Tehnică a Moldovei, Facultatea Construcții, Geodezie și Cadastru, Departamentul „Inginerie, Drept și Evaluarea Imobilului”, Chișinău, marialiliana.marian@emi.utm.md

limbi europene, „toate drumurile duc la Roma”. Cu toate acestea, această expresie nu ar fi pe deplin justificată dacă nu ne-am gândi la drumurile care durează mult mai puțin în timp (A., 1989). Romanii au creat și menținut o relație strânsă cu mediul înconjurător, folosindu-se de resursele naturale în calitate de materiale de construcții naturale, cum ar fi cenușa vulcanică pentru dezvoltarea unor tehnologii de construcție. Porturile, drumurile, sistemele de irigații și apeducte construite de romani și de alte culturi mai vechi, constituie o moștenire de obiecte construite, care ar trebui să fie catalogate drept „structuri transcendente” deoarece acestea sunt durabile și au valoare de patrimoniu arhitectural construit, fiind moștenite din generație în generație.

Creșterea numărului populației la nivel global favorizează construirea unor infrastructuri mai mari și mai scumpe care vor fi construite pentru a dura un timp îndelungat. Dezvoltarea masivă a orașelor este responsabilă pentru cele mai mari consumuri de materiale, energie și apă (Shimoda Y., 2000). Numărul populației la nivel mondial este preconizat să crească cu aproape 2 mii de milioane de oameni între anii 2000 și 2030, presupunându-se faptul că aproape toți acești locuitori vor popula orașe din Africa, Asia și America Latină (S.M., 2002). În anul 2000, doar orașele Tokyo, New York și Los Angeles figurau pe lista celor zece mai mari orașe populate la nivel mondial. Demografii preconizează ca orașul Los Angeles să fie depășit de orașe cu creștere rapidă a numărului populației precum Lagos, Doha, Karachi și Jakarta până în anul 2030. Numărul de locuitori care trăiesc în prezent în zone urbane mari ajunge la cifra de 3000 milioane; între 2000 și 2030 această cifră va fi majorată cu 972 milioane; la fiecare 5 ani populația urbană din Africa, America Latină și Asia se dublează ca număr. Creșterea populației este direct proporțională cu creșterea emisiilor atmosferice, ceea ce afectează negativ durabilitatea materialelor de construcție (Pavia S., 2000). Valorile emisiilor totale în atmosferă ale celor cinci substanțe folosite pentru măsurarea nivelului poluării, (CO, NO₂, SO₂, HC și particule de praf), depășesc cu ușurință emisiile antropice colective. Cu toate acestea, problemele de poluare atmosferică, în măsura în care aceste substanțe provin din concentrările spațiale și temporare mai mult decât din cantitatea totală eliberată (M.E., 1992), această concentrație este disipată în principal în atmosfera spațiilor urbane. În marile orașe, problemele de mediu sunt provocate cu precădere de vehiculele ale căror gaze de eșapament duc la încălzirea atmosferică, cererea tot mai acerbă de spații locuibile și implicit cantități însemnate de lemn pentru construcție care nemijlocit implică defrișarea pădurilor, ceea ce constituie o amenințare pentru biodiversitate și consumul masiv de apă la nivelul așezărilor urbane. Așadar orașele constituie cel mai mare consumator de resurse naturale la nivel mondial. Aproximativ 78% din emisiile de carbon provin din combustibilul fosil care este ars în procesul de producere a cimentului portland, și 76% din industria lemnului, în întreaga lume este folosit în marile zone metropolitane. În plus, 60% din apa care trece prin apeducte se consumă în orașe (S.M., 2002). Cu toate acestea, orașele constituie o forță motrice pentru dezvoltarea economică și socială a majorității țărilor, orașele generează circa 55% din PIB (produsul intern brut) în acele țări cu economii slab dezvoltate, 73% din PIB în țările cu o dezvoltare medie, și 85% din PIB în țările puternic dezvoltate. Creșterea economică constituie un factor ce determină comunitățile să investească atât în infrastructură, cât și în furnizarea serviciilor generale către populație (NNUU, 2002).

Conform celor relatate mai sus este logic să credem că, în viitorul apropiat, creșterea urbană și dezvoltarea infrastructurii urbane, vor continua să producă un impact negativ asupra mediului înconjurător prin consumul excesiv de materii prime și energie. Numărul lucrărilor de construcție va crește progresiv, totuși, vor fi întreprinse măsuri concrete în încercarea de a atinge

paradigma durabilității, impunându-se o durabilitate crescută a construcțiilor în vederea minimizării impactului negativ asupra mediului înconjurător.

Ciclul de viață și impactul acestuia asupra mediului înconjurător

Regulamentul ISO-EN-UNE – 14.040, definește ciclul de viață (LCA) ca fiind „etapele consecutive și interdependente ale unui sistem de produse, prin achiziția de materii prime sau generarea de resursele naturale până la eliminarea definitivă a acesteia”. În linii generale, ciclul de viață al oricărui obiect reprezintă o consecutivitate de procese ale existenței sale, un complex de etape componente ale perioadei cuprinse între apariția și dispariția sa.

Scopul studiului ciclului de viață al unui bun imobil reprezintă identificarea unei soluții constructive optime ce ar permite micșorarea cheltuielilor pentru energie, pentru efectuarea modificărilor și, respectiv, pentru întreținerea bunului imobil. Ciclul de viață permanent se supune anumitor legi. După G. Harrison, bunul imobil are durată de viață fizică, economică și durată de viață economică rămasă.

Durata de viață fizică reprezintă perioada când în clădirea existentă se poate activa. Acest indicator poate fi normativ, calculat, real și poate fi majorat din contul îmbunătățirilor condițiilor sau din contul modernizărilor. Dacă bunul imobil este demolat, rezultă că durata de viață fizică a sa, se sfârșește.

Durata de viață economică reprezintă perioada în care bunul imobil poate fi utilizat, investind în valoarea acestuia și primind în schimb profit. Dacă îmbunătățirile efectuate nu contribuie suficient la formarea valorii proprietății, ca rezultat al îmbătrânirii sale, rezultă că durata de viață economică a bunului respectiv a ajuns la sfârșit.

Vârsta cronologică este timpul ce decurge din momentul dării în exploatare a bunului imobil până la data evaluării.

Vârsta efectivă – vârsta clădirii sau construcției care reflectă starea ei reală. Vârsta efectivă poate fi mai mică decât vârsta actuală datorită exploatării corecte a bunului imobil, sau poate fi mai mare decât vârsta actuală, în cazul exploatării incorecte.

Durata de viață tipică a bunurilor imobile este considerată a fi durata normativă de exploatare. Acest indicator reprezintă perioada indicată în documentele normative. Prin termenul durată de viață economică rămasă se are în vedere perioada dintre data evaluării și finalul duratei economice de viață a bunurilor imobile. Durata de viață economică rămasă poate fi majorată datorită modernizărilor sau reparațiilor.

Ciclul de viață al bunurilor imobile include două etape de bază, și anume:

- faza investițional-construcitivă;
- faza de consum (exploatarea și gestionarea bunului până la excluderea lui din circuit).

Cu cât bunul imobil este mai complex, cu atât etapele ciclului său de viață includ mai multe semnificații. Unele procese, cum ar fi demolarea, lichidarea și distrugerea nerecuperabilă, nu pot fi aplicate terenului.

În calitate de bun fizic, ciclul de viață al bunurilor imobile include următoarele etape:

- Etapa preinvestițională include analiza pieței imobiliare, selectarea tipului de bun imobil, elaborarea strategiei proiectului, analiza investițională, elaborarea documentelor inițiale de proiect, atragerea surselor investiționale.
- Etapa de proiectare include elaborarea schemei financiare, organizarea finanțării, selectarea echipei arhitect-construcție, a echipei manageriale. Principalele sarcini ale acestei perioade reprezintă reducerea duratei perioadelor, mărirea calităților de consum ale bunului

imobil și, cea mai importantă, limitarea cheltuielilor de exploatare în fiecare etapă a ciclului de viață.

- Etapa construcției presupune alegerea antreprenorilor, coordonarea începerii lucrărilor de construcție, controlul calității lucrărilor de construcție, elaborarea studiilor de fezabilitate.

- Etapa exploatării bunului imobil include deservirea, repararea, precum și reconstrucția obiectivelor. Exploatarea conține: utilizarea și reparația utilajelor și a încăperilor, gestiunea materială, asigurarea antiincendiară, tehnica securității, gestiunea căilor de comunicație, reciclarea deșeurilor, schimbări și restructurări, înlăturarea situațiilor de avarie și paza obiectivului.

- Etapa de demolare reprezintă lichidarea totală a bunului imobil inițial și a modificărilor sale. Rezultatul reprezintă demolarea sau o nouă dezvoltare a construcției date. În cazul în care are loc un proiect de dezvoltare, cheltuielile pentru modificare se referă la cele legate de o nouă funcție a bunului imobil (I., 2021).

Gestionarea bunurilor imobile este un proces complex, prin care proprietarul sau utilizatorul încearcă să profite la maxim de avantajele proprietăților, în același timp, încercând să majoreze durata de utilizare, dar și valoarea lor. Pentru o exploatare adecvată a obiectivelor de imobil, este necesar de a lua în considerație etapa ciclului de viață la care ele se află.

Atât etapele ciclului de viață a bunurilor imobile, cât și duratele de viață se află într-o interconexiune permanentă, astfel încât, în cazul modificării uneia dintre aceste componente, neapărat se schimbă și celelalte.

Sarcina primordială a proprietarului reprezintă studierea corectă a ciclului de viață a bunului său pentru determinarea etapei la care se află acesta, în vederea realizării măsurilor adecvate care ar asigura păstrarea sau majorarea rentabilității obiectivului (I., Influenta ciclului de viață a bunurilor imobile asupra exploatării sale corecte, 2015).

Ciclul de viață este strâns legat și de impactul asupra mediului: conform standardului mai sus menționat, evaluarea ciclului de viață constituie „colectarea și evaluarea intrărilor și ieșirilor de orice fel și impactul potențial asupra mediului, al obiectului, pe tot parcursul ciclului său de viață”. Acest lucru ne permite să observăm care pot fi efectele asupra mediului, ale unui imobil sau a unui produs. Efectele asupra mediului derivate din construcția unei structuri date, durata de viață a acesteia, reutilizarea și demolarea ar trebui să fie luate în considerare, posibilitatea de reutilizare fie prin reciclare, fie prin recuperarea materialelor sau a energiei ar trebui, de asemenea, luată în considerare și nu în ultimul rând întreținerea preventivă. În industria construcțiilor întreținerea preventivă este adesea înlocuită cu acțiuni de remediere sporadice care implică repararea, restaurarea sau reconstrucția care vizează deteriorarea structurii de rezistență ale clădirii în cauză. Metodologia LCA, care a fost aplicată pentru evaluarea impactului asupra mediului, a produselor industriale (ISO 14.040), poate fi aplicată și în industria construcțiilor, atât pentru construcții industriale, cât și civile (Yokohama K., 2000) (UPC, 1999) (Ch., 2000). Impactul asupra mediului al lucrărilor de construcții trebuie evaluat începând cu faza pre investițională, luând în considerare concepte precum „Evaluarea Impactului asupra mediului” (EIM) a proiectului (Directiva 85/337/CEE) (Europea, 1985) și „Aspecte preliminare ale evaluării strategice” (Directiva 97/11/CE și Directiva 2001/42/CE) (Europea, Directiva 97/11/CE, 1997) care prevede folosirea optimă a terenului, modificarea peisajului, alegerea materialelor și impactul acestora etc. LCA trebuie să studieze ciclul de viață al unui imobil precum și orice efecte asupra mediului derivate din sarcinile de întreținere și, odată ce durata de viață a fost încheiată, impactul asupra mediului al abandonării acestuia sau al demolării acestuia. În urma

demolării, materialele pot fi reutilizate total sau parțial dacă în procesul demolării sunt aplicate tehnici corespunzătoare (LIFE, 1998). Aici se află una dintre cheile principale de sustenabilitate, deoarece managementul materialelor reciclabile este deosebit de important atât în ceea ce privește reutilizarea, cât și recuperarea acestora. Materiale care pot fi recuperate în urma procesului de demolare și care vor fi utilizate la edificarea unui nou imobil pot fi considerate durabile, asigurându-se astfel transparența către viitoarele generații a unui imobil astfel edificat.

Sustenabilitatea

Ca punct de plecare, conceptul de sustenabilitate are o interpretare economică. O afacere poate fi considerată sustenabilă atunci când permite exploatarea pe termen nelimitat. Urmând exemplul propus de Gonzalez Bernaldez, putem afirma că o exploatare minieră este conceptual nesustenabilă dincolo de epuizarea minereului respectiv din respectiva mină. În schimb, lemnul poate fi durabil exploatat, dacă se execută un calculul al producției anuale de material lemnos, și se va defrișa doar o anumită cantitate. Alternativ, lemnul ar putea fi exploatat ca și minereurile, adică defrișarea necontrolată și nesustenabilă a materialului lemnos existent, în dependență de cerințele pieței, devastând astfel pădurile (F. G. B., 1973). Conceptul de sustenabilitate caracterizează un tip de dezvoltare: „dezvoltarea durabilă”. Un studiu prospectiv realizat de Massachusetts Institutul de Tehnologie (MIT) pentru Clubul de la Roma de la sfârșitul anilor '60 (The Limits of Development) (E, 1972) a demonstrat epuizarea materiilor prime și incapacitatea ecosistemului terestru de recuperare. Patru decenii mai târziu, a fost realizat un al doilea raport, de către același Institut, privind deteriorarea mediului la nivel mondial, confirmând din păcate cele mai pesimiste predicții. În cele din urmă, a fost adoptată o nouă paradigmă de dezvoltare durabilă și anume „creșterea durabilă”. Există multe conotații cu privire la această expresie, totuși, ea constituie mai degrabă un obiectiv utopic, decât o metodologie de creștere și dezvoltare durabilă. Durabilitatea construcțiilor, poate fi interpretată în moduri diferite (Doughty M., 2004). Construcția durabilă se poate referi fie la procesul de construire, fie, alternativ, la obiectul construit. De fapt, construcția presupune consum de materie primă, materiale, energie și nemijlocit terenul pe care se edifică obiectul. În termeni absoluți, sustenabilitatea ar fi posibilă doar atunci când în procesul de construire se vor utiliza resurse energetice și materiale regenerabile, reciclate din deșeurile provenite din construcții sau demolări.

Conceptul de „construcții durabile” a fost folosit pentru a caracteriza construcțiile care se bazează pe anumite criterii de protecție a mediului înconjurător în toate fazele de construire, plecând de la faza de proiectare, continuând cu modul de edificare, întreținere și, când va veni momentul, cu modalitatea demolării obiectului, permițând industriei construcțiilor să devină o dezvoltare durabilă. Utilizarea deșeurilor din construcții sau demolări constituie una dintre modalitățile de integrare a industriei construcțiilor în dezvoltarea durabilă. Metha (P., 2001) îl citează pe Hawken afirmând că doar 6% din volumul total de materii prime utilizate de om—aproximativ 500.000 de milioane anual—devin produse utilizabile. Restul se întoarce în natură sub formă de produse reziduale periculoase, care poluează mediu înconjurător. Industria construcțiilor este responsabilă pentru 7% din emisiile globale de CO₂. În mare măsură acestea se datorează producției de beton (se emite aproximativ 1 kg de CO₂ pentru fiecare kg de ciment produs). Potrivit lui Metha, cea mai eficientă modalitate, prin care construcțiile pot dobândi capacitatea de a fi durabile, este utilizarea unor tehnologii de producere a betonului, utilizând deșeuri provenite din alte industrii. Utilizarea materialelor reziduale precum cenușa de ardere a cărbunelui și zgura de fier, ca înlocuitori ai cimentului, în producția de beton crescându-i astfel

durabilitatea, îndeplinind simultan și condițiile de protecție a mediului înconjurător. Această inițiativă are drept scop îmbunătățirea managementului mediului înconjurător prin diminuarea producției de ciment, în vederea reducerii efectului de seră și a emisiilor de carbon, precum și implementarea unor indicatori specifici de management al durabilității privind industria construcțiilor (INFOCER, 2002). Utilizarea deșeurilor în construcții nu constituie doar un răspuns rațional la îmbunătățirea managementului de mediu al industriilor, dar constituie și o necesitate, și ca atare a fost implementată în țări precum Olanda și Japonia (L., 2000). Deșeurile provenite din construcții sau demolări pot fi reutilizate mai mult din punct de vedere economic decât din motive morale. De exemplu, Germania a folosit molozul din orașele devastate de al doilea război mondial, pentru edificarea de noi construcții. Un alt exemplu de reciclare a molozului provenit din construcții și demolări, îl regăsim la Barcelona, unde molozul reciclat a fost utilizat pentru construirea de noi edificii consacrate Jocurilor Olimpice din 1992, studii de caz relevante se regăsesc în Vazquez (Vazquez E., 1997) și Gomez Soberon (Gomez Soberon M., 2001).

Durabilitatea și transcendența

Durabilitatea reprezintă o caracteristică a obiectelor sau materialelor care își păstrează proprietățile în timp. Durabilitatea își pierde sensul atunci când, fie materialul trebuie înlocuit, fie obiectul trebuie demolat. Un material sau un obiect durabil este util pentru o perioadă îndelungată de timp. Dacă ar fi să creștem durabilitatea lucrărilor din beton de la 50 la 500 de ani, aceasta ar constitui o măsură a reducerii impactului asupra mediului, pe care aceste lucrări l-ar avea, întrucât nu ar fi necesară reconstrucția obiectelor (Ch. H., 2000).

Calitatea construcției este o măsură a modului în care o anumită lucrare îndeplinește cerințele impuse de proiectul lucrării respective, în contrast cu durabilitatea, aceasta din urmă poate fi cuantificată. Durabilitatea este un indicator care ne informează, în ce măsură, un obiect sau un material și-a păstrat caracteristicile inițiale, de-a lungul timpului. Cu cât durabilitatea este mai mare, cu atât sunt mai reduse resursele necesare întreținerii (Cafi V., 2000). Structurile din beton sunt construite cu o durabilitate limitată în timp și, în unele cazuri, acestea necesită lucrări de întreținere. Cu toate acestea, există și excepții, Hognestad (E., 1993) descrie un exemplu particular în care durata de viață a unei platforme petroliere, amplasată în Marea Nordului, trebuia să fie garantată. În acest sens au fost efectuate calcule cu privire la amploarea deteriorării progresive a materialelor. O altă excepție este Radomsky (W., 2001), care se referă la lucrări de intervenție privind întreținerea unui număr mare de structuri (în principal poduri) în Polonia. Cu toate acestea, când ne referim la intervenții prin lucrări de întreținere, urmând exemplele lui Radomsky, acestea implică mai mult lucrări de reparație decât lucrări de întreținere. În cele din urmă, în ceea ce privește durabilitatea, ar trebui aplicate anumite tehnologii de construcție, cum ar fi construcțiile modulare, care ar facilita înlocuirea parțială a materialelor defecte, sporind astfel durabilitatea construcției. Ca un exemplu în acest sens, bolta templului Abbu Simbel din Egipt a fost construită din beton armat, acest material având o durată mai lungă de viață, dar nu atât de îndelungată încât să asigure cerințele monumentale. Cu toate acestea, a fost conceput ca un modul separat astfel încât, în cazul unor intemperii, să nu fie afectată durabilitatea structurii originale. Fie că din motive funcționale sau estetice, unele monumente sunt concepute cu calități transcendente, adică durata lor de viață trebuie să cuprindă câteva generații. Aceste opere au fost în mod deliberat concepute ca să rămână pentru posteritate. Monumentele religioase și cele funerare, figurează printre cele mai vechi construcții de pe mapamond, care, prin natura lor, au

fost concepute pentru uz „etern”. Templele și piramidele egiptene stau ca o mărturie a dorinței strămoșilor noștri de a edifica construcții durabile. Interesant este faptul că unele structuri și infrastructuri industriale inclusiv silozuri, depozite, apeducte sau canalizări, care aproape cu siguranță nu au fost construite pentru a dăinui peste veacuri, s-au păstrat totuși până în zilele noastre. Uneori, lucrările de construcție sunt veșnice datorită naturii lor, devenind parte a moștenirii generațiilor viitoare. Majoritatea obiectelor de patrimoniu au fost concepute transcendentale. Materialele utilizate în construcții funcționale, ar putea să nu posede o durabilitate suficientă pentru a putea fi folosite la lucrări transcendente. De exemplu, betonul are o durabilitate de circa o sută de ani, în timp ce betonul armat are un ciclu de viață limitat, datorită deteriorării termice prin crăpare, uscare și gelivitate, carbonatare, coroziunea armăturilor, etc. Multe construcții din beton cu vechime între 50 și 90 de ani există în prezent în întreaga lume (P., *Durability of concrete: fifty years of progress?*, 2000). Mehta și Langley (Metha P., 2000) prezintă o excepție interesantă, analizând cazul unui templu hindus construit în Kauai, Hawaii, la construirea căruia a fost impusă prin contract o durabilitate minimă de 1000 de ani. Anumite construcții istorice care astăzi constituie obiecte de patrimoniu au fost construite din materiale, care nu erau considerate a fi durabile, totuși, prin intervenții de reparații simple, au dăinuit până în zilele noastre. În acest sens putem exemplifica construcții din beton primitiv, cărămidă și chirpici: Agar-Guf în Orientul Mijlociu (sec. XIV î.Hr.) (J., 1986) sau zidurile care înconjoară Templul lui Horus la Idfu (în Egipt), inclusiv Colosseumul Roman (sec. II d.Hr.) sau Catedrala Sfânta Sofia, cunoscută și ca Biserica Sfintei Înțelepciuni, la Istanbul (Turcia) (sec. IV d.Hr.). Deci, transcendența unei construcții poate fi sporită prin creșterea durabilității materialelor constitutive (V., 2002). De exemplu, durabilitatea betonului poate fi crescută prin anumite procedee precum: reducerea cantității de apă folosită pentru amestecare sau înlocuirea cimentului cu cenușă (Peris Mora E., Paya J., 1992), procedee deja folosite în antichitate.

Concluzii

Atât construcțiile, cât și materialele utilizate în edificarea lor, care nu întrunesc condițiile asigurării durabilității, pot compromite cultura, imaginea științifică și tehnologică a unei generații. Acest lucru poate fi evitat prin investigații relevante și cunoștințe științifice cu privire la durabilitatea construcțiilor. Condiția asigurării durabilității unui obiect de construcție ar trebui pusă în fața proiectantului și respectiv integrată în proiectul clădirii respective. În termeni absoluți, sustenabilitatea ar fi posibilă numai atunci când în procesul edificării unei construcții sunt utilizate resurse de energie regenerabilă și materiale regenerabile sau materiale reciclate, deșeuri provenite din construcții sau din demolări.

Construcția transcendentă trebuie să corespundă cerințelor de durabilitate. Cu toate acestea, este necesar să luăm în considerare două concepte separate și anume: – conceptul de *durabilitate a lucrărilor de construcție* și conceptul de *durabilitate a materialelor* cu care sunt edificate obiectele de construcție. Anumite materialele pot fi considerate durabile dacă se dovedesc a fi nedistructibile (permanente), în condiții agresive de mediu, așa cum este cazul anumitor tipuri de piatră naturală. Construcțiile edificate cu aceste tipuri de piatră pot fi de natură transcendentă. În schimb, construcțiile realizate din materiale distructibile (nepermanente), le poate fi asigurată durabilitatea numai în cazul în care aceste materiale permit lucrări de întreținere și/sau reparații care, atunci când sunt efectuate, este asigurată conservarea structurii originale. În acest context, utilizarea materialelor cu o durabilitate limitată, ar trebui luată în considerare la realizarea unor construcții modulare.

Bibliografie

1. Barker, L. (2000). Sustainable construction practices. În *Sustainable Building 2000 & Green Building Challenge 2000: Proceedings*. Aeneas Technical Publishers. [citat 21.07.2024]. https://www.researchgate.net/publication/359764781_Sustainable_Construction_and_Its_Challenges
2. Bulat, I. (2015). Influența ciclului de viață a bunurilor imobile asupra exploatării sale corecte. În *Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători* (Ed. a 4-a, p. 138). Universitatea Academiei de Științe a Moldovei. Accesat la 2 iulie 2024, de la https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/72261
3. Bulat, I. (2021). *Managementul imobilului: Note de curs*. Universitatea Tehnică a Moldovei. Accesat la 3 iulie 2024, de la <http://repository.utm.md/handle/5014/17546>
4. Cafî, V., & Rejna, M. G. (2000). Maintenance design and scheduling to support sustainable construction. În *Proceedings of International Conference of Sustainable Building 2000 & Green Building Challenge 2000*. Politecnico di Milano, DISET. Accesat la 21 iulie 2024, de la https://www.researchgate.net/publication/380983283_Sustainable_building_practices_From_construction_to_maintenance
5. Council of the European Union. (1985). *Council Directive 85/337/EEC of 27 June 1985 on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment*. Official Journal of the European Communities, L 175, 40-48. Accesat la 3 iulie 2024, de la <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/ALL/?uri=CELEX%3A31985L0337>
6. Council of the European Union. (1997). *Council Directive 97/11/EC of 3 March 1997 amending Directive 85/337/EEC on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment*. Official Journal of the European Communities, L 073, 5-15. Accesat la 3 iulie 2024, de la <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/ALL/?uri=celex:31997L0011>
7. Dethier, J. (1986). *Architectures de terre*. Éditions du Centre Pompidou. Accesat la 21 iulie 2024, de la https://hal.science/tel-03169732v1/file/HDR_GUILLAUD_VOL3_PART_1.pdf
8. Doughty, M. R. C., & Hammond, G. P. (2004). Sustainability and the built environment at and beyond the city scale. *Building and Environment*, 39(10), 1223–1233. Accesat la 3 iulie 2024, de la <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2004.03.003>
9. Gómez Soberón, J. M., Vázquez Ramonich, E., & Agulló Fité, L. (2001). *Hormigón con áridos reciclados: Una guía de diseño para el material* (Monografía CIMNE No. 60). Centro Internacional de Métodos Numéricos en Ingeniería. ISBN: 84-89925-80-1. Accesat la 20 iulie 2024, de la <https://upcommons.upc.edu/handle/2117/2270?show=full>
10. González Bernáldez, F. (1973). *El impacto ambiental del fenómeno turístico* [Material curs doctorat]. Universidad de Sevilla. Accesat la 23 iunie 2024, de la https://repositorio.uam.es/bitstream/handle/10486/685707/EM_60_14.pdf?sequence=1&isAllowed=y
11. Hognestad, E. (1993). Design considerations for service life. În *Durable Concrete* (ACI Compilation No. 24, pp. 1–8). American Concrete Institute. Accesat la 20 iulie 2024, de la <https://trid.trb.org/View/351980>
12. Institut de Tecnologia de la Construcció de Catalunya (ITeC). (1998). *Proyecto LIFE: Minimización y gestión de residuos de la construcción*. LIFE Programme, European Commission DG XI. Accesat la 20 iulie 2024, de la https://www.researchgate.net/publication/222550635_Life_cycle_sustainability_and_the_transcendent_quality_of_building_materials
13. Instituto para la Sostenibilidad de los Recursos (INFOCER). (2002, 24 iulie). *Boletín INFOCER*. Accesat la 24 iulie 2024, de la <https://repositorio.cepal.org/server/api/core/bitstreams/e43ad745-6b7d-48e4-a016-b753fdd3b659/content>
14. Kibert, C. J. (2000). Construction ecology and metabolism. În *Proceedings of International Conference of Sustainable Building 2000 & Green Building Challenge 2000*. Accesat la 10 iulie 2024, de la https://www.researchgate.net/publication/24077480_Construction_ecology_and_metabolism_Natural_system_analogues_for_a_sustainable_built_environment
15. Machado, A. (1989). *Antología poética*. Planeta. Accesat la 10 iulie 2024, de la https://www.researchgate.net/publication/222550635_Life_cycle_sustainability_and_the_transcendent_quality_of_building_materials
16. Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J., & Behrens III, W. W. (1972). *The limits to growth: A report for the Club of Rome's project on the predicament of mankind*. Universe Books. Accesat la 20 iulie 2024, de la <https://www.clubofrome.org/publication/the-limits-to-growth/>

17. Mehta, P. K. (2000). Durability of concrete: Fifty years of progress? În *Fifth CANMET/ACI International Conference on Durability of Concrete: Supplementary Papers* (pp. 1–31). Accesat la 3 iulie 2024, de la <https://trid.trb.org/View/360987>
18. Mehta, P. K. (2001). Reducing the environmental impact of concrete. *Concrete International*, 23(10), 61–66. Accesat la 23 iunie 2024, de la <https://www.scrip.org/reference/referencespapers?referenceid=1127910>
19. Mehta, P. K., & Langley, S. L. (2000). Monolithic foundation: Built to last 1000 years. *Concrete International*, 22(11), 27–32. Accesat la 23 iunie 2024, de la https://www.sefindia.org/forum/files/trmehtalangley00_100.pdf
20. Ngowi, A. B., Peinar, E., Talukhaba, A., & Mbachu, J. (2005). The globalisation of the construction industry: A review. *Building and Environment*, 40(1), 135–141. Accesat la 23 iunie 2024, de la <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2004.05.009>
21. O'Meara, S. M. (2002, 29 august). *Desde Rio a Johannesburgo: Gobernanza urbana pensar globalmente, actuar localmente* (World Summit Policy Briefs). Worldwatch Institute. Accesat la 25 iunie 2024, de la https://www.academia.edu/91654651/Life_cycle_sustainability_and_the_transcendent_quality_of_building_materials
22. Pavia, S., & Bolton, J. (2000). *Stone, brick and mortar*. Wordwell. Accesat la 24 iunie 2024, de la https://www.researchgate.net/publication/237568044_The_Characteristics_and_Properties_of_Rubbing_Bricks_used_for_Gauged_Brickwork_-_Part_Two
23. Peris Mora, E. (1992). *Temas de Química: Atmósfera y su contaminación*. Servicio de Publicaciones, Universidad Politécnica de Valencia. Accesat la 25 iunie 2024, de la https://www.researchgate.net/publication/222550635_Life_cycle_sustainability_and_the_transcendent_quality_of_building_materials
24. Pineda, F. (2002). *Conferencia inaugural I Congreso de Ingeniería Civil: Territorio y Medio Ambiente*. Colegio de Ingenieros de Caminos, Canales y Puertos (ICCyP), Madrid. Accesat la 23 iunie 2024, de la https://www.researchgate.net/publication/282506898_I_Congreso_de_Ingenieria_Civil_Territorio_y_Medio_Ambiente
25. Radomsky, W. (2001). *Bridge rehabilitation*. Imperial College Press. Accesat la 3 iulie 2024, de la https://www.researchgate.net/publication/37427554_Bridge_Rehabilitation
26. Shimoda, Y., & Minuzo, M. (2000). Material and energy metabolism in urban area. În *Proceedings of the International Conference Sustainable Building 2000*. Accesat la 25 iunie 2024, de la https://www.researchgate.net/publication/222550635_Life_cycle_sustainability_and_the_transcendent_quality_of_building_materials
27. United Nations, Department of Public Information. (2002). *Conference de Presse sur L'Urbanisation Durable Sommet mondial pour le développement durable*. World Summit on Sustainable Development, Johannesburg. Accesat la 2 iulie 2024, de la <https://www.un.org/french/events/wssd/coverage/conferences/020827conf2.htm>
28. Universitat Politècnica de Catalunya (UPC). (1999). *Informe MIES: Una aproximación al impacto ambiental de la Escuela de Arquitectura del Vallès*. Publicacions UPC; Generalitat de Catalunya. Accesat la 25 iunie 2024, de la https://mbarch.masters.upc.edu/es/linea_aema/portlets-asignaturas/impacto-ambiental-en-la-arquitectura
29. Uren, S., Brown, A., & Gooch, F. (2000). Sustainable construction in practice. În *Proceedings of International Conference on Sustainable Building 2000*. Accesat la 20 iulie 2024, de la https://www.academia.edu/91654651/Life_cycle_sustainability_and_the_transcendent_quality_of_building_materials
30. Vázquez, E., Luxán, M. P., & Barra, M. (1997). Los materiales secundarios de la demolición de estructuras y su reutilización. În *Demolición y reutilización de estructuras de hormigón* (pp. 101–116). Colegio de Ingenieros de Caminos, Canales y Puertos. Accesat la 21 iulie 2024, de la https://www.librosingenieria.com/libro_ingenieria_Estructuras_de_hormigon_Demolicion_y_reutilizacion_de_estructuras_de_hormigon_pdf-465.php
31. Yokohama, K., & Oka, T. (2000). Energy/carbon intensities of building materials and life cycle assessment of SI (skelton/infill) housing. În *Proceedings of Conference Sustainable Building 2000 & Green Building Challenge 2000*. Accesat la 23 iunie 2024, de la https://www.researchgate.net/publication/222550635_Life_cycle_sustainability_and_the_transcendent_quality_of_building_materials

Capitolul 9 – ROLUL INTEGRĂRII SISTEMELOR DE CUNOȘTINȚE MANAGERIALE MODERNE ÎN SECTORUL AGRICOL DIN REPUBLICA MOLDOVA

Chapter 9 – THE ROLE OF INTEGRATION OF MODERN MANAGEMENT KNOWLEDGE SYSTEMS IN THE AGRICULTURAL SECTOR IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Sofia SCUTARI¹
Oleg SCUTARI²

Abstract

Approaches regarding the integration of modern managerial knowledge systems in the agricultural sector of the Republic of Moldova are evolving rapidly today. But normally this system requires going through some stages of improvement and modernization of the farmers who face a series of challenges in the context of these changes that are taking place. The concept of the system of knowledge and innovation in the agricultural sector represents some vital action tools regarding innovation and the promotion of knowledge related to the development of the agricultural sector. An issue touched upon in this article is the managerial role in the development of innovation knowledge and the more advantageous involvement of the state to prevent structural factors that hinder the development of innovation knowledge in the given sector. The purpose of this article is to study and evolve the structural factors that prevent the formation of innovation knowledge in the agricultural sector of the Republic of Moldova and to find the most effective ways and measures to improve the given sector through the development of innovative technologies and the support of farmers by the state through the implementation of new projects that contain innovative elements regarding sustainable development.

Keywords: Agricultural sector, innovation knowledge, management, structural factors

JEL: M12, O13, Q 16

Introducere

Trecerea la o economie de piață care a coincis și cu schimbările produse în sectorul agricol au provocat o serie de probleme care necesită implicarea atât a cercetătorilor cât și a practicienilor.

În această perioadă dificilă cercetătorii au accentuat relația sistemului de cunoștințe, inovare și experiență care devine tot mai profundă în necesitatea elaborării soluțiilor inovative.

Actualmente inovarea, studierea, experiența și schimbul de cunoștințe în sectorul agriculturii sunt niște instrumente vitale care au o tendință de dezvoltare în creșterea continuă.

Încurajarea activității procesului de inovarea, studierea, experiența și schimbul de cunoștințe în sectorul agriculturii a devenit un imperativ extrem de important al politicilor fiecărei țări, bazate pe cunoaștere, precum și pentru țara noastră.

Cunoașterea sistemelor de cunoștințe în agricultură joacă un rol crucial în dezvoltarea și funcționarea corectă a fermierilor pentru a depăși provocările actuale și viitoare.

Pentru asigurarea și crearea acestor cunoștințe noi specifice sectorului din agricultură, astăzi sunt implicate diferite persoane din domeniul de cercetare, precum și alte persoane practice din alte medii. De asemenea un accent deosebit a fost pus și în sarcina instituțiilor de învățământ, precum liceele agricole și universitățile agricole, plecând de la premisa că managementul educațional este unul profesionist și bazat pe inovație care a demonstrat un rol important pe termen lung pentru acest domeniu. Aceste cunoștințe sunt redată tuturor fermierilor care produc, contribuind la minimizarea decalajului dintre știință și practică.

¹ Conf. univ. dr., Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Chișinău, Republica Moldova, scutarisofia5@gmail.com

² Drd., Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Chișinău, Republica Moldova, scutari.oleg@imexagro.md

Creșterea și asigurarea treptată a cunoștințelor în agricultură beneficiază acest sector, dar și alte sectoare care au o legătură reciprocă în acest mediu, oferind instrumente și propuneri pentru îmbunătățirea modului de dezvoltare a gospodăriilor agricole ca să devină tot mai productive, durabile și mai profitabile.

Autorii descriu ipoteze, conform căreia valorile, către care se orientează managementul inovativ a sectorului agricol au un efect profund asupra dezvoltării sectorului dat, precum și a economiei naționale pe un termen lung.

Prin aceste ipoteze autorii redau propriile priorități importante, care oferă posibilitatea de a inova ceva nou, de a orienta spre ceva inovativ, care este important din punct de vedere strategic al producătorilor agricoli.

Evident, că aici trebuie să fie implicat și susținerea statului prin implementarea unei programe strategice de dezvoltare în sectorul agricol, care le-ar oferi fermierilor premise și direcții de organizare și adaptate pentru a le sprijini deciziile zilnice care trebuie întreprinse în urma factorilor care influențează sectorul dat.

La fel, conducerea managementului agricol poate oferi, de asemenea, sprijin pentru inovare prin atragerea fermierilor, ajutând la pregătirea și dezvoltarea proiecte de inovare. Astfel toate aceste instituții de stat și managerii din agricultură vor asigura în viitor crearea unor rezervoare de cunoștințe naționale mai vaste care vor duce la beneficii considerabile tuturor producătorilor din sectorul agrar.

Metodologia cercetării

Cercetarea asupra subiectului abordat se bazează pe teoriile și viziunile cercetătorilor din acest domeniu, precum și pe materialele Conferinței științifice internaționale privind asigurarea viabilității economico-manageriale pentru dezvoltarea durabilă a economiei regionale în condițiile integrării în UE și problemele dezvoltării proceselor inovatoare în gospodăriile agricole din Republica Moldova. Aplicarea acestor materiale a permis o analiză profundă a factorii structurali care împiedică dezvoltarea cunoștințelor de inovare în sectorul agricol din Republica Moldova.

Teoretizări privind sistemele de cunoștințe manageriale în agricultură

Cercetarea și analiza politicii de inovare, efectuate la solicitarea statelor membre, s-au dezvoltat în mod semnificativ de la lansarea lor în urmă cu mai mult de un deceniu. Astăzi, acestea urmează o metodologie și o abordare recent actualizate care au condus la efectuarea Analizelor privind Inovarea pentru Dezvoltare Durabilă. Această nouă abordare vizează prioritățile naționale în cadrul Agendei 2030 a Națiunilor Unite pentru Dezvoltare Durabilă (1).

Inovația în cadrul „European Innovation Partnership, Agricultural Productivity and Sustainability” EIP-AGRI poate fi tehnologică, netehnologică, organizațională sau socială și se bazează pe practici noi sau tradiționale. O idee nouă poate fi un nou produs, practică, serviciu, proces de producție sau un nou mod de organizare a lucrurilor etc. O astfel de idee nouă se transformă într-o inovație doar dacă este adoptată pe scară largă și își dovedește utilitatea în practică (6).

Conceptul sistemului de cunoștințe și inovare în sectorul agricol reprezintă modalitatea de promovare, învățare reciprocă întru generarea și efectuarea schimbului de experiență, precum și utilizarea acestor cunoștințe legate de agricultură producătorilor și fermierilor din acest sector, unde se întrunesc persoane manageriale și alte autorități de conducere guvernamentală.

Termenul de „cunoștințe” provine din limba franceză (connaissance) ceea ce înseamnă de cunoașterea binelui și a răului (4).

Potrivit dicționarului explicativ al limbii române, „cunoștințe” înseamnă „a avea (sau a lua) cunoștință de ceva, a ști, a fi informat, a aduce (ceva) la cunoștința cuiva, a informa pe cineva sau ceva nou (3).

Termenul de „inovație” provine din limba engleză (innovation) ceea ce înseamnă de a implementa ceva nou.

Potrivit dicționarului explicativ al limbii române, „a inova” înseamnă „a face o schimbare, a introduce o noutate într-un domeniu, într-un sistem; a înnoi, a introduce, a adopta, a propaga o inovație (3).

Termenii cunoștințe și inovare au căpătat o nouă viață la începutul secolului XX și tot mai des se întâlnesc în operele cercetătorilor, fiind uneori interpretați de către diferiți autori insuficient de obiectiv și adecvat.

Astfel, economistul austriac renumit Joseph Alois Schumpeter, în monografia sa „The Theory of Economic Development” a descris valoarea termenului de inovare în publicația sa pentru prima dată în limba germană în 1911 în lucrarea „Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung”, apoi mai târziu, această monografie a fost retipărită de câteva ori și apoi tradusă în și în alte limbi (2).

Această lucrare științifică a apărut pentru prima dată în Cernăuți, unde Joseph Alois Schumpeter și-a început cariera didactică ca profesor între anii 1909-1911.

În urma cercetărilor care au fost efectuate în lucrarea profesorului Joseph Alois Schumpeter se constată că monografia menționată face parte din cele mai renumite lucrări din domeniul economiei. Lucrarea respectivă cercetează și analiza „combinațiilor inovatoare”, precum și modificările în dezvoltarea sistemelor economice.

În general, acest concept își propune înțelegerea modului în care un set de instituții, organizații, rețele și actori pot interacționa pentru a stimula inovația într-un anumit spațiu național, regional sau sectorial, sau într-un spațiu construit de companii sau în jurul dezvoltării unei tehnologii.

Conceptul respectiv a fost folosit mai întâi pentru a studia inovațiile tehnologice din industrie și dezvoltarea „economiei cunoașterii” (Foray, 2009), conceptul a fost extins la analiza activităților agricole și agroalimentare (Banca Mondială, 2006).

Conceptul sistemelor de inovare se regăsește într-un număr foarte mare de cercetări privind inovarea, cât și în documentele politicilor publice privind inovarea și ale agențiilor internaționale de dezvoltare (Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică, Uniunea Europeană, Banca Mondială etc.), De asemenea au fost propuse adaptări ale conceptului de sistem inovațional la acest sector, cum ar fi cea de „Sistem de inovare agricolă” (EU SCAR, 2012), dar din moment ce par să existe o multitudine de definiții și utilizări, este necesară o revizuire critică (5).

Studiind sursele bibliografice, în urma cercetării conceptelor formulate de cercetătorii clasici și contemporani privind sistemele de cunoștințe și inovare în agricultură, autorii își expun opinia sa privitor la definiția acestui sistem.

Sistemele de cunoștințe și inovare în agricultură reprezintă un set de cunoștințe și capacități de inovare a unor instituții specializate de cercetare și dezvoltare pentru inovarea agricolă în urmărirea dezvoltării durabile prin metode de promovare, învățare și efectuarea schimbului de experiență.

Rolul managerial în dezvoltarea cunoștințelor de inovare în sectorul agricol din Republica Moldova

În perioada actuală, se evidențiază totuși o orientare a managerilor agricoli, legată de realizarea și inovarea firmelor agricole din Republica Moldova.

Acest lucru poate indica faptul, că dezvoltarea sectorului din agricultură deține un rol important în ierarhia valorilor de management care presupune responsabilitate și inovare.

Capacitatea de cunoștințele și inovarea în agricultură reprezintă niște prestări de servicii profesionale pentru mobilizarea, încurajarea și ajutarea fermierilor, de către specialiști, care au scopul de a îmbunătăți persoanele interesate din domeniul agriculturii și a mediului rural pentru rezolvarea problemelor ce apar în urma unor factori de influență pentru asigurarea luării deciziilor și atingerea obiectivelor planificate.

Aceste prestări de servicii privind sprijinul pentru inovare joacă un rol cheie, conducând inițiative care unesc forțele fermierilor la promovarea proiectelor ce reprezintă niște fluxuri de generare a noilor idei inovatoare.

Cunoștințele și inovarea în agricultură reprezintă o profesie a unui specialist care a apărut din necesitatea de a se asigura asistență de specialitate în inovarea cunoștințelor fermierilor privind îmbunătățirea activității acestora, precum și cerințelor acestora.

Specialiștii privind inovarea în agricultură trebuie să se bazeze pe profesionalism dobândit prin pregătire profesională, specializare, autoinstruire și experiență practică, cunoscând problemele și realitatea acestora prin soluții corecte în funcție de experiența și capacitatea acestuia de înțelegere.

Aceste cunoștințe dobândite de către fermieri le vor ajuta la dezvoltare ideilor de bază în proiectele inovatoare, perfecționarea cunoștințelor și oferirea de sfaturi pentru inovare reciprocă între manageri al diferitor subdiviziuni.

Actualmente din experiența altor țări baza dezvoltării cunoștințelor de inovare în agricultură duce la succesul implementării unui capital uman care asigură accelerarea dezvoltării țării în ansamblu, scopul fiind îndreptat spre îmbunătățirea calității vieții oamenilor.

Republica Moldova argumentează un angajament de sprijin în dezvoltarea cunoștințelor de inovare în agricultură prin diferite programe de susținere. Totodată, acest sistem de inovare național rămâne în etapa incipientă și necesită din ce în ce o contribuție mai mare din partea organelor de conducere. Programele politice din domeniul inovării necesită implementarea unui sistem de coordonare interguvernamentală mai modern pentru a coordona și alinia eforturile de politică în practică de inovare al sectorului agrar.

Complementar instituțiilor statale care elaborează programe politice din domeniul inovării există și alte entități private și organizațiile nonguvernamentale care oferă sprijin în dezvoltarea cunoștințelor de inovare. Însă cu părere de rău, schimbul de opinii între reprezentanți sectorului public și a celui privat pentru a asigura politici incluzive și relevante de cunoștințe și inovare nu este încă sistematic ce ar putea fi consolidat, pornind de la mecanismele existente de implicare a părților interesate.

În ultima perioadă inovarea a înregistrat progrese în ceea ce privește digitalizarea serviciilor și proceselor guvernamentale, dar există un spațiu substanțial pentru continuarea acestor reforme întru stimularea și perfecționarea acestui sistem, deoarece apar unele dificultăți care duc la provocări majore în dezvoltarea sectorului agricol și în rezultat sunt afectați de niște factori structurali care împiedică dezvoltarea sistemului de inovare.

Societatea modernă este definită ca o societate a cunoașterii, inovării, în care factorul durabil al progresului este generat de perfecționarea continuă și inovarea capitalului uman. Astfel, organele de guvernare trebuie să se axeze pe transformări majore, de natură calitativă a standardelor de viață prin diverse pârgii și măsuri de inovare, contribuind în mod eficient la construcția și afirmarea unei societăți moderne.

Factorii structurali care împiedică dezvoltarea cunoștințelor de inovare în sectorul agricol din Republica Moldova

Îmbunătățirea productivității agricole în Republica Moldova necesită trecerea factorilor structurali ce țin de activitatea sectorului agricol, cât și din alte sectoare. Necunoașterea impactului acestor factori asupra inovării manageriale în sectorul agricol poate duce la pierderi atât producătorilor, cât și societății. De aceea, este nevoie de inovare sistematică a ideilor pentru îmbunătățirea mediului de afaceri, în general, și a sectorului agrar, care constituie un risc înalt pentru fermieri. Este evident că dezvoltarea cunoștințelor de inovare în agricultură sau în alte sectoare economice a țării devine imposibilă fără dezvoltarea accelerată a investițiilor în factorul uman. În acest context, vom încerca să descifrăm factorii structurali care împiedică inovarea la dezvoltarea sectorului agricol din Republica Moldova și căile de îmbunătățire a acestora.

Tabelul 1. Factorii structurali care împiedică formarea cunoștințelor de inovare în sectorul agricol din Republica Moldova și căile de îmbunătățire al acestuia

Factorii structurali	Căile de îmbunătățire a sectorului agricol
Lipsa unui sistem de formare și inovare a cunoștințelor în sectorul agricol	Constituirea unei metodologii de funcționare a sistemului de inovare a cunoștințelor și integrarea cunoștințelor de inovare în procesul de producere în vederea promovării sectorului agricol
Insuficiența cadrelor științifice în sistemele de cunoștințe și inovare a sectorului agricol	Majorarea salariilor cadrelor științifice și susținerea statului prin diverse programe de cercetare a sistemelor de cunoștințe și inovare din sectorului agricol
Insuficiența funcțională a sistemului de schimb de cunoștințe în sectorul agricol	Necesitatea perfecționării și extinderii sistemului de schimb în cunoștințe și inovare care să fie adaptat la necesitățile fermierilor
Lipsa laboratoarelor în teren pentru fermierii inovatori	Sprijinul din partea statului la deschiderea unor laboratoare inovatoare pentru fermierii moderni întru rezolvarea problemelor cu care se confruntă agricultorii în timp real
Insuficiența schimbului de informații și accesul scăzut la informații diverse din domeniul cunoștințelor de inovare, în contextul inițiativelor de implementare a guvernării electronice.	Construirea rețelelor de cunoștințe și implementarea noilor instrumente pentru îmbunătățirea schimbului de informații de inovare interactivă în sectorul agricol în vederea rezolvării provocărilor multidisciplinare și mărirea productivității muncii
Volumul redus al resurselor disponibile în sectorul de cercetare-dezvoltare pentru activitățile inovatoare	Căutarea resurse financiare adăugătoare prin implementarea diverselor proiecte de inovare în sectorul agricol și sprijinul statului
Resurse financiare insuficiente pentru asigurarea necesităților de instruire, petrecerii cursurilor de perfecționare și consultare din domeniul inovării sectorului agricol;	Formarea unor cursuri de instruire, dezbateri, demonstrații, consultații individuale, publicații care ar contribui la informarea și acumularea unor cunoștințe noi de inovare în agricultură
Deciziile necalitative și ineficiente luate de către fermierii inovativi	Valorificarea calității potențialului decizional al fermierilor prin modificarea sistemului de evaluare și promovare a acestora, care va permite extinderea noilor produse alimentare pe piață
Resurse umane insuficiente, comparativ cu volumul de activitate, migrația populației în alte state și reducerea forței de muncă, inclusiv și din sectorul inovării	Creșterea oportunităților de ocupare a forței de muncă din domeniul inovării prin diverse surse de susținere financiară

Sursa: date prelucrate de autor

Concluzii

Dezvoltarea cunoștințelor de inovare în agricultură este o condiție indispensabilă și absolut necesară pentru creșterea economică în orice societate care urmărește creșterea bunăstării standardelor de viață ale populației. Sectorul agricol este expus la un șir de factorii structurali care împiedică formarea cunoștințelor de inovare din Republica Moldova.

Realizarea unui sistem modern integrat al cunoștințelor de inovare reprezintă o condiție necesară pentru asigurarea implementării procesului de producere în vederea promovării sectorului agricol, imparțial, credibil și eficient.

În timp, activitatea cunoștințelor de inovare în sectorul agricol din Republica Moldova s-a dezvoltat, s-a consolidat, căpătând o influență notabilă în rândul agricultorilor.

Performanța în agricultură astăzi este în continuă schimbare și are la bază o activitate de dezvoltare de cunoștințe inovative în sectorul agricol, de aceea studiul în articolul dat vine într-un moment potrivit pentru dezvoltarea acesteia, contribuind la formarea unei profesii nobile, dedicate creșterii calității potențialului uman al fermierilor și a progresului economic și social.

Eficiența în sistemul de cunoștințe de inovare agricolă integrat reprezintă sistematizarea tuturor activităților atât la nivelul firmelor, cât și la nivelul structurilor manageriale pentru ca

producerea oferită consumatorilor să corespundă cu cererea de pe piață pentru îmbunătățirea calităților de trai a oamenilor.

Actualmente, statul încurajează personalul din sistemul de cunoștințe de inovare agricolă prin implementarea diferitor programe cu scopul de a oferi fermierii inovativi noi oportunități și sprijin de fonduri financiare necesare pentru dezvoltarea continuă a acestora.

Dar, reieșind din studiul efectuat asupra factorilor structurali ce împiedică formarea cunoștințelor de inovare în sectorul agricol din Republica Moldova autorii au realizat și expus principalele căi de îmbunătățire al acestuia, însă principalul pilon de încurajare după părerea noastră este statul.

Din considerentul că, statul este organul *central*, care elaborează și asigură implementarea politicilor în toate domeniile și derulează cu repartizarea mijloacelor financiare, precum și evaluează impactul subvenționării în dezvoltarea cunoștințelor de inovare agricolă pentru fermieri.

În acest context, putem afirma că succesul în dezvoltarea continuă a sectorului agrar este strâns legată de dezvoltarea sistemului integrat de cunoștințe de inovare agricolă care ne va permite obținerea rezultatelor de creștere a produselor agricole asupra mediului ambiant și sănătății oamenilor, care va permite extinderea pieței de produse alimentare de nivel înalt.

Totodată, o importantă primordială necesită aplicarea acestor cunoștințe de inovare în practică în vederea prevenirii factorilor care aduc consecințe negative asupra mediului sectorului agricol.

Bibliografie

1. .UNICE., 2021 Analiză privind inovațiile pentru dezvoltare durabilă în Moldova. Comisia economică pentru Europa a Organizației Națiunilor Unite. United Nations Publications. ISBN: 978-92-1-117291-1, ISBN: 978-92-1-001350-5, Sales: E.22.II.E.12 https://unece.org/sites/default/files/05/9789211172911_I4SDR_MOLDOVA_2021_web_full%2Bcover_RO.pdf.
2. Balînschi Andrei, Problemele dezvoltării proceselor inovatoare în gospodăriile agricole din Republica Moldova. CZU: 338.43. 2018.
3. Dicționar explicativ al limbii române. <https://dexonline.ro/definitie/cuno%C8%99tin%C8%9Be>[online][accesat: 08.08.24].
4. Definition connaissance. <https://www.cnrtl.fr/definition/connaissance>[online][accesat: 08.08.24].
5. Journal of Innovation Economics & Management. <https://www.cairn.info/revue-journal-of-innovation-economics-2015-2-page-117.htm?ref=doi>[online][accesat: 08.08.24].
6. 2024. European Innovation Partnership, Agricultural Productivity and Sustainability. <https://ec.europa.eu/eip/agriculture/en/about/eip-agri-part-eu%E2%80%99s-growth-strategy-decade.html>[online][accesat: 23.09.24].

SECȚIUNEA 3

Capitolul 10 – TRANSFORMAREA MICULUI BUSINESS ÎN ERA DIGITALĂ: IMPACTUL TEHNOLOGIILOR INFORMAȚIONALE, TENDINȚE, PROVOCĂRI ȘI PERSPECTIVE

Chapter 10 – TRANSFORMING SMALL BUSINESSES IN THE DIGITAL ERA: THE IMPACT OF INFORMATION TECHNOLOGIES, TRENDS, CHALLENGES, AND PERSPECTIVES

Elena BĂDĂRĂU¹

Abstract

This research focuses on the concept of Knowledge-Based Economy, which represents a profound transformation in the global economy. In this paradigm, knowledge becomes the main driver of economic development and competitiveness, significantly influencing how knowledge is generated, commercialized, and protected. Businesses rapidly adapt to technological changes and become increasingly dependent on information to ensure long-term success and survival in a competitive environment. Within this economy, the importance of innovation is central, encompassing discoveries, inventions, and their practical implementation. In the context of the Republic of Moldova, innovation in the SME sector is crucial for enhancing economic competitiveness. However, significant obstacles such as inadequate funding and a favorable regulatory framework hinder innovation development. Additionally, limited access to information and communication technologies restrict SMEs' capacity to efficiently utilize new technologies for enhancing productivity and competitiveness in the global market. To support the development of SMEs, it is essential to enhance their technical and innovative capabilities, facilitate the formation of business clusters and incubators, promote intellectual property rights, and improve access to domestic and international markets. Simultaneously, implementing management systems conforming to international standards can enhance SME efficiency and performance. Therefore, supporting and stimulating innovation within SMEs in the Republic of Moldova is necessary for sustainable economic development and enhancing competitiveness in the global market. These measures should be integrated into a broader economic policy framework that fosters conducive conditions for innovation and private sector development.

Keywords: knowledge-based economy, profound transformation, e-commerce, competitiveness, economic paradigm, innovation, SMEs

JEL: M40, M41

IntroducereÎn Republica Moldova, întreprinderile mici și mijlocii (IMM) reprezintă un pilon esențial al economiei naționale, cu o evoluție de peste 25 de ani, marcată de fluctuații semnificative cauzate de diverse influențe. Apariția sectorului IMM a coincis cu tranziția de la economia centralizată la cea de piață, la sfârșitul anilor 1990. Această perioadă a fost caracterizată de o creștere rapidă a numărului de IMM-uri, ceea ce a consolidat poziția acestora în cadrul economiei naționale.

Datorită particularităților sale, sectorul IMM din Republica Moldova oferă multiple avantaje, printre care: o contribuție semnificativă la economia națională, flexibilitate și adaptabilitate ridicate la schimbările de pe piață, capacitatea de a genera inovare și transfer tehnologic, precum și un rol important în creșterea PIB-ului și în crearea de locuri de muncă.

Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova 2030” este un document strategic ce conturează direcțiile de dezvoltare pe termen lung ale Republicii Moldova. Această strategie este organizată pe patru piloni principali, fiecare având obiective specifice pentru a asigura o dezvoltare durabilă și incluzivă a țării.

Pilonul „Economie durabilă și incluzivă” vizează stimularea creșterii economice prin inovare și sustenabilitate, reducerea inegalităților economice și include măsuri precum: creșterea investițiilor în cercetare și dezvoltare, promovarea competitivității IMM-urilor, dezvoltarea sectorului agroalimentar și atragerea investițiilor străine directe.

¹ Conf. univ. dr., Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, elena.badarau@usm.md

Pilonul „Capital uman și social robust” își propune să îmbunătățească accesul la educație, sănătate și protecție socială, având ca priorități reforma sistemului educațional, ameliorarea accesului la servicii medicale, creșterea veniturilor și reducerea sărăciei.

Pilonul „Instituții oneste și eficiente” din Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova 2030” își propune consolidarea statului de drept și a instituțiilor publice, un aspect crucial pentru asigurarea unei guvernări transparente și responsabile. Printre intervențiile prioritare se numără: intensificarea luptei împotriva corupției, reforma administrației publice pentru eficientizarea serviciilor oferite cetățenilor și creșterea transparenței, precum și sporirea participării cetățenilor în procesul decizional.

Pilonul „Mediu ambiant sănătos” se concentrează pe protecția mediului și gestionarea durabilă a resurselor naturale, esențiale pentru bunăstarea pe termen lung a societății. Strategia include măsuri precum reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră, protejarea biodiversității și promovarea dezvoltării durabile a resurselor naturale, contribuind astfel la atenuarea schimbărilor climatice și conservarea ecosistemelor.

Realizarea obiectivelor propuse în Strategia Moldova 2030 va necesita un efort coordonat și continuu din partea tuturor actorilor implicați, inclusiv guvernul, mediul de afaceri, societatea civilă și cetățenii. Această strategie ambițioasă vizează nu doar promovarea unei creșteri economice bazate pe inovație și sustenabilitate, ci și reducerea inegalităților economice și consolidarea instituțiilor publice.

Printre obiectivele specifice se numără creșterea productivității factorilor de producție, sporirea competitivității întreprinderilor și dezvoltarea sectorului economic verde. De asemenea, Strategia subliniază necesitatea unei implicări active în lupta împotriva corupției, reformarea administrației publice și îmbunătățirea climatului de afaceri.

Metodologia de cercetare reprezintă metode științifice calitative și cantitative, de diagnosticare, precum: analiza și sinteza, inducția și deducția.

Principalele constatări a cercetării. Analiza sectorului IMM în Republica Moldova

Dezvoltarea sectorului IMM este recunoscută drept o prioritate majoră pentru creșterea economică a Republicii Moldova și este integrată în cele mai relevante politici strategice. Strategia „Moldova 2030” include măsuri specifice pentru ameliorarea climatului de afaceri, precum stimularea deschiderii de noi afaceri, simplificarea procedurilor de înregistrare, optimizarea cadrului de politici și diversificarea instrumentelor de suport. De asemenea, se urmărește sporirea calității forței de muncă în acest sector.

În urma implementării cu succes a strategiei „Moldova 2030”, se preconizează obținerea unor rezultate semnificative, cum ar fi: eliminarea sau reducerea barierelor regulatorii, creșterea investițiilor interne și străine, majorarea numărului de întreprinderi fiabile, crearea unor locuri de muncă atractive, asigurarea unei productivități ridicate și orientarea producției competitive către export.

Tabelul 1: Indicatorii principali privind activitatea IMM-urilor în anul 2023

Indicatorii	Numărul de unități		Numărul de salariați		Veniturile din vânzări mil. lei	Profit (+), pierdere (-) până la impozitare	
	mii unități	Pondere în total republică, %	mii persoane	Pondere în total republică, %		Pondere în total republică, %	mil. Lei
Total IMM-uri	53,6	98,6	323,3	61,2	137 506,1	41,5	10 568,9
din care:							
întreprinderi mijlocii	1,3	2,4	103,5	19,6	45 237,0	13,7	3 322,9
întreprinderi mici	6,1	11,2	112,0	21,2	56 090,4	16,9	3 811,5
întreprinderi micro	46,2	85,0	107,8	20,4	36 178,7	10,9	3 434,4

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNS al Republicii Moldova

Chiar dacă sectorul IMM continuă să se confrunte cu numeroase dificultăți de ordin financiar, legislativ, birocratic și altele, politicile promovate în domeniul dezvoltării IMM-urilor din țară, au condus la creșterea a numărului de întreprinderi.

Biroul Național de Statistică (https://statistica.gov.md/ro/activitatea-intreprinderilor-mici-si-mijlocii-in-anul-2022-9557_60492.html) informează că în anul 2023 numărul întreprinderilor mici și mijlocii (IMM) a constituit 53,6 mii întreprinderi și reprezintă circa 98,6% din numărul total de întreprinderi.

În intervalul de referință, un total de 323,3 mii de angajați au lucrat în întreprinderile mici și mijlocii, reprezentând 61,2% din totalul salariaților angajați în cadrul acestor întreprinderi.

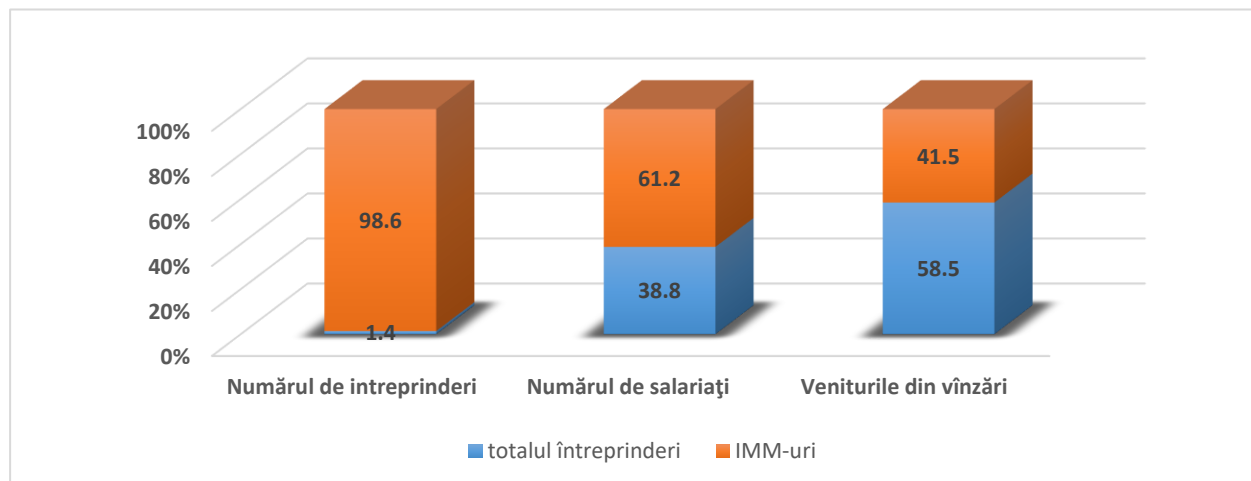

Fig. 1. Ponderea întreprinderilor mici și mijlocii în totalul întreprinderilor în anul 2023 pe principalii indicatori
Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNS al Republicii Moldova

În ultima perioadă, numărul întreprinderilor mici și mijlocii (IMM) a înregistrat o creștere constantă, crescând de la 50,9 mii în 2019 la 53,6 mii în 2023. Pe parcursul acestei perioade, s-a menținut un trend pozitiv al creșterii numărului de IMM. Totuși, în anul 2020, ca urmare a crizei bancare, sectorul a resimțit influențe negative, iar numărul IMM a înregistrat o scădere de 1% față de anul 2019. Impactul actual al sectorului IMM asupra dezvoltării economice a țării, în comparație cu țările UE, este mai redus cu aproximativ 20% (https://statistica.gov.md/ro/activitatea-intreprinderilor-mici-si-mijlocii-in-anul-2022-9557_60492.html).

Tabelul 2: Evoluția ponderii întreprinderilor mici și mijlocii în totalul întreprinderilor din Republica Moldova

Indicatorii	Numărul de întreprinderi, mii unități					Ponderea întreprinderilor mici și mijlocii în totalul întreprinderilor din Republica Moldova, %				
	2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023
Total întreprinderi mici și mijlocii, mii unități	50,9	52,3	49,8	51,6	53,6	97,5	97,4	97,2	98,7	98,6
din care										
întreprinderi mijlocii	1,6	1,6	1,6	1,3	1,3	3,1	3,0	3,2	2,5	2,4
întreprinderi mici	9,9	10,1	10,0	5,8	6,1	19,0	18,8	19,5	11,0	11,2
întreprinderi micro	39,5	40,6	38,2	44,5	46,2	75,7	75,6	74,5	85,1	85,0

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNS al Republicii Moldova

În prezent, în Republica Moldova, întreprinderile mici și mijlocii (IMM-uri) constituie aproximativ 98,6% din totalul întreprinderilor, subliniind rolul esențial al acestui sector în economia națională. Această proporție reflectă o creștere continuă a sectorului IMM, stimulată atât de îmbunătățirea mediului de afaceri, cât și de adaptarea și perfecționarea cadrului regulativ care sprijină activitatea antreprenorială. IMM-urile sunt recunoscute ca fiind factori prioritari în

dezvoltarea economică și socială a Republicii Moldova, însă există o nevoie evidentă de a spori și mai mult contribuția acestora la economia națională.

Conform datelor furnizate de Biroul Național de Statistică (BNS) în 2023, numărul total al întreprinderilor active a ajuns la 54,3 mii unități, dintre care 53,6 mii sunt IMM-uri. Aceasta reprezintă o creștere de 3,82% față de anul 2022, adică o majorare cu 2,0 mii de întreprinderi. Această tendință ascendentă este un indicator pozitiv al dinamismului sectorului IMM.

În ceea ce privește performanța economică, veniturile din vânzări ale întreprinderilor mici și mijlocii au atins în 2023 suma de 137,506,1 milioane de lei, reprezentând 41,5% din totalul veniturilor generate în economia țării. Aceasta reflectă o contribuție semnificativă a IMM-urilor la activitatea economică națională.

Analiza evoluției financiare a IMM-urilor arată o creștere a veniturilor din vânzări în medie per întreprindere, care au ajuns în 2023 la 2,566,7 mii lei, cu o creștere de 146,3 mii lei comparativ cu anul 2022. De asemenea, veniturile din vânzări medii per salariat au înregistrat o creștere de 26,8 mii lei, ajungând la 425,4 mii lei per salariat în medie. Acest lucru indică o eficiență crescută în utilizarea forței de muncă în IMM-uri.

În ceea ce privește ocuparea forței de muncă, numărul mediu de salariați per întreprindere în 2023 a fost de 6 persoane, ceea ce subliniază importanța IMM-urilor în generarea locurilor de muncă și în stabilitatea pieței muncii din Republica Moldova. Acești indicatori relevă nu doar creșterea sectorului IMM, dar și potențialul său de a contribui la dezvoltarea economică durabilă a țării (https://statistica.gov.md/ro/activitatea-intreprinderilor-mici-si-mijlocii-in-anul-2022-9557_60492.html).

În anul 2023, întreprinderile mici și mijlocii (IMM-uri) din Republica Moldova au continuat să joace un rol crucial în asigurarea locurilor de muncă, reprezentând 61,2% din totalul angajărilor din economie. Conform datelor furnizate de Biroul Național de Statistică, la sfârșitul anului 2023, numărul mediu de salariați în sectorul IMM a atins 323,3 mii persoane, înregistrând o creștere cu 9,8 mii persoane comparativ cu anul 2022. Ponderea IMM-urilor în totalul întreprinderilor din țară rămâne dominantă, constituind 98,6%, în timp ce celelalte tipuri de întreprinderi reprezintă doar 1,4%.

Un alt aspect esențial este distribuția salariaților între IMM-uri și alte tipuri de întreprinderi. Sectorul IMM-urilor angajează 61,2% din forța de muncă totală, în timp ce întreprinderile mari și alte forme de organizare economică angajează 38,8%. Totuși, când vine vorba de veniturile din vânzări, întreprinderile mari generează 58,5% din veniturile totale, în timp ce IMM-urile contribuie cu 41,5%.

Analiza distribuției geografice a IMM-urilor evidențiază o concentrare semnificativă în municipiul Chișinău, unde sunt localizate aproximativ 65% din totalul IMM-urilor. În Regiunea de Dezvoltare Centru se regăsesc 15% din IMM-uri, iar în Regiunea de Dezvoltare Nord, 12%. Această distribuție regională relevă faptul că, în ultimii trei ani, numărul IMM-urilor a crescut constant. De exemplu, dacă în 2020 existau 50,6 mii unități IMM, în 2023, numărul acestora a crescut la 53,6 mii.

Concentrarea IMM-urilor pe regiuni arată că municipiul Chișinău deține 34,4 mii unități, echivalând cu 64,2% din totalul IMM-urilor din țară. În Regiunea Nord sunt localizate 6,6 mii unități, în Regiunea Centru 8,3 mii unități, în Regiunea Sud 2,8 mii unități, iar în UTA Găgăuzia se regăsesc 1,5 mii unități.

Aceste date reflectă nu doar creșterea constantă a numărului de IMM-uri de la un an la altul, ci și o concentrație semnificativă a acestora în zonele urbane și mai dezvoltate economic, în special în municipiul Chișinău și Regiunea Centru. Această distribuție teritorială influențează variabilitatea numărului de angajați, a veniturilor din vânzări și a profitabilității între regiuni. În general, IMM-urile continuă să fie o componentă vitală a economiei Republicii Moldova, contribuind substanțial la ocuparea forței de muncă și la dinamica economică regională.

Tabelul 3: Distribuția teritorială a întreprinderilor mici și mijlocii în Republica Moldova

Regiuni de dezvoltare economică	Numărul de întreprinderi, mii unități					Structura, %				
	2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023
Regiunea de Nord	6,0	6,2	6,1	6,3	6,3	11,79	11,85	11,85	12,21	11,75
Regiunea de Centru	7,4	7,7	7,4	7,8	7,9	14,54	14,72	14,72	15,12	14,74
Regiunea de Sud	2,6	2,7	2,6	2,7	2,8	5,11	5,16	5,16	5,23	5,22
UTA Găgăuzia	1,4	1,3	1,3	1,4	1,4	2,75	2,49	2,49	2,71	2,61
Municipiul Chișinău	33,5	34,4	32,3	33,4	35,2	65,81	65,77	65,77	64,73	65,6
Total pe republică	50,9	52,3	49,8	51,6	53,6	100	100	100	100	100

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNS al Republicii Moldova

Domeniile de activitate ale IMM se diferențiază mult în dependență de dezvoltarea socio-economică a țării. În țările mai puțin dezvoltate IMM din domeniul agriculturii constituie până la 12,5% din numărul total. Această situație se datorează, în primul rând, forței de muncă ieftine și în al doilea rând, posibilităților limitate de a dezvolta și utiliza tehnologii avansate. În țările dezvoltate ponderea IMM din domeniul agricol este în jur de 1%.

Rezultatele cercetării sectorului IMM din Republica Moldova evidențiază că cele mai solicitate și profitabile domenii de activitate pentru aceste întreprinderi sunt sectorul agricol, comerțul cu ridicata și cu amănuntul, tranzacțiile imobiliare, închirierea, și activitățile de prestare a serviciilor către alte întreprinderi. Aceste sectoare sunt atractive pentru IMM-uri deoarece nu implică un nivel ridicat de risc, iar rotirea rapidă a activelor permite o recuperare rapidă a investițiilor, ceea ce le conferă un avantaj competitiv semnificativ.

Impactul tehnologiilor informaționale asupra dezvoltării micului business

În contextul evoluției economiei globale, trecerea de la o economie bazată pe resurse materiale la una bazată pe informații și cunoștințe ar putea accelera dezvoltarea sectorului IMM din Republica Moldova. Acest nou tip de întreprindere, centrat pe cunoaștere, trebuie să fie sustenabil și să adopte o abordare echilibrată din punct de vedere economic, ecologic și social. O întreprindere sustenabilă poate fi definită drept o organizație care valorifică cunoștințele și resursele disponibile la un nivel superior, generând eficiență și performanțe multidimensionale pe termen lung, recunoscute și validate atât de piață, cât și de societate.

În Republica Moldova, Planul Național de Cercetare, Dezvoltare și Inovare își propune să crească competitivitatea economiei naționale prin promovarea inovației. Programul de Inovare urmărește consolidarea capacității de inovare, dezvoltare tehnologică și integrarea rezultatelor cercetării în producție, având ca scop final îmbunătățirea competitivității economiei naționale și creșterea calității vieții. Conform Strategiei de dezvoltare a sectorului întreprinderilor mici și mijlocii, Guvernul Republicii Moldova susține inovația în sectorul privat, cercetarea publică și dialogul între acestea, promovând stabilirea unor direcții comune de interes și cofinanțarea proiectelor inovative.

Rolul Noilor Tehnologii Informaționale (NTI) în creșterea productivității IMM-urilor este crucial. Totuși, conform Indicelui Networked Readiness din 2020, Republica Moldova a coborât pe locul 71 din 139 de țări, în comparație cu locul 68 ocupat în 2019. Această retrogradare este atribuită în principal lipsei unui cadru legislativ adecvat, imaturității pieței și deficiențelor de infrastructură (<http://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual>).

IMM-urile din Republica Moldova nu sunt încă pregătite să adopte pe deplin NTI, în special din cauza problemelor legate de infrastructură, cum ar fi accesul limitat la calculatoare și la Internet. În plus, multe IMM-uri nu dispun de cunoștințele necesare pentru a-și promova eficient produsele și serviciile online. De aceea, impactul noilor tehnologii asupra vânzărilor rămâne neglijabil, subliniind necesitatea de a intensifica eforturile pentru digitalizarea și modernizarea IMM-urilor, astfel încât acestea să poată beneficia de avantajele economiei digitale.

Aplicațiile informatice pentru gestionarea întreprinderilor sunt esențiale, dar eficiența lor depinde de infrastructura hardware (parcul de calculatoare) și de software-ul utilizat. Fiecare

întreprindere se confruntă cu probleme specifice, dar există și provocări comune, precum necesitatea unei facturări eficiente și gestionarea adecvată a stocurilor. Pentru a răspunde cerințelor clienților și a reduce timpii de depozitare, întreprinderile trebuie să adopte decizii eficiente de management informațional.

Sistemul informațional joacă un rol crucial în asigurarea informațiilor necesare pentru luarea deciziilor, influențând direct performanța și eficiența firmei. Managerii beneficiază de informații adecvate, fiabile și furnizate rapid, ceea ce le permite să ia decizii mai bine fundamentate. Cu toate acestea, multe proiecte informatice eșuează din cauza neglijării factorului uman în procesul de informatizare. Uneori, informatizarea poate declanșa probleme neașteptate, mai ales dacă personalul nu este sensibilizat și motivat corespunzător.

Succesul informatizării depinde de implicarea activă a personalului și de o strategie bine gândită privind gestionarea acestuia. Dacă o astfel de strategie lipsește, pot apărea probleme precum respingerea informatizării de către angajați, pasivitatea managerilor și izolarea serviciului informatic în cadrul întreprinderii, ceea ce duce la lipsa dialogului între informaticieni și utilizatori.

Integrarea informațională este esențială pentru succesul comercial al unei întreprinderi, deoarece rezolvarea problemelor legate de contabilitate, finanțe, producție, gestiunea resurselor umane și implementarea tehnologiilor informaționale este crucială pentru funcționarea eficientă a unei afaceri. Într-un mediu organizațional, informațiile sensibile sau critice se pot pierde din cauza deficiențelor în circuitul informațional și a lipsei integrării între departamente.

Pe măsură ce o întreprindere evoluează, aceasta dezvoltă sau achiziționează diverse aplicații pentru a sprijini activități specifice. Însă, de multe ori, aceste aplicații sunt implementate izolat, fără a se ține cont de integrarea lor cu alte procese sau aplicații din întreprindere. În timp, s-au făcut eforturi pentru a conecta aceste aplicații insulare prin interfețe personalizate, dar lipsa unei integrări totale poate duce la pierderi de informații și la ineficiențe operaționale.

Pentru a evita haosul informațional și a asigura un flux eficient de informații, întreprinderile trebuie să adopte o abordare integrată a sistemelor informatice, asigurând compatibilitatea și comunicarea eficientă între diferitele aplicații și departamente. Numai printr-o integrare informațională solidă se poate atinge un nivel optim de eficiență și competitivitate în piață.

Promovarea activității de e-afaceri într-o societate informațională se va concentra pe furnizarea condițiilor esențiale pentru ca întreprinderile mici și mijlocii să capitalizeze pe oportunitățile oferite de societatea informațională, cu accent pe îmbunătățirea accesului la informații pentru creșterea productivității și competitivității. În acest context, sprijinirea IMM-urilor pentru construirea infrastructurii necesare emiterii electronice a facturilor este crucială. De asemenea, se impune îmbunătățirea funcționării portalului de servicii electronice dedicate IMM-urilor. În paralel, este esențial să se dezvolte un cadru normativ și o infrastructură adecvată pentru stimularea e-comerțului în Republica Moldova.

Dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii nu mai necesită argumentare, deoarece tehnologiile informaționale contribuie în mod semnificativ la îmbunătățirea performanțelor acestora. Principalele obstacole în utilizarea eficientă a acestor tehnologii nu sunt doar de natură tehnică, ci și umană și organizațională. Problemele apar, în primul rând, din lipsa metodologiilor, resurselor și instrumentelor de gestionare a întreprinderii în ceea ce privește sistemul informațional. Soluția la aceste provocări este cunoscută sub denumirea de „integrare informațională” sau Enterprise Resource Planning.

Competitivitatea sectorului IMM depinde în mare măsură de implementarea activităților inovative și de gradul de creativitate. În prezent, în Republica Moldova, politica de inovare are un impact minim asupra dezvoltării sectorului IMM-urilor, ceea ce se datorează în principal lipsei de colaborare eficientă între autoritățile publice responsabile de politica de inovare, sectorul privat, universități și alți factori relevanți. De asemenea, IMM-urile sunt impuse să suporte 50% din cheltuielile asociate dezvoltării inovației, iar structurile de sprijin pentru implementarea inovației sunt considerate insuficiente.

Provocările Implementării Tehnologiilor Informaționale în Sectorul IMM din RM

În Republica Moldova, sectorul întreprinderilor mici și mijlocii (IMM-uri) se confruntă cu provocări semnificative legate de protecția proprietății intelectuale și de integrarea în piața internațională. Costurile ridicate pentru protejarea proprietății intelectuale, combinate cu conștientizarea limitată a importanței acesteia în rândul managerilor de IMM-uri, reprezintă obstacole majore. Continuarea furnizării gratuite a serviciilor de pre-diagnostic al proprietății intelectuale ar putea oferi sprijin necesar IMM-urilor, ajutându-le să își optimizeze utilizarea resurselor disponibile.

Participarea limitată a IMM-urilor din Moldova pe piața internațională este influențată de o serie de factori, inclusiv de specializarea geografică și sectorială a economiei. Exporturile sunt concentrate în sectoare cu valoare adăugată scăzută, cum ar fi produsele agricole pentru piețele CSI și textilele pentru Uniunea Europeană. Această capacitate limitată de export este accentuată de dificultăți în integrarea inovațiilor, de procedurile vamale complexe și de barierele tehnice și sanitare.

Pentru a remedia aceste probleme, este necesară atingerea unor obiective specifice, precum:

- Îmbunătățirea capacităților tehnice și inovatoare ale IMM-urilor: IMM-urile trebuie să fie sprijinite pentru a adopta și integra tehnologii avansate care să le sporească competitivitatea pe piață.
- Dezvoltarea grupării IMM-urilor în clustere și incubatoare de afaceri: Acest lucru poate facilita schimbul de cunoștințe, resurse și inovații, creând sinergii care să sprijine creșterea economică.
- Promovarea proprietății intelectuale pentru IMM-uri: Este esențial să se încurajeze protecția și valorificarea drepturilor de proprietate intelectuală, pentru a stimula inovarea și competitivitatea.
- Facilitarea accesului IMM-urilor pe piețele interne și externe: Eliminarea barierelor comerciale și simplificarea procedurilor de export pot contribui la extinderea prezenței IMM-urilor pe piețele internaționale.
- Implementarea sistemelor de management bazate pe standardele internaționale și europene: Aceste sisteme pot îmbunătăți eficiența operațională și calitatea produselor și serviciilor oferite de IMM-uri.

În ciuda importanței lor pentru economia națională, IMM-urile din Republica Moldova nu joacă încă un rol semnificativ în diversificarea producției și implementarea proiectelor inovatoare. Acestea funcționează mai degrabă ca intermediari între producătorii străini și consumatorii locali, decât ca promotori ai dezvoltării economice și ai inovației.

Analiza structurii veniturilor IMM-urilor indică faptul că comerțul domină, reprezentând 49,7% din veniturile totale, în timp ce industria prelucrătoare contribuie doar cu 13%. Acest lucru arată că IMM-urile contribuie la economie prin revânzarea mărfurilor importate, în loc să stimuleze producția autohtonă și inovarea. Lipsa conectivității între sectorul productiv și cel științific limitează capacitatea de inovare și afectează negativ competitivitatea țării pe piața globală.

Problemele principale ale IMM-urilor din Republica Moldova includ lipsa unui sistem eficient de finanțare, accentuarea poverii fiscale și birocrăția excesivă. Aceste dificultăți împiedică dezvoltarea sectorului real al economiei și limitează rolul IMM-urilor în creșterea economică și inovare. Pentru a stimula dezvoltarea IMM-urilor și a întregii economii, este esențială implementarea unor politici care să sprijine inovația, să reducă birocrăția și să faciliteze accesul la finanțare.

Este bine-cunoscut că, pentru a stimula activitatea economică în perioadele de stagnare sau recesiune, măsurile guvernamentale trebuie să vizeze încurajarea activității de afaceri, în special a întreprinderilor mici și mijlocii. Astfel, în sfera politicii fiscale, statul ar trebui să recurgă la reducerea ratelor de impozitare, acordarea stimulentele fiscale pentru investiții și inovații, precum și promovarea unei politici de amortizare accelerată. În domeniul politicii monetar-creditivă, aplicarea unor dobânzi reduse și facilități în acordarea de credite ar urmări stimularea producției prin împrumuturi acordate întreprinderilor.

Concluzii

Considerăm că există diverse provocări specifice ce pot fi abordate prin intermediul întreprinderilor din sectorul micului business, cum ar fi: extinderea ocupării forței de muncă, crearea de noi locuri de muncă, în special în orașele mici și zonele rurale; dezvoltarea sectorului serviciilor; soluționarea problemelor demografice, inclusiv prin crearea de oportunități pentru tineri; și adoptarea rapidă a produselor inovative. Analiza menționată anterior oferă o bază pentru identificarea priorităților cheie în sprijinul întreprinderilor mici și mijlocii din partea statului. În stabilirea acestor priorități, este esențial să se țină cont de direcțiile principale de dezvoltare economică și politică ale Republicii Moldova.

Una dintre prioritățile fundamentale ale politicii de stat ar trebui să fie dezvoltarea potențialului tehnico-științific al țării, esențial pentru revitalizarea unor activități economice competitive. Potențialul din domeniul tehnico-științific al Republicii Moldova, chiar și în contextul unei reduceri semnificative a investițiilor în știință, trebuie menținut și dezvoltat ca o garanție a stabilizării și creșterii viitoare a economiei naționale. În această optică, o unealtă eficientă pentru sprijinirea acestor politici ar putea fi reprezentată de crearea unor noi întreprinderi mici și mijlocii în domeniul tehnico-științific și extinderea activității celor deja existente.

Este important să subliniem că condițiile de dezvoltare pentru micul business, în special pentru cele mai relevante domenii de activitate, sunt nesatisfăcătoare. În particular, sistemul de impozitare, creditarea (cu procentaje ridicate pentru credite, termene scurte de rambursare, sistem insuficient dezvoltat de garantare și asigurare a mijloacelor creditare) și lipsa priorităților în economie (cu orientări stimulative necesare) nu contribuie la avansul sectorului micului business, precum și la o dezvoltare economică stabilă.

Pentru a reduce presiunea fiscală, se recomandă adoptarea unor măsuri eficiente de diferențiere a cotelor impozitului pe venit, în special pentru întreprinderile mici de producție. În cadrul acestor facilități, se poate prevedea, de asemenea, o diferențiere pentru IMM-uri active în ramuri prioritare, precum și pentru cele care exportă propriile produse, impunând taxe și impozite mai reduse.

În scopul stimulării activității de producție, se impune aplicarea unor forme de intervenție statală care să permită salvarea producției autohtone. În aceste circumstanțe, Guvernul Republicii Moldova ar trebui să utilizeze mai intens programele de stat și regionale orientate către crearea unor noi tipuri de producție. De exemplu, inițiativele care promovează producția naturală, ecologic-pură, solicitată în țările Europei de Est și de Vest, cum ar fi produsele agricole proaspăt congelate destinate atât pieței interne, cât și celei externe, pot contribui semnificativ la reducerea pierderilor din producția agricolă cultivată în republică.

Pentru a ameliora situația întreprinderilor mici și mijlocii din Republica Moldova, considerăm esențială adoptarea următoarelor măsuri: ajustarea cadrului normativ de reglementare pentru a corespunde necesităților dezvoltării IMM-urilor, în special celor din sectorul real al economiei; îmbunătățirea accesului IMM-urilor la finanțare; creșterea competitivității IMM-urilor și încurajarea spiritului inovator; facilitarea dezvoltării IMM-urilor în regiuni; consolidarea parteneriatelor în afaceri.

Bibliografie

1. Activitatea întreprinderilor mici și mijlocii în Republica Moldova în anul 2023. În https://statistica.gov.md/ro/activitatea-intreprinderilor-mici-si-mijlocii-in-anul-2023-9557_61414.html
2. Activitatea întreprinderilor mici și mijlocii în Republica Moldova în anul 2022. În https://statistica.gov.md/ro/activitatea-intreprinderilor-mici-si-mijlocii-in-anul-2022-9557_60492.html
3. În: <http://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2018-Full-Report.pdf>

Capitolul 11 – IMPACTUL SOCIAL AL PROIECTELOR INVESTIȚIONALE IMPLEMENTATE CU SUPORTUL FINANCIAR AL BĂNCII GERMANE KREDITANSTALT FÜR WIEDERAUFBAU ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Chapter 11 – SOCIAL INVESTMENT IMPACT OF THE KREDITANSTALT FÜR WIEDERAUFBAU GERMAN BANK PROJECTS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Reghina ERHAN¹

Abstract

The Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW) is a German state-owned investment and development bank, headquartered in Frankfurt. Established in 1948 as part of the Marshall Plan, KfW is now the world's largest national development bank and Germany's third largest bank by balance sheet. KfW Development Bank finances governments, public enterprises, and banks involved in microfinance and Socialist Market Economy (SME) promotion in developing countries through various loan programs, ranging from market-based to highly subsidized, supported by Germany's federal aid budget.

KfW's „financial cooperation” is complemented by Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) through „technical cooperation.” Key sectors include water supply, renewable energy, and financial sector development, among others.

Germany has supported Moldova since 1993 with bilateral development cooperation amounting to approximately 333 million euros between 1993 and 2023. This aid focuses on reforms, regional development, and improving quality of life, particularly in rural areas. Recently, a 149-million-euro program has been launched to bolster Moldova's resilience, targeting crisis response, social, and economic stabilization and development.

The KfW projects in the Republic of Moldova exemplify the positive impact that targeted social investments can have on a nation's development. By improving social infrastructure, healthcare, education, and economic stability, KfW has made significant strides in enhancing the quality of life for Moldovan citizens. These efforts not only address immediate challenges but also pave the way for a more resilient and prosperous future. As Moldova continues to navigate its development journey, the contributions of institutions like KfW remain indispensable in achieving long-term social and economic goals.

Keywords: community development, impact investments, investment climate, responsible investments, social investments, sustainable investments

JEL: A130, Z130

Introduction

KfW is a well-known promoter of development programmes in Africa, Asia, Latin America and Southeast Europe on behalf of the Federal Government. The Bank finances investments and reforms initiatives in a wide variety of sectors, including health, education, water supply, energy, rural development and financial systems development.

Germany has been also supporting the Republic of Moldova: since 1993 and the total value of this support is about 333 million euros. On behalf of the German Federal Government, KfW is supporting Moldova via UNICEF in the areas of sustainable urban development, energy and energy efficiency, sustainable economic development and accommodating Ukraine refugees.

The KfW, which together with its subsidiaries DEG, KfW IPEX-Bank and FuB forms the KfW Bankengruppe (“banking group”), is a German state-owned investment and development bank, based in Frankfurt. As of 2014, it is the world's largest national development bank and as of 2018 Germany's third largest bank by balance sheet. Its name originally comes from Kreditanstalt für Wiederaufbau (“Credit Institute for Reconstruction”). It was formed in 1948 after World War II as part of the Marshall Plan.

¹ PhD student, Doctoral School of Social Science, Moldova State University, Republic of Moldova, trinity636232@gmail.com

According to the OECD, Germany's total official development assistance (ODA) (USD 35 billion, preliminary data) increased in 2022 due to an increase in in-donor refugee costs and increased contributions to international organizations. It represented 0.83% of gross national income (GNI).

KfW Projects implemented within the bilateral development cooperation with the Republic of Moldova

Development cooperation (DC) between the Republic of Moldova and the Federal Republic of Germany has existed since 1993. The DC programme is congruent with the priorities of the Association Agreement (AA) between the Republic of Moldova and the EU signed in 2014. Regional development and decentralization were identified as key areas of action with the aim of improving services for citizens. The DC programme is based on sector strategies relevant to the service sectors. These primarily concern the areas of (1) sustainable economic development, training and employment and (2) climate and energy.

At the time of the programme appraisal (2009), the focus was on improving good governance at municipal level. The promotion of good governance as a central cross-cutting theme in all development policy projects aims to support the Republic of Moldova as a transitional state in its democratic reform processes, anti-corruption and the strengthening of state institutions.

In 2012, the Parliament of the Republic of Moldova adopted the National Decentralisation Strategy, and the Action Plan aimed at transferring competences and financial resources from central to local authorities. The five main areas of the decentralisation strategy were: 1) decentralisation of competencies and services, 2) decentralisation of finances, 3) decentralisation of property and local development, 4) administrative capacity of local authorities, 5) democracy, ethics, human rights and gender equality.

The DC programme was oriented towards the further implementation of the reform agenda as part of the national decentralization strategy with the aim of clarifying and reorganising competencies, the financial constitution and the territorial structure. Also relevant was the public administration reform strategy (2016–2020), which aimed to create the conditions for the implementation of further reform projects by building efficient, effective and accountable public administration at the various institutional levels. In addition, the DC programme was closely aligned with the major sector strategies relevant to the service sectors. This includes the National Strategy for Water and Waste Water (2014–2028), the National Strategy for Waste Management (2013–2027) and the National Energy Efficiency Programme (2011–2020).

The “Moldova 2030” national development strategy focuses on access to safe sources of energy and water, wastewater systems, road infrastructure and IT infrastructure. The Republic of Moldova recognizes the improvement of quality of life as a priority area of development and focuses on the rehabilitation of social and socio-economic infrastructure. The intent is to improve the living conditions of the population, including vulnerable groups such as the rural population.

The projects implemented with the support of the KfW were in line with the national interests of Moldova and was generally suitable for contributing to economic and social development in the communities.

The **“Social Infrastructure and Energy Efficiency” project** was implemented as part of the German Financial Cooperation with the Republic of Moldova through the IP “Social Investment Fund of Moldova” (IP FISM). This Project was implemented between 2005-2020 and included 225 localities from 29 districts of the Republic of Moldova and was divided into three Grants:

1) **KfWI** in the amount of 4.65 million Euro launched in 2005 exclusively for communities with a population of up to 20,000 inhabitants in the southern part of the republic in the following 10 districts: Basarabeasca, Cahul, Cantemir, Taraclia, Leova, Cimişlia, Cauşeni,

Ștefan Vodă, Hincești and UTA Gagauzia. The direct beneficiaries of the project are 149,448 people.

2) **KfW2** in the amount of 5 million Euro launched in 2010 after signing the Project and Financing Agreement with KfW as a non-refundable grant for the implementation of the “Social Infrastructure and Energy Efficiency” Project for communities with a population of up to 20,000 inhabitants from the northern part of the republic, in particular, in the following 10 districts: Briceni, Dondușeni, Drochia, Edineț, Fălești, Florești, Glodeni, Ocnița, Rîșcani, Soroca and the villages of Balti municipality. The direct beneficiaries of the project are 148,939 people.

3) **KfW3** in the amount of 2 million Euro launched in March 2018 after the signing of Financing Agreement no. 2014 68 719 with the German Bank KfW as a non-refundable grant for the implementation of the “Social Infrastructure and Energy Efficiency” Project for projects of social and socio-economic infrastructure in localities in all geographical areas of the republic. The direct beneficiaries of the project are 82,741 people.

These Projects were implemented between 2005-2020 and included 225 localities from 29 districts of the Republic of Moldova. The purpose of the Projects was aimed at community development through the implementation of social infrastructure sub-projects (schools, kindergartens, sewage and drinking water supply systems, street lighting systems, the development of pedestrian access roads, etc.) and the establishment of partnership between the communities on both sides banks of the Dniester River with a specific focus on the efficient use of energy and the use of alternative energy resources.

Following the implementation of the “Social Infrastructure and Energy Efficiency” Project, thanks to the joint effort and partnership created between all community actors, more than 400,000 people have access to improved social services and a better quality of life. About 235 infrastructure objects were renovated and/or built within the Project, including schools, kindergartens, community centers, sports complexes, rest areas, aqueducts, roads, gasification systems, sidewalks and street lighting systems.

Another large-scale Project “Water supply and sanitation of the Cahul district” was financed on the basis of the Financing and Project Agreement concluded on August 1st, 2018 between KfW, the Republic of Moldova and the Municipality of Cahul, according to which KfW provided the Republic of Moldova with a grant of 23.5 million euros.

The objective of the project is to rehabilitate and expand the water supply and sanitation infrastructure in Cahul district. This activity will directly benefit the population of Cahul district by minimizing health risks, targeting local public authorities (Cahul Municipality, Cahul district, Cotihana and Crihana Veche), State Enterprise “Cahul Vodokanal”, Southern Regional Development Agency and civil society, as well as improving environmental protection and more rational use of natural resources. The total budget of the project will amount to 47.4 million euros in grant aid, including 13.9 million euros from the European Union. The grant resources will be implemented by 30 December 2026.

In addition to the aforementioned projects, the Government of the Federal Republic of Germany provided the Republic of Moldova with a grant of 40 million euros to ensure energy security of the population. The non-refundable budget support was provided through the KfW and was aimed to offset the sharp increase in energy costs for low-income populations.

Case-study: Passive house kindergarten in Călărași city

The day-to-day energy efficiency compartment is becoming increasingly relevant within European policies and represents a priority direction for countries that import energy resources and fuel. Given the fact that the expenses for electricity and for the consumption of natural resources have reached a high level of growth, the development of new technologies has a major priority.

An example of such a technology successfully implemented in the Republic of Moldova is the pilot project for the construction of the first public institution according to the standards of a passive house, within the framework of the German Grant and is represented by the

“DoReMicii” kindergarten in Călărași. At the moment of its construction, it was the most energy efficient public building in Moldova designed and built according to German energy efficiency standards. The institution built within the project obtained the Certificate for the first passive house in the region.

The construction technology called “Passive House” presents buildings that ensure a comfortable indoor climate both in summer and winter, without the need for a conventional heating source.

A European standard uses the term of a “*passive house*” technology, because the passive energy of solar radiation captured from the outside and then provided as thermal energy by some devices and the occupants of the house are sufficient to keep the house at a comfortable indoor temperature during the season cold. A component of the passive house concept are efficient technologies that minimize energy consumption from other sources (especially electricity for household appliances). The pilot project implemented in the Republic of Moldova confirms both the benefits mentioned above and the sustainability of the impact of the investments made. The DoReMicii Kindergarten, with a building area of 690.5 m², was designed and built according to German energy efficiency standards, with two levels and the following rooms: multipurpose room, 4 group rooms, 2 hallways with 2 changing rooms each, sanitary blocks, administrative office, medical point, laundry, kitchen, electrical and heating point, winter garden and technical room.

In order to make the energy used more efficient, civil works related to the installation of the technological equipment of the thermal plant equipped with biomass boilers, geothermal heating system and solar collectors with evacuated tubes, connected to the hot water network, including electrical equipment, automatic machine technological, fire-fighting and security; the equipment for automation and regulation of the heating system ensuring the constant temperature in the rooms depending on the temperature outside. At the same time, the building (foundation, walls, floors, roof) was thermally insulated with mineral wool and polystyrene, energy-efficient carpentry elements were used, and the ventilation and air conditioning system was designed and built according to the “Passive House” standard. After the completion of the civil works, the kindergarten was fully equipped with furniture for group rooms, kitchen and laundry equipment and others.

Following the implementation of the project, the beneficiaries have the possibility to save expenses related to the maintenance of the building by approximately 50% compared to the two kindergartens in the city, especially in the cold period of the year. In 2019, electricity consumption was 56,143 kWh/year or 122,523 lei, and expenses for the use of pellets – 34,157 lei (8.5 tons). The average temperature in the rooms varies from 20-25°C. The total investment for the construction of this kindergarten was about 1,000,000 Euro.

KfW Development Bank's commitment to the Sustainable Development Goals (SDGs)

Global challenges such as increasing global warming, the coronavirus pandemic, social crisis and international conflicts shape social and political discourse. They highlight the urgent need to drive the transition to a sustainable society. Against this background, the United Nations General Assembly adopted the Agenda 2030 with the Sustainable Development Goals (SDGs) at the UN Summit on Sustainable Development in September 2015.

As one of the world's leading promotional banks, KfW supports these 17 goals for environmentally, economically and socially sustainable development. These efforts reinforce the bank's claim to be a pioneer in shaping the transformation towards a better, more climate-friendly and more sustainable world. Based on its mandate as a promotional bank of the German Federal Government and the German federal states, KfW has been supporting the sustainable improvement of living and economic conditions for more than seventy years.

KfW manages its business on the basis of key megatrends: climate and environmental protection (SDG 6, 7, 12, 13, 14, 15 and others), digitalization and innovation (SDG 9 and others), social change (SDG 4, 10 and others) and globalization (SDG 7, 8, 9 and others). As a

“responsible bank”, KfW Group contributes to meeting all SDGs by promoting and financing countries, municipalities, companies and private individuals in Germany, Europe and around the world. Since no international standards have been established to date with view to reporting SDG-contributions in the financial sector, KfW has developed its own group-wide SDG mapping. KfW is thus transparent about which positive SDG contributions can be expected from its new commitments every year. KfW Group contributes to all 17 SDGs. The focus on promotion and financing is reflected in the SDG mapping. KfW makes the biggest contributions to:

- SDG 7 – Affordable and Clean Energy
- SDG 8 – Decent Work and Economic Growth
- SDG 11 – Sustainable Cities and Communities
- SDG 13 – Climate Action

KfW is a pioneer in the banking sector with its volume-based SDG mapping. KfW largely updates its annual SDG mapping automatically on the basis of the new commitments made the previous financial year.

SDG mapping of KfW Group

UN SDG - Sustainable Development Goals	Financial year 2023 in EUR million	Financial year 2022 in EUR million
SDG 1 No Poverty	3,414	4,012
SDG 2 Zero Hunger	391	742
SDG 3 Good Health and Well-Being	2,555	2,723
SDG 4 Quality Education	4,172	4,206
SDG 5 Gender Equality	948	565
SDG 6 Clean Water and Sanitation	1,923	1,809
SDG 7 Affordable and Clean Energy	46,815	57,690
SDG 8 Decent Work and Economic Growth	51,322*	40,468*
SDG 9 Industry, Innovation and Infrastructure	24,660	20,041
SDG 10 Reduced Inequalities	3,702	4,500
SDG 11 Sustainable Cities and Communities	28,883	49,962
SDG 12 Responsible Consumption and Production	439	542
SDG 13 Climate Action	35,104	57,287
SDG 14 Life Below Water	227	217
SDG 15 Life on Land	1,014	990
SDG 16 Peace, Justice and Strong Institutions	842	592
SDG 17 Partnerships for the Goals	2,020	1,963

Source: KfW and Sustainable Development Goals (SDGs)

The SDG mapping depicted was adjusted for special effects from mandated transactions amounting to 54.24 billion EUR in FY 2022 and 11.5 billion EUR in FY 2023 to stabilize and secure energy supply in Germany, which were carried out on behalf of the German government. As for the Projects implemented in the Republic of Moldova within the financial support of KfW, they correspond to the sustainable development objectives of the UN, namely:

1. Ensuring a healthy lifestyle and promoting well-being for all,
2. Ensuring inclusive and equitable quality education and promoting lifelong learning opportunities for all,
3. Ensuring the availability and sustainable use of water and sanitation for all,

4. Ensuring access to affordable, reliable, sustainable and modern energy for all,
5. Promoting sustainable, inclusive economic growth, full and productive employment and decent work for all,
6. Building a strong infrastructure, promoting inclusive and sustainable industrialization and innovation,
7. Ensuring openness, security, resilience and sustainability of cities and towns,
8. Promoting peaceful and inclusive societies for sustainable development, ensuring everyone's access to justice and building effective, accountable and inclusive institutions at all levels,
9. Strengthening the means of achieving sustainable development and revitalizing the mechanisms of the global partnership for sustainable development.

SDG trends for Moldova

Source: Moving closer to the European Union²

Conclusions

The KfW Development Bank has played a crucial role in the development of the Republic of Moldova since 1993, contributing to numerous projects aligned with national strategies and EU agreements. Its support spans critical sectors like social infrastructure, energy efficiency, water supply, sanitation, and decentralization, all of which aim to improve the living standards and economic conditions in Moldova.

Through the bilateral cooperation between Germany and Moldova, KfW has successfully implemented projects that impact vulnerable populations in rural areas. Significant investments such as the “Social Infrastructure and Energy Efficiency” project and “Water Supply and Sanitation of the Cahul District” project exemplify KfW's commitment to fostering sustainable community development and infrastructure rehabilitation. The innovative construction of

² Moving closer to the European Union: <https://www.bmz.de/en/countries/moldova>

energy-efficient buildings, such as the passive house kindergarten in Călărași, demonstrates the bank's forward-thinking approach to addressing environmental concerns and reducing energy costs.

KfW's work in Moldova is also aligned with the global Sustainable Development Goals (SDGs), particularly in areas such as clean energy, sustainable communities, economic growth, and climate action. By focusing on these goals, KfW contributes to a broader global effort toward a more sustainable, inclusive, and resilient future.

In conclusion, KfW's strategic and financial contributions have significantly advanced Moldova's developmental trajectory, improving social services, infrastructure, and governance while promoting sustainability. Its projects serve as a model for effective international cooperation that balances economic growth with environmental and social responsibility.

Bibliography

1. *About the project database*. [on-line]: KfW Development Bank Projects. [quoted on 11.09.2024]. Available: <https://www.kfw-entwicklungsbank.de/International-financing/KfW-Development-Bank-Projekte/>
2. *Casă pasivă*. [on-line]: Wikipedia, free encyclopedia. [quoted on 12.09.2024]. Available: https://ro.wikipedia.org/wiki/Casă_pasivă
3. *Ex-post evaluation. Social infrastructure and energy efficiency II, Republic of Moldova*. [on-line]: KfW Development Bank. [quoted on 11.09.2024]. Available: https://www.kfw-entwicklungsbank.de/PDF/Evaluierung/Ergebnisse-und-Publikationen/PDF-Dokumente-L-P_EN/Moldau_SozInfra_2023_E.pdf
4. *Germany will provide the Republic of Moldova with a grant of 40 million euros to ensure energy security of the population*. [on-line]: Locals, 09.11.2022. [quoted on 11.09.2024]. Available: <https://locals.md/2022/grant-ot-germanii/>
5. *Impact Study for the Implementation of the Programme "Social Infrastructure and Energy Efficiency"*. Ch.: POLIEXPERT, 2020. 96 p.
6. *KfW and Sustainable Development Goals (SDGs)*. [on-line]: KfW [quoted on 13.09.2024]. Available: <https://www.kfw.de/nachhaltigkeit/About-KfW/Sustainability/Strategie-Management/KfW-und-SDG/>
7. *KfW*. [on-line]: Wikipedia, free encyclopedia. [quoted on 11.09.2024]. Available: <https://en.wikipedia.org/wiki/KfW>
8. *Moving closer to the European Union*. [on-line]: Federal Ministry for Economic Cooperation and Development (BMZ) [quoted on 13.09.2024]. Available: <https://www.bmz.de/en/countries/moldova>
9. *Reforms to reach EU goals*. [on-line]: KfW Development Bank Local Presence. [quoted on 11.09.2024]. Available: <https://www.kfw-entwicklungsbank.de/International-financing/KfW-Development-Bank/Local-presence/Europe/>
10. Ulrike Dangelmaier. *The SDG mapping of KfW Group*. [on-line]: KfW Roadmap Sustainable Finance, 30.06.2022. [quoted on 13.09.2024]. Available: <https://www.kfw.de/nachhaltigkeit/Dokumente/Sonstiges/SDG-Methodenpapier-DE-EN-2.pdf>

Capitolul 12 – CERCETAREA METODELOR DE EVALUARE A MANAGEMENTULUI RISCURILOR ÎN CADRUL SERVICIULUI VAMAL BAZATE PE ANALIZA A BIG DATA

Chapter 12 – RESEARCH OF RISK MANAGEMENT ASSESSMENT METHODS WITHIN THE CUSTOMS SERVICE BASED ON BIG DATA ANALYSIS

Mircea GUTIU¹

Abstract

In the digital age, the abundance of data presents new avenues for risk assessment in various sectors. This article delves into risk assessment methods within the Customs Service that leverage big data analytics, aiming to provide a more comprehensive understanding of risks. It reviews machine learning techniques, predictive analytics algorithms, and neural network models, highlighting their strengths and limitations. The study also addresses the ethical aspects and challenges related to the confidentiality of commercial or personal data and the influence of these technologies on decision-making. The findings underscore the necessity for robust regulatory frameworks and transparent practices to harness the benefits of big data analytics in Customs risk management while safeguarding business-critical data.

Keywords: customs service, risk management, machine learning, big data, national security

JEL: C55, G32

Introduction

In the era of digital commerce, cloud computing, big data, artificial intelligence, customs, and other border authorities, government structures, and business processes are also being reshaped.

Border control departments rely on information technologies and big data to carry out effective policies in high cross-border trade risks, considering national priorities and resource availability. This is why customs administrations look at big data and implement it in their decision-making system. Unlike conventional data, big data covers a wide range of data. It can be structured and tailored or unstructured. Specific knowledge and skills are required to include such diverse data in customs operations. Advanced analysis techniques, which can improve the understanding of the latent risks associated with the subject matter of the controls, are one of the cornerstones of the analysis procedure. By analyzing big data, the customs authority performs a short- and long-term forecast based on a broader view of the situation. In this context, the predictive Analysis of risk management data within the Customs Service is correct and effective. This paper will research systems that can be used for predictive risk management analysis based on customs administration data. Predictive analytics tools for big data and their contribution to mass data management in customs structures will be researched.

Research purpose and method

The studies whose research object is using big data or neuro-learning in the risk management of Customs Services are diverse (Hussam et al., 2020). A notable research method involves a distributed risk assessment system that uses the Local Outlier Factor (LOF) algorithm. This system helps customs authorities detect risky shipments early, minimizing the need for physical inspections and alleviating pressure on customs resources. Using big data allows the system to analyze patterns, improving the identification of potentially dangerous shipments without disrupting trade flows.

¹ PhD student, Academy of Economic Studies of Moldova, National Institute for Economic Research, Republic of Moldova, gutium.mircea1991@gmail.com

Fan, Huan, Gang Li, Hongyi Sun, and T. C. E. Cheng emphasize the importance of aligning information processing capabilities with supply chain complexity and volatility to manage risks and improve performance (Huan, et al., 2017).

Giordani explores using AI and web crawling technologies to improve customs risk management in e-commerce. It focuses on the possibility of automating the detection of discrepancies between customs declarations and online product information. The system collects product descriptions, compares declared values with online prices, and flags suspicious entries for further inspection by authorities. This solution addresses the increasing complexities of e-commerce imports, especially from China (Giordani, 2018)

Laszuk, Mirosława, and Dana Šramková discuss the evolving role of customs law as an international trade balance between trade facilitation and security assurance. The authors explore how customs authorities face regulatory compliance challenges, technological advances, and security risks, particularly in the context of globalization and increased trade flows. Researchers highlight the tension between trade facilitation and security measures, calling for modernized legal frameworks in customs law (Laszuk et al., 2021)

David Widdowson discusses strategies for improving customs risk management and compliance through an integrated approach. It highlights the need for customs administrations to balance enforcement with trade facilitation, focusing on a risk-based approach to optimize resource use. Widdowson emphasizes the importance of collaboration between customs authorities and the business community, leveraging technology, data analytics, and international cooperation to improve compliance while minimizing trade disruption (Widdowson, 2020).

John Boyd's OODA loop and the possibility of its implementation in risk management

Various theoretical data analysis systems involve digital databases, such as Boyd OODA (Observe, Orient, Decide, Act) loop. This system, created by military pilot Col. John Boyd, was initially intended to assist military aircraft pilots in analyzing and making quick decisions in extreme conditions. Although the OODA system was created to make fast decisions in aerial combat, it is also used in other spheres.

The OODA loop methodology, developed by John Boyd, has advantages and disadvantages. The benefits of the OODA loop are that it is very versatile, flexible, and adaptable.

The OODA loop helps you quickly adapt to changing conditions, is instrumental when the environment changes rapidly and requires a quick response. Improving the efficiency of decision-making, a systematic approach to observation, orientation, decision-making, and action helps to improve the quality of decisions by avoiding impulsive and rash steps. Close observation and guidance based on current information allow researchers to understand the situation better and make more informed decisions. The versatility of the OODA loop is based on the fact that it can be applied in various fields, from military operations to business and crisis management in the public sector, like customs service. Implementing an OODA loop requires discipline and skill, especially in the orientation phase, where complex information must be interpreted correctly, requiring high skills for Customs Service workers. There is also a risk of information overload in the observation and orientation phase, where a large amount of data can make the decision-making process more manageable. A constant focus on observation and Analysis can lead to "analysis paralysis when excessive Analysis and doubt prevent an organization from making timely decisions and actions. The effectiveness of an OODA loop is highly dependent on the quality and timeliness of the information received; decisions can be flawed if the data is incorrect or outdated (Boyd, 2018)

Also, LOOP can be integrated with Adaptive Learning Platforms, which represent platforms that use artificial intelligence to analyze the interaction of platform users with each other, third parties, or the operational environment itself. These systems include Smart Sparrow, Knewton, and Dreambox, often used to adapt educational material in real-time.

This brings up issues such as the ethical issue of automating decision-making. It can lead to discrimination or incorrect decisions due to erroneous data. In the same case, using the OODA loop in trade can lead to a significant advantage for a country, creating a situation of unfair competition.

The OODA loop can be effectively used in risk management, especially where risks are subject to rapid change, such as in the Customs sphere. Boyd's OODA loop can be effectively used in case of the emergence of new risks due to new commitments and trade pacts, economic embargoes, high risk of smuggling, etc.

Pre-Pol risk management

Another method of risk management created for the police has also been very effective in other systems. It can also be used within the Customs Service.

For example, the Qlik Sense surveillance system, similar to Pred-Pol, a data-driven predictive surveillance system, and its reliance on data for various organizations, including healthcare and police, were being studied. Using it and creating a network with similar systems increases its efficiency significantly (Pearson et al., 2024).

Qlik Sense is more comprehensive than other systems implemented in the presentation of UK police forces. It is fully operational with multiple applications using predictive analytics covering both geographies and individualized types of predictive policing (Couchman, 2019).

At the same time, there is an ethical problem related to data protection. Given that Qlik Sense uses massive commercial data, weak database protection can compromise it. In the event of erroneous data, incorrect decisions can occur, which can have serious consequences. In the hands of governments or other influential organizations, analytical platforms such as Qlik Sense can manipulate public opinion or create distorted reports in favor of specific interests.

PredPol (Predictive Policing) is a predictive policing system that uses algorithms to predict the likelihood of crimes occurring in certain areas and at certain times. Based on historical crime data, the system identifies hot spots where future crimes may occur and dispatches police patrols there.

The system helps rationally allocate resources, directing them where they are most needed and maximizing optimization. Pred-Pol provides data for long-term planning and decision-making based on trend analysis. It accelerates the processing of large volumes of data and makes it more accessible for real-time use by analyzing historical data.

Customs authorities can use the system to analyze historical data on seizures, smuggling incidents, trade violations, and other risk indicators. The system can then predict the locations and times when these risks are most likely to occur. The availability of risk tools in pretrial release decision-making appears to be widespread (Sabol et al., 2022).

By analyzing patterns such as the most smuggled good types, the highest-risk countries of origin, and seasonal trends, customs can better allocate resources to high-risk areas.

Customs officers can be strategically deployed based on system-predicted risk levels. For example, suppose the system predicts a high probability of smuggling in specific shipments or at certain border crossing points. In that case, customs can allocate more personnel or inspection resources to those areas. This can improve the effectiveness of border controls without overwhelming resources, as it helps to focus inspections on higher-risk targets.

Instead of random inspections, customs authorities can use the Pred-Pol system to identify high-risk shipments, vehicles, or individuals for a more thorough inspection. This targeted approach can reduce the time and costs associated with random inspections while improving the detection of illegal goods or other risks.

The system can track and flag unusual trading patterns or behavior that may indicate emerging risks. For example, suppose there is a sudden increase in shipments from a region known to produce counterfeit goods. In that case, the system can alert customs officers to increase vigilance in monitoring shipments from that area. Similarly, the system can detect changes in smuggling methods or routes and suggest adjustments to inspection procedures.

The Pred-Pol system could be integrated into customs risk profiling, where specific shipments, containers, or people are flagged for potential risk based on their characteristics or patterns that match previous violations. By predicting high-risk profiles, customs authorities can focus their attention on these profiles, leading to more efficient and accurate risk management.

Customs services often need to coordinate with other agencies (national and international) for effective border management. Using a predictive system, customs authorities can share risk data with neighboring countries to create a more unified approach to cross-border threats, such as smuggling networks that operate across multiple borders.

As new data is continuously fed into the system, PredPol can dynamically adjust risk assessments. This means that customs authorities can respond in real time to changes in risk levels, such as adjusting inspections if the system detects an increase in illegal activities or identifying new smuggling routes.

Conclusion

In conclusion, using advanced data analysis technologies, such as big data Neuro-learning and adaptive learning platforms, represents a significant opportunity for Customs Services around the globe. These tools enable more effective risk management, improving the security and facilitation of international trade. Predictive analytics methods and distributed systems, such as PredPol, Qlick Sense, and the OODA loop, provide a forward-looking system for risk anticipation and prevention, quickly adapting to changes in the international trade environment.

At the same time, big data technologies can help improve smuggling detection and optimize resources by focusing on high-risk areas. The rapid data exchange between customs services in different countries has become essential in an increasingly interconnected and digitized world. This collaboration can contribute to a unified and practical approach to cross-border threats, strengthening security and facilitating trade flow.

Using data systems based on AI and big data can lead to ethical and decision-making problems, such as erroneous data, incorrect decisions, information leaks, manipulation, or discrimination.

Finally, integrating these technologies in customs risk management, especially in developing countries such as the Republic of Moldova, can substantially improve the activity's efficiency and reduce risks within the Customs Service's operations.

Declarație de interes

Studiile au fost efectuate în cadrul Subprogramului 030101 „Fortificarea rezilienței, competitivității și durabilității economiei Republicii Moldova în contextul procesului de aderare la Uniunea Europeană” (finanțare instituțională).

Bibliography

1. Couchman, H. (2019). Policing by Machine: Predictive Policing and the Threat to Our Rights. LIBERTY, January. Disponibil: <https://www.libertyhumanrights.org.uk/wp-content/uploads/2020/02/LIB-11-Predictive-Policing-Report-WEB.pdf>.
2. Huan, Gang Li, Hongyi Sun, and T. C. E. Cheng. (2017). An information processing perspective on supply chain risk management: Antecedents, mechanism, and consequences. International Journal of Production Economics 185: 63–75. Disponibil: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0925527316303383?via%3Dihub>
3. Giordani, Alessandro. (2018). Artificial Intelligence in Customs Risk Management for e-Commerce: Design of a Web-crawling Architecture for the Dutch Customs Administration. Computer Science, Business. TLDR. Disponibil: <https://www.semanticscholar.org/paper/Artificial-Intelligence-in-Customs-Risk-Management-Giordani/64c04084854122fd149b03c28d7c8bc1c70e53c3>
4. Hussam Juma, Khaled Shaalan & Ibrahim Kamel. (2020). Customs-Based Distributed Risk Assessment Method Conference paper pp 417–429 disponibil: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-981-15-2767-8_37

5. John R. Boyd. (2018). *A Discourse on Winning and Losing*. Air University Press. Disponibil: https://www.coljohnboyd.com/static/documents/2018-03__Boyd_John_R__edited__Hammond_Grant_T__A_Discourse_on_Winning_and_Losing.pdf
6. Laszuk, Mirosława, Dana Šramková. (2021). Challenges of Customs Law during the Paradigm of “Facility and Security” in International Trade. *Białostockie Studia Prawnicze* 26: 9–21.
7. Pearson, E., Bjerg Jensen, R. & Adey, P. (2024). Pred-Pol-Pov: Visibility, Data Flows, and the Predictive Policing of Poverty. *Surveillance & Society*, 22(2), 120–137. <https://doi.org/10.24908/ss.v22i2.15826>. Disponibil: <https://www.erudit.org/fr/revues/survsoc/2024-v22-n2-survsoc09422/1112223ar.pdf>
8. Widdowson, David. (2020). Managing customs risk and compliance: An integrated approach. *World Customs Journal* 14: 63–80. Available online: <https://worldcustomsjournal.org/archive/volume-14-number-2-september-2020/>
9. Sabol, W., Bauman M. (2022). Forecasting and Criminal Justice Policy and Practice. *American Journal of Criminal Justice* 47(1). Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/366385346_Forecasting_and_Criminal_Justice_Policy_and_Practice

Capitolul 13 – DIGITALIZAREA ÎN TRANSFORMAREA ECONOMIEI ȘI A PIETEI MUNCII: BENEFICII ȘI PROVOCĂRI

Chapter 13 – DIGITIZATION IN THE TRANSFORMATION OF THE ECONOMY AND THE LABOR MARKET: BENEFITS AND CHALLENGES

Diana IGNATIUC¹
Felicia PETREA²

Abstract

This study analyzes the effects of digitization and the development of online businesses on the labor market and the economy as a whole. The pandemic had an increased impact on the transformation of the labor market, and in this context businesses continued this digitization process. The aim of this study is to analyze how digitization affects economic structures, the demand for skills in the labor market and how traditional businesses adapt to the digital economy. In carrying out this study, the data provided by the National Bureau of Economic Research and the World Bank, as well as the official statistical data published by the World Economic Forum, were researched. Following the analysis of the research results, an important conclusion is that access to the Internet and digitalization of business contribute to increasing the productivity of employees and companies. Digitization is an important factor in the career development process of employees, and digital skills increase the chances of obtaining a higher salary or employment in a better job position. The process of digitization and innovation in the economy, according to forecasts, in the next 5 years will produce major changes in the structure of the labor market, but also in the number of jobs available on the market.

Keywords: Labor market, labor digital skills, job demand and supply, digitalization, business transformation, technological progress

JEL: E2, O1, J2

Introduction

The technological growth and development of digital tools in the last few decades has completely changed the way the global economy evolves, and online businesses are some of the main participants in this transformation. Certainly, the COVID-19 pandemic was one of the factors that accelerated the digitalization process, as a result the importance of e-commerce and online business in the world economy increased. Next, the aim is to determine the impact of online business and digitization on the economy and the labor market, focusing on how structural changes occur and the main challenges that appear in this dynamic economic environment, but also on the labor market.

It is important through this study to understand the impact of digitization on the structure of the labor market, on the demand and supply of skills on the labor market, but also the transformations that traditional businesses go through in the process of adapting to this increasingly digitized economy. Along with the digitalization and business transformation process, there are also major changes in the type of skills required on the labor market.

Internet access within companies is one of the main reasons for the increase in the productivity of businesses, but also of company workers, a fact confirmed by the World Bank study. According to this study, workers in developing countries are more likely to earn higher wages or find a better-paying job.

The main goal of this article is to analyze and determine the perspective of the development of the labor market in the context of digitalization, to determine the changes in

¹ PhD, Associate Professor, Academy of Economic Studies of Moldova, ignatiuc.diana.dmitri@ase.md

² University assistant, Academy of Economic Studies of Moldova, petreafeliciamd@gmail.com

skills required on the labor market, but also how digitalization will affect the global economic environment. It is based on the analysis of current data, forecasts, but also previous studies from the works of the National Bureau of Economic Research Organization for Economic Co-operation and Development, World Bank, etc.

The impact of digitalization on the economy and business

The way the economy, but also businesses, work in the 21st century has been significantly impacted by digitization. The pandemic has contributed to the acceleration of the digitization process, contributing to changing the way people interact, consume and produce in the economic environment.

The impact of the Internet has also significantly increased the Gross Domestic Product worldwide. Worldwide, thanks to the development of the Internet, an increase in GDP by 3.4 percent was certified in the countries analyzed, according to research carried out by the McKinsey Global Institute.

The influence of the Internet on the economy can be analyzed from several perspectives. First, it is clear that the Internet has a direct impact on GDP, a fact demonstrated by the increase in the number of online transactions, but also by their diversity. Several online business models based on the Internet, for example e-commerce, online services, digital advertising, have had and continue to have an increased impact on economic growth. A study carried out by McKinsey (2011) shows that if the Internet were considered an independent sector, it would have a larger share of GDP than agriculture or energy.

In addition to the direct benefits and impact of the Internet on the economy, it also has an indirect positive impact on several economic sectors. Digitization offers traditional companies, not those involved in online business, the opportunity to penetrate new markets, optimize supply chains and follow the path of innovation in the production of goods and services. This became visible during the COVID-19 pandemic, when more businesses decided to accelerate the speed of digitization and respond quickly and promptly to changes in the business environment. Thanks to digital transformation, businesses have been able to operate during the crisis and continue their activity, and even innovate and come up with new products or services. This has made the forced digitization imposed by COVID-19 a new growth opportunity for businesses.

Technological progress has also had the Internet as an essential factor. The Internet is essential for the development of such areas as artificial intelligence or big data. These new technologies and areas offer new opportunities for streamlining and customizing processes in many industries, starting from manufacturing to services, and as a result contribute to the increase of the GDP.

Increasing labor productivity is another important aspect of the Internet's impact on the economy. Companies can work more efficiently and certainly improve their internal processes, but also collaborate with partners around the world in a quick time thanks to the Internet. This contributes to economic growth in general, but at the same time helps to increase the productivity of enterprises.

We cannot fail to highlight the impact that the Internet is having on work and the workforce. Thanks to the Internet, new forms of work have appeared, such as remote work or freelancing. In an increasingly digitized and globalized labor market, new opportunities are created for workers and the opportunity to work flexibly and adapt quickly to change is offered.

The transformation of the labor market and the impact of digitalization

Economists had long forecasted changes in the labor market as a result of automation and technological advancements. A study published by the McKinsey Global Institute in November 2017 predicted that “at least one-third of the activities involved in about 60% of current occupations could be automated, while only 5% of occupations could not be automated at all.”

The study emphasizes that the transformation of jobs does not solely depend on automation but also on several other factors, such as:

- The cost of developing automation technologies;
- The cost of implementing automation;
- Labor market evolution;
- Social impact and acceptance;
- Regulatory acceptance;
- Other benefits of automation.

The impact of COVID-19 and the global pandemic has been a significant catalyst for accelerating the digitalization and automation of the labor market. According to data from the U.S. Bureau of Labor Statistics³ published in 2022, around 60% of employees in the United States worked remotely due to the pandemic, with 22% intending to maintain this practice after the pandemic ends, although this represents only half of the percentage of employees who would prefer to work from home in the future.

According to FORBES Advisor telecommuting statistics in 2023, 12.7% of full-time employees work only from home, and another 28.2% work in a hybrid model. In the same study, the desire of about 65% of employees to work remotely is noted.

The desire to work remotely is one of the consequences of digitalization on the labor market, and this percentage of 65 percent of workers opting for remote work predicts considerable changes in the labor market.

An important factor that needs to be mentioned in this context is the fact that: “In 2022, 38% of the workforce are millennials and Generation Z. By 2028, they will represent more than half (58%) of the workforce”, according to the article published by Ranktracker. Due to the specific digital habits of Generation Z, digitization will inevitably continue in the next 4 years to have a considerable impact on the labor market, the demand for skills in the labor market and the demand for labor.

The World Economic Forum carried out the study “The Future of Jobs Report”, which emphasizes the important and rapid changes related to the skills required in the labor market as a result of digitalization and technological progress. Among the main skills sought on the labor market were identified: machine learning, artificial intelligence, data analysis, etc. An important aspect highlighted in this study is that the demand for human skills and abilities such as creativity, critical thinking and other interpersonal skills is constantly increasing in the labor market.

Workers with such skills are distinguished by the fact that they can innovate, solve complicated problems, but also work effectively in various teams. When we talk about automation, according to the McKinsey Global Institute study, these skills are essential because many of them cannot be replaced or performed by machines or algorithms.

³ U.S. Bureau of Labor Statistics. (2022). Remote work and productivity: Evidence from US microdata. <https://www.bls.gov/osmr/research-papers/2022/pdf/ec220060.pdf>

Studies by the World Bank demonstrate that older workers or those with a lower level of education have a competitive disadvantage in changing the demand for skills in the labor market. To ensure that digitization has a positive and equitable impact on the labor market and guarantees progress, strategies are needed to enable older groups of workers or those with a low level of education to integrate more easily and cope with competitiveness on the labor market.

According to the findings of the McKinsey Global Institute, automation and digitization in the labor market can certainly lead to the decline of some types of jobs, especially those repetitive or routine types, but at the same time, they can contribute to the creation of new types jobs.

For example, the Software Development Academy⁴, in an article on their website, lists 25 future occupations in the IT field, with demand for these positions emerging alongside the development of the digital sector. Examples of these occupations include:

- Artificial Intelligence Engineer;
- Data Scientist;
- Software Engineer;
- Information Security Analyst;
- Computer Science Researcher;
- Data Analyst;
- IT Manager;
- Database Administrator;
- Web Developer;
- Hardware Engineer;
- Systems Analyst;
- Network Architect;
- DevOps Engineer;
- Java Developer;
- Technical Sales Engineer;
- IT Trainer/Mentor;
- Python Developer;
- PHP Developer;
- Mobile Application Developer;
- Product Manager;
- Web Designer (UI/UX Designer);
- Machine Learning Engineer;
- Database Developer;
- Software Tester;
- Systems Analyst.

Due to the new requirements in the labor market, the demand for workers' skills is also different compared to previous years. For example, in the study carried out by the World Economic Forum it is suggested that in the year 2023, the list of skills required on the labor market is as follows:

- Machine learning

⁴ Școala Informală de IT. (n.d.). Meserii de viitor. <https://sdacademy.ro/blog/meserii-de-viitor/>

- Artificial intelligence
- Data analysis
- Creativity
- Critical thinking

Analyzing the data published by the World Economic Forum we can see that there will be major structural changes in the labor market, which will be determined in particular by automation, digitization and the adoption of advanced technologies. According to the analysis, it is found that in the next five years, approximately 69 million new jobs will be created, while 83 million will be eliminated. This will reduce the total number of jobs by about 14 million.

Among the main areas contributing to this dynamic is the rapidly growing demand for specialists in artificial intelligence and machine learning. Of the total respondents in this study, 52% expect access to digital solutions to be a positive factor in creating more jobs in the field of digital commerce. Table no. 1 shows the approximate data on the number of jobs that are forecast to grow in the next 5 years.

Table no. 1. Largest job growth in the next 5 years (millions of jobs)

Field	Expected growth
Agricultural equipment operators	2,7
Heavy truck and bus drivers	2,15
Vocational education teachers	2,1
Mechanics and machinery repairers	2,08
Business development professionals	2,07
Building frame and related trades workers	2,01
University and higher education teachers	1,65
Electrotechnology engineers	1,6
Sheet and structural metal workers, moulders and welders	1,25
Special education teachers	1,2
Light truck or delivery services drivers	1,15
Digital transformation specialists	1,13
Construction laborers	1,12
Sustainability specialists	1,11
Digital marketing and strategy specialists	1,1

*Source: Created by the author based on World Economic Forum, Future of Jobs Survey 2023.
https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2024.pdf*

Analyzing the declining jobs, secretarial or clerical jobs, but also data entry operators, cashiers and administrative or executive secretaries are predicted to be in rapid decline. Compared to previous reports published by the World Economic Forum in the years 2016, 2018, 2020, it can be seen that the downward trend of jobs in these fields is consistent and evolving in the forecasted direction.

Analyzing the data presented in previous studies, we can see that not only the fields impacted by digitization are going to increase the demand for labor, but a significant increase can also be seen for agricultural equipment operators, heavy truck and bus drivers, as well as teachers vocational education. At the opposite pole, however, there is a decrease in demand for data entry operators, accounting, payroll and bookkeeping operators. This decrease is due to the

development of artificial intelligence and digitization. Table no. 2 shows the approximate data regarding the number of jobs that are forecast to decrease in the next 5 years.

Table no. 2. Largest job decline in the next 5 years (millions of jobs)

Field	Expected growth
Data entry clerks	-8.5
Administrative and executive secretaries	-6.25
Accounting, bookkeeping and payroll clerks	-4.8
Security guards	-3.5
Building caretakers and housekeepers	-2.6
Cashiers and ticket clerks	-2.45
Material-recording and stock-keeping clerks	-2.0
Postal service clerks	-1.85
Bank tellers and related clerks	-1.25
Shop salespersons	-1.1
Telemarketers	-1.1
Client information and customer service workers	-1.0
Business services and administration managers	-0.9
Door-to-door sales workers, news and street vendors, and related workers	-0.85

*Source: Created by the author based on World Economic Forum, Future of Jobs Survey 2023.
https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2024.pdf*

Conclusions

In conclusion, the labor market in the coming years will continue to be influenced by digitalization and technological progress, registering significant increases in the demand for labor in the technological sectors, and decreases in traditional, clerical, accounting and administrative jobs. This change in the labor market will require from employees and those who are looking for a job adaptability and change of skills, permanent learning of new skills, to face the new demands and opportunities in the market.

Based on the analysis of the aforementioned data, we can conclude that:

- In the next 5 years, digitization and technological progress will be the main factors determining the transformation of the labor market and the creation of new skills trends needed in the market;
- Digitization will have a predominantly positive impact on the labor market.
- Jobs with repetitive and routine tasks would be closed as a result of digitization and process automation.
- Employees who want to maintain a high degree of competitiveness on the labor market should be in permanent development and acquire new modern skills.
- Governments should think of mechanisms to help older people, as well as those with a low level of education, to adapt more easily to changes in the demand for skills in the labor market.
- The educational system should adapt to new requirements on the labor market in order to train competent specialists and provide quality educational services.
- Employees of jobs exposed to the risk of transformation or disappearance should think about re-profiling or learning new skills.

– For employees, it becomes indispensable to acquire soft skills and continuous personal development in order to remain competitive on the labor market.

Bibliography

1. Forbes. (2023, January 17). Remote work statistics: Navigating the new normal. <https://www.forbes.com/advisor/business/remote-work-statistics/#:~:text=Specifically%2C%2038%25%20of%20men%20work,policies%20to%20ensure%20equal%20opportunities.> [accesat la 15.05.2024]
2. McKinsey & Company. (2011, May). Internet matters: The net's sweeping impact on growth, jobs, and prosperity. <https://www.mckinsey.com/industries/technology-media-and-telecommunications/our-insights/internet-matters> [accesat la 15.05.2024]
3. McKinsey & Company. (2017, November). Jobs lost, jobs gained: What the future of work will mean for jobs, skills, and wages. <https://www.mckinsey.com/featured-insights/future-of-work/jobs-lost-jobs-gained-what-the-future-of-work-will-mean-for-jobs-skills-and-wages> [accesat la 15.05.2024]
4. National Bureau of Economic Research. (2022, August). The effect of e-commerce expansion on local retail. <https://www.nber.org/digest/202208/effect-e-commerce-expansion-local-retail> [accesat la 18.05.2024]
5. Organisation for Economic Co-operation and Development. (n.d.). Labour market transitions: Challenges for employment and social policy. <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/236588526334.pdf?expires=1712406814&id=id&accname=guest&checksum=D58F19D690C77DDB5CA5E6424CF7DE18#:~:text=URL%3A%20https%3A%2F%2Fwww.oecd> [accesat la 18.05.2024]
6. Ranktracker. (2023). The 58 number of remote work statistics. <https://www.ranktracker.com/ro/blog/the-58-number-of-remote-work-statistics/> [accesat la 15.05.2024]
7. Școala Informală de IT. (n.d.). Meserii de viitor. <https://sdacademy.ro/blog/meserii-de-viitor/> [accesat la 10.05.2024]
8. U.S. Bureau of Labor Statistics. (2022). Remote work and productivity: Evidence from US microdata. <https://www.bls.gov/osmr/research-papers/2022/pdf/ec220060.pdf> [accesat la 10.05.2024]
9. World Bank. (2022, October 18). Can internet access lead to improved economic outcomes? <https://blogs.worldbank.org/en/digital-development/can-internet-access-lead-improved-economic-outcomes> [accesat la 10.05.2024]
10. World Economic Forum. (2016). The future of jobs report 2016. <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-2016/> [accesat la 27.05.2024]
11. World Economic Forum. (2018). The future of jobs report 2018. <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2018/> [accesat la 27.05.2024]
12. World Economic Forum. (2020). The future of jobs report 2020. <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2020/> [accesat la 27.05.2024]
13. World Economic Forum. (2023). The future of jobs report 2023. <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2023/#:~:text=URL%3A%20https%3A%2F%2Fwww.weforum.org%2Fpublications%2Fthe> [accesat la 27.05.2024]
14. World Economic Forum. (2024). The Global Risks Report 2024. https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2024.pdf

Capitolul 14 – TENDINȚA ÎNTREPRINDERILOR DIN INDUSTRIA ALIMENTARĂ A REPUBLICII MOLDOVA PRIVIND DIGITALIZAREA PROCESELOR MANAGERIALE ȘI A GRADULUI DE APLICARE A TEHNOLOGIILOR INFORMAȚIONALE ÎN ACTIVITĂȚILE LOR

Chapter 14 – THE TREND OF ENTERPRISES IN THE FOOD INDUSTRY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA REGARDING THE DIGITALIZATION OF MANAGERIAL PROCESSES AND THE DEGREE OF APPLICATION OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN THEIR ACTIVITIES

Irina ȘCHIOPU¹
Iurie RUMEUS²
Nicolae BALCĂNUȚĂ³
Ilona POPOVICI⁴
Irina VÎȘCU⁵

Abstract

The modern age is characterized by an accelerated way of life. Thus, in order to create a sustainable industry and a resilient infrastructure, it is necessary to encourage the implementation of innovations in all industrial branches in order to be competitive in the market. Modern infrastructure is vital for economic growth, i.e. a sustainable infrastructure is the basis of a sustainable industry, and innovation is essential for an efficient and sustainable industry, being indispensable from the perspective of competitiveness today.

Sustainability is one of the trends identified and perceived by various researches as indispensable for any industry in order to ensure a better future for the environment and prosperity in most sectors.

The sustainable development of industrial enterprises is often associated with the digitization of various processes within them. Thus, in the Policy Program for the Digital Decade of Europe one of the objectives is the digital transformation of enterprises. Digital transformation is one of the biggest challenges and priorities in the current context.

Therefore, the researchers through this study propose to identify the needs of industrial enterprises in the food field, regarding the digitization of managerial processes and studying the degree of application of information technologies in the activities of managed enterprises.

Keywords: digitization, digitization of managerial processes, enterprises of the food industry, information technologies

JEL: D12, L6, L66, M15, O32

Introducere

Epoca contemporană se distinge printr-un ritm de viață rapid în toate domeniile sale, inclusiv și cel economic. Așadar întreprinderile, în special cele industriale, pentru a dezvolta o industrie sustenabilă și o infrastructură rezistentă, este esențial ca să sprijine adoptarea inovațiilor în toate sectoarele sale, asigurând astfel competitivitate pe piață. O infrastructură modernă joacă un rol crucial în stimularea creșterii economice; o astfel de infrastructură durabilă reprezintă fundamentul unei industrii sustenabile, iar inovația este vitală pentru eficiența și durabilitatea acesteia, fiind o condiție indispensabilă pentru a face față provocărilor actuale de competitivitate.

Sustenabilitatea este recunoscută de numeroase cercetări ca esențială pentru orice sector, având un rol de răscruce în asigurarea viitorului mediului și în promovarea prosperității în

¹ Conf. univ. dr., Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul, Republica Moldova, schiopu.irina@usch.md

² Conf. univ. dr., Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul, Republica Moldova, rumeus.iurie@usch.md

³ Conf. univ. dr., Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul, Republica Moldova, balcanuta.nicolae@usch.md

⁴ Asist. univ., Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul, Republica Moldova, popovici.ilona@usch.md

⁵ Asist. univ., Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul, Republica Moldova, viscu.irina@usch.md

diverse industrii. Implementarea unor tehnologii moderne și procesul de digitalizare actual contribuie la realizarea obiectivelor de sustenabilitate, în special în industriile producătoare. Folosirea tehnologiilor informaționale în producție, logistică și gestionarea lanțului de aprovizionare îmbunătățește eficiența, productivitatea și reduce impactul negativ asupra mediului.

Producția sustenabilă a alimentelor și gestionarea lanțului de aprovizionare reprezintă provocări globale, având în vedere cererea tot mai mare de alimente datorită creșterii numărului de populație. Aceasta prin urmare, va duce la o solicitare continuă a resurselor naturale pentru producție și întregul sistem de aprovizionare din industria alimentară. În plus, probleme precum securitatea alimentară, sănătatea publică, risipa alimentară și schimbările climatice suscită preocupări majore în legătură cu sustenabilitatea acestui sector.

Dezvoltarea durabilă a întreprinderilor industriale este adesea legată de digitalizarea proceselor activității acestora. Programul de politică al Europei cu privire la deceniul digital include ca obiectiv transformarea digitală a întreprinderilor. Transformarea digitală este una dintre cele mai mari provocări și priorități în contextul actual. Așadar, digitalizarea afacerilor este unul dintre cele mai importante elemente actuale pentru succesul și creșterea economiei într-un mediu extrem de volatil. În lumea actuală a afacerilor, unde concurența este acerbă și ritmul schimbărilor este în continuă creștere, eficiența în gestionarea și operarea unei întreprinderi devine vitală pentru supraviețuire și creștere. Devine din ce în ce mai clar, că pentru a deveni mai competitive și rezistente, întreprinderile trebuie să se conformeze la schimbările rapide ale realității moderne și să se adapteze la noile orientări economice. Prin urmare, digitalizarea afacerilor a devenit esențială pentru a rămâne competitiv pe piață și pentru a îmbunătăți eficiența și productivitatea acestora. Evenimentele din ultima perioadă apărute în plan global (pandemia COVID-19 și conflictul din Ucraina) au demonstrat o dată în plus importanța accelerării integrării de soluții digitale în antreprenoriat (Petic et al., 2024).

Astfel, cercetările propuse în această lucrare, privind tendința întreprinderilor din industria alimentară a Republicii Moldova privind digitalizarea proceselor manageriale și a gradului de aplicare a tehnologiilor informaționale în activitățile lor, se încadrează atât în prevederile strategiilor naționale cât și internaționale.

Evoluția digitalizării întreprinderilor și a proceselor manageriale

Evoluția digitalizării întreprinderilor și a proceselor manageriale este un proces continuu care a cunoscut o dezvoltare semnificativă în ultimele decenii, accelerată mai ales de avansul tehnologic, globalizare și evenimente majore precum pandemia de COVID-19. Această evoluție poate fi urmărită în mai multe etape esențiale: (Klaus Schwab, n.d.) (Centrul de Excelență OSINT, 2022).

I. Era Pre-digitală -până în anii 1980:

- În această perioadă, majoritatea întreprinderilor se bazau pe procese manuale, iar gestionarea datelor era făcută pe hârtie sau cu ajutorul unor sisteme rudimentare de contabilitate.
- Primii pași în direcția digitalizării au inclus introducerea calculatoarelor de birou și a sistemelor de gestiune bazate pe software simplu.

II. Automatizarea de bază și ERP (Enterprise Resource Planning) – anii 1980-1990:

- Apariția sistemelor ERP (Enterprise Resource Planning) a permis întreprinderilor să integreze diferite funcții de afaceri într-o singură platformă, facilitând gestionarea eficientă a resurselor.
- Această perioadă a marcat începutul adoptării calculatoarelor personale și a soluțiilor software pentru gestionarea stocurilor, contabilitate și planificare a resurselor.

III. Transformarea digitală inițială – anii 2000-2010:

- În această etapă, internetul și soluțiile bazate pe web au devenit esențiale pentru procesele de afaceri. Apariția soluțiilor cloud a revoluționat modul în care întreprinderile gestionau datele și operațiunile.

– Au început să se dezvolte platforme CRM (Customer Relationship Management), care au îmbunătățit semnificativ gestionarea relațiilor cu clienții și personalizarea ofertelor.

IV. Digitalizarea completă și integrarea AI (inteligența artificială) – anii 2010 – prezent:

– În această perioadă, digitalizarea a devenit o prioritate strategică pentru întreprinderi. Tehnologii precum inteligența artificială, machine learning, IoT (Internetul lucrurilor) și big data (analiza datelor mari) au început să fie integrate în procesele manageriale.

– Automatizarea proceselor robotizate (RPA) a devenit o practică comună pentru reducerea sarcinilor repetitive și creșterea eficienței.

– Deciziile sunt tot mai mult bazate pe analize predictive și algoritmi avansați care optimizează lanțurile de aprovizionare, planificarea producției și relațiile cu clienții.

V. Accelerația digitalizării post-pandemie – 2020 – prezent:

– Pandemia de COVID-19 a forțat întreprinderile să adopte rapid tehnologii digitale, pentru a asigura continuitatea afacerilor. Lucrul la distanță, colaborarea digitală și automatizarea extinsă au devenit norme.

– Investițiile în soluții digitale au crescut, iar modelele de afaceri au suferit transformări majore. Adoptarea soluțiilor de tip cloud, AI, automatizare și securitate cibernetică a fost intensificată.

– Focusul s-a mutat pe digitalizarea end-to-end, în care toate funcțiile și procesele unei întreprinderi sunt conectate prin intermediul tehnologiilor digitale, asigurând transparență și eficiență la nivel organizațional.

VI. Tendințe viitoare – 2024 și ulterior:

– Digitalizarea continuă să se extindă către industrii noi, inclusiv în agricultură, sănătate și energie, prin soluții avansate de tip smart systems și AI.

– Colaborarea dintre inteligența artificială și deciziile umane va deveni și mai integrată, iar modelele predictive vor ghida din ce în ce mai mult procesele manageriale.

– Conceptul de „Industry 5.0” începe să prindă contur, unde se pune accent pe colaborarea dintre oameni și roboți, personalizarea producției și sustenabilitatea prin digitalizare.

Digitalizarea proceselor manageriale și a întreprinderilor a evoluat de la soluții simple de automatizare și gestiune până la ecosisteme digitale complexe integrate, în care AI, big data și IoT joacă un rol esențial. Această evoluție continuă să fie esențială pentru succesul afacerilor în mediul competitiv și globalizat din prezent.

Tendința de digitalizare în cadrul întreprinderilor la etapa actuală

Tendința de digitalizare a întreprinderilor la etapa actuală în lume este într-o continuă creștere și se manifestă printr-o adoptare accelerată a tehnologiilor digitale în diverse domenii și industrii. Această transformare este determinată de multiple forțe economice, tehnologice și sociale. În cele ce urmează prezentăm câteva direcții cheie ale digitalizării la nivel global:

1. *Adoptarea tehnologiilor emergente (AI, IoT, Big Data)* – întreprinderile investesc masiv în tehnologii precum inteligența artificială (AI), Internetul lucrurilor (IoT) și analiza datelor mari (Big Data). Aceste tehnologii permit automatizarea și optimizarea proceselor, dar și îmbunătățirea capacității de a analiza și prezice tendințele de piață.

2. *Transformarea digitală a lanțurilor de aprovizionare* – digitalizarea lanțurilor de aprovizionare și utilizarea soluțiilor de tip blockchain și IoT contribuie la creșterea transparenței, eficienței și siguranței în gestionarea resurselor, facilitând procesele logistice și reducând riscurile.

3. *Automatizarea și robotizarea proceselor (RPA)* – soluțiile de automatizare a proceselor robotizate (RPA) sunt integrate în tot mai multe industrii pentru a reduce costurile operaționale și a elimina sarcinile repetitive. Automatizarea are un impact semnificativ asupra eficienței și productivității întreprinderilor precum și al celor industriale.

4. *Integrarea soluțiilor cloud și SaaS* – migrarea către soluțiile cloud și utilizarea software-ului ca serviciu (SaaS) sunt în plină expansiune. Aceasta permite companiilor să-și reducă cheltuielile IT, să fie mai flexibile și să colaboreze mai eficient la nivel global.

5. *Digitalizarea relațiilor cu clienții și experiența utilizatorilor (CX)* – întreprinderile se concentrează tot mai mult pe digitalizarea interacțiunilor cu clienții, prin implementarea soluțiilor de tip CRM, platforme de e-commerce, și personalizarea experiențelor digitale. Aceasta ajută la fidelizarea clienților și la creșterea veniturilor.

6. *Integrarea soluțiilor de cybersecurity* – pe măsură ce întreprinderile devin din ce în ce mai digitalizate, securitatea cibernetică devine o prioritate. Investițiile în tehnologii de securitate avansate, cum ar fi soluțiile de gestionare a riscurilor și protecția datelor, sunt esențiale pentru a face față amenințărilor cibernetice crescânde.

7. *Implementarea soluțiilor de tip „Industria 4.0”* – în sectorul industrial, tendințele globale se îndreaptă către digitalizarea fabricilor și a proceselor de producție, utilizând soluții avansate de automatizare, senzori, și date în timp real pentru a îmbunătăți eficiența, flexibilitatea și calitatea produselor.

8. *Sustenabilitate prin digitalizare* – digitalizarea este, de asemenea, un catalizator pentru tranziția către practici de afaceri sustenabile. Întreprinderile utilizează tehnologii digitale pentru a optimiza consumul de resurse, a reduce amprenta de carbon și a dezvolta modele de afaceri circulare.

9. *Creșterea investițiilor în educația și competențele digitale* – odată cu digitalizarea accelerată, crește și cererea pentru forță de muncă cu competențe digitale avansate. Întreprinderile investesc în formarea angajaților și în programe de reskilling pentru a se adapta noilor cerințe tehnologice.

Tendința globală de digitalizare este una intensă și transversală, influențând toate sectoarele economice. Întreprinderile care îmbrățișează transformarea digitală nu doar că își cresc eficiența și capacitatea de inovație, dar își asigură și competitivitatea pe termen lung într-un mediu de afaceri tot mai complex și dinamic.

La nivel european, transformarea digitală constituie una dintre cele șase priorități politice ale Comisiei Europene – *O Europă pregătită pentru era digitală*, iar tendințele actuale reflectă diverse aspecte ale acestui proces. În Planul pentru realizarea transformării digitale a economiei și societății UE, denumit *Busola digitală 2030*, sunt indicate patru puncte cardinale pentru această traiectorie: competențe digitale, infrastructură digitală sigură și performantă, transformarea digitală a afacerilor și digitalizarea serviciilor publice. (Petic M., Spînu I., Bodrug I., Cebotari M., 2024), (Klaus Schwab, n.d.).

Transformarea digitală a afacerilor se află în centrul politicilor europene, acesta fiind considerat unul din factorii cheie într-o dezvoltare sustenabilă, prin aportul lor la creșterea economică și crearea locurilor de muncă și pentru rolul pe care îl au în inovarea și competitivitatea Europei. Suportul acordat pentru digitalizarea afacerilor este unul semnificativ pentru a asigura competitivitatea și adaptabilitatea lor în economia digitală. Inițiativele europene includ programe de finanțare, asistență tehnică și formare pentru a încuraja adoptarea tehnologiilor digitale de către întreprinderi.

Deceniul digital al Europei stabilește trei obiective în ceea ce privește transformarea digitală a afacerilor: (Petic M., Spînu I., Bodrug I., Cebotari M., 2024).

- cel puțin 75% dintre întreprinderile din UE trebuie să utilizeze servicii cloud computing, big data și/sau AI;

- mai mult de 90% dintre IMM-urile din UE ar trebui să ajungă la cel puțin un nivel de bază de intensitate digitală;

- facilitarea creșterii inovației proprii sale, extinde și îmbunătățește accesul acestora la finanțare, ducând cel puțin la dublarea numărului de unicorni.

Republica Moldova în ultimul deceniu a depus eforturi importante pentru a dezvolta mediul său de afaceri și încuraja inovațiile prin reforma cadrului de reglementare aliniat la normele și standardele UE. Astfel, întreprinderile mici și mijlocii din Republica Moldova beneficiază de un cadru strategic, reflectat în documentele-cheie de politică, dar și de un cadru instituțional care asigură condiții mai bune pentru antreprenori și sprijină eforturile lor de digitalizare.

Tendința întreprinderilor din industria alimentară a Republicii Moldova privind digitalizarea proceselor manageriale și a gradului de aplicare a tehnologiilor informaționale în activitățile lor

Republica Moldova, este țara care la fel ca și altele tinde să dezvolte economia sa, să ofere un contur cât mai actual activităților antreprenoriale și susține la maxim posibil întreprinderile micro, mici și mijlocii. Acest lucru este argumentat și prin faptul că în ultimii 10 ani numărul de întreprinderi din Republica Moldova este în creștere, atât pe întreaga țară cât și pe fiecare Regiune de dezvoltare (Centru, Nord, Sud, mun. Chișinău, U.T.A Găgăuzia), repartizate la nivel teritorial, aceasta ne vorbește despre susținerea pe care o primesc agenții economici și despre climatul economic favorabil pentru a iniția afaceri. Această evoluție poate fi vizualizată în figura 1.

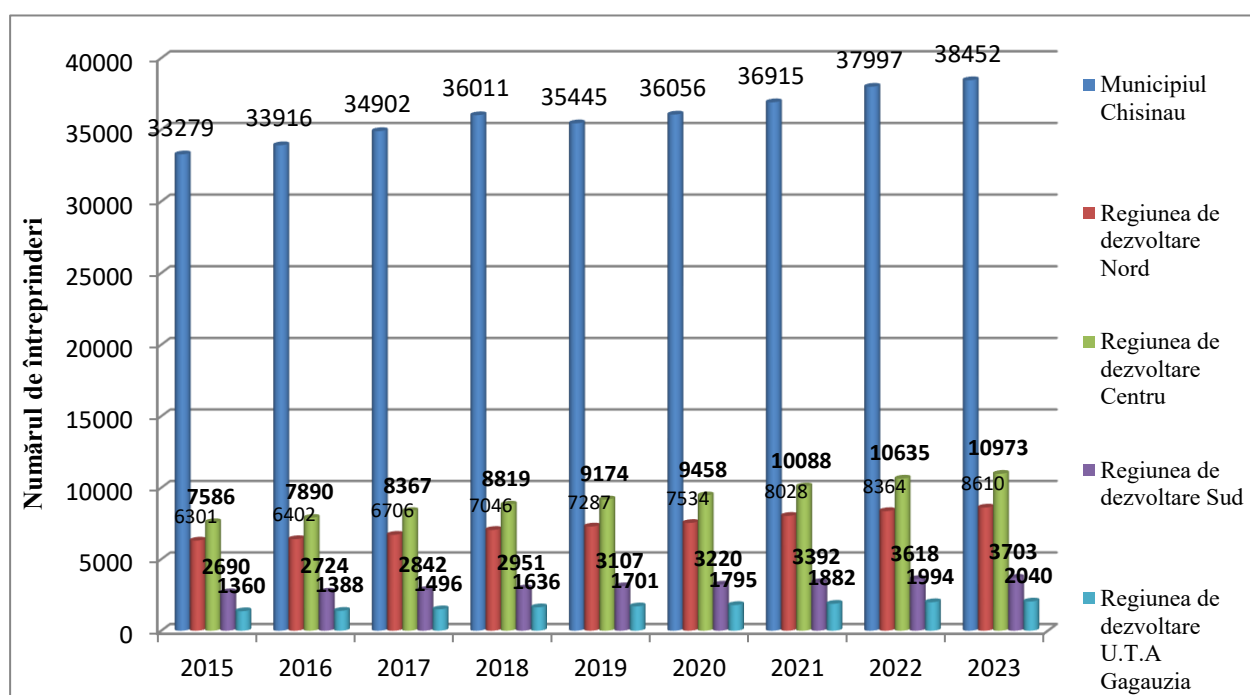

Fig. 1. Evoluția numărului total de întreprinderi repartizat pe regiuni de dezvoltare ale Republicii Moldova în perioada anilor 2015-2023

Sursa: Elaborat de autori în baza datelor de pe www.statistica.md

Republica Moldova în cea mai mare parte cu activitatea sa de bază este orientată spre domeniul agricol, dar totodată desfășoară și celelalte tipuri de activități, cum ar fi cele orientate comerțului, industriei, domeniului serviciilor, etc.

Un loc destul de important revine domeniului industrial, deoarece se știe că tocmai acest domeniul contribuie cel mai mult la creșterea plusvalorii unei țări. Așadar Republica Moldova, din numărul total de întreprinderi deținute, cca 13-14% sunt din domeniul industriilor prelucrătoare. În figura 2, este prezentat evoluția numărului de întreprinderi industriale repartizate pe regiuni de dezvoltare în perioada anilor 2015-2023.

Datele din figura 2 reflectă o creștere instabilă al numărului de întreprinderi din domeniul industriei prelucrătoare, pe alocuri cu descreșteri. Ponderea cea mai mare, după numărul de întreprinderi ale industriei prelucrătoare, o deține mun. Chișinău, urmat fiind de Regiunea de dezvoltare Centru, Nord, Sud și pe ultimul loc se plasează Regiunea de dezvoltare U.T.A. Găgăuzia. Descendența înregistrată pe alocuri, în mare parte este un rezultat al marilor provocări care au fost înregistrate în perioada anilor 2020-2024, adică pandemia de COVID-19 și războiul declanșat pe teritoriul ucrainean.

Una din importante ramuri ale industriei, este industria alimentară. Industria alimentară are o importanță majoră din punct de vedere economic și o influență semnificativă asupra bunăstării oamenilor atât la nivel național, cât și internațional. Aceasta de obicei, se dezvoltă într-o manieră susținută și utilizează numeroase metode și tehnici de dezvoltare. Republica Moldova nu este excepție, de aceea ultima acordă o atenție sporită acestei ramuri. Cu atât mai mult că industria alimentară ca și complexitate este strâns legată de agricultură, ca furnizor de materii prime și, de asemenea, cu comerțul, tocmai ceea ce dispune cel mai mult Republica Moldova ca genuri de activitate.

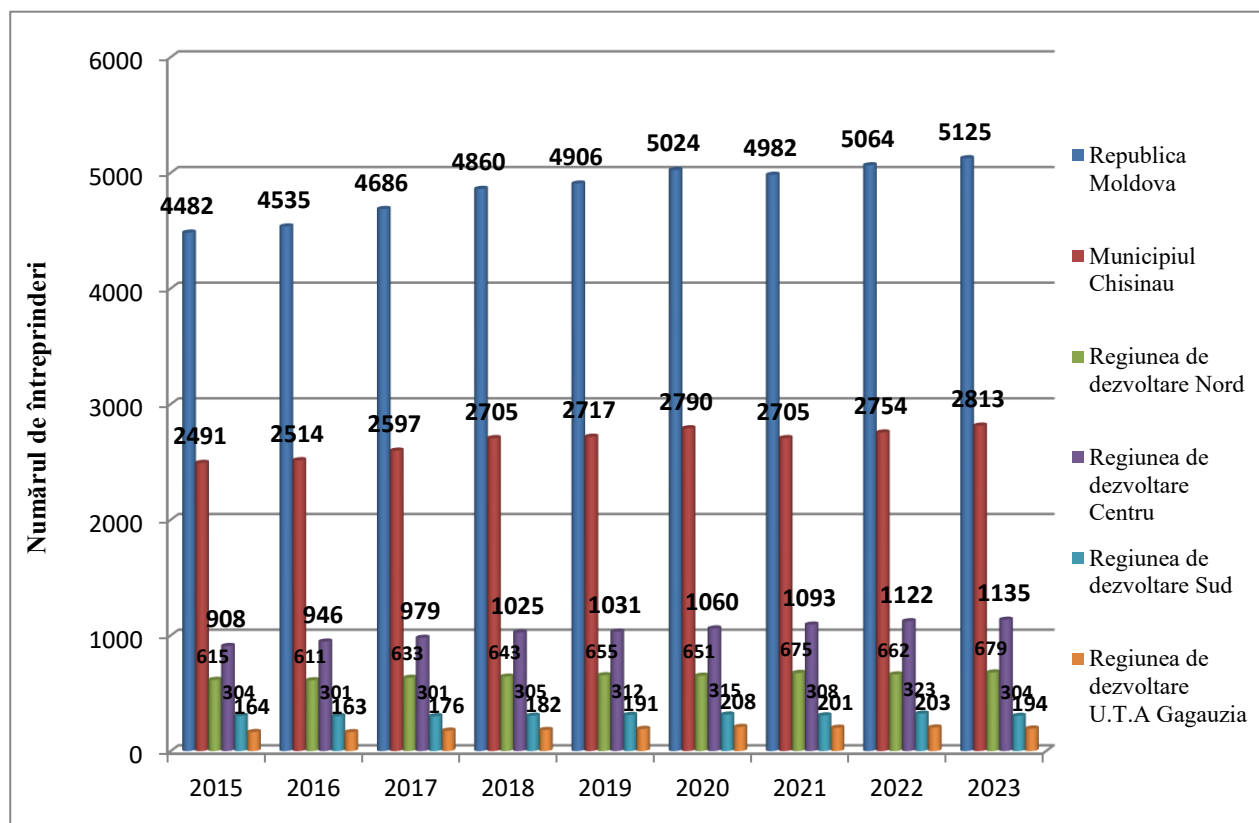

Fig. 2. Evoluția numărului de întreprinderi ale industriei prelucrătoare repartizat pe regiuni de dezvoltare ale Republicii Moldova în perioada anilor 2015-2023

Sursa: Elaborat de autori în baza datelor de pe www.statistica.md

Din acest considerent, autorii și-au propus a studia care este tendința de digitalizare a proceselor manageriale și a gradului de aplicare a tehnologiilor informaționale în cadrul întreprinderilor din domeniul industriei alimentare. Pentru a realiza studiul, a fost elaborat un Chestionar, denumit „Chestionar privind identificarea necesităților întreprinderilor din industria alimentară privind digitalizarea proceselor manageriale și studierea gradului de aplicare a tehnologiilor informaționale în activitățile întreprinderii”, cu scopul de a identifica direct de la sursă care sunt necesitățile reale privind digitalizarea proceselor manageriale și care este gradul de aplicare a tehnologiilor informaționale în activitățile întreprinderii, deoarece transformarea digitală al afacerilor este un proces complex și continuu, care implică integrarea tehnologiilor digitale în activitatea unei întreprinderi, urmărind scopul îmbunătățirii eficienței, creșterea veniturilor și stimularea inovării. Prin urmare, transformarea digitală a unei afaceri este pusă întotdeauna în context cu așa calificative precum: „rapiditate”, „progres”, „dezvoltare”, „economisire de resurse”, „adaptare la nou”, „competiție”, etc. (Petic M., Spînu I., Bodrug I., Cebotari M., 2024).

La chestionar au participat 7 întreprinderi ale industriei alimentare, din Regiunea de dezvoltare Sud. Întreprinderile participante la chestionar, fac parte din ramurile: industriei

morăritului, panificației și a produselor făinoase, industriei vinului, a berii, industriei cărnii și a produselor din carne, industriei valorificării fructelor și a legumelor. Preponderent fac parte din industria morăritului, panificației și a produselor făinoase, și industria vinului, ceea ce este specific zonei de sud a Republicii Moldova.

În funcție de volumul de activitate, 3 întreprinderi din cele chestionate sunt de talie micro (cu numărul de salariați de până la 9 persoane și cu o cifră anuală de afaceri de până la 18 de milioane de lei); 1 întreprindere este de talie mică (cu numărul de salariați de până la 49 persoane și cu o cifră anuală de afaceri de până la 50 de milioane de lei) și 3 întreprinderi sunt de talie mijlocie (cu numărul de salariați de până la 249 persoane și cu o cifră anuală de afaceri de până la 100 de milioane de lei).

În continuare vom prezenta răspunsurile la întrebările ce ne vor determina să apreciem care este gradul de aplicare a tehnologiilor informaționale în activitățile întreprinderilor chestionate. Așadar la întrebarea: „Dacă la întreprindere se utilizează tehnologii informaționale (aplicații/programe software) pentru gestionarea proceselor de management sau altor procese industriale”, răspunsurile au fost confirmative de la toate întreprinderile chestionate. Ceea ce înseamnă că toate întreprinderile chestionate au cel puțin un proces managerial digitalizat și acest lucru bucură, că chiar dacă întreprinderile sunt cu 1-2 salariați și o cifră de afaceri anuală de cca 200 mii lei, nu consideră digitalizarea inutilă.

La întrebarea „Indicați în care din domeniile enumerate sunt utilizate tehnologii informaționale (aplicații/programe software) la întreprindere”, răspunsurile sunt prezentate în figura de mai jos.

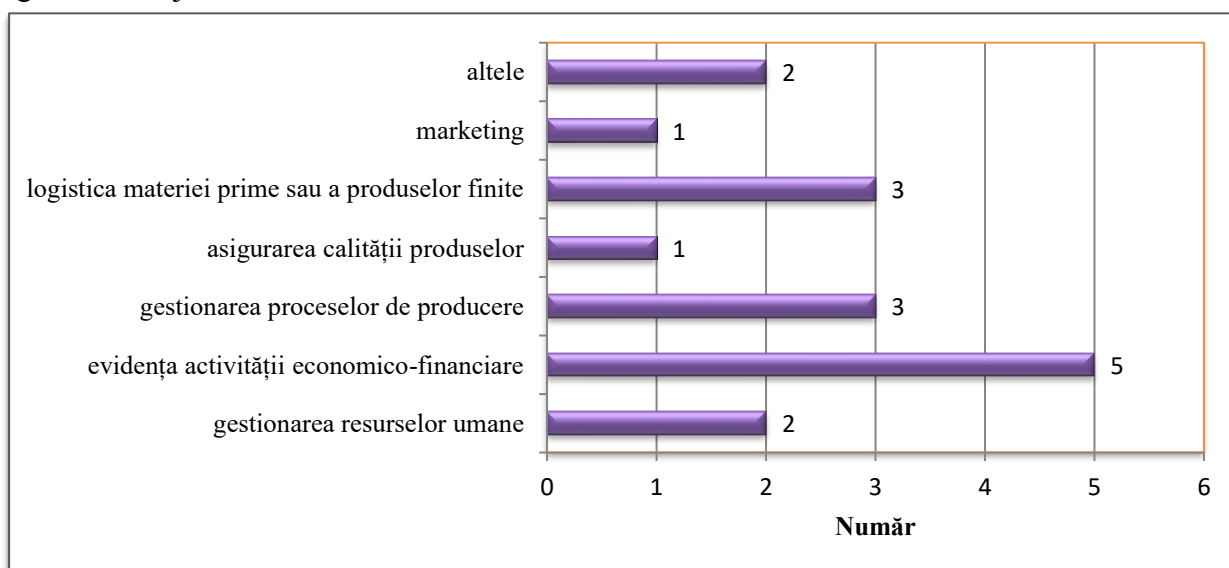

Fig. 3. Gradul de utilizare a tehnologiilor informaționale (aplicații/programe software) în diferite domenii la întreprinderile chestionate din domeniul industriei alimentare

Din cele prezentate în figură deducem că cel mai mult digitalizarea este orientată spre evidența activității economico-financiare, 5 din 7 întreprinderi chestionate dețin un soft destinat evidenței activității economico-financiare. La digitalizarea logisticii materiei prime sau a produselor finite precum și gestionarea resurselor materiale, 3 din 7 întreprinderi chestionate au acces. Gestionarea resurselor umane în mod automatizat se realizează la 2 întreprinderi din cele 7 chestionate și acest lucru se realizează la întreprinderile cu un număr mare de angajați. Iar marketing-ul și asigurarea calității produselor doar câte 1 întreprindere din cele 7 chestionate recurg la o gestiune digitalizată. Aceste date ne oferă un tablou al digitalizării întreprinderilor chestionate, parțial, ceea ce înseamnă că întreprinderile au încă multe necesități de digitalizare în cadrul activității lor.

La întrebarea „*Pentru utilizarea tehnologiilor informaționale în procese de management, sau în alte procese industriale întreprinderea dispune de?*”, răspunsurile sunt următoarele:

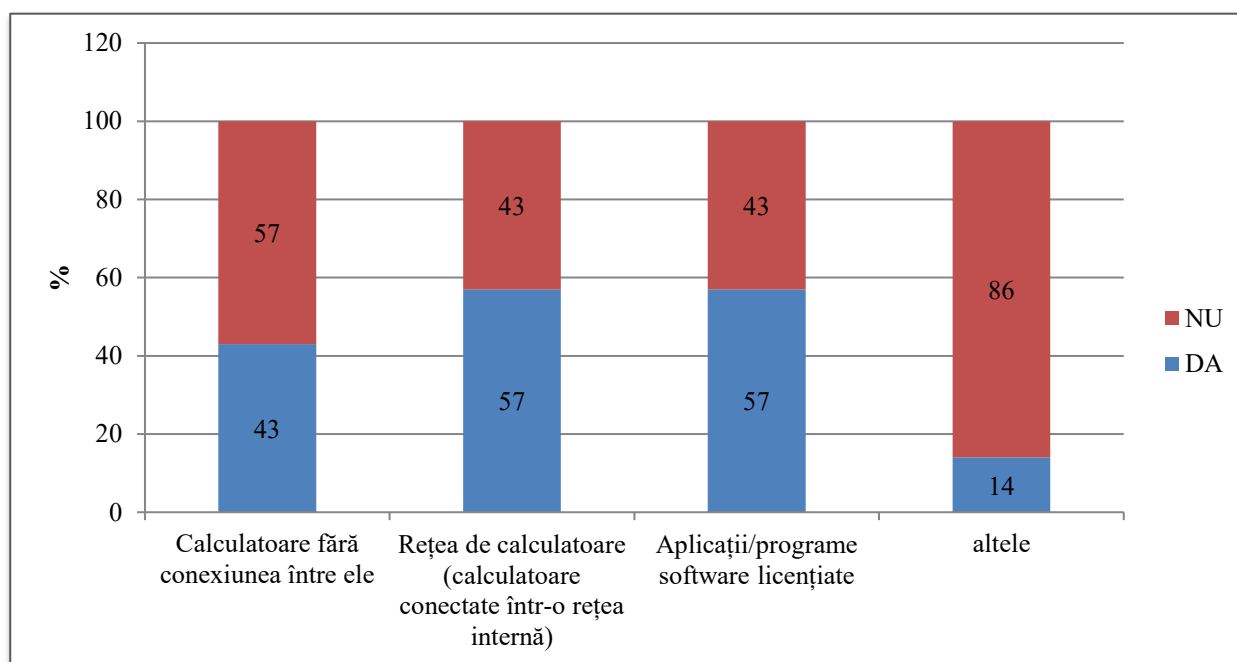

Fig. 4. Disponibilitățile întreprinderii în utilizarea tehnologiilor informaționale în procese de management, sau în alte procese industriale

Apreciind gradul de disponibilitate a întreprinderilor din domeniul industriei alimentare chestionate, în utilizarea tehnologiilor informaționale în procesele de management sau în alte procese industriale, menționăm că 43% din respondenți dispun de calculatoare fără conexiune între ele, dintre acestea fiind întreprinderile de talie micro (cu 1-2 angajați), ceea ce este argumentat deoarece volumul activității este mic, dar și una întreprindere de talie medie, unde putem concluziona că procesul de digitalizare stagnează.

Pe de altă parte, 57% din respondenți dispun de calculatoare conectate într-o rețea internă și dispun de aplicații/programe software licențiate. Aceasta ne face să înțelegem că la aceste întreprinderi are loc schimbul de date prin intermediul tehnologiilor informaționale, ceea ce sporește gradul de transmitere și prelucrare a datelor precum și interpretarea acestora, având un impact pozitiv asupra efectelor economice la întreprindere.

Unul din respondenți (14%) dispune de DWS Aplicație, care reprezintă o platformă online pentru gestionarea diferitor date în cel mai eficient și transparent mod.

La întrebarea „*Pentru promovarea întreprinderii, și în activități de marketing (identificarea nevoilor consumatorilor, studiul pieței, promovarea produselor) întreprinderea dispune de?*”, respondenții au răspuns conform fig. 5.

Răspunsurile primite de la respondenții chestionarului, dezvăluie că 86% din respondenți, adică 6 din 7 întreprinderi chestionate, dispun de pagină pe rețelele de socializare utilizată pentru activități de promovare, de asemenea 71% (adică 5 întreprinderi din cele 7 chestionate), dispun de pagină web (site) a întreprinderii și doar 1 (14%) întreprindere din cele 7 dispun de magazin online, destinat pentru comercializarea produselor sale. Putem deduce că marea majoritate a întreprinderilor utilizează tehnologiile informaționale cele mai accesibile ca cost și ca utilizare.

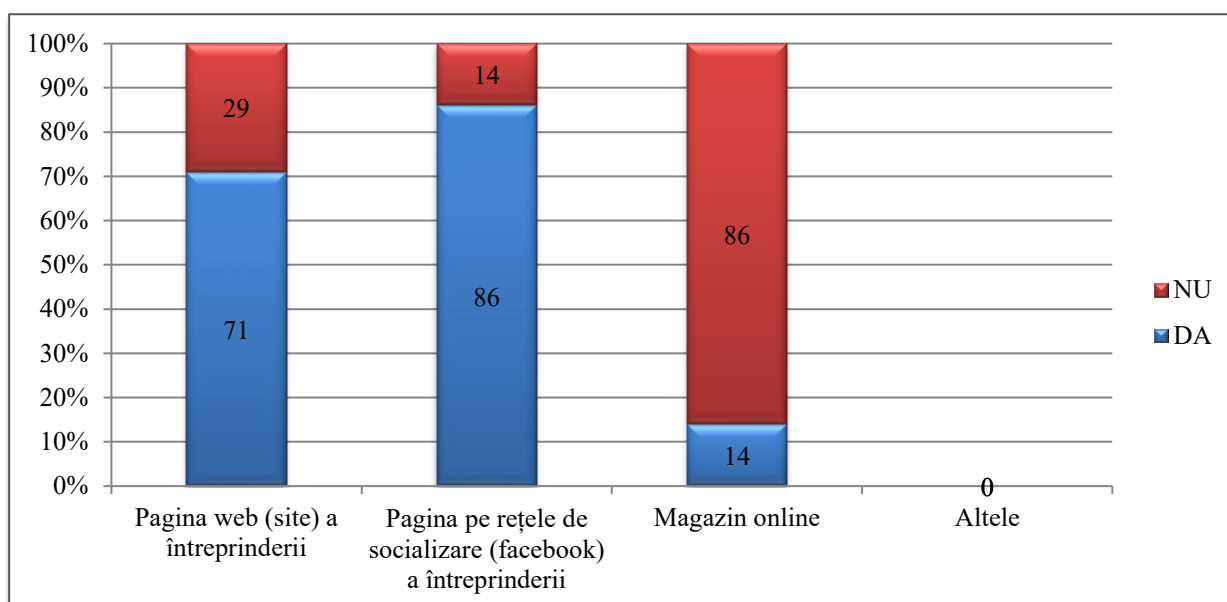

Fig. 5. Promovarea întreprinderii, și activități de marketing

La întrebarea „Ce tip de aplicații/programe software se folosesc la întreprindere pentru procese de management, sau alte procese industriale?”, respondenții au oferit următoarele răspunsuri, conform fig. 6.

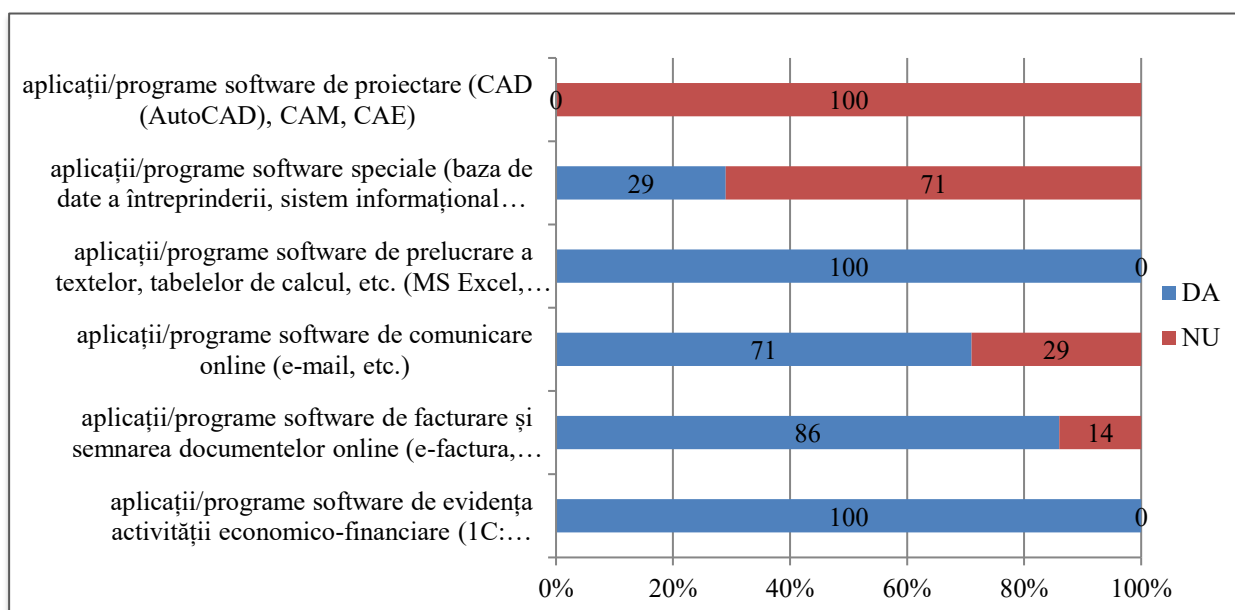

Fig. 6. Aplicații/programe software ce se folosesc la întreprindere pentru procese de management, sau alte procese industriale

Toate întreprinderile chestionate (100%) utilizează aplicații/programe software de evidență a activității economico-financiare (1C: Contabilitate) și aplicații/programe software de prelucrare a textelor, tabelor de calcul, etc. (MS Excel, Word și altele). De asemenea pe larg sunt utilizate și aplicații/programe software de facturare și semnarea documentelor online (e-factura, semnătura electronică), cca 86% din respondenți (6 din 7 întreprinderi chestionate), precum și aplicații/programe software de comunicare online (e-mail, etc.), cca 71% (5 din 7 întreprinderi chestionate). Aplicații/programe software speciale (baza de date a întreprinderii, sistem informațional pentru gestionarea procesului x, etc.) sunt utilizate de cca 29% din respondenți (2 din 7 întreprinderi chestionate) și 0% utilizează aplicații/programe software de

proiectare (CAD (AutoCAD), CAM, CAE). Concluzionând putem constata că întreprinderile chestionate din domeniul industriei alimentare și nu doar acestea chestionate, deoarece tendința așa și se menține per general, sunt orientate în prim rang spre digitalizarea activității economico-financiare, ceea ce le permite în primul rând deținerea unui număr mic de personal care s-ar ocupa cu gestiunea acestei activități, dar și gradul sporit de necesitate a deținerii de informații economico-financiare pentru luarea deciziilor obiective, oportune și în timp real. Aplicațiile/ programele software speciale, profesionale sunt mai puțin utilizate din diferite motive, cum ar fi: costuri sporite de procurare/ deservire, lipsa cadrelor calificate care să gestioneze aceste aplicații/ programe software, etc.

La 5 întreprinderi respondente din cele 7 chestionate, în statele de personal nu există nici o funcție prevăzută pentru digitalizarea proceselor de management sau a altor procese industriale. Iar la 2 întreprinderi de talie medie, există câte 2 funcții prevăzute: 1. Administrator rețea de calculatoare,, și Administrator baze de date; 2. Programator de aplicații și Administrator pagina web. Aceasta ne indică în mare parte, lipsa personalului calificat în domeniul dezvoltării, menținerii și gestionării digitalizării proceselor la întreprindere.

Ulterioara întrebare este „În statele de personal de la întreprindere există funcții pentru digitalizarea proceselor de management, sau altor procese industriale?”, la care întreprinderile respondente au oferit următoarele răspunsuri:

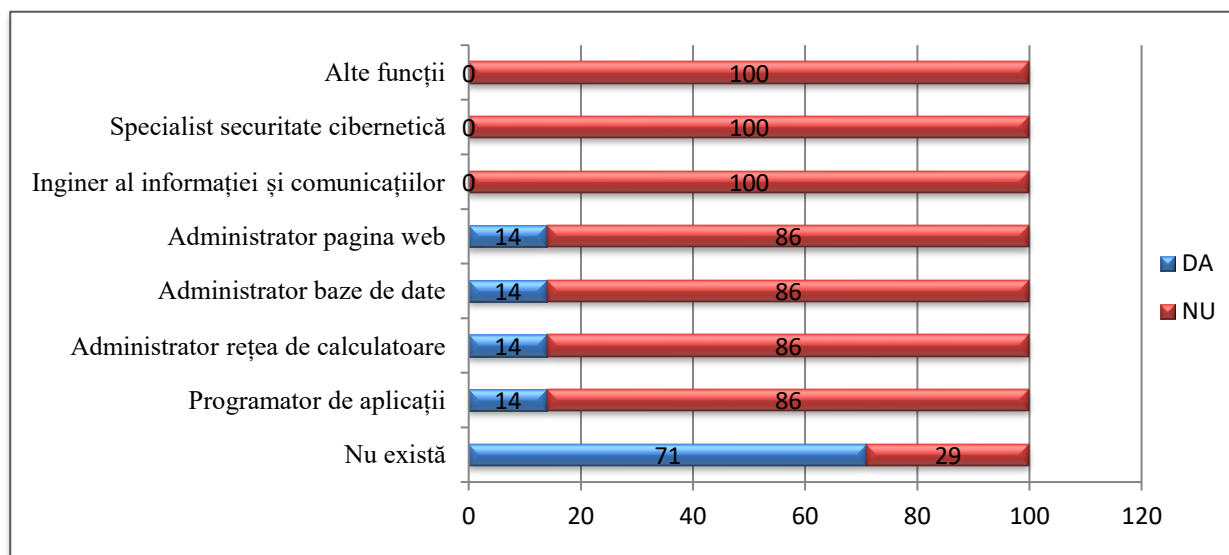

Fig. 7. Funcții deținute în statele de personal de la întreprindere pentru digitalizarea proceselor de management, sau altor procese industriale

La întrebarea „Cum apreciați nivelul de cunoaștere a tehnologiilor informaționale al angajaților din corpul administrativ al întreprinderii?”, răspunsurile respondenților ne reflectă că în mare parte (57%), nivelul de cunoaștere a tehnologiilor informaționale al angajaților din corpul administrativ este unul mediu, nivelul înalt se conturează la 29% de respondenți și la cca 14% din respondenți– nivelul este scăzut. Desigur că situația nu este tocmai cea mai pozitivă, mai ales luând în considerație, că în statele de personal, în mare parte alte funcții cu cunoștințe digitale nu sunt prevăzute.

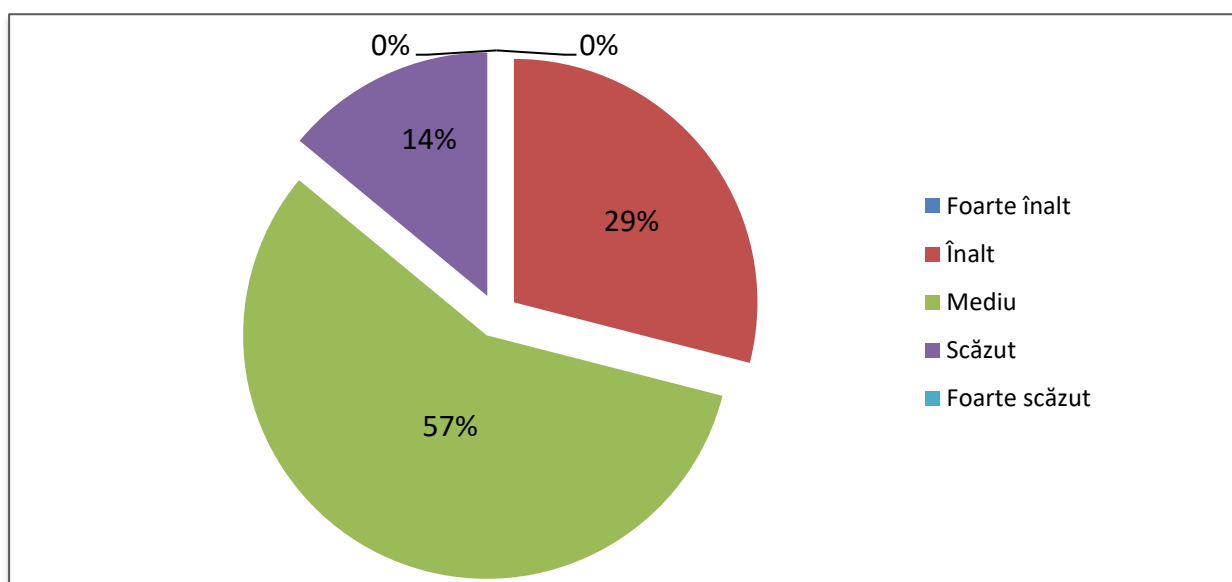

Fig. 8. Nivelul de cunoaștere a tehnologiilor informaționale al angajaților din corpul administrativ al întreprinderii

Reieșind din cele prezentate anterior, întreprinderile chestionate au deja careva procese manageriale digitalizate și dispun de careva aplicații/ programe software ce sunt de ceva timp utilizate la întreprindere. În felul următor, următoarea întrebare a fost „Din domeniile digitalizate deținute de întreprindere, în ce măsură sunteți mulțumiți față de așteptările pe care le-ați avut înainte de digitalizarea procesului?”. Răspunsurile oferite de întreprinderile chestionate ne dau de înțeles că aceștia sunt în mare parte mulțumiți de rezultatele obținute, cca 72%, iar foarte mulțumiți sunt doar cca 14%, precum și indiferenți, la fel. Aceasta demonstrează încă odată că întreprinderile din industria alimentară dispun de un grad nesaturat de digitalizare a proceselor manageriale la întreprindere.

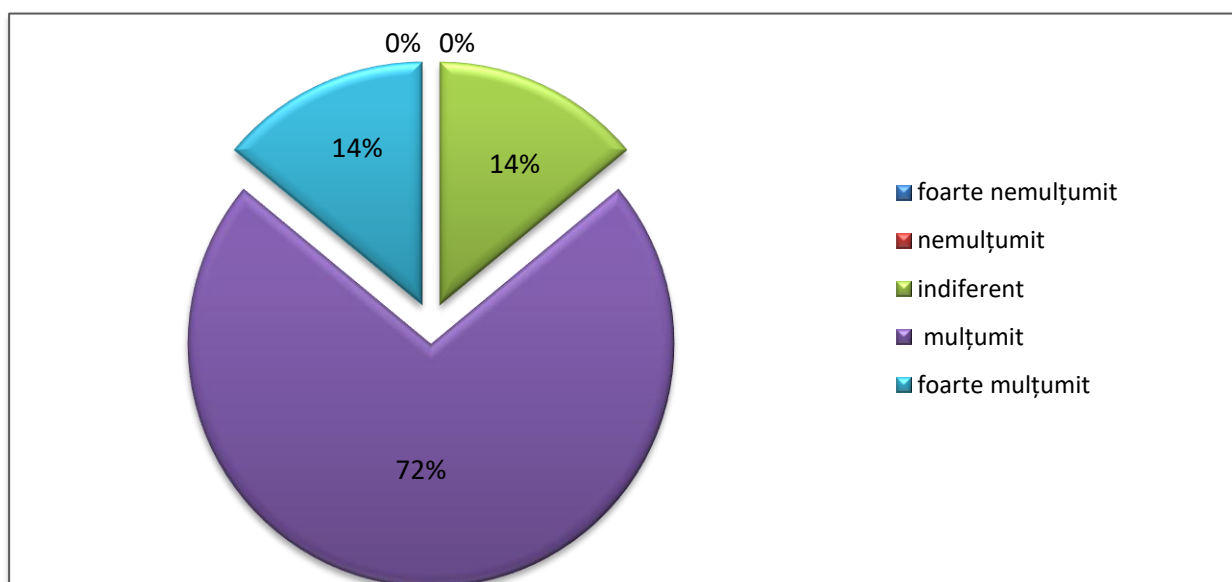

Fig. 9. Așteptările față de domeniile digitalizate deținute de întreprindere

La următoarea întrebare „Introducerea și utilizarea tehnologiilor informaționale (aplicații/programe software) în procese de management, sau alte procese industriale, în cadrul întreprinderii au condus la?”, respondenții au indicat acele succese sau insuccese înregistrate. Așadar:

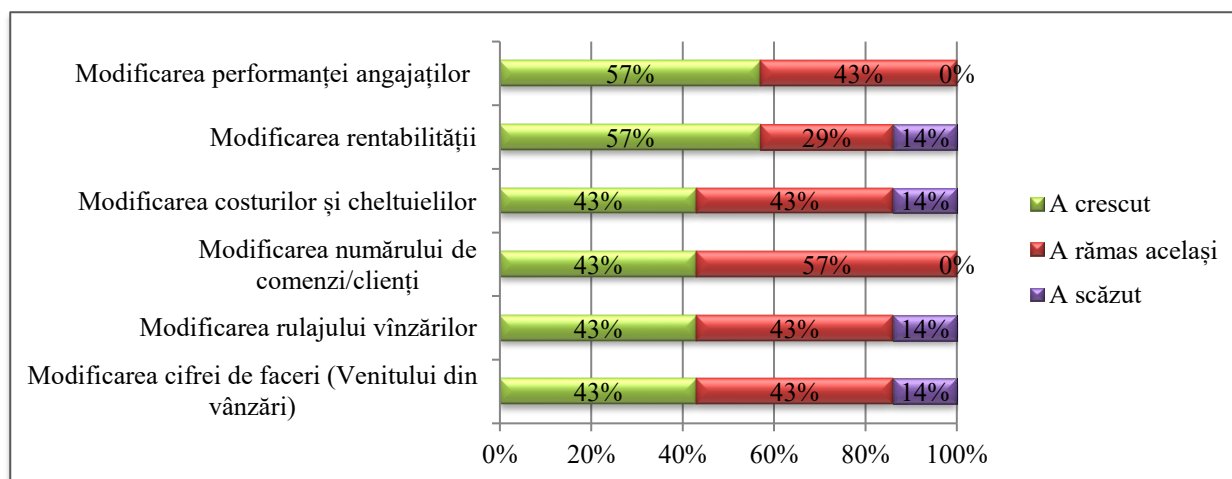

Fig. 10. Efectele introducerii anterioare și utilizării tehnologiilor informaționale (aplicații/programe software) în procese de management, sau alte procese industriale

Modificarea cifrei de faceri (Venitului din vânzări), a rulajului vânzărilor și modificarea costurilor și cheltuielilor a crescut la 43% din respondenți, și tot la 43% a rămas aceeași, iar la 14% a înregistrat scăderi. Ceea ce înseamnă că fie tehnologiile informaționale introduse nu au avut impact asupra acestor indicatori, fie nu a fost gestionat corect introducerea digitalizării. În același timp la 57% din respondenți a crescut rentabilitatea dar și performanța angajaților, ceea ce se apreciază pozitiv. Totodată alte 43% din respondenții chestionați nu au înregistrat modificări în performanța angajaților, precum și 29% la modificarea rentabilității. Astfel concluzionând, efectele în urma digitalizării realizate de până acum nu sunt cele mai înalte, ceea ce înseamnă că întreprinderile dispun de rezerve de îmbunătățire a digitalizării proceselor manageriale sau alte procese industriale la activitățile sale.

La întrebarea „*Considerați că ar fi oportună (binevenită) integrarea tehnologiilor informaționale în procese de management, sau alte procese industriale, la întreprindere?*”, toți respondenții au găsit de cuviință introducerea unor noi tehnologii informaționale în procesele sale de management sau alte procese industriale la întreprindere. Iată care sunt preferințele și necesitățile, acestora:

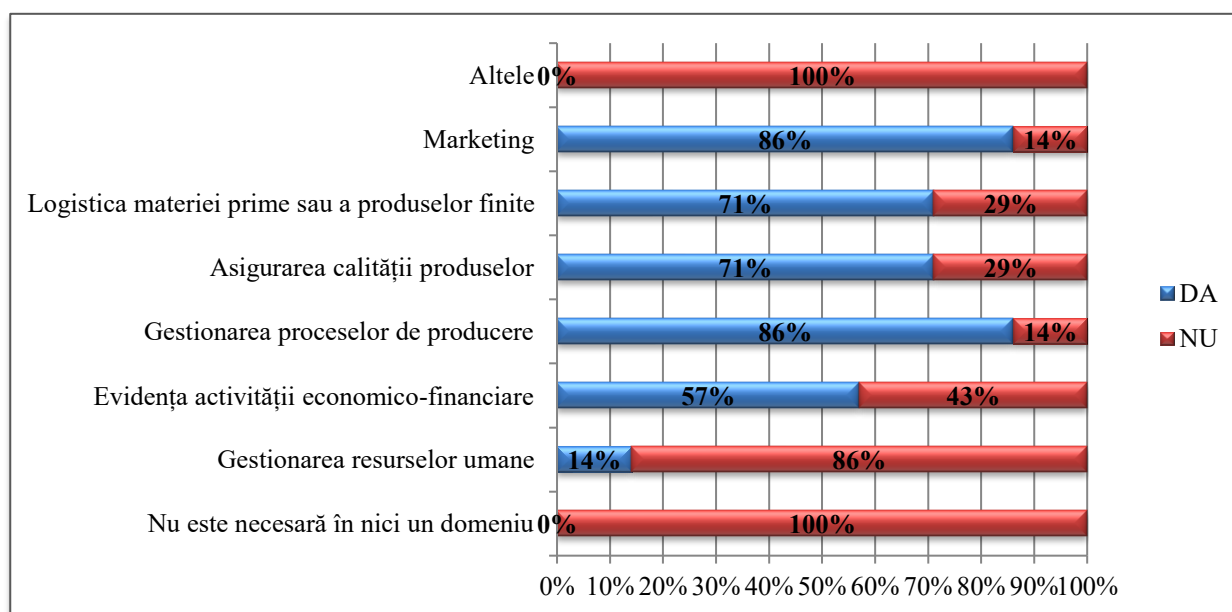

Fig. 11. Oportunitatea integrării tehnologiilor informaționale în procesele de management, sau alte procese industriale, la întreprindere

Cel mai mult respondenții și-ar dori să integreze noi tehnologii informaționale întru digitalizarea proceselor de producere și marketing, cca 86% din respondenți au ales acest răspuns. Urmat fiind de digitalizarea logisticii materiei prime sau a produselor finite, precum și asigurarea calității produselor, la care cca 71% din respondenți și-au manifestat interesul. Digitalizarea evidenței activității economico-financiare este pe interesul a cca 57% din cei chestionați, dar amintim că tocmai acest domeniu, până acum este cel mai digitalizat la întreprinderile respondente, aceasta face să înțelegem că așteptările respondenților sunt încă mari. Pentru Gestionarea resurselor umane au optat 14% din respondenți.

În continuare, întrebările sunt cu scop de a determina care sunt așteptările economico-financiare și tehnice de la potențialele integrări de tehnologii informaționale noi în procesele manageriale sau alte procese industriale la întreprindere. Așadar, la întrebarea „Care sunt efectele economico-financiare așteptate la întreprindere în urma integrării tehnologiilor informaționale în procesele manageriale, sau alte procese industriale?”, respondenții au răspuns:

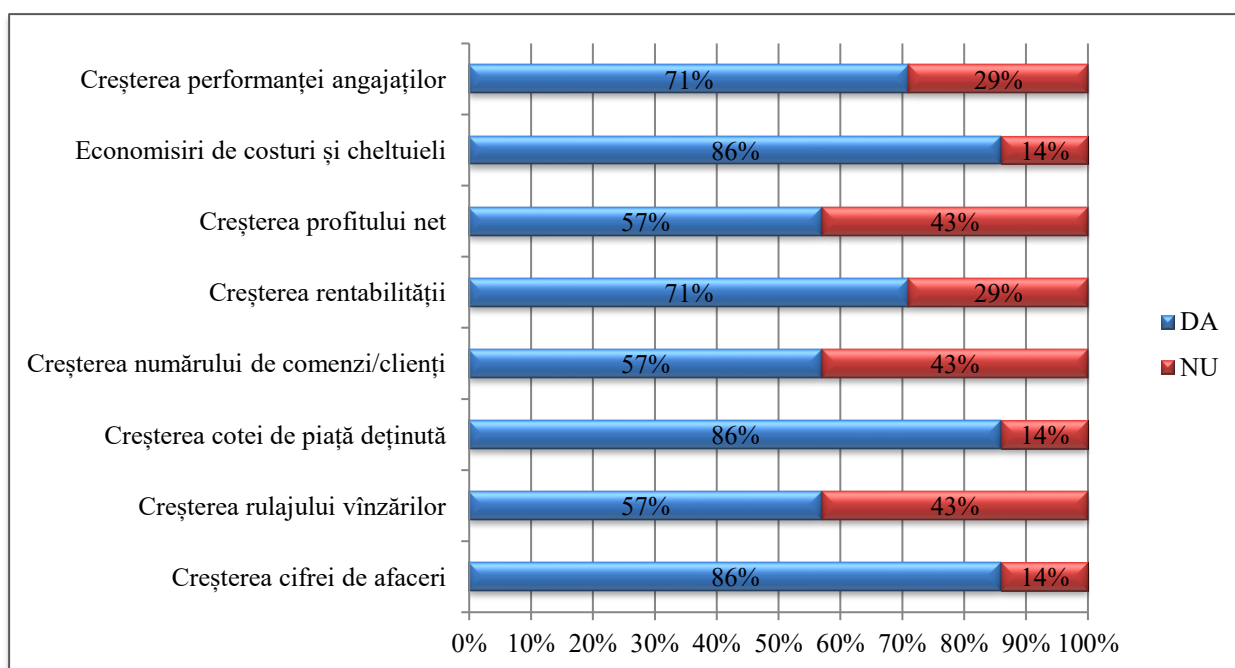

Fig. 12. Efectele economico-financiare așteptate la întreprindere în urma integrării tehnologiilor informaționale în procesele manageriale, sau alte procese industriale

Cele mai mari așteptări economico-financiare ale întreprinderilor chestionate din domeniul industriei alimentare în urma integrării tehnologiilor informaționale în procesele manageriale sau industriale, sunt asupra creșterii cifrei de afaceri, al creșterii cotei de piață precum și al economisirii costurilor și cheltuielilor, cca 86% din respondenți (6 întreprinderi din cele 7 chestionate). De asemenea așteptările sunt mari în ceea ce privește creșterea rentabilității și a performanței angajaților, cca 71% din cei chestionați (5 din 7 întreprinderi chestionate), iar 57% (4 din 7 întreprinderi chestionate) au fost acordate și creșterii rulajului vânzărilor, a profitului net, precum și al numărului de comenzi/clienti.

Pe lângă efectele economico-financiare, întreprinderile mai au și așteptări de natură tehnică. Așadar la întrebarea „Care sunt efectele tehnice așteptate la întreprindere în urma

integrării tehnologiilor informaționale în procesele manageriale, sau alte procese industriale”, respondenții au indicat următoarele necesități:

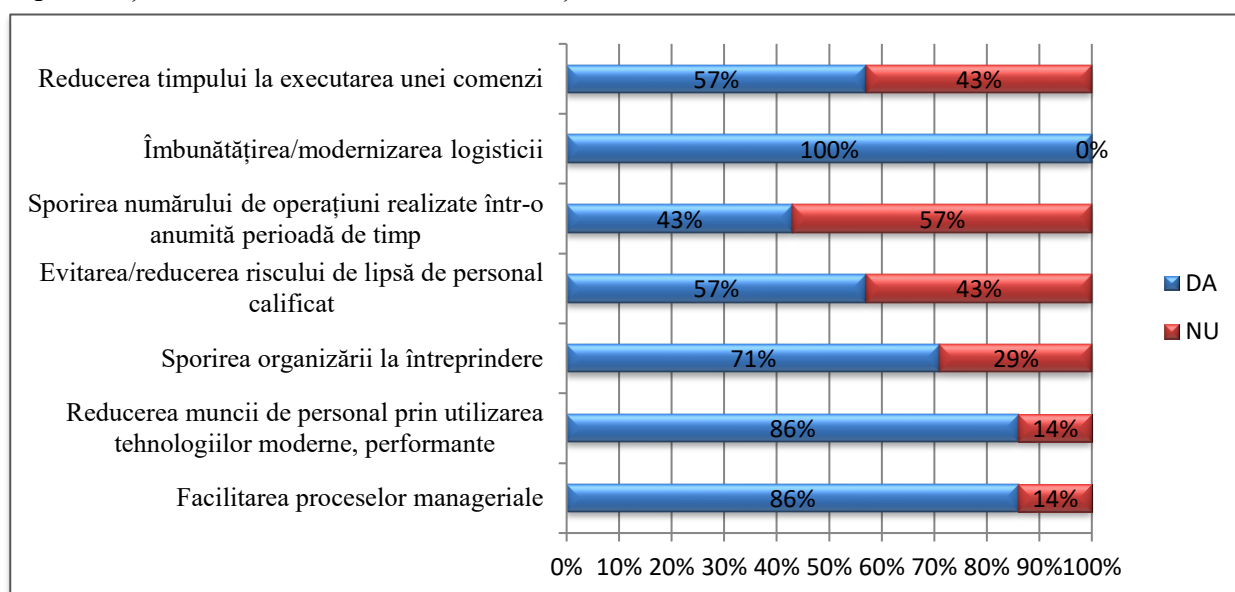

Fig. 11. Efectele tehnice așteptate la întreprindere în urma integrării tehnologiilor informaționale în procesele manageriale, sau alte procese industriale

Efectele tehnice așteptate la întreprindere în urma integrării tehnologiilor informaționale în procesele manageriale, sau alte procese industriale se referă în cea mai mare măsură asupra îmbunătățirii/modernizării logisticii, unde toți respondenții (100%) își doresc această îmbunătățire, de asemenea facilitarea proceselor manageriale și reducerea muncii de personal prin utilizarea tehnologiilor moderne, performante, este așteptată de cca 86 % din respondenți, următorul efect pe care și l-ar dori să-l atingă este sporirea organizării la întreprindere, cca 71% din cei chestionați, iar 57% tind spre reducerea timpului la executarea unei comenzi și evitarea/reducerea riscului de lipsă de personal calificat și respectiv 47% din respondenți așteaptă să reușească să sporească numărul de operațiuni realizate într-o anumită perioadă de timp.

Efectele așteptate sunt pe măsură a fi realizabile, atât cele economico-financiare, cât și cele tehnice, dar doar cu recurgere rațională și obiectivă la digitalizarea ulterioară a diferitor procese manageriale din cadrul întreprinderii, dar și al altor procese industriale ale acesteia.

Concluzii

În era digitală în care trăim, utilizarea tehnologiilor informaționale și digitalizarea proceselor manageriale la întreprinderile industriale joacă un rol crucial în creșterea eficienței, competitivității și adaptabilității acestora la cerințele pieței moderne. Prin urmare enumerăm care sunt acele avantaje și beneficii determinate de importanța acestor tehnologii:

1. *Eficientizarea proceselor*– digitalizarea permite automatizarea multor procese manageriale și operaționale, reducând astfel erorile umane și accelerând execuția sarcinilor. Acest lucru duce la economisirea timpului și resurselor.

2. *Optimizarea resurselor*– implementarea soluțiilor de gestionare a resurselor întreprinderii (ERP) permite o alocare mai eficientă a materialelor, forței de muncă și capitalului, ceea ce duce la reducerea costurilor de producție și la creșterea marjelor de profit.

3. *Decizii bazate pe date* – tehnologiile digitale facilitează colectarea și analiza volumelor mari de date în timp real. Managerii pot utiliza aceste date pentru a lua decizii strategice informate și rapide, îmbunătățind planificarea și prognozarea.

4. *Flexibilitate și adaptabilitate* – tehnologiile digitale permit întreprinderilor să fie mai flexibile și să se adapteze rapid la schimbările pieței sau la noi cerințe tehnologice. Aceasta include ajustarea liniilor de producție, optimizarea lanțurilor de aprovizionare și inovarea în dezvoltarea de produse.

5. *Colaborare îmbunătățită* – platformele digitale de colaborare și comunicare unificată facilitează schimbul de informații între departamente, parteneri și clienți. Acest lucru îmbunătățește eficiența echipei și coordonarea între diferite niveluri manageriale.

6. *Managementul riscurilor* – soluțiile digitale pot identifica riscuri operaționale și potențiale probleme mai devreme, permițând întreprinderilor să implementeze măsuri preventive și să răspundă mai rapid în situații de criză.

7. *Inovare și competitivitate* – întreprinderile care adoptă rapid tehnologiile digitale sunt mai pregătite să inoveze și să se mențină competitive pe piață. Digitalizarea creează oportunități pentru dezvoltarea de noi modele de afaceri și pentru explorarea de piețe emergente.

8. *Sustenabilitate și responsabilitate socială* – prin utilizarea tehnologiilor avansate, întreprinderile pot implementa practici mai durabile, reducând consumul de energie și minimizând deșeurile. Digitalizarea contribuie la un management mai eficient al resurselor și la responsabilitatea socială corporativă.

Digitalizarea proceselor manageriale în întreprinderile industriale, în special în cele ale industriei alimentare, nu mai este o opțiune, ci o necesitate pentru a rămâne competitivi și relevanți în contextul economic global actual. Investițiile în tehnologii informaționale și automatizarea proceselor reprezintă pași esențiali pentru a asigura viabilitatea pe termen lung a acestor întreprinderi.

Cercetarea este realizată în cadrul Proiectului de cercetare *ITech4SD „Studii pentru integrarea tehnologiilor informaționale în procese de management a întreprinderilor din industria alimentară pentru dezvoltarea sustenabilă a acestora”*, nr. 070101.

Bibliografie

1. BNS (2024). Activitatea și poziția financiară a agenților economici după mărime în profil teritorial, pe raioane/regiuni, activități economice, 2015-2023, disponibil: https://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/40%20Statistica%20economica__24%20ANT__ANT030/?rxid=9a62a0d7-86c4-45da-b7e4-fecc26003802
2. Bendovschi, A., Tinca, A., & Ionescu, B. (2014). Cloud computing – enabling drivers and adoption issues. Proceedings of AMIS 2014 – 9th International Conference Accounting and Management Information Systems, Bucharest: ASE, pp. 260-271
3. Petic M., Spînu I., Bodrug I., Cebotari M., (2024), Necesitățile IMM-rilor în transformarea digitală, disponibil: <https://aceti.md/wp-content/uploads/2024/07/Nevoile-transformarii-digitale-1.pdf>
4. Klaus Schwab, (n.d.), The Fourth Industrial Revolution: what it means, how to respond, (2016), disponibil: www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond
5. Tehnologiile emergente, plusvaloare pentru activitatea de inteligență, (2022), Centrul de Excelență OSINT, NR.14/2022, disponibil: https://www.animv.ro/wp-content/uploads/2023/01/14_2022-Tehnologiile-emergente.pdf

Capitolul 15 – ROLUL DIGITALIZĂRII INFORMAȚIEI ÎN SPAȚIUL TRANSFRONTALIER

Chapter 15 – THE ROLE OF INFORMATION DIGITIZATION IN THE CROSS-BORDER SPACE

Ada ȘTAHOVSCHI¹
Olesea BUCUCI²
Marilena DONCEAN³

Abstract

Purpose of the article: Digitalization has become a frequent topic of scientific discussion recently. Recognizing its current relevance, this article analyzes the role of digitalization in the development of the national economy and its impact on the daily lives of citizens. It is a well-known fact that the digitalization process has recently become an important tool in the economic and social development of all companies and even the population. It is reckoned, that digitalization has an economic, social and political impact. Currently, digitization is a necessity for today's entities in order to contribute to sustainability, more advantageous development, improvement of social factor.

In preparing this article, the authors used several research methods: analysis and study of different scientific sources related to the investigated topic; comparison of data on the development and involvement of digitization in the development of the economies of different countries in the cross-border area; induction and deduction.

On a global scale, digitization is becoming a major factor as people become addicted to computers, to various gadgets that make their lives easier. Through the internet you can easily find all the information you need, you can send different messages or information.

In most of the economically and socially developed countries, Information Technology and Digitization Policy Directorates are formed, which are in charge of developing, coordinating and monitoring the implementation of policies and regulations in the field of digitization of public services, cybersecurity, information technology and other areas.

The development of the information and communication technology sector in the cross-border area has experienced an upward development in recent years, becoming a sector of paramount importance for the development of national economies. The process of digitalization and technologization plays an important role in the development of the economies of both national and international entities.

Keywords: Digitalization, information technologies, cross-border space, cybersecurity, digitalized economy, sustainability, technologization.

JEL: A10, F 52, O1, O3

Introducere

Este cunoscut faptul, că procesul de digitalizare în ultimul timp a devenit un instrument important în dezvoltarea economico socială a tuturor companiilor și chiar și a populației. Se socoate, că digitalizarea are un impact economic, social și politic. Actualmente, digitalizarea reprezintă o necesitate pe ntru entitățile actuale, în scopul contribuției la sustenabilitate, la o dezvoltare mai avantajoasă, la o îmbunătățire a factorului social.

Actualmente, digitalizarea ocupă un loc important în viața cotidiană a oamenilor, multe dintre activități devenind mult mai ușoare atât la locul de muncă, cât și în viața socială. Oamenii devin dependenți de gadgeturi, calculatoare și diferite dispozitive care le fac viețile mai ușoare. Acum, la o simplă căutare pe internet poți găsi cu ușurință informațiile de care ai nevoie.

¹ Conf. univ. dr., Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, astahovschi@gmail.com

² Lect. univ., Universitatea Pedagogică de Stat, „Ion Creanga”, Chișinău, Republica Moldova.

³ Cercet. șt. gr. III, Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane”, Iași, doncean_m1967@yahoo.com

Digitalizarea, ca proces, reprezintă un pilon de rezistență al oricărei companii în ziua de astăzi. Pentru a avea succes și a te plasa cât mai sus într-un mediu economic, este important să fii competitiv și să profiți de fiecare oportunitate ce ți se ivește în cale, digitalizarea fiind unul dintre ele.

Tranziția digitală constituie un element-cheie pentru dezvoltarea economică și autonomia strategică ale statelor membre ale UE (European Commission, 2020). Digitalizarea informației în spațiul transfrontalier este un subiect tot mai important în contextul globalizării și al dezvoltării tehnologice. Aceasta se referă la procesul de transformare a datelor și informațiilor analogice în format digital, cu scopul de a facilita schimbul, accesul și gestionarea acestora între diferite state sau regiuni.

Tehnologiile digitale schimbă viețile oamenilor – de la modul în care comunicăm până la modul în care trăim și lucrăm. Digitalizarea are potențialul de a oferi soluții pentru multe dintre provocările cu care se confruntă statele din UE și oferă niște beneficii, oportunități cum ar fi: crearea de locuri noi de muncă; promovarea educației populației; stimularea competitivității și a inovării (Ciobotă et al., p. 313).

În urma pandemiei de COVID-19 digitalizarea a devenit o componentă-cheie atât pentru redresarea economică, cât și pentru reziliența sectoarelor de sănătate și de îngrijire din Europa. Digitalizarea a dat UE un impuls suplimentar pentru a accelera tranziția tehnologică, prin stimularea sănătății și promovarea tehnologiilor generice precum cloud computing, tehnologiile cuantice și calculul de înaltă performanță.

Pentru a adapta societatea și economiile la era digitală, UE încearcă să creeze un spațiu digital sigur pentru cetățeni și întreprinderi într-un mod care să fie inclusiv și accesibil tuturor. Aceasta înseamnă facilitarea unei transformări digitale care să protejeze valorile UE și drepturile fundamentale și securitatea cetățenilor, consolidând totodată suveranitatea digitală a Europei.

La 8 decembrie 2023, Consiliul European a adoptat Regulamentul privind digitalizarea cooperării judiciare transfrontaliere și a accesului la justiție transfrontalieră și o directivă însoțitoare care vor facilita comunicarea electronică în contextul procedurilor de cooperare judiciară transfrontalieră în materie civilă, comercială și penală (<http://data.europa.eu/eli/reg/2023/2844/oj>).

Conform deciziilor acestui regulament, pentru realizarea unui spațiu de libertate, securitate și justiție pe deplin funcțional, este important ca toate statele membre să acționeze în vederea reducerii oricăror disparități existente în ceea ce privește digitalizarea sistemelor și să valorifice oportunitățile oferite de mecanismele de finanțare relevante ale Uniunii Europene (<http://data.europa.eu/eli/reg/2023/2844/oj>).

Scopul prezentului regulament este de a spori eficiența și eficacitatea procedurilor judiciare și facilitarea accesului la justiție prin digitalizarea canalelor de comunicare existente, utilizarea cărora ar trebui să ducă la economisirea de costuri și de timp, la reducerea sarcinii administrative.

Pentru a se asigura o comunicare securizată, eficientă, rapidă, confidențială și fiabilă între statele membre în scopul procedurilor judiciare transfrontaliere în materie civilă, comercială și penală, ar trebui să se utilizeze o tehnologie de comunicare adecvată, în măsura în care sunt îndeplinite anumite condiții privind securitatea, integritatea și fiabilitatea actului primit și identificarea participanților la comunicare (Regulamentul UE, 2022). Deci, ar trebui să fie instalat un sistem informatic descentralizat sigur și eficient pentru schimburile de date efectuate în cadrul procedurilor judiciare transfrontaliere.

Scopul și obiectivele digitalizării informației în regiunile transfrontaliere

Scopul principal al digitalizării informației în regiunile transfrontaliere este de a îmbunătăți cooperarea transfrontalieră și de a facilita dezvoltarea economică, socială și administrativă între regiunile aflate la granițele statelor membre ale Uniunii Europene. Digitalizarea în regiunile transfrontaliere urmărește următoarele *obiective* (https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/european-strategy-data_en):

- **Efficientizarea colaborării administrative.** Digitalizarea permite autorităților din regiunile transfrontaliere să partajeze rapid și eficient informații esențiale, facilitând procesele administrative, cum ar fi recunoașterea documentelor, gestionarea proiectelor comune sau coordonarea serviciilor publice transfrontaliere.

- **Îmbunătățirea serviciilor publice** prevede modernizarea și accesibilizarea serviciilor publice pentru cetățeni și companii din euroregiune. De exemplu, prin digitalizarea informațiilor, cetățenii pot accesa mai ușor servicii de sănătate, educație sau administrative, indiferent de granițele naționale.

- **Promovarea dezvoltării economice** prevede stimularea comerțului transfrontalier, colaborarea între diferite entități și facilitează accesul la piețe. Schimbul rapid de informații și eliminarea barierelor administrative stimulează investițiile și creșterea economică în regiunile transfrontaliere, oferind avantaje atât întreprinderilor mici și mijlocii, cât și marilor companii.

- **Creșterea mobilității și integrării sociale.** Digitalizarea informației permite gestionarea mai eficientă a problemelor legate de mobilitatea forței de muncă și a cetățenilor între regiunile din euroregiune. Se pot crea platforme comune pentru educație, angajare, formare profesională și mobilitate academică, care contribuie la integrarea socială și economică (Ciobotă et al, p.316).

- **Îmbunătățirea securității și protecției datelor.** În spațiile transfrontaliere, securitatea este o provocare majoră. Digitalizarea sprijină cooperarea în domeniul securității, prin schimbul rapid de date între instituțiile de securitate și justiție, gestionarea comună a riscurilor și combaterea criminalității transfrontaliere (OECD Publishing. 2019, p.112).

- **Gestionarea eficientă a resurselor naturale și mediului.** În regiunile transfrontaliere, problemele legate de mediu și gestionarea resurselor naturale (cum ar fi râurile sau pădurile care traversează granițe) pot fi rezolvate mai bine prin utilizarea tehnologiilor digitale, care permit monitorizarea în timp real și schimbul de informații între autoritățile din țările implicate.

- **Integrarea și armonizarea regiunilor** contribuie la reducerea diferențelor economice și de dezvoltare între regiunile transfrontaliere. Prin partajarea datelor și cooperarea digitală, regiunile mai puțin dezvoltate pot beneficia de expertiza și resursele partenerilor lor transfrontalieri.

Spre exemplu: în euroregiunea Carpată (România, Ucraina, Polonia, Ungaria, Slovacia) procesul de digitalizare sprijină colaborarea în domenii precum protecția mediului, turism și infrastructură; în euroregiunea Dunărea-Criș-Mureș-Tisa (România, Serbia, Ungaria) – digitalizarea facilitează gestionarea resurselor naturale comune și îmbunătățirea infrastructurii de transport. Deci putem concluziona, că scopul digitalizării informației în euroregiuni este de a facilita o cooperare mai eficientă și transparentă între regiunile transfrontaliere, contribuind astfel la dezvoltarea integrată și sustenabilă a acestora.

„Calea către deceniul digital” – programul de politică al UE pentru transformarea digitală

Programul de politică al UE pentru transformarea digitală „Calea către deceniul digital” stabilește principalele obiective și etape specifice în domeniul digital, ținte digitale concrete pe care statele membre ale UE trebuie să le atingă până în 2030 în patru domenii: competențe, infrastructuri, întreprinderi și servicii publice.

Pentru a atinge obiectivele stabilite în Comunicarea strategică privind deceniul digital, acțiunile sunt structurate în jurul a *patru puncte principale* (<https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age>):

- competențele digitale,
- transformarea digitală a întreprinderilor,
- infrastructura digitală sigură și durabilă și
- digitalizarea serviciilor publice.

Odată cu creșterea dependenței tehnologice, competențele și aptitudinile digitale au devenit o condiție prealabilă pentru participarea în societate, pentru utilizarea serviciilor publice digitale și pentru menținerea competitivității pe piața forței de muncă. Până în 2030, se preconizează, ca 80 % dintre cetățenii UE ar trebui să aibă cel puțin un nivel de bază de competențe digitale (<https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age>).

Deceniul digital face parte din prioritatea strategică mai largă a Comisiei Europene: pregătirea Europei pentru era digitală. Transformarea digitală vizează toate domeniile de politică și necesită acțiuni comune din partea mai multor părți interesate, precum și implicarea statelor membre, inclusiv la nivel transfrontalier.

Aderarea la principii și obiective comune, punerea în comun a resurselor, consolidarea capacităților și utilizarea pe scară largă în întreaga Uniune pot consolida întreaga economie a UE și pot permite Uniunii să concureze la nivel mondial și să modeleze o transformare digitală globală bazată pe valorile și drepturile fundamentale europene. Dacă nu se vor face investiții, nu vor fi implementate tehnologii și nu vor fi dezvoltate competențele digitale ale cetățenilor pentru a le permite acestora să beneficieze pe deplin de tehnologiile digitale, capacitatea UE de a aborda provocările presante legate de climă și alte provocări legate de durabilitate ar putea fi limitată.

Platformele online reprezintă o parte importantă a pieței și economiei digitale din UE. Statele membre ale UE recunosc necesitatea consolidării, modernizării și clarificării normelor cu privire la serviciile digitale pentru (Schwab, 2016):

- a asigura siguranța utilizatorilor în mediul online
- a permite întreprinderilor inovatoare din sectorul digital să prospere.

Odată cu avântul tehnologiei, este nevoie și sunt disponibile un volum tot mai mare de date. Consiliul European urmărește să creeze o piață unică a datelor în conformitate cu valorile comune ale UE, permițând intensificarea schimbului de date și a reutilizării datelor la nivel transsectorial și transfrontalier (https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/european-strategy-data_en).

Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene prevede instituirea unei piețe interne și a unui sistem care să garanteze că nu se produce denaturarea concurenței pe piața internă (*Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene. JO C 115, 9.05.2008, p. 1–388*). Stabilirea unor norme și practici comune în statele membre cu privire la dezvoltarea unui cadru pentru guvernanta datelor ar trebui să contribuie la realizarea acestor obiective, respectând totodată pe deplin

drepturile fundamentale. Acest lucru ar trebui să garanteze și întărirea autonomiei strategice deschise a Uniunii Europene, încurajând în același timp libera circulație internațională a datelor.

O componentă importantă a Strategiei europene privind datele este Regulamentul privind guvernanta datelor, care urmărește să promoveze disponibilitatea datelor pentru reutilizare la nivel transsectorial și transfrontalier (Regulamentul UE, 2022).

Regulamentul privind guvernanta datelor cere ca să se elaboreze mecanisme solide pentru a spori încrederea în serviciile de intermediere de date și pentru a promova accesul liber la date în întreaga UE, jucând, în același timp, un rol central în facilitarea și orientarea creării unor spații de date comune la nivelul UE în sectoare strategice precum energia, mobilitatea și sănătatea.

Întrucât amenințările și infracțiunile cibernetice sunt tot mai numeroase și mai sofisticate, UE depune eforturi pentru a își îmbunătăți capacitățile de răspuns și pentru a garanta integritatea, securitatea și reziliența infrastructurii digitale, ale rețelelor și ale serviciilor de comunicații (<https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2023>). Un răspuns mai ferm în materie de securitate cibernetică poate asigura o mai mare încredere în tehnologia digitală și poate proteja siguranța, securitatea și caracterul deschis ale spațiului cibernetic.

Principalele aspecte ale digitalizării informației în spațiul transfrontalier

Digitalizarea este prezentă și în serviciile profesionale prin care se asigură o calitate înaltă pentru cetățeni. Automatizarea serviciilor de marketing, de contabilitate, de PR sau a altor servicii din această ramură a condus nu doar spre creșteri de profit pentru companii, ci și la reducerea erorilor umane (Legea nr. 105, 2003).

Digitalizarea joacă un rol important și în administrația publică ce cuprinde atât sistemul de învățământ, cât și cel de sănătate, sistemul juridic, poliția, dar și administrația financiară. În sistemul de învățământ din mai multe state, preponderent în zona urbană, s-a hotărât de a implementa un proces digital interactiv, de învățare, pentru ai ajuta pe copii din clasele primare să rețină mai repede informația. În oricare dintre aceste ramuri, atât angajații, cât și cetățenii pot accesa mai ușor proceduri legale sau de aflare a unor informații (Ciobotă et al, p.314).

Și sistemul financiar-bancar este marcat de era digitalizării. Clienții au posibilitatea de a interacționa mai ușor cu serviciile pe care le oferă băncile, iar informațiile sunt consemnate într-o bază virtuală de date care poate fi accesată de clienți (Legea nr. 114, 2012).

Digitalizarea este prezentă și în industria auto. Mașinile au devenit mult mai „inteligente”, cu ajutorul softurilor implementate de producători, cetățenii beneficiind de o multitudine de avantaje. De asemenea, se pune accent și pe siguranța rutieră.

Digitalizarea spațiului transfrontalier are multe avantaje, dar și provocări legate de standardizare, interoperabilitate și securitate. Cu toate acestea, pe măsură ce tehnologiile avansează, aceste obstacole sunt tot mai ușor de depășit.

Digitalizarea informației în spațiul transfrontalier reprezintă procesul prin care datele și informațiile sunt convertite și gestionate în format digital, facilitând comunicarea și cooperarea între state sau regiuni aflate la granițe comune. Acest concept este important mai ales în contextul colaborării economice, culturale, administrative și de securitate între țări vecine sau regiuni transfrontaliere (Schwab, 2016).

În urma studiului diferitor surse bibliografice, actelor normative, putem menționa ***principalele aspecte ale digitalizării informației în spațiul transfrontalier:***

1. ***Accesibilitatea informației.*** Digitalizarea permite de a avea acces mai rapid și mai facil la principalele informații, fie că este vorba de date administrative, economice sau culturale.

Totodată digitalizarea facilitează accesul la servicii publice digitale transfrontaliere, cum ar fi serviciile de sănătate, educație sau mediu. Cetățenii dintr-o țară pot avea acces la resurse și servicii din alte țări, fără a se deplasa fizic. Acest lucru este important pentru reducerea barierelor administrative și pentru eficientizarea colaborării între țări.

2. Colaborarea instituțională sau schimbul de date între instituții. În spațiul transfrontalier, autoritățile din diferite state membre colaborează mai efectiv prin intermediul diferitor platforme digitale care oferă acces la aceleași baze de date. Acest lucru este vital pentru gestionarea comună a provocărilor, cum ar fi crizele de sănătate, schimbările climatice sau migrația (Dascălu and și Anghelache, p.18). Digitalizarea facilitează colaborarea între autoritățile și instituțiile din diverse țări, în special cele care au frontiere comune. De exemplu, autoritățile vamale, poliția de frontieră și instituțiile sanitare utilizează platforme comune de date pentru a monitoriza fluxul de persoane și mărfuri.

3. Dezvoltarea economică: Digitalizarea informației sprijină dezvoltarea economică prin facilitarea schimburilor comerciale și a inițiativelor comune în domenii precum turismul, agricultura, educația sau transporturile. În spațiul transfrontalier, digitalizarea contribuie la dezvoltarea comerțului, facilitând schimburile comerciale prin reducerea barierelor administrative și accelerarea proceselor de import/export (Wright and De Hert, P, 2024).

4. Securitate și protecția datelor: Odată cu digitalizarea informațiilor, securitatea datelor devine o prioritate. Protejarea informațiilor sensibile și prevenirea atacurilor cibernetice sunt primordiale pentru a menține integritatea sistemelor transfrontaliere. Într-un context transfrontalier, este necesar să se asigure că datele digitalizate sunt protejate împotriva atacurilor cibernetice și că sunt respectate reglementările internaționale privind protecția datelor (cum ar fi GDPR în Uniunea Europeană) (OECD, 2019).

5. Proiecte și inițiative transfrontaliere: Diverse proiecte europene (cum ar fi INTERREG) sprijină digitalizarea în regiunile transfrontaliere prin finanțarea unor inițiative care promovează schimbul de date și colaborarea digitală între țări. Uniunea Europeană promovează proiecte transfrontaliere de digitalizare prin programe cum ar fi „Connecting Europe Facility” (CEF), care sprijină infrastructura digitală și conectivitatea între statele membre (https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/europes-digital-decade-digital-targets-2030_ro).

6. Tehnologie și infrastructura: Dezvoltarea infrastructurii digitale (rețele de internet de mare viteză, sisteme de cloud computing) este importantă pentru a sprijini procesul de digitalizare în aceste zone. Investițiile în infrastructura IT și colaborarea în dezvoltarea de soluții digitale sunt esențiale pentru succesul digitalizării în spațiul transfrontalier (Wright and De Hert, P, 2024).

Concluzii și rezultate

La nivel mondial, digitalizarea devine un factor primordial, deoarece oamenii devin dependenți de calculatoare, de diferite gadgeturi, care le fac viețile mai ușoare. Prin intermediul internetului se poate ușor de găsit toate informațiile de care ai nevoie, poți transmite diferite mesaje sau informații. Însă nu trebuie să uităm, că internetul nu înseamnă libertate deplină de exprimare și, că internetul nu reprezintă un spațiu sigur și trebuie să știi întotdeauna ce informații oferi, când și cărei entități – oricare ar fi aceea.

În majoritatea statelor dezvoltate din punct de vedere economic și social, sunt formate Direcții Politici în domeniul tehnologiei informației și digitalizării, care se ocupă cu elaborarea,

coordonarea și monitorizarea realizării politicilor și actelor normative în domeniul digitalizării serviciilor publice, securității cibernetice, tehnologiei informației și alte domenii.

Dezvoltarea sectorului tehnologiei informaționale și comunicațiilor din spațiul transfrontalier, a cunoscut o dezvoltare ascendentă în ultimii ani, devenind un sector de o importanță primordială pentru dezvoltarea economiilor naționale. Procesul de digitalizare, cât și de tehnologizare ocupă un rol important în dezvoltarea economiilor entităților, atât la nivel național, cât și internațional.

Spre exemplu, sectorul tehnologiei informaționale în Moldova, ca stat din regiunea transfrontalieră, rămâne cel mai dezvoltat și dinamic sector din țară, valoarea acestuia depășind 10,2 miliarde lei în anul 2021, cu o pondere în PIB de 4,2% (<https://www.infotag.md/finances-ro/314181>).

Creșterea este influențată de condițiile facilitare pentru dezvoltarea industriei IT asigurate în cadrul regimului fiscal special al parcului pentru tehnologii informaționale „Moldova IT Park”.

Volumul de export a sectorului IT din Republica Moldova în anul 2022, conform datelor Băncii Naționale a Moldovei a atins 469 milioane dolari SUA, cu o creștere de circa 32 la sută anual (<https://www.infotag.md/finances-ro/314181>).

Piețele externe rămân o destinație importantă pentru livrarea produselor și prestarea serviciilor de către sectorul TI. Cele mai solicitate state sunt: SUA, România, Germania, Italia, Marea Britanie.

Tehnologiile digitale trebuie să protejeze drepturile oamenilor, să sprijine democrația și să garanteze că toți actorii digitali acționează în mod responsabil și sigur. Cu toții ar trebui să beneficiem de un mediu online corect, să fim protejați de conținuturi ilicite și dăunătoare și să avem mijloace de acțiune în interacțiunile cu tehnologiile noi și în evoluție precum inteligența artificială. Dispozitivele digitale ar trebui să sprijine sustenabilitatea și tranziția verde. Ar trebui să fim informați cu privire la impactul asupra mediului și la consumul de energie al dispozitivelor pe care le folosim.

Bibliografie

1. Codul Civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002. Republicat În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 66-75 din 01.03.2019 (cu modificările ulterioare).
2. Codul vamal al Republicii Moldova nr. 95 din 24.08.2021. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 219-225 din 17.09.2021 (cu modificările ulterioare).
3. Legea nr. 284 din 22.07.2004 privind serviciile societății informaționale. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 138-146 din 13.08.2004 (cu modificările ulterioare).
4. Legea nr. 105 din 13.03.2003 privind protecția consumatorilor. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 176-181, art. 513 din 21.10.2011 (cu modificările ulterioare).
5. Legea nr. 133 din 08.07.2011 privind protecția datelor cu caracter personal. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 170-175 din 14.10.2011 (cu modificările ulterioare).
6. Legea nr. 114 din 18.05.2012 cu privire la serviciile de plată și moneda electronică. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 193-197 din 14.09.2012 (cu modificările ulterioare).
7. Regulamentul (UE) 2022/868 al Parlamentului European și al Consiliului din 30 mai 2022 privind guvernanta europeană a datelor (Regulamentul privind guvernanta datelor). *JO L 152*, 3.6.2022, p. 1–44.
8. Regulamentul (UE) 2023/2844 al Parlamentului European și al Consiliului din 13 decembrie 2023 privind digitalizarea cooperării judiciare și a accesului la justiție în cadrul procedurilor transfrontaliere în materie civilă, comercială și penală și de modificare a anumitor acte din domeniul cooperării judiciare. *JO L*, 2023/2844, 27.12.2023. ELI: <http://data.europa.eu/eli/reg/2023/2844/oj>. Accesat la 15.08.2024.

9. Guzun, Victor. (2022). Strategia de transformare digitală 2023-2030 – documentul definitoriu pentru noile priorități de transformare digitală a Moldovei. *Comentariu IPN.md*, 12 august 2022. [Online]. Disponibil la: <https://ipre.md/2022/08/12/strategia-de-transformare-digitala-2023-2030-documentul-definitoriu-pentru-noile-prioritati-de-transformare-digitala-a-moldovei-comentariu-de-victor-guzun-ipn-md/>. Accesat la 12.09.2024.
10. Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (versiune consolidată). *JO C 115*, 9.5.2008, p. 1–388.
11. Ciobotă, Cătălin Emanuel; Munteanu, Victor; Tureacă, Manuela-Violeta. (2023). Digitalizarea, dezvoltarea durabilă și transformarea economiilor. În *Perspectivelor și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației: Conferința științifică internațională*, Vol. 10, Partea I. Cahul: Tipografia „CentroGrafic” SRL, pp. 312-318.
12. Dascălu, Elena-Doina; Anghelache, Gabriela. (2024). Digital Transformation of Accounting Systems in the European Context. *Strategii Manageriale* [Online]. Disponibil la: http://www.strategiimanageriale.ro/images/images_site/articole/article_423d83f494fa3db5550d5886c987ce2a.pdf. Accesat la 12.09.2024.
13. European Commission. (2020). *A European strategy for data*. [Online]. Disponibil la: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/european-strategy-data_en. Accesat la 25.07.2024.
14. OECD. (2019). *Digital Government in Romania: Improving Performance Through Digitalisation*. Paris: OECD Publishing.
15. Schwab, Klaus. (2016). *The Fourth Industrial Revolution*. Geneva: World Economic Forum.
16. Comisia Europeană. *Deceniul digital al Europei: obiective digitale pentru 2030*. [Online]. Disponibil la: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/europes-digital-decade-digital-targets-2030_ro. Accesat la 12.09.2024.
17. <https://www.infotag.md/finances-ro/314181/>. Accesat la 08.07.2024.
18. World Economic Forum. (2023). *The Global Risks Report 2023*. [Online]. Disponibil la: <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2023>. Accesat la 05.09.2024.
19. Wright, David; De Hert, Paul (Eds.). (2016). *Privacy Impact Assessment*. Dordrecht: Springer.

Capitolul 16 – STRATEGII INOVAȚIONALE APLICATE ÎN MEDIUL DE AFACERI: PROVOCĂRI ȘI PERSPECTIVE

Chapter 16 – INNOVATIVE STRATEGIES APPLIED IN THE BUSINESS ENVIRONMENT: CHALLENGES AND PERSPECTIVES

Alina SUSLENCO¹

Abstract

This paper represents an analytical foray into the main innovative strategies applied in the business environment, as a result of the multiple transformations produced in the 21st century. The purpose of the research is to identify the main challenges faced by companies in the development and implementation of business strategies. As business strategies help companies design a safe route in their strategic development, there is a need to research the typology and content of the main innovative strategies applied by companies, in the context of continuous apathy to the business environment. In the 21st century, innovations are no longer a luxury, but a necessity for every company that wants to keep customers, make them loyal, as well as be competitive on the market. The research methodology focused on the use of numerous research methods, which allowed us to move forward in the complex endeavor and achieve results. The main methods used in the research process are: analysis, synthesis, induction, deduction, abduction, scientific abstraction. As a result, we highlight that companies, if they want to be competitive and sustainable, must develop proactive strategies for rapid adaptation to market changes, but also integrate innovations into each of the activities carried out by company management.

Keywords: innovations, innovative management, strategy, innovative strategies, innovative changes

Jel: M1, M15, O3

Introducere

Actualmente, fiecare companie, care activează într-un mediu de afaceri complex, instabil și caracterizat de incertitudine și vulnerabilitate, este obligată să-și elaboreze strategii de afaceri competitive, care le-ar asigura viabilitate și avantaje competitive durabile. Astfel, fiecare manager trebuie să-și remodeleze strategiile de afaceri, ca urmare a noului context de activitate, să integreze inovații și noi elemente, care ar ajuta companiile să fie competitive, să obțină o poziție net superioară pe piață.

Cercetând literatura de specialitate, evidențiem că sunt realizate multiple studii de cercetătorii din domeniu privind eficiența diferitelor strategii de afaceri aplicate de manageri în diferite contexte. Astfel, strategia de afaceri constituie un pilon al atingerii obiectivelor organizaționale, precum și o pârgie eficientă a întreprinderii de poziționare pe piață. Datorită elaborării de strategii de afaceri viabile și competitive, companiile pot obține noi avantaje competitive.

Conținut

Factorul de succes în efectuarea procesului de planificare strategică constă în formularea și implementarea, cu succes, a strategiei manageriale. Astfel, strategia managerială se desprinde ca verigă de bază în realizarea, cu succes, a procesului de planificare strategică (figura 1.).

Analizând informația din fig. 1., observăm că abordările conceptuale ale strategiilor provin încă din Antichitate, din Grecia și în China Antică, unde se elaborau strategii, planuri strategice în vederea identificării acțiunilor necesare să fie realizate în vederea câștigării luptelor. Astfel, debutul abordărilor conceptuale ale strategiilor, datează încă din cele mai îndepărtate timpuri când strategia era privită ca un mijloc de câștig în fața inamicului. Efectuând o analiză a

¹ Conf. univ. dr. hab., Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți, Republica Moldova. alina.suslenco@mail.ru

celor mai relevante abordări conceptuale ale strategiilor de afaceri, observăm o pleiadă de definiții al căror epicentru gravitează în rolul pronunțat al strategiilor în creșterea performanței companiilor.

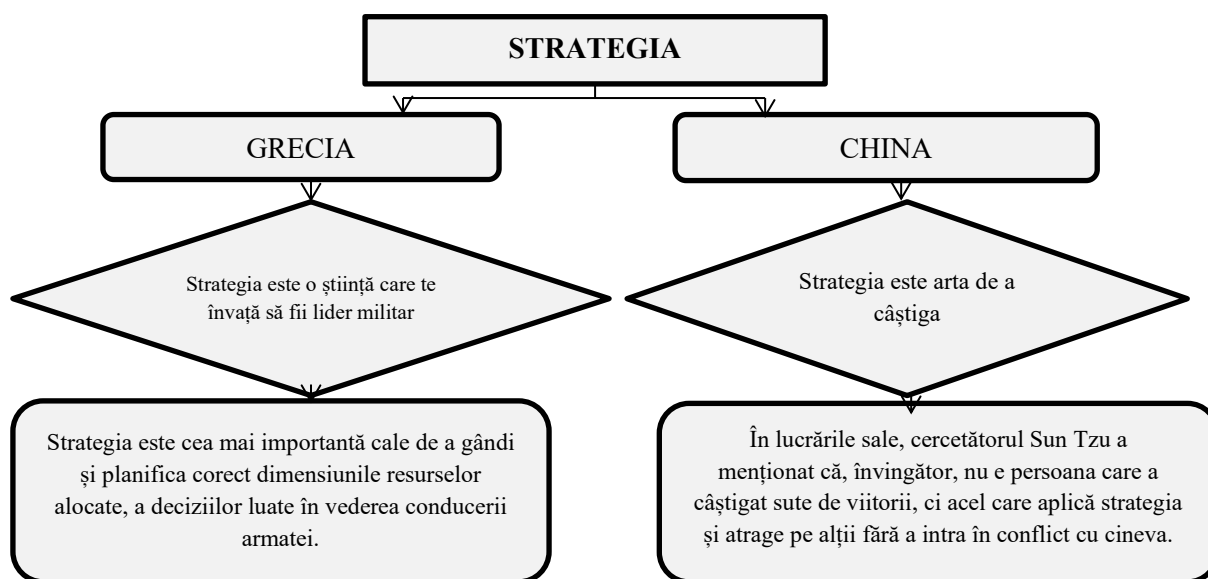

Fig. 1. Abordări privind evoluția strategiilor de afaceri

Sursa: elaborată în baza Bryson, 2004

În tabelul 1., am evidențiat cele mai importante definiții ale strategiilor de afaceri, identificate prin analiza literaturii de specialitate.

Tabelul 1. Abordări conceptuale ale strategiilor de afaceri

Autorul	Definiția
Michael Porter	Strategia se axează pe alegerea unui set distinctiv de activități pentru a livra o combinație unică de valoare (Porter, 2005).
Henry Mintzberg	Strategia este un model sau plan, care integrează principalele obiective, politici și secvențe de acțiuni ale unei organizații într-un întreg coerent (Mintzberg, 2004).
Igor Ansoff	Strategia de afaceri este un set de decizii care determină comportamentul firmei față de mediul său (Ansoff, 2009).
Alfred Chandler	Strategia este determinarea obiectivelor și scopurilor fundamentale pe termen lung ale unei întreprinderi, adoptarea cursurilor de acțiune și alocarea resurselor necesare pentru realizarea acestor obiective (Chandler, 1989).
Kenichi Ohmae	Strategia de afaceri poate fi definită drept o concentrare a resurselor unei firme pe oportunități profitabile percepute (Ohmae, 2005).
Peter Drucker	Strategia este procesul de analiză și luare de decizii care va permite unei organizații să își atingă obiectivele (Drucker, 2001).
Richald Rumelt	O bună strategie are o logică coerentă și este susținută de acțiuni coordonate, care să adreseze provocările critice și să creeze avantaje competitive (Rumelt, 2011).
Jay Barney	Strategia competitivă este un set de angajamente și acțiuni integrate, care sunt destinate să ofere valoare clienților și să creeze un avantaj competitiv sustenabil (Barney, 2018).

Sursa: adaptat în baza abordărilor cercetătorilor

Definițiile prezentate în tabelul 1., reflectă diferite perspective și aspecte ale strategiilor de afaceri, de la importanța diferențierii și poziționării unice (Porter), până la accentul pe procesele de analiză și decizie (Drucker) și alocarea eficientă a resurselor (Ohmae). Toate aceste puncte de vedere contribuie la înțelegerea complexității și importanței strategiilor de afaceri în cadrul organizațiilor moderne.

Analizând definițiile savanților, evidențiem că strategia reprezintă un demers strategic complex de formulare a obiectivelor, misiunii și viziunii organizaționale, precum și a politicilor și acțiunilor de realizare a lor, în contextul unui mediu dinamic și turbulent, care ajută companiile să-și atingă un nivel sporit de competitivitate strategică pe piață.

Procesul de elaborare a strategiei de afaceri este unul complex, incluzând eforturi semnificative din partea managerilor de companii în vederea analizei strategice și a identificării celor mai relevante direcții de atingere a obiectivelor organizaționale ale companiilor.

Procesul de elaborare a strategiei de afaceri implică multiple etape, printre care evidențiem:

1. *Analiza strategică* – această etapă include:

a. evaluarea mediului extern – care se rezumă la identificarea oportunităților și amenințărilor companiei, utilizând diverse instrumente în acest scop: analiza PESTEL (Politic, Economic, Social, Tehnologic, Ecologic, Legal), analiza forțelor lui Porter.

b. Evaluarea mediului intern – care se rezumă la identificarea punctelor forte și a punctelor vulnerabile, utilizând în calitate de instrumente de bază: analiza resurselor și capacităților, analiza lanțului valoric, analiza SWOT.

2. *Definirea misiunii și viziunii* – care se axează pe stabilirea scopului fundamental și a direcției pe termen lung a organizației, a misiunii și a viziunii companiei.

3. *Stabilirea obiectivelor strategice* – se concentrează pe stabilirea unor obiective clare, măsurabile și realizabile pe termen scurt, mediu și lung. Una dintre cele mai importante caracteristici ale etapei constă în faptul că obiectivele trebuie să fie specifice, măsurabile, realizabile, relevante și încadrate în timp (SMART).

4. *Generarea și evaluarea opțiunilor strategice* – se focusează pe identificarea diferitelor opțiuni strategice posibile și evaluarea lor în funcție de criterii relevante (fezabilitate, risc, impact etc.), utilizând în calitate de instrumente de bază: analiza scenariilor, matricea SWOT, matricea BCG, analiza cost-beneficiu.

5. *Alegerea strategiei optime* – această etapă are ca scop selectarea celei mai potrivite strategii care aliniază resursele și capacitățile organizației la oportunitățile identificate.

6. *Elaborarea planurilor de acțiune* – această etapă se focalizează pe definirea detaliată a pașilor necesari pentru implementarea strategiei, inclusiv responsabilități, termene și resurse necesare. Planurile de acțiune trebuie să includă obiective specifice, activități, resurse, termene și indicatori de performanță.

7. *Alocarea resurselor* – scopul de bază al acestei etape constă în asigurarea resurselor financiare, umane și materiale necesare pentru implementarea strategiei.

8. *Implementarea strategiei* – în această etapă, activitățile sunt direcționate spre implementarea planurilor de acțiune și coordonarea activităților pentru a atinge obiectivele strategice. Comunicarea strategiei în cadrul organizației, formarea echipelor, managementul proiectelor și monitorizarea progresului.

9. *Monitorizarea și controlul strategiei* – obiectivul principal al acestei etape rezidă în urmărirea constantă a evoluției implementării strategiei și realizarea obiectivelor stabilite, utilizând, în calitate de instrumente, stabilirea indicatorilor de performanță (KPI), evaluarea periodică a progresului, sistemelor de raportare și feedback

10. *Evaluarea și ajustarea strategiilor* – activitățile realizate în cadrul acestei etape sunt direcționate spre analiza periodică a performanței și ajustarea strategiilor și planurilor de acțiune în funcție de rezultatele obținute și de schimbările din mediul extern. Principalele activități realizate sunt: revizuirea obiectivelor, realocarea resurselor, modificarea planurilor de acțiune.

11. *Feedback și învățare continuă* – se axează pe învățarea din experiențele implementării strategiei și integrarea feedback-ului în procesele viitoare de planificare strategică.

Principalele activități realizate în cadrul acestei etape includ: colectarea feedback-ului de la părțile interesate, analizarea lecțiilor învățate, îmbunătățirea proceselor de management strategic.

Aceste etape sunt interdependente și ciclice, procesul de elaborare a unei strategii de afaceri fiind unul continuu, necesită revizui și ajustări periodice pentru a rămâne relevant și eficient în contextul schimbărilor constante din mediul de afaceri.

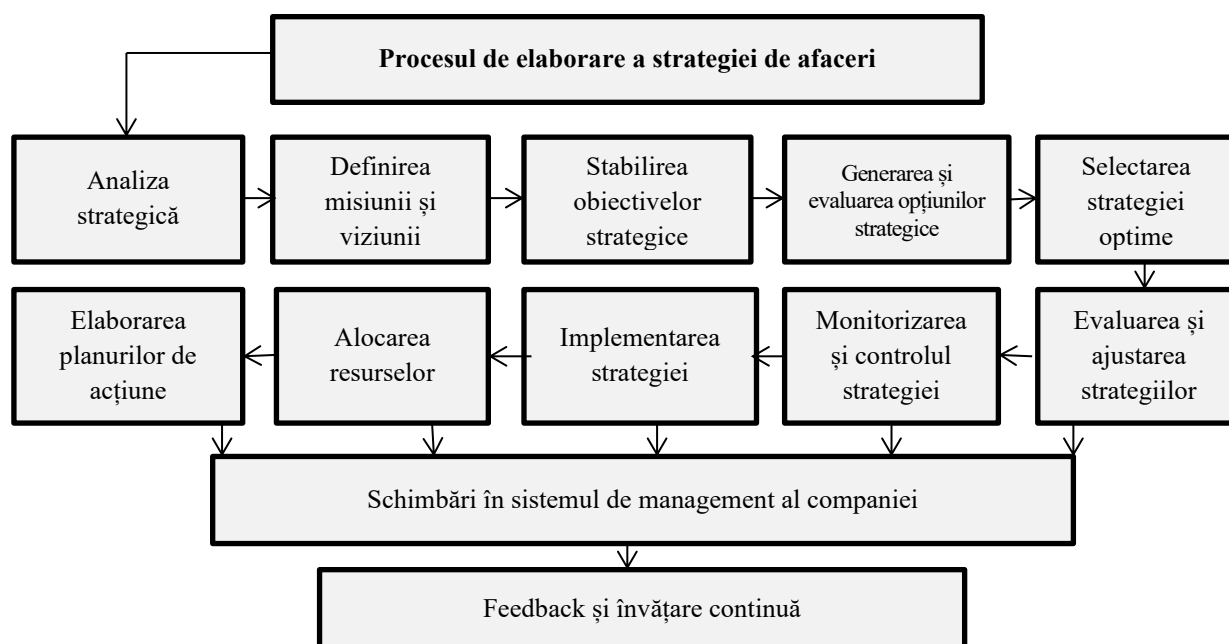

Fig. 2. Etapele procesului de elaborare a strategiei de afaceri

Sursa: elaborată de autor

Analizând literatura de specialitate, identificăm o multitudine de strategii de afaceri, care pot fi aplicate de companii în vederea atingerii succesului pe piață. În acest context, în funcție de abordările savanților din domeniu, am realizat o analiză a conținutului, caracteristicilor celor mai relevante tipuri de strategii de afaceri și le-am prezentat în tabelul 2.

Tabelul 2. Tipologia strategiilor de afaceri

Autori	Tipologia strategiilor			
Michael Porter	Lider prin cost	Diferențiere	Focalizare	
Henry Mintzberg	Strategii deliberate		Strategii emergente	
Igor Ansoff	Strategii de penetrare pe piață	Strategii de dezvoltare de produse	Strategii de dezvoltare de piață	Strategii de diversificare
Raymond Miles și Scaries Snow	Strategii de prospectare	Strategii de apărare	Strategii de analiză	Strategii reactive
Fred David	Strategii corporative	Strategii de afaceri	Strategii funcționale	Strategii operaționale

Sursa: elaborat în baza abordărilor autorilor (Porter, 2005), (Mintzberg, 2004), (Ansoff, 2009), (Miles, Snow, 2003), (David, 2015).

Analizând datele prezentate în cadrul tabelului, putem observa că cercetătorii din domeniu identifică multiple forme ale strategiilor de afaceri, care sunt implementate de companii. Astfel, cercetătorul Michael Porter identifică trei tipuri de strategii de afaceri, care ajută companiile să fie competitive, precum:

– strategia lider prin cost – aplicând această strategie compania își propune să devină producătorul cu cele mai mici costuri din industrie.

- strategia de diferențiere – recurgând la această strategie compania oferă produse sau servicii unice, percepute de clienți ca având valoare superioară.

- strategia de focalizare – aplicând această strategie, compania își concentrează eforturile pe un segment specific de piață. Compania poate selecta un segment și să se concentreze pe el cu cea mai mică structură de costuri. În același context, compania se poate concentra pe un segment specific prin oferirea de produse sau servicii unice.

Un alt savant din domeniu, Igor Ansoff, a identificat patru strategii de creștere, care pot fi aplicate de companii, precum:

- strategia de penetrare de piață – compania, care aplică această strategie, se orientează pe creșterea vânzărilor produselor existente pe piețele actuale.

- strategia de dezvoltare de produse – această strategie se concentrează pe dezvoltarea de produse noi pentru piețele existente.

- strategia de dezvoltare de piață – strategia se focalizează pe intrarea pe noi piețe cu produsele existente.

- strategia de diversificare – strategia se focusează pe dezvoltarea de noi produse pentru noi piețe.

În același context, cercetătorii Raymond Miles și Charles Snow au prezentat tipologia strategiilor adaptative, printre care identificăm:

- strategia de prospectare – aceste strategii sunt aplicate de către companiile inovatoare care caută constant noi oportunități de piață.

- strategia de apărare – aceste strategii sunt aplicate de către companiile care se concentrează pe eficiența internă și pe apărarea pieței existente.

- strategia de analiză – aceste strategii sunt aplicate de către companiile care îmbină elemente de inovație cu eficiența operațională, combinând strategii de tip prospector și defender (Miles, Snow, 2003).

- strategia reacție – aceste strategii sunt aplicate, de cele mai multe ori, de companiile care reacționează la schimbările din mediu fără o strategie clară, fiind adesea reactive, dar nu proactive.

Cercetătorul F. David a identificat tipologia strategiilor de afaceri în funcție de nivelul organizațional:

- strategii corporative – sunt strategiile, care determină direcția generală și scopurile pe termen lung ale întregii organizații.

- strategii de afaceri – sunt strategiile, care se concentrează pe modul, în care o companie va concura pe piață.

- strategii funcționale – sunt strategii, care se concentrează pe optimizarea funcțiilor specifice ale unei organizații.

- strategii operaționale – sunt strategii care se aplică la nivelul subunităților unei companii în vederea atingerii obiectivelor subsumate (David, 2015).

Creșterea rolului economic al inovațiilor, schimbarea ritmului, direcțiilor și mecanismelor de dezvoltare a proceselor de generare și implementare a inovațiilor, sunt factorii-cheie care au determinat dezvoltarea mediului de afaceri în majoritatea țărilor lumii. În condițiile moderne, cea mai importantă sarcină a economiei mondiale constă în trecerea la un mod inovator de dezvoltare strategică. Conceptul dezvoltării socio-economice strategice a economiei mondiale, punează necesitatea diversificării oportunităților și creării condițiilor pentru realizarea potențialului creativ al individului.

Realizarea sarcinilor stabilite este, în mare parte, predeterminată de activitățile inovatoare realizate în mediul de afaceri, prin prisma strategiilor manageriale inovatoare. Modificările condițiilor economice, presiunea concurențială, fac inefficiente strategiile existente. Până la

formarea strategiilor manageriale bazate pe inovație, companiile nu vor putea să-și depășească golul tehnologic și să devină competitive pe piața globală.

Cercetătorii N. Rosenberg și L. E. Birdzell, evidențiază interconexiunea dintre dezvoltarea economică a țărilor occidentale de implementare a unei căutări continue de oportunități și adaptarea schimbărilor favorabile creșterii ulterioare, adică, cu inovațiile (Rosenberg, Birdzell, 2018).

Pe de altă parte, cercetătorii Nyamboga, George, evidențiază o serie de factori, care influențează asupra succesului unei strategii de afaceri:

1. *Angajamentul și implicarea liderilor* – liderii organizației trebuie să fie angajați și implicați lor maximum, în procesul de implementare a strategiei. Ei trebuie să furnizeze o direcție clară și să comunice, în mod activ, obiectivele strategice și prioritățile organizației

2. *Alinierea organizațională* – este esențial ca toate nivelurile și departamentele organizației să fie aliniate la obiectivele strategice. Procesele, structurile și resursele organizației trebuie să fie ajustate pentru a susține implementarea strategiei.

3. *Comunicare eficientă* – comunicarea deschisă și transparentă este crucială pentru a asigura înțelegerea și angajamentul tuturor angajaților. Mesajele clare și consistente despre strategie și obiective ajută la crearea unei viziuni comune în organizație.

4. *Asigurarea resurselor adecvate* – resursele, inclusiv financiare, umane și tehnologice, trebuie să fie alocate corespunzător pentru a sprijini implementarea strategiei. Lipsa resurselor poate duce la eșecul implementării sau la subperformanță.

5. *Monitorizarea și evaluarea continuă* – implementarea strategiei trebuie să fie supravegheată și evaluată, în mod regulat, pentru a identifica progresele și problemele. Mecanismele de feedback și raportare trebuie să fie stabilite pentru a permite ajustări pe parcurs.

6. *Flexibilitate și adaptabilitate* – organizațiile trebuie să fie flexibile și deschise la ajustări în strategia lor, în funcție de schimbările din mediul extern sau intern. Capacitatea de a reacționa rapid la noi oportunități sau amenințări este esențială pentru succesul implementării strategiei.

7. *Cultură organizațională corespunzătoare* – cultura organizațională trebuie să se afle în concordanță cu obiectivele și valorile strategice. O cultură care promovează colaborarea, inovația și adaptabilitatea sprijină implementarea cu succes a strategiei.

8. *Leadershipul executiv puternic* – leadershipul executiv puternic și consecvent este esențial pentru a inspira și mobiliza angajații în timpul implementării strategiei. Liderii trebuie să ofere suport și să elimine obstacolele care pot surveni pe parcurs.

9. *Recompensarea și recunoașterea performanței* – sistemele de recompensare și recunoaștere ar trebui să fie aliniate la obiectivele strategice și să stimuleze angajații să contribuie la implementarea lor. Recunoașterea și recompensarea performanței conforme cu strategia pot consolida angajamentul și motivația angajaților (Nyamboga, George, 2014).

În tabelul 3, am redat esența factorilor de succes enunțați de diferiți savanți, în elaborarea și implementarea unei strategii de afaceri. Factorii de succes în implementarea unei strategii de afaceri pot varia în funcție de perspectivele și abordările diferiților autori și teoreticieni ai managementului strategic. Iată o listă cu câțiva dintre acești factori și autorii asociați cu abordările lor:

În același context, menționăm că savanții Njagi, Kombo au menționat că o strategie bună generează un avantaj competitiv companiilor maximizând oportunitățile de creștere a performanțelor organizaționale (Njagi, Kombo, 2014).

De asemenea, cercetătorul R. Miles, a ajuns la concluzia că afacerile ce implementează strategii de afaceri sunt mai eficiente decât cele ce nu elaborează și implementează strategii de afaceri (Miles, 1978).

În aceeași ordine de idei, cercetătorul D. Ketchen a evidențiat ideea că afacerile ce au strategii eficiente obțin succes pe piață față de cele ce nu dispun de ele (Ketchen, 2003).

Cercetătorii J. Anwar, S. Hasnu au remarcat faptul că „de implementarea strategiei cu succes depind și numeroasele rezultate pozitive obținute de organizații, cum ar fi: creșterea satisfacției clienților în loialitatea clientului, satisfacerea nevoii și cererii organizaționale și oferă organizației un avantaj față de rivalii săi. Aplicarea corectă a procesului de planificare strategică contribuie de asemenea, la creșterea productivității, îmbunătățește calitatea și crește profitul” (Anwar, Hasnu, 2016).

Tabelul 3. Factori care asigură succesul în elaborarea și implementarea strategiilor de afaceri

Autori	Esența succesului
Michael E. Porter, Gary Hamel, C.K. Prahalad	<i>Alinierea organizațională</i> – presupune alinierea întregii organizații la obiectivele și direcția strategică pentru a asigura coerența și coeziunea în eforturile strategice.
John P. Kotter, Jim Collins, Patrick Lencioni	<i>Angajamentul și implicarea liderilor</i> – presupune implicarea și angajamentul liderilor organizației în susținerea și promovarea strategiei, servind ca exemple și catalizatori pentru schimbare
John Kotter, Philip Kotler, Stephen Covey	<i>Comunicarea eficientă</i> – prezumă comunicarea clară și consistentă a obiectivelor strategice, direcțiilor și progreselor către toți angajații, promovând înțelegerea și angajamentul
Richard E. Boyatzis, David Ulrich, Marcus Buckingham	<i>Implicarea angajaților</i> – presupune implicarea și mobilizarea angajaților la toate nivelurile organizației, stimulându-i să contribuie activ la implementarea și realizarea strategiei.
Kaplan și Norton, Robert S. Kaplan, David P. Norton	<i>Monitorizarea și evaluarea continuă</i> – presupune implementarea unor sisteme de monitorizare și evaluare, menite să urmărească progresul și performanța strategiei, permițând ajustări și îmbunătățiri pe parcurs.
Henry Mintzberg, Richard Rumelt, Rita McGrath	<i>Flexibilitate și adaptabilitate</i> – presupune capacitatea organizației de a se adapta și ajusta strategia în fața schimbărilor din mediul extern și intern pentru a rămâne relevantă și competitivă.
John C. Maxwell, Warren Bennis, Peter F. Drucker	<i>Leadership executiv puternic</i> – implică un accent pe conducerea fermă și inspirațională, care să ofere direcție și suport pentru implementarea cu succes a strategiei.
Edgar Schein, Charles Handy, Cameron și Quinn	<i>Cultură organizațională puternică</i> – prezumă o cultură organizațională care să promoveze valorile, comportamentele și practicile care sprijină implementarea și realizarea strategiei.
Jay Barney, Ikujiro Nonaka, Richard J. Boland Jr.	<i>Resurse adecvate</i> – presupune asigurarea resurselor necesare, inclusiv financiare, umane și tehnologice, pentru a sprijini implementarea strategiei cu succes.

Sursa: adaptat de autor în funcție de abordările autorilor

Cunoscutul cercetător în domeniul managementului P. Drucker notează că o întreprindere, care nu este reînnoită, inevitabil îmbătrânește și se prăbușește. Astfel, autorul punctează necesitatea companiilor de a se dezvolta, de a introduce inovații aplicând strategii manageriale inovatoare (Drucker, 2008).

Definirea importanței în organizarea unui management strategic eficient o are formarea unei strategii competitive, care să îi ajute pe liderii companiilor să rezolve sarcinile atribuite într-un context economic dinamic. Acest lucru face ca implementarea strategiilor manageriale inovatoare să fie unul dintre cele mai importante *demersuri* pe care le realizează o companie.

Activând într-un mediu dinamic și turbulent, companiile sunt obligate să identifice rapid noi mijloace care le-ar asigura viabilitate și competitivitate pe piață, încredere și sustenabilitate. În acest sens, în secolul XXI, principala strategie care poate asigura succes companiilor este strategia inovatoare. Potrivit cercetătorilor *strategia inovatoare* reprezintă (tabelul 4.).

Tabelul 4. Abordări conceptuale ale strategiilor inovaționale

Autorul	Definiția
Michael Porter, Mark Kramer	Strategia inovațională implică crearea de valoare prin dezvoltarea și implementarea unor produse, servicii sau procese noi sau îmbunătățite, care să ofere avantaje competitive și să satisfacă nevoile clienților într-un mod superior
Clayton Christensen	Strategia inovațională constă în găsirea unor moduri inovatoare de a satisface nevoile și dorințele clienților, adesea, prin dezvoltarea și implementarea unor tehnologii, modele de afaceri sau produse disruptive, care să schimbe fundamental piața sau industria
Gary Hamel și C.K. Prahalad	Strategia inovațională implică crearea și valorificarea unor competențe de bază unice și inimitabile, care să permită organizației să își depășească concurența și să creeze noi piețe sau să redefinească cele existente
Henry Chesbrough	Strategia inovațională este o abordare bazată pe deschidere și colaborare, care implică utilizarea și integrarea cunoștințelor și resurselor externe pentru a genera noi idei, tehnologii și modele de afaceri.
Peter Drucker	Strategia inovativă este capacitatea unei organizații de a anticipa și de a răspunde la schimbările din mediul extern prin aducerea de noi idei, produse sau procese care să aducă valoare adăugată și să asigure un avantaj competitiv pe termen lung

Sursa: elaborat în baza definițiilor autorilor

În opinia cercetătorului P. Drucker, o companie care dorește să inoveze cu succes și să prospere într-o eră a schimbărilor turbulente, trebuie să adere la o politică/strategie, care conduce inovația în întreaga organizație și încurajează obiceiurile antreprenoriale și inovatoare. În mod eficient, strategia implementată oferă companiei un avantaj competitiv și contribuie la „achiziționarea” unei poziții de lider pe piață (Drucker, 2008). Cercetând literatura de specialitate, identificăm mai multe forme de strategii de inovare, redate schematic în figura 2.

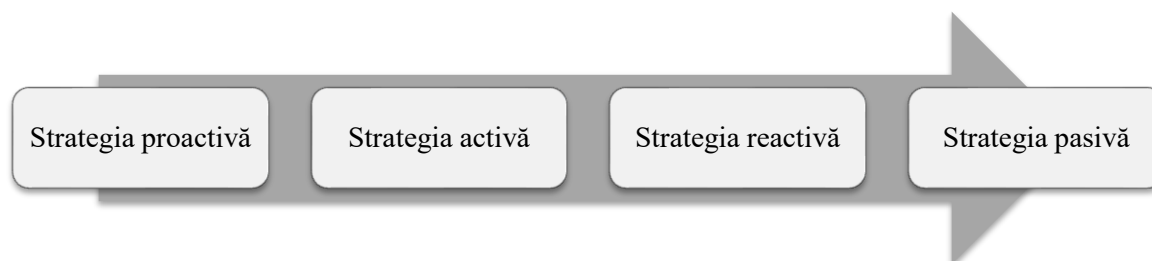

Fig. 2. Forme ale strategiilor inovaționale
Sursa: elaborată după R. Perciun, 2022

În opinia cercetătorului, R. Perciun, 2022, strategiile inovaționale se clasifică în :

a. *Strategii proactive* – această categorie de strategii inovaționale pune un accent deosebit pe schimbările și inovațiile radicale, care generează multiple avantaje competitive pentru companiile care le implementează. În plus, companiile care implementează aceste strategii sunt companii orientate puternic spre cercetare.

b. *Strategii active* – această categorie de strategii inovaționale plasează un accent deosebit pe valorificarea tehnologiilor existente, pe de o parte, dar și pe adaptarea rapidă a companiilor la schimbările mediului, pe de altă parte. De cele mai dese ori, companiile, care elaborează și implementează această categorie de strategii, generează inovații incrementale.

c. *Strategii reactive* – această categorie de strategii inovaționale pune un accent deosebit pe imitarea liderilor mondiali. Astfel, companiile, ce aplică aceste strategii inovaționale, își asumă riscuri scăzute, nu pun un accent pe cercetare, ci pe adaptare. Această categorie de strategii, de cele mai multe ori, sunt utilizate pentru diferite activități operaționale.

d. *Strategii pasive* – această categorie de strategii inovaționale pune un accent deosebit pe solicitările parvenite din partea clienților săi (Perciun, 2022).

Potrivit cercetătorului R. Perciun, 2022, procesul de elaborare a strategiei de inovare este unul complex și include un ansamblu de etape, precum:

1. *Stabilirea obiectivelor de inovare* – elaborarea unei strategii inovaționale debutează cu identificarea obiectivelor de inovare a produselor/ serviciilor companiei și corelarea lor cu obiectivele generale organizaționale. De cele mai multe ori, principalul obiectiv prestabilit de companii, îl constituie ponderea veniturilor din vânzări generate de vânzarea noilor produse.

2. *Identificarea ariilor de direcționare a eforturilor de cercetare-dezvoltare-inovare* – în calitate de arii de direcționare, pot fi analizate piețele, sectoarele industriale, tipologia produselor/ serviciilor etc.

3. *Elaborarea strategiilor de atac* – strategiile de atac sunt acele strategii pe care compania le adoptă în vederea atacului pieței, concurenților, în vederea ocupării unei poziții net superioare pe piață (Perciun, 2022).

În opinia cercetătorilor Cotelnic, Negru, 2014, strategiile de atac au o importanță deosebită pentru companiile care doresc să identifice rapid poziția de lider pe piață, Astfel, companiile pot opta pentru generarea de produse noi pe piață, sau adaptarea unor produse existente cu preschimbarea lor ulterioară (Cotelnic, Negru, 2014).

Concluzii

Strategia inovațională este una dintre strategiile companiei, care implică un set de obiective strategice care se pliază pe activități inovatoare și are la bază indicatori-țintă ai eficacității activităților inovatoare, precum și modalități de atingere a obiectivelor și criteriilor de luare a deciziilor manageriale.

O strategie inovațională deschide noi oportunități de realizare obiectivelor organizaționale (creșterea veniturilor, îmbunătățirea calității produselor, creșterea cererii pieței, extinderea sau crearea unei noi piețe, obținerea unei poziții de lider într-o industrie sau deținerea unei poziții pe piață) prin dezvoltarea și implementarea inovațiilor de produs, tehnologice și organizaționale și manageriale, de marketing.

Bibliografie

1. Anwar, J., Hasnu, S. (2016), Strategy-performance relationship: A scoring method framework for typological research. In: *International Journal of Information, Business and Management*, vol. 8(2), pp. 19-35. ISSN 2076-9202.
2. Băcanu, B. (2006), *Practici de management strategic*. Iași: Polirom, ISBN 9734602799.
3. Barney, J. B., Hesterly, W. S. (2019), *Strategic management and competitive advantage: concepts and cases*. New York: Pearson, 368 p. ISBN 978-0134741147.
4. Cotelnic, A., Negru, I. (2014), Politicile manageriale și impactul acestora asupra competitivității întreprinderii. In: *Strategii și politici de management în economia contemporană*, Ed. 3, 28-29 martie 2014, Chișinău [online]. Chișinău: Departamentul Editorial-Poligrafic al ASEM, pp. 10-14. ISBN 978-9975-75-678-5 [citat 25.12.2023]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/P_10-14.pdf
5. Drucker, P. (2001), *Managementul strategic*. București: Editura Teora, ISBN 9732000562.
6. Kaplan, R. S., Norton, D. P. (2004), *Strategy Maps: Turning Intangible Assets into Tangible Results*. Boston: Harvard Business School Press, 454 p. ISBN 1591391342.
7. Miles, R., Snow, Ch. (2003), *Organisationl strategy, structura and process*. Stanford: Stanford business book, 304 p. ISBN 978-0804748407.
8. Mintzberg, H. (2004), *Managers, not MBAs: A hard look at the soft practice of managing and management development*. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers. 464 p. ISBN 1-57675-275-5.
9. Njagi, L., Kombo, H. (2014), Effect of strategy implementation on performance of commercial banks in Kenya. In: *European Journal of Business and Management*, nr. 6, pp. 62-67. ISSN 2222-2839.
10. Ohmae, K. (2007), *The next global stage: Challenges and Opportunities in Our Borderless World* [online]. New Jersey: Pearson Education, 79 p. [citat 06.09.2022]. ISBN 0-13-704378-3. Disponibil: <https://ptgmedia.pearsoncmg.com/images/9780131479449/samplepages/013147944X.pdf>
11. Perciun, R. (2022), *Management inovațional. Suport de curs universitar*. Chișinău: Editura Complexul Editorial, INCE, ISBN978-9975-3529-0-1.

Capitolul 17 – PERSPECTIVELE DIGITALIZĂRII SECTORULUI IMM DIN UE

Chapter 17 – PERSPECTIVES IN THE DIGITALIZATION OF THE SME SECTOR IN THE EU

Alina SUSLENCO¹

Abstract

This paper represents a theoretical-methodological foray into the main directions applied by the EU for the digital transformation of SMEs in the EU. The purpose of the research is to identify the main perspectives in the integration of information technologies within the EU SME. Although the European Union, in the last 10 years, has applied multiple initiatives in order to support the integration of information technologies within EU SMEs, however, SMEs face multiple problems in their digitization efforts, based on various reasons: insufficient literacy of SME employees about the use of IT in the business environment, insufficient digital skills of SME employees, insufficient investments in the development of digital infrastructure, etc. Although large companies in the EU continue to make significant progress in the successful implementation of information technologies, SMEs are making modest progress, making it more difficult to adapt to the digitization of their activities. The main methods used in the research process are: analysis, synthesis, induction, deduction, abduction, scientific abstraction. As a result, we highlight that companies, if they want to be competitive and sustainable, must place digitization as a strategic competitive advantage that will help them become competitive and attractive on the market, since digitization has a positive influence on cost reduction, on the one hand part, but also of maximizing SME performance, on the other.

Keywords: information technologies, IT management, ICT, IMM, digitization

Jel: M1, M15, Q01

Introducere

Secolul XXI, fiind un secol al schimbărilor radicale, al globalizării și digitalizării, a impulsionat necesitatea remodelării economiei naționale, în vederea creșterii competitivității și eficacității companiilor. Cea de-a patra revoluție a influențat semnificativ dezvoltarea globală a mediului de afaceri și transformă, în continuu, funcționalitatea agenților economici. Revoluția 4.0. a spart stereotipurile managementului tradițional, precum și elementele și caracteristicile unei întreprinderi eficiente și competitive, inducând necesitatea de flexibilitate, agilitate continuă. În consecință, schimbările produse în economia mondială au impus necesitatea unei adaptări continue și o integrare rapidă a companiilor într-o economie diferită, una modernă, globalizată și digitalizată.

Multiplele informații care au abundat în economiile naționale, noile tehnologii informaționale, care au fost integrate cu succes în economiile naționale, au perturbat funcționalitatea agenților economici, impunând necesitatea integrării și dezvoltării continue, în vederea asigurării viabilității și creșterii competitivității economiei naționale.

După cum tehnologiile informaționale constituie principalul factor catalizator al eficientizării economiei naționale în secolul XXI, integrarea cu succes a tehnologiilor informaționale și-a pus o amprentă semnificativă asupra proceselor manageriale, contribuind la optimizarea proceselor și la creșterea eficienței și eficacității societății.

Odată cu integrarea tehnologiilor informaționale în economiile naționale, s-au produs schimbări majore în funcționalitatea lor. Pe lângă aceasta, s-a produs un salt semnificativ care a asigurat o trecere rapidă de la o economie clasică, ale cărei caracteristici fundamentale erau

¹ Conf. univ. dr. hab., Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți, Republica Moldova. alina.suslenco@mail.ru

stabilitatea și dezvoltarea, la economia digitală, care implică o creștere continuă și un grad sporit de flexibilitate, integrarea continuă a noilor tehnologii informaționale, care îi asigură o competitivitate sporită.

Economia digitală este un concept recent apărut, care a fost introdus în literatura de specialitate începând cu anii 1990. Fundamentul apariției economiei digitale rezidă în apariția, în anii 2000, a internetului, care a dinamizat și accelerat dezvoltarea abordărilor cercetătorilor referitoare la economia digitală.

Conținut

Cercetând literatura de specialitate, putem evidenția că, potrivit cercetătorului Don Tapscott, economia digitală reprezintă „o transformare fundamentală a modului, în care sunt derulate afacerile, în general, datorită conectivității și organizării digitale a întregii economii. Aceasta include revoluția înregistrării, stocării, schimbului și gestionării valorii afacerilor” (Tapscott, 1994). Din interpretarea definiției enunțate de cercetător, putem evidenția faptul că economia digitală implică o transformare profundă a mediului de afaceri, care se soldează cu efecte profunde asupra modelelor de afaceri. Economia digitală a transformat funcționalitatea afacerilor inducând nevoia de dezvoltare continuă, de învățare și adaptare prin prisma implementării noilor tehnologii informaționale.

În același context, cercetătorii Erik Brynjolfsson și Andrew McAfee afirmă că economia digitală este „acea parte a economiei bazată pe tehnologii digitale, inclusiv internetul, rețelele sociale, dispozitivele mobile și datele mobile. Ea se extinde în toate sectoarele și acoperă fiecare aspect al vieții noastre, de la modul în care lucrăm, la modul în care comunicăm și interacționăm datorită tehnologiilor informaționale, la modul în care consumăm bunuri și servicii” (Brynjolfsson, McAfee, 2021). Potrivit definiției oferite de cercetători, observăm că economia digitală este o economie diferită, una în care procesele sunt digitalizate, unde predomină informația digitală prin prisma internetului, rețelilor sociale, datelor și dispozitivelor mobile. Conform opiniei cercetătorilor, economia digitală s-a răspândit în toate sectoarele, perturbând și afectând profund funcționalitatea lor.

Pe de altă parte, Carl Benedikt Frey și Thor Berger în cercetările lor afirmă că economia digitală este „o economie în care tehnologiile digitale schimbă semnificativ tranzacțiile economice prin intermediul unui număr tot mai mare de conexiuni digitale și prin transferul de informații” (Frey, Berger, 2016). Analizând abordarea cercetătorilor, identificăm impactul semnificativ pe care îl manifestă economia digitală asupra funcționalității afacerilor, datorită conexiunilor digitale, a multiplelor platforme, fluxuri de informații, care au dat peste cap funcționalitatea modelelor de afaceri clasice, inducând necesitatea acută de schimbare, adaptare către o nouă lume – una digitalizată.

În lucrările sale, cercetătorul Gartner, relevă că economia digitală este „o economie nouă, conectată digital, în care companiile și indivizii creează și trăiesc într-un ecosistem digital” (Gartner, 2018).

În anul 2015, World Economic Forum definește economia digitală drept „economia și societatea formată și remodelată odată cu evoluția tehnologiilor digitale, care au schimbat radical modul în care oamenii lucrează, comunică și trăiesc” (World Economic Forum, 2015). Drept urmare, evidențiem faptul că economia digitală este economia formată și dezvoltată odată cu explozia fără precedent a tehnologiilor informaționale, care manifestă un impact semnificativ asupra modelelor de funcționare a afacerilor.

Totodată, în Raportul privind economia digitală, elaborat de către UNCTAD, economia digitală a fost definită drept „o economie bazată pe tehnologii digitale, care include toate activitățile economice, care utilizează tehnologii informaționale și comunicaționale (TIC) pentru a crea, transforma și transfera valoare în economia globală” (UNCTAD, 2022). Analizând abordarea oferită, putem remarca faptul că economia digitală este una cu totul diferită față de economia clasică și include activități care sunt desfășurate cu ajutorul tehnologiilor informaționale în vederea creării și transferării de valoare în economia globală.

Adoptarea organizațională, pe scară largă, a Internetului a permis dezvoltarea și adoptarea unui număr impunător de tehnologii și servicii, care se află în centrul economiei digitale.

Definițiile economiei digitale datează de la începutul secolului XXI, fapt ce evidențiază continua evoluție a conceptului și noile abordări care abundă în literatura de specialitate și induc noi valențe conceptului studiat. Cele mai relevante dintre ele sunt reprezentate în tabelul 1.

Tabelul 1. Abordări conceptuale ale economiei digitale

Sursa	Definiția
Kling, Lamb, 2000, p. 297	Economia digitală include bunurile și serviciile, a căror dezvoltare, vânzare, stocare, necesită utilizarea tehnologiilor informaționale.
OECD, 2013, p. 1	Economia digitală permite realizarea comerțului cu bunuri și servicii prin intermediul comerțului electronic.
Knickrehm, 2016, p. 2	Economia digitală reprezintă ponderea producției economice totale derivate dintr-un număr de intrări „digitale” largi. Aceste intrări digitale includ competențe digitale, echipamente digitale [...], bunuri și servicii digitale intermediare utilizate în producție.
Dahlman, 2016, p. 11	Economia digitală constă în utilizarea unui ansamblu de tehnologii în diverse activități economice și sociale, desfășurate de oameni prin intermediul internetului. Acesta cuprinde infrastructura fizică a tehnologiilor digitale (linii de bandă largă, routere), dispozitivele, care sunt utilizate pentru acces (calculatoare, smartphone-uri), resursele/ tehnologiile care oferă funcționalitatea ei (IoT, data analytics cloud computing, Big Data, AI etc.)”.
Prat, 2017	Economia digitală este o economie bazată pe utilizarea tehnologiilor informaționale.
G20 DETF, 2018, p. 25	Economia digitală se caracterizează prin conectivitate între utilizatori și dispozitive, precum și convergența părților, anterior distincte, ale ecosistemelor de comunicare, precum rețele fixe și wireless, voce și date, telecomunicații.
Comisia Europeană, 2019	Economia digitală este o economie bazată pe tehnologii digitale.
Linn, 2022, p. 3	Economia digitală constituie economia care produce bunuri și servicii utilizând tehnologiile digitale, inducând fluxuri tehnologice complexe.

Sursa: elaborat în baza definițiilor cercetătorilor

Analizând abordările cercetătorilor și ale organismelor internaționale, remarcăm complexitatea conceptului de economie digitală, care include integrarea, în sistemele de afaceri, a unui ansamblu de tehnologii informaționale moderne, precum 5G, Big Data, AI, Cloud Computing, Realitatea virtuală, Realitatea augmentată etc. care permit obținerea de bunuri și servicii digitale, prin prisma noilor modele de afaceri. Ca urmare a evoluției economiei digitale, s-au produs mutații profunde, privind structura și factorii input-ului economiei naționale, precum și cele ale output-ului.

Utilizarea tehnologiilor informaționale poate reduce costurile de tranzacționare prin prisma tranzacțiilor electronice de date și baze de date partajate, poate elimina intermediarii în procesele organizaționale. Utilizarea computerelor și a echipamentelor de comunicații, poate fi exploatate în comun de date, audio, imagini, sunet și chiar secvențe video.

În secolul XXI, tehnologiile informaționale reprezintă principala resursă generatoare de plusvaloare în mediul de afaceri. Implementarea tehnologiilor informaționale în mediul de

afaceri reprezintă o condiție a viabilității companiilor, pe de o parte, dar și un factor decisiv în asigurarea competitivității lor, pe de altă parte. În consecință, în ultimii ani, fiecare țară încearcă să-și revizuiască cadrul normativ, prin elaborarea și asumarea angajamentelor strategice, ce țin de alinierea demersurilor strategice naționale la principiile de transformare digitală a mediului de afaceri. Consultând literatura de specialitate, dar și documentele normative elaborate la nivel național și internațional, atestăm un amalgam de concepte utilizate în analiza implementării tehnologiilor informaționale, printre care: digitizare, digitalizare, transformare digitală. În acest sens, considerăm necesară explicarea esenței acestor concepte (tabelul 2.).

Tabelul 2. Digitizare, transformare digitală, digitalizare

Sursa	Digitizarea	Transformarea digitală	Digitalizarea
Programul de transformare digitală a IMM-urilor din Republica Moldova, 2022	Crearea unei reprezentări digitale a obiectelor sau atributelor fizice, trecând de la procesele manuale la cele digitale, conversia datelor, documentelor și proceselor de la cele analoge la cele digitale	Reprezintă integrarea tehnologiilor digitale în toate procesele unei afaceri, schimbând fundamental modul în care operează și oferă valoare către clienții săi.	Facilitarea sau îmbunătățirea proceselor prin utilizarea tehnologiilor digitale și a datelor digitizate, dezvoltând o cultură a utilizării tehnologiei informaționale în derularea afacerilor, transformarea proceselor de afaceri existente prin valorificarea tehnologiilor digitale, având ca rezultat oportunități de creștere a competitivității companiilor
Digital Ecosystem Country Assessment (DECA), 2022	Conversia datelor și a documentelor din format analog în format electronic.	La scară largă, la nivel de organizație, schimbare profundă în multiple procese de lucru și în cultura organizațională, determinată de valorificarea tehnologiilor digitale.	Utilizarea tehnologiilor digitale pentru a îmbunătăți sau a transforma un proces sau o interacțiune, deseori, crescând productivitatea și eficiența.

Sursa: https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/subiect-07_nu_-_617_me_site.pdf și <https://www.usaid.gov/sites/default/files/2023-01/Moldova%20DECA%20%28Romanian%29.pdf>

Analizând esența conceptelor, evidențiem că procesul de **digitizare** se rezumă la conversia documentelor, datelor, informațiilor din format analog în format digital. Echipamentele utilizate în acest sens sunt scannerul, camera foto etc. Procesul de digitizare ajută la crearea bazelor de date cu informații digitale, datorită cărora pot fi analiza tendințele unor indicatori analizați etc. Pe de altă parte, digitizarea ajută la stocarea informației digitale, perfecționarea și îmbunătățirea ei, reducerea posibilităților de pierdere a informațiilor.

Transformarea digitală este un concept care se rezumă la integrarea tehnologiilor informaționale moderne în mediul de afaceri. Astfel, prin transformare digitală se înțelege integrarea Cloud Computing, Big Data, Inteligența artificială, Realizarea virtuală, Realitatea augmentată, IoT etc., în diverse domenii de activitate ale întreprinderii.

Față de conceptele anterioare, **digitalizarea** este un concept mai larg, care se rezumă la îmbunătățirea proceselor prin integrarea noilor tehnologii informaționale și contribuie la o creștere a performanțelor și eficienței înregistrate de companii.

Așadar, observăm că transformarea digitală se raportează la o abordare micro-economică, ce ține de implementarea de tehnologii informaționale în cadrul firmelor, în timp ce digitalizarea este un concept mai larg, unul macro-economic, care se rezumă la integrarea tehnologiilor informaționale în companii în vederea creșterii eficienței, performanțelor și competitivității

companiilor. La baza ambelor concepte, stau informația, datele în format digital, care se obțin datorită digitizării informației. Comisia Europeană vede economia mondială în pragul unei noi revoluții industriale, condusă de implementarea tehnologiilor informaționale în mediul de afaceri, precum: Cloud Computing, Inteligența artificială, Realizarea virtuală, Realitatea augmentată, IoT, robotică, imprimare 3D etc. Aceste inovații deschid noi oportunități pentru mediul de afaceri în vederea creșterii eficienței, precum și îmbunătățirii proceselor, dezvoltării de produse și servicii inovatoare. Transformarea digitală a generat, de asemenea, provocări și oportunități unice pe piața UE. Mai multe studii estimează că digitalizarea produselor și serviciilor poate adăuga peste 110 miliarde de euro venituri pe piața țărilor UE, în următorii cinci ani (Comisia Europeană, 2022). Implementarea cu succes a pieței unice digitale și transformarea digitală pe scară largă necesită un angajament semnificativ și implicarea mai multor părți interesate în domeniu, la nivel regional și local, pe care UE le sprijină prin diferite inițiative.

Gradul de implementare a tehnologiilor informaționale în mediul de afaceri al UE este unul diferit în companiile mari față de IMM-uri (figura 1.).

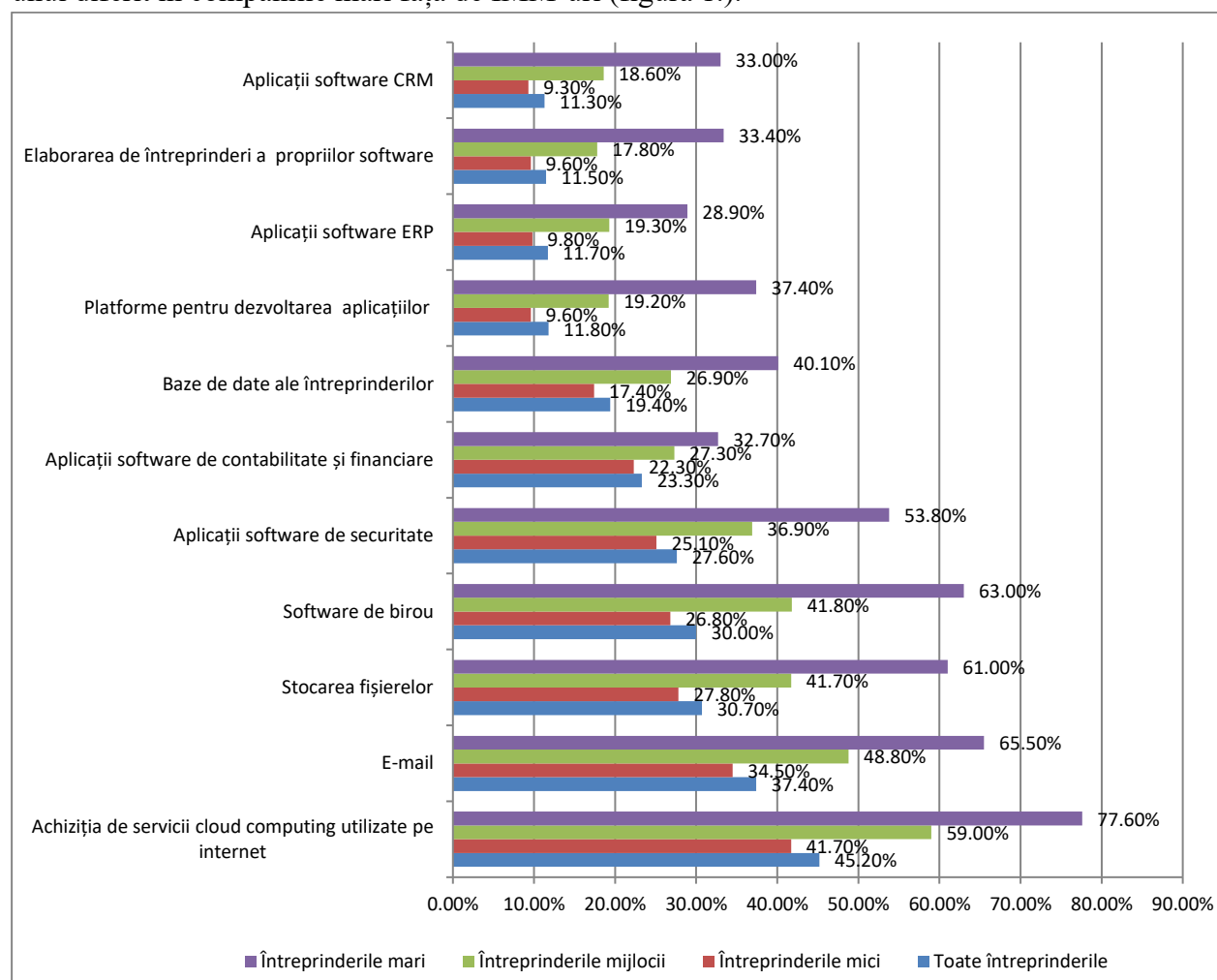

Fig. 1. Implementarea tehnologiilor informaționale moderne de către companiile din UE, 2023

Sursa: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics>

Din analiza datelor, observăm că întreprinderile mari din UE, la nivelul anului 2023, sunt lideri în implementarea tehnologiilor informaționale moderne. Cea mai mare parte a întreprinderilor mari din statele UE -77,6%, achiziționează servicii de Cloud computing, 65,5% utilizează e-mail-ul, iar 63% dintre companiile mari dețin software de birou, care le ajută să digitalizeze procesele. Pe lângă aceasta, 53,8% dintre companiile mari din UE dețin aplicații

software de securitate iar 40,1% dintre ele dețin baze de date proprii, pe care le utilizează în digitalizarea afacerilor. *Remarcăm* faptul că doar 33,4% dintre întreprinderile mari din UE elaborează software proprii, iar 33,0% dintre companii aplică software CRM. În același context, întreprinderile mijlocii din UE, față de companiile mari, înregistrează progrese mai lente în implementarea diferitelor tehnologii informaționale moderne în afaceri. Astfel, 59% dintre întreprinderile mijlocii din UE achiziționează Cloud computing, 48,8% utilizează e-mail-ul, iar 41,8% dețin un software de birou, pe care îl utilizează în digitalizarea proceselor. De menționat că 17,8% dintre întreprinderile mijlocii din UE elaborează propriile software pentru afaceri, iar aplicațiile CRM sunt utilizate de doar 18,6% dintre întreprinderile mijlocii din UE.

În aceeași ordine de idei, întreprinderile mici din UE înregistrează cele mai modeste progrese la implementarea tehnologiilor informaționale, față de celelalte întreprinderi. Astfel, remarcăm faptul că doar 26,8% dintre întreprinderile mici dețin software de birou, iar 17,4% dețin baze de date proprii. Totodată, evidențiem că doar 9,4% dintre întreprinderile mici din UE utilizează aplicațiile CRM.

Făcând o analiză aprofundată la nivel de state ale UE în integrarea cu succes a tehnologiilor informaționale moderne, remarcăm faptul că întreprinderile din țările scandinave, precum: Finlanda, Suedia și Norvegia, s-au aliniat cel mai rapid la demersul de transformare digitală, și sunt lideri în clasamentul UE privind integrarea cu succes în mediul de afaceri a celor mai moderne tehnologii informaționale, înregistrând valorile de 78%, 72% și respectiv 71%. Totodată, evidențiem că întreprinderile din Grecia, România și Bulgaria, au înregistrat, la nivelul anului 2023, cele mai modeste performanțe, 24%, 18% și respectiv 17%, în integrarea noilor tehnologii informaționale în activitatea lor.

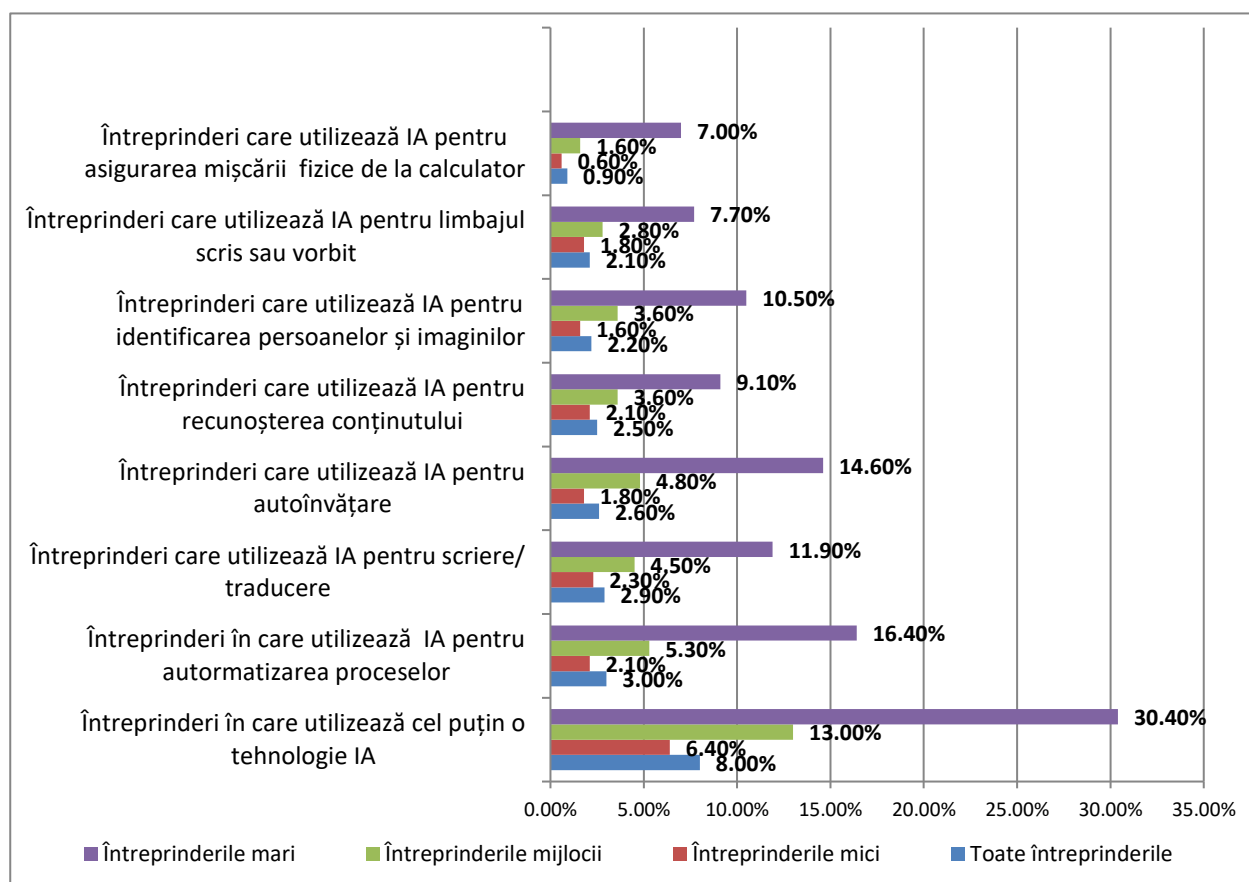

Fig. 2. Implementarea Inteligenței Artificiale, de companiile din UE, 2023, %

Sursa: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained>

Una dintre cele mai revoluționare tehnologii informaționale, care a fost integrată rapid în activitatea mediului de afaceri al UE este Inteligența artificială, care oferă multiple oportunități companiilor în optimizarea proceselor, influențând asupra reducerii costurilor companiilor (figura 2.).

Analizând datele figurii, observăm multiplele domenii în care și-a regăsit aplicabilitate Inteligența artificială, în mediul de afaceri din UE. Conform datelor figurii, remarcăm faptul că, la nivelul anului 2023, cel puțin o singură platformă de IA este utilizată de 30,4% dintre întreprinderile mari din UE. Întreprinderile mijlocii și cele mici înregistrează progrese mai modeste în integrarea în mediul de afaceri al IA, unde, la nivelul anului 2023, doar 13% dintre întreprinderile mijlocii și doar 6,4% dintre cele mici au integrat cel puțin o platformă de IA în mediul de afaceri.

Totodată, remarcăm faptul că întreprinderile mari utilizează IA în diverse scopuri, precum: 16,4% dintre întreprinderi utilizează pentru automatizarea proceselor, 11,9% pentru scriere/ traducere, 14,6% pentru auto-învățare, iar 7% pentru asigurarea mișcării fizice de la calculator.

Pe de altă parte, evidențiem că progresele înregistrate de întreprinderile mijlocii și cele mici din UE la integrarea în mediul de afaceri al IA sunt mult mai modeste față de cele ale întreprinderilor mari. Astfel, doar 5,3% dintre întreprinderile mijlocii și doar 2,1% dintre cele mici utilizează IA pentru automatizarea proceselor, iar 4,8% din întreprinderile mijlocii și doar 1,8% dintre cele mici utilizează IA pentru auto-învățare.

Pe lângă tehnologiile prezentate anterior, întreprinderile din UE implementează cu succes și comerțul electronic, datorită multiplelor avantaje, pe care le generează această formă de comerț, precum și a oportunităților de creștere a cotei de piață, a vizibilității, notorietății și competitivității afacerilor (figura 3.).

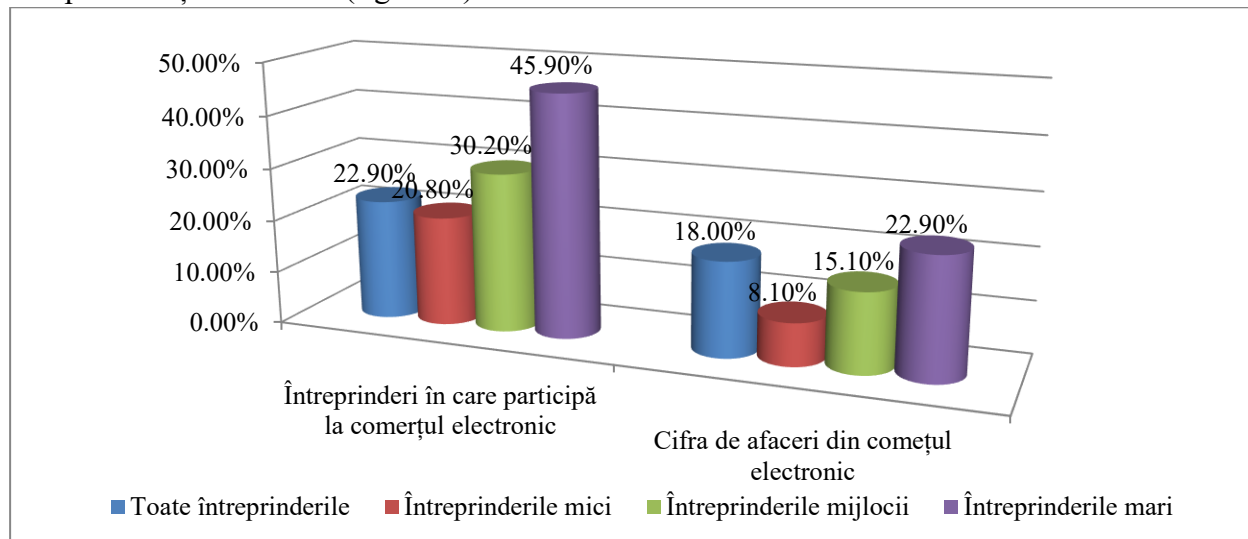

Fig. 3. Implementarea E-commerce de companiile din UE, 2023, %
Sursa: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained>

Analizând datele figurii, evidențiem că 45,9% dintre întreprinderile mari ale UE participă la comerțul electronic, față de 30,2% dintre întreprinderile mijlocii și 20,8% dintre întreprinderile mici. Capacitatea și potențialul întreprinderilor mici și mijlocii sunt unele mai reduse, de aceea și progresele obținute de companiile mari față de IMM-uri sunt diferite.

Din analiza ponderii companiilor, care au obținut cifră de afaceri din vânzările electronice, observăm că doar 15,1% dintre întreprinderile mijlocii și 8,1% dintre cele mici au înregistrat cifră de afaceri din comerțul electronic, față de 22,9% dintre companiile mari.

Concluzii

În final, putem evidenția că UE a întreprins măsuri semnificative în vederea formării Europei digitale prin aprobarea programului „Path to the Digital Decade” în 2021, care a fost probat în anul 2022. Obiectivele strategice, pe care UE și le-a propus, sunt ambițioase și cuprind 4 dimensiuni: guvernare, infrastructură, competențe, business. Obiectivele strategice vin să contribuie la digitalizarea tuturor sectoarelor UE și să optimizeze funcționalitatea proceselor. În urma analizei efectuate, remarcăm că progresele înregistrate de IMM-urile din UE în implementarea tehnologiilor informaționale moderne, precum Big Data, Inteligența artificială, sisteme integrate de management, sunt mai modeste față de întreprinderile mari, care dețin un potențial mai mare și capacități mai mari de finanțare a implementării IT în mediul de afaceri.

Cele mai semnificative dificultăți, cu care se confruntă IMM-urile din UE, în implementarea tehnologiilor informaționale, sunt: resurse financiare insuficiente în finanțarea tehnologiilor informaționale moderne, competențe insuficiente în operarea cu tehnologiile informaționale, potențial redus în atragerea de investiții în transformarea digitală.

Bibliografie

1. Brynjolfsson, E., McAfee, A. *The second machine age* [online]. New York; London: W. W. Norton & Company, 2022 [cit. 28.04.2024]. ISBN 978-0-393-23935-5. Disponibil: https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/622156/mod_resource/content/1/Erik-Brynjolfsson-Andrew-McAfee-Jeff-Cummings-The-Second-Machine-Age.pdf
2. Dilber, U. Digital Transformation Process and SMEs. In: *Procedia Computer Science*. [online] 2019, vol. 158, pp. 662-671 [cit. 02.05.2024]. ISSN 1877-0509. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/336819267_Digital_Transformation_Process_and_SMEs
3. Kane, G. C., Phillips, A. N., Copulsky, J., et al. *Digital transformation through the lens of COVID-19* [online]. 2021 [cit. 24.08.2022]. Disponibil: <https://www2.deloitte.com/us/en/insights/topics/digital-transformation/digitaltransformation-COVID-19.html>
4. Lynn, T.G., Conway, E., Rosati, P. *The digital economy and digital business* [online]. [cit. 02.05.2024]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/358517176_The_Digital_Economy_and_Digital_Business/link/6209559fafa8884cabe05a5b/download?_tp=eyJjb250ZXh0Ijp7ImZpcnN0UGFnZSI6Im9kaXJlY3QlLCJwYWdlIjoicHVibGljYXRpb24ifX0
5. Tapscot, D. *The digital economy*. 2021 [online] [cit. 28.04.2024]. Disponibil: <https://dontapscott.com/speaking/digital-economy/>
6. UNCTAD. *Digital economy report, 2022* [online] [cit. 02.05.2024]. Disponibil: <https://unctad.org/topic/ecommerce-and-digital-economy/digital-economy-report>
7. *Programul „Trasformarea digitală a IMM-urilor din Moldova”, 2022* [online] [cit. 04.05.2022]. Disponibil: https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/subiect-07_nu_-_617_me_site.pdf
8. *Programul „Deceniul digital al Europei”* [online] [cit. 02.05.2022]. Disponibil: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/europes-digital-decade-digital-targets-2030_ro
9. *Programul „Europa digitală”* [online] [accesat 05.07.2023]. Disponibil: [https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?reference=2018/0227\(COD\)&l=en](https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?reference=2018/0227(COD)&l=en)
10. *Raportul privind modelarea viitorului digital al Europei* [online] [cit. 08.10.2022]. Disponibil: <https://www.europarl.europa.eu/news/ro/press-room/20210517IPR04133/meps-want-more-support-for-digital-innovation-and-ai-applications>
11. Eurostat. Disponibil: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Enterprises_using_AI_technologies_by_type_of_technology_and_size_class_EU_2023_\(%25_of_enterprises\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Enterprises_using_AI_technologies_by_type_of_technology_and_size_class_EU_2023_(%25_of_enterprises).png)
12. https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/subiect-07_nu_-_617_me_site.pdf și <https://www.usaid.gov/sites/default/files/2023-01/Moldova%20DECA%20%28Romanian%29.pdf>

SECȚIUNEA 4

Capitolul 18 – MONEDELE DIGITALE ALE BĂNCILOR CENTRALE: REALITĂȚI ȘI PERSPECTIVE

Chapter 18 – CENTRAL BANK DIGITAL CURRENCIES: REALITIES AND PERSPECTIVES

Ivan LUCHIAN¹
Angela FILIP²

Abstract

Central bank digital currency (CBDC) is a specific form of digital currency issued by a country's central bank. It is similar to cryptocurrencies, but its value is fixed by the central bank and is equivalent to the fiat currency of the country. CBDC uses an electronic record or digital token to represent the virtual form of a fiat currency of a particular nation (or region). According to the International Monetary Fund, CBDC represents a new form of money that exists in digital form, is issued by the central banks of a country, its main purpose is to be a legal instrument of payment. To carry out the scientific research, such methods were applied, such as the observation and screening of publications in the Internet space in order to obtain a generalized picture. The goals of the research were to determine the essence of CBDC, the current trends of their implementation in different countries, as well as the prospects of its application worldwide. CBDC operate on blockchain technology controlled by central authorities or a trusted private entity. CBDC can be in the form of a token saved on a physical device such as a mobile phone or prepaid card, facilitating anonymous offline transfer. Alternatively, CBDC can exist in accounts managed by an intermediary, such as a bank, to control it and potentially remunerate it with an interest rate. CBDC has become an important element of the digital economy and digital finance. The Bank for International Settlements cites three determined reasons for the implementation of the CBDC: attention surrounding Bitcoin and other cryptocurrencies, the stablecoin debate, and the entry of Big Tech into finance. Currently, 87 countries are now exploring central bank digital currencies, while 9 of them have fully launched a state-owned digital currency. In the conditions of the deepening of the digital globalization process, the application of CBDC in a large part of the world's countries can be expected in the long term. The implementation of MDBC has a complex of possible benefits, application conditions, but also important risks. The prospects for the use of MDBC are determined by the progress of digital technologies, the creation of a global informational framework and the promotion of the sustainable economy.

Keywords: central bank; digital currency

JEL: G21, E4, E5

Introducere

Pentru definirea monedei digitale, expertul Mitchell Grant exprimă următorul enunț: „Moneda digitală este orice mijloc de plată, care există într-o formă pur electronică. Moneda digitală nu este tangibilă fizic, cum ar fi o bancnotă de un dolar sau o monedă. Ea este contabilizată și transferată folosind sisteme online.” (Grant, 2024).

Moneda digitală a băncii centrale (MDBC) este o formă de monedă digitală (virtuală) emisă de banca centrală a unei țări. Aceasta este o creanță digitală a unei bănci centrale, care este disponibilă pe scară largă publicului larg și poate fi utilizată pentru decontarea tranzacțiilor între firme și gospodării. MDBC este asemănătoare criptomonedelor, cu excepția faptului că valoarea sa este fixată de banca centrală și este analoagă monedei fiat a țării. (*Central...*, n.d.), (Reserve Bank of Australia), (Shobhit, 2024), (Kumar et.al., 2024)

Grupul de experți de la Atlantic Council, în frunte cu Ananya Kumar, a prezentat următoarele date cu privire la procesul de elaborare și implementare a MDBC la nivel global (Kumar et al., 2024):

¹ Conf. univ., dr., Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, ivan.luchian@usm.md

² Conf. univ., dr., Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, filip77@mail.ru

– În perioada 2020-2024, numărul țărilor implicate a sporit de la 35 până la 134, ultimele reprezentând 98% din PIB-ul global. În prezent, 68 de țări se află în faza avansată a acestui proces.

– 19 țări din Grupul G20 se află în momentul de față, în stadii avansate de dezvoltare a MDDB, iar 11 dintre acestea sunt deja în stadiul de pilot.

– 3 țări au implementat complet MDDB. Este vorba de Bahamas, Jamaica și Nigeria. Uniunea valutară din Caraibe de Est, formată din 8 țări, a oprit utilizarea DCash din motive tehnice și a lansat un nou program-pilot. (Atlantic Council, 2024)

– În momentul de față, 36 de proiecte-pilot MDDB se află în stadiul desfășurare, inclusiv *euro digital*. Banca Centrală Europeană se află acum în faza de pregătire, efectuând teste practice. Se prevede ca programul de lansare a euro digital să se încheie în anul 2025.

– În fiecare țară cu un proiect MDDB de retail avansat, MDDB este intermediată, adică este distribuită prin bănci, instituții financiare și furnizori de servicii de plăți. În China, există și o opțiune pentru un MDDB direct, care poate fi accesat printr-o aplicație a băncii centrale.

– Țările membre fondatoare a BRICS (Brazilia, Rusia, India, China și Africa de Sud) se află în faza pilot a implementării MDDB, iar Arabia Saudită, Iran și Emiratele Arabe Unite explorează, de asemenea, MDDB angro transfrontaliere.

– De la începutul războiului dintre Rusia și Ucraina și aplicarea sancțiunilor G7, numărul programelor de elaborare și implementare a MDDB angro s-a dublat. În prezent, există 13 proiecte MDDB transfrontaliere angro. În anul 2024, mBridge, care conectează China, Thailanda, Emiratele Arabe Unite și Hong Kong, va intra într-o nouă fază, extinzându-se în alte 11 țări.

– Cel mai mare program-pilot MDDB din lume, bazat pe yuanul digital al Chinei (e-CNY), a ajuns la 260 de milioane de portofele în 25 de ore.

Expertul Ashutosh Chauhan și-a expus următoarea opinie: „Tendința globală către digitalizare, popularitatea criptomonedelor și beneficiile, pe care monedele digitale le pot aduce, toate sugerează o schimbare către adoptarea MDDB. Eficiența îmbunătățită a decontărilor, utilizarea inteligentă a contractelor și incluziunea financiară îmbunătățită constituie avantaje clare ale MDDB. În timp ce provocările persistă, creșterea impulsului către monedele digitale sugerează că MDDB-urile, sunt foarte probabil pot să devină o parte semnificativă a peisajului financiar global pe termen mediu și lung.” (Chauhan, 2023).

Amploare procesului de elaborare și implementare a MDDB necesită o examinare amănunțită sub aspect de esență, tipologie, avantaje și neajunsuri, ceea ce constituie scopul de bază al prezentului articol.

Metodologia cercetării

Ulterior, pentru început, cercetarea pe tema abordată s-a bazat pe viziunile instituțiilor oficiale abilitate. Apoi au fost studiate opiniile experților din companiile specializate cu privire la aspectele conceptuale și tehnologice ale dezvoltării și implementării monedelor digitale ale băncilor centrale. Al treilea pas poate fi considerat crearea unei imagini de sinteză, care a prezentat imaginea globală și perspectivele implementării MDDB.

Rezultatele principale

Necesitatea MDBC este determinată de procesul general al digitalizării rapide a economiilor, solicitarea oportunităților de efectuare a plăților și decontărilor, în timp real, precum și nevoia de interacțiuni monetare interne și transfrontaliere mai eficiente (Deloitte).

Autorul Ashutosh Chauhan a prezentat următoarele caracteristici de bază ale MDBC (Chauhan, 2023):

- *Modul centralizat de emitere.* MDBC sunt emise și reglementate de banca centrală a unei țări;
- *Mijloc de plată legal.* MDBC sunt considerate a fi mijloc legal, la fel ca moneda fizică. MDBC pot fi folosite pentru diferite tranzacții și au același statut juridic ca și formele tradiționale de bani;
- *Forma digitală:* MDBC există în formă electronică (virtuală sau digitală). Ele sunt stocate în portofele digitale sau în alte dispozitive electronice;
- *Sprijinul guvernamental.* MDBC își obțin valoarea și legitimitatea din sprijinul autorităților centrale ale țării. Acestea sunt considerate o datorie a băncii centrale și sunt, de obicei, acoperite, în totalitate, de rezervele țării;
- *Furnizarea controlată.* Fiecare bancă centrală deține controlul asupra emiterii și furnizării MDBC. Acest lucru permite băncii centrale să promoveze politici monetare eficiente.

În unele surse bibliografice, este prezentată diferența dintre criptomonede și MDBC (Tabelul 1).

Tabelul 1. Caracteristicile criptomonedei față de MDBC

Caracteristica	Criptomoneda	MDBC
Esența	Este echivalentă cu numerar electronic (de exemplu, sold într-un portofel digital sau un card preplătit) cu creanță împotriva unui intermediar, precum o bancă comercială.	Reprezintă bani tradiționali, dar în formă digitală. Este emisă și guvernată de banca centrală a unei țări.
Mijloace de plată	Este acceptată de un număr mic de retaileri.	Este acceptată în mod universal în bază legală
Livrarea de valoare	Tinde să fie volatilă. Valoare ei este dependentă și determinată în întregime de piață.	Este stabilă, în concordanță cu mandatul băncii centrale privind stabilitatea prețurilor. Este influențată în termeni de ofertă și valoare de politicile monetare ale unei țări, excedente comerciale și banca centrală.
Unitate de cont	Are unitate de cont proprie.	Moneda fiat.
Guvernarea	Este guvernată de comunități autonome distribuite în loc de un organism centralizat. De obicei, este descentralizată, se bazează pe consens între un număr mare de entități.	Este centralizată.
Verificarea tranzacției	De obicei, are loc între un număr mare de entități concurente.	Necesită un număr mic de entități de încredere.
Baza tehnologică	Rulează pe un registru public distribuit, numit blockchain, o înregistrare a tuturor tranzacțiilor actualizată și deținută de deținătorii de monede.	Este bazată pe un registru digital și poate sau nu să folosească tehnologia blockchain sau registru distribuit.

Sursa: (Deloitte), (Kaspersky), (Reserve Bank of Australia)

Principala diferență dintre criptomonede și MDBC constă în faptul că MDBC-urile sunt reglementate și emise de banca centrală, fiind creanțe asupra băncii centrale. Iar criptomonedele sunt descentralizate și nereglementate. MDBC-urile, în esență sunt bani fiat digitali pe un

blockchain centralizat și au, prin urmare, aceeași valoare ca banii fiat fizici (*Cryptocurrency...*, n.d.).

Scopul principal al implementării MDBC constă în atribui afacerilor și consumatorilor confidențialitate, transferabilitate, comoditate, accesibilitate și securitate financiară. MDBC este destinată să extindă accesibilitatea la serviciile financiare și să reducă costurile de întreținere ale sistemelor monetare actuale. În lume, sunt multe persoane, care nu au acces la conturi bancare, așa că un MDBC le poate oferi o modalitate de a fi plătiți, de a-și păstra banii și de a plăti facturile. (Nelson et al., 2022), (Shobhit, 2024).

De asemenea, drept argument pentru implementarea MDBC poate servi reducerea costurilor de întreținere pe care le necesită un sistem financiar complex, reducerea costurilor tranzacțiilor transfrontaliere și oferirea celor, care, în prezent, folosesc metode alternative de transfer de bani, opțiuni cu costuri mai mici (Nelson et al., 2022)

Experții de la Banca Reglementelor Internaționale prezintă obiectivele posibile pentru implementarea MDBC (BIS, 2023):

- Sporirea incluziunii financiare sau extinderea accesului la sistemul financiar pentru a servi partea nebankarizată și subbankarizată a societății;
- Extinderea accesului public la banii băncii centrale într-un mod sigur;
- Răspunderea solicitărilor pentru servicii de plată;
- Asigurarea concurenței, a confidențialității datelor și a integrității sistemului de plată;
- Reducerea costurilor și îmbunătățirea accesului la plățile interne și transfrontaliere;
- Planificarea de urgență în cazul, în care utilizarea numerarului se va reduce în mod substanțial sau se va adopta pe scară largă o monedă digitală privată;
- Combaterea evaziunii fiscale, fluxurilor financiare ilicite și a spălării banilor;
- Evitarea înlocuirii valutare și pregătirea pentru potențiala concurență din partea altor MDBC;
- Crearea unei fundații de plăți pentru a sprijini mai bine inovația (de exemplu, contracte inteligente, internetul obiectelor etc.);
- Optimizarea distribuirii banilor băncii centrale și a beneficiilor guvernamentale, în special în zonele îndepărtate.

De asemenea, acești specialiști menționează: „Fiecare jurisdicție va avea propriile sale obiective, care pot diferi de cele ale altor jurisdicții. De exemplu, promovarea incluziunii financiare este un obiectiv citat de peste 50% dintre economiile de piață emergente.” (BIS, 2023)

Este important faptul că, pentru implementarea cu succes a MDBC, este nevoie de un ecosistem cu următoarele componente (BIS, 2023):

- În primul rând, se referă la existența unui cadru legal aferent, care reglementează serviciile financiare, plățile și moneda suverană;
- Este necesară atingerea unui nivel de digitalizare. Este vorba de un anumit nivel de asigurare tehnică și de pregătire tehnologică a populației și disponibilitatea infrastructurii tehnologice. Acesta se poate exprima, de exemplu, prin nivelul utilizării telefoanelor mobile și accesul la internet în bandă largă, precum și proporția plăților în numerar față de plățile digitale;
- Este necesar un nivel adecvat de dezvoltare financiară. O mare atenție se acordă abilităților tehnologice și de gestionare a riscurilor ale instituțiilor financiare, alfabetizarea financiară în rândul populației, incluziunea financiară, gradul de dezvoltare al economiei locale, dimensiunea economiei informale și utilizarea numerarului pentru plăți;

– Prezintă importanță și capacitatea de inovare. Este vorba de potențialul de inovare, care poate sprijini dezvoltarea și implementarea MDBC.

– Contează și considerațiile geopolitice, care includ disponibilitatea infrastructurii tehnologice/digitale pe baza circumstanțelor geografice și/sau politice, acordurilor regionale de reglementare și prioritarii pentru a sprijinirea emiterii MDBC.

Potrivit Fondului Monetar Internațional, implementarea MDBC poate reduce cheltuielile, facilita fluxul fără întreruperi de bani, îmbunătățește incluziunea financiară și oferă acces mai sigur la bani prin canale digitale (Deloitte).

Din punctul de vedere al regimului utilizării, există două tipuri de MDBC (BIS, 2021):

– *MDBC angro* funcționează în mod similar cu deținerea de rezerve într-o bancă centrală. Banca centrală acordă unei instituții un cont pentru depunerea fondurilor sau pentru efectuarea decontărilor interbancare. Băncile centrale pot folosi apoi instrumente de politică monetară, precum rezervele obligatorii sau dobânda la soldurile rezervelor, pentru a stabili ratele dobânzilor și a influența creditarea.

– *MDBC cu amănuntul* sunt monede digitale utilizate de persoanele fizice și companii. MDBC-urile cu amănuntul elimină riscul intermediar – riscul ca emitenții privați de monedă digitală să intre în faliment și să piardă activele clienților.

În dependență de modul în care utilizatorii accesează și folosesc moneda, există două tipuri de MDBC cu amănuntul (Shobhit, 2024):

– *MDBC cu amănuntul bazate pe jetoane*, care sunt accesibile cu chei private, chei publice sau ambele. Această metodă de validare permite utilizatorilor să execute tranzacții în mod anonim.

– *MDBC cu amănuntul bazate pe cont*, care necesită o identificare digitală pentru a accesa un cont.

Expertul Yuliya Barabash indică asupra anumitor riscuri, pe care le comportă MDBC (Barabash, 2023):

– *Problemele de confidențialitate*. Utilizarea MDBC poate permite guvernelor și băncilor centrale să urmărească toate operațiunile utilizatorilor, provocând probleme ce țin de confidențialitatea datelor.

– *Asigurarea securității datelor*. Bazele de date centralizate ale MDBC pot deveni ținte pentru atacurile hackerilor, care atentează la securitatea financiară a utilizatorilor.

– *Problemele de excludere tehnologică*. Nu toate persoanele au acces la tehnologiile digitale, ceea ce ar putea duce la izolarea financiară a unor segmente ale populației.

– *Schimbarea peisajului activității bancare*. MDBC ar putea schimba modelele bancare tradiționale, reducând rolul băncilor ca intermediari și complicând accesul la credit.

– *Probleme de inflație digitală*. Dacă gestionarea emisiunii MDBC nu este strict reglementată, aceasta ar putea duce la o presiune inflaționistă suplimentară.

– *Schimbări în domeniul politicii monetare*. MDBC ar putea oferi băncilor centrale noi instrumente de influență financiară, care ar putea fi utilizate irațional sau pot duce la o volatilitate crescută.

– *Riscul de învechire a competențelor*. Implementarea MDBC ar putea face ca anumite profesii să fie învechite, ducând la pierderi de locuri de muncă pentru anumite segmente ale populației.

– *Problema inegalității accesului la informații.* Poate exista o creștere a decalajului accesului de informații, în cazul în care grupurile mai bogate au un acces mai bun la informații și educație despre MDBC.

– *Complexitatea tranzițiilor.* Pentru mulți utilizatori, tranzițiile cu MDBC ar putea deveni o provocare tehnică, ceea ce duce la reticența de a adopta această inovație.

– *Dependența de tehnologie.* Dependența totală de sistemele electronice pentru sistemul financiar ar putea fi catastrofală în cazul eșecurilor tehnologice sau al atacurilor cibernetice.

Cercetătorul Yunkai Tang (2023) a trasat următoarele perspective pentru dezvoltarea tehnologică a MDBC:

– *Lărgirea aplicării tehnologiei blockchain-uri,* care se aplică într-o varietate de forme, inclusiv lanțuri federalizate, blockchain private și blockchain-uri publice. Ele pot fi utilizate în diferite țări pentru a emite MDBC și pentru a permite o mai mare interoperabilitate a activelor digitale și a identităților digitale. De asemenea, este necesar să se examineze modul în care aceste MDBC diferite pot fi făcute compatibile și interoperabile.

– *Aplicarea tehnologiei cross-chain,* care se referă la capacitatea de a transfera date și token-uri între diferite blockchain-uri. (Chainlink, 2023) Aceasta poate sprijini interoperabilitatea MDBC, inclusiv prin crearea de protocoale comune și de contracte inteligente încrucișate.

– *Crearea de standarde pentru interoperabilitatea MDBC.* Este necesară asigurarea compatibilității între sistemele MDBC, instituțiile internaționale și organismele de standardizare.

– *Racordarea implementării MDBC la considerentele economiei sustenabile.* Acest proces trebuie să se concentreze pe eficiența energetică și durabilitatea mediului a MDBC, luând în considerare consumul de energie al monedelor digitale. Pentru a economisi energia, este nevoie de crearea unor sisteme de monedă digitală mai ecologică.

– *Promovarea unui complex de activități informaționale și educaționale* pentru a promova utilizarea responsabilă a MDBC. Este foarte probabil că globalizarea MDBC va fi influențată, în mare măsură, de standardele și reglementările globale. Organizațiile internaționale și instituțiile multilaterale vor deține un rol important în promovarea cooperării internaționale și a coordonării reglementărilor a MDBC.

Concluzii

Peisajul financiar global se schimbă, în mod substanțial, odată cu implementarea MDBC, ca parte a economiei digitale. Beneficiile MDBC și ecosistemul financiar aferent sugerează că MDBC pot deveni o parte integrantă a viitorului sistem financiar. Aprobarea tehnologică, legală, economică, financiară și publică prezintă importanță pentru implementarea cu succes a MDBC la scară globală. În acest context, este necesar să se acorde o atenție deosebită creării unui sistem de gestiune a riscurilor. Progresul tehnologic, elaborarea și implementarea unui sistem informațional și educațional aferent, precum și în cadrarea MDBC în promovarea economiei sustenabile, vor determina perspectivele globale ale MDBC.

Bibliografie

1. Atlantic Council (2024) *Central Bank Digital Currency Tracker*. online: <https://www.atlanticcouncil.org/cbdctracker/> Accesat la 07.08.2024.
2. Bank For International Settlements (2021) *Annual Economic Report June 2021*. Online: <https://www.bis.org/publ/arpdf/ar2021e.htm> Accesat la 12.08.2024.

3. Bank For International Settlements (2023) *Central bank digital currency (CBDC) information security and operational risks to central banks*, <https://www.bis.org/publ/othp81.htm> Accesat la 10.08.2024.
4. Barabash Yuliya (2023) *Threats and risks of implementing digital currency (CBDC) for average person*. online: <https://www.finextra.com/blogposting/25246/threats-and-risks-of-implementing-digital-currency-cbdc-for-average-person> Accesat la 14.08.2024.
5. Chauhan Ashutosh (2023) *Central Bank Digital Currencies (CBDCs) – a global perspective*. online: <https://www.gft.com/uk/en/blog/central-bank-digital-currencies-cbdc-a-global-perspective> Accesat la 12.08.2024.
6. Chainlink (2023) *What Is Cross-Chain?*. online: <https://chain.link/education/cross-chain> Accesat la 14.08.2024.
7. *Central Bank Digital Currency (CBDC)*. online: <https://www.federalreserve.gov/central-bank-digital-currency.htm> Accesat la 07.08.2024.
8. DBS. *Cryptocurrency versus CBDC*. online: <https://www.dbs.com/blockchain/cryptocurrency-vs-cbdc.html> Accesat la 07.08.2024.
9. Deloitte. *An introduction to central bank digital currencies (CBDCs)*. online: <https://www.deloitte.com/za/en/Industries/financial-services/perspectives/cbdc-central-bank-digital-currency.html> Accesat la 08.08.2024.
10. Grant Mitchell (2024) *Digital Money: What It Is, How It Works, Types, and Examples*. online: <https://www.investopedia.com/terms/d/digital-money.asp#:~:text=Digital%20money%20is%20any%20means,such%20as%20dollars%20or%20euros> Accesat la 09.08.2024.
11. Kaspersky. *What is Cryptocurrency and how does it work?*. Online: <https://www.kaspersky.com/resource-center/definitions/what-is-cryptocurrency> Accesat la 06.08.2024.
12. Kumar Ananya, Changani Alisha, Hamilton Leila, Yin Jessie (2024) *Central bank currency tracker*. online: <https://www.atlanticcouncil.org/cbdctracker/> Accesat la 06.08.2024.
13. Nelson Alondra, Macgillivray Alexander, Marda Nik (2022) *Technical Possibilities for a U.S. Central Bank Digital Currency*, <https://www.whitehouse.gov/ostp/news-updates/2022/09/16/technical-possibilities-for-a-u-s-central-bank-digital-currency/> Accesat la 06.08.2024.
14. Reserve Bank Of Australia. *Digital Currencies*. online: <https://www.rba.gov.au/education/resources/explainers/cryptocurrencies.html#:~:text=Cryptocurrencies%20are%20digital%20tokens,for%20them%20in%20the%20market> Accesat la 07.08.2024.
15. Shobhit Seth (2024) *What Is a Central Bank Digital Currency (CBDC)?*. online: <https://www.investopedia.com/terms/c/central-bank-digital-currency-cbdc.asp> Accesat la 08.08.2024.
16. Tang Yunkai (2023) *Central Bank Digital Currencies: A Comprehensive Study of Characteristics, Implications and Future Perspectives*. online: https://www.researchgate.net/publication/376887889_Central_Bank_Digital_Currencies_A_Comprehensive_Study_of_Characteristics_Implications_and_Future_Perspectives Accesat la 14.08.2024.

Capitolul 19 – REPUBLICA MOLDOVA ÎN CADRUL PIETELOR FINANCIARE EMERGENTE CONTEMPORANE

Chapter 19 – REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE FRAMEWORK OF FINANCIAL MARKETS CONTEMPORARY EMERGENCES

Aureliu MĂRGINEANU¹
Alexandru IACHIM²

Abstract

The problems of the emerging financial market are studied within the framework of theoretical discussions regarding the operation of modern financial systems with methodological approaches to the evaluation of economic development. This notion has an ambiguous content with multiple meanings and requires analysis and clarification. This requires revealing the content of the emerging financial market in relation to the category of “emerging financial system”, to identify the characteristic features of emerging financial systems (countries with an emerging financial market), to analyze the criteria for evaluating the level of financial development, to the institutional and instrumental characteristics of the emerging financial market are formulated. Recent, post-pandemic developments in the global economy tend to underline the defining concept of countries' investment attractiveness. The latter can be evaluated in the management system for various investments (real and financial, therefore, it requires clarification. In this study, we refer to an aspect of this task as the systematization of theoretical ideas about the emerging financial market (emerging financial market), considering it as one of the types of an emerging market.

Keywords: financial market, financial system, emerging market, investment, financial corporation

JEL: G10, G20

Introducere

Termenul „piață emergentă” (engleză – emerging market) a fost introdus în circulația științifică financiară la începutul anilor 80 ai secolului trecut. Inițial, a fost folosit pentru a desemna țări atractive pentru investiții dintre țările în curs de dezvoltare, dar a început treptat să dobândească un sens mai larg, social, tehnologic, inclusiv, și componente economice [1]. Creșterea interesului pentru piețele emergente s-a accelerat, în special, în urma redresării economice din recesiunea globală din 2008-2009. Aceasta se explică prin faptul, că contrar așteptărilor optimiste, piețele emergente au scăzut odată cu piețele dezvoltate, fiind lovite mai mult decât țările cu venituri mici [3]. A devenit evident că pe termen scurt piețele emergente rămân semnificativ dependente de situația economică din țările dezvoltate și, mai mult ca atât, gradul de dependență este în creștere [4]. În prezent, discuția despre specificul și perspectivele piețelor emergente este destul relevantă, mai ales în spectrul tendințelor ambigue în alocarea capitalului.

Înțelegerea teoretică a fenomenului pieței financiare emergente necesită o abordare sistematică și consecventă, care este utilizată parțial doar în practică. O analiză a literaturii de specialitate și a recomandărilor metodologice în acest domeniu au arătat că îmbinarea mecanică, hibridă a unor puncte de vedere sau concepții referitor la problematica abordată se observă și în evaluarea piețelor financiare emergente. Accentul principal, de regulă, este pus pe caracteristicile piețelor financiare (în sens restrâns), dar, în același timp, sunt luate în considerare condițiile și caracteristicile generale ale dezvoltării financiare. În multe cazuri, piața financiară emergentă se

¹ Conf. univ. dr., Academia de Studii Economice a Moldovei, Departamentul „Finanțe și Asigurări”, Chișinău, margineanu.aureliu@ase.md

² Conf. univ. dr., Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, alexandru.posta@gmail.com

referă la sistemul financiar emergent. În consecință, natura relației dintre categoriile pieței financiare și sistemul financiar nu este suficient dezvoltată.

Piața financiară emergentă în cadrul funcționării sistemului financiar al țării

Tratările din punct de vedere metodologic a evaluării gradului de dezvoltare a pieței financiare în mare parte corespund principiilor analizei macrofinanciare. În mare parte metodologia se bazează pe Sistemul Conturilor Naționale, care, într-o măsură oarecare, dezvoltă problemele fundamentale. Însă abordarea problemei unilateral, numai din acest reper, nu dă posibilitatea de a înțelege, sau a completa corect aspectele teoretice ale problemei. De aceea o astfel de tratare poate fi utilizată referitor la unitățile instituționale, serviciile financiare, corporațiile financiare, luate în parte, sau sectorul corporațiilor financiare.

În procesul analizei piețelor financiare naționale este necesar în mod necesar de a ține cont de unele precizări:

- evaluarea nivelului de dezvoltare a pieței financiare nu se limitează de obicei la un singur tip de servicii financiare sau la un singur grup de instituții financiare;
- analiza trebuie să ofere o oportunitate de a îmbogăți instrumentele de evaluare a dezvoltării pieței financiare cu acele metode și indicatori care sunt utilizați în monitorizarea internațională a sistemelor financiare (în primul rând recomandările metodologice ale Consiliului de Stabilitate Financiară, Băncii Mondiale, FMI).

Nu toate țările cu piețe emergente au o piață financiară emergentă. Astfel, numărul celor cu piețe emergente include aproximativ 80 de țări, inclusiv Republica Moldova, în timp ce numărul celor cu piețe financiare emergente nu depășește 25 [6]. Însă chiar și atunci când se aplică anumite studii financiare, ipoteza, precum că țările cu piețe financiare emergente constituie un grup independent, separat, unite prin semne de sisteme financiare emergente, este destul de rar utilizată.

De cele mai multe ori această ipoteză este acceptată în analiza investițiilor. Mai mult ca atât, este formulată în cea mai explicită formă numai în metodele de formare a indicilor bursieri globali. Anume de aceea, clasificările țărilor după nivelul de dezvoltare a pieței financiare, care sunt utilizate în compilarea indicilor bursieri globali de către instituții de informații financiare precum FTSE Russel, S&P Dow Jones Indices, Bloomberg etc., merită atenție științifică mai atentă și permit de a contribui la analiza instituțiilor și instrumentelor pieței financiare emergente.

Cea mai importantă categorie legată de conținutul pieței financiare emergente este categoria serviciilor financiare. Iar definiția largă a serviciilor financiare se referă, implicit, la interpretarea instituțională (sau structurală) a sistemului financiar. În acest sens, vorbim de un sistem de unități instituționale care asigură funcționarea mecanismelor de finanțare directă și indirectă (piețe financiare, respectiv instituții financiare) [1].

În acest caz este oportun de a aborda nu numai piața financiară emergentă, ci și sistemul financiar emergent. Aceasta este necesar, reieșind din faptul că în cadrul sistemului financiar emergent concret, atât instituțiile financiare, cât și piețele financiare vor fi caracterizate, evident, de fragmentare. Fenomenul dat, însă, nu permite identificarea conținutului pieței financiare emergente. Mai mult ca atât, nu corespunde principiilor analizei macrofinanciare utilizate în prezent.

De aceea, la baza ideilor teoretico-metodologice despre conținutul, componentele și trăsăturile pieței financiare emergente este necesar să fie utilizate acele principii care sunt aplicate în statisticile financiare internaționale. Acest lucru poate avea unele laturi pozitive, în special, evitarea conflictelor cu interpretarea categoriilor de bază.

Aceasta se referă la problematica relației dintre categoriile „sistem financiar” și „piața financiară”. Aceasta nu se evidențiază în special în Sistemul de Conturi Naționale. În unele cazuri, termenii „sistem financiar” și „piața financiară” (de fapt ca și „piață a serviciilor financiare”) pot fi utilizați ca sinonimi. Aceasta se explică prin faptul, că fenomenul unei piețe financiare emergente este mai mult asociat cu piața de acces direct [2]. Dar studiile în domeniu arată, că, în domeniul practic, trasarea unei linii clare între piețele financiare și instituțiile financiare, ținând cont de mecanismele financiare implementate este foarte problematică. Totuși, principiul în cauză este folosit destul de des în teorie. Pe baza principiului separării piețelor financiare și instituțiilor financiare se bazează numeroase lucrări în domeniul structurii financiare a economiei și studii comparative ale modelelor de dezvoltare financiară [3].

De asemenea, ele constituie punctul de plecare pentru fundamentarea criteriilor de statut emergent al țărilor emergente. Cu atât mai mult, că termenul „țară cu piață financiară emergentă” implică adesea că nu este vorba doar de piețele financiare, ci și de instituțiile financiare, de condițiile generale și de calitatea serviciilor financiare.

Prin urmare, termenii „țară cu piață financiară emergentă” și „un sistem financiar emergent” pot fi folosiți ca sinonime, care ar trebui să fie luate în considerare în studiul conținutului acestora.

Sistemul financiar emergent: caracteristici de bază

Ținând cont de faptul, că în estimarea sistemului financiar cercetătorii, de obicei, țin cont de metodologia analizei macrofinanciare, se poate deduce că caracteristicile sistemelor financiare emergente ar trebui să se bazeze pe o apreciere a nivelului de eficiență, accesibilitate, stabilitate, a calității serviciilor. Anume conform acestor criterii se clasifică țările dezvoltate din punct de vedere financiar. Este firesc că grupul acesta este destul de stabil, cu toate că există și unele excepții, adică nu toate țările economic dezvoltate sunt incluse în categoria celor cu piețe financiare dezvoltate. De aceea, țările cu sisteme financiare emergente ar trebui să ocupe un loc special care să le permită să utilizeze potențialul de dezvoltare și să reducă diferența existentă în raport cu țările dezvoltate financiar.

Ierarhia condiționată propusă a sistemelor financiare dezvoltă principiile clasificării țărilor care sunt utilizate în pregătirea indicilor bursieri globali. În cadrul acestor clasificări, piețele financiare sunt de obicei împărțite în trei grupe în funcție de nivelul de dezvoltare: piețe dezvoltate⁵, piețe emergente și piețe de frontieră⁶. Implicit se presupune că toate celelalte formează a patra grupă a celor mai puțin dezvoltate.

La momentul actual, grupul de țări cu piețe financiare emergente este reprezentat de țări precum Brazilia, Ungaria, Grecia, Egipt, India, Indonezia, Qatar, China, Columbia, Malaezia, Maroc, Mexic, Emiratele Arabe Unite, Pakistan, Peru, Polonia, Rusia, Taiwan, Thailanda, Turcia, Coreea de Sud, Filipine, Republica Cehă, Chile, Africa de Sud [3].

Cu toate acestea, în unele metodologii de clasificare a țărilor, lista țărilor cu piețe financiare emergente prezintă unele discrepanțe minore. Astfel, conform rezultatelor din 2017, excepții au vizat în unele cazuri Maroc și Coreea de Sud [4].

Totuși, conținutul sistemului financiar emergent nu este înțeles univoc. Analiza abordărilor utilizate în acest sens face posibilă identificarea următoarelor trăsături definitorii ale acesteia. [5]:

1. Potențial înalt de dezvoltare financiară, care, de obicei, nu este însoțit de semne de saturație financiară. Conform ipotezei saturației financiare, există o limită după care dezvoltarea financiară nu aduce efectul pozitiv așteptat și nu afectează starea și perspectivele economiei.

Studiile FMI au arătat că nivelul mediu de dezvoltare financiară, tipic pentru țările cu piețe financiare emergente oferă cele mai semnificative beneficii pentru creșterea economică [5].

Din aceste considerente, potențialul ridicat de dezvoltare financiară poate fi interpretat în două moduri principale, care pot fi utilizate în combinație:

- În ceea ce privește ratele mari de creștere ale indicatorilor de dezvoltare financiară (inclusiv aceștia pot fi indicatori precum volumul activelor instituțiilor de depozit, volumul activelor instituțiilor financiare formale, capitalizarea totală a pieței de acțiuni și obligațiuni, capitalizarea pieței de valori, capitalizarea segmentelor individuale ale pieței de obligațiuni, etc., care sunt de obicei folosite în termeni relativi – ca procent din PIB).

- Luarea în considerare a unor volume destul de semnificative ale sistemului financiar (dezvoltare financiară suficientă, care poate fi evaluată cu ajutorul indicatorilor enumerați). Trebuie spus că criteriul de suficiență în acest caz nu este clar definit. În plus, sistemele financiare emergente continuă să fie foarte diferite [5]. Cu toate acestea, în metodele de clasificare a țărilor menționate mai sus, „volumul pieței financiare” este unul dintre cele mai importante criterii de evaluare.

În același timp, indicatorii de volum sunt caracteristicile pieței de valori (capitalizarea sau numărul de companii listate, care sunt adesea luate în considerare și în termeni relativi – în raport cu PIB și respectiv populație). Caracteristica identificată a evaluării volumului pieței financiare și miniere ne permite să formulăm întrebarea importanței companiilor publice în clasificarea țărilor după nivelul de dezvoltare financiară [1].

2. Creșterea fragilității financiare, inclusiv în raport cu volatilitatea pieței. În mod caracteristic, indicii de volatilitate crescută și riscuri investiționale excesive sunt prezente în multe definiții ale pieței financiare emergente [2]. Instabilitatea și imprevizibilitatea pieței se explică ca o consecință a imperfecțiunilor funcționale și instituționale. Din aceleași poziții, „turbulența pieței” este de asemenea considerată un semn tipic al unei piețe emergente [3], care subliniază legătura sistemică dintre aceste categorii.

3. Funcționează în condiții de bogăție națională scăzută sau medie [1] (desigur, cu unele excepții). La prima vedere, nivelul bunăstării naționale nu este legat de particularitățile dezvoltării financiare. S-a dovedit, însă, că pe măsură ce bogăția crește, modelul național de dezvoltare financiară suferă schimbări: rolul piețelor cu acces direct, al investitorilor colectivi și al instituțiilor financiare de tip contract crește, în timp ce rolul băncilor devine mai puțin semnificativ. Dar, totuși, piețele financiare emergente sunt mai mult caracterizate de un model orientat către bancă [5].

4. Nivel de liberalizare financiară suficient de ridicat. Această caracteristică este cu mai multe înțelesuri. În caracterizarea țărilor cu piețe emergente, este mai mult evidențiată libertatea de circulație a capitalului, care pare a fi legată de originea termenului. Un nivel suficient de liberalizare poate fi, de asemenea, înțeles într-un sens mai larg ca un nivel relativ ridicat de libertate economică, dar acesta nu reflectă pe deplin specificul piețelor financiare emergente individuale [2].

Evidențierea acestor însușiri predominante ale sistemelor financiare emergente reflectă caracteristicile funcționale și instituționale generale ale funcționării acestora.

Unele referințe asupra stării actuale a sistemului financiar din Republica Moldova

Sistemul financiar al Republicii Moldova este puternic afectat de crizele care au urmat în ultimii ani una după alta. Odată cu începutul pandemiei creditarea netă a agenților economici a fost una negativă. Oamenii de afaceri au avut mai mulți bani în bănci, decât au luat credite. În

același timp, politica monetară a Băncii Naționale (BNM) a lovit în creditele de consum preferate de către populație.

După o creștere moderată de 0,7 la sută în anul 2023, economia și-a menținut și în primul semestru al anului 2024 trendul de redresare, principalii indicatori din sectorul real atestând, în general evoluții mixte. Potrivit prognozei actualizate a Ministerului Dezvoltării Economice și Digitalizării, în 2024 economia va înregistra o creștere de 2,5 la sută. Totodată, perspectivele economice rămân în continuare incerte pe fundalul războiului din Ucraina și al riscurilor sporite din cauza condițiilor meteorologice extreme.

Conform datelor Biroului Național de Statistică, creșteri în semestrul I 2024 au fost marcate în agricultură (+5,5%), industrie (+0,7%), transportul de mărfuri (+8,2%), comerțul cu amănuntul (+16,3%), comerțul cu ridicata (+1,7%). Deși volumul lucrărilor de construcții nu s-a modificat față de semestrul I 2023, lucrările de construcții noi au fost în creștere cu 4,2%. În același timp, se menține tendința negativă în comerțul internațional, în special la exporturi, care în prima jumătate a anului s-au contractat cu circa 13 la sută față de perioada similară din anul precedent, importurile diminuându-se cu 1,3 la sută.

Pe parcursul primelor cinci luni ale anului rata anuală a inflației și-a menținut tendința descrescătoare, atingând în luna mai 2024 nivelul minim de 3,3%, după care a atestat un trend crescător, sporind până la 4,8% în iulie 2024. În ianuarie-iulie 2024 rata anuală a inflației a crescut în medie cu 4,0% față de aceeași perioadă din 2023. Pentru perioada următoare, BNM estimează o tendință relativ stabilă a ratei inflației, care va oscila ușor în proximitatea țintei de 5,0%.

Cursul oficial mediu lunar al leului moldovenesc în raport cu dolarul SUA s-a apreciat în ianuarie-iulie 2024 cu 3,1% față de aceeași perioadă din anul precedent. La 31 iulie 2024 cursul oficial de schimb al leului moldovenesc față de dolarul SUA a constituit 17,7281 USD/MDL, înregistrând de începutul anului o depreciere de 1,8%.

După o contractare de 4,6 la sută în anul 2022, în mare parte din cauza propagării efectelor negative ale războiului din Ucraina, în 2023 economia Republicii Moldova a crescut cu 0,7 la sută. Redresarea a fost susținută de creșterea volumului producției agricole și restabilirea treptată a cererii interne, inclusiv datorită relaxării politicii monetare și scăderii inflației.

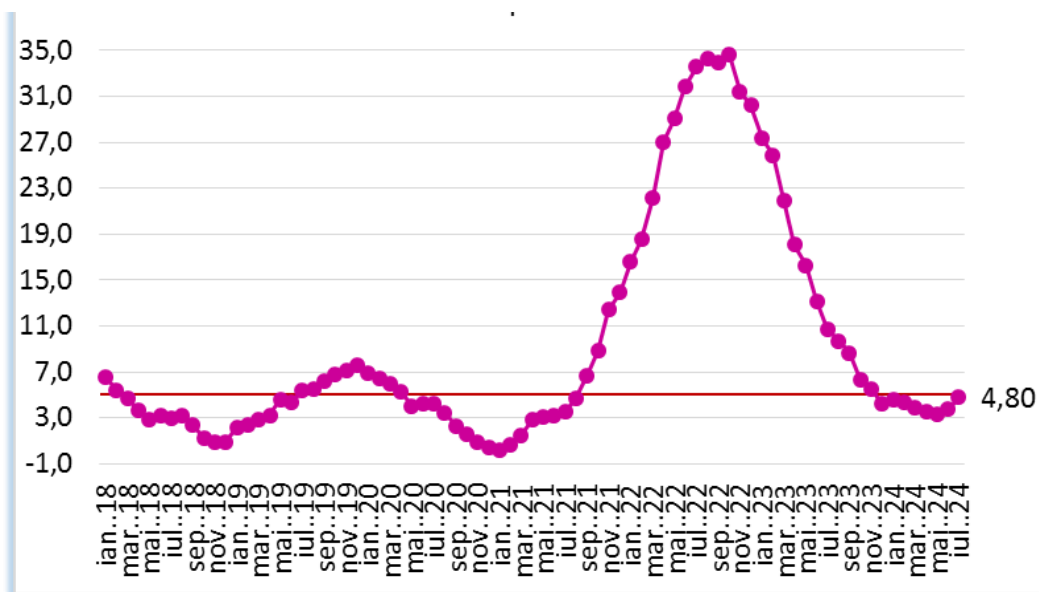

Fig. 1. Ritmul creșterii IPC, în % față de perioada corespunzătoare a anului precedent
Sursa: Liga Bancherilor din Moldova. Buletin infofinanciar. Iulie 2024

În luna iulie 2024, prețurile medii de consum au crescut cu 0,23% comparativ cu luna iunie 2024, în special, pe fundalul majorării prețurilor la bunurile nealimentare (+0,34%) și la servicii (+1,69%).

Totodată, rata anuală a inflației a atestat creștere pentru a doua lună consecutiv, înregistrând în iulie 2024 un nivel de 4,80%, cu 1,04 puncte procentuale mai mare comparativ cu luna iunie 2024 (3,76%). Evoluția inflației anuale a fost determinată, în mare parte, de prețurile la serviciile cu prețuri reglementate și la produsele alimentare.

Începând cu luna decembrie 2023 rata anuală a inflației înregistrează valori inferioare țintei inflației de 5,0 la sută.

Potrivit Raportului BNM asupra inflației nr.3 din luna august 2024, rata anuală a inflației va avea o tendință relativ stabilă pentru întreaga perioadă de prognoză (tr. III, 2024 – tr. II, 2026). Inflația va oscila ușor în proximitatea țintei de 5,0 la sută și se va menține în intervalul de variație pe tot parcursul orizontului de prognoză. Valoarea maximă, de 6,4 la sută, va fi înregistrată în trimestrul I 2025, iar valoarea minimă, de 4,0 la sută, în trimestrul II 2026.

Pentru 2024 și 2025 Banca Națională a Moldovei estimează o rata medie anuală a inflației de 4,7% și respectiv, de 5,3%. Conform Strategiei politicii monetare pe termen mediu ținta inflației stabilită de Banca Națională a Moldovei constituie 5,0 la sută anual, cu o posibilă deviere de $\pm 1,5$ puncte procentuale.

În 6 luni a anului 2024, veniturile totale ale bugetului public național cu consolidarea transferurilor au constituit 52178,9 mil. lei, fiind în creștere cu 10,9% (5115,3 mil. lei) față de aceeași perioadă a anului trecut. Cheltuielile și activele nefinanciare cu consolidarea transferurilor au însumat 57706,9 mil. lei, cu 6,4% (3480,3 mil. lei) mai mult comparativ cu perioada similară a anului precedent.

Executarea bugetului public național s-a încheiat cu deficit în sumă de 5528,0 mil. lei.

La situația din 30 iunie 2024, soldurile mijloacelor bănești în conturile bugetelor componente ale bugetului public național au constituit 10113,6 mil. lei, dintre care 1098,1 mil. lei – la proiecte finanțate din surse externe.

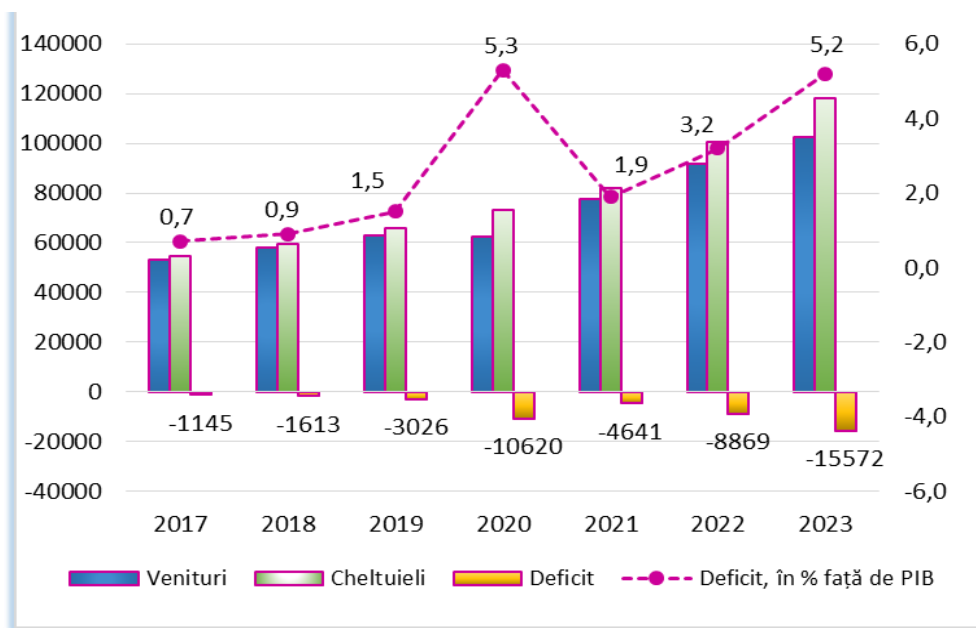

Fig. 2. Deficitul bugetului public în % din PIB

Sursa: Liga Bancherilor din Moldova. Buletin infofinanciar. Iulie 2024

În anul 2023, executarea bugetului public național s-a soldat cu un sold bugetar (deficit) în sumă de 15571,8 mil. lei. Veniturile totale ale bugetului public național au constituit 102299,2 mil. lei, fiind în creștere cu 11,8% față de anul 2022. Cheltuielile și activele nefinanciare au însumat 117871,0 mil. lei, cu 17,4% mai mult comparativ cu anul 2022. Ponderea deficitului bugetar în PIB în anul 2023 a constituit 5,2%.

La 31 iulie 2024 soldul datoriei de stat a constituit 109724,5 mil. lei la valoarea nominală, înregistrând o creștere cu 5721,4 mil. lei, sau cu 5,5%, comparativ cu situația din 31 decembrie 2023.

Datoria de stat internă a constituit 43916,8 mil. lei (sau 40,0% din total datoria de stat) la situația din 31 iulie 2024, majorându-se la valoarea nominală cu 4250,7 mil. lei, sau cu 10,7%, comparativ cu situația de la sfârșitul anului 2023. Modificarea datoriei de stat interne s-a produs preponderent din contul majorării emisiunii valorilor mobiliare de stat (VMS) pe piața primară cu 4316,0 mil. lei la valoarea nominală.

Soldul datoriei de stat externe a constituit 3712,1 mil. dolari SUA la situația din 31 iulie 2024, în creștere cu 15,9 mil. dolari SUA, sau cu 0,4%, comparativ cu soldul datoriei de stat externe de la sfârșitul anului 2023. Expresată în lei, datoria de stat externă a însumat 65807,7 mil. lei. Datoria de stat include obligațiile contractuale pecuniare curente și scadente ale statului, și dobânzile datorate și neonorate, apărute din calitatea statului de debitor sau fidejutor, fiind contractate, în numele Republicii Moldova, de Guvern, prin intermediul Ministerului Finanțelor, în monedă națională sau în valută străină.

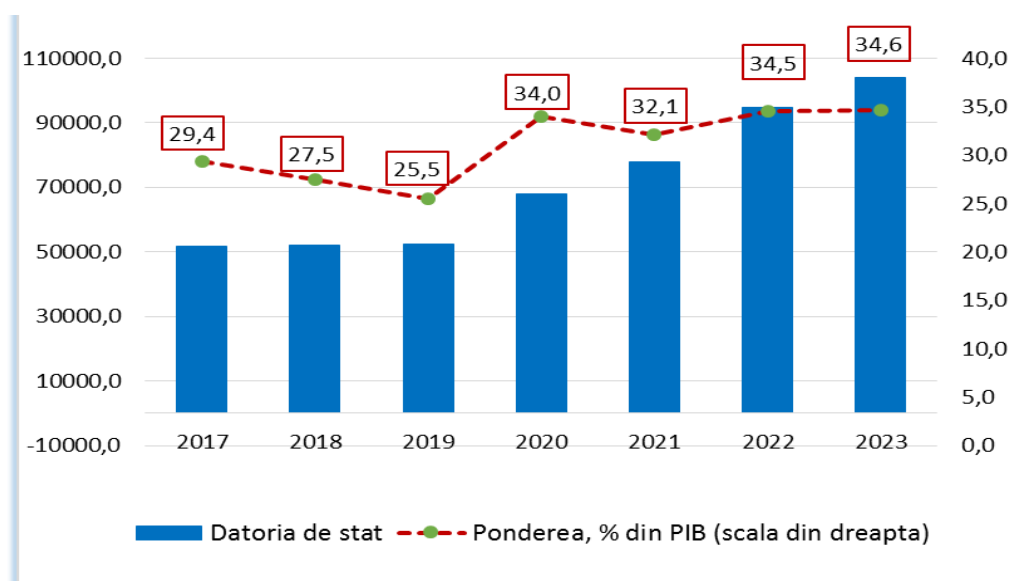

Fig. 3. Evoluția ponderii datoriei de stat în PIB
Sursa: Liga Bancherilor din Moldova. Buletin infofinanciar. Iulie 2024

În conformitate cu prevederile Legii nr. 419-XVI din 22 decembrie 2006 cu privire la datoria sectorului public, garanțiile de stat și recreditarea de stat, Ministerul Finanțelor administrează datoria de stat și garanțiile de stat. În acest scop, Ministerul Finanțelor publică periodic programele de management al datoriei de stat pe termen mediu.

La 31 decembrie 2023 soldul datoriei de stat a constituit 104003,1 mil. lei, înregistrând o creștere cu 9,9%, comparativ cu situația din 31 decembrie 2022. Datoria de stat internă a constituit 39666,1 mil. lei (sau 38,1% din total datoria de stat), iar datoria de stat externă a constituit 3696,2 mil. dolari SUA, sau 64337,0 mil. lei. Ponderea datoriei de stat în PIB în anul 2023 a constituit 34,6%.

Concluzii

Analiza face posibilă formularea următoarelor semne ale unei piețe financiare emergente:

- transparență, inclusiv informații clare și oportune despre licitație;
- risc de țară moderat, care se reflectă în absența interdicțiilor și a restricțiilor semnificative cu privire la cedarea capitalului, inclusiv pentru investitorii străini; cazuri rare de tranzacții eșuate; monitorizarea activă a pieței de către autoritățile de reglementare oficiale etc.

Cu toate acestea, cerința de a caracteriza piețele financiare folosind o gamă mai largă de criterii cantitative nu se pare excesivă, deoarece ar ajuta la neutralizarea problemei hazardului moral, care corespunde discuției actuale despre activitățile agențiilor de rating.

Lista semnelor unei piețe financiare emergente poate fi completată cu următoarele caracteristici instrumentale:

- 1) piața instrumentelor de capitaluri proprii, inclusiv a instrumentelor cu lichiditate ridicată;
- 2) piața internă și (sau) externă a instrumentelor de datorie guvernamentală și corporativă;
- 3) piața instrumentelor derivate, în care sunt prezentate contracte pentru valute majore și instrumente de capitaluri proprii și au lichiditate;
- 4) o piață liberă și bine dezvoltată pentru principalele monede mondiale.

Astfel, conținutul pieței financiare emergente ar trebui analizat din perspectiva interpretării instituționale a sistemului financiar. Utilizarea acestei interpretări face posibilă interpretarea pieței financiare emergente ca un element al sistemului financiar emergent, care se caracterizează prin trăsături definitorii precum potențial ridicat de dezvoltare, fragilitate financiară crescută, precum și, de regulă, funcționarea în condiții de nivel scăzut sau mediu al bunăstării naționale, dar cu un nivel destul de ridicat de liberalizare.

Pe de altă parte, în raport cu piața financiară emergentă, se poate vorbi de astfel de caracteristici instituționale și instrumentale precum un nivel mediu de transparență a informațiilor, un risc de țară crescut și un nivel moderat de eficiență operațională.

Riscuri și incertitudini. În ce privește Republica Moldova, se poate concluziona, că identificând și evaluând riscurile de abatere a prognozei inflației elaborate în luna aprilie 2023, se evidențiază tendința mai apreciată a cursului de schimb, prognoza inferioară a cererii interne, precum și prețurile mai atenuate de import la gazele naturale și la petrol pe piața internațională. În acest context, evoluția prognozei pe termen mediu a inflației a fost estimat în sens ușor descendent pentru perioada orizontului de prognoză. Totodată, anticiparea unei prognoze ușor superioare a prețurilor internaționale la produsele alimentare începând cu anul 2024 au atenuat abaterea ușor negativă.

Bibliografie

1. Van Agtmael A. *The Emerging Markets Century: How a New Breed of World-Class Companies Is Overtaking the World*. New York, Free Press, 2007, 384 p.
2. Jahan S., McDonald B. Bystanders at the Collapse. *Finance & Development*, 2012, vol. 49, no. 2, pp. 24–26. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2012/06/pdf/jahan.pdf>
3. Gambacorta L., Yang J., Tsatsaronis K. Financial Structure and Growth. *BIS Quarterly Review*, March 2014, pp. 21–35. URL: https://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt1403e.pdf
4. Arcand J.-L., Berkes E., Panizza U. Too Much Finance? *Journal of Economic Growth*, 2015, vol. 20, iss. 2, pp. 105–148. URL: <https://doi.org/10.1007/s10887-015-9115-2>
5. Sahay R., Cihák M., N'Diaye P. et al. Rethinking Financial Deepening: Stability and Growth in Emerging Markets. *IMF Staff Discussion Note*, May 2015, no. 15/08, 41 p. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2015/sdn1508.pdf>

Capitolul 20 – INVENTARIEREA PATRIMONIULUI ENTITĂȚII: ASPECTE PROCESUALE, CONTABILE ȘI FISCALE

Chapter 20 – INVENTORY OF THE ENTITY'S ASSETS: PROCEDURAL, ACCOUNTING AND FISCAL ASPECTS

Svetlana MIHAILA¹
Galina BĂDICU²
Anatol GRAUR³

Abstract

Within each entity, the annual inventory of assets is an imperative aspect in order to report an accurate, relevant, reliable and impartial set of information, providing an objective external picture of its performance. The inventory itself, embodies one of the most complex and responsible processes as it requires careful attention to the tax and accounting treatment according to the results (gains or losses) obtained. As a result, this research aims to establish the regulatory framework responsible for conducting inventory, to highlight the purpose and functions of inventory within the entity, to elucidate the main forms of inventory according to various criteria and to prescribe the steps of conducting an effective inventory. In addition, it is essential to analyze the accounting and tax impact of the inventory results to ensure compliance with applicable regulations and to optimize taxation according to the specific situations encountered.

Keywords: inventory, patrimony, inventory differences, financial statements

JEL: M40, M41

Introducere

Actualmente, diversitatea utilizatorilor informației financiar-contabile, dezvoltarea economică și globalizarea piețelor financiare, conduc la înțelegerea importanței calității acesteia. Astfel, în vederea exteriorizării unor informații obiective și relevante, entitățile utilizează varii procedee de constatare a concordanței dintre situația scriptică și faptică. Procedeu principal prin care se constată situația reală a patrimoniului entității este *inventarierea*, un procedeu laborios de control și autentificare documentară, care oferă un plus de credibilitate și rigoare informației contabile.

Principala sursă informațională a utilizatorilor interni și externi privind rezultatele financiare ale tranzacțiilor economice ale entității sunt situațiile financiare. Acest set unitar reprezintă o imagine de ansamblu asupra poziției și performanței financiare a entității, în baza căreia, utilizatorii pot adopta decizii economice curente și/sau strategice. În vederea prezentării unor situații financiare obiective, încheierea exercițiului financiar este precedată, în mod obligatoriu, de efectuarea inventarierii patrimoniului, pentru confirmarea existenței și stării activelor, capitalului propriu și a datoriilor.

Rolul inventarierii rezidă din necesitatea controlului patrimoniului și obligativitatea entității de a furniza informații obiective și fără erori. Prezenta cercetare pune accent pe rolul și importanța inventarierii pentru buna desfășurare a activității economice a entității și pe importanța informațiilor contabile obținute, în vederea adoptării deciziilor operaționale și manageriale.

¹ Conf. univ. dr., Academia de Studii Economice din Moldova, Departamentul „Contabilitate, audit și analiză economică”, mun. Chișinău, svetlana.mihaila@ase.md

² Conf. univ. dr., Academia de Studii Economice din Moldova, Departamentul „Contabilitate, audit și analiză economică”, mun. Chișinău, badicu.galina@ase.md

³ Conf. univ. dr., Academia de Studii Economice din Moldova, Departamentul „Contabilitate, audit și analiză economică”, mun. Chișinău, graur.anatol@ase.md

Scopul cercetării rezidă din provocările întâlnite de către contabili (responsabili de înregistrarea și raportarea informațiilor financiar-contabile), manageri (responsabili de adoptarea deciziilor curente și strategice) și angajați (cunoașterea ariei de responsabilitate și a consecințelor în urma devierii de la prerogativele de serviciu), dar și din provocările la care este supusă activitatea economică entității în situația lipsei unui control intern de integritate. *Actualitatea temei* derivă din rolul incontestabil al inventarierii în vederea aprecierii obiective a patrimoniului entității. Astfel, cercetarea pune accent pe utilitatea inventarierii în demersul furnizării unor informații relevante, exacte, comparabile și verificabile aferente activității entității, indispensabile atât utilizatorilor interni cât și externi.

Metodologia cercetării

În demersul cercetării, s-a utilizat instrumentarul metodologic caracteristic științelor sociale, utilizând metoda analitică (cercetarea cadrului normativ și a literaturii de profil), metoda comparației, metoda sistemică, metoda sintezei, metoda inducției și metoda deducției. De asemenea, s-a utilizat instrumentarul statistico-matematic prin intermediul metodelor bibliometrice și scientometrice pentru măsurarea și analiza literaturii de specialitate în direcția inventarierii patrimoniului.

Prin intermediul platformei Web of Science (WoS), s-a analizat evoluția lucrărilor științifice în circuitul științific mondial asociate inventarierii, cuvintelor *inventory* și *accounting* regăsite în titlul publicațiilor în perioada 2000-2024, rezultatele obținute fiind interpretate cu ajutorul pachetului de instrumente Bibliometrix. Prin urmare, s-au identificat 61 lucrări științifice, publicate în 59 surse, având la temelie 2.201 referințe bibliografice. Rata anuală de creștere a publicațiilor este de 7,57%, ceea ce indică asupra unei creșteri modeste a producției științifice în această direcție de cercetare, or, examinarea conceptului inventarierii se regăsește mai mult în actele normative și legislative, cărțile de specialitate și mai puțin în lucrările științifice. Cele mai multe lucrări s-au publicat în anii 2021 și 2012, respectiv, 9 și 6 lucrări științifice, iar printre cele mai productive țări în materie de publicare se regăsesc Statele Unite ale Americii și China, cu 27 și 17 lucrări științifice în perioada analizată.

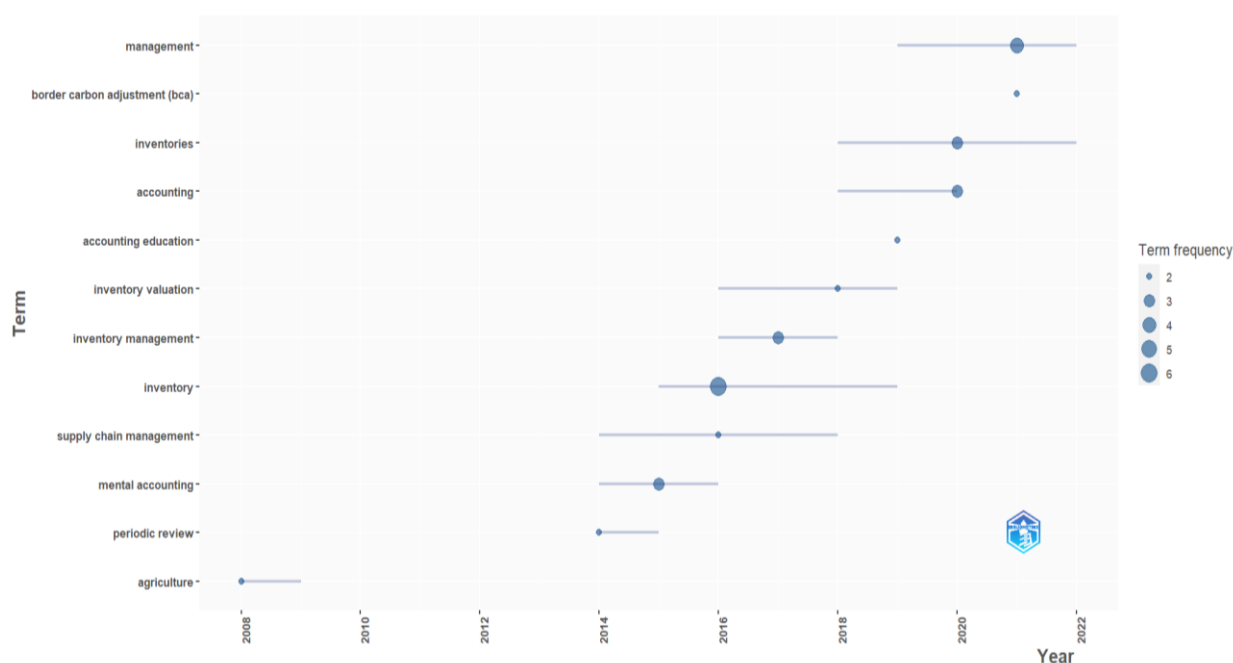

Fig. 1. Subiectele de tendință ale lucrărilor științifice publicate în perioada 2000-2024
Sursa: elaborat de autor în baza rezultatelor Web of Science și Bibliometrix R

În figura 1, se pot observa frecvenţele subiectelor de tendinţă ale publicaţiilor ştiinţifice la nivel internaţional, cum ar fi: *inventory* (6 apariţii), *management* (4 apariţii), *mental accounting* (3 apariţii), *inventory management* (3 apariţii), *accounting* (3 apariţii) etc. Aceste subiecte reflectă cuvintele-cheie utilizate de autori şi direcţiile de cercetare, adică, managementul patrimoniului entităţii. Utilizarea consecventă a metodelor de cercetare enumerate a contribuit la fundamentarea argumentelor ştiinţifice aferente inventarierii patrimoniului entităţii.

Analiza cadrului normativ şi a literaturii de specialitate

Organizarea contabilităţii în cadrul entităţilor prevede respectarea prevederilor art.10 al Legii contabilităţii şi raportării financiare (Legea, 2017) (în continuare Lege) cu privire la consecutivitatea derulării ciclului contabil, printre componentele acestuia identificându-se inventarierea. Potrivit art.16 al Legii, entitatea este obligată să efectueze inventarierea generală a activelor, capitalului propriu şi datoriilor în modul stabilit de Regulamentul privind inventarierea, elaborat şi aprobat de către Ministerul Finanţelor. Prin urmare, desfăşurarea inventarierii este supusă prevederilor Regulamentului privind inventarierea (Ordin, 2012) (în continuare Regulament).

Potrivit art.3 al Legii, inventarierea reprezintă un procedeu de control şi autentificare documentară a existenţei activelor, capitalului propriu şi datoriilor care aparţin şi/sau se află în gestiunea temporară a entităţii (Legea, 2017). Deopotrivă, în opinia autorilor Balteş, N. şi Ciuhureanu A., inventarierea elementelor de activ şi pasiv reprezintă ansamblul operaţiunilor prin care se constată existenţa tuturor acestor elemente, cantitativ-valoric sau numai valoric, după caz, în gestiunea entităţii, la data la care se efectuează (Balteş, Ciuhureanu, 2014), observăm că cercetătorii menţionează suplimentar despre constatarea cantitativ-valorică sau doar valorică.

Inventarierea are drept scop asigurarea integrităţii patrimoniului entităţii prin control periodic şi sistematic, stabilirea existenţei efective a bunurilor economice, valorii mărfurilor şi materialelor, care, parţial, şi-au pierdut calitatea lor (Bădicu, Mihaila, 2024). Deşi reprezintă un procedeu utilizat şi de către alte ştiinţe economice, inventarierea este utilizată în special în contabilitate, dându-i acesteia posibilitatea să furnizeze date şi informaţii reale. Inventarierea s-a impus ca procedeu important, în special, datorită neconcordanţelor de ordin obiectiv şi subiectiv care pot apărea între datele contabilităţii şi realitatea de pe teren (Bojian, 2001).

Funcţiile principale ale inventarierii presupun controlul integrităţii elementelor patrimoniale şi furnizarea informaţiilor aferente diferenţelor între stocurile faptice şi scriptice. În calitate de procedeu al metodei contabilităţii, inventarierea îndeplineşte trei funcţii: *de control al concordanţei dintre situaţia scriptică şi faptică, de stabilire a situaţiei nete a patrimoniului, de calcul şi evidenţă*.

Clasificarea inventarierii cunoaşte diferite abordări, însă, în accepţiunea generală, se divizează în funcţie de cinci criterii: *obligativitatea realizării, sfera de cuprindere, modul de efectuare, cauzele care le determină şi scopul efectuării* (figura 2).

În vederea efectuării inventarierii, entităţile au obligaţia de a stabili perioadele de inventariere, organiza şi numi persoanele împuternicite să efectueze inventarierea, pregăti condiţiile necesare efectuării inventarierii, înregistrarea în contabilitate a tuturor operaţiilor aferente exerciţiului, efectua faptic inventarierea, determina rezultatele inventarierii şi de a valorifica rezultatele inventarierii (Chirică, 1999).

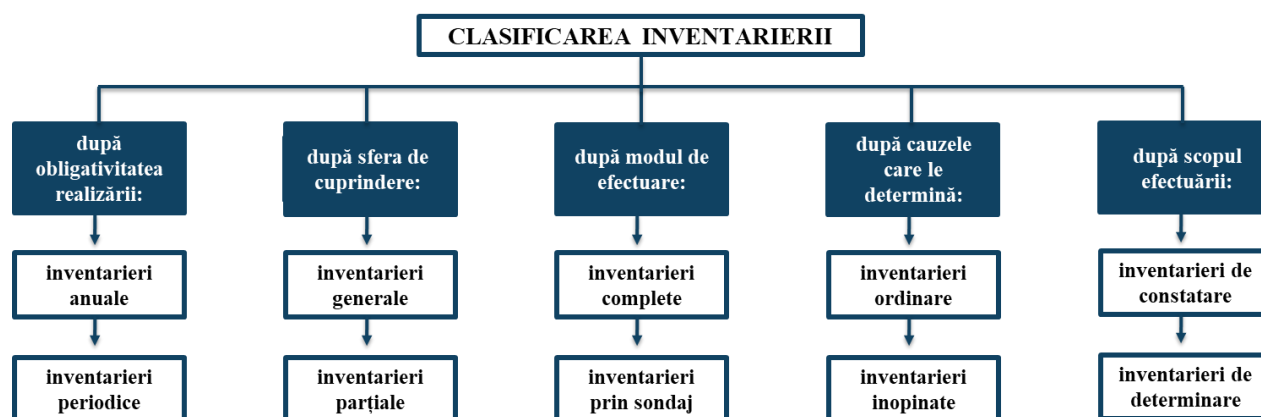

Fig. 2. Clasificarea procedurii de inventariere

Sursa: elaborat și adaptat de autor în baza (Macarie, 2001), (Bajerean, Melnic, Țugulschi, 2016)

Așadar, conceptul inventarierii se evidențiază în lucrările cercetătorilor autohtoni: (Nederița, 2008), (Bajerean, 2016), (Zlatina, 2015), (Bădicu, Mihaila, 2024), (Cușmăunsă, 2021), iar la nivel internațional, se evidențiază autorii (Balteș, Ciuhureanu, 2014), (Bojian, 2001), (Boulescu, 1998), (Chirică, 1999).

Aspecte procesuale ale inventarierii patrimoniului entității

Entitățile au obligația de a efectua inventarierea patrimoniului la începutul activității, cel puțin o dată pe parcursul perioadei de gestiune, în caz de întrerupere/reorganizare a activității, de furt, delapidare, deteriorare a bunurilor economice etc. (Ordin, 2012). Entitățile efectuează inventarierea la începutul activității cu scopul de a stabili și evalua elementele de activ și datoriile ce constituie aportul în capitalul social și cel puțin o dată pe parcursul perioadei de gestiune, de regulă, la sfârșitul perioadei de gestiune (Cușmăunsă, 2021).

Responsabilitatea pentru efectuarea inventarierii îi revine conducătorului entității, acesta având misiunea de a numi prin ordin comisia de inventariere și/sau comisia centrală, ocupând poziția de președinte al acesteia (pct.11 (Ordin, 2012)). În general, în componența comisiei centrale se includ (figura 3).

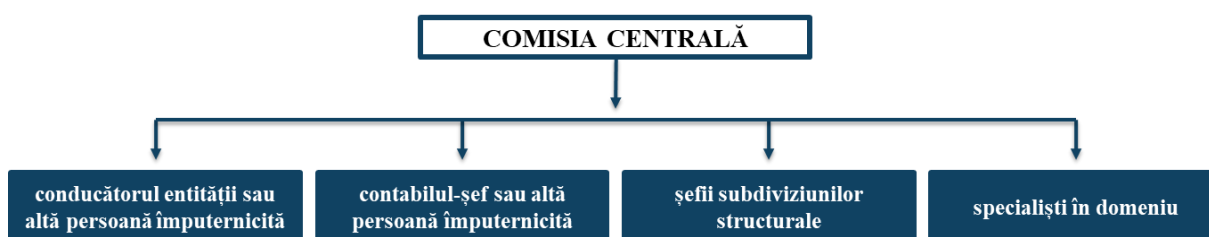

Fig. 3. Componența Comisiei Centrale

Sursa: elaborat de autor în baza (Ordin, 2012)

Inventarierea activelor și pasivelor poate fi realizată și de specialiștii interni ai entității, fie prin contracte de servicii externalizate. Comisia de inventariere nu trebuie să includă gestionarii depozitelor inventariate și contabilii responsabili pentru evidența acelei subdiviziuni, cu excepția cazului microentităților (Ordin, 2012).

Inventarierea se poate efectua oricând, la deziderația managementului entității, însă, în mod obligatoriu pentru fiecare entitate se realizează la sfârșitul exercițiului financiar în vederea întocmirii bilanței de verificare și ulterior, a bilanțului contabil.

Odată desemnată, comisia își asumă responsabilitatea organizării, efectuării și documentării inventarierii, exercită controale de verificare a corectitudinii efectuării inventarierii și examinează explicațiile primite în scris de la gestionari, la care s-au constatat lipsuri și/sau plusuri, bunuri deteriorate sau alte nereguli și prezintă propuneri privind modul de compensare a lipsurilor depistate și prejudiciilor cauzate în urma deteriorării bunurilor.

În general, procesul de inventariere presupune parcurgerea următoarelor etape: pregătirea inventarierii, inventarierea propriu-zisă, stabilirea și valorificarea rezultatelor inventarierii (figura 4).

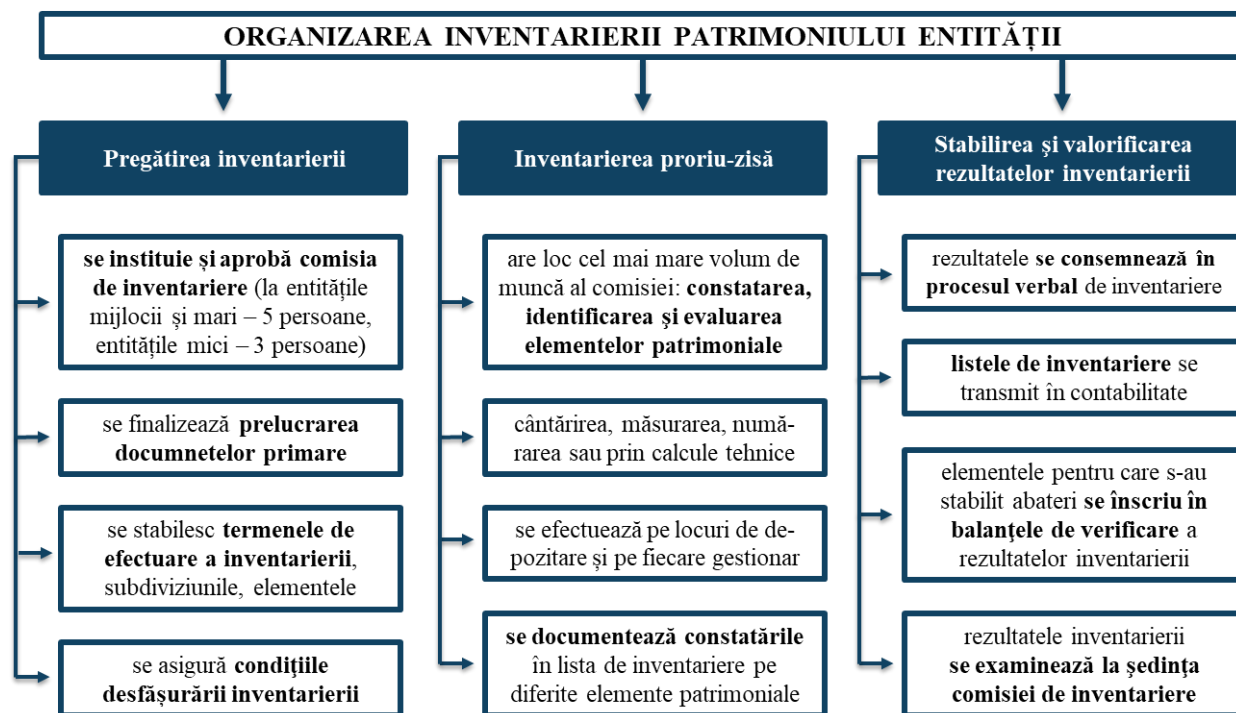

Fig. 4. Organizarea inventarierii patrimoniului entității
Sursa: elaborat de autor în baza (Macarie, 2001)

În urma stabilirii rezultatelor inventarierii, evidența contabilă trebuie ajustată în conformitate cu stocurile faptice, astfel, contabilul efectuează operațiunilor de rectificare a datelor cu plusurile sau lipsurile de elemente patrimoniale constatate, regularizând rezultatele inventarierii. În general, în urma inventarierii se pot constata trei situații posibile (figura 5):

Rezultatele inventarierii pot fi ca diferențe valorice (cantitative), atunci când valorile contabile ale stocurilor și activelor nu corespund cu valorile reale, ceea ce poate indica necesitatea ajustărilor contabile pentru a reflecta valoarea de piață actuală sau deprecierea activelor, dar pot fi și diferențe de natură calitativă prin care se pune accent pe aspectele legate de starea, calitatea și adecvarea activelor sau stocurilor, inclusiv verificarea stării fizice a activelor pentru a identifica deteriorările, uzura sau expirarea acestora, conformitatea cu standardele necesare pentru utilizare sau vânzare, funcționalitatea echipamentelor și utilajelor, deprecierea morală a activelor din cauza învechirii tehnologice, utilitatea stocurilor pentru nevoile curente ale companiei, precum și calitatea datoriilor și creanțelor prin evaluarea solvabilității debitorilor, posibilitatea de recuperare a creanțelor și analiza condițiilor de rambursare a datoriilor pentru a identifica eventualele riscuri și necesitatea ajustărilor contabile.

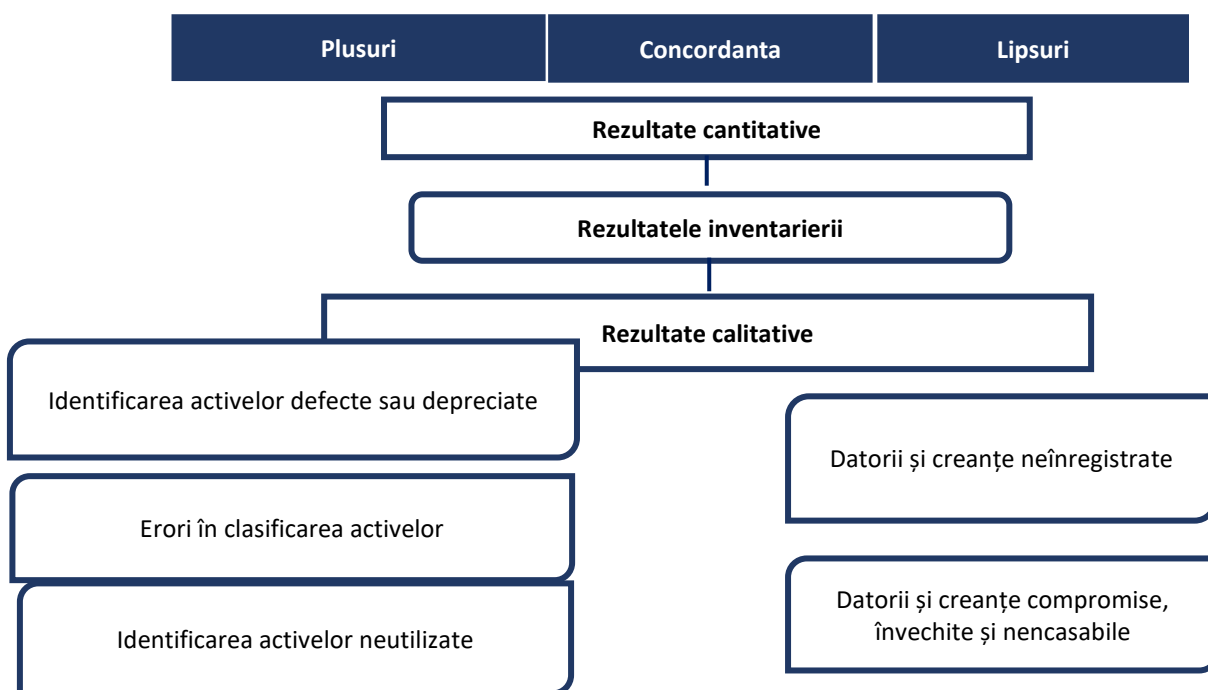

Fig. 5. Situațiile inventarierii

Sursa: elaborat de autor

Modul de recunoaștere în contabilitate a rezultatelor inventarierii este prezentat în tabelul de mai jos.

Tabelul 1. Recunoașterea în contabilitate a rezultatelor inventarierii

Elemente patrimoniale	Plusuri la inventariere aferente		Lipsuri la inventariere	
	perioadelor precedente	perioadei curente	perioadelor precedente	perioadei curente
Active imobilizate	Venituri curente	Venituri curente	Cheltuieli curente	Cheltuieli curente
Active circulante	Venituri curente	Venituri curente	Cheltuieli curente	Cheltuieli curente
Compensare plusuri cu minusuri				
Creanțe	- Corecții ale perioadelor precedente - Cheltuieli curente - Majorarea conturi de activ - Reducerea conturi de pasiv	- Cheltuieli curente - Majorarea conturi de activ - Reducerea conturi de pasiv	- Corecții ale perioadelor precedente - Venituri anticipate	- Venituri curente - Venituri anticipate
Datorii	- Corecții ale perioadelor precedente - Majorarea datorii - Reducere active	- Venituri curente - Majorarea datorii - Reducere active	- Corecții ale perioadelor precedente - Majorarea active	- Cheltuieli curente - Majorarea active

Contabilitatea TVA în cazul depistării bunurilor lipsă

În conformitate cu art. 102, alin. (1) al Codului Fiscal (în continuare CF) (Codul, 1997), subiecții înregistrați în calitate de plătitori de TVA, au dreptul să deducă sumele TVA achitate sau care urmează a fi achitate pe valorile materiale, serviciile procurate pentru efectuarea livrărilor impozabile în procesul desfășurării activității de întreprinzător. Astfel, se poate constata că activele depistate lipsă în urma inventarierii nu se consideră a fi utilizate în activitatea economică de întreprinzător.

De unde rezultă că, suma TVA achitată sau care urmează a fi achitată, pe valorile materiale, serviciile procurate care nu sunt folosite pentru desfășurarea activității de întreprinzător, pe mărfurile procurate care, în procesul activității de întreprinzător (au fost sustrate sau au constituit deșeuri și perisabilități naturale peste limitele lunare stabilite de conducător, precum și pe valoarea care nu a fost supusă amortizării mijloacelor fixe casate), nu se deduce și se raportează la costurile sau cheltuielile curente, prin restabilirea obligației față de buget (Codul, 1997).

Așadar, suma TVA aferentă procurărilor se deduce la data procurării bunurilor, iar la momentul depistării lipsurilor trebuie restabilită o parte a TVA, care urmează a fi achitată la buget, anterior dedusă. În acest caz, suma TVA se determină din valoarea contabilă a bunurilor lipsă, cu excepția pierderilor în limita normelor de perisabilitate naturală (Bucur, Graur, 2016).

În cazul constatării activelor imobilizate lipsă, entitatea trebuie să deconteze suma amortizării acumulate, să caseze valoarea contabilă a acestora și să restabilească TVA la buget aferentă valorii contabile a activelor imobilizate casate. Prin urmare, suma TVA trecută la cheltuieli și restabilită la buget, nu se permite spre deducere la calcularea rezultatului financiar impozabil.

Analogic, în cazul constatării activelor circulante lipsă sau deteriorate, entitatea trebuie să caseze valoarea contabilă a acestora și să restabilească suma TVA aferentă valorii contabile activelor circulante lipsă. Prin urmare, suma TVA aferentă valorilor materiale lipsă, în limita normelor de perisabilitate naturală și anterior trecută în cont, nu se restabilește.

Aceste operațiuni economice de realizează în baza: *procesului-verbal al comisiei de inventariere, procesului-verbal de casare al mijloacelor fixe, ordinului conducerii entității, notei contabile etc.*

În cazul în care lipsurile de valori materiale constituie cauza persoanei vinovate și aceasta este stabilită, atunci, entitatea trebuie să înregistreze (Bucur, Graur, 2016):

- 1) *suma TVA aferentă recuperării prejudiciului material* – când persoana vinovată este stabilită se contabilizează ca și în cazul comercializării activelor, ca livrări impozabile cu TVA;
- 2) *recuperarea prejudiciului material* – benevolă sau forțată, prin decizia organului judiciar (în baza cererii sau angajamentul culpabilului de a recupera dauna, ordinului entității etc.).

Dacă perioada de recuperare a prejudiciului material nu depășește un an, entitatea recunoaște venituri anticipate curente, care ulterior, vor fi transferate uniform, lunar sau trimestrial, în venitul curent. În caz contrar, entitatea trebuie să înregistreze concomitent cu creanța curentă și venitul anticipat curent, venitul anticipat pe termen lung. În acest caz, suma TVA se va înregistra drept datorie curentă, ulterior, cota-parte a venitului anticipat pe termen lung se va transfera în contul venitului anticipat curent, iar suma prejudiciului material recuperată achitată lunar sau trimestrial se recunoaște în componența venitului curent.

Înainte de a emite un ordin (dispoziție, decizie, hotărâre) pentru recuperarea prejudiciului material de la salariatul în cauză, angajatorul este obligat să efectueze o anchetă de serviciu pentru a determina valoarea prejudiciului material și cauzele apariției acestuia. În acest scop, angajatorul poate, prin ordin (dispoziție, decizie, hotărâre), să constituie o comisie formată din specialiști în domeniu. Pentru a stabili cauza prejudiciului material, angajatorul trebuie să solicite o explicație scrisă de la salariat. Dacă salariatul refuză să furnizeze această explicație, acest refuz se consemnează într-un proces-verbal semnat de un reprezentant al angajatorului și un reprezentant al salariaților. Salariatul are dreptul de a consulta toate materialele adunate în timpul anchetei de serviciu (Codul Muncii, 2003).

Angajatul care a cauzat un prejudiciu material angajatorului poate alege să repare voluntar acest prejudiciu, fie integral, fie parțial. Repararea prejudiciului poate fi efectuată în rate, cu condiția ca angajatul și angajatorul să fi ajuns la un acord în acest sens. În acest caz,

angajatul trebuie să prezinte angajatorului un angajament scris în care să specifice termenele concrete de plată. Dacă angajatul care și-a asumat acest angajament încetează raporturile de muncă cu angajatorul, datoria neachitată va fi restituită conform prevederilor legale în vigoare. Cu acordul scris al angajatorului, angajatul poate repara prejudiciul material prin înlocuirea acestuia cu un echivalent sau prin remedierea bunurilor deteriorate (Codul Muncii, 2003).

În cazul în care persoana vinovată de lipsa valorilor materiale refuză să-și recunoască vina, recuperarea prejudiciului material poate fi realizată prin instanța de judecată. Adică, entitatea depune o cerere instanței de judecată, copia ordinului conducerii cu privire la recuperarea contravalorii bunurilor lipsă la preț de piață, reclamația, nota contabilă și alte documente relevante. Prin urmare, până la decizia instanței de judecată, entitatea va înregistra acest prejudiciu în componența creanțelor contingente (cont extrabilanțier). Respectiv, suma creanței contingente se determină în baza calculului contabilității, reieșind din prețul de piață, inclusiv TVA a bunurilor recunoscute lipsă. La fiecare plată a salariului, quantumul total al reținerilor nu poate să depășească 20 la sută, iar în cazurile prevăzute de legislația în vigoare – 50 la sută din salariul ce i se cuvine salariatului. În caz de reținere din salariu în baza câtorva acte executorii, salariatului i se păstrează, în orice caz, 50 la sută din salariu.

De exemplu, în urma inventarierii în cadrul Secției de producție la 10.01.2024, au fost depistate lipsuri de 100 kg de materii prime, la valoarea contabilă de 10 000 lei, dintre care: 70 kg – în limita normelor de perisabilitate naturală și 30 kg – peste această limită. Valoarea de piață a materialelor constituie 144 lei/kg, inclusiv TVA-20%. Prin urmare, se propun spre analiză toate situațiile posibile:

1. persoana vinovată *și-a recunoscut vina* și și-a asumat angajamentul de recuperare a prejudiciului material (prin numerar sau prin reținere din salariu);
2. persoana vinovată *nu și-a recunoscut vina*, prin urmare, entitatea a înaintat cererea în instanța de judecată la 15.01.2024, ulterior, la 25.02.2024 a emis decizia:
 - a) în favoarea entității; b) în defavoarea entității.

- 1) Reflectarea decontării valorii contabile a materiei prime lipsă la inventariere la 10.01.2024:
Debit Costuri de producere ale activității de bază – 7 000 lei (70 kg x 100 lei/kg)
 (la valoarea contabilă a materiei prime lipsă ce nu depășește normele de perisabilitate naturală)
Debit Alte cheltuieli din activitatea operațională – 3 000 lei (30 kg x 100 lei/kg)
 (la valoarea contabilă a materiei prime lipsă ce depășește normele de perisabilitate naturală)
Credit Materiale – 10 000 lei
- 2) Reflectarea restabilirii TVA la buget aferente valorilor materiale lipsă ce depășesc normele de perisabilitate naturală la 10.01.2024:
Debit Cheltuieli administrative – 600 lei (3000 x 20%)
Credit Datorii privind taxa pe valoarea adăugată – 600 lei
Varianta A
 - a) **persoana vinovată și-a recunoscut vina și și-a asumat angajamentul de recuperare a prejudiciului material prin achitare în numerar (oper. 5) și reținere din salariu (oper. 6):**
- 3) Reflectarea recuperării prejudiciului material din vina persoanei vinovate:
Debit Creanțe ale personalului – 4 320 lei (30 kg x 144 lei/kg)
Credit Alte venituri din activitatea operațională – 3 600 lei
Credit Datorii privind taxa pe valoarea adăugată – 720 lei
- 4) Reflectarea stornării TVA anterior inclusă în componența cheltuielilor administrative (oper. 2):
Debit Cheltuieli administrative – (600) lei
Credit Datorii privind taxa pe valoarea adăugată – (600) lei

- 5) Reflectarea încasării numerarului din achitarea creanței persoanei vinovate:

Debit Casa – 4 320 lei

Credit Creanțe ale personalului – 4 320 lei

- 6) În cazul în care gestionarul nu returnează suma pagubei sub formă de mijloace bănești, dar dorește o reținere din salariu se întocmește formula contabilă:

Debit Datorii față de personal privind retribuirea muncii – 4 320 lei

Credit Creanțe ale personalului – 4 320 lei

Dacă prin acord cu gestionarul, suma spre reținere din salariu va avea loc pe o durată mai mare de un an, aceasta se reflectă inițial ca *Venituri anticipate curente*, iar ulterior are loc transferul cotei-părți a venitului anticipat curent la venituri curente:

Debit Venituri anticipate curente

Credit Alte venituri din activitatea operațională

Varianta B

- b) persoana vinovată nu și-a recunoscut vina, prin urmare, entitatea a înaintat cererea în instanța de judecată la 15.01.2024, ulterior, la 25.02.2024 s-a emis o decizie în favoarea entității:**

- 7) Reflectarea înregistrării creanței contingente a persoanei vinovate în baza documentelor prezentate de către entitate în instanța de judecată la 15.01.2024:

Debit Creanțe contingente – 4 320 lei.

- 8) Reflectarea decontării creanței contingente a persoanei vinovate în urma primirii deciziei și a titlului executoriu ale instanței de judecată la 25.02.2024:

Credit Creanțe contingente – 4 320 lei.

Concomitent, entitatea va înregistra creanța curentă a persoanei vinovate, venitul și suma TVA aferentă, generând înregistrările contabile prezentate, în funcție de modul de recuperare a prejudiciului material cauzat – prin plată unică sau pe parcursul unei perioade stabilite de ambele părți.

În practica contabilă se întocmesc formule contabile prin care de la suma pagubei imputate persoanei vinovate se calculează TVA. În opinia noastră acest moment este discutabil.

Conform art. 93 pct. 3) din Codul fiscal, livrare de mărfuri reprezintă transmitere a dreptului de proprietate asupra mărfurilor prin comercializarea lor, schimb, transmitere gratuită, transmitere cu plată parțială, împrumutul bunurilor fungibile, cu excepția mijloacelor bănești, achitarea salariului în expresie naturală, prin alte plăți în expresie naturală, prin comercializarea mărfurilor gajate în numele debitorului gajist, prin transmiterea mărfurilor în baza contractului de leasing financiar; transmitere a mărfurilor de către comitent comisionarului, de către comisionar cumpărătorului, de către furnizor comisionarului și de către comisionar comitentului în cadrul realizării contractului de comision.

În același timp art. 97 alin. (1) din Codul fiscal prevede că valoarea impozabilă a livrării impozabile, reprezintă valoarea livrării achitate sau care urmează a fi achitată (fără TVA).

Ca urmare a celor menționate considerăm că suma imputată persoanei nu reprezintă o livrare, dar o compensație pentru prejudiciul cauzat, și astfel nu este supusă impozitării cu TVA. Dar pentru a concilia toate opiniile, putem accepta că interpretările pot varia și este important să găsim o abordare comună agreată de toți cei implicați.

Varianta 1. TVA se calculează de la suma imputată persoanei vinovate, această tranzacție considerându-se o livrare de bunuri.

Varianta 2. TVA nu se calculează de la suma imputată persoanei vinovate, din motivul că această tranzacție nu se consideră o livrare de bunuri.

Varianta 3. TVA se calculează doar de la suma diferenței dintre valoarea de piață și valoarea contabilă a lipsurilor imputate persoanei vinovate (tabelul 2).

Tabelul 2. Înregistrări contabile aferente TVA în cadrul operațiilor de recuperare a pagubei în cadrul inventarierii

Conținutul economic	Correspondența conturilor		Suma(lei)/varianta		
	Debit	Credit	1 (existentă)	2 (propusă)	3 (propusă)
Reflectarea decontării valorii contabile a materiei prime lipsă la inventariere peste limita de perisabilitate naturală	Alte cheltuieli operaționale	Materiale	3000	3000	3000
Reflectarea restabilirii TVA la buget aferente valorilor materiale lipsă ce depășesc normele de perisabilitate naturală	Cheltuieli administrative	Datorii privind TVA	600	600	600
Reflectarea recuperării prejudiciului material din vina persoanei vinovate: total	Creanțe ale personalului		4320	4320	4320
- suma fără TVA - suma TVA		Alte venituri Datorii privind TVA	3600 720	4320 -	4200 120
Stornarea TVA anterior inclusă în componența cheltuielilor administrative	Cheltuieli administrative	Datorii privind TVA	(600)	-	-

Sursa: elaborat de autor în baza datelor exemplului

Concluzii

În demersul cercetării, s-a demonstrat că în cadrul inventarierii se realizează un ansamblu de operații laborioase, prin care se constată existența scriptică și faptică a elementelor patrimoniale, cu scopul întocmirii situațiilor financiare și raportării informațiilor relevante, exacte, comparabile și verificabile aferente activității entității, indispensabile atât utilizatorilor interni cât și externi. clare, utile și credibile în vederea adoptării deciziilor.

În acest context, la sfârșitul perioadei de gestiune, soldurile finale ale conturilor sintetice din registrele contabile și balanța de verificare a conturilor sunt supuse unui proces complex de prelucrare și verificare, înainte de întocmirea situațiilor financiare, care este denumit ca lucrările premergătoare întocmirii situațiilor financiare (Cușmăunsă, 2021). Așadar, inventarierea generală a elementelor contabile ocupă o poziție de întâietate în acest demers.

În cadrul inventarierii, contabilii și managerii se confruntă cu diverse provocări, cum ar fi neconcordanțele între datele contabile și situația reală a patrimoniului. Abordarea acestor provocări necesită aplicarea unor proceduri riguroase și utilizarea unor metode adecvate de evaluare și raportare, asigurând astfel furnizarea unor informații exacte și relevante.

Inventarierea are implicații directe asupra contabilității și impozitării. Este important ca entitățile să recunoască și să ajusteze în mod corespunzător rezultatele inventarierii în evidențele contabile, respectând prevederile legale privind TVA și alte taxe. Acest lucru asigură corectitudinea raportărilor financiare și conformitatea cu reglementările fiscale, minimizând riscurile de penalizări și litigii.

Bibliografie

1. Legea contabilității și raportării financiare nr. 287 din 15.12.2017. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 1-6, art. 22, 05.01.2018. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125231&lang=ro
2. Ordinul Ministerului Finanțelor nr. 60 din 29.05.2012 cu privire la aprobarea Regulamentului privind inventarierea. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 166-169, art. 953, 10.08.2012. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=13507&lang=ro
3. Balteș, N., & Ciuhureanu, A. T. (2014). *Contabilitate financiară* (Ed. a 4-a rev.). Sibiu: Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, p. 317.

4. Bădicu, G., & Mihaila, S. (2024). *Bazele contabilității: Manual*. Chișinău: ASEM; Î.S. Tipografia Centrală, p. 224.
5. Bojian, O. (2001). *Contabilitate generală*. București: Editura Universitară, p. 290.
6. Macarie, F. C. (2001). *Bazele contabilității*. Iași: Polirom, pp. 222-229.
7. Bajerean, E., Melnic, G., & Țugulschi, I. (2016). *Contabilitatea în comerț conform noilor reglementări contabile*. Chișinău: Î.S. Tipografia Centrală, p. 207.
8. Chirică, L. (1999). *Curs complet de contabilitate și fiscalitate* (Vol. I). București: Editura Economică, pp. 297-298.
9. Nederița, A., & Popovici, A. (2008). Inventarierea anuală a bunurilor: aspecte contabile și fiscale. *Contabilitate și audit*, 11, 11-19.
10. Zlatina, N., & Manoli, M. (2015). Considerații privind locul inventarierii în corectitudinea informațiilor cuprinse în situațiile financiare. *Analele Științifice ale Academiei de Studii Economice din Moldova*, 1, 106-113.
11. Grigori, L., Lazari, L., Bîrcă, A. et al. (2021). *Contabilitatea întreprinderii* (Ed. rev. și actualizată). Chișinău: Cartier; ASEM, pp. 721-723.
12. Boulescu, M., & Popeangă, P. (1998). *Organizarea și conducerea activității financiar contabile a întreprinderilor mici și mijlocii*. București: Editura Fundației „România de Măine”, p. 406.
13. Codul Fiscal al Republicii Moldova nr. 1163 din 24.04.1997. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 62, art. 522, 18.09.1997 (cu modificările și completările ulterioare).
14. Bucur, V., & Graur, A. (2016). *Contabilitatea impozitelor*. Chișinău: Editura ASEM. 618 p. ISBN 978-9975-75-830-7.
15. Codul Muncii al Republicii Moldova nr. 154 din 28.03.2003. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 159-162, art. 648, 29.07.2003 (cu modificările și completările ulterioare).

Capitolul 21 – REFLECȚII CONTABILE AFERENTE CONTRACTULUI DE ADMINISTRARE FIDUCIARĂ ÎN CADRUL PARTENERIATULUI PUBLIC-PRIVAT

Chapter 21 – ACCOUNTING REFLECTIONS RELATING TO THE CONTRACT OF FIDUCIARY ADMINISTRATION IN THE FRAMEWORK PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP

Corina PANUȘ¹

Abstract

The fiduciary administration contract represents one of the legal forms of carrying out activities of social interest through the public-private partnership. Although in the Republic of Moldova, by approving the Methodical Indications regarding the particularities of accounting in the process of realizing the public-private partnership, the general framework was created for the registration and accounting reporting of operations that involve fiduciary management contracts in the conditions of the realization of the public-private partnership, we believe that they are necessary some clarifications. For this reason, this article summarizes the specific legal and accounting aspects of the contracts related to the fiduciary administration under the conditions of the public-private partnership and the analysis of their impact on accounting in accordance with the legislation in force and the Methodical Indications regarding the particularities of accounting in the process of realizing the public partnership -private.

Keywords: fiduciary administration contract, public-private partnership, public partner, private partner
JEL: M-41

Introducere

Parteneriatul public-privat reprezintă o soluție din ce în ce mai rezonabilă în vederea creării de beneficii pentru societate, contribuind astfel la dezvoltarea economico-socială a regiunii vizate.

În condițiile de acordare, la 23 iunie 2022, Republicii Moldova titlul de candidat la Uniunea Europeană de către Consiliul European, considerăm că parteneriatul public-privat reprezintă cel mai eficient remediu de dezvoltare a infrastructurii dar și promotor în înlăturarea deficiențelor de dezvoltare conform celor nouă pași pe care Republica Moldova trebuie să îi parcurgă pentru a progresa în continuare pe calea aderării.

În Republica Moldova, principalele acte normative ce reglementează modul general de contabilizare a contractelor de administrare fiduciară, în condițiile de parteneriat public-privat, sunt: Indicațiile metodice privind particularitățile contabilității în procesul realizării parteneriatului public-privat (Indicații metodice, 2018), Legea cu privire la parteneriatul public-privat nr.179/2008 (Legea nr.179/2008), Codului Civil al Republicii Moldova nr.1107/2002 (Codul Civil RM, nr.1107/2008), Hotărârea privind actele normative ce reglementează activitatea de administrare fiduciară a investițiilor nr.29/4 din 16.06.2005 (Hotărârea nr.29/4/2005), Standardele Naționale de Contabilitate (SNC, 2013) și Planul general de conturi contabile (Planul de conturi, 2019).

Literatura și obiectivele

Scopul cercetării constă în analiza definirii contractelor aferente administrării fiduciare în condițiile parteneriatului public-privat prin prisma literaturii de specialitate, examinarea principalelor caracteristici specifice și analiza impactului acestora asupra contabilității în

¹ Doctorand, Academia de Studii Economice a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova, corinapanus.diug@gmail.com

conformitate cu legislația în vigoare și a Indicațiilor metodice privind particularitățile contabilității în procesul de realizare a parteneriatului public-privat. Sintetizând rezultatele cercetării spațiului on-line și literatura de specialitate au fost depistate puține lucrări științifice ce abordează tema menționată. La nivel național, analiza literaturii de specialitate a permis reliefarea lucrărilor autorilor: Grigoroș L. (2011a, 2011b), Foalea L. (2019), Mihalachi I. (2012, 2013a, 2013b), Sochircă S. (2014) și alții.

Principalele obiective trasate în cercetare sunt:

- analiza noțiunii de contract de administrare fiduciară în conformitate cu reglementările naționale și internaționale;
- determinarea naturii juridice a termenului de administrare fiduciară;
- examinarea comparativă a modului de contabilizare a contractelor de administrare fiduciară la partenerul public și cel privat.

Metode aplicate

Baza metodologică de cercetare s-a axat atât pe abordări generale, cât și specifice, în ceea ce privește investigarea în cauză se bazează pe metoda de cercetare teoretică și aplicativă, care ne permit o analiză de conținut a actelor legislative și normative precum și aplicarea în practică a acestor prevederi.

Rezultate și discuții

Realizarea parteneriatului public-privat prin intermediul *contractului de administrare fiduciară* are ca obiect asigurarea unei bune gestionări a proprietății publice bazate pe criteriile de performanță stabilite în contract. În acest caz partenerul public transmite partenerului privat gestionarea riscurilor de management și riscurile legate de asigurarea funcționării obiectului partenerului public-privat, dacă contractual nu prevede altfel (Legea nr.179/2008, art.18).

Conform art. 1503 al Codului civil, prin contractual de administrare fiduciară, o parte (fondatorul administrării, fiduciantul) predă bunuri în administrare fiduciară celeilalte părți (numită administrator fiduciar, fiduciar), iar acesta se obligă să administreze patrimonial în interesul fondatorului administrării (Codul Civil RM, 2020). O definiție similară a parteneriatului public-privat se conține și în Indicațiile metodice privind particularitățile contabilității în procesul realizării parteneriatului public-privat (Indicații metodice, 2018, pct.28).

În legislația românească întâlnim termenul Fiducia – definit ca operațiunea juridică prin care unul sau mai mulți constitutori transferă drepturi reale, drepturi de creanță, garanții ori alte drepturi patrimoniale sau un ansamblu de asemenea drepturi, prezente ori viitoare, către unul sau mai mulți fiduciar care le administrează cu un scop determinat, în folosul unuia sau al mai multor beneficiari. Aceste drepturi alcătuiesc o masă patrimonială autonomă, distinctă de celelalte drepturi și obligații din patrimoniile fiduciarilor (Codul Civil România, 2009, art.773).

Economista autohtonă, Grigoroș L. (2011a), afirmă că contractual de administrare fiduciară, ca formă juridică de realizare a parteneriatului public-privat, reprezintă un contract încheiat pe bază de concurs între partenerul public și partenerul privat, în vederea asigurării unei bune gestionări a proprietății publice, în baza criteriilor de performanță stabilite în acest contract.

Analiza sumară a noțiunilor denotă că subiectul principal al unui contract de administrare fiduciară este o imobilizare corporală care se transmite între parteneri.

Aici remarcăm faptul, că contractul de administrare fiduciară are tangență cu *contractul de locațiune/arendă* care are ca efect transmiterea în posesie sau folosință a bunurilor, îndeosebi, arenda și locațiunea. Diferența constă în faptul că arendașul sau locatarul primește bunurile în posesie și folosință fără a avea scopul de a-și satisface propriile interese în raport cu aceste

bunuri, cum ar fi situația sporirii valorii acestora. Fiduciarul primește bunurile spre administrare doar pentru satisfacerea intereselor proprietarului acestor bunuri, prestând în acest fel un serviciu acestuia. La fel, spre deosebire de arendaș și locatar, care urmează să achite folosința bunurilor, în cazul contractului de administrare fiduciară, fiduciarul este cel ce primește o remunerație pentru serviciul prestat.

Părțile contractului de administrare fiduciară, în formularea art.1503, sunt fondatorul administrării sau fiduciantul și fiduciarul (Codul Civil RM, 2020). Potrivit prevederilor din Hotărârea nr.29/4/2005 ca părți ale contractului de administrare fiduciară sunt:

- administratorul fiduciar – cel care administrează bunurile sau drepturile;
- fondatorul administrării – cel care transfera drepturile sau bunurile;
- beneficiarul, respectiv cel în folosul căruia se încheie contractul și se exercită drepturile și care poate fi fondatorul administrării sau o terță persoană (Hotărârea nr.29/4/2005).

Beneficiarul nu are calitatea de parte în contract, însă poate exista o suprapunere între calitatea de administrator fiduciar și fondatorul administrării și respectiv cea de beneficiar, cu mențiunea că beneficiar poate fi și o terță persoană (Hotărârea nr.29/4/2005, cap.3).

Conform Indicațiilor metodice, la realizarea contractului de administrare fiduciară, părțile implicate sunt partenerul public (fondatorul administrării) și partenerul privat (administrator fiduciar) (Indicații metodice, 2018, pct. 28).

Contabilitatea contractelor de administrare fiduciară la parteneri

Partenerul public

transmite bunurile în administrare fiduciară cu menținerea acestora în evidența contabilă concomitent cu calcularea uzurii

reflectă corespondența internă între subconturile deschise la conturile de evidență a bunurilor – obiecte aferente contractului de administrare fiduciară

calculează veniturile din contractele de administrare fiduciară – ca majorare concomitentă a creanțelor și a veniturilor pe perioada contractului

înregistrează cheltuielile suportate de partenerul privat și transmise partenerului public – ca majorare concomitentă a cheltuielilor și a datoriilor

înregistrează stingerea creanțelor aferente contractului de administrare fiduciară – ca majorare a mijloacelor bănești și diminuare a creanțelor

calculează remunerația partenerului privat – ca majorare concomitentă a cheltuielilor și a datoriilor

achită datoriile aferente remunerației – ca diminuare concomitentă a datoriilor și a mijloacelor bănești

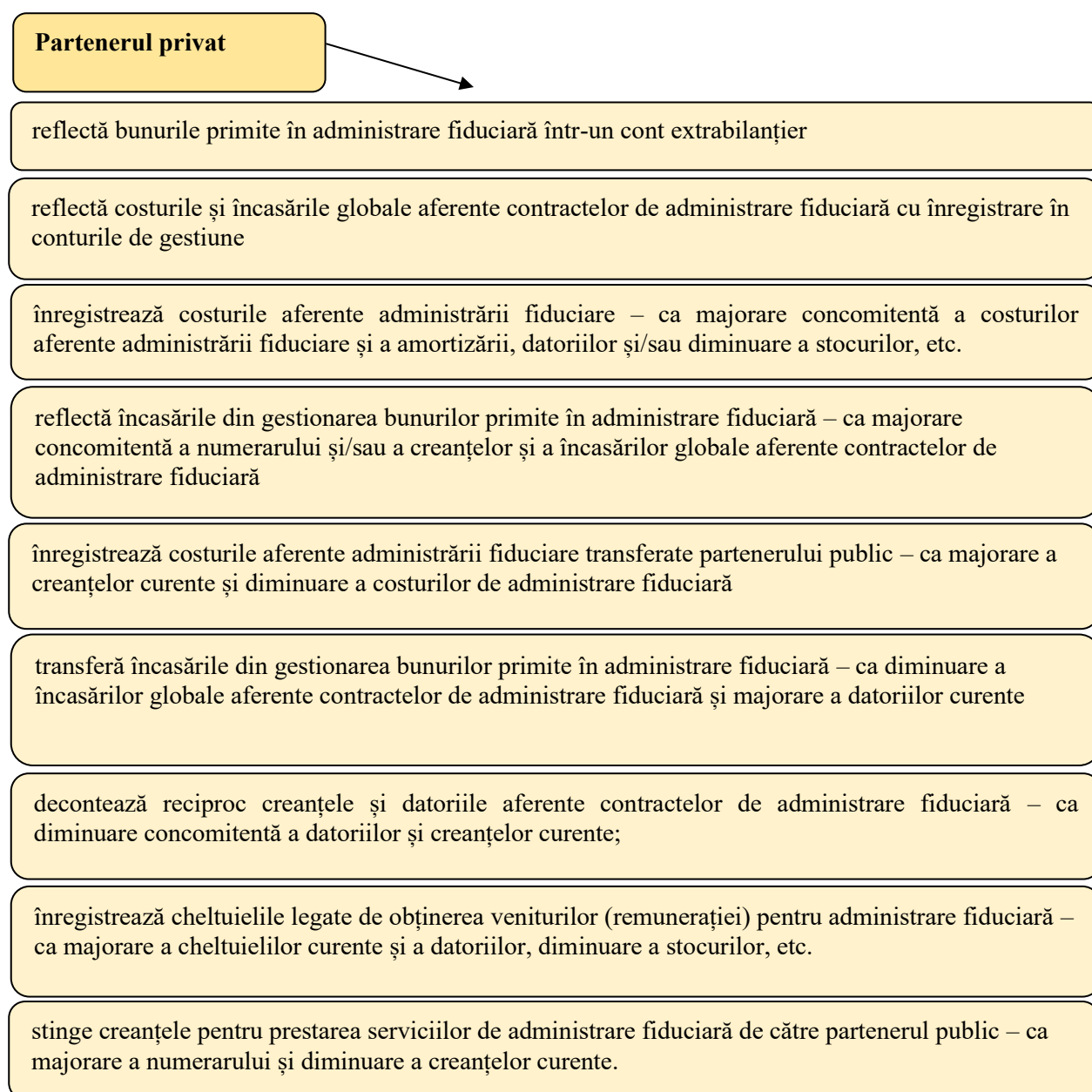

Fig. 1. Reguli importante de contabilizare a operațiunilor aferente contractului de administrare fiduciară în condițiile parteneriatului public-privat

Sursa: elaborat de autor în baza Indicațiilor metodice privind particularitățile contabilității în procesul realizării parteneriatului public-privat (Indicații metodice, 2018, pct.33, pct.34)

Potrivit stipulărilor din Legea nr.179/2008 în cazul în care contractul de administrare fiduciară se încheie în cadrul parteneriatului public-privat, el va corespunde cerințelor cadrului legal în domeniu și în mod obligatoriu în conținut se vor regăsi cel puțin una din modalitățile de realizare a parteneriatului public-privat: *proiectare-construcție-operare*, *construcție-operare-reînnoire*, *construcție-operare-transfer*, *construcție-transfer-operare*. În caz contrar contractul de administrare fiduciară va fi în afara parteneriatului public-privat și se va conduce de alte criterii de administrare economic și juridică (Legea nr.179/2008, art. 19).

În scopul raționalizării principalelor reguli de bază aferente contabilizării operațiunilor contractului de administrare fiduciară, precum și pentru asigurarea comparabilității acestora între parteneri le vom releva în figura 1.

Contabilizarea operațiunilor aferente contractului de administrare fiduciară în condițiile parteneriatului public-privat presupune o anumită ierarhie pentru parteneri. Menționăm că

partenerul public și partenerul privat contabilizează operațiunile în baza contractului de administrare fiduciară încheiat în scris, semnat de părți și a documentelor primare (facturi fiscale, acte de achiziție a mărfurilor, acte de transmitere, note contabile, bonuri de consum etc.) (Indicații metodice, 2018).

Conform art. 1505 alin. (4) al Codului Civil, bunurile primite în administrare fiduciară se separă de alte bunuri ale administratorului fiduciar. (Codul Civil RM, 2020).

Analizând prevederile Codului Civil consemnăm că partenerul privat nu primește remunerație pentru activitatea sa dacă părțile nu au convenit altfel sau dacă aceasta nu rezultă din lege. În cazul în care contractul sau legea prevăd o remunerație, aceasta poate fi exprimată fie în procente față de venitul (profitul) obținut din administrarea fiduciară a bunurilor, fie într-o sumă fixă de bani, fie în formă de procurare a unei părți a bunurilor administrate de partenerul privat în conformitate cu contractul de parteneriat public-privat (Codul Civil RM, 2020, art.1507).

Cheltuielile de administrare fiduciară le suportă partenerul public, dacă legea sau contractul nu prevede altfel, respectiv și rezultatele contractelor de administrare fiduciară revin acestuia. Administrarea fiduciară a bunurilor aflate în proprietatea statului sau a administrației publice locale este reglementată și de prevederile art. 16 al Legii nr. 121/2007 privind administrarea și dezetativizarea proprietății publice (Legea nr.121/1007).

Standardele Naționale de Contabilitate (SNC, 2013) nu dezvăluie la moment, prin stipulări clare, modul de contabilizare a operațiunilor specifice contractului de administrare fiduciară pentru ambele părți (fiduciant și fiduciar), în timp ce Codul Fiscal prescrie tratamentul fiscal aferent livrărilor efectuate în cadrul realizării contractului de administrare fiduciară.

În Indicațiile metodice, observăm propuse spre utilizare în cadrul contractului de administrare fiduciară două conturi noi „Costuri aferente administrării fiduciare”, și respectiv „Încasări globale aferente contractului de administrare fiduciară” (Indicații metodice, 2018, tabel 6.2). Aceste conturi propuse nu se regăsesc în Planul de conturi contabile, deci considerăm necesară includerea lor pentru a facilita utilizatorii.

Astfel, recomandăm de a deschide conturi separate pentru înregistrarea costurilor aferente contractelor de administrare fiduciară – spre exemplu contul 842 „*Costuri aferente contractelor de administrare fiduciară*”, iar încasările globale aferente contractelor de administrare fiduciară – contul 843 „*Încasări globale aferente contractelor de administrare fiduciară*”. Prin urmare, la primirea bunurilor în administrare fiduciară partenerul privat le va înregistra într-un cont extrabilanțier, spre exemplu contul 928 „*Bunuri primite în administrare fiduciară*”. Costurilor și încasărilor globale aferente contractelor de administrare fiduciară se înregistrează separat în conturile de gestiune.

Conturile contabile menționate pot fi utilizate de către partenerul privat după cum urmează:

- Debit contul 928 „*Bunuri primite în administrare fiduciară*” – la suma valorii bunurilor primite în administrare fiduciară;
- Debit contul 842 „*Costuri aferente contractelor de administrare fiduciară*”
Credit contul 211 „*Materiale*”, 213 „*Obiecte de mică valoare și scurtă durată*”, 521 „*Datorii comerciale curente*” – la suma costurilor aferente contractelor de administrare fiduciară;
- Debit contul 241 „*Casa*”, 242 „*Conturi curente în monedă națională*”
Credit contul 843 „*Încasări globale aferente contractelor de administrare fiduciară*” – la suma încasărilor aferente contractului de administrare fiduciară;
- Debit contul 521 „*Datorii comerciale curente*”

- Credit contul 843 „Încasări globale aferente contractelor de administrare fiduciară” – la suma transferării încasărilor din gestionarea bunurilor în componența datoriilor către partenerul public;
- Debit contul 234 „Alte creanțe curente”, subcontul 2345 „Creanțe aferente parteneriatului public-privat”
- Credit contul 842 „Costuri aferente contractelor de administrare fiduciară” – la suma de transfer a costurilor aferente administrării fiduciare în componența creanțelor către partenerul public;
- Credit contul 928 „Bunuri primite în administrare fiduciară” – la suma valorii bunurilor returnate din administrare fiduciară către partenerul public.

Concluzii

Contractul de administrare fiduciară reprezintă o formă de realizare a relațiilor de parteneriat public-privat oferind avantaje tuturor participanților la operațiune, motiv pentru care este posibil ca în viitor să fie folosită tot mai frecvent. Pentru acest timp de contract principalul subiect fiind o imobilizare corporală care se transmite între parteneri.

Aprobarea, la 23 noiembrie 2018 de către Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova, a Indicațiilor metodice privind particularitățile contabilității în procesul realizării parteneriatului public-privat a creat un cadru necesar contabilizării operațiunilor aferente contractelor de administrare fiduciară.

Pe parcursul cercetării s-au remarcat aspectele noțiunii contractului de administrare fiduciară, s-a determinat natura juridică a contractului de administrare fiduciară, obiectul și subiecții, aspectele contabile și modul de contabilizare a operațiunilor la partenerul public și partenerul privat.

În acest sens în situația în care metodologia contabilizării operațiunilor aferente contractelor de administrare fiduciară în condițiile parteneriatului public-privat este implementată corect, atunci această formă a asocierii va permite atingerea indicatorilor de performanță necesari pentru beneficiu semnificativ atât pentru mediul public și societate cât și pentru cel privat.

Bibliografie

1. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002. [Versiune actualizată]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125043&lang=ro
2. Legea nr. 287/2009 privind Codul civil (Codul civil al României). Republicată în *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 505 din 15.07.2011. Disponibil: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/175630>
3. Hotărârea Comisiei Naționale a Pieței Financiare nr. 29/4 din 16.06.2005 privind actele normative ce reglementează activitatea de administrare fiduciară a investițiilor. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 98-100, art. 336, 22.07.2005. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=37375&lang=ro
4. Ordinul Ministerului Finanțelor nr. 192 din 12.11.2018 cu privire la aprobarea Indicațiilor metodice privind particularitățile contabilității în procesul realizării parteneriatului public-privat. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 430-439, art. 1659, 16.11.2018. Disponibil: <http://www.legis.md/cautare/rezultate/111830>
5. Foalea, L. (2019). Particularitățile contabilității în cadrul unui parteneriat public-privat. *Monitorul fiscal FISC.md*, 4(52), 27-32. ISSN 1857-3991.
6. Grigori, L. (2011a). Parteneriatul public privat – de la teorie la practică. În *Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii: Conferință Științifică Internațională* (Chișinău, 24-25 septembrie 2010), Vol. 2 (pp. 205-208). Chișinău: ASEM. ISBN 978-9975-75-548-1.

7. Grigori, L. (2011b). Reflecții contabile asupra contractului de administrare fiduciară în cadrul parteneriatului public privat. *Analele Academiei de Studii Economice din Moldova*, 9, 181-185. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/38.Reflectii%20contabile%20asupra%20contractului%20de%20administrare%20fiduciara%20in%20cadrul%20parteneriatului%20public%20privat.pdf
8. Legea contabilității și raportării financiare nr. 287 din 15.12.2017. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 1-6, art. 22, 05.01.2018. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120938&lang=ro
9. Legea nr. 179 din 10.07.2008 cu privire la parteneriatul public-privat. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 165-166, art. 607, 05.09.2008. Disponibil: <http://www.legis.md/cautare/rezultate/110569>
10. Legea nr. 121 din 04.05.2007 privind administrarea și deținutarea proprietății publice. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 90-93, art. 401, 06.07.2007. [Versiune actualizată]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=127773&lang=ro
11. Mihalache, I. (2012). Aspecte teoretico-practice cu privire la parteneriatul public-privat. *Revista Națională de Drept*, 8, 21-26. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/21_26_Aspecte%20teoretico-practice%20cu%20privire%20la%20parteneriatul%20public-privat.pdf
12. Mihalache, I. (2013a). Încetarea efectelor contractului de parteneriat public-privat. *Studia Universitatis Moldaviae. Seria: Științe sociale*, 8, 187-190. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Incetarea%20efectelor%20contractului%20de%20parteneriat%20public%20privat.pdf
13. Mihalache, I. (2013b). Negocierea și încheierea contractului de parteneriat public-privat. *Revista Națională de drept*, 9, 21-26. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Negocierea%20si%20incheierea%20contractului%20de%20parteneriat%20public%20-privat.pdf
14. Planul general de conturi contabile. Aprobă prin Ordinul Ministerului Finanțelor nr. 81 din 06.06.2019. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 388-392, art. 2125, 27.12.2019. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=117857&lang=ro
15. Sochircă, S. (2014). Noțiunea contractului administrării fiduciare a bunurilor. *Legea și viața*, 3, 18-22. ISSN 1810-309X.
16. Ordinul Ministerului Finanțelor nr. 118 din 06.08.2013 cu privire la aprobarea Standardelor Naționale de Contabilitate. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 233-237, art. 1534, 22.10.2013. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131868&lang=ro

Capitolul 22 – POLITICA BUGETAR-FISCALĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN 1991-2021

Chapter 22 – FISCAL-BUDGETARY POLICY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE PERIOD 1991-2021

Andrei PETROIA¹

Abstract

The research provides an in-depth analysis of the fiscal-budgetary policy in the Republic of Moldova from 1991 to 2021. Fiscal-budgetary policy is crucial for defining the state's approach to generating budget revenues, collecting them, and allocating them towards economic stability and sustainable development. Implementing this policy requires a stringent legislative framework, ensuring that revenues are used exclusively for authorized objectives. Fiscal policy determines the volume and origin of resources, the methods of collection, and the objectives pursued. Budgetary policy, in contrast, focuses on the formation, allocation, and efficient use of budgetary resources, aiming for balanced state budgets and sustainable societal development.

The research examines the dynamics of budget revenues and expenditures over the analyzed period, highlighting how these have fluctuated based on the country's economic development, socio-political conditions, and external influences. A significant observation is the high degree of centralization in the formation and distribution of local budget revenues, despite Moldova's commitment to decentralization policies. The state's social insurance and health insurance funds have seen notable changes, reflecting shifts in public financial management.

Analyzing the tax-to-GDP ratio, the research underscores the importance of effective management for economic growth, noting Moldova's ratios generally exceed recommended thresholds. However, the increase in government expenditure, primarily supported by social programs, strains the budget, increasing the deficit and public debt, thus hindering sustainable development. The conclusions call for measures to reduce tax evasion, formalize the informal economy, and create an investment-friendly environment to stimulate business development and job creation, ultimately enhancing budget revenues and fostering sustainable economic growth.

Keywords: Fiscal-budgetary policy, Economic development, Budget revenues, Decentralization, Tax-to-GDP ratio

JEL: E01, E62, H11, H20, H50, H61, H72, H77, H87, O23, O52

Introduction

Fiscal-budgetary policy defines the concept and actions of the state regarding the formation of budget revenues, ways and means of collecting them, as well as their use on destinations that serve stability and sustainable economic development. Its implementation in practice implies the observance of a rigorous legislative-financial framework, required by internal legislation, through which a set of resources and expenses are established and the use of revenues is authorized only for the provided objectives (Moldovan, 2015).

Therefore, through fiscal policy are established the volume and origin of the resources for supplying public funds, the methods of sampling to be used, the pursued objectives, as well as the means to achieve them. Fiscal policy includes the methods and concrete means of procuring the financial resources used by the state to regulate economic processes and social relations.

At its turn, budgetary policy can be defined, in an integrative sense based on the content of the state budget, as a set of options and decisions on the issue of the formation, allocation and efficient use of budgetary resources, including the one that's balancing the state budget, both for the redistribution of Gross Domestic Product (in continuation – GDP) and for the purpose of influencing the sustainable development of society (Ulian et al., 2018).

¹ PhD in Economics, Associate Professor, Academy of Economic Studies of Moldova, "Finance and Insurance" Department, Chișinău, Republic of Moldova, apetroia@ase.md

This being said, fiscal policy is budget revenue policy and budget policy is budget expenditure policy.

Because fiscal policy affects all spheres of life (economic, political and social), in this essay I will make comparative analysis (by periods) of fiscal-budgetary policy in the Republic of Moldova from 1991 to 2021 in order to understand the efficiency and the way the state implements the fiscal-budgetary policy.

Conceptual aspects regarding the budget in the Republic of Moldova

The fiscal-budgetary policy is materialized in the state budget, which is the main instrument for forecasting the level of budget revenues and expenditures. In this order of ideas, the state budget represents an economic balance in which revenues of collecting by resource categories and state expenditure priorities, are foreseen and authorized for a period of 1 year (Moldovan, 2015).

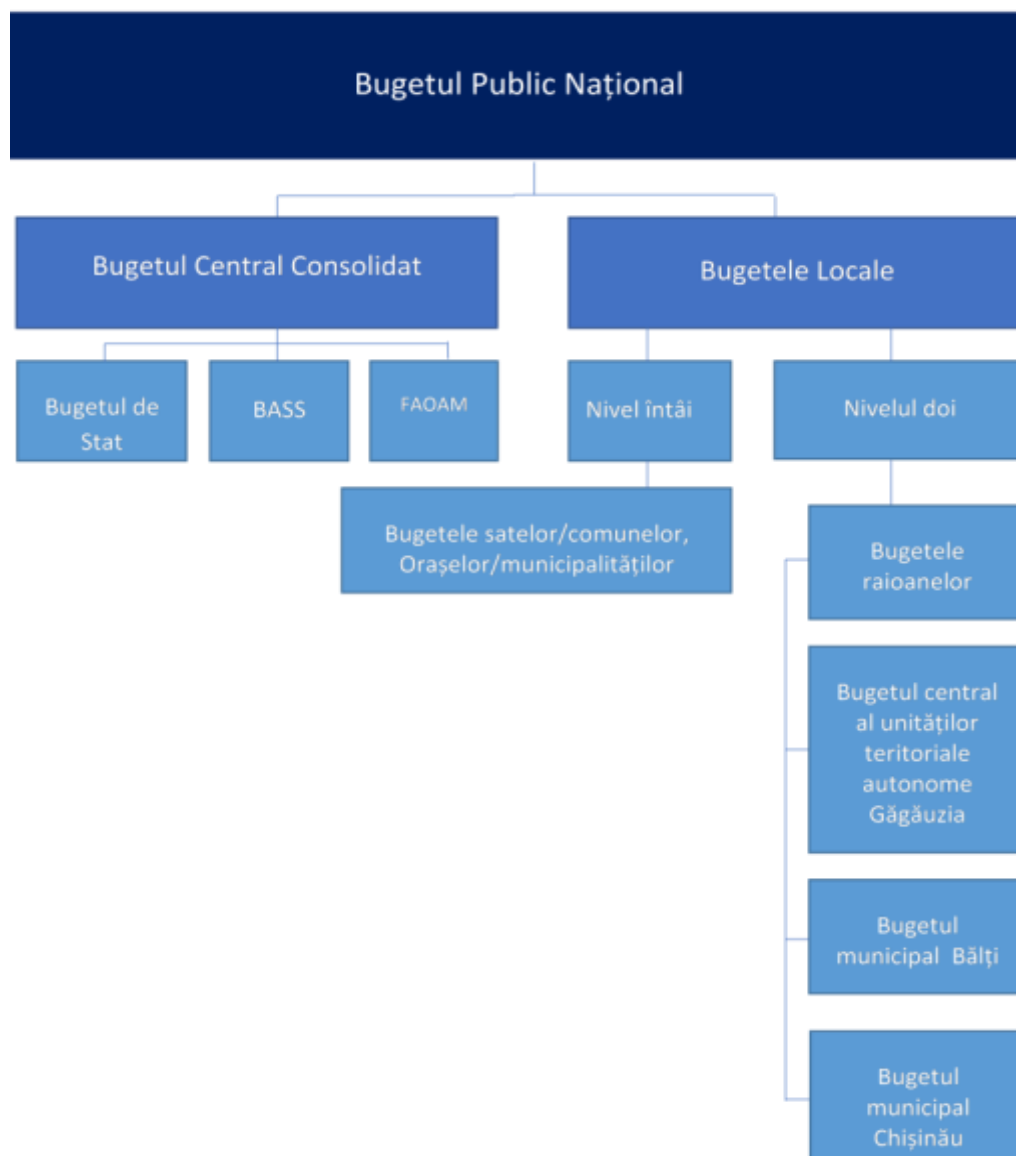

Figure 1. Budgetary system of Republic of Moldova
Source: www.mf.gov.md/ro/buget/bugetul-public-național

According to the Law on Public Finance and Fiscal-budgetary Responsibility, no. 181 of July 25, 2014, the budget represents “all revenues, expenditures and sources of funding intended for the execution of the functions of central and local public authorities” (Legea, 2014). According to this law, the national public budget in the Republic of Moldova is a “synthesis of the budgets established within the budgetary system”, specifically the consolidated central budget (which includes the state budget, the state social insurance budget and the compulsory health insurance funds) and the consolidated local budget (which includes first level local budgets (budgets of villages, communes, cities, municipalities, except Chisinau and Balti municipalities) and second level local budgets (district budgets, central budget of the autonomous territorial unit of Gagauzia, Balti and Chisinau municipal budgets)).

Fiscal-budgetary policy in the field of public revenues

From 1991 to 2021, the level and structure of budget revenues and expenditures were different, depending on the level of economic development of the country at a certain stage, the internal socio-political conditions and the influence of the external factor. Budget revenues depend on taxes paid by taxpayers and the realization of budgetary resources, which are in a relationship of interdependence and interconditioning.

In the current situation of the structure of the budgetary system of the Republic of Moldova, the management levers of public financial resources, at which the revenues are mobilized, are the state budget, the local budgets, the state social insurance budget and the mandatory health insurance funds.

The option for a certain distribution of revenues between the elements of the budgetary system reflects the way of distributing responsibilities between the public authorities located at different levels, as well as the relations of dependence or independence existing between the central and local administrative bodies in financial plan (Cibotaru, 2010).

Viewed from this perspective, the general government revenues structure in dynamics is shown in figure 2.

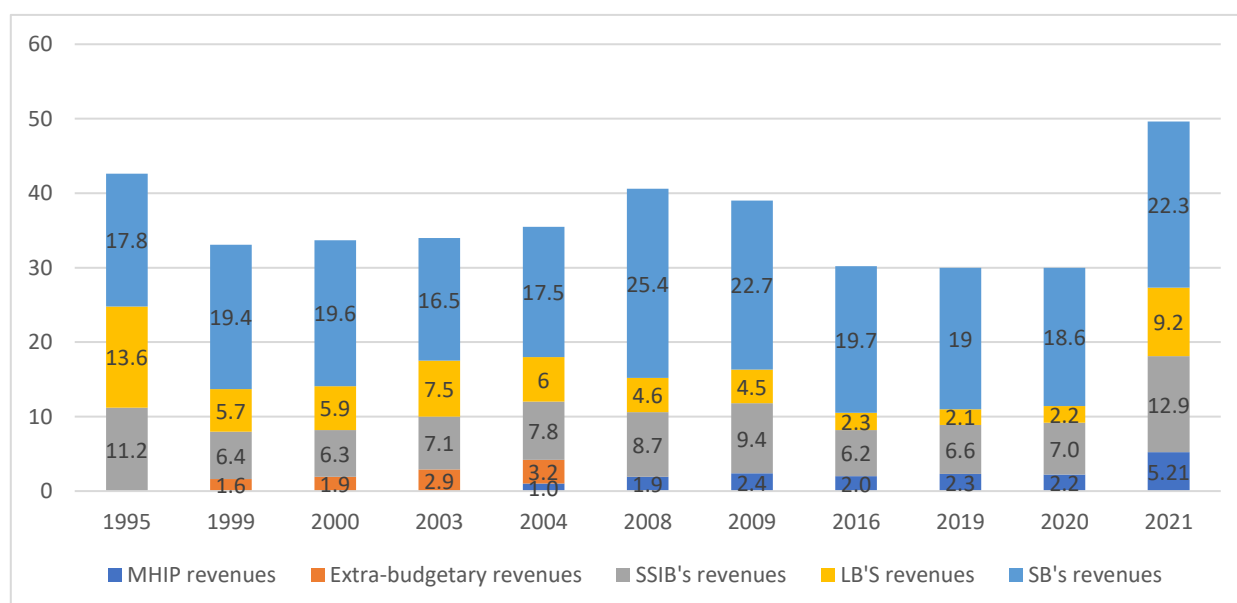

Figure 2. Share of each National Public Budget component revenues in GDP, %*

Source: developed by the author based on data from the Ministry of Finance, *Evoluția anii 2000-2015.xlsx* (live.com) and *BPN-evoluția indicatorilor 2016-2021.xls* (live.com), information from topic 4

During the analyzed period, the highest share of revenues accumulated in the state budget was 25.4% of GDP in 2008, and the lowest in 2003, 16.5% of GDP. In 2021 being 22.3 % of GDP. At the level of local budgets, there is a significant decrease over time in the accumulated revenue as a share of GDP, from 13.6% in 1995 to 2.2% in 2020 (Figure 3).

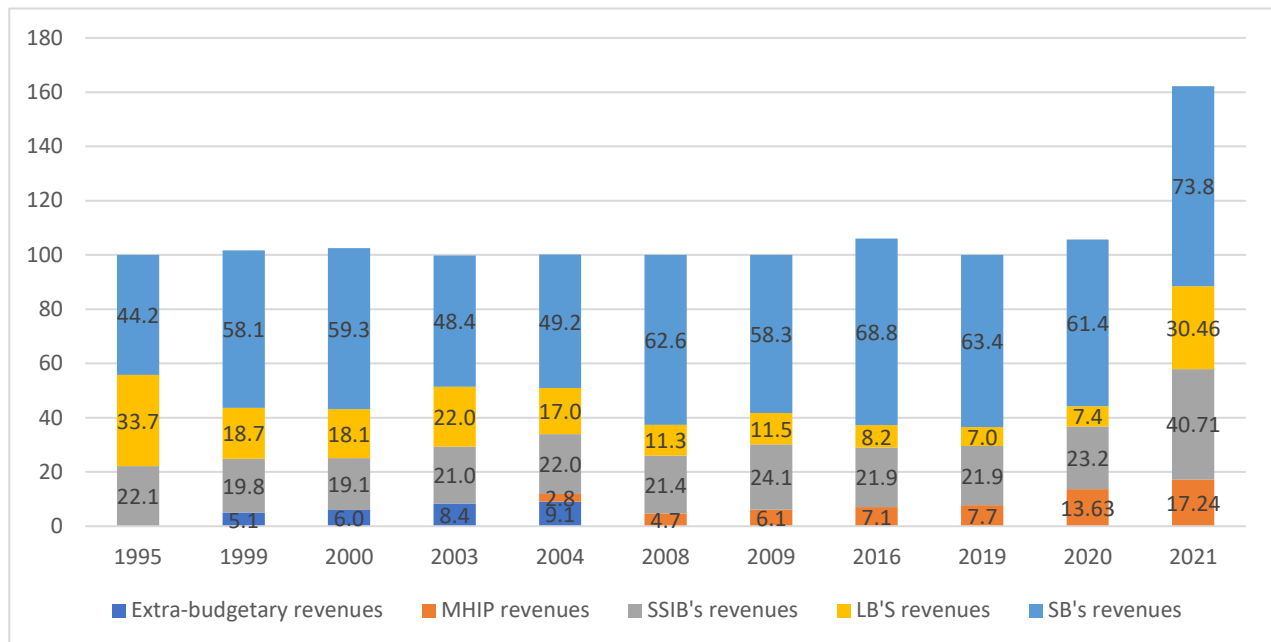

Figure 3. Dynamics of budget system's public financial resources as share in total NBP's revenues, %
Source: developed by the author based on data from the Ministry of Finance, *Evoluția anii 2000-2015.xlsx* (live.com) and *BPN-evoluția indicatorilor 2016-2021.xls* (live.com), information from topic 4

As a result of analyzing the dynamics of the budget system's public financial resources as share in total NBP's revenues, I noticed that most of the accumulated revenue was from the state budget (figure 4). Therefore, the share of revenues of this budget in the total budget revenues was 44.2% in 1995, having an upward trend up to 59.3% in 2000, then a decrease down to 49.2% in 2004. Then it had an upward trend, with few exceptions, reaching the level of 73.8 % in 2021.

The analysis of the presented data confirms that the decentralization of the budgetary activity and the assurance of a local autonomy remain an open problem. Regarding local finances, a high degree of centralization is maintained both in the formation of revenues and in the distribution of expenditures.

The share of public resources in local budgets has dropped dramatically. The level of these revenues, in 1995, was 33.7%, reaching 11.3% in 2008, then 7.4% in 2020, then 30.46% in 2021.

Although, on July 16, 1997, the Republic of Moldova ratified the European Charter of Local Self-Government, then approved in 2012 the National Decentralization Strategy, whose objectives and tasks are to implement the priority of decentralizing power and ensuring local autonomy (Legea, 2021), the analysis of the presented data confirms that the decentralization of the budgetary activity and the assurance of a local autonomy remains an open problem. In the relations with the local finances, a very high degree of centralization is maintained both in the formation of revenues and in the distribution of expenses. Thus, the reduction of the financial base of the local public administration bodies does not allow the adequate financing of the expenses for the realization of the economic, social and administrative programs at local level (Cibotaru, 2010).

The revenues of the state social insurance budget in 1995 constituted 22.1% in the total budgetary revenues and in 2021 it constituted 40.71%.

The introduction of the new health care system, starting with 2004, led to the creation of the separate fund of compulsory health insurance, whose revenues accounted for 1% of GDP in the first year, following a gradual increase to 1.9% in 2008, reaching 2.2% of GDP.

Until 2005, a separate link of the budgetary system was the extra-budgetary funds. These funds were included in the state and local budgets in 2005.

The economic and social consequences, determined by the budgetary-fiscal policy, depend on the extent of the distribution-redistribution of the gross domestic product. It is therefore necessary to present the picture that the national budget provides for the proportion of GDP redistribution (Table 1).

Table 1. GDP redistribution through the NPB in 1995-2021

Indicators	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
GDP, mln. MDL	6479.7	7797.6	8917	9122.1	12321.6	16020	19051.5	22556	27619	32031.8	37651.9	44754.4	53429.6	62922
NPB's revenues, mln.MDL	2619.6	2799.5	3550	3560	3946	5424.9	6118.3	7339.7	9417.0	11323.6	14527.6	17847.8	22292.0	25516.9
Share in GDP, %	40.4	35.9	39.8	39.0	32.0	33.9	32.1	32.5	34.1	35.4	38.6	39.9	41.7	40.6
Tax revenues, mln.MDL	-	-	-	-	-	3964.0	4601.7	5771.1	7529.9	9423.2	11758.3	14719.2	17939.0	20867.4
Share in GDP, %	-	-	-	-	-	24.7	24.2	25.6	27.3	29.4	31.2	32.9	33.6	33.2

Table 1. (continuation)

Indicators	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
GDP, mln. MDL	60430	71885.5	82349	88228	100510	111757	121851	160814	178881	192508	210400	206400	221400
NPB's revenues, mln.MDL	23517.7	27540.2	30139.7	33530.3	36899.5	42446.8	43681.1	45953.9	53377.6	57995.9	62949.2	62650.0	66914.20
Share in GDP, %	38.9	38.3	36.6	38.0	36.7	38.0	35.8	28.6	29.8	30.1	29.9	30.4	30.2
Tax revenues, mln.MDL	19175.1	22082.3	25130.2	28093.5	31394.8	33735.0	36926.9	42507.8	49988.2	54815.5	58458.1	58982.0	
Share in GDP, %	31.7	30.7	30.5	31.8	31.2	30.2	30.3	26.4	27.9	28.5	27.8	28.6	

Source: developed by the author based on data from the Ministry of Finance, *Evoluția anii 2000-2015.xls* (live.com), *BNP-evoluția indicatorilor 2016-2021.xls* (live.com)

During the analyzed period, total public revenues in nominal terms increased by 2619.6 million. lei in 1995, reaching 206400.0 million. lei in 2020, except for 2009, when total revenues decreased by 7.8 pp. compared to 2008. This was due to the global financial and economic crisis that affected the Republic of Moldova as well.

As a share of GDP, the total revenue of the National Public Budget in 1995 was 40.4%, followed by a dramatic drop to 32% in GDP in 1999, as a result of the crisis in Russia and the depreciation of the leu. Then it grew constantly until 2007, when total revenues peaked at 41.7% of GDP. The total revenues accumulated at the disposal of the state during the years 2008-2015 constituted 37.8% in GDP, compared to 29.8% during the years 2016-2021. The recent decline in the share of NPB's revenues in GDP is due to rising GDP levels.

Analysis of the tax-to-GDP ratio is very important because this ratio compares a country's tax revenue to the size of its economy, which in this case is measured by its GDP. The higher the ratio, the higher the proportion of money that goes to government coffers. If managed effectively, this can support the long-term health and prosperity of an economy. According to the information from worldbank.org, countries should have a tax-to-GDP ratio of at least 15% in

order to experience accelerated economic growth (Junquera-Varela, 2018). Taking this into consideration, we can conclude that the level of redistribution of GDP through the national public budget is above the recommended limit because the share of tax revenues in GDP increased gradually from 24.7% in 2000 to 33.6% in 2007, then gradually decreased. In 2020, the share of tax revenues was 28.6% in GDP (94.1% in NBP's revenues).

Fiscal-budgetary policy in the field of public expenditures

In the field of public expenditure, budgetary policy determines the size, destination and optimal structure of public expenditure.

Therefore, the size of budget expenditures indicates the degree of involvement of the state in the economic activity of society and in ensuring the general economic balance. The analysis of the dynamics of state budget expenditures can provide important information about the degree of socio-economic development of the country, the priorities of state policy, the imbalances that are created as a result of the unequal distribution of financial resources, as well as on the directions for allocating financial resources in order for the state to perform its functions and tasks. For any state, the efficiency of budget expenditures is a key mechanism in realizing economic policy.

Analyzed in dynamics, budget expenditures in the Republic of Moldova in nominal values, except for 1998, had an increasing trend. In 2021, the total volume of budget expenditures in nominal value amounted to 81305.20 million. lei, more than in 2019 and 2020 (Table 2).

Table 2. Dynamics of the GDP, NPB's expenditures and their share in GDP in the period 1995-2020

Indicators	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
GDP, mln. lei	8917	9122.1	12321.6	16020	19051.5	22556	27619	32031.8	37651.9	44754.4	53429.6	62922
Total NPB's expenditures, mln. lei	4456.0	3917.0	4308.0	5826.8	6007.2	7725.6	9147.3	11252.9	13949.2	17973.9	22415.6	26146.9
Share in GDP, %	50.0	42.9	35.0	36.4	31.5	34.3	33.1	35.1	37.0	40.2	42.0	41.6

Table 2. (continuation)

Indicators	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
GDP, mln. lei	60430	71885.5	82349	88228	100510	111757	121851	160814	178881	192508	210400	206400	221400
Total NPB's expenditures, mln. lei	27354.3	29326.4	32101.0	35373.5	38651.3	44393.1	46395.8	48462.6	54522.4	59608.9	65975.6	73269.8	81305.2
Share in GDP, %	45.3	40.8	39.0	40.1	38.5	39.7	38.1	30.1	30.5	31.0	31.4	35.5	36.7

Source: developed by the author based on data from the Ministry of Finance, *Evoluția anii 2000-2015.xlsx* (live.com), *BPN-evoluția indicatorilor 2016-2021.xls* (live.com), information from topic 5

In the first years of Moldova's independence, as GDP fell, expenditures were not reduced at the same proportion. Consequently, in 1997, consolidated budget expenditures amounted 50% of GDP. Since then, they were cut to only 31.5% of GDP in 2001. This reduction has not been easy. Expenditure rationalization involved, among others, elimination of almost all subsidies, reduced health services, better targeting of social assistance, and decreasing number of public employees (Dabrowski, 2003).

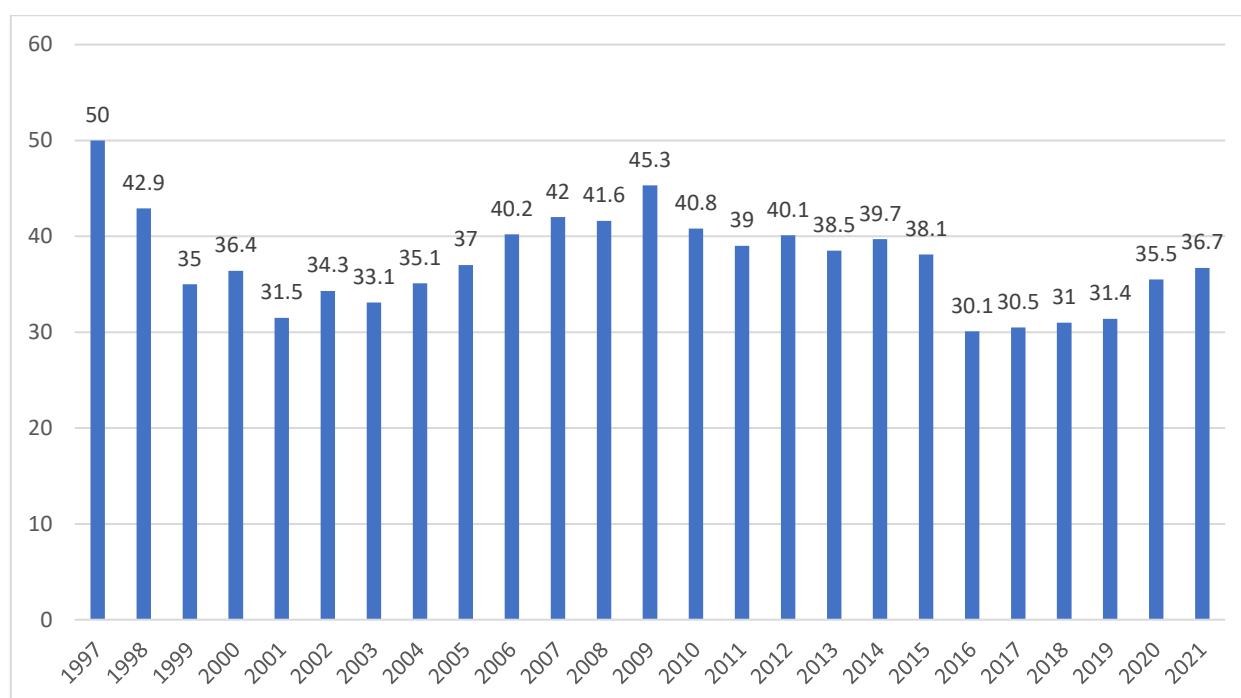

Figure 4. NPB's expenditures share in GDP, %

Source: developed by the author based on data from the Ministry of Finance, *Evoluția anii 2000-2015.xlsx* (live.com) and *BPN-evoluția indicatorilor 2016-2021.xls* (live.com), information from topic 4

In 2009, the share of NPB's expenditures was 45.3% in GDP, the increase being caused by the decrease of GDP due to the global economic crisis. During the years 2010 – 2015, the average share of NPB's expenditures in GDP was 39.4% compared to the average of 30.8% during 2016-2019. In 2020, the share of public expenditure in GDP increased by 4.1 pp. compared to 2019 being 35.5%, in 2021 the share of public expenditure in GDP increased by 1.2 pp. compared to 2020.

The objectives of the public expenditure policy are set out in the Medium-Term Budget Framework in accordance with the priorities set at the planning stage.

The orientation of the state's financial resources towards the main objectives can be observed, following in dynamics the structure of the main categories of expenditures of the national public budget, according to the functional destination (Figure 4).

Conclusions

As a result of comparative analysis (by periods) of fiscal-budgetary policy in the Republic of Moldova in 1991-2021, I concluded that fiscal-budgetary policy has improved over time as confirmed by economic growth.

However, analyzing in detail, I deduced that the increase in size of the government expenditure, compared to revenue, which is mainly supported by social programs, puts pressure on the degree of taxation, increases the budget deficit and public debt and stagnates sustainable economic development.

Therefore, the state should reduce tax evasion, formalize the shady economy, create a favorable investment environment that would lead to the creation of new jobs and the development of businesses that would generate the accumulation of additional revenues in the public budget, which could later be reoriented towards growth targets (at the same time, reducing the share of social expenditure), as a result we would have a sustainable economic development.

Bibliografie

1. Moldovan, Iosif. (2015). Politici Fiscal-Bugetare Publice Și Dezvoltare Economică Durabilă În România. În *Conferința internațională „Dezvoltare durabilă în condiții de instabilitate economică”*, Ediția a IV-a, 26–27 iunie 2015, Satu Mare. București: Editura Cibernetică MC. ISBN 978-606-8288-18-5. Disponibil la: <https://conferinta.academiacomerciala.ro/CD2015/ARTICOLE/1/POLITICI%2520FISCAL%2520-%2520BUGETARE%2520PUBLI%2520ROMNIA%2520Moldovan.pdf>
2. Uliana, Galina, Mulic, Andrei, & Dragomir, Lilia. (2018). *Gestiunea finanțelor publice*. Note de curs. Chișinău: CEP USM. 259 p. ISBN 978-9975-142-04-5.
3. *Legea privind finanțele publice și responsabilitatea bugetar-fiscală*, nr. 181 din 25 iulie 2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 223-230 (4862-4869), 08.08.2014.
4. *Legea privind bugetul de stat centralizat pe primul semestru al anului 1992*, nr. 982 din 25.03.1992. În: *Monitorul Oficial*, nr. 003, 01.04.1992.
5. *Legea privind bugetul de stat centralizat pe semestrul doi al anului 1992*, nr. 1181 din 29.10.1992. În: *Monitorul Oficial*, nr. 010, 01.11.1992.
6. Covalschi, Tatiana. (2018). *Planificarea Strategică a Bugetului în Republica Moldova în Contextul Integrării Europene*. Teză de doctor în științe economice (manuscris). Chișinău. 232 p. Disponibil la: http://www.cnaa.md/files/theses/2018/53861/tatiana_covalschi_thesis.pdf
7. Cibotaru, Ion. (2010). Present Development of Republic of Moldova's Budgetary System. În *Economica*, nr. 1 (71), pp. 81-89. Disponibil la: https://ibn.idsi.md/ru/vizualizare_articol/3434
8. *Legea pentru aprobarea Strategiei naționale de descentralizare și a Planului de acțiuni privind implementarea Strategiei naționale de descentralizare pentru anii 2012–2018*, nr. 68 din 05.04.2021. În *Monitorul Oficial*, Nr. 143-148, art. 465.
9. Qehaja, Driton. (2012). *Fiscal Policy Response to External Crises: The Case of Moldova 1998-2010*. IMF Working Paper No. 2012/082. International Monetary Fund. ISBN 9781475502343. Disponibil la: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/Fiscal-Policy-Response-to-External-Crises-the-Case-of-Moldova-1998-2010-25789>
10. Dabrowski, Marek. (2003). *Moldova: Major Economic Problems and Challenges*. Background paper for the UNDP Roundtable on Social-Economic Issues organized at the request of the President of Moldova on April 12, 2003. Disponibil la: https://www.researchgate.net/publication/284456430_Moldova_Major_Economic_Problems_and_Challenges
11. Mankiw, N. G. (1994). *Macroeconomics*. New York: Worth Publishers Inc. (pp. 615-636).
12. Balan, Aliona. (2020). Politica bugetar-fiscală – instrument de stimulare a creșterii economice. În *Economica*, nr. 1 (111), pp. Disponibil la: https://irek.ase.md/xmlui/bitstream/handle/1234567890/253/Balan-Aliona_Economica_2020_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y
13. Ministerul Finanțelor Republicii Moldova. (2021). *Raport privind executarea bugetului de stat în anul 2020*. Disponibil la: <https://mf.gov.md/ro/trezorerie/rapoarte-privind-executarea-bugetului/rapoarte-anuale>
14. Ministerul Finanțelor Republicii Moldova. (2010). *Informație preliminară privind executarea a bugetului public național în anul 2009*. Disponibil la: https://old.mf.gov.md/common/reports/Inform_execut_buget.doc
15. Junquera-Varela, Raul Felix & Haven, Bernard. (2018, December 18). Getting to 15 percent: addressing the largest tax gaps. *World Bank Blogs*. Disponibil la: <https://blogs.worldbank.org/en/governance/getting-15-percent-addressing-largest-tax-gaps>

Capitolul 23 – DIAGNOSTICAREA SECTORULUI FINANTELOR PUBLICE SUB ASPECTUL REZILIENȚEI ECONOMICE

Chapter 23 – DIAGNOSTICS OF THE PUBLIC FINANCE SECTOR IN TERMS OF ECONOMIC RESILIENCE

Viorica POPA¹
Sergiu ȚIRIGAN²
Nicolae POPA³

Abstract

In the context of the economic constraints generated by the consequences of the multiple crises of the previous year, the energy crisis, the war in the neighboring country, the inflationary excesses, the main objective of the Government in 2023 was aimed at promoting a stimulating budgetary policy oriented towards stability and reforms that would favor the relaunch and economic growth. For this purpose, the policy priorities during this period were focused on ensuring the country's energy security, financing economic and social anti-crisis measures, social protection of the population, especially vulnerable people, as well as supporting the business environment. In 2023, the revenues of the national public budget (BNP) amounted to 102,299.2 million MDL, increasing by 10,793.8 million MDL or in nominal terms by 11.8% compared to the similar period of 2022. When the budget receipts increase public in 2023, taxes and fees contributed, which totaled 63,006.1 million MDL, increasing by 9.5%, grants received amounted to 5,347.0 million MDL, increasing by 17.8% or 807.6 million MDL.

The article was developed within the Subprogram 030101 “Strengthening the resilience, competitiveness and sustainability of the economy of the Republic of Moldova in the context of the process of accession to the European Union”, institutional funding.

Keywords: vulnerable, resilience, budget policies, public finances

JEL: H3, H2

Introducere

Prioritățile de politici publice pe termen mediu au ca scop atingerea obiectivelor naționale stabilite în Strategia națională de dezvoltare „Moldova Europeană 2030” și au fost identificate în baza obiectivelor Programului de activitate al Guvernului „Moldova prosperă, sigură, europeană”, angajamentelor ce derivă din statutul de țară candidat pentru aderare la UE, angajamentelor prevăzute în Acordul de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană, Agenda de Asociere RM-UE 2021-2027, Planul național de acțiuni pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană pe anii 2024-2027, Agenda de Dezvoltare Durabilă 2030, precum și documentelor de politici sectoriale. Odată cu obținerea statutului de țară candidată pentru aderarea la UE (23 iunie 2022) și deschiderea negocierilor pentru aderarea la UE (14 decembrie 2023), avansarea în parcursul spre integrarea europeană va constitui prioritatea absolută pentru activitatea Guvernului, pe termen mediu și lung. Măsurile pentru ridicarea nivelului de pregătire pentru aderarea Republicii Moldova la UE și pentru alinierea legislației naționale la legislația UE vor fi integrate transversal în toate domeniile de dezvoltare social-economică a țării (Guvernul RM, 2023).

În scopul valorificării oportunităților ce rezultă din statutul de țară candidată pentru aderare la UE, pe termen mediu, un accent major se pune pe consolidarea capacităților administrației publice pentru crearea unor instituții publice puternice și reziliente, inclusiv prin

¹ Cercetător științific dr. coordonator, Institutul Național de Cercetări Economice, ASEM, violin_s@yahoo.com

² Drd., cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice, ASEM, sergiu.tirigan@gmail.com

³ Cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice, ASEM, nicolae.popa@ase.md

creșterea eficienței și calității serviciului public, creșterea capacităților de absorbție a fondurilor și implementare eficientă a proiectelor. Prin urmare, pe parcursul anului 2023, indicatorii sectorului financiar au înregistrat o dinamică moderată, fapt reflectat de majoritatea indicatorilor economico-financiar. Veniturile bugetului public național au înregistrat majorări în anul 2023, cu 11,8% mai mult decât veniturile acumulate în aceeași perioadă a anului 2022. La majorarea încasărilor bugetului public, au contribuit atât veniturile fiscale cât și cele nefiscale, dar și majorarea unor taxe și impozite. Iar, partea de cheltuieli a bugetului public național în anul 2023 s-a realizat în sumă de 117871 mil. MDL, fiind în creștere cu 17,4% comparativ cu perioada similară a anului 2022. Prin urmare, executarea bugetului public național în anul 2023 a rezultat cu un deficit în mărime de 15571,86 mil. MDL, în creștere cu 6703,2 mil. MDL sau de 1,8 ori mai mult comparativ cu perioada similară a anului precedent. Cât privește datoria publică, la finele lunii decembrie 2023, se atestă o majorare a ponderii datoriei sectorului public în PIB (35,9%) cu 2,1 p.p. mai mult față de finele anului 2022. Granturi primite au constituit 210 mil. MDL în descreștere cu 4,6 mil. MDL, față de finele anului 2022.

Principale rezultate

În anul 2023, veniturile bugetului public național (BNP) au constituit 102299,2 mil. MDL, în creștere cu 10793,8 mil. MDL sau în termeni nominali cu 11,8% comparativ cu perioada similară a anului 2022. La majorarea încasărilor bugetului public în anul 2023, au contribuit impozitele și taxele, care au însumat suma de 63006,1 mil. MDL, în creștere cu 9,5%, granturi primite au constituit 5347,0 mil. MDL în creștere cu 17,8% sau cu 807,6 mil. MDL, f.p.s.a.p. Prin urmare, contribuțiile și primele de asigurări au înregistrat creșteri cu 16,4%, (însumând 29022,4 mil. MDL) și la categoria alte venituri s-au înregistrat creșteri cu 9% în sumă de 4923,7 mil. MDL, față de perioada similară a anului 2022.

De la începutul anului 2023, veniturile obținute din accize s-au majorat cu 26,5% în contextul creșterii cotelor la anumite categorii de mărfuri și extinderii listei subiecților care au obligația de a calcula și achita accize. S-au menținut în creștere încasările din veniturile salariale. Veniturile din prime de asigurare obligatorie de asistență medicală s-au majorat cu 18,1% și cu 15,9% – din contribuții de asigurări sociale de stat obligatorii. Intrările de granturi s-au majorat. În anul 2023 au fost primite granturi de la organizații internaționale pentru realizarea proiectelor investiționale în valoare de 5 347 mil. lei, valoare mai mare cu 17,8% comparativ cu perioada anului precedent (4 539,4 mil. lei).

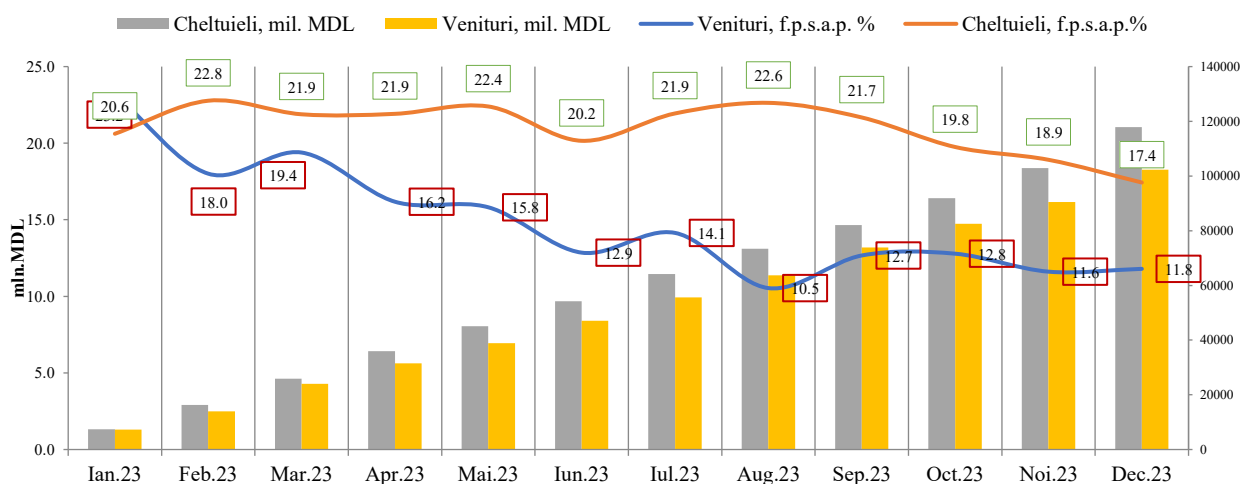

Fig. 1. Ritmul de creștere a veniturilor și cheltuielilor lunare ale bugetului public național, mil. MDL, %
Sursa: Elaborat de autor conform datelor Ministerului Finanțelor.

În anul 2023 din veniturile totale ale bugetului public național, veniturile bugetului de stat au avut o pondere de 44,1%, veniturile bugetului asigurărilor sociale de stat – 26,4%, veniturile din fondurile asigurărilor obligatorii de asistență medicală – 9,9% și veniturile din bugetele locale – 19,6%. Prin urmare, veniturile totale ale bugetului de stat au constituit 64603,6 mil. MDL, inclusiv: veniturile generale și colectate – 56415,6 mil. MDL, granturi – 5137 mil. MDL, transferuri primite în cadrul BPN – 15,4 mil. MDL și alte venituri – 3035,6 mil. MDL. Comparativ cu perioada similară a anului 2022, veniturile totale ale bugetului de stat au crescut cu 20%, ca rezultat al creșterii cu 9% f.p.s.a.p.a veniturilor generale și colectate (INCE, 2023).

Veniturile la Bugetul de Stat au constituit 64,6 mild. lei, fiind realizate la un nivel de 98,2% față de prevederile anuale și de 109,0% față de anul 2022. Totodată, pe parcursul anului 2023, au fost debursate în bugetul de stat granturi pentru suport bugetar în suma de 4,5 mild. lei (echivalent 228,7 mil. euro) și împrumuturi pentru suport bugetar în sumă totală de 10,0 mild. lei (echivalent 549,5 mil. dolari SUA).

Veniturile bugetelor unităților administrativ teritoriale au constituit 28,7 mild. lei, fiind realizate la un nivel de 98,2% față de prevederile anuale și de 120,2% față de anul 2022. Cheltuielile bugetelor UAT au fost valorificate în sumă de 29 mild. lei, fiind la un nivel de 91.2% din prevederile anuale și 120.2% față de volumul realizat în anul 2022. Depășirea cheltuielilor (deficit bugetar) față de venituri a constituit 322,5 mil. lei.

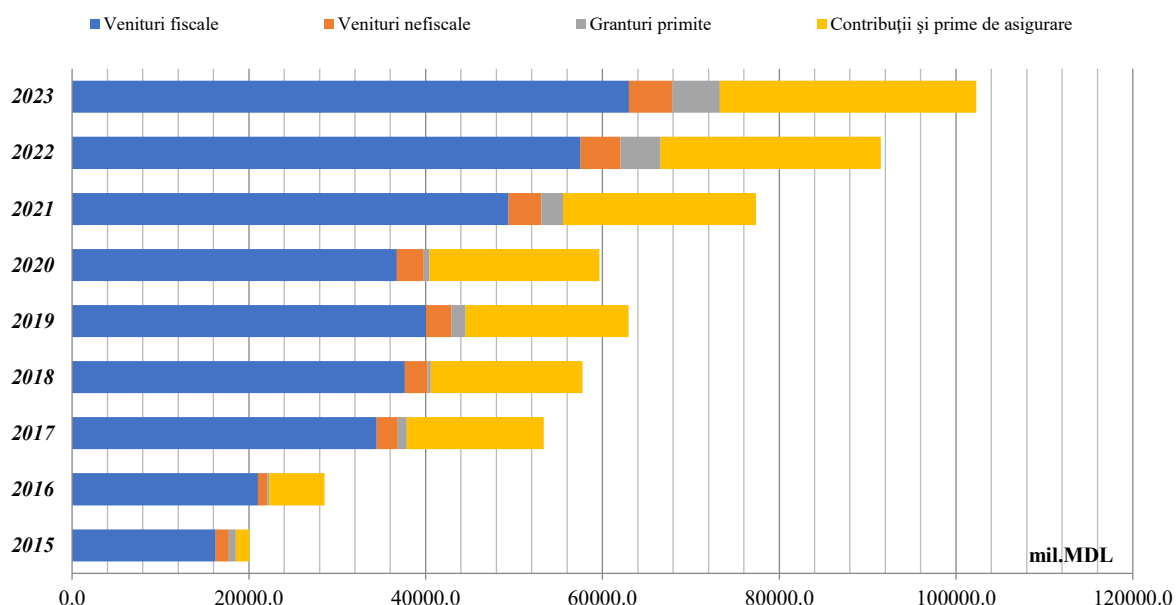

Fig. 2. Structura veniturilor în BPN, mil. MDL, %

Sursa: Elaborat de autor conform datelor Ministerului Finanțelor.

În acest context, veniturile totale ale bugetului asigurărilor sociale de stat au constituit 38604,4 mil. MDL, care comparativ cu perioada respectivă a anului trecut a crescut cu 14,2% (4808,3 mil. MDL). Veniturile totale ale fondurilor asigurării obligatorii de asistență medicală au constituit 14570,5 mil. MDL, în creștere cu 15,3% (1931 mil. MDL) comparativ cu aceeași perioadă a anului trecut. Veniturile totale ale bugetelor locale la 31.12.2023, au constituit 28721,2 mil. MDL în creștere cu 20,2% (4831,9 mil. MDL) f.p.s.a.p. Autoritățile publice locale au acumulat venituri din impozite și taxe în sumă de 6590,5 mil. MDL. Iar, transferul de la bugetul de stat a constituit 20803,6 mil. MDL cu 21,2% mai mult față de perioada similară a anului precedent. Granturile primite au scăzut în 2023 până la 210 mil. MDL sau cu 4,6 mil. MDL față de anul 2022 (Finanțelor, 2023).

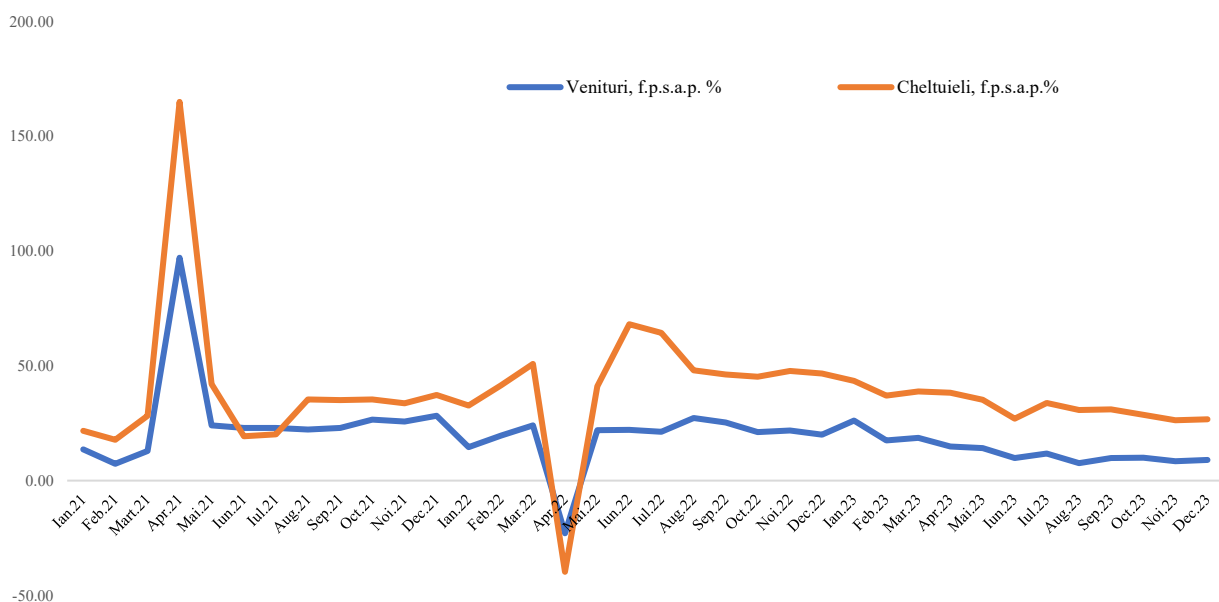

Fig. 3. Veniturile și cheltuielile lunare ale bugetului de stat, mil. MDL, %
Sursa: Elaborat de autor conform datelor Ministerului Finanțelor.

În anul 2023, cheltuielile realizate din BPN sunt susținute preponderent de dinamica cheltuielilor sociale, înregistrând o creștere de 17,4% f.p.s.a.p. Partea de cheltuieli a bugetului public național în anul 2023 s-a realizat în sumă de 117871 mil. MDL, fiind în creștere cu 17,4% comparativ cu perioada similară a anului 2022. În anul 2023, ponderea cea mai mare au avut-o finanțările atribuite sectorului social:

- protecția socială cu o pondere de 38,2% – 44990,3 mil. MDL;
- învățământ cu o pondere de 15,9% – 18784,4 mil. MDL;
- ocrotirea sănătății cu o pondere de 13,5% – 15944,1 mil. MDL;
- servicii de stat cu destinație generală cu o pondere de 9,8% – 11501,4 mil. MDL;
- servicii în domeniul economiei o pondere de 9,6% – 11263,8 mil. MDL.

În ansamblu, cheltuielile publice de ordin social au însumat la 31.12.2023 – circa 60934,4 mil. MDL ceea ce reprezintă în jur de 51,8% (mai puțin cu 0,8 p.p. f.p.s.a.p.) din valoarea totală a cheltuielilor publice realizate în perioada dată.

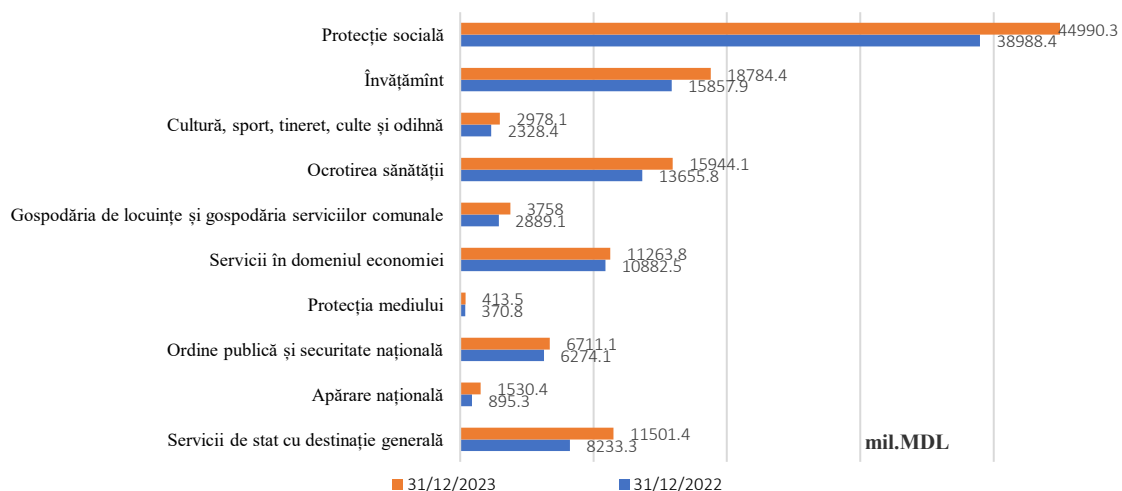

Fig. 4. Structura cheltuielilor în BPN în 2022-2023, mil. MDL, %
Sursa: Elaborat de autor conform datelor Ministerului Finanțelor.

Pe parcursul anului, conform modificărilor din Legea bugetului de stat pentru anul 2023, au fost alocate mijloace pentru implementarea politicilor și măsurilor prioritare, și anume:

- revizuirea sistemului de salarizare pentru unele categorii de angajați în sectoarele teatral-concertistic, ocrotirea sănătății și justiției, acordarea unei plăți unice cu caracter excepțional angajaților din instituțiile sistemului educațional, personalului din cadrul organizațiilor de drept public din domeniile cercetării și inovării, personalului din cadrul instituțiilor sportive, unor funcționari publici cu statut special și militarilor cu atribuții în domeniul asigurării, menținerii și restabilirii ordinii publice;
- implementarea proiectelor de dezvoltare locală în cadrul proiectului „Satul european” din Fondul național pentru dezvoltare regională și locală;
- susținerea producătorilor agricoli prin intermediul Fondului național de dezvoltare a agriculturii și mediului rural;
- dezvoltarea infrastructurii drumurilor din mijloacele alocate Fondului rutier
- susținerea dezvoltării sectorului IMM prin programele ODA;
- compensarea diferenței de tarife la facturile de gaze naturale și agentul termic consumatorilor casnici și acordarea compensației sub formă de plată monetară pentru consumatorii vulnerabili energetic (din Fondul de reducere a vulnerabilității energetice);
- onorarea serviciului datoriei de stat.

Prin urmare, conform Raportului Guvernului Republicii Moldova, din fondurile de urgență ale Guvernului au fost executate următoarele cheltuieli în sumă totală de 737,2 mil. lei, dintre care:

- pentru acordarea ajutorului fermierilor afectați de consecințele crizelor din anul 2022 și a despăgubirilor pentru lichidarea focarului de pestă porcină în sumă de – 263,3 mil. lei;
- pentru gestionarea crizei energetice – 221,2 mil. lei;
- pentru gestionarea crizei refugiaților – 67,0 mil. lei;
- pentru măsuri de asistență socială, conform Memorandumului de Înțelegere între Ministerul Muncii și Protecției Sociale și Fondul Națiunilor Unite pentru Copii în Republica Moldova – 37,2 mil. lei;
- pentru acordarea indemnizațiilor unice unor categorii de angajați – 39,9 mil. lei;
- pentru lichidarea și prevenirea unor situații excepționale – 14,9 mil. lei;
- pentru alte scopuri – 93,7 mil. lei (Fin, 2023).

A fost asigurată alocarea a 2 343,2 mii lei pentru restituirea valorii bunurilor prin achitarea de compensații persoanelor supuse represiunilor politice. Deficitul bugetar s-a majorat de 1,8 ori în anul 2023 f.p.s.a.p. Executarea bugetului public național la 31.12.2023 a fost înregistrat un deficit în mărime de 15571,86 mil. MDL, în creștere cu 6703,2 mil. MDL sau de 1,8 ori mai mult comparativ cu perioada similară a anului precedent.

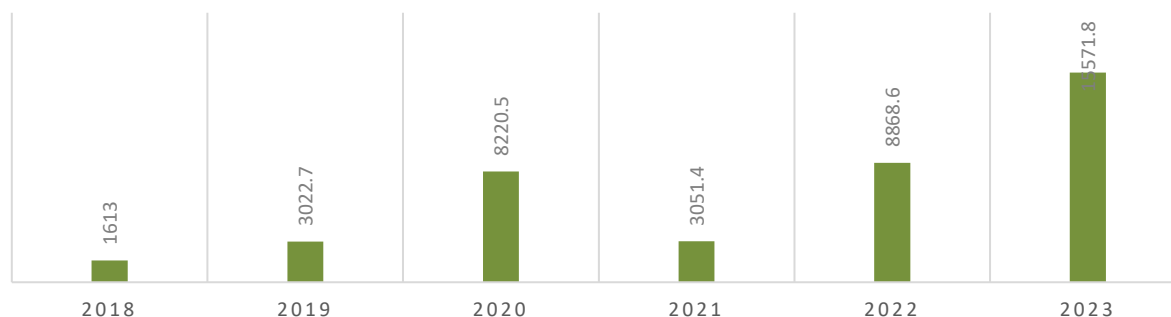

Fig. 5. Deficitul finanțelor publice, mil. MDL

Sursa: Elaborat de autor conform datelor Ministerului Finanțelor

În anul 2023, se atestă o majorare a ponderii datoriei sectorului public în PIB (35,9%) cu 2,1 p.p. mai mult față de finele anului 2022. La 31.12.2023, soldul datoriei sectorului public a constituit 107931,3 mil. MDL, în creștere cu 9,6% față de sfârșitul anului 2022. Această majorare a condus la creșterea soldului datoriei publice internă până la 41438,6 mil. MDL și a datoriei externe până la 66492,7 mil. MDL. Conform datelor privind PIB-ul prognozat pentru anul 2023, ponderea datoriei sectorului public în PIB, la situația din 31.12.2022, a constituit 35,9%, înregistrând o majorare cu 2,1 p.p. comparativ cu situația de la finele anului 2022. Totuși, majorarea soldului datoriei sectorului public de la finele anului 2023 în comparație cu sfârșitul anului 2022 este condiționată de majorarea soldului datoriei de stat la valoarea nominală cu 9343,1 mil. MDL și soldului datoriei directe a UAT cu 558,8 mil. MDL. Prin urmare, soldul datoriei BNM s-a diminuat până la 190,7 mil. MDL și soldul datoriei directe a întreprinderilor din sectorul public a înregistrat o descreștere de până la 260,8 mil. MDL.

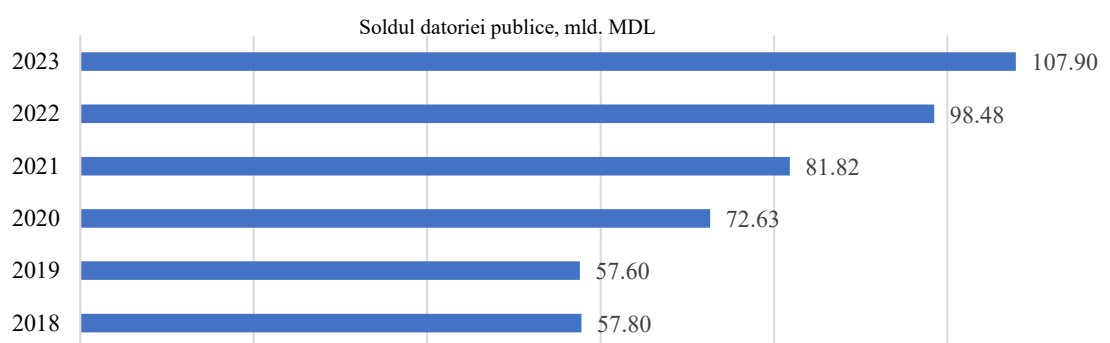

Fig. 6. Datoria sectorului public, mld. MDL,%
Sursa: Elaborat de autor conform datelor Ministerului Finanțelor.

Comparativ cu 31 decembrie 2022 față de 31 decembrie 2023, observăm următoarele modificări la principalele componente ale datoriei publice:

- Datoria de stat care forma circa 96,3% din datoria publică (104003,1 mil. MDL), a crescut cu 9,8% sau cu o majorare de 9343,1 mil. MDL.
- Datoria BNM ce constituia 0,9% din datoria publică (1038,4 mil. MDL) a fost în descreștere cu 15,5% sau cu 190,7 mil. MDL;
- Datoria întreprinderilor din sectorul public, formată integral din angajamentele externe ale acestora 1% din datoria publică totală, în descreștere cu 24% (a constituit 5238,1 mil. MDL);
- Datoria externă a UAT cu o pondere mică de 1,8% (2399,8 mil. MDL) în datoria totală, respectiv a înregistrat o creștere cu 23,4% sau 456,2 mil. MDL față de luna decembrie 2022.

Ponderea datoriei de stat la valoarea nominală în PIB, la situația din 31.12.2023, a constituit 34,6% din PIB, înregistrând o creștere cu 0,1 p.p. în raport cu sfârșitul anului 2022. Modificarea soldului datoriei de stat externe se datorează finanțării externe nete pozitive în valoare de 78490,3 mil. dolari SUA și fluctuației negative a ratei de schimb a dolarului SUA față de alte valute în valoare de -4321,0 mil. dolari SUA (INCE, 2023).

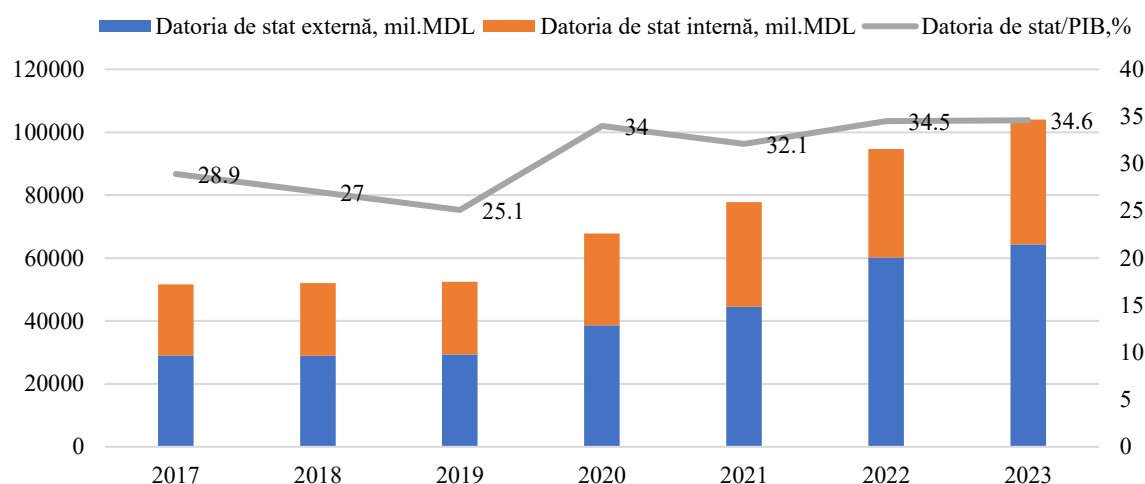

Fig. 7. Dinamica datoriei de stat, mil. MDL%

Sursa: Elaborat de autor conform datelor Ministerului Finanțelor.

La 31.12.2023 soldul creditelor garantate acordate în cadrul Programului de stat „Prima casă” a constituit 1 682,5 mil. MDL sau cu 151,0 mil. MDL mai puțin comparativ cu 31.12.2022. Pe parcursul anului 2023 de către băncile comerciale: BC „MoldovaAgroindbank” S.A., BC „Moldindconbank” S.A., BC „Victoriabank” S.A., BC „OTP Bank” S.A., BC „Eximbank” S.A. și BC „Energbank” în cadrul Programului au fost acordate noi credite garantate de către stat în sumă de 16,4 mil. MDL. În aceeași perioadă de către beneficiarii Programului au fost rambursate credite garantate în sumă de 167,4 mil. MDL. În anul 2023 au fost activate și executate opt garanții de stat acordate în cadrul Programului de stat „Prima casă” în sumă de 1,9 mil. MDL. În aceeași perioadă, în bugetul de stat de către debitorii garantați au fost restabilite 0,5 mil. MDL.

Volumul total al intrărilor de împrumuturi de stat externe a constituit 17 262,3 mil. lei (948,3 mil. dolari SUA) sau 85,0% din suma planificată pentru anul 2023, care după destinația lor sunt:

- pentru realizarea proiectelor finanțate din surse externe – 7 283,7 mil. lei (395,4 mil. dolari SUA), ceea ce reprezintă 42,2% din sumă totală de intrări din împrumuturi de stat externe;
- pentru susținerea bugetului de stat – 9 978,6 mil. lei (552,9 mil. dolari SUA), ceea ce reprezintă 57,8% din sumă totală de intrări din împrumuturi.

Pe parcursul anului 2023, pentru serviciul datoriei de stat, din bugetul de stat au fost utilizate mijloace în sumă de 5 301,5 mil. lei, care se compune din:

- Serviciul datoriei de stat externe în valoare de – 1 434,0 mil. lei (27,0%);
- Serviciul datoriei de stat interne în valoare de 3 867,5 mil. lei (73,0%).

În anul 2023 suma destinată serviciului datoriei de stat s-a majorat cu 2 656,2 mil. lei sau de două de ori comparativ cu anul 2022, datorită creșterii ratelor dobânzii care afectează costul datoriei de stat.

Odată cu aprobarea politicii fiscale și vamale pentru anul 2023¹⁰¹ au fost promovate următoarele măsuri de politică:

- Amânarea condiționată a termenului de achitare a impozitului pe venitul aferent profitului net pentru perioadele fiscale 2023-2025;
- Amortizarea accelerată a investițiilor pentru întreprinderile mari (deducerea în primul an de punere în funcțiune a mijlocului fix a 50% din valoare de intrare a acestuia);
- Impozitarea veniturilor nerezidenților obținute din Republica Moldova;

- Majorarea cotei impozitului pe venit de la 3% la 7% din venitul obținut de persoanelor fizice rezidente sub formă de dobânzi;
- Reglementarea obligației reținerii impozitului pe venit la sursa de plată din veniturile aferente valorilor mobiliare de stat;
- Anularea scutirii de TVA la: (i) importul și livrarea aeronavelor, elicopterelor, locomotivelor, vagoanelor automotoare pentru calea ferată antrenate în transportul public de pasageri; părților acestora; (Impact + 12,9 mil. lei); (ii) serviciile de leasing operațional sau financiar ale aeronavelor, elicopterelor, locomotivelor, vagoanelor automotoarelor pentru calea ferată antrenate în transportul public de pasageri; (iii) importul și livrarea deșeurilor și reziduurilor de metale feroase și neferoase, reziduurilor industriale care conțin metale sau aliaje ale acestora și utilizate nemijlocit în activitatea de întreprinzător în Republica Moldova;
- Taxarea inversă a TVA la importul de servicii;
- Implementarea conceptului privind restituirea sumei TVA acumulată în cont începând cu 1 ianuarie 2023;
- Majorarea accizelor la produsele din tutun cu 25%;
- Majorarea accizei cu 15% la alcoolul etilic;
- Anularea scutirii de acciză aferent: (i) alcoolului etilic nedenaturat de la poziția tarifară 220710000, destinat utilizării în industria de parfumerie; (ii) mărfurilor de la pozițiile tarifare 280430000 (azot) și 280440000 (oxigen) produse pe teritoriul țării;
- Anularea cotelor maxime a impozitului pe bunurile imobiliare și a impozitului funciar, cu acordarea dreptului APL de a stabili cuantumul taxelor pentru o perioadă de 3 ani;
- Alocarea în cuantumul de 100% din volumul total alt axei pentru folosirea drumurilor de către autovehiculele înmatriculate în Republica Moldova, autorităților locale sub formă de transferuri cu destinație generală;
- Implementarea conceptului „Prețului de transfer”;
- Majorarea plafoanelor valorice a tichetele de masă: de la 35 lei plafon minim și 55 de lei plafon maxim la 55 lei plafon minim și 70 de lei plafon maxim (Fin, 2023).

Concluzii

Reformele finanțelor publice vizează îmbunătățirea cadrului fiscal, consolidarea procesului de planificare, execuție și raportare a finanțelor publice, creșterea colectării veniturilor, consolidarea sistemului de achiziții publice și îmbunătățirea controlului intern, inclusiv prin creșterea transparenței și a responsabilității și constituie obiectivele cheie ale Guvernului Republicii Moldova, care, în consecință, urmează să asigure o creștere economică accelerată și durabilă, un nivel de trai mai ridicat și o calitate mai bună a vieții cetățenilor. În urma Încheierii Consiliului Uniunii Europene din iunie 2022 prin care Republicii Moldova i s-a acordat statutul de țară candidată la Uniunea Europeană (UE), relațiile dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană capătă o nouă anvergură. În calitate de țară candidată, Republica Moldova va trebui să îndeplinească treptat criteriile de aderare la UE. În acest sens, este necesar de a depune eforturi susținute pentru a progresa pe calea de aderare la UE și, în special, este necesar de a implementa plenar o guvernare sănătoasă a finanțelor publice, dar și de a aplica o cooperare mult mai strânsă, inclusiv pe segmentul finanțelor publice (UE, 2014).

Pe fundalul multitudinilor de crize suprapuse, precum și a inflației accelerate, pentru perioada 2024-2025 eforturile Guvernului urmează a fi concentrate preponderent pe relansarea creșterii economice, reducerea durabilă a sărăciei, crearea locurilor de muncă bine plătite, stimularea investițiilor locale și străine pentru creșterea și diversificarea capacităților naționale de producție, îmbunătățirea cardinală a politicilor și a guvernării. Este extrem de important ca

măsurile de redresare economică, întreprinse la moment pe termen scurt să fie susținute de reforme pe termen lung, care vor contribui la dezvoltarea unui model economic fiabil.

Îmbunătățirea în continuare a managementului finanțelor publice este necesară nu numai pentru a susține măsurile care vizează consolidarea fiscală și reformele structurale, ci și ca proces care îmbunătățește calitatea administrației publice și asigură un mediu atractiv și dorit pentru investitori.

Bibliografie

1. Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) Moldova. (2017). *Adaptarea Agendei 2030 de Dezvoltare Durabilă la contextul Republicii Moldova*. Chișinău: PNUD Moldova.
2. Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova. (2024). *Raport privind situația în domeniul datoriei sectorului public, garanțiilor de stat și recreditării de stat pe anul 2023*. Disponibil: <https://mf.gov.md/sites/default/files/Raport%20Q4%202023%20Datoria.pdf>
3. Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova. (2023). *Catalogul de date deschise al Ministerului Finanțelor*. Pagină web. Disponibil: <https://www.mf.gov.md/ro/ministerul-finan%C8%9Belor/catalogul-de-date-deschise-al-ministerului-finan%C8%9Belor>. Accesat la 16.04.2025.
4. Guvernul Republicii Moldova. (2023). Hotărârea nr. 864 din 22.11.2023 cu privire la aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare agricolă și rurală pentru anii 2023-2030. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 469-472, art. 1054, 01.12.2023. Disponibil: <https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/subiect-03-nu-864-maia-2022.pdf>
5. Institutul Național de Cercetări Economice (INCE). (2024). *Tendențe în Economia Moldovei, nr. 50 (Semestrul II, 2023)*. Chișinău: INCE. 115 p. Disponibil: https://ince.md/wp-content/uploads/2024/04/MET_50.pdf
6. Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale (MIDR). (2022). *Raport privind monitorizarea securității aprovizionării cu energie electrică și gaze naturale a Republicii Moldova pentru perioada 2020-2021*. <https://rmflight.github.io/posts/2021-10-27-r-cmd-check-and-non-pdf-vignettes/>
7. Guvernul Republicii Moldova. (2024). Hotărârea nr. 180 din 06.03.2024 cu privire la mecanismul de coordonare a procesului de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană și modul de organizare și funcționare a echipei de negociere în cadrul acestui proces. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 101-103, art. 220, 08.03.2024.
8. Institutul Național de Statistică (România). (2022). *Ghid referitor la setul național de indicatori de dezvoltare durabilă pentru autoritățile publice implicate în procesul de monitorizare și raportare a Strategiei Naționale pentru Dezvoltarea Durabilă a României 2030*. București: INS.
9. Uniunea Europeană & Republica Moldova. (2014). Acord de asociere între Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă¹ parte. *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*,² L 260, 30.08.2014, pp. 4-738. Disponibil: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:22014A0830\(01](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:22014A0830(01)

Capitolul 24 – PERFEȚIONAREA REGLEMENTĂRII SECTORULUI BANCAR AL REPUBLICII MOLDOVA

Chapter 24 – IMPROVEMENT OF THE REGULATION OF BANKING SECTOR OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Tudor SULA¹

Abstract

According to international practices, the activity and regulation of the banking sector are oriented towards ensuring financial stability, less towards the development of the real sector of the economy or the economy as a whole. The economic situation of many countries, as well as the lessons of the global economic and financial crises, require major attention on the issue of improving the regulation of the banking sector. Both at the regional level and within the economy of the Republic of Moldova, the banking sector activity regulation system needs to be perfected in order to ensure financial stability and meet the needs of the real sector with credit resources. As a result, based on the studies performed there are presented some aspects regarding the possibilities of perfecting the banking sector activity regulation system.

Keywords: the banking sector activity regulation system, the real sector of the economy, the efficiency of banking sector regulation

JEL: E51, E22, G24

Introducere

Reglementarea sectorului bancar constituie o funcție a Băncii Centrale și reprezintă influența regulatorie asupra instituțiilor de credit prin intermediul diferitor metode și instrumente, un sistem de acțiuni, cu ajutorul cărora statul asigură activitatea stabilă a instituțiilor de credit și prevenirea tendințelor negative, funcționarea și conlucrarea eficientă între sectorul bancar și sectorul real al economiei. Unul din scopurile principale ale reglementării sectorului bancar constă în implicarea sectorului bancar în soluționarea problemelor economice și crearea condițiilor de dezvoltare a sectorului real al economiei.

Cercetătorii de peste hotare și cei locali interpretează în cele mai multe cazuri conceptul de reglementare bancară prin prisma obiectivelor, care urmează a fi realizate. Astfel, Ping H. W, consideră, că Reglementarea bancară se referă, pe de o parte, la regulile aplicabile, prescrise de autoritățile de reglementare, care guvernează activitățile băncilor, pe de altă parte, ca proces continuu, reglementarea bancară se preocupă de intervenția unei autorități de reglementare bancară, intenționată sau neintenționată, în activitățile băncilor individuale, în vederea realizării obiectivelor legislației. (Ping, 2014). Hill J. interpretează reglementarea bancară ca un proces care vizează eliminarea următoarelor probleme: asimetria informațională, falimentul bancar, incapacitatea de a returna banii deponenților, fraudă și riscul sistemic (Hill, 2018).

În prezent, există un număr mare de lucrări, care examinează diverse aspecte și probleme de reglementare ale sectorului bancar. Cu toate acestea, teoria reglementării bancare încă nu există într-o formă sistematică fiind prezentată fragmentar într-o serie de monografii și articole.

Existând o mulțime de abordări teoretice, organizaționale și economice, în practica mondială, se utilizează un set limitat de instrumente de reglementare bancară, care se clasifică în următoarele tipuri:

1) reguli de reglementare privind normele de desfășurare a activităților bancare, care sunt în vigoare constant și cuprind, normative economice obligatorii pentru activitățile bancare;

¹ Drd., Institutul Național de Cercetări Economice, Academia de Studii Economice din Republica Moldova, Chișinău, Republica Moldova, studor1972@mail.ru

2) supravegherea organelor de reglementare asupra respectării de către bănci a regulilor de reglementare;

3) intervenția organelor de reglementare în caz de necesitate urgentă.

Reglementarea bancară este un sistem de măsuri, prin care statul, reprezentat de Banca Centrală, asigură funcționarea stabilă și sigură a sistemului bancar. Formele și metodele de reglementare a stabilității financiare a sectorului bancar sunt instrumente necesare, care permit asigurarea funcționării durabile a sectorului bancar și crearea condițiilor favorabile creșterii și dezvoltării economice. Formele și metodele de reglementare trebuie să fie echilibrate și să nu provoace reglementări excesive, care poate afecta negativ dezvoltarea sistemului bancar. De asemenea, este necesar să se țină cont de schimbările mediului economic și permanent ajustându-se formele și metodele de reglementare a stabilității financiare a sistemului bancar (Маслова, 2019).

În perioadele de instabilitate economică și financiară, apare o dilemă dificilă: menținerea lichidității în sectorul bancar sau stimularea creșterii economice, care are un impact ambiguu asupra nivelului inflației și a așteptărilor inflaționiste ale agenților economici.

Scopul principal al politicii monetare a majorității băncilor centrale ale țărilor dezvoltate este menținerea inflației la un nivel moderat scăzut. Asigurând rate constante scăzute ale inflației, autoritățile de supraveghere creează condiții pentru creșterea economică, reducerea șomajului și îmbunătățirea nivelului de viață al populației. Cercetările din întreaga lume arată că ratele ridicate ale inflației (inflația cu două cifre) sunt însoțite de o creștere economică scăzută sau o contracție economică.

Metodologia cercetării

Cercetarea asupra temei abordate a fost bazată pe bazele de date și rapoartele oficiale ale Băncii Naționale a Moldovei pe anii 2013-2023, precum și Anuarele Statistice ale Republicii Moldova pe anii 2013-2023, precum și alte surse privind indicatorii activității sectorului bancar al mai multor state, inclusiv din regiune.

Principalele rezultate

Banca Națională a Moldovei (în continuare – BNM), licențiază, reglementează și supraveghează, pe bază individuală și, după caz, pe bază consolidată, activitatea băncilor persoane juridice din Republica Moldova și a sucursalelor băncilor din alte state, în conformitate cu prevederile art. 5 din Legea nr.548-XIII din 21.07.1995 cu privire la Banca Națională a Moldovei (*Legea...*, *n.d.*).

Este apreciat faptul promovării unei politici monetare orientate spre diminuarea efectelor negative asupra economiei și asigurării stabilității sectorului bancar. În același timp, ca urmare a analizei indicatorilor macroeconomici ai activității sectorului bancar al Republicii Moldova din ultimii 10 ani, se constată rezultate modeste la utilizarea resurselor creditare disponibile, precum și în atingerea obiectivelor de bază (Tabelul nr. 1).

Astfel, conform informațiilor Băncii Naționale a Moldovei (*Rapoartele...*, *n.d.*) și Biroului Național de Statistică (*Anuarele ...*, *n.d.*) la finele anului 2023, activele totale au constituit 153940,5 milioane lei, majorându-se pe parcursul anului cu 17,2% (22572,3 milioane lei). Soldul brut (prudențial) al creditelor a constituit 41,5% din totalul activelor sau 63895,5 mil.lei, majorându-se pe parcursul perioadei analizate cu 3,7% (2268,3 mil. lei). Pe parcursul a 10 ani, activele totale ale sectorului bancar s-au majorat cu 77756,5 mil. lei sau 202,1%. Creditele acordate economiei pe parcursul perioadei analizate au înregistrat o creștere de 21262,8 mil. lei sau 49,9%.

Tabelul 1. Indicatorii macroeconomici ai activității sectorului bancar al Republicii Moldova

mil. lei										
Anii	Activele totale ale sistemului bancar, mil. lei	PIB, mil. lei	Pondere activelor totale în PIB, %	Ritmurile de creștere a activelor, %	Ritmurile de creștere a PIB, %	Ritmurile de creștere a masei monetare (M2), %	Credite acordate economiei	Pondere creditelor în PIB, %	Pondere creditelor în activele totale, %	Nivelul inflației, %
2013	76184,0	119533,0	63,7	31,0	9,0	29,2	42632,7	42,4	56,0	4,6
2014	59978,0	133482,0	44,9	-28,1	5,0	-4,2	41273,0	36,8	68,8	5,1
2015	69095,6	146740,0	47,1	15,2	-0,7	-9,2	42593,3	35,0	61,6	9,7
2016	72951,4	159010,0	45,9	5,8	4,6	18,3	39454,8	24,8	54,1	6,4
2017	79541,7	176007,0	45,4	9,0	4,2	14,3	38100,8	21,6	47,9	6,6
2018	83152,3	189063,0	43,9	4,5	4,1	10,0	39656,2	21,0	47,7	3,0
2019	90599,4	206256,0	43,9	8,9	3,6	8,2	44205,4	21,4	48,8	4,8
2020	103923,8	199734,0	52,0	14,7	-8,3	20,2	48744,4	24,4	46,9	3,8
2021	118534,2	242079,0	49,0	14,5	13,9	9,5	58994,7	24,4	49,8	5,1
2022	131368,2	274207,0	47,9	10,9	-5,0	9,6	61627,2	22,5	46,9	28,7
2023	153940,5	300466,3	51,2	17,2	0,7	20,9	63895,5	21,3	41,5	13,4

Sursa: Rapoartele anuale..., n.d., Anuarele statistice..., n.d.

Desigur, este important de analizat situația altor state, precum și cele din regiune. Compararea indicatorilor respectiv, rezultate activității sectorului bancar din Republica Moldova sunt mai modeste (Tabelul nr. 2). în mod special dacă de referim la ponderea activelor în PIB; ponderea creditelor în PIB, precum și nivelul inflației, care în anul 2022 a constituit 28,7%, reducând practic la minimum eforturile Executivului realizate până la această perioadă.

De asemenea, nu putem să nu menționăm despre indicatorul privind acoperirea necesarului de lichiditate pe sectorul bancar, care a constituit 282,3% (limita $\geq 100\%$ – începând cu 1 ianuarie 2023), variind de la 195,5% până la 661,6%, fiind în creștere față de finele anului 2022 cu 46,8 p.p. Această situație denotă faptul, că sursele acumulate rămân neutilizate și nu sunt investite în sectorul real al economiei. Sectorul bancar n-a utilizat acest exces de lichiditate pentru a credita sectorul real al economiei.

Volumul de capitalizare al sectorului bancar este de multe ori mai mic în comparație cu indicatorul corespunzător al principalelor economii ale lumii. Lipsa surselor de finanțare pe termen lung reprezintă o problemă, care afectează sectorul real al economiei. Predominanța creditării pe termen scurt în economie nu permite crearea de planuri de dezvoltare pe termen lung. Instituțiile de credit nu au învățat încă cum să câștige bani din creditarea către sectorului real al economiei, preferând să obțină profituri pe piața valutară și pe piața valorilor mobiliare, datorită randamentului mai eficient.

Cu toate că necesitățile de creditare a sectorului real depășesc cu mult posibilităților sectorului bancar, nici resursele disponibile nu sunt utilizare cât mai eficient posibil. Astfel, indicatorii macroeconomici ai activității sectorului bancar arată prezența multor probleme nerezolvate, care caracterizează necesitatea revizuirii reglementării sectorului bancar și importanța aplicării metodelor utilizate de alte țări.

BNM, fiind cel mai important organ de reglementare, de funcționarea eficientă a căruia, precum și de corectitudinea setului de instrumente și metode de reglementare alese de aceasta, depinde creșterea economică, dezvoltarea potențialului de producție a sectorului real al economiei și dezvoltarea economiei în ansamblu. Deși, prin activitățile sale asigură un nivel de calitate a reglementărilor efectuate, totuși, pot fi identificate o serie de probleme care sunt indispensabil legate de reglementarea sectorului bancar.

În prim plan se situează nivelul inflației. Deși reducerea inflației este obiectivul fundamental al BNM (*Legea...*, n.d), indicatorii țintă nu au fost îndepliniți în mod regulat și până în prezent nu a fost posibilă reducerea și menținerea inflației la un nivel favorabil.

Tabelul 2. Indicatorii activității sectorului bancar în alte state, inclusiv în regiune

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
SUA											
Rata inflației, %	1,5	1,6	0,1	1,3	2,1	2,4	1,8	1,2	4,7	8,0	4,1
Activele bancare/PIB, %	58,27	59,24	60,83	63,93	63,03	63,22	64,01	74,17			
Credite bancare acordate sectorului privat	49,08	49,57	50,84	52,01	52,05	51,78	52,25	53,84	50,4	51,66	59,33
Marea Britanie											
Rata inflației, %	2,3	1,5	0,4	1,0	2,6	2,3	1,7	1,0	2,5	7,9	6,8
Activele bancare/PIB, %	148,55	134,52	129,55	130,52	132,01	132,35	131,03	143,28	136,02		
Credite bancare acordate sectorului privat	149,54	135,51	130,82	132,16	132,94	133,71	132,29	146,42	137,98	129,60	120,81
China											
Rata inflației, %	2,6	1,9	1,4	2,0	1,6	2,1	2,9	2,4	1,0	2,0	0,2
Activele/PIB, %	144,83	151,27	168,58	179,28	181,11	186,57	196,54	218,74	214,23		
Credite bancare acordate sectorului privat	134,32	140,24	152,58	156,22	154,88	157,81	165,39	182,87	177,27	186,11	194,67
Japonia											
Rata inflației, %	0,3	2,8	0,8	-0,1	0,5	1,0	0,5	0	-0,2	2,5	3,3
Activele/PIB, %	179,81	173,82	160,64	157,24	156,04	152,14	153,16	170,42	169,62		
Credite bancare acordate sectorului privat	103,53	103,65	102,13	103,22	105,55	105,82	108,93	118,86	118,21	121,83	120,75
România											
Rata inflației, %	4,0	1,1	-0,6	-1,5	1,3	4,6	3,8	2,6	5,1	13,8	10,4
Activele/PIB, %	46,63	43,82	42,52	40,34	37,91	36,81	35,71	39,26	40,8		
Credite bancare acordate sectorului privat	34,17	31,09	29,9	28,56	26,67	25,53	24,62	25,78	25,42	24,92	23,04
Ucraina											
Rata inflației, %	-0,2	12,1	48,7	13,9	14,4	11,0	7,9	2,7	9,4	20,2	12,8
Activele/PIB, %	70,46	72,79	56,85	55,02	48,18	42,05	33,94	37,44	30,44		
Credite bancare acordate sectorului privat	56,48	59,82	47,03	38,60	31,15	27,73	22,82	20,88	17,62	17,58	14,01

Sursa: (Learning resources ..., n.p.)

Analiza indicatorilor activității sectorului bancar pe parcursul mai multor ani, arată reglementarea efectuată în anii precedenți nu a fost neutră, ci destul de rigidă. Având ca scop respectarea obligațiilor asumate de Republica Moldova de a introduce abordări internaționale în materie de reglementare, în multe cazuri, în consecință a frânat atât dezvoltarea băncilor, cât și sectorul real al economiei, fapt, care la capitolul cerințelor internaționale impune abordări privind reglementarea activității bancare mai specifice realităților economiei Republicii Moldova.

Depășirea situației create reprezintă una dintre principalele premise pentru redresarea economică și dezvoltarea sectorului real. Baza acestui proces, în opinia noastră, ar trebui să fie un sistem de măsuri privind îmbunătățirea reglementării sistemului bancar, consolidarea supravegherii și crearea de stimulente pentru dezvoltarea și funcționarea durabilă a sectorului real.

Necesitatea perfecționării reglementării sectorului bancar al Republicii Moldova este actuală din următoarele considerente:

- lipsa unui mecanism de reglementare a crizelor bancare;
- lipsa unui mecanism al creditării investiționale, specific pentru posibilitățile și necesitățile sectorului real al economiei, capabil să valorifice eficient resursele creditare disponibile;
- existența unei legături slabe între activitățile sectorului bancar și necesitățile sectorului real al economiei și economiei în ansamblu;
- lipsa unei conlucrări eficiente între organul de reglementare a sectorului bancar și organul central al statului care exercită puterea executivă, în cazul Republicii Moldova, între BNM și Executiv.

Reglementarea sectorului bancar se consideră eficientă, dacă se efectuează cu luarea în considerație a schimbărilor la nivel macroeconomic și în cazul unei infrastructuri dezvoltate, politicilor macroeconomice rezonabile, armonizării intereselor sectorului bancar la necesitățile sectorului real al economiei. Rezolvarea acestei probleme necesită o înțelegere teoretică suplimentară a rolului și locului creditării bancare în sistemul financiar modern, elaborarea de măsuri pentru îmbunătățirea reglementării sectorului bancar.

Eficacitatea reglementării sectorului bancar se caracterizează prin capacitatea ei de a stimula activitatea investițională a economiei prin asigurare un nivel minim al inflației, precum și a costului resurselor de creditare și investiționale.

Printre indicatorii de bază privind eficacitatea reglementării sectorului bancar se enumeră (Ларионова, 2017):

- 1) Nivelul înalt al investițiilor în economie și în deosebi în sectorul real al economiei;
- 2) nivel moderat al inflației și benefic al monetizării economiei;
- 3) nivel acceptabil al costurilor resurselor creditare și investiționale;
- 4) nivelul de dezvoltare a infrastructurii sectorului bancar;
- 5) eficiența acțiunilor anti monopol și asigurarea accesului egal la resursele creditare și investiționale.

Ca urmare a analizei problemelor legate de activitatea sectorului bancar, sunt necesare eforturi de perfecționare în următoarele direcții.

Este necesară promovarea concepției reglementării bancare stimulative. Sarcina principală constă în determinarea premiselor, factorilor, direcțiilor și instrumentelor pe baza cărora reglementarea bancară stimulative va contribui la promovarea creșterii economice a sectorului real și a economiei în ansamblu.

Considerăm că reglementarea activității bancare ar trebui să rezolve probleme mai ample, mai fundamentale, care să contribuie la dezvoltarea economiei. Arhitectura reglementării bancare trebuie să se schimbe, așa cum este ușor de observat, în prezent, reglementarea este axată pe evaluarea rezultatelor sectorului bancar, în timp ce procesul procedurilor bancare în sine rămâne fără atenția cuvenită. Relevanța temei studiate se datorează faptului că instituțiile de credit, prin natura lor, trebuie să funcționeze în strânsă legătură cu sectorul real al economiei. Pentru atingerea

ritmurilor înalte de dezvoltare economică este necesar de majorat creditarea sectorului real al economiei, ceea ce este posibil, numai în cazul dobânzilor scăzute la credite, ca de regulă mai joase decât inflația sau echivalente nivelului de rentabilitate în ramurile sectorului real.

O direcție importantă de intensificare a proceselor de creditare este îmbunătățirea reglementării și supravegherii activităților bancare, în special implementarea prevederilor Basel III, precum și utilizarea celor mai bune practici din alte țări.

Conform obiectivelor de dezvoltare 2030, aprobate prin Legea nr.315 din 17.11.2022 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030” se stipulează că respectându-se independență instituțională, este necesar să se asigure o coordonare eficientă a politicilor monetare promovate de Banca Națională a Moldovei și a politicilor economică și bugetară promovate de Guvern pentru a asigura combinația necesară de politici în vederea atenuării repercusiunilor șocurilor inflaționiste și a stimula recuperarea economică rapidă (*Legea...*, n.d.). E necesar, ca obiectivele în cauză să fie realizate prin acțiuni concrete aprobate regulamentar. Aceasta prevede, că reieșind din statutul său de autoritate independentă, BNM urmează să conlucreze mai eficient cu Guvernul Republicii Moldova pentru a asigura suficient cu resurse investiționale necesitățile sectorului real al economiei. Această situație presupune necesitatea unei strategii, unui plan de acțiuni, care să se bazeze pe sarcinile prioritare a sectorului real al economiei și economiei în ansamblu.

Concluzii

Starea sectorului real al economiei Republicii Moldova, care se caracterizează prin incapacitatea valorificării resurselor creditare și investiționale disponibile necesită a fi remediată. În scopul utilizării potențialul de creditare investițională a sectorului bancar, precum și redresării situației create în sectorul real și economiei în ansamblu sunt necesare și binevenite acțiunile abordate privind perfecționarea sistemul de reglementare a activității sectorului bancar.

Bibliografie

1. PING, H. W. (2014). *China's Financial System: Regulation, Reform and Market Development*. Palgrave Macmillan. (Capitolul 2: Banking regulation in China). https://doi.org/10.1057/9781137367556_2
2. HILL, J. (2018). *FinTech and the remaking of financial institutions*. London: Academic Press. 369 p. ISBN 978-0-12-813497-9. Disponibil: <https://www.sciencedirect.com/book/9780128134979/fintech-and-the-remaking-of-financial-institutions>
3. МАСЛОВА, Т. С. (2019). *Формирование и реализация государственной политики в области регулирования банковской системы: учебное пособие*. Москва: КНОРУС.
4. Legea nr. 548-XIII din 21.07.1995 cu privire la Banca Națională a Moldovei. Republicată În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 297-300, art. 544, 30.10.2015.
5. Banca Națională a Moldovei (BNM). (2024). *Raport anual 2023*. Disponibil: https://www.bnm.md/files/RA_2024_ISBN.pdf
6. Biroul Național de Statistică (BNS). (n.d.). *Buletin statistic trimestrial (Edițiile 2005-2021)*. Pagină web. Disponibil: https://statistica.gov.md/ro/buletin-statistic-trimestrial-editiile-2005-2021-9877_59482.html. Accesat la 16.04.2025. [Notă: Linkul se referă la buletine trimestriale până în 2021, nu anuare până în 2023].
7. TheGlobalEconomy.com. (n.d.). *Learning resources and data on the world economy*. Pagină web. Disponibil: <https://www.theglobaleconomy.com/compare-countries/>. Accesat la 16.04.2025.
8. ЛАРИОНОВА, И. В., МЕШКОВА, Е. И., & НЕВОЛИНА, А. А. (2017). *Эффективность системы регулирования банковского сектора*. Москва: КноРус. Disponibil: <https://www.litres.ru/book/elena-ivanovna-meshk/effektivnost-sistemy-regulirovaniya-bankovskogo-sekto-22831315/>
9. Legea nr. 315 din 17.11.2022 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 409-410, art. 758, 21.12.2022.

Capitolul 25 – ASPECTE METODOLOGICE PRIVIND CONTABILITATEA INVESTIȚIILOR IMOBILIARE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Chapter 25 – METHODOLOGICAL ASPECTS OF INVESTMENT PROPERTY ACCOUNTING IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Iuliana ȚUGULSCHI¹
Rodica CUȘMĂUNSA²
Natalia CURAGĂU³

Abstract

In the practice of entities in the Republic of Moldova economic entities are periodically faced with transactions involving real estate investments. Taking into account the fact that this category of assets has a number of specific characteristics, this article examines the particularities of transactions with real estate investments from the point of view of their reflection in the accounting according to both SNC and IFRS.

Keywords: investiții imobiliare, proprietate imobiliară, prag de semnificație, evaluare, valoare justă

JEL: M 40, 41

Introducere

În timpul activității sale antreprenoriale, entitățile economice se confruntă cu tranzacții referitoare la investițiile imobiliare. Având în vedere că această categorie de active prezintă o serie de caracteristici specifice, în acest articol ne-am propus să analizăm particularitățile tranzacțiilor cu investiții imobiliare atât din punctul de vedere al reflectării lor în contabilitate conform prevederilor Standardelor Naționale de Contabilitate, cât și IFRS.

Practicile naționale și internaționale denotă că proprietatea imobiliară este destul de răspândită în activitatea entităților ce dețin clădiri sau terenuri în scopuri investiționale. Ca rezultat, existența acestei categorii de active necesită cunoașterea specificului recunoașterii, evaluării și modului de contabilizare a investițiilor imobiliare.

Metodologia cercetării

În scopul realizării prezentului studiu au fost utilizate diverse metode de cercetare. Ca bază teoretică au fost studiate actele normative și lucrările științifice în domeniu, cercetarea fiind realizată prin examinarea literaturii din domeniul economico-financiar. Metoda de cercetare rezultă din analiza materialului teoretic cu referire la aspectele metodologice aferente contabilității investițiilor imobiliare. S-a recurs la studiul literaturii și prezentarea sintezei rezultatelor acesteia. La baza fundamentării teoretice a studiului au stat analiza, sinteza, deducția, metoda inductivă și metode grafice folosite pentru o interpretare cât mai clară și reprezentativă.

¹ Conf. univ. dr., Academia de Studii Economice din Moldova, Departamentul “Contabilitate, audit și analiză economică”, mun. Chișinău, str. Bănulescu-Bodoni 61, tugulschi.i@ase.md

² Conf. univ. dr., Academia de Studii Economice din Moldova, Departamentul “Contabilitate, audit și analiză economică”, mun. Chișinău, str. Bănulescu-Bodoni 61, cusmaunsa.rodica.gheorghe@ase.md

³ Conf. univ. dr., Academia de Studii Economice din Moldova, Departamentul „Contabilitate, audit și analiză economică”, mun. Chișinău, str. Bănulescu-Bodoni 61, curagau.natalia.zaharia@ase.md

Rezultate și discuții

În Republica Moldova, contabilitatea investițiilor imobiliare depinde de sistemul contabil aplicat. Astfel, ținând cont de prevederile art. 5 din Legea nr. 287/2017 contabilității și raportării financiare, entitățile pot fi divizate condiționat în:

- *entități ce aplică SNC* – micro entități și persoane fizice care desfășoară activități antreprenoriale după înregistrarea lor ca plătitori ai taxei pe valoarea adăugată; entități mici, mijlocii și mari;
- *entitățile care aplică IFRS* – la care se referă în mod obligatoriu entitățile de interes public. Totodată, entităților din prima categorie li se permite să adopte IFRS pe bază benevolă.

Pentru entitățile din prima categorie, tratamentul contabil al investițiilor imobiliare este reglementat de Standardul Național de Contabilitate „Imobilizări necorporale și corporale” (SNC „INC”). În conformitate cu alineatul (4) al standardului, investițiile imobiliare sunt un teren sau o clădire, sau o parte a unei clădiri sau ambele, deținute de proprietar sau de locatar în temeiul unui contract de leasing financiar în principal pentru leasing și/sau în scopul creșterii valorii sale, mai degrabă decât pentru:

- utilizarea în producție, pentru furnizarea de obiecte de valoare, pentru prestarea de servicii sau în scopuri administrative;
- vânzări în cursul normal al activității.

Pe baza definiției, proprietățile de investiții includ: teren sau clădire sau parte a unei clădiri sau parte din teren și o parte din clădire.

În același timp, pentru ca aceste active să se încadreze în definiția investițiilor imobiliare, ele trebuie să îndeplinească scopurile pentru care sunt utilizate, astfel cum se prevede la punctul 67 din SNC „INC”, în modul prezentat în figura de mai jos.

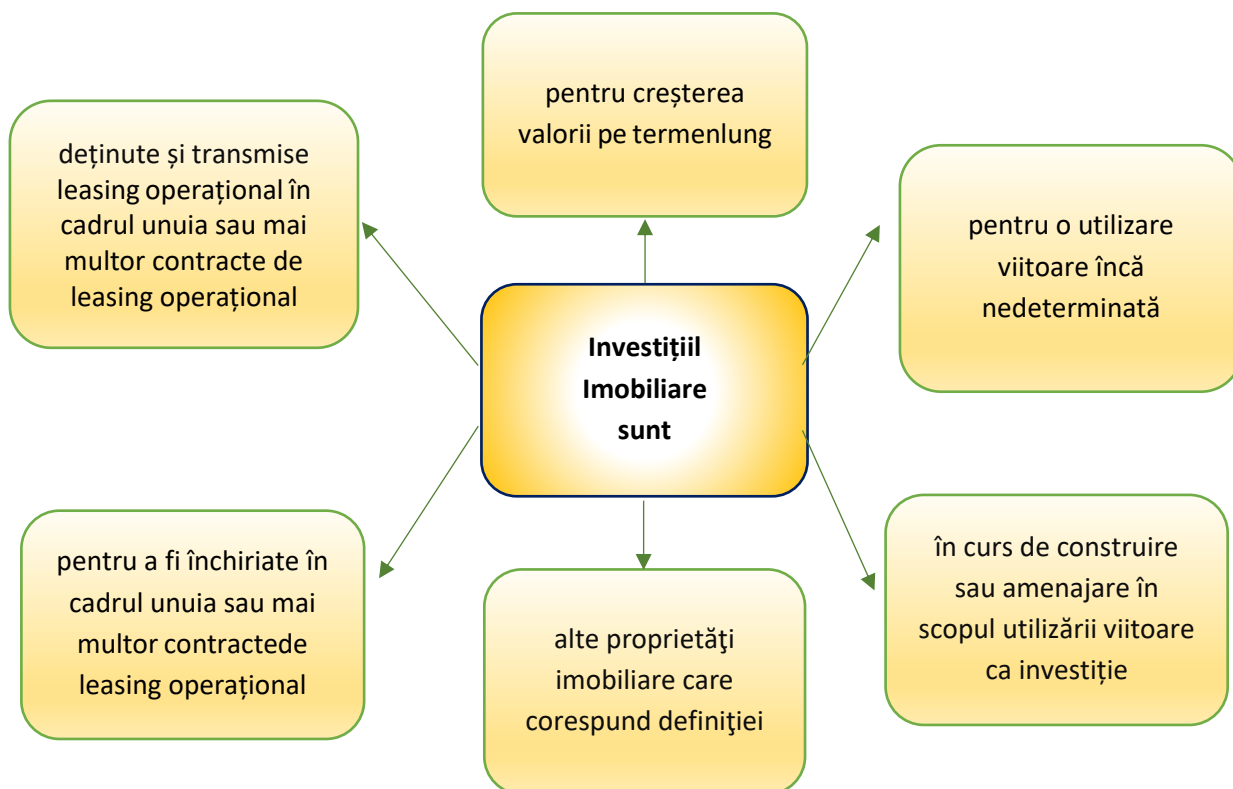

Fig. 1: Scopurile utilizării investițiilor imobiliare
Sursa: elaborat de autori în baza SNC „INC”

Astfel, pentru ca o clădire, un teren sau o parte a acestuia să fie clasificat drept investiție imobiliară, acesta trebuie să îndeplinească cel puțin unul dintre scopurile specificate. Aceste active trebuie reclasificate atunci când există o schimbare în utilizare.

Totodată, pct. 67² din SNC „INC” stabilește că în componența investițiilor imobiliare nu se includ:

1) proprietățile imobiliare deținute pentru a fi vândute pe parcursul desfășurării normale a activității sau aflate în procesul de construcție ori de amenajare în vederea unei astfel de vânzări, de exemplu, proprietățile imobiliare dobândite cu scopul exclusiv de a fi cedate, în viitorul apropiat, sau cu scopul de a fi amenajate și revândute, care reprezintă, din punct de vedere contabil, stocuri;

2) proprietățile imobiliare utilizate de posesor, inclusiv proprietățile deținute în scopul:

a) utilizării lor viitoare ca imobilizări corporale;

b) amenajării viitoare și utilizării ulterioare ca imobilizări corporale;

3) proprietățile imobiliare utilizate de:

a) salariați;

b) posesor care urmează a fi cedate;

4) proprietățile imobiliare care sunt transmise unei altei entități în baza unui contract de leasing financiar.

Bunurile imobile specificate la primul punct vor fi contabilizate ca stocuri sau cheltuieli (conturile 215, 216, 217, 811 etc.); proprietățile imobiliare specificate la punctele 2 și 3 se vor reflecta ca active corporale pe termen lung (conturile 121, 122, 123), iar investițiile imobiliare specificate la punctul 4 vor fi contabilizate în afara bilanțului (contul 913).

Din anul 2020, în Republica Moldova investițiile imobiliare sunt incluse în componența imobilizărilor corporale imobilizate. Astfel, normele generale de recunoaștere, evaluare inițială și ulterioară, depreciere, amortizare și contabilizare a costurilor ulterioare și cedare (de recunoaștere) a imobilizărilor corporale pe termen lung prevăzute la punctele 5-37 și 52-67 din SNC „INC” se aplică și pentru investițiile imobiliare.

Recunoașterea inițială a activelor imobilizate se realizează prin obiecte contabile, a căror listă trebuie stabilită de către entitate în mod independent (pct. 5 din SNC „INC”). Este necesar să se prezinte ce este un obiect contabil pentru o entitate în politicile sale contabile.

În același timp, în cazul în care societatea deține o clădire destinată închirierii în leasing operațional, care include și alte componente (echipamente diverse, stocuri, mobilier etc.), aceasta contabilizează aceste active în funcție de valoarea lor și de perioada de utilizare (mijloace fixe, obiecte de mică valoare și uzura etc.).

Costul de intrare (inițial, istoric) al obiectului de investiții imobiliare este format din:

- prețul de achiziție, taxele vamale, taxele și impozitele nerambursabile, minus toate reducerile de preț și discounturile comerciale;
- orice costuri direct atribuibile aducerii elementului la locul și starea necesare pentru utilizarea sa după destinație.

Imobilizările pot fi primite în schimbul altor active nemonetare sau a unei combinații de active nemonetare și monetare. Asemenea tranzacții se tratează ca două operațiuni: înstrăinarea activului transmis în schimb și procurarea activului primit în schimb.

Imobilizările primite ca aport în capitalul social se evaluează în conformitate cu legislația în vigoare la valoarea aprobată prin decizia organului împuternicit de conducere a entității, cu suplimentarea, în cazurile necesare, a costurilor direct atribuibile. Costul acestor imobilizări se contabilizează ca majorare a imobilizărilor necorporale și corporale și a capitalului nevărsat sau neînregistrat.

Imobilizările *primite cu titlu gratuit (ca donație)* se evaluează conform datelor din documentele primare de intrare, cu suplimentarea în cazurile necesare a costurilor direct atribuibile. În astfel de situații sunt posibile 2 situații:

1) dacă în documentele primare de intrare nu este indicată valoarea obiectului primit, atunci costul de intrare se determină prin expertiză independentă. Costul acestor imobilizări se contabilizează ca majorare concomitentă a imobilizărilor și a datoriilor (veniturilor anticipate). Pe durata exploatării valoarea imobilizărilor amortizabile primite cu titlu gratuit se decontează la venituri curente în mărimea și proporția amortizării calculate, iar valoarea imobilizărilor neamortizabile – în modul prevăzut în politicile contabile ale entității;

2) conform politicilor contabile costul imobilizărilor primite cu titlul gratuit pot fi contabilizate ca majorare concomitentă a imobilizărilor și a veniturilor curente.

Costul de intrare a *bunurilor primite în gestiune economică* se determină conform documentelor primare de primire, cu suplimentarea, după caz, a costurilor de intrare și pregătire a bunurilor pentru utilizarea prestabilită. Costul acestor bunuri se contabilizează ca majorare concomitentă a imobilizărilor necorporale și corporale și a datoriilor (Standardul Național de Contabilitate, 2013).

Pentru entitățile care aplică IFRS, punctele 21-22 din IAS 40 Investiții imobiliare stabilesc că costul investițiilor imobiliare achiziționate include prețul de achiziție și orice costuri directe (de exemplu, onorarii juridice, taxe de transfer imobiliar și alte costuri de tranzacție). Standardul stipulează, de asemenea, că costul investițiilor imobiliare construite este costul la data finalizării construcției sau dezvoltării. O entitate trebuie să aplice IAS 16 până la acea dată. La acea dată, proprietatea imobiliară devine o investiție imobiliară și în acest caz se vor aplica prevederile IAS 40.

În conformitate cu pct. 67⁴ din SNC „INC”, în cazul în care o proprietate imobiliară include două părți – una deținută pentru a fi transmisă în leasing operațional sau cu scopul creșterii valorii acesteia, iar altă parte pentru producerea bunurilor, prestarea serviciilor sau în scopuri administrative/comerciale, clasificarea se efectuează astfel:

– dacă fiecare din aceste părți poate fi vândută sau transmisă în leasing financiar, entitatea înregistrează fiecare parte separat – ca investiție imobiliară și ca proprietate imobiliară utilizată de posesor;

– dacă fiecare din aceste părți nu poate fi vândută în mod separat, atunci proprietatea imobiliară se consideră drept investiție imobiliară în cazul în care partea deținută pentru a fi utilizată în producție, pentru furnizarea de bunuri, prestări servicii sau în scopuri administrative, comerciale etc. este nesemnificativă.

Pragul de semnificație privind delimitarea investiției imobiliare de proprietatea imobiliară utilizată de posesor se stabilește în politicile contabile ale entității.

Exemplul 1. O entitate deține o clădire de 950 m², ale cărei părți nu pot fi vândute separat. În politicile contabile ale entității, pragul de semnificație utilizat pentru a distinge investițiile imobiliare de proprietățile imobiliare utilizate de proprietar în scopuri proprii este stabilit la 27% din suprafața proprietății imobiliare. Din suprafața totală a clădirii, 210 m² sunt utilizați de proprietar în scopuri de producție, iar restul clădirii este închiriată în temeiul unui contract de leasing operațional.

În baza datelor din exemplu, suprafața utilizată de proprietar în scopuri de producție este nesemnificativă în raport cu suprafața totală, constituind 22% (210 m² : 950 m² x 100%), deci nu

depășește pragul de semnificație stabilit de entitate. Astfel, clădirea urmează a fi contabilizată în contul 151 „Investiții imobiliare”.

Pragul de semnificație este, de asemenea, relevant atunci când o entitate care deține proprietăți imobiliare care fac obiectul unui leasing operațional furnizează locatarilor servicii suplimentare. De exemplu, în cazul în care serviciile furnizate reprezintă o parte semnificativă a contractului, bunurile imobiliare sunt contabilizate ca imobilizări corporale imobilizate.

În acest context, menționăm că IAS 40 prevede o abordare identică în contextul enunțat. În același timp, standardul indică că determinarea faptului dacă un element se califică drept investiție imobiliară atunci când sunt furnizate servicii suplimentare necesită judecată atunci când serviciile pot fi furnizate de părți terțe în temeiul unor contracte de administrare diferite (punctele 13-14 din standard).

Trebuie remarcat faptul că clădirile și terenurile sunt clasificate ca investiții imobiliare indiferent dacă sunt sau nu puse în funcțiune.

Modelele de evaluare ulterioară pentru investițiile imobiliare sunt identice cu cele pentru alte active imobilizate și ar trebui să fie prezentate în politicile contabile ale entității.

Costul de intrare a imobilizărilor se substituie cu:

- costul corectat – în cazul capitalizării costurilor ulterioare; sau
- valoarea reevaluată – în cazul reevaluării imobilizărilor corporale.

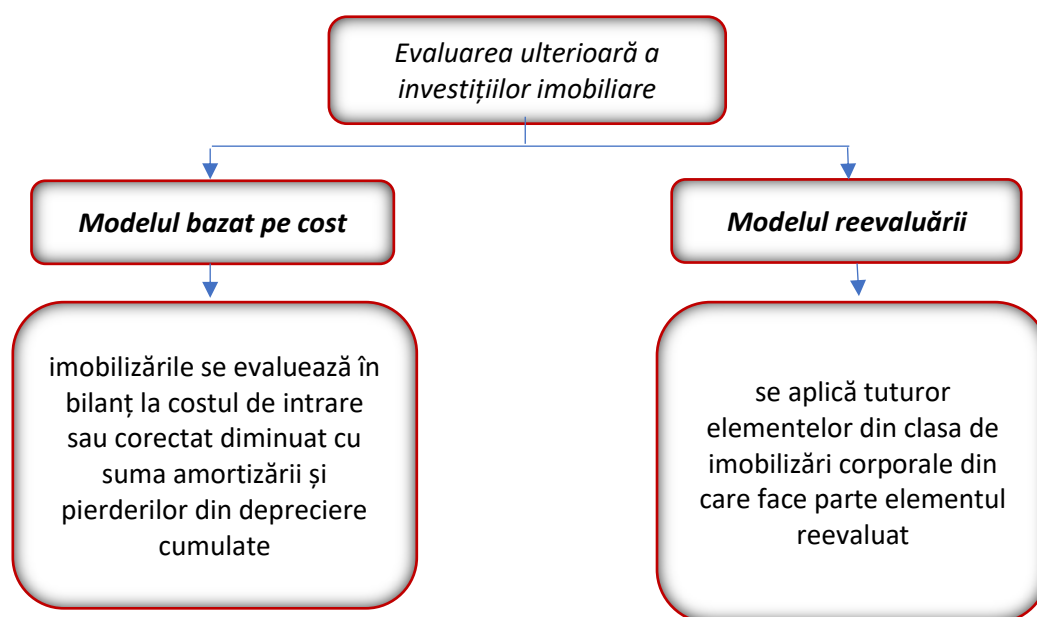

Fig. 2: Modele utilizate pentru evaluarea ulterioară
Sursa: elaborat de autori în baza SNC „INC”

Atunci când aplică primul model – la cost, o entitate determină perioada de utilizare a elementelor și selectează o metodă de amortizare pentru investițiile imobiliare, care este specificată în politicile contabile. Trebuie remarcat faptul că amortizarea activelor începe de la data transmiterii în folosință sau din prima zi a lunii următoare lunii de dare în folosință a clădirii (pct. 28 din SNC „INC”).

Amortizarea mijloacelor fixe se calculează pentru fiecare obiect de evidență conform pct. 19-28 SNC „INC”. Totodată nu se calculează amortizarea obiectelor din muzee și de artă, clădirilor și construcțiilor speciale considerate ca monumente de arhitectură și artă, obiectelor amortizate integral, dar care continuă să funcționeze.

Durata probabilă de utilizare a unui obiect de investiții imobiliare se determină de către entitate luând în considerare: modul de utilizare a obiectului, starea reală a acestuia și uzura fizică preconizată, care depinde de condițiile de exploatare (spre exemplu, programul de reparații practicat de entitate), învechirea (uzura) morală a obiectului, restricțiile juridice privind posibilitatea folosirii obiectului, cum ar fi termenul contractului de leasing etc.

Calcularea amortizării mijloacelor fixe *nu se întrerupe* pentru obiecte aflate în procesul de reparație, de modernizare, în rezervă, în conservare sau nefolosite din alte motive (Standardul Național de Contabilitate, 2013).

Cheltuielile de amortizare și de depreciere sunt trecute la cheltuielile curente și sunt înregistrate:

- la cheltuielile perioadei, dacă obiectul este transmis în leasing operațional (contul 811);
- alte cheltuieli ale activității operaționale, dacă obiectul nu participă la formarea costului serviciilor (contul 714).

Atunci când se aplică modelul bazat pe cost, este necesar să se determine la data de raportare dacă există vreun indiciu de depreciere a investițiilor imobiliare și, după caz, să se recunoască pierderile din depreciere, ținând seama de prevederile IAS „Deprecierea activelor”.

Atunci când aplică al doilea model, entitatea reevaluează periodic investițiile imobiliare în baza dispozițiilor punctului 18 -18⁹ din SNC „INC”. Astfel, în conformitate cu politicile contabile ale entității, evaluarea ulterioară a investițiilor imobiliare poate fi efectuată în baza modelului reevaluării. Acest model trebuie aplicat tuturor obiectelor clasei de imobilizări din care face parte obiectul reevaluat. O clasă de imobilizări reprezintă o grupă de active de aceeași natură și cu utilizări similare în activitățile entității. Exemple de clase de imobilizări corporale pot fi terenurile, clădirile, construcțiile speciale.

Conform politicilor contabile, entitatea poate aplica diferite modele de evaluare ulterioară pentru diferite clase de investiții (de exemplu, terenurile pot fi evaluate după modelul bazat pe cost, iar clădirile – conform modelului de reevaluare).

În cazul aplicării modelului reevaluării, investițiile se evaluează la valoarea reevaluată care reprezintă valoarea justă la data reevaluării diminuată cu suma amortizării și pierderilor din depreciere cumulate. Valoarea justă a imobilizărilor se determină în baza valorii lor de piață în urma evaluărilor efectuate de către evaluatori independenți sau de o comisie, numită de către conducătorul entității.

Reevaluările trebuie făcute cu suficientă regularitate, astfel încât valoarea contabilă să nu difere substanțial de cea care ar fi determinată folosind valoarea justă de la data raportării. Frecvența reevaluărilor depinde de modificările valorii juste a investițiilor.

Clasele de imobilizări la care se atribuie și investițiile imobiliare a căror valoare justă suferă modificări semnificative și fluctuante, se reevaluează anual, iar clasele de imobilizări cu modificări nesemnificative ale valorii juste – o dată în 3–5 ani.

Potrivit pct. 18⁴ din SNC „INC”, valoarea contabilă a activului reevaluat se ajustează la valoarea reevaluată în unul din următoarele moduri:

1) costul de intrare sau costul corectat se reevaluează în baza datelor prețurilor de piață sau proporțional cu modificarea valorii contabile. Amortizarea acumulată la data reevaluării este ajustată astfel încât să fie egală cu diferența dintre costul de intrare și valoarea contabilă a activului după diminuarea pierderilor din depreciere cumulate;

2) amortizarea cumulată este eliminată din costul de intrare (corectat) al activului.

Suma ajustării amortizării imobilizărilor se ia în calcul la determinarea mărimii surplusului sau reducerii de reevaluare care se contabilizează în conformitate cu pct. 18⁶ din standard.

Diferențele din reevaluare se determină pe fiecare obiect de investiții imobiliare reevaluat și se contabilizează în funcție de efectul (majorare/diminuare) acestora asupra valorii contabile a obiectului. Nu se admite compensarea reducerii de reevaluare a unui obiect pe seama surplusului de reevaluare a altui obiect, chiar dacă aceste obiecte fac parte din aceeași clasă.

Diferențele din reevaluarea investițiilor imobiliare se contabilizează în următorul mod:

1) surplusul de reevaluare se recunoaște în componența capitalului propriu ca rezerve din reevaluare. Surplusul de reevaluare care compensează reducerea de reevaluare a aceluiași obiect, decontată anterior la cheltuieli, se recunoaște ca venituri curente.

2) reducerea de reevaluare se recunoaște ca cheltuieli curente. În cazul existenței unui surplus de reevaluare pentru același obiect, reducerea se decontează la diminuarea capitalului propriu.

Este de reținut faptul că surplusul de reevaluare se decontează prin transferul direct a sumei totale a surplusului la profitul nerepartizat (pierderea neacoperită) la ieșirea obiectului reevaluat. Nici o parte din surplusul de reevaluare nu poate fi distribuită direct sau indirect (de exemplu, pentru plata dividendelor, majorarea capitalului social, constituirea rezervelor, acoperirea pierderilor anilor precedenți).

Totodată că în cazul derecunoașterii parțiale a terenurilor și clădirilor anterior reevaluate, diferența din reevaluare aferentă părții derecunoscute se consideră surplus de reevaluare corespunzător valorii contabile a terenurilor sau a clădirilor ieșite.

Prin derogare de la cerințele pct.18¹ din SNC „INC”, entitatea poate reevalua obiectele de imobilizări complet amortizate separat de clasa din care acestea fac parte, cu stabilirea acestora unei noi valori și a unei noi durate de utilizare corespunzătoare perioadei estimate rămase de utilizare (Standardul Național de Contabilitate, 2013).

Entitățile care aplică IFRS, potrivit IAS 40 aplică următoarele 2 modele de evaluare ulterioară:

- modelul bazat pe valoarea justă;
- modelul bazat pe cost.

În conformitate cu primul model, o entitate nu contabilizează din nou activele sau datoriile recunoscute ca active sau datorii separate. Spre exemplu, echipamente precum ascensoarele și sistemele de aer condiționat fac adesea parte integrantă dintr-o clădire și, prin urmare, sunt în general incluse în valoarea justă a investițiilor imobiliare și nu sunt recunoscute separat în cadrul imobilizărilor corporale.

Trebuie remarcat faptul că modelul valorii juste a fost prevăzut anterior în SNC „Investiții imobiliare”, care permitea ca investițiile imobiliare să nu fie amortizate, dar, după cum s-a menționat mai sus, din 2020 în Republica Moldova acest standard nu mai este în vigoare.

Entitățile care aplică SNC, evaluarea ulterioară de la acea dată se efectuează în conformitate cu metodele prevăzute pentru imobilizările corporale imobilizate în modul descris mai sus.

În practică, pot exista situații în care bunurile imobile sunt transferate în/din investițiile imobiliare. În cazul în care au loc astfel de tranzacții, trebuie luate în considerare dispozițiile de la punctele 67 – 67 din standard.

Dat fiind că SNC „INC” nu prevede anumite cerințe privind documentarea tranzacțiilor de transfer al investițiilor imobiliare, o entitate le poate elabora în mod independent. De

exemplu, conducerea entității poate emite un ordin (instrucțiune etc.) de transfer al investițiilor imobiliare către o altă categorie sau viceversa.

Transferul unei proprietăți imobiliare în/din categoria investițiilor imobiliare depinde de scopul utilizării ulterioare a activului.

Tabelul 1 Particularități ale contabilizării transferului de proprietăți imobiliare în categoria investițiilor imobiliare

№	Destinația utilizării ulterioare	Tratamentul contabil
1	Încetării utilizării de către posesor a imobilizărilor corporale și deținerea acestora în continuare cu scopul creșterii valorii sau transmiterii în leasing operațional	Transferul imobilizărilor corporale în categoria investițiilor imobiliare
2	Transmiterii în leasing operațional a proprietăților imobiliare destinate vânzării	Transferul din categoria stocurilor în categoria investițiilor imobiliare
3	Începerii utilizării (în scopuri comerciale, administrative, de producție etc.) de către posesor a investițiilor imobiliare	Transferul din categoria investițiilor imobiliare în categoria imobilizărilor corporale
4	Finalizării procesului de pregătire (amenajare, reconstruire etc.) a investițiilor imobiliare pentru vânzare	Transferul din categoria investițiilor imobiliare în categoria stocurilor

Sursa: elaborat de autori în baza SNC „INC”

În cazul transferului proprietății imobiliare în/din categoria/și investiții imobiliare sunt posibile 2 opțiuni:

1. costul de intrare a imobilizărilor corporale se consideră valoarea contabilă a investițiilor imobiliare transferate. Concomitent se decontează amortizarea acumulată și pierderile din deprecierea investițiilor imobiliare transferate;

2. conform politicilor contabile, transferul proprietăților imobiliare în/din categoria investițiilor imobiliare poate fi efectuat la costul de intrare sau altă valoare, care substituie acest cost. În acest caz amortizarea/pierderile din deprecierea proprietăților imobiliare se contabilizează respectiv ca diminuare a amortizării/pierderilor din deprecierea obiectului transferat și majorare a amortizării/pierderilor din deprecierea a imobilizărilor în componența cărora obiectul a fost transferat.

Opțiunea aleasă de contabilizare a transferului de proprietăți imobiliare în/din categoria investițiilor imobiliare trebuie specificată în politicile contabile.

Exemplul 2. Entitatea „Alfa” SA deține un depozit care este utilizat pentru depozitarea materialelor. Costul inițial este de 975.000 lei, iar valoarea amortizării acumulate este de 405 000 lei.

În aprilie 202N, entitatea a decis să transfere depozitul în temeiul unui contract de leasing operațional pentru o perioadă de 5 ani. În conformitate cu politicile contabile ale entității „Alfa” SA, se efectuează transferul proprietății imobiliare în/din categoria investițiilor imobiliare:

- opțiunea 1 – la valoarea contabilă;
- opțiunea 2 – la costul de intrare.

După cum se observă din exemplu, atât în cadrul primei opțiuni, cât și în cadrul celei de-a doua opțiuni, valoarea contabilă a depozitului transferat în regim de leasing operațional constituie la 570 000 lei. În același timp, în cadrul primei opțiuni se pierde valoarea amortizării acumulate înainte de transfer, comparativ cu a doua opțiune în care atât costul de intrare, cât și valoarea amortizării acumulate se păstrează, dar se transferă în conturile aferente investițiilor imobiliare. Prin urmare, a doua abordare, în opinia noastră, este mai optimă, deoarece permite recunoașterea costului unui obiect din momentul recunoașterii sale.

În același timp, observăm că, în conformitate cu punctul 67⁸ din SNC „INC”, dacă o entitate începe procesul de reamenajare a unei investiții imobiliare existente, în scopul utilizării viitoare ca investiție imobiliară, atunci proprietatea imobiliară rămâne investiție imobiliară și nu este reclasificată drept imobilizare corporală în cursul reamenajării.

În anumite cazuri, o entitate poate decide să cedeze investițiile imobiliare. Constituirea provizionului pentru costurile semnificative care se așteaptă la ieșirea investițiilor imobiliare se contabilizează în conformitate cu SNC „Capital propriu și datorii” și politicile contabile ale entității. Costurile suportate efectiv la ieșirea imobilizării corporale se decontează pe seama provizionului constituit. Suma provizionului constituit în plus se decontează la venituri curente. Totodată costurile efective care depășesc provizionul constituit se înregistrează ca cheltuieli curente.

Activele utilizabile (fier vechi, piese de schimb, materiale de construcție etc.) obținute la lichidarea obiectului de imobilizări corporale se evaluează la valoarea justă și se înregistrează ca majorare a stocurilor și diminuare a imobilizărilor corporale în limita valorii reziduale a obiectului. Totodată dacă:

- valoarea realizabilă netă a activelor utilizabile intrate efectiv depășește valoarea reziduală, diferența se va trece la venituri curente;
- valoarea activelor utilizabile înregistrate la intrări este mai mică decât valoarea reziduală, diferența trebuie reflectată ca cheltuieli curente.

Potrivit pct. 53¹ din SNC „INC”, în cazul în care entitatea decide ca o imobilizare corporală să fie înstrăinată (vândută, transmisă ca cotă în capitalul social al altei entități etc.) fără o pregătire prealabilă, atunci ea continuă să recunoască acest obiect ca imobilizare corporală până la ieșirea acestuia.

Dacă entitatea decide ca o imobilizare corporală să fie înstrăinată, aceasta poate fi transferată în componenta stocurilor doar în cazul în care este supusă unor pregătiri (reamenajării, reutilării, reconstruirii etc.) pentru vânzare. Transferul se efectuează la valoarea contabilă a obiectului de imobilizări corporale la data finalizării lucrărilor de pregătire a acestuia pentru vânzare.

Luând în considerare normele de mai sus ale standardului, observăm că, dacă entitatea decide să înstrăineze investițiile imobiliare fără pregătire prealabilă, atunci procedura de recunoaștere a acestor tranzacții va fi identică cu înstrăinarea imobilizărilor corporale imobilizate. În cazul prezenței cheltuielilor de pregătire pentru vânzare subiectul poate transfera obiectul în structura stocurilor, atunci rezultatul vânzării va fi reflectat identic cu realizarea mărfurilor (la conturile 611, 711).

Atunci când un element este transferat din stocuri în componența imobilizărilor corporale imobilizate, costul inițial al unui activ imobilizat îl reprezintă valoarea contabilă a stocurilor determinată în conformitate cu SNC „Stocuri”, inclusiv costurile direct atribuibile, dacă este cazul.

Unele aspecte cu referire la alegerea unei proprietăți pentru investiții imobiliare fapt ce necesită timp și cercetare. Astfel, trebuie de identificat o proprietate care să valoreze mai mult în circumstanțele actuale decât prețul cerut.

Un investitor imobiliar cu experiență va avea succes, pentru că nu alege la întâmplare în ce să investească. Decizia de achiziție determină randamentul pe termen lung, deci trebuie efectuat cu precauție.

Pentru a alege investiția imobiliară potrivită se necesită cunoașterea pieței și de a folosi aceste cunoștințe pentru a distinge între ofertele oferite. Se necesită consultarea celor mai recente analize ale pieței imobiliare pentru a obține o imagine realistă a prețurilor actuale. Pe baza

datelor colectate se calculează prețul mediu pe metru pătrat pentru tipul de proprietate. Apoi, identifică proprietățile care au caracteristici favorabile și un preț pe metru pătrat mai mic decât media.

Acest proces va permite de a identifica cele mai bune oferte și de a face investiții imobiliare inteligente și profitabile.

Cel mai mare risc este că nu se poate construi un portofoliu de proprietăți imobiliare bine diversificat, deoarece fiecare proprietate reprezintă o investiție majoră.

În cazul investițiilor în acțiuni, se poate diversifica ușor portofoliul cumpărând acțiuni din diferite companii și sectoare.

Există și riscul ca investițiile imobiliare să ocupe o parte prea mare din portofoliu. Dacă apar probleme cu proprietatea sau cu zona respectivă, randamentul investiției poate fi semnificativ diminuat. De exemplu, trebuie analizat dacă în apropiere nu se va construi un depozit de deșeuri și alți factori relevanți (<https://bazadecunostinte.ro/ghid-de-investitii-imobiliar>).

Concluzii

În contextul celor prezentate, investițiile imobiliare se deosebesc esențial de proprietățile imobiliare utilizate de posesor, având un tratament contabil diferit. Astfel, metodologia de contabilizare a investițiilor imobiliare are particularități specifice pentru entitățile care aplică SNC sau IFRS. Entitățile care aplică IFRS pot aplica metoda de evaluare ulterioară a investițiilor imobiliare bazată pe valoarea justă care este mai simplă în aplicare dat fiind faptul că nu presupune calculul amortizării și deprecierei acestora. Totodată apare dificultatea în determinarea valorii juste pe o piață activă pentru fiecare dată de raportare. Pentru excluderea neclarităților ce pot apărea entitățile se pot conduce de prevederile IFRS 13 „Valoarea justă”.

Metoda bazată pe cost este prevăzută de către SNC „INC” și este cea mai aplicabilă în practică deoarece se bazează pe datele istorice din contabilitate însă este mai puțin relevantă în procesul de luare a deciziilor pentru utilizatorii de informații. Metoda dată necesită determinarea duratei de exploatare a clădirii, a valorii reziduale, calcularea amortizării acesteia, testarea la depreciere la data raportării, precum și aplicarea modelului reevaluării, după caz.

Totodată reieșind din faptul că pentru utilizatorii de informații este foarte important ca informațiile prezentate în situațiile financiare să fie cât mai utile și reale, entitatea urmează să țină cont de aceste aspecte și să aplice în acest scop cea mai relevantă metodă.

Bibliografie

1. bazadecunostinte.ro. *Ghid pentru investiții imobiliare: cum să investești cu succes*. Disponibil online: <https://bazadecunostinte.ro/ghid-de-investitii-imobiliare>.
2. Brînzilă, L. (2015). *Contabilitatea investițiilor imobiliare*. Rezumatul tezei de doctor în științe economice. Chișinău: Academia de Studii Economice a Moldovei (ASEM). Disponibil online: http://www.cnaa.md/files/theses/2015/23120/brinzila_liuba_abstract.pdf.
3. Gîrbină, M., Bunea, Ș. (2008). *Sinteze, studii de caz și teste grilă privind aplicarea IAS (revizuite) – IFRS*. București: Editura CECCAR.
4. Legea Nr. 287 din 15.12.2017 contabilității și raportării financiare. Republica Moldova. Disponibil online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143282&lang=ro [Accesat la 23 aprilie 2025].
5. Legea Nr. 81-XV din 18.03.2004 cu privire la investițiile în activitatea de întreprinzător. Republica Moldova. Disponibil online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137659&lang=ro.
6. Nederița, A. (2016). Erorile tipice aferente aplicării SNC „Investiții imobiliare” și modul de corectare a acestora. *Contabilitate și audit*, Nr. 6, pp. 9-16.

7. Standardul Internațional de Contabilitate IAS 40 *Investiții imobiliare* și Standardul Internațional de Raportare Financiară IFRS 13 *Măsurarea valorii juste*. [Notă: Sursele specifice pentru standardele internaționale pot varia; exemplu pentru IFRS 13 via CECCAR: <http://ceccar.ro/ro/wp-content/uploads/2013/03/IFRS-13.pdf>].
8. Standardul Național de Contabilitate „Imobilizări necorporale și corporale”. Aprobă prin Ordinul Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova nr. 118 din 06.08.2013 (cu modificările și completările ulterioare). Disponibil online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131868&lang=ro.
9. Standardul Național de Contabilitate „Politici contabile, modificări ale estimărilor contabile, erori și evenimente ulterioare”. Aprobă prin Ordinul Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova nr. 118 din 06.08.2013 (cu modificările și completările ulterioare). Disponibil online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131868&lang=ro.

SECȚIUNEA 5

Capitolul 26 – MIGRAȚIA FORȚEI DE MUNCĂ: IMPACT ECONOMIC ȘI SOCIAL

Chapter 26 – LABOR MIGRATION: ECONOMIC AND SOCIAL IMPACT

Tatiana BUJOR¹

Abstract

Labor migration is a complex phenomenon of significant global importance, profoundly influencing both origin and destination countries. In the context of globalization and rapid economic changes, labor migration presents challenges and opportunities for labor markets and involved societies.

The main objective of this paper is to provide a comprehensive understanding of the phenomenon and to propose effective solutions for managing labor migration for the benefit of all parties involved.

The results show that migration is driven by economic disparities, conflicts, climate changes, migration networks, and other factors. The phenomenon has varied effects: positive, by filling labor market gaps and increasing remittances, and negative, by causing a shortage of skilled personnel and pressures on social systems.

The study emphasizes the need for a balanced and integrated approach focused on international cooperation, protection of migrants' rights, and facilitating the mobility of skilled workers.

Thus, efficient management of migration can bring significant benefits to the economies involved and contribute to sustainable social and economic development.

Keywords: migration, economy, labor force, policies, benefits

JEL: F22, J61, O15

Introducere

În contextul globalizării și al schimbărilor economice rapide, migrația forței de muncă aduce provocări și oportunități pentru piețele muncii și societățile implicate. Creșterea diferențelor sociale și economice între țări a făcut ca sute de milioane de oameni să migreze peste granițe. Întrucât emigrarea a devenit o modalitate de creștere a nivelului de trai în țările mai puțin dezvoltate, forța de muncă străină este în prezent mai frecvent atestată în țările mai dezvoltate. Organizația Națiunilor Unite estimează că în prezent există mai mult de 258 de milioane de migranți în lume. Se estimează că muncitorii migranți sunt mai mult de 150 de milioane. Potrivit Băncii Mondiale, în 2016, migranții au trimis mai mult de 429 de miliarde de dolari SUA în țările lor de origine, de trei ori suma ajutorului oficial pentru dezvoltare oferit acestor țări în curs de dezvoltare în acel an. Suma totală a remitențelor a depășit 600 de miliarde de dolari SUA. Aceste statistici confirmă că procesele sociale globale de astăzi sunt greu de imaginat fără migrația internațională. Indiferent de tipul lor, migrațiile sunt unul dintre cele mai vechi procese sociale globale care au un impact semnificativ atât în țara de origine, cât și în țările de destinație. Această lucrare explorează motivele care stau la baza migrației, cum ar fi diferențele economice, conflictele și schimbările climatice, și analizează impactul acestora asupra economiilor și comunităților locale. De asemenea, studiul evidențiază importanța unor politici bine formulate și a cooperării internaționale pentru a maximiza beneficiile și a minimiza efectele negative ale migrației. Scopul principal este de a oferi o înțelegere comprehensivă a fenomenului și de a propune soluții eficiente pentru gestionarea migrației forței de muncă în beneficiul tuturor părților implicate.

¹ Conf. univ. dr., Universitatea de Stat din Moldova, tatiana.bujor@usm.md

Material și metodă

Pentru a analiza migrația forței de muncă, am utilizat o combinație de date statistice și literatură de specialitate, concentrându-ne pe aspectele economice, sociale și demografice. Studiul a inclus analiza datelor privind fluxul anual al autorizărilor de emigrare în Republica Moldova, pe grupe de vârstă, mediu de reședință și țara de destinație. Am colectat informații din surse oficiale, precum Agenția Servicii Publice (ASP), Biroul Național de Statistică (BNS) și rapoarte internaționale, pentru a oferi o imagine detaliată a fenomenului migrațional. De asemenea, studiul a implicat o analiză comparativă a politicilor și practicilor de migrație din diverse țări, cu scopul de a identifica soluții eficiente pentru gestionarea migrației forței de muncă.

Rezultate și discuții

În studiul nostru am identificat și analizat multiplele fațete ale migrației forței de muncă, evidențiind atât cauzele principale, cât și impactul economic și social asupra țărilor de origine și de destinație. În acest context am analizat, în detaliu, cauzele care determină migrația, influențele pozitive și negative asupra economiilor și comunităților implicate, precum și măsurile necesare pentru a gestiona eficient acest fenomen complex. În plus, am prezentat analiza datelor statistice, privind tendințele migraționale în Republica Moldova, oferind astfel o înțelegere mai profundă a dinamicii locale și a implicațiilor sale.

Privind din diferite aspecte, cauzele migrației forței de muncă pot fi variate:

1. **Diferențe economice** Disparitățile salariale și oportunitățile de angajare între țări pot determina persoanele să caute locuri de muncă mai bine remunerate în străinătate
2. **Conflicte și instabilitate** Conflictele armate, instabilitatea politică și persecuțiile pot forța oamenii să-și părăsească țările de origine.
3. **Schimbări climatice** Dezastrele naturale și degradarea mediului pot eroda condițiile de trai și pot determina migrația.
4. **Rețele de migrare** Legăturile sociale și comunitare pot facilita și încuraja migrația forței de muncă.

Migrația forței de muncă influențează în mod divers economiile țărilor implicate, având atât efecte pozitive, cât și negative. Pe de o parte, aceasta poate contribui la eliminarea dezechilibrelor dintre cererea și oferta de muncă, diminuând nivelul șomajului și aducând noi experiențe de muncă, noi idei tehnologice specifice țărilor avansate. Pe de altă parte însă, fenomenul migrației/mobilității internaționale a forței de muncă poate duce și la apariția unui deficit pe piața forței de muncă, în situația în care condițiile de muncă oferite sunt neatractive și există diferențe salariale față de cele din țările de destinație, fapt ce descurajează participarea pe piața muncii autohtone și favorizează formarea comportamentului și a culturii migratorii. O analiză a acestor aspecte este extrem de importantă atunci când sunt căutate soluții menite să schimbe situația existentă de pe piața forței de muncă într-o direcție pozitivă orientată spre valorificare și dezvoltare². Așadar, o evaluare echilibrată a acestor efecte complexe este esențială pentru a putea formula politici adecvate.

Studiile sociale și economice sugerează că migrația forței de muncă exercită unele efecte specifice asupra capitalului uman al țărilor de origine (Tabelul 1).

² Homițchi N., Cazacu V. (2020) – Migrația forței de muncă și consecințele ei asupra țărilor de origine și a țărilor-gazdă. *Revistă științifico-practică nr. 2*, Academia de Administrare Publică.

Tabelul 1. Efectele migrației forței de muncă asupra capitalului uman al țărilor de origine

Efecte Pozitive:	Efecte Negative:
Acoperirea golurilor din piața muncii.	Pierderea forței de muncă calificate, exod de creiere, contribuție redusă a celor care rămân.
Creșterea productivității și competitivității în sectoarele afectate de lipsa de personal.	Standarde de educație mai scăzute pentru migranți și copiii acestora.
Stimularea investițiilor și a dezvoltării economice prin remitențe (banii trimiși de migranți pot contribui la dezvoltarea economică a țărilor de origine, iar migranții pot aduce cunoștințe și abilități noi în țările de destinație).	Dezvoltarea mentalităților de dependență, scăderi în inițiativa privată.
Reducerea sărăciei.	

Sursa: elaborat de autor în baza literaturii de specialitate

Analizând aceste efecte, o atenție deosebită ar trebui acordată exodului de creiere, ca efect atât al emigrării temporare, cât și al celei permanente. Cât de dăunătoare este pierderea forței de muncă calificate și profesionale pentru o țară de origine depinde de nivelul general de dezvoltare și de starea economiei acesteia. De exemplu, relocarea oamenilor de știință din Statele Unite ale Americii în alte țări nu are un efect semnificativ asupra științei din SUA. Golurile create sunt rapid umplute de oamenii de știință care vin în Statele Unite ale Americii din țări din întreaga lume în fiecare an, rezultând o rotație a cercetătorilor mai degrabă decât un exod de creiere³.

Fenomenul migrațional are și implicații semnificative la nivel social. În țările de origine, plecarea lucrătorilor poate duce la destrămarea familiilor și a comunităților, rezultând o serie de probleme sociale, precum îngrijirea copiilor, îmbătrânirea populației și riscul de excluziune socială. În țările de destinație, integrarea migranților poate reprezenta o provocare, generând posibile tensiuni interculturale și probleme de incluziune. Există, de asemenea, riscul exploatarei muncitorilor migranți și al traficului de persoane. O abordare holistică și echilibrată este necesară pentru a maximiza beneficiile sociale și a minimiza riscurile.

Gestionarea migrației este un proces complex care implică și numeroase provocări. Aceste provocări variază, de la aspecte economice și sociale la cele legale și de securitate, și anume:

- **Politici migratorii**, care constau în dezvoltarea și implementarea unor politici migratorii echilibrate, flexibile și adaptate la realitățile pieței muncii.
- **Cooperare internațională**, ce vizează coordonarea și colaborarea între țările de origine, de tranzit și de destinație pentru a gestiona eficient fluxurile migratorii.
- **Integrare socială**, ce contribuie la facilitarea integrării migranților pe piața muncii și în societate, combaterea discriminării și promovarea incluziunii.

Pentru a aborda provocările și a valorifica oportunitățile generate de migrația forței de muncă, sunt necesare politici și măsuri la nivel național și internațional. Acestea pot include facilitarea mobilității lucrătorilor calificați, investirea în programe de formare și reintegrare a migranților, consolidarea cooperării între țările de origine și de destinație, precum și protecția drepturilor și a condițiilor de muncă decente ale muncitorilor migranți. O abordare integrată, bazată pe respectarea drepturilor omului, vizând beneficiile reciproce este esențială pentru o gestionare eficientă a migrației forței de muncă.

³ Grebeniyk A., Aleshkovski I., Maksimova A. (2021), The impact of labor migration on human capital development. *Migr. Inter.*, vol. 12, Tijuana ene./dic., Epub 24-Ene-2022, ISSN 2594-0279 *versión impresa* ISSN 1665-8906.

În acest context, **facilitarea mobilității lucrătorilor calificați** poate fi realizată prin politici de atragere și retenție a talentelor și un **cadru juridic adecvat**, o legislație și reglementări care să protejeze drepturile migranților și să asigure o migrație ordonată.

Investiții în formare și reintegrare și anume: investiții în educație, formare profesională și recunoașterea calificărilor migranților, precum și diverse programe de dezvoltare a competențelor și reintegrare a migranților.

Cooperare între țări de origine și destinație, prin acțiuni concertate și schimbul de bune practici.

Parteneriate publice-private prin colaborarea între guverne, angajatori și parteneri sociali pentru a gestiona eficient migrația forței de muncă.

Monitorizare și evaluare prin colectarea de date și analize pentru a informa și îmbunătăți politicile de gestionare a migrației. Rolul instituțiilor și al partenerilor sociali în gestionarea migrației este unul foarte semnificativ și anume, guvernele elaborează și implementează politici de migrație, asigură cadrul legal și instituțional; partenerii sociali, precum sindicatele și organizațiile patronale, joacă un rol-cheie în protejarea drepturilor și condițiilor de muncă ale migranților; societatea civilă, ONG-urile și alte organizații pot contribui la integrarea și incluziunea socială a migranților.

În acest sens există numeroase exemple relevante la nivel internațional privind gestionarea migrației forței de muncă. Țări precum Canada, Australia și Noua Zeelandă sunt recunoscute pentru politicile inovatoare de atragere și integrare a muncitorilor calificați migranți. Uniunea Europeană promovează libertatea de circulație a lucrătorilor în cadrul spațiului comunitar, dar se confruntă și cu provocări legate de disparități regionale și integrare. Alte state, precum Filipine și India, beneficiază semnificativ de remitențele trimise de cetățenii lor care lucrează în străinătate. Studiile de caz pot oferi lecții prețioase pentru elaborarea unor politici eficiente în domeniul migrației forței de muncă, precum în:

- Canada, prin politici inovatoare de atragere și integrare a muncitorilor calificați;
- Uniunea Europeană, prin provocări privind disparități regionale și integrare;
- Filipine, prin beneficii din remitențele muncitorilor migranți.

Tabelul 2. Numărul anual de persoane care au obținut autorizația de emigrare după grupe de vârstă, mediul de reședință anterior și țara de destinație a emigrantului

Total au emigrat	2020	2021	2022
Inclusiv grupa de vârstă, ani	1625	2297	3271
0-19	366	662	962
20-39	649	989	1398
40-59	451	501	652
60-79	152	133	252
80 și peste	7	12	7
Au emigrat din:			
Mediul Urban	1084	1603	2289
Mediul Rural	541	694	982
Au emigrat în:			
Federația Rusă	847	831	1043
SUA	119	213	635
Italia	17	445	517
Germania	250	297	358
Ucraina	102	122	210
Israel	82	89	109
Republica Belarus	41	34	98
Austria	28	40	51
Turcia	23	34	28

Total au emigrat	2020	2021	2022
Alte țări	116	192	222

Sursa: elaborat de autor în baza datelor Agenției Servicii Publice

În Republica Moldova, datele privind fluxul anual al autorizării de emigrare pe grupe de vârstă relevă că emigrează preponderent persoane tinere și cele cu vârstă aptă de muncă. Din totalul numărului de emigrări autorizate, în anul 2022, analogic anilor anteriori, cea mai mare pondere a fost înregistrată pentru populația din grupa de vârstă de 20-39 ani (43%), urmată de persoanele din grupa de vârstă 0-19 ani (29%). Preponderent emigrează autorizat populația din mediul urban, numărul acestora în anul 2022, fiind de 2,3 ori mai mare (2 289 persoane) față de numărul celor din mediul rural (982 persoane), menținându-se tendințele anilor anteriori (Tabelul 2 și Tabelul 3).

Tabelul 3. Indicatori relativi privind emigrarea autorizată a cetățenilor

Republicii Moldova, în %			
Anii	2020	2021	2022
Rata de creștere a emigrărilor autorizate ale cetățenilor Republicii Moldova	40,2	141,4	140,1
Decalajul de gen al emigrării autorizate a cetățenilor Republicii Moldova (femei-bărbați)	119,3	106,6	102,2
Proporția relativă a emigranților din mediul rural versus urban	50,0	43,3	42,9

Sursa: elaborat de autor în baza datelor Agenției Servicii Publice

Analiza datelor privind țara de destinație a persoanelor care au emigrat autorizat în anul 2022 denotă că, 32% și-au ales noul domiciliu în Federația Rusă (52% – în anul 2020), 19,4% – în SUA (7,3% – în 2020), 15,8% – în Italia (1% în 2020), 11% – în Germania (15,4% în 2020), câte cca 6% și 3% în Ucraina și Israel (Tabelul 2).

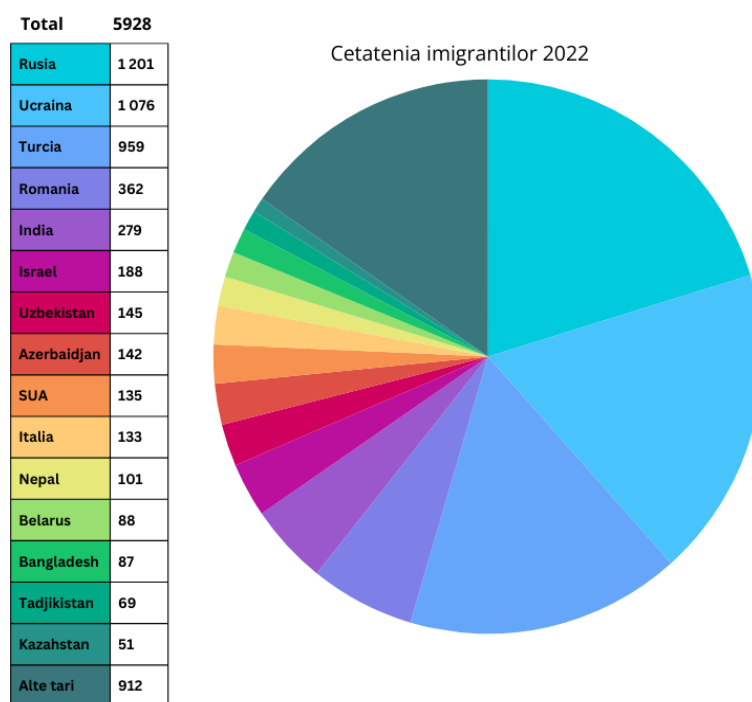

Fig. 1. Cetățenia imigranților

Sursa: elaborat de autor

Începând cu anul 1993 și până în prezent, numărul imigranților în țara noastră este în general în creștere, fiind însă mult mai modest față de cel al emigranților. Procesele migratorii au cunoscut o schimbare de dinamică în ultimii ani, înregistrând o creștere a numărului de imigrări și o reducere semnificativă a emigrărilor, cauzată de apropierea de hotarele Uniunii Europene și de eventualitatea liberalizării regimului de circulație cu țările UE pe fundalul unui regim de circulație liber pentru cetățenii Republicii Moldova în spațiul CSI. Fluxurile de imigrare către Republica Moldova sunt foarte dispersate ca țări de proveniență, în anii 2013–2022 fiind înregistrate persoane imigrate din peste 100 de state. Principalele țări din care provin imigranții sunt Israel, România, Ucraina, Turcia și Federația Rusă, din aceste țări provenind peste 60 la sută din numărul total al imigranților.

Statisticile oficiale cu privire la scopul sosirii în Republica Moldova evidențiază trei motive de bază ale imigrației. Primele poziții din cazurile de imigrație, din perioada 2013–2022, revin imigrației de familie și imigrației în scop de muncă, apoi urmează imigrația în scop de studii.

Scopul sosirii variază în funcție de țara de proveniență. Dacă ne referim la primele cinci țări, imigrația din Israel este aproape în totalitate în scop de studii, din România și Turcia, o mare parte a imigranților au venit în scop de muncă, pe când imigrația din Rusia și Ucraina este preponderent una de reunificare a familiei.

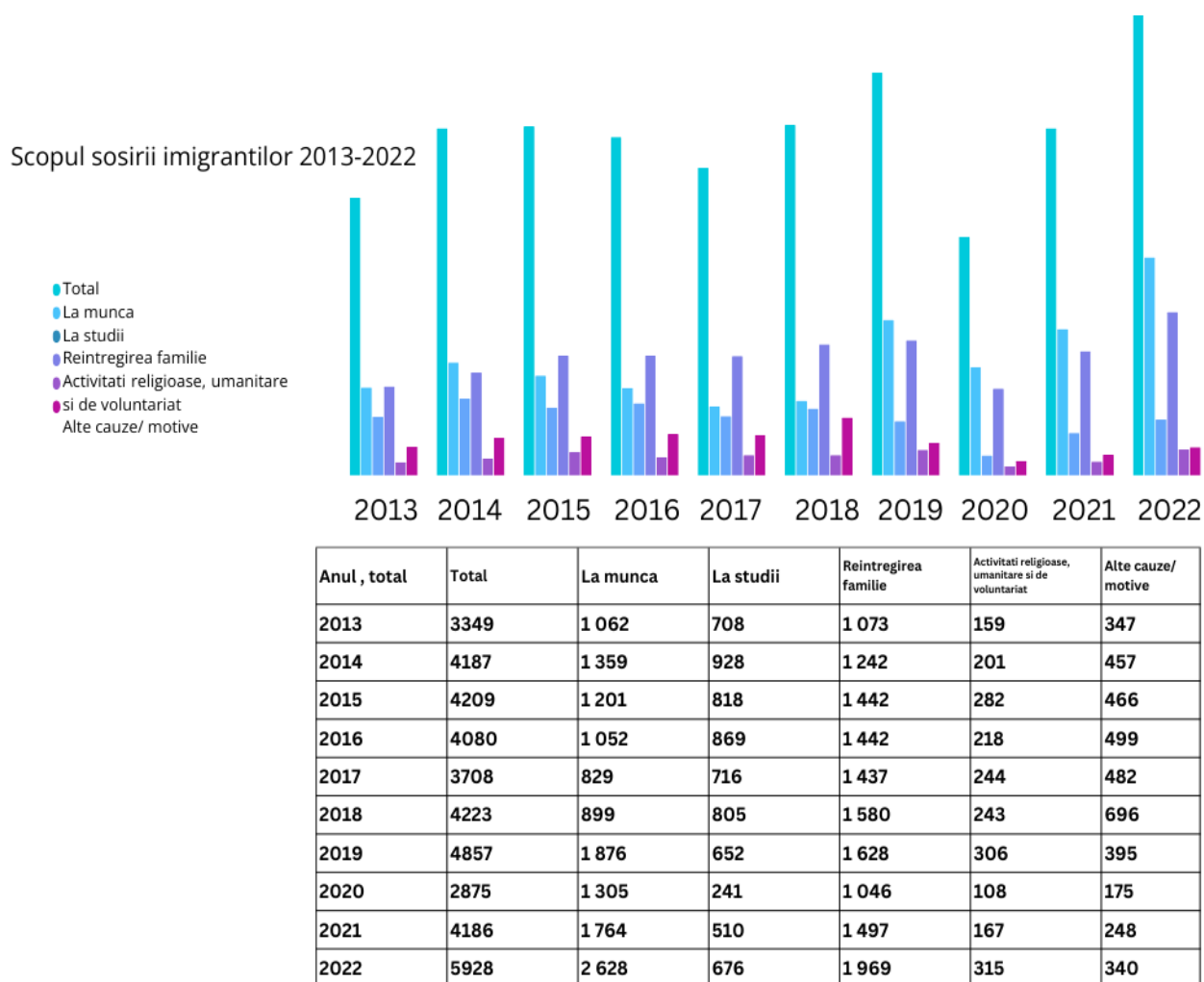

Fig. 2. Scopul sosirii imigranților
Sursa: elaborat de autor

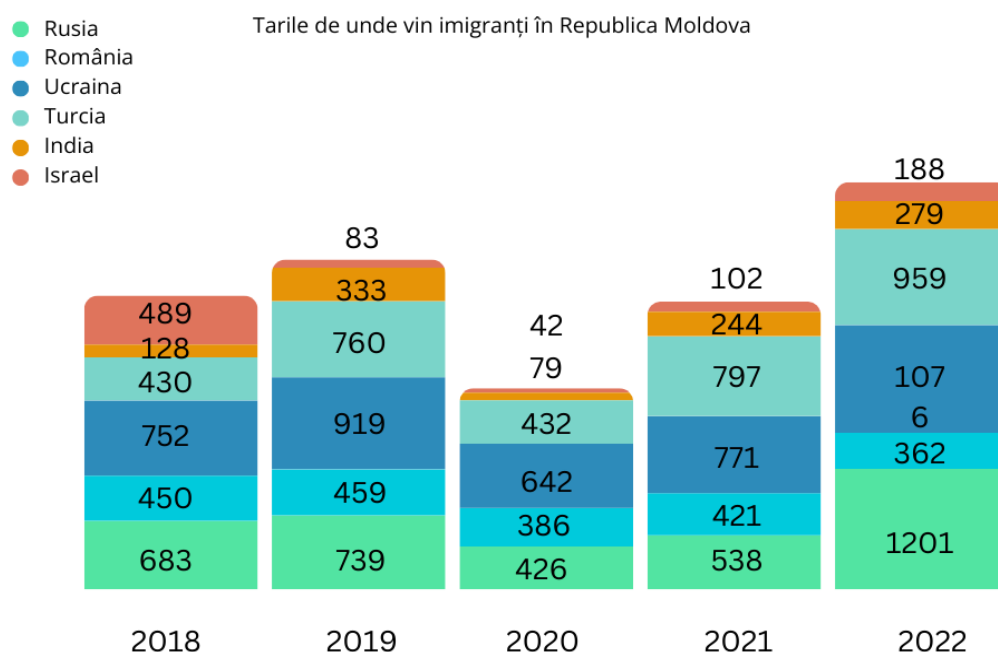

Fig. 3. Țările emitente ale emigranților
Sursa: elaborat de autor

Fluxurile migratorii au influențat în mod substanțial aspectele demografice ale Republicii Moldova. Datele arată că, numărul imigranților a crescut semnificativ, în special din țări precum România, Ucraina și Rusia. Aceste tendințe au dus la o diversificare a compoziției etnice și culturale a populației, îmbogățind peisajul social al țării. Totodată, imigranții contribuie la îmbătrânirea demografică, datorită ratei de natalitate mai scăzute în comparație cu populația locală.

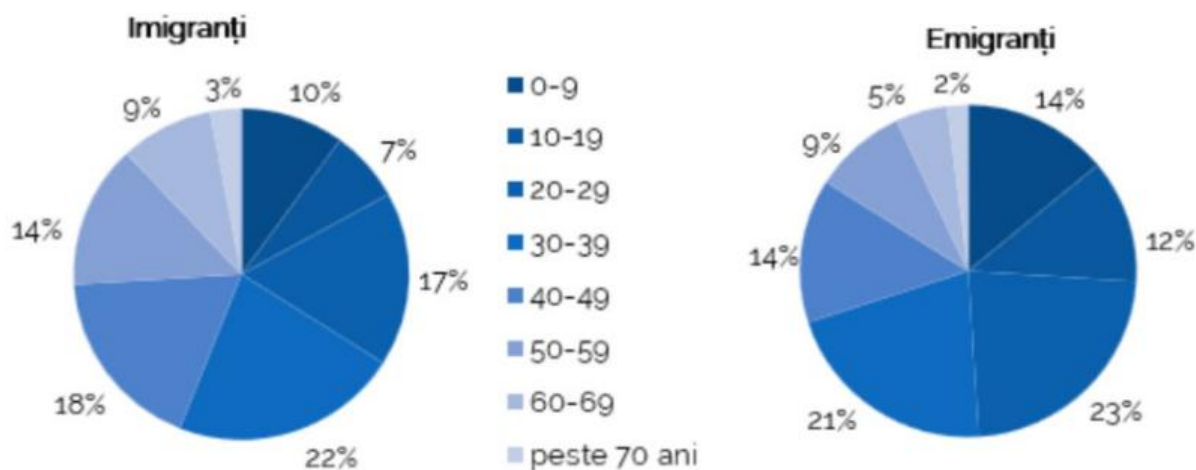

Fig. 4. Distribuția emigranților pe grupe de vârstă
Sursa: elaborat de autor

Analizând datele din diagrama de mai sus, constatăm că majoritatea imigranților fac parte din grupa de vârstă 30-39 ani (22%), urmată de grupa de vârstă 20-29 ani (17%), iar cele mai mici procente se regăsesc în grupele de vârstă 10-19 ani (7%) și peste 70 ani (3%). Majoritatea

emigranților sunt în grupa de vârstă 30-39 ani (23%), urmată de grupa de vârstă 40-49 ani (21%), iar cele mai mici procente se regăsesc în grupele de vârstă 10-19 ani (2%) și 0-9 ani (5%).

Atât la imigranți, cât și la emigranți, grupele de vârstă predominante sunt 30-39 ani și 20-29 ani, dar la emigranți există un procent mai mare în grupa de vârstă 30-39 ani. Procentul de persoane în vârstă (peste 70 ani) este mai mare la emigranți (12%) comparativ cu imigranți (3%). Grupul de vârstă 10-19 ani reprezintă un procent foarte mic în rândul emigranților (2%), în timp ce la imigranți este de 7%.

Această distribuție sugerează că populația activă (în special cea din grupa 30-39 ani) este cea mai mobilă, fie că este vorba de imigrare sau emigrare. În plus, se observă o tendință mai mare a vârstnicilor să emigreze decât să imigreze ⁴.

În final, pentru a valorifica oportunitățile și a aborda provocările, constatăm că este nevoie de o abordare integrată, bazată pe facilitarea mobilității lucrătorilor calificați, investirea în programe de formare și reintegrare, consolidarea parteneriatului între țări și protecția drepturilor muncitorilor migranți.

Concluzii

1. Migrația forței de muncă are un impact economic complex, influențând atât țările de origine, cât și cele de destinație. Remitențele trimise de migranți pot stimula economiile țărilor de origine, în timp ce imigrația poate acoperi deficitul de forță de muncă în țările de destinație.

2. Plecarea lucrătorilor calificați poate duce la „scurgerea de creiere”, afectând anumite sectoare economice în țările de origine. Integrarea migranților poate crea tensiuni interculturale și provocări de incluziune în țările de destinație.

3. Principalele motive pentru migrație includ disparitățile economice, conflictele și instabilitatea politică, schimbările climatice etc. Migrația este adesea facilitată de legături comunitare și familiale.

4. Dezvoltarea și implementarea unor politici migratorii flexibile și echilibrate este esențială pentru gestionarea eficientă a migrației, cooperarea internațională și protecția drepturilor muncitorilor migranți fiind esențiale pentru gestionarea fluxurilor migratorii.

5. Țări precum Canada, Australia și Noua Zeelandă au politici eficiente de atragere și integrare a muncitorilor calificați.

6. Uniunea Europeană promovează libertatea de circulație a lucrătorilor, dar se confruntă cu provocări legate de disparități regionale și integrare.

7. În Moldova, majoritatea emigranților sunt tineri și provin din mediul urban, iar principalele destinații de emigrare sunt Federația Rusă, SUA, Italia și Germania.

8. Numărul imigranților în Moldova este în creștere, cu imigranți veniți din țări precum Israel, România, Ucraina, Turcia și Federația Rusă.

9. O abordare comprehensivă și echilibrată, bazată pe respectarea drepturilor omului și beneficiile reciproce, este esențială pentru a maximiza avantajele și a minimiza riscurile migrației forței de muncă.

Bibliografie

1. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova (BNS). (2021). Migrația forței de muncă în Republica Moldova, anii 2019-2020. Disponibil online: https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/migratia/Migratia_FM.pdf

⁴ https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/migratia/Migratia_FM.pdf

2. Grebeniyk, A., Aleshkovski, I., & Maksimova, A. (2021). The impact of labor migration on human capital development. *Migración Internacional*, 12. Publicat online 24 ianuarie 2022. [Notă: ISSN: 2594-0279 (online), 1665-8906 (print)].
3. Homițchi, N., & Cazacu, V. (2020). Migrația forței de muncă și consecințele ei asupra țărilor de origine și a țărilor-gazdă. *Administrarea Publică (Revistă științifico-practică)*, Nr. 2. Academia de Administrare Publică.
4. Toartă, V. (2018). Migrația forței de muncă și impactul asupra pieței muncii din Republica Moldova. Notă Analitică. Chișinău.
5. World Bank. (2018). Migration and Remittances: Recent Developments and Outlook. World Bank Open Knowledge Repository. Disponibil online: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/30280>

Capitolul 27 – EVOLUȚIA ȘI VIITORUL PIETEI LOGISTICII VERZI: TENDINȚE ȘI SOLUȚII SUSTENABILE

Chapter 27 – EVOLUTION AND FUTURE OF THE GREEN LOGISTICS MARKET: TRENDS AND SUSTAINABLE SOLUTIONS

Elena CARP¹

Abstract

In the context of the significant impact of the logistics industry on the global environment, there is a growing need for sustainable and flexible solutions. The research is based on an investigation of the market dimension of green logistics, where green logistics plays a key role in the development of environmentally friendly supply chains, offering innovative measures to reduce the environmental footprint. This involves optimizing processes through green technologies, reducing carbon emissions and consumption of natural resources, diversifying offers, developing new digital services and encouraging collaboration between different industry players. The aim of the paper is to analyze the dimensions of the green logistics market, its trends by looking at the obstacles and challenges faced by companies in adopting sustainable practices, as well as effective solutions for balancing economic, environmental and social priorities. We find that amid growing global interest in protecting the environment and technological innovations that support the transition to greener practices, the green logistics market is booming.

Keywords: green logistics, green logistics market, sustainability, green technologies, opportunities, challenges, sustainable practices, environment

JEL: M14, M31, Q01, Q51

Introducere

Ecologizarea sectorului logistic și aplicarea logisticii verzi în afaceri ajută companiile să îndeplinească criteriile de mediu, să crească competitivitatea și să obțină o dezvoltare și o creștere semnificativă și durabilă. Logistica verde este un concept de calcul și aplicare pentru a minimiza impactul asupra mediului al activităților de logistică, care a devenit o tendință inevitabilă. Dacă companiile nu implementează rapid criteriile de ecologizare pentru sector, acestea se vor confrunta cu dificultăți în viitor și pot fi excluse treptat din activități comerciale și de import-export atât la nivel național, cât și internațional. Pentru a promova o logistică verde pentru dezvoltarea deplină și durabilă, este necesar să înțelegem esența și rolul acesteia. Conștientizarea și înțelegerea cerințelor de logistică verde, în special în rândul întreprinderilor mici și mijlocii (IMM-uri), rămân limitate, din acest motiv apare necesitatea de a adapta soluții și abordări de logistică verde pentru fiecare afacere și industrie.

Promovarea logisticii verzi pentru o creștere globală și durabilă nu este doar o cerință specifică a unei anumite țări, dar o tendință globală. Toate companiile trebuie să ia măsuri proactive pentru a-și îmbunătăți competitivitatea și a crea un brand mai puternic în rândul comunităților de afaceri străine, contribuind astfel la o dezvoltare mai durabilă și globală. Companiile interne trebuie să-și intensifice eforturile în inovare, creativitate și transformare digitală și să implementeze în mod activ logistica verde și inteligentă pentru activitățile de import și export.

Așa cum logistica verde implică implementarea unor practici durabile în operațiunile logistice, scopul acesteia a fost și este de a reduce impactul asupra mediului. Aceasta include optimizarea spațiilor de depozitare, reducerea operațiunilor de transport, utilizarea ambalajelor

¹ Dr., Universitatea de Stat a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova, carp.elena16@gmail.com

ecologice și considerarea amprente de mediu pe întregul lanț de aprovizionare. Principalele tipuri de servicii de logistică verde includ servicii cu valoare adăugată, depozitare, distribuție, transport, logistică inversă și ambalare, toate acestea fiind folosite de organizații de diverse dimensiuni din multiple industrii.

Scopul lucrării este orientat spre evidențierea importanței de a analiza dimensiunea pieței logisticii verzi care oferă companiilor condițiile necesare de a-și crea un echilibru între dezvoltarea economică și protecția mediului, răspunzând cerințelor tot mai stringente privind sustenabilitatea și responsabilitatea socială. Analiza pieței logisticii verzi este esențială pentru a înțelege tendințele, provocările și oportunitățile dintr-un sector aflat în plină expansiune. Această analiză permite identificarea principalilor factori care influențează creșterea pieței, precum reglementările de mediu, inovațiile tehnologice și cerințele tot mai mari din partea consumatorilor pentru soluții sustenabile. Prin analiza pieței de logistică verde, companiile pot anticipa schimbările și își pot adapta strategiile pentru a rămâne competitive, contribuind în același timp la reducerea impactului ecologic. De asemenea, evaluarea constantă a pieței logisticii verzi oferă informații valoroase despre performanța inițiativelor ecologice și despre modul în care acestea pot fi îmbunătățite pentru a atinge obiectivele de sustenabilitate. Pentru factorii de decizie, analiza pieței logisticii verzi este importantă în definirea unor politici eficiente care să încurajeze tranziția către practici mai ecologice. Pe termen lung, analiza acestei piețe contribuie la construirea unui sector logistic care echilibrează nevoile economice cu cele de mediu și sociale, oferind soluții viabile și sustenabile pentru o economie verde.

Metodologia cercetării a inclus utilizarea diferitor instrumente și metode tradiționale, incluzând metoda dialectică, metoda analitică, comparația, observația, inducția și deducția, argumentarea și demonstrația logică. Aceste abordări au fost aplicate pentru a asigura o analiză riguroasă și profundă a subiectului studiat, combinând diferite perspective și tehnici pentru a oferi o înțelegere cuprinzătoare și fundamentată a temei de cercetare.

Rezultatele cercetării

Analiza pieței logisticii verzi are o importanță strategică atât pentru companii, cât și pentru factorii de decizie, din mai multe motive:

1. **Identificarea tendințelor de sustenabilitate:** Analiza pieței logisticii verzi ajută la descoperirea tendințelor emergente în sustenabilitate, cum ar fi adoptarea vehiculelor electrice, utilizarea ambalajelor ecologice și optimizarea rutelor de transport. Aceste tendințe influențează strategiile pe termen lung ale companiilor, ghidându-le spre practici mai ecologice.
2. **Creșterea competitivității:** Prin înțelegerea cerințelor pieței și a nevoilor clienților pentru soluții mai ecologice, companiile își pot ajusta ofertele pentru a se diferenția de concurență. Logistica verde poate deveni un avantaj competitiv într-o piață în care sustenabilitatea este din ce în ce mai valorizată.
3. **Reducerea costurilor operaționale:** Analiza logisticii verzi evidențiază modalități prin care companiile pot reduce consumul de energie și materii prime, optimizând procesele logistice. Practicile sustenabile, cum ar fi optimizarea rutelor și utilizarea tehnologiilor eficiente, pot reduce semnificativ costurile operaționale.
4. **Respectarea reglementărilor de mediu:** În multe țări, reglementările privind emisiile de carbon și gestionarea deșeurilor devin tot mai stricte. Analiza pieței ajută companiile să fie proactive și să se conformeze acestor reglementări, evitând sancțiuni și îmbunătățindu-și reputația.

5. Dezvoltarea inovației tehnologice: O evaluare aprofundată a pieței logisticii verzi stimulează inovația, identificând tehnologii emergente și soluții digitale care pot îmbunătăți procesele logistice. Acest lucru permite companiilor să adopte noi tehnologii care susțin sustenabilitatea și eficiența.
6. Creșterea cererii din partea consumatorilor: Odată cu conștientizarea tot mai mare a problemelor de mediu, consumatorii preferă companiile care adoptă practici ecologice. Analiza pieței oferă informații despre preferințele consumatorilor, permițând companiilor să își adapteze strategiile pentru a răspunde acestei cereri.
7. Gestionarea riscurilor: Piețele logisticii verzi pot întâmpina diverse obstacole, precum costuri ridicate de implementare sau bariere tehnologice. Analiza ajută la identificarea acestor riscuri și oferă soluții pentru a le gestiona eficient, asigurând o tranziție lină către un model de afaceri mai sustenabil.

Constatăm astfel, că, analiza pieței logisticii verzi este crucială pentru a înțelege dinamica acestui sector în creștere și pentru a sprijini deciziile strategice care conduc la succes pe termen lung, atât din punct de vedere economic, cât și ecologic.

Piața logisticii verzi

Studiul de piață efectuat a logisticii verzi s-a realizat în baza unei analize profunde ce acoperă 15 țări, fiind segmentată pe fiecare țară în termeni de valoare pentru o perioadă determinată. Toate datele au fost reflectate într-un raport care a integrat date de calitate înaltă, dar și opinii, analize profesionale și perspective independente. Companiile vizate în raportul privind piața de logistică verde sunt: FedEx Corporation, DSV, Agility Public Warehousing Company KSCP și filiale, GEODIS, Deutsche Post DHL Group., YUSEN LOGISTICS CO., LTD., Bollor SE, CEVA Logistics, XPO Logistics, Inc. și United Parcel Service of America, Inc. Aceste companii lider implementează strategii ca parteneriat, acord, achiziție, extindere și colaborare pentru a-și consolida poziția pe piață.

Piața de logistică verde este segmentată în funcție de utilizare finală, tip de activitate și mod de operare. Creșterea activităților de responsabilitate socială corporativă (CSR) și adoptarea vehiculelor electrice în industria logistică sunt factori principali care stimulează expansiunea pieței. Totuși, dependența continuă de combustibili fosili reprezintă un obstacol. Pe de altă parte, conștientizarea crescută a mediului în diverse industrii de utilizare finală oferă oportunități semnificative pentru jucătorii din domeniu.

Industria logisticii verzi din Asia-Pacific este analizată în țări precum China, Japonia, India și Coreea de Sud. China, ca economie majoră, a promovat activ practici de logistică verde, investind în vehicule electrice, surse de energie curată și sisteme de transport inteligente. Japonia, cunoscută pentru adoptarea tehnologiilor ecologice, în special vehicule hibride și electrice, a văzut companiile de logistică adoptând combustibili durabili. Un exemplu este Yusen Logistics Co., Ltd., care a lansat în aprilie 2023 un serviciu ce utilizează combustibil pentru aviație sustenabil (SAF) pentru transportul aerian de mărfuri.

India se concentrează pe îmbunătățirea infrastructurii logistice și promovarea vehiculelor electrice, exemplificată prin extinderea flotei FedEx Express cu 30 de vehicule electrice TATA Ace în ianuarie 2023, ca parte a tranziției sale globale către operațiuni neutre din punct de vedere al emisiilor de carbon până în 2040. Coreea de Sud a implementat inițiative de reducere a emisiilor și eficientizare a logisticii verzi. Alte țări din Asia-Pacific, precum Australia, Singapore și Noua Zeelandă, adoptă treptat practici durabile. În Singapore, companii precum Ninja Van Pte

Ltd au introdus inițiative de testare a vehiculelor electrice și soluții sustenabile pentru a reduce amprenta de carbon și a sprijini o logistică durabilă.

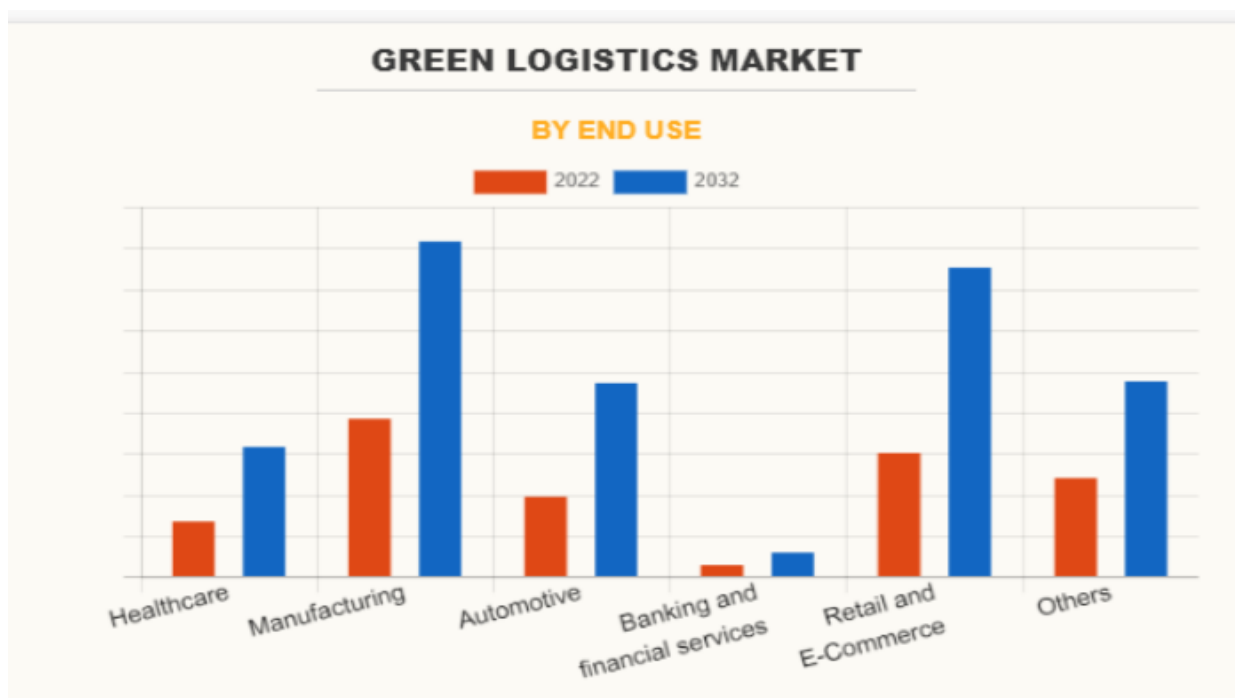

Fig. 1. Piața de logistică verde după utilizare finală

Sursa: [<https://www.alliedmarketresearch.com/green-logistics-market-A84427>]

În raportul privind piața de logistică verde sunt incluse profilurile unor jucători cheie precum FedEx Corporation, DSV, Agility Public Warehousing Company KSCP, GEODIS, Deutsche Post DHL Group, Yusen Logistics, Bolloré SE, CEVA Logistics, XPO Logistics și United Parcel Service of America. Aceste companii lider adoptă strategii de parteneriate, acorduri, achiziții, extinderi și colaborări pentru a-și întări poziția pe piața de logistică verde.

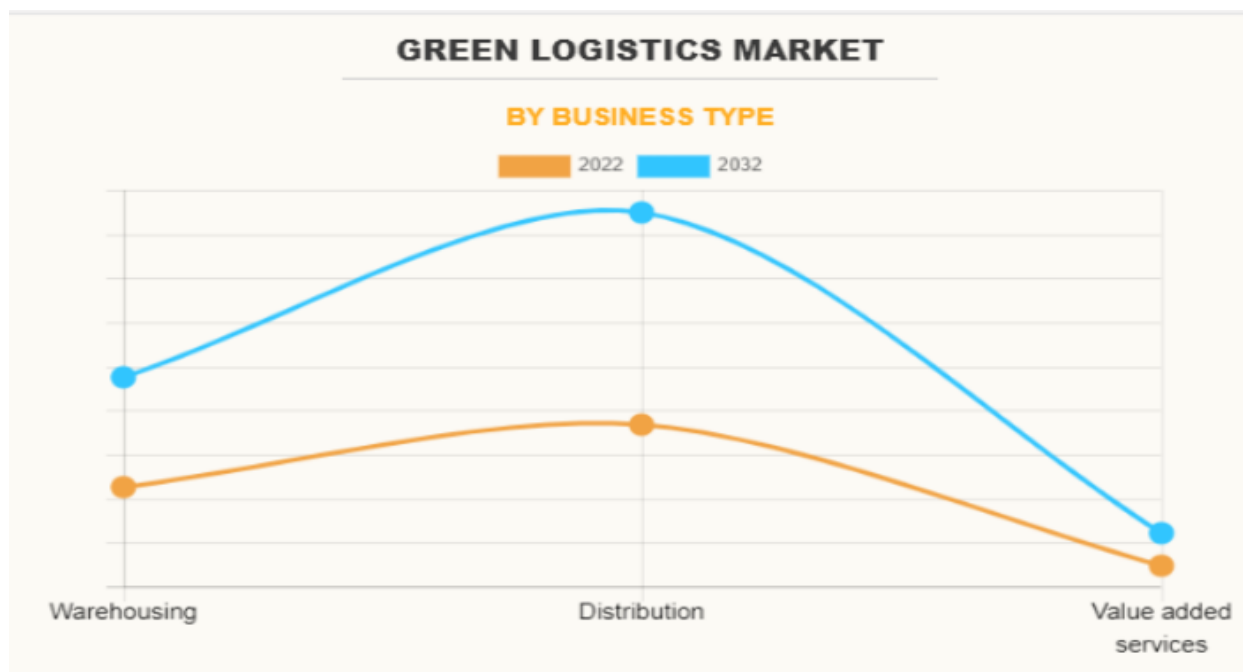

Fig. 2. Piața de logistică verde după tipul de afaceri

Sursa: [<https://www.alliedmarketresearch.com/green-logistics-market-A84427>]

Constatăm că piața logisticii verzi a înregistrat o creștere semnificativă în ultimii ani, influențată de creșterea conștientizării mediului, reglementările guvernamentale stricte și inovațiile tehnologice. Articolul analizează factorii care susțin această expansiune, identifică tendințele emergente și evidențiază actorii principali care modelează viitorul logisticii verzi.

În continuare vom prezenta creșterea recentă a pieței globale de logistică verde care a cunoscut o evoluție pozitivă semnificativă, având o dimensiune de 1201,35 miliarde USD în 2023, și estimată să atingă 1290,66 miliarde USD în 2024, cu o rată de creștere anuală compusă (CAGR) de 7,4%.

Această dezvoltare este alimentată de:

- reglementările de mediu mai stricte;
- creșterea responsabilității sociale corporative (CSR);
- costurile ridicate ale combustibilului, deoarece prețurile mai mari ale combustibilului stimulează cererea de soluții eficiente din punct de vedere energetic;
- preferința crescută a consumatorilor pentru produse durabile și necesitatea unor lanțuri de aprovizionare reziliente și sustenabile.

Fig. 3. Piața globală de logistică verde

Sursa: [<https://www.researchandmarkets.com/report/green-logistics>]

De asemenea, dimensiunea pieței globale a logisticii verzi este prognozată să-și continue creșterea, atingând o dimensiune de 1744,57 miliarde USD până în 2028, cu o rată de creștere anuală compusă (CAGR) de 7,8%. În perspectivă, piața logisticii verzi are o prognoză în continuă creștere, fiind impulsionată de:

- politicile guvernamentale, care ar putea oferi sprijin și stimulente pentru diferite inițiative ecologice;
- progresele tehnologice în transportul ecologic;
- creșterea conștientizării consumatorilor, dar și a cererii pentru produsele și serviciile ecologice;
- angajamentul sporit al companiilor față de sustenabilitate;
- majorarea prețurilor la combustibili și a taxelor pe carbon.

Un alt raport de piață a logisticii verzi realizat de Mordor Intelligence, o companie internațională de inteligență pe piață și consultanță, evidențiază o dimensiune a pieței și previziuni pentru piața logistică verde în valoare pentru toate segmentele, reflectată în figura 3.

Dimensiunea pieței de logistică verde este estimată la 1,28 trilioane USD în 2024 și este prognozată să atingă 1,91 trilioane USD până în 2029, crescând la un CAGR de 8,29% în

perioada de prognoză (2024-2029). Din analiza raportului, constatăm că creșterea pieței de logistică verde este stimulată de aceiași factori menționați anterior.

Fig. 4. Dimensiunea pieței de logistică verde

Sursa: [<https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/green-logistics-market>]

Creșterea activităților de responsabilitate socială corporativă (CSR) a determinat companiile de logistică să adopte măsuri proactive pentru a reduce impactul lor asupra mediului. Transportul de mărfuri, dependent istoric de petrol și combustibili fosili, a generat costuri operaționale semnificative și emisii periculoase, cum ar fi dioxidul de carbon, carbonul negru și oxizii de azot. Aceste emisii contribuie semnificativ la schimbările climatice și reprezintă riscuri pentru sănătatea comunităților din apropierea porturilor și nodurilor de marfă.

Companiile de logistică explorează modalități de a reduce utilizarea combustibilului diesel în transportul de mărfuri, vizând economii de costuri și reducerea emisiilor. Strategii precum consolidarea încărcăturilor, schimbarea modurilor de transport, adoptarea de combustibili mai curați și îmbunătățirea vizibilității sunt utilizate pentru a crește eficiența și a reduce impactul asupra mediului. Aceste eforturi sunt parte integrantă a angajamentului față de responsabilitatea socială corporativă (CSR), reflectând principiile „oameni, profit și planetă.”

Companii precum Hitachi Transport System Ltd (Japonia) și GEODIS (Franța), au fost recunoscute la nivel internațional pentru inițiativele lor de mediu. Hitachi Transport System Ltd, fiind considerată cel mai mare furnizor terț de logistică din Asia Pacific, printr-o colaborare în cadrul Conferinței Green Logistics Partnership, a fost premiată pentru eforturile sale de reducere a impactului asupra mediului și îmbunătățirea productivității. GEODIS, care reprezintă un lider global în Quadrantul Magic al Gartner, pentru logistica terților, valorifică tehnologiile digitale și de sustenabilitate pentru a sprijini procesul decizional inteligent și un flux logistic mai sustenabil. Aceasta se concentrează pe reducerea amprente de carbon cu 30% până în 2030, subliniind angajamentul său față de sustenabilitate. Aceste inițiative CSR sunt așteptate să stimuleze creșterea pieței de logistică verde, pe măsură ce companiile își aliniază operațiunile cu obiectivele de durabilitate.

Creșterea adoptării vehiculelor electrice (EV) în industria logistică urbană s-a accelerat datorită avantajelor lor ecologice și a reducerii emisiilor și zgomotului comparativ cu vehiculele tradiționale. Un exemplu semnificativ este anunțul Grupului DHL din martie 2021,

care a planificat o investiție de aproximativ 7,5 miliarde de dolari pentru a deveni ecologic neutri până în 2030. DHL și-a propus să utilizeze 80.000 de vehicule electrice pentru livrări și să electrifice 60% din flota sa până în 2030.

Companii importante din SUA, precum Walmart, Amazon, UPS și DHL, au susținut principiile cumpărătorilor de combustibil durabil, demonstrând angajamentul lor față de tehnologiile ecologice pentru vehicule. În 2020, DHL a avut 18% vehicule electrice în flota sa de livrare și a lansat Misiunea 2050, vizând zero emisii până în 2050. FedEx intenționează să includă 25% vehicule electrice în achizițiile sale până în 2025 și 100% până în 2030. Alți mari operatori globali, precum La Poste (Franța), British Gas (Marea Britanie), SF Express Co., Ltd (China) și retailerul online JD.com (China), au adoptat și ei vehicule electrice pentru flotele lor. Producătorii auto, cum ar fi General Motors (GM), au reacționat și răspuns cererii tot mai mari prin dezvoltarea de vehicule electrice personalizate, modele adaptate nevoilor logistice în industria logisticii verzi.

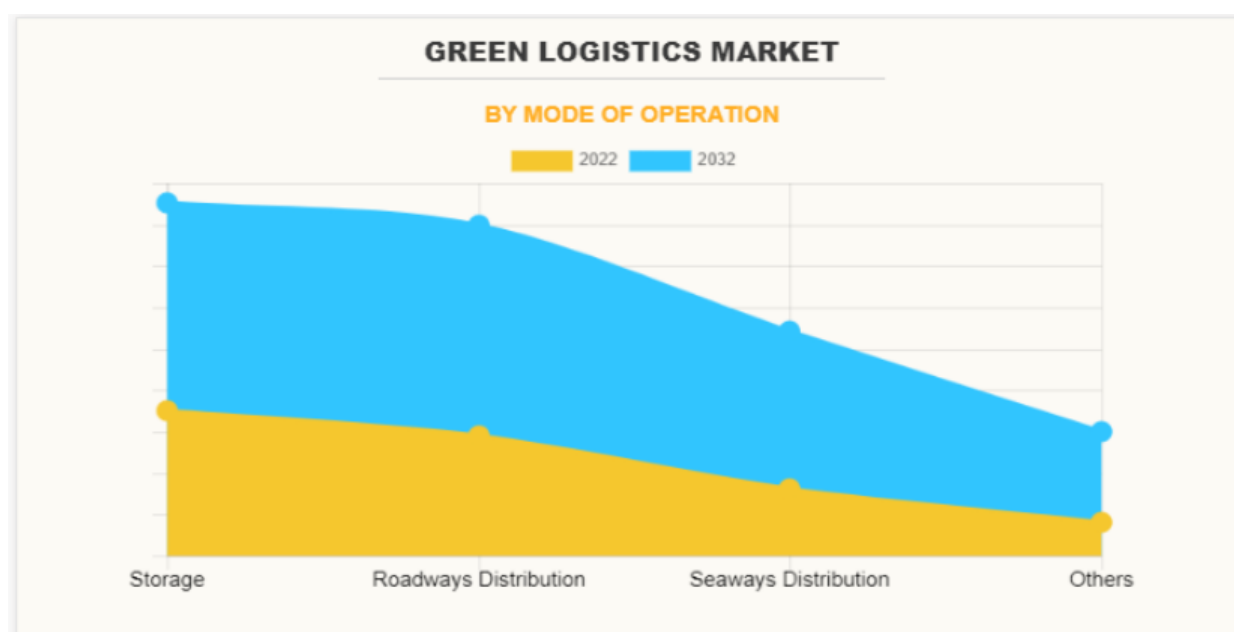

Fig. 5. Piața de logistică verde în funcție de modul de operare
Sursa: [<https://www.alliedmarketresearch.com/green-logistics-market-A84427>]

De exemplu, în ianuarie 2021, General Motors (GM) a creat o unitate de afaceri specializată în furnizarea de vehicule electrice pentru livrare. Aceste inițiative, împreună cu sprijinul companiilor mari și al producătorilor auto, contribuie la dezvoltarea unei piețe de logistică verde și durabilă, promovând reducerea emisiilor în sectorul transporturilor.

Implementarea politicilor stricte de mediu de către guverne și organisme de reglementare stimulează dezvoltarea pieței de logistică verde. Aceste reglementări vizează reducerea emisiilor, gestionarea deșeurilor, eficiența energetică și aprovizionarea durabilă. În acest context, companiile de logistică adoptă tehnologii și practici ecologice pentru a se conforma standardelor. Îmbunătățirea performanței logistice este esențială pentru integrarea eficientă în lanțurile valorice globale, susținând creșterea economică și competitivitatea națională.

Pe fondul preocupărilor crescânde legate de mediu, companiile și factorii de decizie se confruntă cu presiuni pentru a reduce impactul ecologic al activităților logistice și a le face mai sustenabile. Exemple recente includ noile reguli ale Agenției pentru Protecția Mediului din SUA, care prevăd că 67% din vehiculele noi înmatriculate în SUA vor fi complet electrice până în

2032. În Uniunea Europeană, au fost stabilite obiective de reducere a emisiilor de carbon pentru vehicule, cu o scădere de 15% până în 2025 și un obiectiv final de reducere de 100% până în 2035.

Asia-Pacific investește masiv în proiecte de aprovizionare ecologică, exemplificând angajamentul Indiei de a reduce intensitatea emisiilor cu 45% până în 2030 și de a atinge emisii nete zero până în 2070. Aceste eforturi sunt susținute de investiții de 4,2 miliarde de dolari pentru tranziția energetică, sprijinind industria logisticii verzi. Companiile de logistică sunt astfel obligate să adopte practici sustenabile, contribuind la creșterea pieței globale de logistică verde și la obiectivele globale de mediu.

Tendințele majore anticipate pentru perioada următoare includ integrarea inteligenței artificiale și a învățării automate în operațiunile de logistică, extinderea utilizării vehiculelor electrice și a celor cu combustibil alternativ, adoptarea tehnologiei blockchain pentru a îmbunătăți transparența în lanțurile de aprovizionare, dezvoltarea practicilor economiei circulare, precum și un accent crescut pe promovarea colaborării și parteneriatelor în industrie. Adoptarea vehiculelor electrice (EV) stimulează semnificativ creșterea pieței de logistică verde. Datorită conștientizării de mediu, stimulentele guvernamentale, progreselor tehnologice și cererii crescânde pentru soluții de transport durabil, vehiculele electrice devenind esențiale în inițiativele ecologice, contribuind la reducerea emisiilor de carbon și creșterea eficienței energetice. În aprilie 2023, Agenția Internațională pentru Energie a raportat o creștere notabilă a vânzărilor globale de camioane electrice, de la 41000 în 2021 la 59500 în 2023, evidențiind impactul acestora asupra expansiunii pieței de logistică verde.

Actorii cheie din sectorul logisticii verzi se concentrează pe progrese tehnologice inovatoare, cum ar fi sistemele de urmărire a emisiilor de carbon alimentate de inteligență artificială (AI), pentru a ajuta companiile să atingă obiectivele de sustenabilitate ale lanțului de aprovizionare. De exemplu, DispatchTrack Software Pvt. Ltd. (India) a lansat în octombrie 2022 un sistem de urmărire a emisiilor de CO₂ bazat pe AI, care permite măsurarea și optimizarea emisiilor de carbon în timp real. Această soluție ajută companiile să-și reducă emisiile de CO₂, să optimizeze rutele de livrare și să diminueze consumul de combustibil cu cel puțin 10%, susținând astfel inițiativele de durabilitate.

Cei mai mari jucători cheie de pe piață, printre companiile proeminente de pe piața de logistică verde se numără:

- Deutsche Post AG
- United Parcel Service of America Inc.
- CEVA Logistics
- Fujitsu Limited
- FedEx Corporation
- Bolloré Logistics
- GEODIS Yusen Logistics
- XPO Logistics
- YUSEN LOGISTICS CO. LTD
- Agility Public Warehousing KSCP
- Mahindra Logistics Ltd.
- KLG Europe
- 20 cube Logistics Pte Ltd.
- Transservice Logistics Inc.
- AI Futtaim Logistics
- Hupac Group
- Express Freight Management
- Go Green Logistics

- Peter Green Chilled
- The Green Group,
- Westerman MultiModal Logistics
- EcoTransIT World
- Clean Cargo Working Group
- Green Mountain Energy Company.

În 2023, Asia-Pacific a fost cea mai mare regiune de pe piața de logistică verde. Raportul asupra pieței de logistică verde acoperă regiunile Asia-Pacific, Europa de Vest, Europa de Est, America de Nord, America de Sud, Orientul Mijlociu și Africa. Printre țările analizate în raport se numără Australia, Brazilia, China, Franța, Germania, India, Indonezia, Japonia, Rusia, Coreea de Sud, Marea Britanie, SUA, Canada, Italia și Spania.

Soluțiile inovatoare de inteligență artificială revoluționează eficiența logisticii verzi prin instrumente avansate care urmăresc emisiile de carbon și optimizează rutele de transport. Aceste tehnologii ajută companiile să atingă obiectivele de sustenabilitate, oferind măsurători în timp real ale emisiilor și identificând rute de livrare mai eficiente pentru a reduce consumul de combustibil.

Concluzii

Analiza pieței logisticii verzi joacă un rol crucial în orientarea strategiilor de sustenabilitate și dezvoltare în cadrul sectorului logistic. Aceasta oferă o înțelegere profundă a tendințelor actuale, a inovațiilor tehnologice și a provocărilor cu care se confruntă companiile, permițându-le să adopte măsuri proactive pentru reducerea impactului asupra mediului. Prin identificarea oportunităților și riscurilor, analiza pieței logisticii verzi ajută companiile să își optimizeze procesele, să se conformeze reglementărilor de mediu și să răspundă cerințelor tot mai mari ale consumatorilor pentru practici ecologice.

Analiza pieței logisticii verzi oferă multiple avantaje, printre care:

1. Identificarea oportunităților de creștere: Permite companiilor să identifice noi segmente de piață și să valorifice tendințele emergente legate de sustenabilitate și eficiență energetică.
2. Reducerea costurilor: Optimizarea lanțurilor de aprovizionare prin practici verzi poate reduce costurile de operare, cum ar fi consumul de energie și resurse, îmbunătățind astfel profitabilitatea pe termen lung.
3. Conformitatea cu reglementările: Analiza ajută companiile să se alinieze cu normele și reglementările ecologice internaționale și locale, evitând amenzi și probleme juridice.
4. Îmbunătățirea imaginii de brand: Adoptarea logisticii verzi contribuie la o reputație pozitivă, demonstrând angajamentul față de protecția mediului, ceea ce poate atrage consumatori și parteneri de afaceri.
5. Inovație și competitivitate: Oferă o perspectivă asupra tehnologiilor și soluțiilor inovatoare din domeniu, stimulând competitivitatea și promovând investițiile în soluții ecologice.
6. Reducerea impactului asupra mediului: Ajută la implementarea de strategii care minimizează emisiile de carbon și utilizarea resurselor naturale, contribuind la protejarea mediului.
7. Creșterea loialității consumatorilor: Consumatorii sunt din ce în ce mai atrași de companiile care adoptă practici sustenabile, ceea ce duce la o loialitate sporită față de brand.

În esență, analiza pieței logisticii verzi nu doar că sprijină tranziția către soluții logistice sustenabile, ci și contribuie la creșterea competitivității și la îmbunătățirea eficienței operaționale pe termen lung. Aceasta subliniază importanța colaborării între actori din industrie, guverne și consumatori pentru a promova o economie mai verde și mai responsabilă.

Piața logisticii verzi oferă o gamă largă de soluții sustenabile menite să reducă impactul negativ al activităților logistice asupra mediului, îmbunătățind în același timp eficiența și competitivitatea companiilor.

Piața logisticii verzi oferă numeroase beneficii companiilor, contribuind atât la eficiența operațională, cât și la îmbunătățirea reputației și conformității. Printre principalele avantaje se numără:

1. Reducerea costurilor operaționale: Implementarea soluțiilor de logistică verde, cum ar fi vehiculele ecologice și optimizarea rutelor, poate duce la economii semnificative de combustibil și energie. Aceste măsuri ajută la reducerea costurilor operaționale pe termen lung.
2. Îmbunătățirea eficienței și productivității: Tehnologiile digitale și soluțiile de optimizare a proceselor contribuie la eficientizarea operațiunilor logistice, reducând timpii de livrare și maximizând utilizarea resurselor. Acest lucru îmbunătățește productivitatea și eficiența generală a lanțurilor de aprovizionare.
3. Îmbunătățirea imaginii și reputației de marcă: Adoptarea unor practici ecologice și comunicarea angajamentului față de sustenabilitate pot spori reputația companiei și atrage clienți care valorizează responsabilitatea ecologică. O imagine de marcă pozitivă în domeniul sustenabilității poate conduce la loialitatea clienților și la avantaje competitive pe piață.
4. Conformitatea cu reglementările și standardele de mediu: Investiția în soluții de logistică verde ajută companiile să se conformeze reglementărilor stricte privind emisii de carbon, reciclare și gestionarea deșeurilor. Aceasta reduce riscurile legale și evita sancțiunile, asigurând respectarea normelor de mediu.
5. Acces la finanțare și subvenții: Multe guverne și organizații oferă stimulente financiare, subvenții și credite preferențiale pentru companiile care adoptă practici ecologice. Participarea la inițiative de logistică verde poate oferi acces la astfel de resurse și poate sprijini investițiile în tehnologiile ecologice.
6. Reducerea riscurilor legate de schimbările climatice: Implementarea strategiilor de logistică verde ajută companiile să se adapteze la riscurile asociate cu schimbările climatice și să își minimizeze amprenta de carbon. Acest lucru contribuie la o mai mare stabilitate operațională și la reducerea impactului asupra mediului.
7. Promovarea economiei circulare: Adoptarea unor soluții precum ambalajele reutilizabile și reciclarea contribuie la dezvoltarea economiei circulare, reducând deșeurile și maximizând utilizarea resurselor. Aceasta poate conduce la economii suplimentare și la crearea unor noi oportunități de afaceri.
8. Îmbunătățirea relațiilor cu stakeholderii: Companiile care adoptă practici de logistică verde pot dezvolta relații mai puternice cu stakeholderii, inclusiv clienți, furnizori și comunități locale. Angajamentul față de sustenabilitate este adesea apreciat de aceștia și poate contribui la colaborări și parteneriate mai fructuoase.

Prin urmare, piața logisticii verzi oferă companiilor o serie de beneficii care nu doar că sprijină protecția mediului, dar și îmbunătățesc performanța economică și competitivitatea pe termen lung.

Bibliografie

1. Абрамова, И. О. Зеленая транспортная логистика как инструмент совершенствования хозяйственной деятельности транспортных компаний / И. О. Абрамова, М. III. Муртазина // Вестник Евразийской науки. – 2018. – Т 10. – №3. – URL: <https://esj.today/PDF/94ECVN318.pdf> (дата обращения: 12.09.2024).
2. Crippa, M., Guizzardi, D., Solazzo, E., Muntean, M., Schaaf, E., Pagani, F., Monforti-Ferrario, F., Olivier, J.G.J., & Vignati, E. (2023). *GHG emissions of all world countries: 2023 report*. (JRC Science for Policy Report; EUR 31658 EN). Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2760/953322>
3. Tjahjadi, B., Soewarno, N., Hariyati, H., Nafidah, L. N., Kustiningsih, N., & Nadyaningrum, V. (2020). The role of green innovation between green market orientation and business performance: Its

- implication for open innovation. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 6(4), 173. <https://doi.org/10.3390/joitmc6040173>
4. Xie, X., Huo, J., & Zou, H. (2019). Green process innovation, green product innovation, and corporate financial performance: A content analysis method. *Journal of Business Research*, 101, 697–706. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.01.010>
5. Yang, H.-J., Fang, M., Yao, J., & Su, M. (2023). Green cooperation in last-mile logistics and consumer loyalty: An empirical analysis of a theoretical framework. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 73, 103308. <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2023.103308>
6. <https://joint-research-centre.ec.europa.eu/>
7. <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/green-logistics-market/companies>
8. <https://www.sap.com/central-asia-caucasus/insights/green-logistics.html>
9. <https://www.gminsights.com/industry-analysis/green-logistics-market>
10. https://unctad.org/system/files/official-document/der2024_en.pdf
11. <https://www.alliedmarketresearch.com/green-logistics-market-A84427>
12. <https://www.thebusinessresearchcompany.com/report/green-logistics-global-market-report>
13. https://edgar.jrc.ec.europa.eu/booklet/GHG_emissions_of_all_world_countries_booklet_2023report.pdf

Capitolul 28 – ARHITECTURA INSTITUȚIONALĂ PRIVIND GESTIONAREA MIGRAȚIEI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Chapter 28 – INSTITUTIONAL ARCHITECTURE REGARDING MIGRATION MANAGEMENT IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Ina FILIPOV¹

Abstract

The variety of institutions involved in the management of migration in the Republic of Moldova highlights an increased awareness of the complexity of this phenomenon. This diversity indicates not only an adaptation to the challenges of migration, but also an openness to new institutional arrangements. Considering this fact, we insist in this study on the identification of the set of institutions involved in the management of migration in the Republic of Moldova. The identification and analysis of the institutions involved in the management of migration in Moldova is essential to understand how the collaboration between them can lead to effective solutions. In this context, it is essential to understand the role of each institution, how they interact and how these interactions can be optimized to better respond to the challenges of migration.

Following the research, we come to the conclusion that the institutional framework and migration policies in the Republic of Moldova reveal a centralized structure, which, although it can ensure effective coordination, also presents significant challenges. Thus, there is a risk of establishing and delimiting responsibilities in the field of regulating migration processes. The problem we see is, on the one hand, the distribution of functions between ministries according to the functional criterion, and on the other hand, the definition and delimitation of responsibilities for the elaboration of migration policies according to the territorial criterion.

Keywords: migration, migration management, institutional framework, public authorities, roles and competencies

JEL: A10, F 52, O1, O3

Introducere

Gestionarea migrației din perspectivă instituțională reclamă în mod necesar o abordare fluidă și pluralistă în ideea că gestionarea nu este doar rezultatul muncii organizaționale, ci este și o parte a proceselor mai ample de schimbare socială. Într-un fel sau altul, varietatea instituțiilor implicate în ultimul timp, fie direct, fie indirect în probleme de migrație, sunt dovada faptului că există o tendință de conștientizare și înțelegere adaptată gestiunii migrației care este deschisă față de noi aranjamente instituționale [Filipov, p. 297]. Având în vedere acest fapt, am insistat asupra identificării ansamblului de instituții implicate în gestiunea migrației în Republica Moldova.

Abordarea migrației ca un fenomen care implică multiple instituții și interacțiuni subliniază necesitatea unei perspective integrative și adaptabile. Identificarea și analiza instituțiilor implicate în gestionarea migrației în Moldova poate oferi o imagine mai clară asupra modului în care aceste organizații colaborează și contribuie la dezvoltarea unor soluții eficiente. În acest context, este esențial să se înțeleagă rolul fiecărei instituții, modul în care acestea interacționează și cum pot fi optimizate aceste interacțiuni pentru a răspunde mai bine provocărilor migrației.

În prezent, cadrul instituțional de gestionare în domeniul migrației este constituit din (Anexa I):

- Autorități publice constituite sau funcționale la nivel național;
- Autorități publice locale/teritoriale;

¹ Asist. univ., Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu”, Cahul, Republica Moldova, ina.filipov@fdap.usch.md., inafilipov@gmail.com

- Organizații internaționale, parteneri de dezvoltare ai Republica Moldova; și mai nou
- Actori nestatali implicați în domeniul migrației.

Din perspectivă comparativă, se constată că pe aceeași logică este construit și sistemul instituțional de gestionare a migrației în România. Din categoria structurilor guvernamentale, organizație importantă este Inspectoratul General pentru Imigrări din subordinea Ministerului Administrației și Internelor (IGI). Este remarcabilă și activitatea Departamentului Românilor de Pretutindeni (DRP), care, spre deosebire de Biroul relații cu diaspora constituit în cadrul Cancelariei de Stat, este mult mai complexă, cu o bogată experiență de implementare a politicilor privind migrația, relațiile cu diaspora, susținerea revenirii, etc.

Înțelegem că actuala construcție a sistemului instituțional de gestionare a migrației în Republica Moldova este profund influențată de politicile implementate de-a lungul timpului. Evoluția acestor politici reflectă nu doar schimbările sociale și economice interne, ci și contextul internațional și tendințele globale în materie de migrație. Această istorie politică a gestionării migrației a generat un cadru instituțional care, în timp, a devenit tot mai complex, integrând diverse tipuri de actori și abordări. Astfel, este esențială analiza modului în care aceste politici s-au dezvoltat și cum au influențat structurile și procesele actuale privind migrația, ce roluri au fost atribuite actorilor implicați, ce strategii au fost selectate, etc.

Metodologia cercetării

Cercetarea urmărește să ofere o imagine asupra sistemului instituțional de gestionare a migrației în Republica Moldova fiind construită pe un cadru metodologic complex, integrând analiza de conținut a legislației în vigoare, a documentelor oficiale și a literaturii științifice relevante. Această abordare, împreună cu gruparea, sistematizarea și rezumarea informațiilor, oferă perspectivă clară asupra modului în care funcționează sistemul de gestionare a migrației. Identificarea și analiza principalelor provocări și puncte forte ale instituțiilor implicate sunt esențiale pentru a înțelege eficiența acestora.

Rezultate

În Republica Moldova politica privind migrația s-a constituit treptat, în mare parte sub influența factorilor endogeni și exogeni. Cronologic, se pot distinge cel puțin patru etape:

I. În prima etapă a politicii migraționiste din Republica Moldova, între 1990 și 1994, migrația a fost privită preponderent prin prisma securității statale și a protecției cetățenilor moldoveni, având în vedere contextul geopolitic specific al migrațiilor masive din fostul spațiu sovietic și post-sovietic [Moșneaga, p. 43]. În acești ani, necesitatea reglementării și controlului fluxurilor migratorii a determinat adoptarea primelor legi ce vizau acest fenomen. Principalele legi adoptate: Legea despre migrație (decembrie 1990), care a stabilit cadrul general pentru gestionarea migrației. Legea cu privire la ieșire și intrare în Republica Moldova (noiembrie 1994), care reglementa mișcările transfrontaliere. Legea cu privire la statutul legal al străinilor și apatrizilor (noiembrie 1994), prin care s-au reglementat drepturile și responsabilitățile migranților în Moldova. În această perioadă, Republica Moldova a început să ratifice o serie de acorduri internaționale relevante pentru migrație, cum ar fi cooperarea cu Organizația Internațională pentru Migrație (octombrie 2002) și aderarea la Protocolul Adițional împotriva traficului ilegal de migranți (februarie 2005), parte a Convenției ONU împotriva crimei organizate transnaționale. Politicile din această etapă erau marcate de o atitudine general negativă față de migrație, caracterizată de un model de dezvoltare închis. Moldova a impus o cota restrictivă de imigrație de 0,05% din populația totală, iar schimbarea cetățeniei sau stabilirea

cetățenilor moldoveni în străinătate nu era văzută ca o problemă majoră în acea perioadă [Gribincea, Crotenco, p. 143]. Această abordare reflectă influențele contextului geopolitic post-sovietic și temerile legate de stabilitatea internă și demografică a unui stat proaspăt format.

II. În cea de-a doua etapă – perioada 1995-2000 – conceptul politicii migraționiste nu este schimbat, se modifică însă scopul. Statul depune eforturi să apere interesele cetățenilor moldoveni care se află la muncă peste hotarele țării. Câteva tentative de combatere a migrației ilegale și a traficului de persoane, prin colaborarea internațională inițiată de structurile MAE (semnarea acordurilor în domeniul migrației de muncă și protecției migranților moldoveni) încă nu oferă claritate în ceea ce trebuie și mai ales cum trebuie să procedeze Republica Moldova pentru a interveni într-un proces care ia amploare. Mai mult, inițiativa MAE de a semna acorduri bilaterale nu s-a materializat. Negocierile acordurilor bilaterale privind migrația forței de muncă, securitatea socială, mobilitatea academică, repatrierea și readmisia, privind contracararea migrației iregulare, contrabandă și trafic de persoane s-au intensificat abia în 2018. Acordurile bilaterale sunt un instrument important prin faptul că asigură respectarea dreptului cetățenilor de a se deplasa între state și de a beneficia de securitate socială, ca urmare, fiind înlăturate restricțiile de a pretinde la astfel de beneficii, iar responsabilitățile de monitorizare și management sunt împărțite între statul gazdă și țara de baștină a migranților. În 2021 Republica Moldova avea semnate opt acorduri bilaterale privind migrația forței de muncă [OIM p. 13], precum și 15 acorduri bilaterale de securitate socială dintre care dintre care 13 acorduri cu state ale Uniunii Europene [5, p. 65].

III. Bazele unei politici practice și reale în domeniul migrației sunt puse începând cu anul 2000 (etapa a III-a), odată cu adoptarea de către parlament (2002) a Concepției politicii migraționale a Republicii Moldova [6]. Scopul declarat al acesteia este de a determina politica de stat în domeniul migrației, în ideea că va deveni un reper important în „dezvoltarea reglementărilor privind asigurarea respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, reglementarea și dirijarea procesului migrațional în interesul persoanei și al societății, protecția socială a migranților și a familiilor acestora, stabilirea relațiilor de cooperare cu alte state, crearea condițiilor de angajare legală în câmpul muncii peste hotare a cetățenilor moldoveni, combaterea migrației ilegale și a traficului ilicit de ființe umane”. Premisele elaborării concepției sunt cadrul juridic insuficient pentru asigurarea respectării depline a drepturilor migranților, activitatea insuficientă a structurilor de stat în domeniul migrației, „întrucât acestea nu dispun de un mecanism bine determinat de evidență și de control al fluxurilor migraționale, precum și de pârgurile necesare pentru dirijarea lor”. Prin precizarea explicită a faptului că una din priorități este „soluționarea problemelor în domeniul migrației, inclusiv în ce privește angajarea la muncă peste hotare, oferind servicii informative care vor contribui la facilitarea migrației ordonate” concepția își dezvăluie caracterul orientat spre procese migraționale, și mai puțin pe o intervenție complexă, multidimensională pentru a interveni cu politici structurale în gestionarea fenomenului. Distincția între migrație și procese migraționale este importantă, cele din urmă reprezentând o reflectare a politicii migraționale, caracteristice regiunii date [3, p. 143]. Tot în această perioadă este adoptat un amplu cadru legal – (Legea cu privire la migrație (2002); Legea cu privire la statutul refugiaților (2002); Legea cu privire la prevenirea și combaterea traficului de ființe umane (2005) și, prin semnarea de acorduri bilaterale în domeniul migrației de muncă este intensificată colaborarea internațională. Acordurile au menirea să asigure căi de migrare în scop de angajare reglementate, protecție socială pentru migranți și familiile acestora precum și să ofere migranților aceleași drepturi și obligații ca și cetățenilor țării de destinație. În februarie 2005, Republica Moldova semnează Planul Individual Republica Moldova – Uniunea

Europeană, în care un rol important îl au problemele care țin de migrație, mecanisme de stopare a migrației ilegale, traficul de ființe umane, oferirea de asistență refugiaților și persoanelor în căutare de refugiu.

IV. După anul 2006 (etapa a IV-a) se observă o schimbare de paradigmă. Migrația începe să fie privită prin prisma politicilor de dezvoltare. În această etapă, accentul cade pe integrarea migrației ca parte esențială a dezvoltării economice și sociale, iar reglementarea migrației forței de muncă și reformele instituționale devin priorități. Vecinătatea nemijlocită cu Uniunea Europeană a impus coordonarea și unificarea implementării politicilor. În această perioadă, sub auspiciile ideii de „apropiere” la standardele UE, sunt gândite modalități de atragere a remitențelor în colectivitățile teritoriale locale, conlucrarea cu diaspora, programe de reîntoarcere și integrare în patrie. Se diversifică spectrul instrumentelor și mijloacelor de reglare proceselor migraționale și implementare a politicilor în domeniu, iar politica migrațională este parte componentă a politicilor sociale. Unul din instrumente este Parteneriatul de Mobilitate, care este, mai întâi de toate, un instrument al UE conceput și modelat pentru a satisface interesele Uniunii Europene. Documentul tratează două aspecte: o parte fixă cu caracter politic care conține partea „teoretică” a ceea ce presupune acest Parteneriat și o parte mobilă, în speță o anexă cu inițiative concrete propuse spre colaborare de statele membre semnatare ale declarației [Constantin, Nicolescu, p. 34]. Inițiativele parteneriatului vizează în particular sporirea beneficiilor migrației, mai ales în vederea dezvoltării țării; atenuarea efectelor negative ale migrației de muncă, mai ales pentru persoanele înalt calificate; transferul beneficiilor de securitate socială, programe de reintegrare și instruire de muncă temporară. Deși Parteneriatul de Mobilitate este apreciat pentru capacitatea de a spori beneficiile migrației, este și criticat pentru faptul că, în multe cazuri, impune măsuri restrictive asupra țărilor partenere [Reslow, p. 15]. Experții aduc chiar în discuție lipsa de entuziasm a Republicii Moldova de a fi țară-pilot și subliniază că această inițiativă a fost susținută mai degrabă de Organizația Internațională pentru Migrație decât de Guvern [Reslow, p. 16]. În concluzie, etapa a IV-a marchează o schimbare importantă în gestionarea migrației, trecând de la o abordare centrată pe securitate și control la una care valorifică migrația ca instrument de dezvoltare, cu o strânsă cooperare cu Uniunea Europeană și implicarea diasporei în procesele de dezvoltare națională.

Incontestabil, aceste inițiative au în vedere o abordare coordonată a problemei migrației, atât a celei legale, cât și a celei ilegale, în beneficiul țărilor Uniunii Europene, dar și al țărilor furnizoare, implicit pentru Republica Moldova. Pentru a fi și eficiente, este necesar un cadru instituțional adecvat, în măsură să răspundă atât nevoilor interne, cât și celor de cooperare internațională. Pentru a fi eficient, mecanismele de funcționare ale sistemului trebuie să articuleze capacitatea instituțională și legală națională și cea locală, precum și capacitatea de a percepe și recunoaște diversitatea contextelor locale de dezvoltare și migrație.

Începând cu anii 2000, în Republica Moldova începe să se contureze un cadru instituțional mai clar pentru reglementarea migrației, ceea ce marchează o etapă importantă în gestionarea acestui fenomen complex. Conform literaturii de specialitate din domeniul administrației publice, atenția și sprijinul sistematic pe care o problemă îl poate primi în procesul de elaborare a politicilor depind în mare parte de încorporarea sa într-o structură organizațională dedicată. Se apreciază că, măsura în care problema migrației primește atenție și sprijin continuu în procesul de politici depinde de capacitatea structurală a instituțiilor implicate. Aceasta include nu doar numărul de posturi, ci și resursele financiare și tehnice care pot fi mobilizate pentru a face față provocărilor migratorii [Pierre, Peters, p. 120].

În Republica Moldova, nu există o singură agenție guvernamentală responsabilă exclusiv de proiectarea și implementarea unei politici în domeniul migrației. Mai multe agenții împărtășesc această funcție, inclusiv:

- Inspectoratul General pentru Migrație (în cadrul Ministerului Afacerilor Interne);
- Biroul pentru Relații cu Diaspora (în cadrul Cancelariei de Stat a Primului Ministru);
- Departamentul Politici Ocupaționale și Reglementarea Migrației (în cadrul Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale) și poliția de frontieră.

În plus, Agenția Națională pentru ocuparea forței de muncă are o Direcție pentru Migrația forței de muncă. Timp de aproape un deceniu au fost elaborate o serie de strategii pentru sprijinirea unei abordări sistemice în ceea ce privește migrația. Olga Poalelungi, Cercetător, Sectorul Demografie la Institutul de Integrare Europeană și Științe Politice a Academiei de Științe a Moldovei, aprecia în 2012 că „măsurile sunt în mare parte luate cu întârziere, sunt depășite, ceea ce nu are impactul corespunzător asupra eficacității gestionării proceselor de migrație și în eliminarea consecințelor sale negative [Poalelungi, p. 9]. Zece ani mai târziu, sistemul instituțional, creat de Republica Moldova pentru a interveni în soluționarea problemelor cauzate de migrație este apreciat ca fiind „impresionant” [5, p. 75] politica în materie de migrație fiind susținută de structuri de guvernare „sophisticate și bine coordonate” [12, p. 8].

Raportat la cele menționate, este relevantă prezentarea într-o manieră sintetică a principalelor acțiuni, proiecte, programe și/sau documente de politici care vizează problema migrației în Republica Moldova. Aceasta poate oferi o imagine de ansamblu asupra evoluției abordărilor instituționale și a strategiilor implementate (*Tabelul 1*).

Tabelul 1. Sinteza principalelor acțiuni, proiecte, programe și documente de politici privind migrația în Republica Moldova

Nr.	Domenii de intervenție	Rezultate
1.	Liberalizarea vizelor pentru cetățenii Republicii Moldova	Rezultatul implementării Planului de Acțiuni pentru liberalizarea regimului de vize și a fost oficializată prin decizia publicată în Jurnalul Oficial al UE pe 8 aprilie 2014 și intrată în vigoare pe 28 aprilie 2014. Actualmente, liberalizarea vizelor este reglementată de Regulamentul UE 2018/1806.
2.	Integrarea migrației în strategiile naționale de dezvoltare	• Proiectul MiDL (2015): lansat de PNUD Moldova cu sprijinul Agenției Elvețiene pentru Dezvoltare și Cooperare, acest proiect vizează integrarea migrației în strategiile naționale de dezvoltare, îmbunătățind serviciile locale și stimulând activitățile economice în comunitățile afectate de migrație. Etape de implementare: I. 2015– 2018 (38 sate și orașe din RM) Beneficiari: 300 mii locuitori din 38 localități beneficiare care implică circa 40 mii migranți în dezvoltarea locală (PNUD); II. 2019 – 2022 (nivel național) Beneficiari: Autoritățile publice naționale și locale, migranții, membrii comunității, inclusiv femeile, copiii, persoanele în etate, persoanele cu dizabilități și minoritățile din 35 de sate și orașe din regiunea Nord, Centru și Sud, inclusiv Găgăuzia; precum și migranții, inclusiv cei reînțorși care apelează la serviciile oferite de cele 35 Direcții Teritoriale pentru Ocuparea Forței de Muncă. • Programul Național pentru Ocuparea Forței de Muncă (2022-2026): Aprobare prin Hotărârea Guvernului Nr. 785/2022, reflectă angajamentul de a gestiona eficient migrația în contextul politicilor extinse pentru ocuparea forței de muncă și integrarea socială a migranților de retur.

Nr.	Domenii de intervenție	Rezultate
3.	Recunoașterea diasporei ca agent al dezvoltării	- Planul de Acțiuni pentru Diaspora (2012-2014): Elaborat pentru a sprijini național-cultural și social diaspora moldovenească; - Biroul Relații cu Diaspora (2012): Creat pentru a coordona politica de stat în domeniul diasporei, migrației și dezvoltării; - Strategia Națională „Diaspora 2025”: Aprobata prin Hotărârea Guvernului Nr. 200/2016, vizează dezvoltarea unui cadru de colaborare între instituțiile statului și diasporă; - Zilele Diasporei (2016): Sărbătorite anual pentru a recunoaște contribuțiile diasporei moldovenești.
4.	Sprijin pentru revenire și integrare	- Acordul-Cadru cu Oficiul Francez pentru Imigrare și Integrare al Republicii Franceze (2017): sprijină persoanele care revin în RM după muncă în Franța, facilitând transferul de abilități, sprijin financiar, și generarea de venituri și locuri de muncă; - Programul Național de Stimulare a Revenirilor (2023-2027): vizează crearea unui sistem coerent de stimulare a revenirii și reintegrării cetățenilor moldoveni, elaborat conform Programului de Activitate al Guvernului și Strategiei Naționale „Diaspora-2025”.
5.	Gestionarea fluxului migrațional	Programul privind Gestionarea Fluxului Migrațional, Azilului și Integrării Străinilor (2022-2025): aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 808/2022, se axează pe dezvoltarea unui sistem de management integrat al migrației, consolidarea cooperării interinstituționale și internaționale.
6.	Politici privind integrarea și adaptarea imigranților în Republica Moldova	- Legea privind regimul străinilor în Republica Moldova Nr. 200 din 16.07.2010, Monitorul Oficial Nr. 179-181 din 24.09.2010. - Legea privind integrarea străinilor în Republica Moldova (Nr. 274 din 27.12.2011); - Strategia națională în domeniul migrației și azilului (2011-2020) nr. 655 din 08.09.2011 (Strategia, 2011); - Programul privind gestionarea fluxului migrațional, azilului și integrării străinilor pentru anii 2022-2025, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.808/2022.

Sursa: Elaborat de autor în baza acțiunilor, proiectelor, programelor și documentelor de politici privind migrația în Republica Moldova

Această prezentare sintetică oferă nu doar o imagine de ansamblu asupra acțiunilor întreprinse, ci și un context pentru determinarea rolurilor actorilor instituționali implicați în implementarea politicilor de migrație și gestionarea acestora. Ori, analiza competențelor instituțiilor implicate în probleme de migrație a fost esențială în acest sens. În această ordine am identificat șapte roluri, pentru îndeplinirea cărora fiecare element din sistem are atribuții specifice. Astfel, toate structurile din cadrul sistemului de guvernare a migrației îndeplinesc cel puțin unul dintre următoarele roluri:

1. **Elaborare strategii și planificare:** Acest rol implică dezvoltarea de strategii și planuri care stabilesc direcțiile și obiectivele pe termen lung pentru gestionarea migrației. Instituțiile căror revine acest rol, analizează tendințele migrației, evaluează impactul și dezvoltă soluții strategice pentru a răspunde provocărilor și oportunităților.

2. **Alocare și gestionare finanțe:** În acest caz instituțiile sunt responsabile pentru alocarea resurselor financiare necesare pentru implementarea politicilor și programelor legate de migrație. Acestea gestionează bugete, fonduri și surse de finanțare, asigurându-se că resursele sunt utilizate eficient și transparent.

3. **Implementare politici:** Acest rol se referă la punerea în aplicare a strategiilor și planurilor de migrație. Instituțiile care îndeplinesc acest rol aplică reglementările, coordonează activitățile și asigură executarea efectivă a măsurilor stabilite.

4. **Informare și promovare:** Instituțiile responsabile pentru informare și promovare se ocupă cu comunicarea și sensibilizarea publicului și a părților interesate despre politicile și programele legate de migrație. Acestea dezvoltă campanii de informare, oferă resurse educaționale și sprijină participarea comunității.

5. **Monitorizare:** Rolul de monitorizare implică supravegherea și evaluarea implementării politicilor și programelor de migrație. Instituțiile responsabile colectează date, analizează rezultatele și oferă feedback pentru a îmbunătăți gestionarea migrației.

6. **Coordonarea / implicarea părților interesate:** Acest rol implică colaborarea cu diverse părți interesate, inclusiv organizații guvernamentale, ONG-uri, comunități și sectorul privat. Instituțiile care îndeplinesc acest rol facilitează coordonarea și parteneriatele pentru a asigura o abordare integrată și colaborativă a migrației.

7. **Managementul operațional:** Rolul managementului operațional se referă la gestionarea zilnică a activităților și resurselor necesare pentru implementarea politicilor de migrație. Instituțiile care îndeplinesc acest rol asigură funcționarea eficientă a operațiunilor curente, inclusiv gestionarea cazurilor, administrarea documentelor și coordonarea activităților de zi cu zi.

Această structurare a rolurilor ajută la clarificarea responsabilităților și la identificarea posibilelor lacune în sistemul de guvernare a migrației. Fiecare rol contribuie la abordarea diferitelor aspecte ale migrației și la asigurarea unei gestionări eficiente și coordonate a acestui fenomen complex.

Din analiza rolurilor și a actorilor implicați în gestionarea migrației remarcăm faptul că în structura unui asemenea sistem se vor regăsi următoarele elemente [13, p. 111-112].

1. Actori instituționali – serviciul public (birocrăția), politicienii (parlamentarii și partidele), agențiile de reglementare, autoritățile locale, subsistemele de politici (ministerele de ramură):

2. Actori noninstituționali – grupurile de presiune, businessul, rețelele profesionale, cetățenii simpli:

3. Actori de convergență – comunitățile de politici, „triumghiul de fier” rețelele formatorilor de politici

Discuții

Structura descrisă evidențiază cum diferite grupuri și organizații, cu interese și roluri variate, contribuie la gestionarea migrației și la abordarea provocărilor asociate. Coordonarea și colaborarea între acești actori sunt esențiale pentru dezvoltarea unor politici și soluții eficiente și adaptate contextului specific.

Această structură a actorilor implicați în gestionarea migrației reflectă complexitatea și diversitatea intereselor și influențelor care modelează politicile și practicile de migrație. Fiecare categorie de actori joacă un rol specific și contribuie la diferite aspecte ale gestionării migrației. Astfel, chestiunea gestionării migrației se pune, de obicei, ca o alegere între câteva strategii politice de bază.

- a) Gestionarea sau reglementarea directă de către agențiile guvernamentale centralizate – abordare de sus în jos, prin crearea și punerea în aplicare a regulilor impuse structurilor publice/instituțiilor publice;
- b) Gestionarea bazată pe parteneriat – cu implicarea partenerilor de dezvoltare în sprijinirea reformelor și politicilor, fie direct în domeniul migrației, fie politici conexe.
- c) Abordări care descentralizează sau transferă elemente de autoritate instituțională și responsabilitate de la guvernul central către administrațiile locale.

Toate trei abordări se referă la „formarea și menținerea mecanismelor de autoritate și putere, în cadrul cărora actorii iau decizii și stabilesc politici care sunt obligatorii pentru actorii individuali și colectivi în cadrul unor limite teritoriale diferite, cum ar fi limitele unui stat, raion sau municipalitate” [14]. Evident, aceste strategii se vor alege în funcție de caracteristicile specifice situației.

În cazul Republicii Moldova, sub presiunea factorilor endogeni și exogeni, se atestă inițiative de gestionare a migrației într-un cadru organizat prin optimizarea și ajustarea politicilor în acest domeniu. Drept dovadă sunt activitățile sporite în vederea revizuirii legislației și a politicii migraționale, înființarea instituțiilor specializate în probleme de migrație, colaborarea cu organisme internaționale guvernamentale și non-guvernamentale, implicarea în diverse programe internaționale, etc. Dar, în pofida acestor eforturi, politicile de migrație nu au condus întotdeauna la rezultate preconizate. Cauzele acestei situații își au originea în activitatea instituțiilor. Faptul că numărul instituțiilor a sporit, încă nu este o dovadă a unui management eficient în gestionarea migrației. Principala problemă, în acest sens, este suprapunerea activităților, atribuțiilor de dirijare a fenomenului migrațional. În acest context, se impune clarificarea tipului de probleme care ar trebui să fie în vizorul autorităților. Având în vedere dimensiunea socială a fenomenului, exprimăm ideea că autoritățile publice ar trebui să fie interesate de: cauzele principale ale migrației și care ar fi soluțiile în diminuarea acestora; care este impactul migrației asupra migrantului; care sunt efectele migrației asupra societății; care dintre formele migrației au preponderență în Republica Moldova și ce influență au acestea asupra comunității; ce strategie ar fi capabilă să asigure o gestionare eficientă a migrației sub aspectul bunăstării societății.

Concluzii

Analiza cadrului instituțional și a politicilor în domeniul migrației scoate în evidență faptul că gestionarea proceselor migraționale se concentrează pe: capacitatea, funcționarea și/sau performanța elementelor instituționale, structurale și procedurale ale administrației publice în acest domeniu. Se constată că arhitectura instituțională privind gestionarea migrației în Republica Moldova, deși, raportată atât la contextul național, cât și european, este una centralizată. Riscurile asociate cu o arhitectură centralizată sunt semnificative, având în vedere necesitatea de a coordona eficient eforturile diferitelor instituții. Este esențial să se definească clar funcțiile fiecărui minister în contextul migrației, pentru a evita ambiguitățile în gestionarea proceselor migratorii. De asemenea, clarificarea responsabilităților teritoriale în elaborarea politicilor de migrație poate contribui la o abordare mai integrată și adaptată la nevoile specifice ale comunităților locale.

În acest context, se evidențiază că rolul administrației publice locale în probleme de migrație se încadrează în modelul reglementării de sus în jos. Autoritățile locale se află adesea în fruntea primelor efecte ale migrației, respectiv ele trebuie să fie capabile să ia măsuri înainte ca guvernul sau alte autorități centrale să elaboreze și să adopte strategii și politici de răspuns. Astfel că, pe lângă un cadru de reglementare național, trebuie să fie vizat și modul în care autoritățile locale să poată dezvolta soluții inovatoare la provocările migrației.

Bibliografie

1. Filipov I. (2009), Cadrul instituțional privind gestionarea fenomenului migrației. În *Analele Științifice ale Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul*, Nr. 5, pp. 297-302. ISSN 1875-2170.
2. Moșneaga V. (2017), *Migrațiune și dezvoltare: aspecte politic-juridice*. OIM, Chișinău, 118 p.
3. Gribincea A., Crotenco, I. (2005), Procesele migraționale în Moldova și perspectivele acestora. *Moldavian Journal of the Physical Sciences*, 4(3), p.142-145. ISBN: 978-9975-67-744-8.

4. Organizația Internațională pentru Migrație (OIM), 2022. Indicatorii de Guvernanță În Domeniul Migrației – Republica Moldova Al Doilea Profil 2021. OIM, Geneva. Disponibil: <https://publications.iom.int/system/files/pdf/MGI-2nd-Moldova-2021-RO.pdf>
5. Profilul Migrațional Extins al Republicii Moldova 2017-2021. Raport analitic. Biroul Migrație și Azil, Chișinău, 2022.
6. Hotărârea Parlamentului RM nr. 1386 din 11.10.2002 privind aprobarea Concepției politicii migraționale a Republicii Moldova, Publicat în Monitorul oficial nr. 146 din 31.10.2002.
7. Constantin D., L., Nicolescu L. *Perspective europene de abordare a azilului și migrației*. Studiul Nr. 4. – București: Institutul european din România, 2008.
8. Reslow N. (2010), Explicații privind dezvoltarea politicilor migraționale ale UE: cazul parteneriatelor de mobilitate. Cea de-a V-a Conferință Pan-Europeană privind politicile UE. Porto, Portugalia, 23-26 iunie.
9. Reslow N. (2010), Noua politică de migrațiune a UE: analiza procesului decizional al parteneriatelor de mobilitate. Conferința Multinațională „Migrația: o lume în mișcare”, 18-20 februarie, 2010, Universitatea din Maastricht, Olanda.
10. Pierre J., Peters B.G. (2012), *The SAGE Handbook of public administration*. Sage Publications, pp 816. ISBN: 9781446200506.
11. Poalelungi O. (2017), *Kommentariy na stat'iy Moshnyaga Valerya „Sotsial'no-politicheskoe vliyanie trudovoy migratsii v Moldove”*. În (Karim-Vostok). Disponibil: <https://brd.gov.md/>, p. 9.
12. Fișă de țară privind migrația și competențele. Moldova. Fundația Europeană de Formare, 2021, p.8. Disponibil: https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2021-11/etf_skills_and_migration_country_fiche_moldova_2021_ro.pdf
13. Munteanu I. (2016), *Politici publice complexe*. Tehnici și repere. Cartier, pp. 111.
14. Kenneth H., Alf-Inge J. (2014), *Governance and Environment in Western Europe*, Routledge, <https://doi.org/10.4324/9781315839202>

Anexa 1.*Sistemul instituțional național de gestionare a migrației*

INSTITUȚII / STRUCTURI	MISIUNE / COMPETENȚE ȘI ATRIBUȚII
Autorități publice constituite sau funcționale la nivel național	
Parlamentul RM	Autoritate legislativă: adoptă legi și hotărâri privind migrația; aprobă direcțiile principale ale politicii interne și externe a statului, inclusive în problem de migrație, etc.
Guvernul RM	Autoritate executivă: inițierea, implementarea, coordonarea, controlul politicilor de migrație; realizarea parteneriatelor naționale și internaționale în domeniul migrației;
Ministerele: (Spre exemplu: Direcția politici ocupaționale și de reglementare a migrației forței de muncă în cadrul Ministerului Muncii și Protecției Sociale)	Elaborează, implementează, coordonează politici de migrație în funcție de competențe și specialitate
Inspectoratul General pentru Migrație (până în ianuarie 2023 Biroul Migrație și Azil) – autoritate administrativă din subordinea Ministerului Afacerilor Interne https://igm.gov.md/ro	Implementează politica statului în domeniile atribuite în competența sa prin lege: migrației, azilului, apatridiei și integrării străinilor, precum și a legislației relevante acestor domenii
Biroul relații cu diaspora – subdiviziune constituită în cadrul Cancelariei de Stat https://brd.gov.md/ro	Asigură coordonarea politicii în domeniul relațiilor cu diaspora care include cetățenii Republicii Moldova stabiliți temporar sau permanent peste hotarele țării, persoanele originare din Republica Moldova și descendenții lor, precum și comunitățile formate din acestea
Agencia Națională pentru ocuparea forței de muncă (Direcția migrația forței de muncă) este autoritatea administrativă subordonată Ministerului Muncii și Protecției Sociale, împuternicită să asigure implementarea politicii în domeniul promovării ocupării forței de muncă, migrației forței de muncă și asigurării de șomaj	Realizează atribuțiile în domeniul migrației forței de muncă prin intermediul Direcției migrația forței de muncă; Asigură implementarea prevederilor actelor normative în domeniul ocupării și migrației forței de muncă, protecției sociale în caz de șomaj; Asigură implementarea acordurilor în domeniul migrației forței de muncă
Comisia de coordonare a activităților în domeniul migrației și azilului condusă de către secretarul de stat al Ministerului Afacerilor Interne în domeniul managementului integrat al frontierei de stat, migrației și azilului, evidenței populației și cetățeniei	Organ consultativ permanent, fără statut de persoană juridică, creat în scopul monitorizării și coordonării activităților în domeniul migrației, azilului, apatridiei și integrării străinilor în Republica Moldova, precum și al aplicării unitare și coerente a politicilor guvernamentale relevante în acest domeniu
Biroul Național de Statistică	Prezintă numărul revizuit și datele despre migrația internațională; monitorizează procesele migraționale
Mass – media	Rol de informare, schimbare de atitudini, comportamente, sensibilizare, promovare, etc.
Autorități publice locale	
Autoritățile publice locale de nivelul I	Cadrul legal nu stabilește expres atribuții pentru problema migrației; Implicare în limitele Legii cu privire la APL, Legii cu privire la descentralizarea administrativă și în limitele autonomiei locale
Autoritățile publice locale de nivelul II	Cadrul legal nu stabilește expres atribuții pentru problema migrației; Implicare în limitele Legii cu privire la APL, Legii cu privire la descentralizarea administrativă și în limitele autonomiei locale
Organizații internaționale implicate în probleme de migrație, parteneri ai Republicii Moldova	
Banca Mondială – partener strategic de dezvoltare de dezvoltare în diferite domenii, inclusiv migrația.	Suport oferit Republicii Moldova pentru îmbunătățirea guvernantei economice, combaterea corupției, modernizarea serviciilor, ameliorarea mediului de afaceri și investirea în aptitudinile solicitate de piața muncii. Pledează pentru întărirea guvernantei și consolidarea instituțiilor prin politici pe termen lung care pot să abordeze cauzele de bază ale emigrației permanente. Politicile care vizează păstrarea forței

INSTITUȚII / STRUCTURI	MISIUNE / COMPETENȚE ȘI ATRIBUȚII
	de lucru calificate includ promovarea sectorului privat și stimularea creării de locuri de muncă, investițiile în învățământul superior și creșterea oportunităților pentru femei în economie. Cadrul de Parteneriat cu Țara pentru Republica Moldova (2023-2027), aliniat la Planul Național de Dezvoltare al Republicii Moldova „Moldova Europeană 2030” sprijină redresarea durabilă, crearea de locuri de muncă și o economie mai verde, mai favorabilă incluziunii.
Organizația Internațională pentru Migrație (OIM) – organizație voluntară, interguvernamentală, cu activitate în domeniul migrației la nivel mondial. 100 de misiuni și 102 state-membre în toată lumea, în Moldova din 2001	Domeniile de bază ale programelor din Moldova cuprind: Anti-trafic; Gestionarea migrației; Sănătatea migrației; Gestionarea frontierei
Înaltului Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați (ICNUR) în Republica Moldova (1997)	Acordă asistență guvernului pentru a introduce cadrul legislativ și de procedură necesar pentru asistența persoanelor care necesită protecție internațională conform standardelor internaționale
Organizația Internațională a Muncii Moldova	Contribuie la: ▪ Ocuparea forței de muncă incluzivă și productivă pentru tineri; ▪ Protecție eficientă la locul de muncă; ▪ Dialog social îmbunătățit.
Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare – agenție de dezvoltare a ONU	Sprijin pentru: – Implementarea reformelor – cheie pe calea aderării la UE; – Consolidarea rezilienței la crize și la accelerarea realizării Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă; – Ajuta la fortificarea capacităților Guvernului de a lua decizii anticipative, bazate pe riscuri și de a elabora politici bazate pe dovezi, etc.
Agenția Elvețiană pentru Dezvoltare și Cooperare	Acordarea asistenței în diverse domenii importante precum apă și canalizare, sănătate, migrație, ocuparea forței de muncă, guvernare locală, dezvoltare economică etc. Suport financiar pentru proiectele/programele din domeniul migrației și guvernării locale.
Fondul Națiunilor Unite pentru Populație (UNFPA) este agenție a Națiunilor Unite	Activează în următoarele domenii: – sănătatea și drepturile sexuale și reproductive; – împuternicirea adolescenților și tinerilor; – egalitatea de gen – populația și dezvoltarea
La Strada – rețea europeană de organizații non-guvernamentale	Domeniu de activitate: activități de conștientizare privind traficul de femei și eradicarea acestui tip de activitate infracțională. Ajutorarea victimelor prin contactarea unor rețele de organizații care sprijină această cauză și prin informarea femeilor și fetelor despre potențialele pericole pe care le constituie traficanții.
Actori nestatali implicați în domeniul migrației	
Migranții/diaspora	Implicare directă sau indirectă, generând două categorii de persoane, cu experiență de migrațiune și fără experiență, contribuție la dezvoltarea comunităților
Sector privat (firme, agenți economici)	În funcție de natura activității: Recrutarea persoanelor pentru muncă în străinătate; Transport internațional de pasageri și persoane; Intermedieri dintre persoanele cu intenții de migrații și agenții/persoane din străinătate
ONG-uri	Suport pentru anumite categorii de migranți, monitorizarea implementării politicilor, promovarea drepturilor și libertăților migranților, etc.

Sursa: Elaborat de autor în baza informației culese de pe paginile web oficiale ale instituțiilor/structurilor vizate

Capitolul 29 – EXPATRIAȚII MOLDOVENI ȘI CONCEPTUL ÎN SCHIMBARE AL MIGRAȚIEI

Chapter 29 – MOLDOVA'S EXPATRIATES AND THE CHANGING CONCEPT OF MIGRATION

Ludmila GOLOVATAIA¹
Vitalie CAZACU²

Abstract

One of the most serious problems that Moldova has faced over the past few years is population decline. Since the collapse of the USSR, Moldova's population has decreased by 11.7 per cent, one of the highest rates among post-Soviet states. The number of Moldovan citizens living abroad fluctuates between 1.11 and 1.25 million. The most active part of the population that decided to emigrate is young people. This problem will undoubtedly have profound negative socio-economic consequences.

However, the negative consequences of large-scale emigration from Moldova are often exaggerated. Firstly, the current demographic situation in Moldova is not unique and does not particularly stand out against the background of other post-socialist countries in Eastern Europe. Second, contemporary emigration does not evoke outdated associations with emigration in the USSR, when it was associated with political dissent and was almost always irrevocable. Modern Moldovan migrants are very mobile, facilitated by visa-free entry to Schengen countries.

In addition, these countries are geographically close to Moldova, which means that Moldovan emigrants can easily and frequently move between the host country where they live and their native Moldova. This is a very important circumstance, which in many ways helps Moldovan emigrants to maintain social ties with family and relatives, as well as to preserve a sense of belonging to their native country. With modern forms of mobility and a certain degree of transparency, migration flows become very flexible and responsive to state actions.

Keywords: Republic of Moldova, European Union, emigration, socio-economic consequences, mobility

JEL: F22, J61, O15

Introduction

The Republic of Moldova is experiencing a massive and long-term migration of its citizens. About one third of the total population of the country is directly related to this phenomenon. Indirectly, migration affects the whole society, as there are practically no Moldovan citizens who do not have family members or more distant relatives who have previously been or are abroad or are thinking of leaving. On the other hand, even those who have never left and do not intend to go abroad are also directly or indirectly affected by this phenomenon, as is the country as a whole, in all its aspects. This article discusses such issues as the proportions, categories, directions, causes and consequences of migration, as well as the likelihood that at least a certain proportion of migrants will return home, and who and what should be done to ensure that as many people as possible return.

The general causes of migration are related to increased contacts between people, between nations and cultures, development of international cooperation, increased mobility of people, etc. Today migration has become a global phenomenon, amounting to 250 million migrants. Maintaining the intensity of migration in the Republic of Moldova is conditioned by a number of factors such as deep social, economic and political transformations in the country. And it also concerns the search for better social and economic opportunities, social relations, internationalization of marriages, cultures, demographic decline in the country, decreasing

1 Conf. univ. dr., Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, ludmila.golovataia@usm.md

2 Conf. univ. dr., Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, vitaliepetrucazacu@gmail.com

degree of urbanization and uneven filling of the Moldovan labor market. Ethnic, cultural, religious, etc. factors also persist.

Empirical data on the migration problem in Moldova

Excessive emigration from Moldova began in the 1990s with the emergence of the possibility for its citizens to move freely. In the short term, the country has indeed benefited from the fact that migrants have saved the economic situation, but it has certainly lost because it has irrevocably lost its citizens, because most of them have been safely assimilated in the host countries. In the context of long-term migration, the human losses for our country are very great.

From April 8 to July 7, 2024, a population census took place in Moldova, the purpose of which was to create official statistical data on the number and territorial distribution of the population, its ethnic and religious composition, demographic and socio-economic structure, as well as on the housing stock and living conditions of people residing on the territory of the country. The first results will be published at the end of 2024, after data from administrative sources have been processed. The final detailed results, including age groups, gender, localities, etc., will be ready and published by the end of 2025. But given the 2014 census data, more than a million people are outside the country. Among them, there are a lot of so-called pendulum migrants. This means that they leave, stay there for a period of several months to a year. They return home for some time, and then leave again and come back again. In general, Moldova loses 2% of its population every year, which is equivalent to about two medium-sized villages. Moreover, more people leave from villages, since 60% of the country's population is rural. This is due to the economic context, to the lack of jobs. In fact, the main reason for emigration from the Republic of Moldova is economic. 90% of migrants are looking for work. Also, a large part of the population goes abroad to study, and very few of them return. In the long run, this fact has a very negative impact on the state, namely because few of them return. As for the question whether there are potential members of society who want to emigrate, the latest research confirms that in fact in the Republic of Moldova more than 15% of the population have intentions to emigrate and this is a priority for young people. It is estimated that in 2010 there were 423.6 thousand people aged 19 to 24 living in Moldova, and by 2025 their number will decrease to 222.6 thousand people, or only 5% of the population³. This problem will certainly have profound negative socio-economic consequences, such as population aging, rising health care costs, labor shortages and slower economic growth due to fewer people of working age in the economy. Meanwhile, a reduction in the flow of emigration is not foreseen.

In the context of emigration, a rather valuable segment – reproductive – is not controlled. The latest data confirm that more than 16 thousand people were born outside the country. This is quite a lot in terms of generational change in the country. The phenomenon of migratory integration of families is currently taking place. Moldovan citizens who previously migrated are now reuniting their families in the states where they live. Migration strongly influences the values of the society, many citizens from the Republic of Moldova, who stayed at home, adopt values from family members living in European states. And if we talk about the impact of migration, besides the positive effect, represented by the financial support of family members left at home, there are also negative consequences for the young generation left without parental care. The quality of upbringing of the young generation has fallen. After all, the greatest influence on children is exerted by parents, not schools. The elderly population has been left without the care of their relatives. The stability of marriages has significantly decreased from 20

³ Ioniță, Veaceslav (2022). *Analize economice cu Veaceslav Ioniță* (Economic analysis with Veaceslav Ioniță).

to 11 years. We have reached the situation of European countries, where the number of divorces is equivalent to the number of marriages.

Men's and women's incomes have changed. Women are also going after more money, not just men. All of this together leads to great deviations in social aspects. Citizens who originally left in search of a better place to work are now reuniting their families in the states where they live, namely where there is stability. They are increasingly leaving Russia because of uncertainty and war.

Thus, we are now at the stage of migration integration of families. Migration is more family-oriented, as it is about integration of families in a new place of residence. At the first stage one of the family members left, and now the rest of the family is integrating at the new place of residence. First our migrants stormed Greece and Italy, then Spain and Portugal, and today the vast majority go to states where stability reigns: Great Britain, Ireland, France, Germany. There are fewer than 70,000 people in Russia today. That number has halved. Most of those who left the eastern vector did so amid instability and war in Ukraine.

The impact of migration on socio-economic aspects of life in Moldova

There is a widespread alarmist opinion among some experts and politicians about the rapid population decline and growing demographic imbalance in Moldova. However, it should be recognized that the process of modern migration, especially in the case of Moldova, is often underestimated, and the projected negative consequences of large-scale emigration from Moldova are often exaggerated. First, the current demographic situation in Moldova is not unique and does not stand out against the background of other post-socialist countries in Eastern Europe. The net migration rate (or migration balance) is the difference between the number of people arriving in a country (immigrants) and the number of people leaving the country (emigrants) over a given period of time. It is expressed per 1,000 people in the population. (If the net migration rate is positive, it means that more people arrived in the country than left. If it is negative, more people left the country than arrived). This indicator carries important information. It reflects:

- Socio-economic development. A high positive coefficient may indicate that the country is attractive to migrants, which is often associated with good economic conditions, stability and a high standard of living.
- Demographic change. Migration flows significantly affect the size and structure of a country's population.
- Political stability. A negative coefficient indicates political instability, economic hardship, or other factors that encourage people to leave the country.

This indicator is important for planning and development of public policies related to migration, labor market and social sphere. For example, in 2015-2020, Lithuania experienced a huge negative net migration rate of -11.6 per 1,000 people, Latvia (-7.6), Romania (-3.8), Croatia (-1.9), Poland (-0.8), Bulgaria (-0.7), Ukraine (0.4)⁴. Basically, the young generation of these countries prefers to emigrate to rich Western European countries in search of well-paid jobs and better opportunities.

The migration of Moldovans to Western countries has changed the spectrum of values and mentality of the Moldovan population. The way of thinking has changed not only for the generation in emigration, but also for those who stayed at home. For 30 years, a significant part of citizens have adopted European values. Even if they are in the Diaspora, values are in any

⁴ UN data (2022). Net migration rate (per 1000 population). <https://data.un.org/Data.aspx?d=PopDiv&f=variableID%3A85>

case transmitted through human contact with the generations left at home. Even though 1/3 of our society is still oriented towards Eastern values, change is happening. Migration is a process of differences, and as long as there are differences, there will be migration. Pendular migrants from Moldova, who regularly move between their home country and their place of work abroad, bring home not only financial support, but also important cultural values and new knowledge that can influence society and culture in Moldova. Working abroad, migrants get acquainted with different cultures, customs and traditions. This broadens their horizons and makes them more tolerant of cultural differences. When they return home, they can pass this experience on to their families and communities, promoting intercultural understanding. Many migrants acquire new professional skills and knowledge abroad. These may be technical skills, management techniques, new approaches to work and business that they can use in their home country, including in setting up their own businesses. In more developed countries migrants get acquainted with advanced technologies, innovations in various spheres of life (medicine, education, agriculture, etc.). This knowledge and ideas can be brought to Moldova and contribute to the development of new and modernization of existing industries. Many migrants bring home new standards of quality of life and work that they have seen abroad. This may include improved sanitation, nutrition, education of children and other aspects of daily life.

Contact with Western or other cultures changes migrants' views on family and social values, such as gender equality, child-rearing and the role of women in society. This leads to a change in traditional patriarchal norms, which has an impact on Moldovan society as a whole.

Working abroad, migrants often face the need to effectively manage financial resources. They bring home a higher level of financial literacy, which will help them better manage the family budget and invest in the future. Thus, pendular migrants play an important role in the transformation of Moldovan society, bringing elements of more developed cultures and new approaches that can contribute to modernization and improvement of life in the country.

However, one of the most serious problems that Moldova has faced over the past few years is population decline. The last reliable data on Moldova's population is from January 2021, according to which the country's permanent population was 2,597,107. This is 1.8% less than a year earlier and 8.7% less than in 2015⁵. Since the collapse of the Soviet Union, Moldova's population has decreased by 11.7%, which is one of the highest rates among post-Soviet states⁶.

The most obvious reason for such negative demographic dynamics that comes to mind is natural population growth, which is the difference between the number of births and deaths. Indeed, like most other post-communist states, Moldova experienced a sharp decline in birth rates in the 1990s. However, Moldova is not too different from most other post-communist states in this respect, and the real source of concern is emigration. According to the Moldovan Ministry of Foreign Affairs and European Integration (MFAEI), the number of Moldovan citizens living abroad fluctuates between 1.11 and 1.25 million. However, MFAEI recognizes that the real number is probably higher, as these are only official figures for the 32 countries in which Moldova has diplomatic missions⁷. For a small country with a population of almost 2.6 million, this is an incredibly high number of emigrants.

Secondly, the meaning of the word “emigration” is still somewhat distorted among residents of post-Soviet states, especially among the elderly. In the minds of people who lived in Soviet times, emigration still evokes old, outdated associations with emigration to the USSR,

⁵ National Bureau of Statistics of Moldova (2021). Population and demographic processes.

⁶ World Bank data (2022). Population, total.

⁷ Ministry of Foreign Affairs and European Integration of Moldova (2021). Data on the size of the Moldovan diaspora.

when it was closely associated with political dissent, and emigration was almost always irrevocable.

However, it is important to understand that the whole concept of migration, along with its political, socio-economic and cultural functions, has changed radically over the past 2-3 decades, and it is best viewed in the context of Eastern European countries and especially Moldova. First, the economic contribution of the Moldovan diaspora to the Moldovan economy is of fundamental importance. According to official data, Moldovan citizens living abroad annually send money transfers worth about \$1.9 billion to their homeland, which is 15.8% of Moldova's GDP⁸.

It should also be noted that Moldovan emigrants currently have very high mobility. On April 28, 2014, the Republic of Moldova officially joined the list of third countries whose citizens were exempted from the visa regime for entry into the countries of the Schengen area, which greatly facilitated migration to EU countries⁹.

Currently, the EU is the main destination for Moldovan emigrants, where about 55-60% of them live permanently. Russia is the second most popular place for migration, accounting for almost 25-27% of all Moldovan migrants living abroad¹⁰.

Thus, many Moldovan emigrants permanently live or spend most of their time in countries where they can enter without a visa. In addition, geographically these countries are not very far from Moldova, which means that it is very easy and affordable for Moldovan emigrants to travel frequently between the host country in which they live and their native Moldova. This is a very important circumstance that helps Moldovan emigrants in many ways not only to maintain social ties with family and relatives, but also to maintain a sense of belonging to their native country.

Perhaps this explains the unusually active participation of the Moldovan diaspora in the political life of their native country. Members of the Moldovan diaspora are usually very active when it comes to voting. For example, Moldovans living abroad won 12% of the vote in the 2020 presidential election, which is a very significant indicator compared to other countries. In most cases, voting abroad is not an easy task, and members of the diaspora often have to travel to capitals to get to the nearest polling station. Opinion polls seem to confirm the prevailing patriotic position of the Moldovan diaspora. According to a recent survey of Moldovans living abroad, it turned out that 66% of respondents are ready to return to Moldova if the minimum wage is at least 2,000 euros.

The three most significant obstacles to Moldova's development were high levels of corruption and lack of justice (76%), lack of well-paid jobs and business development opportunities (44%), economic inequality and poverty¹¹. Thus, we can clearly see that the main reason for mass emigration from Moldova is economic and that the majority of those who emigrated would like to return to Moldova if the economic well-being of the country were significantly better.

The example of Moldova is one of the best illustrations of how modern migration differs from its old traditional understanding. It is becoming clear that with modern forms of mobility

⁸ World Bank data (2020), https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906522-data-updates-and-errata?_gl=1*_1bwnc3z*_gcl_au*Mzg5Mzc3ODIzLjE3MjM3MjQzMzQ

⁹ European Commission (2014). Migration and Home Affairs. Available at: https://ec.europa.eu/home-affairs/policies/international-affairs/collaboration-countries/visa-liberalisation-moldova-ukraine-and-georgia_en

¹⁰ Ministry of Foreign Affairs and European Integration of Moldova (2021). Data on the size of the Moldovan diaspora. https://mfa.gov.md/sites/default/files/propunerile_maeie_privind_constituirea_celor191_de_sectii_de_votare.pdf.

¹¹ Newsmaker.md (2021). Minimum salary up to 2000 euros. Under what conditions is the Moldovan diaspora ready to return? <https://newsmaker.md/rus/novosti/minimalnaya-zarplata-do-e2-tys-na-kakih-usloviyah-diaspora-gotova-vernutsya-v-moldovu/>

and a certain degree of transparency, migration flows are becoming very flexible and responsive to government actions. Thus, modern emigrants should not be excluded from the decision-making process within the country. The active participation of the Moldovan diaspora in politics reflects the proximity to the motherland and the hope for a better future for Moldova, which is a great advantage for the country.

Turning to the traditional understanding of migration, it is possible to identify its main causes:

- Economic difficulties. In the past, migration was mainly due to economic difficulties, such as a lack of jobs and low wages.
- The agricultural way of life. Many migrants left rural areas in search of a better life in cities or abroad.

Migration destinations were mainly CIS countries, especially Russia, due to historical and linguistic ties. Seasonal migration was also frequent, especially for agricultural workers who returned home after the end of the work season.

The social aspect of the traditional understanding of migration was family migration, when entire families or heads of families went abroad to improve their financial situation. But modern migration requires a new understanding. First, the reasons for migration have changed:

- Economic opportunities. Economic reasons remain important, but the focus has shifted to finding better-paid and skilled jobs abroad.
- Education and professional development. Modern migrants often leave for education and professional experience, which are difficult to obtain in Moldova.

Secondly, new migration directions have appeared today:

- The European Union instead of the CIS. Due to the liberalization of the visa regime and the conclusion of an Association Agreement with the EU, more and more Moldovan migrants are heading to the countries of the European Union.
- Distant countries. The number of migrants leaving for more remote countries such as Canada, the USA and Western European countries is growing.

Thirdly, the types of migration have changed:

- Constant migration. Modern migrants are more likely to stay abroad on a permanent basis, settling in new countries and attracting their families there.
- Professional migration. The share of highly qualified specialists who leave on long-term contracts or for permanent work abroad is growing.

Fourth, there is a technological impact:

- Digital technologies. The Internet and modern communication technologies make it easier to find work abroad, keep in touch with family and return migrants if necessary.
- Globalization of the labor force. Globalization and the development of multinational corporations contribute to the mobility of workers and an increase in the number of international specialists.

Fifth, the presence of social aspects and reintegration:

- Social support consists in intensifying efforts to provide social support to migrants and their families, including legal assistance and reintegration programs.
- Information support. Modern migrants have access to more information and resources, which facilitates the migration and adaptation process.

Conclusions

Thus, modern migration in Moldova is characterized by more diverse causes, new directions, changing types of migration and significant influence of technology. These changes

require adaptation of migration policies and strategies to manage new challenges and opportunities related to migration processes. The Government of Moldova develops and implements various programs and strategies for managing migration processes. This includes facilitating the return and reintegration of migrants, as well as cooperation with international organizations. The process of European integration and the conclusion of agreements with the EU affect Moldova's migration policy. The liberalization of the visa regime with the EU opens up new opportunities for legal migration and employment in Europe.

There are programs aimed at facilitating the return of migrants and their reintegration into Moldovan society. This includes providing information, advice and financial support to start your own business. An important aspect is the provision of social support to returning migrants and their families, including assistance in finding employment and access to medical services. Thus, we can assume a tendency towards an increase in migration flows. In the long term, Moldova is likely to continue to experience significant migration flows, both in the form of emigration and immigration, especially in the context of globalization and economic changes.

However, in the future, a path to sustainable development is being outlined, as sustainable development strategies are being developed aimed at improving economic conditions, improving living standards and creating new jobs, which can reduce the level of emigration and attract back qualified personnel.

The concept of migration in modern Moldova is characterized by a complex interaction of economic, social and political factors. The development of effective migration management policies and programs is a key task of the State in striving for sustainable development and improving the well-being of its citizens.

Bibliography

1. World Bank. (2020). *World Bank data*. Retrieved April 17, 2025, from https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906522-data-updates-and-errata?_gl=1Ibwnc3z_gcl_au*Mzg5Mzc3ODIzLjE3MjM3MjQzMzQ.
2. World Bank. (2022). *Population, total*. Retrieved April 17, 2025, from https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906522-data-updates-and-errata?_gl=1bdtbbb_gcl_au*Mzg5Mzc3ODIzLjE3MjM3MjQzMzQ.
3. UN Data. (2022). *Net migration rate (per 1000 population)*. Retrieved April 17, 2025, from <https://data.un.org/Data.aspx?d=PopDiv&f=variableID%3A85>.
4. European Commission. (2014). *Visa liberalisation with Moldova, Ukraine and Georgia*. Migration and Home Affairs. Retrieved April 17, 2025, from https://ec.europa.eu/home-affairs/policies/international-affairs/collaboration-countries/visa-liberalisation-moldova-ukraine-and-georgia_en.
5. Ioniță, V. (2022). *Analize economice cu Veaceslav Ioniță* [Economic analysis with Veaceslav Ioniță] [Video]. Facebook. Retrieved April 17, 2025, from <https://www.facebook.com/ionita.md/videos/256193143261531>.
6. Ministry of Foreign Affairs and European Integration of Moldova. (2021). *Data on the size of the Moldovan diaspora* [Source document: Propunerile MAEIE privind constituirea celor 191 de secții de votare]. Retrieved April 17, 2025, from https://mfa.gov.md/sites/default/files/propunerile_maeie_privind_constituirea_celor191_de_sectii_de_votare.pdf.
7. National Bureau of Statistics of Moldova. (2021). *Population and demographic processes*. Retrieved April 17, 2025, from <https://statistica.gov.md/category.php?l=ru&idc=103&>.
8. Newsmaker.md. (2021). *Minimum salary up to 2000 euros. Under what conditions is the Moldovan diaspora ready to return?* Retrieved April 17, 2025, from <https://newsmaker.md/rus/novosti/minimalnaya-zarplata-do-e2-tys-na-kakih-usloviyah-diaspora-gotova-vernutsya-v-moldovu/>.

Capitolul 30 – ASPECTE PRIVIND TENDINȚE, OPORTUNITĂȚI ȘI PROVOCĂRI ÎN REALIZAREA NEUTRALITĂȚII CLIMATICE

Chapter 30 – ASPECTS OF TRENDS, OPPORTUNITIES AND CHALLENGES IN ACHIEVING CLIMATE NEUTRALITY

Silvia Elena ISACHI¹

Abstract

In this paper we aim to present issues regarding trends, opportunities and challenges in achieving climate neutrality in the EU. While addressing the existential threat of climate change, the EU is pursuing economic growth in ways that create better jobs and increase the well-being of its citizens. In 2023, the EU launched the world's first system of carbon tariffs on steel, cement and other imported goods as it tries to prevent more polluting foreign products from undermining its green transition. The goal of climate neutrality is important to be achieved in a way that preserves the EU's competitiveness; this includes developing effective measures to protect the EU from competitive disadvantage compared to other countries that do not have such ambitious climate policies. Achieving climate neutrality by 2050 will be more difficult for some European Member States and regions than for others. Thus, the EU introduced a "just transition mechanism" to provide support to European regions that will require greater investment to achieve their goals. This requires an expanded multidimensional vision of sustainability and the implementation of financial, operational, technological, behavioural and cultural support.

Keywords: climate neutrality, EU's Carbon Border Adjustment Mechanism, climate policy, competitiveness risks from CO2 pricing

JEL: Q54

Introduction

In recent decades, climate change is one of the greatest challenges facing humanity. Rising global average temperatures, melting glaciers, ocean acidification and extreme weather events have created an unprecedented emergency for concerted action. Since the beginning of the Industrial Revolution, the average global temperature has risen by about 1.2°C, according to the report, and climate studies show that this trend will accelerate in the coming decades if no emission reduction measures are implemented.

Climate change has direct and indirect effects on natural ecosystems and global economies:

Natural ecosystems: Loss of biodiversity and alteration of natural habitats are major consequences. For example, coral reefs are destroyed by ocean warming and acidification, and animal and plant species are forced to adapt to new conditions or migrate to other geographical areas.

Agriculture and food security: Changes in climate patterns affect agricultural production, causing droughts or torrential rains that destroy crops. This threatens global food security, especially in vulnerable regions of Africa and Asia.

Infrastructure: Extreme weather events cause significant economic damage, destroying infrastructure and housing, which entails huge costs for their restoration. Certain economic sectors, such as tourism, agriculture and fisheries, are also directly affected by climate change.

As a result of these challenges, the global community has begun to acknowledge the importance of collaborating to combat climate change. The Paris Agreement, signed in 2015 at the UN Conference on Climate Change (COP21), aims to keep the average global temperature

¹ Scientific Researcher, "Victor Slăvescu" Centre for Financial and Monetary Research, Romanian Academy, silvia.isachi@gmail.com

rise “well below 2°C” from pre-industrial levels and continue efforts to limit the temperature rise to 1.5°C.

The European Union has played a leading role in the fight against climate change by adopting ambitious policies to reduce emissions and promote the transition to a green economy. The European Green Pact (Green Deal), launched in 2019, is the EU's strategy to become the first climate-neutral continent by 2050.

Besides international initiatives, climate change is still a significant challenge due to economic inequality, differences in development between countries, and the slow pace of implementation of climate measures. Developed and developing countries face different problems:

Developed countries, although they have technological and financial capabilities for the green transition, face the resilience of industry and interest groups that depend on fossil fuels.

Developing countries need significant financial and technological support to adopt sustainable solutions, while being the most vulnerable to the effects of climate change.

Climate neutrality, defined as the balance between greenhouse gas (GHG) emissions and their removal from the atmosphere, is a crucial strategic objective for both the European Union (EU), as well as for Romania. Achieving this balance is essential to combat climate change and to ensure an economically, socially and environmentally sustainable future. The EU and Romania, as parties to the Paris agreement, have set clear policies and strategies for achieving climate neutrality by 2050, with intermediate targets by 2030. Achieving climate neutrality is vital to meet these commitments and help prevent catastrophic global climate change.

Trends in achieving climate neutrality

At global and European level, climate neutrality is coming with a series of trends that shape the transition to a net-zero emission economy. The European Union, as one of the global leaders in the fight against climate change, has launched far-reaching strategies and initiatives to achieve climate neutrality by 2050. At the same time, Romania, as part of the EU, is to align itself with these policies, developing its own initiatives.

– *Ambitious climate policies within the European Union.* One of the main trends in achieving climate neutrality is the adoption of ambitious policies at EU level. The European Green Pact (Green Deal), launched in 2019, is a comprehensive strategy aimed at achieving climate neutrality by 2050. Key objectives include:

- 55% GHG emissions reduction by at least 2030 compared to 1990 levels.
- Increasing the share of renewable energy in the European energy mix.
- Modernising European industries to become more sustainable and energy efficient.
- Promoting the circular economy, reducing waste and maximising the reuse of resources.

These measures are part of a global transition of Europe towards a green economy, where economic growth does not depend on the use of finite natural resources.

– *Evolution of the energy mix and the transition to renewable energies.* Another major trend is the energy transition to renewable energy sources. To achieve climate neutrality, Europe must drastically reduce the use of fossil fuels (coal, oil, natural gas) and adopt low-carbon or zero-emission energy sources, such as:

- Solar and wind power, which have seen spectacular growth in the last decade. They are crucial in decarbonising the energy sector and increasing the EU's energy independence.
- Hydroenergy and geothermal energy, which also contribute to the diversification of energy sources and the reduction of emissions.

- Renewable energy support programmes. At EU level, there are numerous funding programmes and initiatives that encourage investment in renewable infrastructure, including for the modernisation of electricity grids and energy storage.

Romania has significant development potential in the field of renewable energies, especially in the wind and hydropower sector. In recent years, the country has taken important steps in adopting wind power, but there are additional opportunities to expand this sector and harness solar potential.

- *Decarbonisation of industry and technological innovation.* The decarbonisation of industry is a key trend towards climate neutrality, given that industry is a major source of emissions. New technologies and innovative solutions play an important role in this process:

- carbon capture and storage (CCS): Carbon capture and storage technologies enable the collection of CO₂ emitted by power plants and industrial plants and its storage in geological formations, preventing release into the atmosphere.

- Zero-emission technologies: These include the development of green hydrogen (obtained by renewable electrolysis), which has the potential to power industries that are difficult to electrify, such as shipping, aviation and heavy industry.

- Transportation: The trend towards electric vehicles (VE) is one of the most visible changes in decarbonisation of transport. The EU encourages the development of infrastructure for EVs and imposes stricter emission standards for cars and trucks.

- circular economy is increasingly promoting waste reduction, material recycling and resource reuse to minimise the impact of industry on the environment.

- *Transformation of agriculture and land use.* Agriculture and land use are key areas in the transition to climate neutrality as they contribute to GHG emissions in particular with methane and nitrous oxide. In this regard, there are two major trends:

- Environmental and sustainable agriculture: EU promotes more sustainable farming practices, reduced use of pesticides and chemical fertilisers, and efficient water and soil management. The Common Agricultural Policy (CAP) supports the transition to greener agriculture through funding for farms that adopt environmental protection measures.

- The preservation and restoration of natural ecosystems through the restoration of forests, peatlands and wetlands is vital for increasing carbon absorption capacity. Planting new forests and reducing deforestation are initiatives supported at European level and are essential to offset emissions that cannot be eliminated.

- *Financing the green transition.* Funding is a critical factor in achieving climate neutrality, and the EU and member states have launched numerous initiatives to support this transition:

- The Just Transition Fund is intended to support regions and sectors affected by the transition to a low-emission economy, such as coal-dependent regions.

- The EU Recovery and Resilience Plan (NextGenerationEU) allocates significant financial resources to green projects and digitalisation, contributing to a sustainable economic recovery.

- Private finance and green investment. More and more financial institutions and companies are adopting sustainable financing practices, channeling investment into green projects and reducing the financing of polluting activities.

- *Legislative impulses and strict climate regulations.* The EU has adopted a number of legislative regulations that impose strict GHG emission standards. Among them are:

- Emissions trading system (ETS), which limits industrial emissions and puts a price on carbon, thereby encouraging their reduction.
- Emissions standards for cars require drastic emission reductions for the automotive industry, accelerating the transition to electric and hybrid vehicles.
- The energy efficiency legislation aims to improve the energy efficiency of buildings and promote building standards that reduce energy consumption and emissions.

Opportunities to achieve climate neutrality

Achieving climate neutrality is also seen as an economic opportunity, not just a challenge.

The green jobs. The transition to a green economy will stimulate the emergence of new jobs in sectors such as:

- Renewable energy, through the expansion of wind, solar and hydroelectric power generation capacities, requires a large number of specialists in engineering, installation, maintenance and management.
- Energy efficiency. The programs of thermal rehabilitation of buildings and modernization of energy infrastructures will create jobs in construction, engineering and research in energy efficient materials.
- Electric vehicle industry. The development and production of electric and hybrid vehicles opens up new markets for car manufacturers, while charging infrastructure requires installers and technicians.

Innovation and technological progress. Achieving climate neutrality stimulates research and the development of new technologies. These innovations will become not only local solutions, but also exportable products, bringing major economic benefits:

- Carbon capture and storage technologies (CCS). The development of carbon capture technologies will help reduce industrial emissions. These technologies are essential for hard-to-decarbonize industries such as cement, steel and chemical production.
- Green hydrogen, produced by electrolysis using renewable energy, has huge potential in decarbonising industrial sectors and heavy transport. The development and adoption of this technology can position Romania and the EU as global leaders in the use of hydrogen.
- Digitalization and artificial intelligence. The green transition is closely linked to digitalization. Smart grids (smart power grids), efficient resource management and AI-based optimization solutions will improve energy efficiency and reduce emissions.

Investing in green technologies will encourage innovation and give Europe a competitive edge in the global market. In addition, national economies adopting sustainable solutions will be more resilient in the face of economic shocks and fluctuations in energy prices.

Development of renewable energy sources and reduction of energy dependence. Climate neutrality involves a transition from fossil fuels to renewable energy sources such as solar, wind and hydro. EU member states, including Romania, are currently dependent on imports of oil and natural gas from geopolitically unstable regions. The development of renewable energy production will reduce this dependence, ensuring energy security which will reduce Europe's dependence on fossil fuel imports. Romania is a country with ample renewable resources has the opportunity to become green energy exporters, benefiting from the growing demand at European level.

The improvement of public health and quality of life is another reason for the adoption of climate neutrality. Reducing air pollution by reducing GHG and other pollutants will have

beneficial effects on public health, helping to prevent respiratory, cardiovascular and other air pollution-related diseases. Thus, climate neutrality is a direct measure to protect the health of EU and Romanian citizens.

Access to financing and European funds for the green transition. The transition to climate neutrality must be a just one, supporting the regions and communities most affected by economic and technological change. The EU has launched numerous financial instruments and funds to support member states in achieving climate goals, which opens up opportunities for development and modernisation:

- The Just Transition Fund supports regions and sectors affected by the transition to a green economy, providing funding for the conversion of the workforce and the development of new sustainable economic activities. For Romania, coal-dependent regions such as the Jiu Valley can benefit from these funds to develop new industries and jobs.
- The Recovery and Resilience Plan provides financial support for green projects such as energy efficiency of buildings, renewable energy infrastructure and digitization of industry.
- The Horizon Europe programme funds research and innovation in green technologies, supporting collaboration between academic institutions, research centres and industry.

Development of sustainable infrastructure and smart cities. The transition to climate neutrality involves the modernization and development of sustainable infrastructure:

- Energy efficient buildings. The opportunities of thermal rehabilitation and the development of buildings „green” will reduce energy consumption and GHG emissions from the residential and industrial sectors.
- Green transport. Developing infrastructure for clean electric vehicles and public transport will create new jobs and significantly reduce urban pollution.
- Smart cities. The concept of „smart cities” offers opportunities to combine digital technologies with energy efficiency, creating more sustainable, efficient and comfortable urban environments for citizens.

The possibility of a new sustainable economic model. Climate neutrality provides an opportunity to implement a new economic model based on sustainability, waste reduction and resource efficiency. The circular economy is essential in this process, offering:

- Waste by converting waste into reusable resources, either through recycling or new technologies, which is a central pillar in the circular economy.
- Reducing dependence on natural resources by implementing the principles of the circular economy, companies and society will become less dependent on extraction and consumption of finite natural resources.

Challenges in achieving climate neutrality

Achieving climate neutrality, while crucial to combating climate change, comes with numerous challenges. They are economic, social, technological and political in nature, affecting not only the European Union, but also Romania. The transition to a low-carbon economy involves high costs, changes in the structure of the economy, social tensions and difficulties in implementing new technologies.

Economic costs and necessary investments. Implementation of measures to achieve climate neutrality requires massive investment in infrastructure, green technologies and the modernisation of industries, especially in:

- Upgrading the energy system: The transition from fossil fuels to renewable sources requires investment in green energy infrastructure, including energy distribution and storage networks.

- Building Rehabilitation: Buildings in Europe and Romania, many of which are energy inefficient, need to be rehabilitated to reduce energy consumption and carbon emissions. This requires substantial investment from governments, companies and citizens.

- Financing technological innovations: Developing the necessary technologies, such as carbon capture and storage (CCS) and producing green hydrogen, is very expensive and involves financial risks.

For Romania, as an EU member state that benefits from European funds to support the transition, the biggest challenge is the efficient use and absorption of these funds, given the limited administrative capacities and the high bureaucracy.

Impact on traditional industries and job loss. The transition to a green economy will significantly affect traditional industries, particularly those based on fossil fuels and heavy industries:

- Coal-fired mining and energy will suffer major economic and social losses. The closure of coal-fired mines and power plants will lead to job losses and an increase in unemployment.

- Automotive industry. The traditional fossil fuel-based vehicle industry needs to adapt quickly to the emission reduction requirements this entails major transformations and job losses in the production sectors related to vehicles with thermal engines.

The social challenge stemming from these changes is that regions affected by the energy transition will need support for retraining and the development of new economic sectors.

Social tensions and regional inequality. The transition to climate neutrality risks deepening regional and social inequalities. Less developed areas, such as rural regions or those dependent on polluting industries, will suffer the most from economic and industrial transformations. Among the social challenges are:

- Increasing costs for consumers. In the transition period, energy costs could increase, particularly affecting low-income households. The implementation of new carbon taxes or rising prices for traditional fuels could exacerbate social inequalities and create resistance from the population.

- The fairness of the transition. Ensuring that the transition is fair for all social groups and regions is a major challenge. European and national funds must be distributed in a way that specifically supports disadvantaged regions and prevents widening inequalities.

The infrastructure is not adequate. Another major challenge is the lack of adequate infrastructure to support the transition to climate neutrality. In many EU member states, including Romania, energy and transport infrastructure is not sufficiently developed to support the transition to renewable energies and electric vehicles:

- Power grids need to be upgraded to integrate large amounts of intermittent renewable energy, such as solar and wind power. This requires significant investment in the development of smart grids and energy storage capacities.

- Infrastructure for electric vehicles. Currently, Romania has a limited infrastructure of charging stations for electric vehicles, which discourages their adoption on a large scale. The development of this infrastructure is essential to foster the transition to electric mobility.

Political uncertainty and resistance of certain sectors. Political instability may lead to delays in the implementation of climate transition measures. Every change in government can involve changes in priorities, which can create uncertainty for investors and delay concrete actions. At the same time, the lobby of polluting industries such as companies from traditional sectors of the fossil fuel energy industry, they can put pressure on governments to delay or mitigate the necessary emission reduction measures. In addition, the social acceptance of strict emission reduction measures may be reduced in particular if they involve additional costs for consumers (e.g. the introduction of a carbon tax can meet resistance from citizens, as was seen in the case of the „Yellow Vests” movement in France).

The technological difficulty of decarbonising certain sectors. Certain sectors of the economy are difficult to decarbonise because of their technological and industrial specificity. These sectors include:

- Heavy industry (such as the production of steel, cement and chemicals, which are energy-intensive and emit significant amounts of CO₂). Current technologies do not provide effective solutions to drastically reduce emissions in these sectors without affecting competitiveness.
- Shipping and aviation, sectors that emit a large amount of GHG but are difficult to electrify. At present, solutions such as hydrogen or biofuels are still in their early stages of development and cannot be widely applied.

The development and implementation of technological solutions to decarbonise these sectors requires time, resources and continuous research, which may delay the achievement of the climate neutrality objective.

Adapting to existing climate change. While achieving climate neutrality is essential to prevent the worst impacts of climate change, adapting to existing impacts is an important challenge. Regions in Europe and Romania that are already affected by extreme phenomena such as drought, floods and heat waves require adaptation of infrastructure to new climate conditions. Climate change has a negative impact on biodiversity and ecosystems, and restoring them is a continuing challenge that requires nature-based solutions.

Conclusions

Climate neutrality is essential for both the European Union and Romania, ecologically, economically and socially. Achieving this goal will help create a more sustainable, innovative and competitive economy, protect public health and help adapt to climate risks. For Romania, in particular, climate neutrality represents an opportunity for economic development and modernization, supported by European funds and green technologies. Climate neutrality is a complex challenge, but also a unique opportunity to create a sustainable and prosperous future. The EU and Romania need to work together and take concerted action to achieve these ambitious goals, with both short-term and long-term benefits for the environment, the economy and society.

Trends in achieving climate neutrality reflect a significant change in policies and technologies adopted at European and national level. From increased use of renewable energies to technological innovation and stricter emission regulations, the EU and Romania are in a period of deep transition towards a green economy. These trends will not only contribute to combating climate change, but will also stimulate economic development and the creation of new jobs.

Achieving climate neutrality provides a broad spectrum of economic, technological and social opportunities that contribute to sustainable development and increase the global competitiveness of the EU and Romania. The transition to a green economy will create jobs, stimulate innovation and provide solutions to reduce pollution, all of which will help improve quality of life and build a sustainable future. Romania, through access to European funds and development of renewable energy sector, it is in a favourable position to benefit from these opportunities and actively contribute to the achievement of the climate neutrality objective.

Achieving climate neutrality is an ambitious but necessary goal that comes with numerous economic, social and technological challenges. High costs, job losses in traditional sectors, social inequalities and political resilience are just some of the difficulties that need to be carefully managed. Although there is substantial financial support from the European Union, the success of the transition depends on the ability of member states, including Romania, to implement structural reforms and stimulate technological innovation.

Cooperation between the EU and Romania is essential to achieving climate objectives, providing a favourable framework for investment, technology transfer, common policies and local capacity development. This collaboration will not only support Romania in its transition to a green economy, but will also strengthen the European Union's commitment to global climate challenges.

Prospects for the future of climate neutrality in the EU and in Romania depend on immediate commitments and actions. Accelerating climate action is not only an option, but a necessity, given the urgency of the climate crisis and its impact on society and the economy. By integrating climate objectives in all areas, investing in innovation, educating citizens and international collaboration, Romania can ensure a sustainable future and actively contribute to global efforts to combat climate change.

The implementation of climate neutrality measures requires a long-term vision. Romania needs to develop clear and coherent strategies that will overcome electoral cycles and ensure the continuity of environmental policies. Climate challenges are constantly changing, and the solutions implemented need to be flexible and adaptable. Romania should develop a legislative and institutional framework that will allow rapid adjustment of strategies according to the evolution of the climate situation and the new technologies available. Achieving climate neutrality in the EU and in Romania is a complex and challenging goal, but essential to ensure a sustainable future. Through clear commitments and coordinated actions, Romania can become an example of best practices in the fight against climate change, thus contributing to global sustainability goals.

Bibliography

1. Dumitrescu, R., & Mărculescu, C. (2022). Assessing the impact of climate change on agriculture in Romania: Adaptation strategies. *Climate Policy*, 22(2), 289-304. <https://doi.org/10.1080/14693062.2022.2034881>.
2. European Commission. (2020). *The European Green Deal*. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en.
3. European Environment Agency. (2023). *Trends and projections in Europe 2023*. Retrieved from <https://www.eea.europa.eu/publications/trends-and-projections-in-europe-2023>.
4. Găucă, A. (2023). Climate Change Mitigation and Energy Transition in Romania: A Socio-Economic Analysis. *Energy Reports*, 9, 117-135. <https://doi.org/10.1016/j.egyr.2023.01.045>.
5. Intergovernmental Panel on Climate Change. (2022). *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation, and Vulnerability*. Retrieved from <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/>.
6. Köppel, J. (2021). The Role of Local Governments in Implementing Climate Change Mitigation Strategies: A Case Study of Romania. *Environmental Management*, 68(5), 837-850. <https://doi.org/10.1007/s00267-021-01441-8>

7. Mihăilă, S., & Georgescu, G. (2021). Romania's energy transition: Opportunities and challenges. *Renewable Energy*, 164, 1212-1224. <https://doi.org/10.1016/j.renene.2020.11.052>.
8. Muntean, M. (2021). Challenges and opportunities for Romania in the European Union's Green Deal. *Environmental Science and Policy*, 121, 91-98. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2021.04.007>
9. Popescu, G. A., & Dima, A. M. (2022). Romania's Renewable Energy Sector: Challenges and Future Perspectives. *Sustainable Energy Technologies and Assessments*, 49, 167-176. <https://doi.org/10.1016/j.seta.2022.102204>
10. Zamfirescu, C. (2023). The role of renewable energy in Romania's transition to a green economy. *Energy Policy*, 168, 113-121. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2022.112032>

SECTIUNEA 6

Capitolul 31 – COMPONENTE SEMNIFICATIVE ALE STRUCTURII MANAGENTULUI MEDIULUI

Chapter 31 – SIGNIFICANT COMPONENTS OF THE ENVIRONMENTAL MANAGEMENT STRUCTURE

Daniela CORNOIU¹

Abstract

We do not believe that it is necessary to specify the fact that absolutely everything that exists on the surface of the Earth: beings, objects, processes, phenomena, relationships, research, education, education, medicine, constructions, military aspect, etc., that do not have even a tangent, how small, with issues that concern the environment. Soon the environmental problem will become a backbone of the logic of the Earth's existence. In order to discern the multiple facts that arise from any activity and that interfere, are interrelated, it is recommended to seek an understanding of their process. Defining management, as a process, we admit that the main subject of putting into practice, of management prerogatives of any nature, on functions and activities that must be materialized, is the manager, with what all this implies.

Keywords: environment, environmental management, sustainability

JEL: M12, M54

Introduction

It is generally known that everything that exists and surrounds us, is in a continuous dynamic, at every moment, straight for which we walk, without making mistakes, on the definite idea of continuous evolution, with all the inadvertences that may appear, depending on the conditions and stage. Apart from the movement in the natural order, the rest justifies its dynamics, by the fact that, “first, an idea, a thought, an opinion appears, after which the factual, material change follows, through interventions, with the help of specific tools, according field, and when something happens, in an organized environment, there is someone, person or body that exercises the prerogatives of leadership, that is, administration, management, management”.

Coming into contact with different organizations, almost every day we will be in a position to be influenced by the actions of a manager. Considering previous experiences, transposed to the present moment, through facts, decoding all this, we notice that a perspective guided and oriented by decisions that include future terms is in mind. Thus, there are a lot of managers, conceptions and various organizational cultures, the concept of management acquiring different meanings, down to the nuance.

In the Encyclopedic Dictionary, management is defined as “the science of organization and management of the company, the enterprise, a set of planning and organization activities that apply appropriate methods to achieve goals, determining and selecting the objectives of an enterprise/firm, procures the necessary resources in the work process and assembles the work of employees; by using appropriate techniques; at the same time, it studies labor processes and relations; regulates microeconomic processes with the help of activity and the art of management.” (DE/IV, 2001, 236).

¹ PhD Candidate, Doctoral School of Economic Sciences, Craiova University, Romania, cornoiudaniela@yahoo.com

Managerial responsibility of the sustainability process

Never, in any field, will the analyses, comments, opinions, suggestions not be considered, ever, exhausted, especially if in a specific field, research is carried out or the field has the privilege of enjoying institutions that have effervescent activity and it works organized. A company, in order to fulfill its objective of becoming sustainable, needs an increased favorable impact, by making its contribution, with the thought of a promising future. But for such a result, which is not exactly easy to obtain, it will have to integrate sustainability into its own strategies and operations, thus taking on such a challenge. Some consider that, “if a company develops new capabilities, to solve such challenges, at each stage of the process, to gain sustainability, if it overcomes all the obstacles and manages to cope, fully, there are guarantees that sustainability can be integrated into the strategy and its operations”. (Nidumolu, Pralahad, Rangaswami, 2009, pp. 57-64)

Sustainability is not easy to achieve, because, in its complexity, it is a process that unfolds in stages and according to Chapuy (2009), they think about the matter in a long-term vision, within an almost total confrontation, taking calculating fundamental political interests, with economic, social and environmental content, it is carried out in the last stage of the development of this process. Regarding the achievement of environmental sustainability, the same author claims that it is structured on three dimensions, in a four-stage process and that, indeed, sustainability, in environmental issues, represents the environmental key.

Compared to other authors, such as Willard, he is more nuanced in his explanations and states that “integrated strategy is characterized by passion, purpose, preconformation, conformation, postconformation, which forms a five-stage process.” (Willard, 1974, p. 181) In the same idea, Nidumolu, Pralahad and Rangaswami propose a process, also in five stages, which we also observe in the concept of a previous author, only in the case of the three, the stages are more expressive, more pragmatic (lucrative), called, somehow, different, such as: developing a new business model, designing sustainable goods and services, creating the conditions for the following practices.

There is the managerial but pragmatic principle of obtaining the maximum return with the least resource cost and effort, and therefore pioneers (early explorers) gain substantial advantages in terms of encouraging innovation, accumulating enough time to experiment with materials, technologies and processes; they will also strive to comply with the strictest and even the most emerging rules and norms. At the same time, “they will study the adherence to legal standards, as low as possible, regarding the economy, society and the environment, which makes it tempting, especially for companies, to start.

As a result of this reality, in addition to legal standards, companies voluntarily adopt codes, feeling pressured by the rules, and compliance is rightly considered the only method, but also the opportunity that can be seen”. At the same time, they will exploit business opportunities, save money and be among the first in a compliance action, becoming more proactive in environmental issues, and in their searches, they will identify some business opportunities, benefiting, in all the difficult situation, to begin with, the advantage of the first income.

Operational innovations will prove more important for building the value chain, and companies will begin to operate changes as a result of analyzing each link of the value chain and execute sustainable operations, looking for obvious areas, such as that of returned products, for example. In such a state of fact, forced to take into account the perspective, these companies in an avant-garde group will move, from production and offices, to the value chain, the entire need

for superior efficiency and will focus on environmentally friendly activities, subordinating to the objective of becoming sustainable.

Current sustainability performance of firms

The issue of sustainability should be considered an important component of the overall environmental framework. Their performance in the sustainability process is evaluated in studies by researchers from well-known consulting companies, such as Deloitte and EIRIS. Progress to solve the problems, pending them, the question of sustainability began to receive answers, with the emphasis of the pressures and demands that are made in the current stage. Firms, entirely recognized, have carried out research that has become programmatic documents, using their own methodologies, some of which are not given to the public.

For example, notable results were obtained, in the field of sustainability, with eloquent evidence, as a result of some studies and some investigations carried out by Eccles, Ioannou and Serafeim (2022), combined with relevant proven information, from the EIRIS Report, on sustainability in 2022 (Robertson, 2022, p. 3). This paper reports that, across sectors and countries around the world, 2,063 large global companies were accounted for and their environmental performance was assessed, concluding, among other things, that there are enough leaders in specific ESG issues, whose companies demonstrate favorable sustainable impacts, globally and that their sustainability performance tops the list, continental European countries and the United Kingdom, ahead of their economic partners in the United States of America.

Elaborating a little, regarding the performances in the field of sustainability, according to the environmental criteria and according to the methodology of a recognized investigator, in the field, large-scale companies from the United Kingdom obtained a top qualification (A), followed by serious economic agents, from continental Europe, in percentage of 12%. At the opposite end, in dissonance with them, but with a positive rating, are American and Asian companies, in percentages of 2% and 1%, respectively. Bringing benefits, with a perspective claimed by the needs of the environment, certain goods and services will be produced and provided by the first ten world leaders of economic and financial sectors with the greatest sustainability, among which there is not a single representative of any environmental company. (Table 1)

Table 1. Top 10 global sustainability leaders in 2022

Company	Country	Sector	Percent %
1. Puma	Germany	Personal property	14%
2. First Groupe	Great Britain	Tourism	13%
3. National	Australia	Banking	12%
4. Glaxo Smith Kline	Great Britain	Medicament	21%
5. Roche	Switzerland	Medicines	21%
6. Novartis	Switzerland	Medicines	21%
7. Philips Electronics	Netherlands	Electronic	20%
8. Deutsche Boerse	Germany	Financial services	13%
9. Novo Nordisk	Denmark	Medicines	21%
10. The Ahead Group	Great Britain	Tourism	13%

Source: Robertson, 2022, p. 301

Smaller firms did not demonstrate relevance, being behind all those presented. Having no other way, small investors in business, to achieve sustainability, to engage in problem solving, will watch with caution, ESG.

Directions for improving the firm's sustainability in the future

The issue of sustainability is and will remain, for the future, only a procedural one and the vision of international bodies, to begin with, has a long-term perspective, for which the World Business Council for Sustainable Development (WBCSD) developed the “Vision 2050” program, which outlines the path for the realization of the global sustainable society, until the year 2050.

This path could allow overcoming more easily, at least, a part due to the mistakes and shortcomings of the Earth's communities, with the help of inclusive development (“UN Global Compact and the Principles for Responsible Investment. Communication of Progress 2012/13, 2013”) to decrease the rate of destruction of the planetary ecosystem, including the climate, fish resources, forests, agricultural lands, facilitating the use of all these resources, and not only, by framing them within the limits of the existing possibilities on planet Earth. There was an extremely difficult job, that of convincing the economic environment, all companies, regardless of their activity, from all over the world, of complying with the requirements found on the new agenda of Vision 2050. (Kleindorfer, 2007, p. 263).

If a series of strategies could be put into practice, such as: obtaining and maintaining sustainable competitive advantages, sustainable eco-efficiency, sustainable innovation and sustainability management, but which are functional and which prove, to begin with, some efficiency, there will be hopes that there is a chance that the Earth will be saved.

If, in accordance with the requirements of the staged sustainability process, companies will orient them on the appropriate path, to achieve a higher sustainability, then the contribution of the strategies will prove its effectiveness. Theories about the future, there are and may still appear, so many and among so many, it is impossible that at least a number of them are not well thought out and rational, applicable and with the appearance of positive effects.

However, the greatest weight comes down to the fact that responsible behavior is needed, first of all by governments and organizations and institutions, in conjunction with that of the populations, of all nations, so that more and more companies must understand that through their activity, not to harm and compete to preserve the integrity, of any nature, regarding the environment and to accept compliance with the UN Compact standards, and if not, those of common sense, at least. It is not something simple, because there is a need for a concerted action, at a macro level, whereas many companies as possible maximize their positive results, regarding actions focused on the environment, but also through their collaboration, on a larger scale, regarding best and healthiest practices.

Solutions and resources must be found for the challenges regarding the reverberations of businesses and their products on the environment and society, so that companies integrate sustainability into multi-firm strategies, and their core activities become the engine for achieving their goals. The ultimate goal of the innovation process requires that “sustainability becomes and remains an integrated and holistic process for all economic agents. “The perspective calls for the acceleration of the processes, but the reality makes the dynamics, at any level, to remain much more difficult, and in this situation, the risks and shortcomings caused by the lack of care for the environment and its insufficient protection, worsen the real conditions, to the detriment of functioning, within the human limits of society”. (Kleindorfer, 2007, p. 268) Measuring and evaluating real performance requires creating a better method of changing the existing, still underperforming system.

Table 2 Expenditures for environmental protection by activity sector and expenditure categories, in 2021 (thousands of dollars)

Sectors of activity	Total expenses	investment	from which		
			current expenses		Other expenses
			interior	outer	
Non-specialized producers	4.790.399	1.400.480	2.413.346	976.573	-
Forestry, exploitation and related services	269736	170.905	25.734	73.097	-
Extractive industry	811.883	522.570	143.625	145.688	-
Manufacturing industry	2.717.538	414.141	1.947.192	356.205	-
Production and supply of electricity and thermal energy, gas and hot water	707.358	190.502	214.031	300.825	-
Construction	130.920	14.462	75.717	40.741	-
Transport	154.964	87.900	7.047	60.017	-
Specialized manufacturers	11.765.425	1.491.591	8.899.850	1.373.984	-
Public administration	5.367.402	2.522.208	782.129	923.137	1.139.538

Source: National Institute of Statistics,

Press release no. 252/22 October 2022 – (Expenditures for environmental protection 2021)

By managing operational risks and those derived from more efficient regulations, using eco-efficiency as a managerial tool, companies will find themselves in the option of obtaining value, reducing costs but also because of increasing revenues, with the help of new goods and services, if they choose sustainable strategies and practices. (Table 2) Reputation, own brand, as intangible assets, will turn into support, in relations with customers and consumers, improving sustainability.

The technology-environmental relationship and its impact on management

It is a topic that has almost become a favorite in the field of the environment, even if it has proven to be debated, so far, with a relative importance, as it draws attention to the impact of evolution and knowledge in the field of technology, on the environment and the level of pollution. The starting point of this theme was represented by the imperative need to develop clean technologies, having the precedent of the consequences of scientific revolutions, over time, with all the technical-scientific progress, carried by them and less by the unpleasant aspect that causes concern due to the level of pollution on the environment.

Explaining, the matter is placed in a wider context, which takes into account the action of the managers in the production units, who will have to, permanently, take into account, not as a duty or as a service obligation, but more, regarding the effects of the influence of the evolution of technologies, the performance of equipment, the quality of raw materials and finished products, even if they meet performance standards and productive growth of production, but not at the expense of the environment, a fact that would induce other costs. In the algorithm of innovative activities, from a technological point of view, the ecological dimension will not be omitted. As R. Farmer points out, "The import of management knowledge can be more productive than the import of technology", (Farmer, 2023, p. 291) which is interpreted as, in no case, the role and importance of environmental management not be canceled by the technological component.

Conclusions

To ensure the efficiency of environmental management, the attributions, responsibilities and authority must be defined, have appropriate documentation and be communicated to those interested. The management of the organization must provide the resources (human,

technological and financial) necessary for the implementation and control of the environmental management system.

For the success of the implementation of an environmental management system, the commitment of the entire staff of the organization, the environmental managers and other structures of the organization or other functions involved in environmental issues is required. It is necessary that this commitment starts from the highest level of management, which must establish the environmental policy of the organization and ensure the implementation of the environmental management system, in which sense it is recommended to appoint representatives with different responsibilities and authorities for the implementation environmental management system.

Also, the management of the organization must ensure the allocation of resources so that the environmental management system can start its activity, be maintained, define and communicate the responsibilities of the environmental management system.

In order to ensure the implementation and operation of an environmental management system, appropriate training is also necessary. At the same time, the organization must set up an internal communication procedure, for receiving, documenting and responding to relevant information and requests from interested parties.

As part of promoting an environmental management system, it is necessary to develop some documents, keep and train a control system for them.

The organization must establish, analyze, and revise the preparation procedures for possible emergency situations. Any organization that promotes an environmental management system must establish and maintain procedures for defining the responsibilities of decision-making steps, as well as treating and analyzing non-conformity, adopting measures to reduce the impact produced, initiating and completing corrective and preventive actions.

Bibliography

1. Kleindorfer, P. (2007). Implications of globalization and sustainability for emerging business models. In J. Prašnikar & A. Cirman (Eds.), *New emerging economies and their culture*. Nova Science Publishers.
2. Nidumolu, R., Prahalad, C. K., & Rangaswami, M. R. (2009). Why sustainability is now the key driver of innovation. *Harvard Business Review*, 87(9), 57–64.
3. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2001). *Foreign direct investment and sustainable development*. Retrieved April 17, 2025, from http://www.oecd.org/document/17/0,3343,en_2649_34287_2665233_1_1_1_1,00.html
4. Sustainable Europe Research Institute (SERI), Global 2000, & Friends of the Earth Europe. (2009).
5. Robertson, D. M., Wetherbee, G. A., Wiczorek, M. E., Saad, D. A., & Mast, M. A. (2022). Estimating urban air pollution contribution to South Platte River nitrogen loads with National Atmospheric Deposition Program data and SPARROW model. *Journal of Environmental Management*, 301, 113844. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2021.113844>
6. Quine, W. V. O. (1974). Două dogme ale empirismului [Two dogmas of empiricism]. In I. Pârvu (Ed.), *Epistemologie: Orientări contemporane* [Epistemology: Contemporary guidelines]. Editura Politică.
7. *** Dicționar Enciclopedic [Encyclopedic Dictionary], 2001, vol. IV L-N, Editura Enciclopedică, București.
8. ***. Environmental Social and Governance (ESG)
9. ***. EIRIS Global Sustainability Ratings
10. ***. National Institute of Statistics, Press release no. 252/22 October 2022.

Capitolul 32 – INTERACȚIUNEA DINTRE MEDIU ȘI DEZVOLTAREA DURABILĂ ÎN ZONA NISTRU-PRUT

Chapter 32 – THE INTERACTION BETWEEN THE ENVIRONMENT AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE NISTRU-PRUT AREA

Doina GURIȚĂ¹

Abstract

This paper explores the interaction between the environment and sustainable development in the Dniester-Prut area, emphasizing the need to implement sustainable strategies that harmonize economic progress with environmental protection. The Dniester-Prut area, characterized by biodiversity and valuable natural resources, faces challenges related to pollution, soil degradation and water resource management. The study proposes solutions such as the promotion of ecological agriculture, the development of green infrastructure, the implementation of biodiversity conservation projects and the stimulation of renewable energies. It also analyzes the role of local communities and public policies in achieving sustainable development goals. By adopting a holistic and collaborative approach, the Dniester-Prut area can become an example of balance between economic development and environmental protection, thus contributing to global sustainability goals.

Keywords: environment, sustainable development, Dniester-Prut, sustainability, ecological agriculture, green infrastructure, biodiversity, renewable energies

JEL: E22, F21, O16

Introducere

Zona Nistru-Prut, cu peisajele sale naturale diverse și resursele bogate, se confruntă cu provocări ecologice semnificative, dar și cu oportunități de dezvoltare durabilă. Această interacțiune complexă între mediu și dezvoltarea durabilă este esențială pentru viitorul regiunii, având implicații asupra economiei, comunităților și ecosistemelor.

Starea Mediului în Zona Nistru-Prut

Zona Nistru-Prut se caracterizează prin: Biodiversitate bogată: Regiunea este habitat pentru multe specii de plante și animale, dar aceasta este amenințată de activitățile umane, cum ar fi agricultura intensivă și urbanizarea. Resurse de apă: Râurile Nistru și Prut oferă surse vitale de apă, dar sunt expuse poluării din cauza deversărilor industriale și agricole. Degradarea solului: Practicile agricole nesustenabile au dus la eroziune și degradare, afectând productivitatea terenurilor.

Metodologia cercetării

Starea Mediului în Zona Nistru-Prut, cercetare descriptivă, metodă– observația.

Zona Nistru-Prut, situată între cele două râuri ce traversează Moldova și România, prezintă o diversitate ecologică remarcabilă, dar se confruntă cu numeroase provocări legate de mediu. Această regiune, bogată în resurse naturale, necesită o evaluare atentă a stării mediului pentru a putea promova dezvoltarea durabilă.

Calitatea Apelor

Poluarea Râurilor: Râurile Nistru și Prut sunt afectate de deversările industriale și agricole. Substanțele chimice, nutrienții și deșeurile menajere contribuie la deteriorarea calității apei, având un impact negativ asupra biodiversității acvatice.

¹ Lector universitar dr., Universitatea „Petre Andrei” din Iași. doinagurita@yahoo.com.

Sistemele de Irigație: Practicile agricole, inclusiv utilizarea excesivă a pesticidelor și îngrășămintelor chimice, au dus la contaminarea apelor freatice.

Starea Solurilor

Degradarea Solului: Agricultură intensivă, fără o gestionare adecvată, a condus la eroziune, compactie și pierderea fertilității solului. Monoculturile și utilizarea excesivă a substanțelor chimice afectează structura și sănătatea solului.

Contaminarea: Substanțele chimice din agricultură și poluarea industrială contribuie la contaminarea solurilor, afectând nu doar producția agricolă, ci și sănătatea comunităților locale.

Biodiversitate și Ecosisteme

Ecosisteme Diverse: Zona Nistru-Prut este un habitat pentru o varietate de specii de plante și animale, inclusiv specii rare și pe cale de dispariție. Cu toate acestea, dezvoltarea urbană și agricultura intensivă amenință aceste ecosisteme.

Rezultate cercetării

Cauze și soluții

Defrișările: Tăierile ilegale de pădure și expansiunea agricolă au dus la pierderea habitatelor naturale, afectând biodiversitatea și echilibrul ecologic.

Calitatea Aerului

Emisiile Poluante: Activitățile industriale, traficul și arderile de deșeuri contribuie la poluarea aerului. Particulele fine și substanțele chimice afectează sănătatea publică și calitatea vieții.

Impactul Agriculturii: Utilizarea pesticidelor și a altor substanțe chimice în agricultură are efecte asupra calității aerului, în special în zonele rurale.

Provocările Schimbărilor Climatice

Impact asupra Resurselor de Apă: Schimbările climatice pot afecta regimul hidrologic, generând atât secete, cât și inundații, influențând în mod direct agricultura și calitatea apei.

Vulnerabilitate Ecologică: Biodiversitatea regiunii este sensibilă la schimbările climatice, iar specii deja vulnerabile ar putea fi afectate și mai mult.

Starea mediului în zona Nistru-Prut necesită o atenție deosebită, având în vedere provocările actuale și viitoare. Implementarea unor politici eficiente de protecție a mediului, promovarea agriculturii sustenabile și implicarea comunității în gestionarea resurselor sunt esențiale pentru a asigura un mediu sănătos și durabil. Abordarea acestor probleme nu doar că va proteja ecosistemele locale, ci va contribui și la dezvoltarea economică a regiunii.

Dezvoltarea Durabilă ca Răspuns la Provocările Mediului

Dezvoltarea durabilă în zona Nistru-Prut necesită implementarea unor politici și inițiative coerente care să abordeze provocările ecologice și sociale. Aceste măsuri trebuie să integreze considerațiile de mediu în toate sectoarele de activitate, promovând astfel un model de dezvoltare echilibrat și sustenabil.

a. Strategia Națională pentru Dezvoltare Durabilă

Moldova 2030: Această strategie are ca obiectiv integrarea dezvoltării durabile în toate politicile publice, având ca scop creșterea calității vieții și protecția mediului.

Politici Sectoriale: Implementarea unor politici specifice pentru agricultură, silvicultură, gestionarea apei și biodiversitate, care să vizeze utilizarea sustenabilă a resurselor.

b. Legislația de Mediu

Reglementări pentru Poluare: Stabilirea unor norme stricte pentru emisiile industriale și gestionarea deșeurilor, cu scopul de a reduce impactul negativ asupra mediului.

Codul Apelor: Reglementarea utilizării resurselor de apă, protejând calitatea și cantitatea acestora prin măsuri specifice.

2. *Inițiative Locale și Comunitare*

a. Proiecte de Conservare a Mediului

Programe de Reîmpădurire: Inițiative locale care vizează plantarea de copaci în zonele defrișate, sprijinind astfel restaurarea ecosistemelor.

Conservarea Zonelor Umede: Proiecte de protecție și restaurare a zonelor umede, esențiale pentru filtrarea apei și menținerea biodiversității.

b. Educație și Conștientizare Ecologică

Campanii de Informare: Programe educaționale destinate comunităților pentru a promova comportamente sustenabile și pentru a crește conștientizarea despre problemele de mediu.

Ateliere și Seminarii: Organizarea de sesiuni de formare pentru agricultori și antreprenori despre tehnici sustenabile și inovații în domeniul ecologic.

3. *Parteneriate și Colaborări*

a. Colaborarea cu ONG-uri și Organizații Internaționale

Proiecte Finanțate de Organizații Internaționale: Colaborarea cu organisme precum UNDP, Banca Mondială sau organizații de mediu care oferă suport financiar și expertiză în implementarea inițiativelor de mediu.

Parteneriate Public-Privat: Implicarea sectorului privat în proiecte de dezvoltare durabilă, cum ar fi investiții în energie regenerabilă și infrastructură verde.

b. Implicarea Comunității

Consultări Publice: Organizarea de consultări pentru a implica comunitățile în procesul decizional și pentru a răspunde nevoilor acestora.

Grupuri de Acțiune Locală: Formarea unor grupuri comunitare care să colaboreze pentru identificarea și implementarea soluțiilor locale de dezvoltare durabilă.

4. *Finanțarea Proiectelor de Mediu*

Accesarea Fondurilor Europene: Utilizarea fondurilor europene disponibile pentru proiecte de mediu și dezvoltare durabilă, esențiale pentru implementarea inițiativelor locale.

Crearea de Fonduri Verde: Stabilirea unor fonduri dedicate sprijinirii proiectelor ecologice și de restaurare a mediului, atrăgând atât investitori privați, cât și donatori internaționali.

Politicile și inițiativele dedicate dezvoltării durabile în zona Nistru-Prut trebuie să fie integrate și adaptate contextului local. Prin colaborarea între autorități, organizații non-guvernamentale, sectorul privat și comunități, regiunile pot aborda provocările de mediu într-un mod eficient, asigurând un viitor sustenabil. Astfel, Nistru-Prut poate deveni un model de bune practici în implementarea dezvoltării durabile în Europa de Est.

Reglementări stricte pentru poluare: Stabilirea unor standarde mai stricte pentru emisiile industriale și gestionarea deșeurilor.

Strategii de dezvoltare regională: Planuri care să promoveze utilizarea durabilă a resurselor și protecția mediului.

Impactul Schimbărilor Climatice

Schimbările climatice afectează regimul hidrologic, biodiversitatea și agricultura. Măsurile de adaptare, cum ar fi promovarea culturilor rezistente la secetă și îmbunătățirea infrastructurii de apă, sunt esențiale pentru a face față acestor provocări.

Dezvoltarea durabilă în această zonă urmărește echilibrarea nevoilor economice, sociale și de mediu, prin:

- Promovarea agriculturii sustenabile: Utilizarea metodelor ecologice de cultivare poate reduce impactul negativ asupra solului și apei, contribuind în același timp la securitatea alimentară.

- Gestionarea eficientă a resurselor de apă: Implementarea unor soluții de conservare a apei și protecția surselor de apă pot preveni poluarea și degradarea acestora.

- Protecția și restaurarea ecosistemelor: Proiectele de reîmpădurire și conservare a habitatelor pot ajuta la recuperarea biodiversității și la îmbunătățirea calității mediului.

Colaborarea și Participarea Comunității

Implicarea comunității în procesul de dezvoltare durabilă este crucială:

Educația ecologică: Creșterea conștientizării cu privire la importanța protejării mediului poate conduce la schimbări comportamentale benefice.

Parteneriate între autorități și ONG-uri: Colaborarea poate aduce resurse și expertiză pentru inițiativele de mediu și dezvoltare. Dezvoltarea Durabilă ca Răspuns la Provocările Mediului în Zona Nistru-Prut

Dezvoltarea durabilă reprezintă un model de creștere economică care se desfășoară în armonie cu mediul și care are în vedere nevoile generațiilor prezente fără a compromite capacitatea viitoarelor generații de a-și satisface propriile necesități. În zona Nistru-Prut, unde mediul se confruntă cu multiple provocări, abordarea dezvoltării durabile devine crucială.

Provocările Mediului în Zona Nistru-Prut

Poluarea Apelor: Râurile Nistru și Prut sunt afectate de deversări industriale, deșeuri menajere și utilizarea intensivă a îngrășămintelor.

Degradarea Solurilor: Practicile agricole nesustenabile, cum ar fi monoculturile și utilizarea excesivă a substanțelor chimice, contribuie la eroziune și pierderea fertilității.

Pierderea Biodiversității: Extinderea urbanizării și a agriculturii a dus la dispariția habitatelor naturale, afectând biodiversitatea locală.

Principiile Dezvoltării Durabile :

Dezvoltarea durabilă în zona Nistru-Prut se bazează pe câteva principii cheie:

Echilibrul Ecologic: Promovarea unui sistem ecologic sănătos care sprijină biodiversitatea și resursele naturale.

Eficiența Resurselor: Utilizarea eficientă și responsabilă a resurselor pentru a minimiza risipa și a reduce impactul asupra mediului.

Implicarea Comunității: Includerea comunităților locale în procesul de decizie, astfel încât soluțiile să răspundă nevoilor acestora.

Strategii pentru Promovarea Dezvoltării Durabile

a. Agricultură Sustenabilă

Tehnici de Agricultură Ecologică: Adoptarea metodelor de cultivare care reduc utilizarea pesticidelor și îngrășămintelor chimice, cum ar fi rotația culturilor și agricultura de conservare.

Promovarea Agriculturii Familiale: Sprijinirea fermelor mici și a practicilor tradiționale care respectă mediul.

b. Conservarea Resurselor de Apă

Sisteme de Irigație Eficiente: Implementarea tehnologiilor moderne de irigație care minimizează consumul de apă.

Programe de Educație: Creșterea conștientizării comunității cu privire la importanța conservării apei și a gestionării resurselor de apă.

c. Restaurarea Ecosistemelor

Proiecte de Reîmpădurire: Plantarea de copaci în zonele defrișate pentru a restaura habitatele naturale și a combate eroziunea solului.

Protecția Zonelor Umede: Conservarea și restaurarea zonelor umede, care joacă un rol crucial în filtrarea apei și menținerea biodiversității.

d. Promovarea Energiei Regenerabile

Investiții în Energie Verde: Încurajarea utilizării energiei solare și eoliene pentru a reduce dependența de combustibili fosili.

Educarea Comunităților: Informarea comunităților despre beneficiile energiei regenerabile și posibilitățile de implementare locală.

Colaborarea și Parteneriatele. Colaborarea între autoritățile locale, organizațiile neguvernamentale, comunitățile locale și sectorul privat este esențială pentru implementarea inițiativelor de dezvoltare durabilă. Parteneriatele pot aduce resurse financiare, expertiză și sprijin comunitar.

Rolul Politicilor Publice. Pentru a sprijini dezvoltarea durabilă, este crucial ca autoritățile să adopte politici clare care să integreze considerațiile de mediu în toate aspectele de dezvoltare:

Reglementări Stricte pentru Protecția Mediului: Stabilirea unor standarde de mediu care să limiteze poluarea și să promoveze practicile sustenabile.

Strategii de Dezvoltare Regională: Elaborarea unor planuri care să prioritizeze dezvoltarea durabilă și conservarea resurselor.

Concluzii

Dezvoltarea durabilă oferă o soluție viabilă pentru a răspunde provocărilor de mediu din zona Nistru-Prut. Prin implementarea unor strategii eficiente și colaborative, regiunile pot contribui nu doar la protecția mediului, ci și la creșterea economică și bunăstarea comunităților. Acest model integrat este esențial pentru asigurarea unui viitor sustenabil în fața provocărilor ecologice. Este important ca autoritățile locale și naționale să elaboreze politici care să integreze

Interacțiunea dintre mediu și dezvoltarea durabilă în zona Nistru-Prut subliniază necesitatea de a adopta un model de dezvoltare care să fie aliniat cu principiile de conservare a mediului. Prin implementarea unor strategii sustenabile și implicarea activă a comunității, regiunile pot răspunde provocărilor ecologice și pot asigura un viitor prosper pentru toți locuitorii. Astfel, Nistru-Prut poate deveni un exemplu de dezvoltare durabilă în contextul problemelor ecologice globale.

Bibliografie

1. Baba, A. (2018). *Sustainable Development in Eastern Europe: Challenges and Opportunities*. Chișinău: Editura Universității de Stat.

2. Ioniță, A., & Zăgrean, I. (2020). Environmental Policies in Moldova: Achievements and Challenges. *Journal of Environmental Management*, 250, 109552. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2019.109552>
3. Guvernul Republicii Moldova. (2020). *Moldova 2030: A National Vision for Sustainable Development*. Retrieved April 17, 2025, from <http://www.gov.md>
4. World Bank. (2017). *The Republic of Moldova: Country Environmental Analysis*. Washington, D.C.: World Bank Publications.
5. Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (UNDP). (2021). *Sustainable Development Goals (SDGs) in the Republic of Moldova*. Retrieved April 17, 2025, from <http://www.md.undp.org>
6. European Union. (2021). *EU-Moldova Association Agenda*. Retrieved April 17, 2025, from <https://eeas.europa.eu>
7. Gheorghită, A. (2019). Ecological Challenges and Responses in the Nistru-Prut Region. *Environmental Science and Policy*, 93, 42–52. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2018.11.015>
8. Ștefan, V. (2022). Renewable Energy and Sustainable Practices in Moldova. *Renewable Energy*, 185, 165–178. <https://doi.org/10.1016/j.renene.2021.10.015>
9. OECD. (2016). *Environmental Performance Review of the Republic of Moldova*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264263581-en>
10. Munteanu, N. (2020). *Community Engagement in Environmental Management: Case Studies from Moldova*. Chișinău: Editura Academiei de Științe.
11. Ministerul Mediului al Republicii Moldova. (n.d.). *Homepage*. Retrieved April 17, 2025, from <http://www.environment.gov.md>
12. Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură (FAO). (n.d.). *Homepage*. Retrieved April 17, 2025, from <http://www.fao.org>

Capitolul 33 – NORME DE CONDUITĂ REFERITOR LA MANAGEMENTUL MEDIULUI

Chapter 33 – RULES OF CONDUCT REGARDING ENVIRONMENTAL MANAGEMENT

Ion Gr. IONESCU¹
Daniela CORNOIU²

Abstract

Our material bears the imprint of a topic of great topicality, but above all, of great importance. The problem of the environment has become a complementary one to any field, because it considers not only the good and our behavior in the current stage, but it really considers the perspective of future generations. There is and will continue to be a need, more than ever, for concerted and thought-out actions for the widest possible human palette, to achieve truly concrete results, with beneficial and above all lasting effects, as sub-stages and stages on which to we are building, in the future, the future of humanity, under a sustainable aspect. Moreover, we set out to address, among other things, the fact that in environmental management, own functions have the quality of task, role or destination and are specific to the field. They exist anyway, but some of them have different names, depending on the authors or the time stages in which the classification (taxonomy) took place. The schools, older or newer, that worked, had as a priority objective the environment, environmental protection, ecology, the relationships between the environmental components, systemically studied and had, in substance, similar opinions, the differences being, for the most part, in shape. However, some functions specific to environmental management have become, over time, classic because they have stood out for their usefulness.

Keywords: environment, environmental protection, ecology, environmental components

JEL: M12, M54

Introduction

Despite the priorities enjoyed by the environmental activity, in general, with all the related cortege, institutions, legislative framework, organization of national, international, continental and world type, all these must function in an organized, civilized, transparent, in which ideas, norms, basic laws, human behavior, and attitudinal, organizational culture and other components, compete and lead to appropriate conduct, in which environmental management is the first violin. There is and will continue to be a need, more than ever, for actions, concerted and thought out for the broadest possible human palette, in order to obtain truly, concrete results with beneficial and above all lasting effects, as sub-stages and stages on which to build, in the future, the future of humanity, under a sustainable aspect. It will be necessary, as a matter of priority, for the environmental management to create an adequate framework and a complex of levers with which to act regarding the training of individuals, unprecedented communication, checks, monitoring, controls, education development profile, education and training in this regard.

Training, awareness and competence

The identification of training needs, in the operation of any managerial system, will have to bear the imprint of a significant impact, at least, a component related to the environment, so that the entire staff whose work remains a priority becomes a starting requirement, to ensure the implementation in practice and for the training to be carried out properly.

¹ PhD, Associate Professor, Faculty of Economic and Administrative Studies, “Tomis” University, Constanța, Romania, Email: iionescu_levant@yahoo.ca

² PhD Candidate, Doctoral School of Economic Sciences, Craiova University, Romania, E mail: cornoitudaniela@yahoo.com

The aspects of awareness, persuasion and maintenance must be carried out with the help of procedures with noticeable effects, for personnel from all relevant functions, from all levels, but aware of (Nicolescu, 2000, p. 117)

- the progress of some performance bars, high, at the individual level, produced by the positive effects brought to the environment;
- immediate actions, as a result of deviations from the operational procedures and the elimination of the consequences;
- the synchronization and permanent compliance of the environmental policy with the SMM;
- the application of environmental procedures with quick effects, to save time, regarding environmental education.

From experience, as a result of professional training, through education, schooling and study, the staff with attributions will acquire the necessary competence, aiming to obtain positive effects, by producing a concentrated impact, on the environment. Establishing and maintaining procedures for identifying training needs, by the organization, remains a permanent suggestion.

It is also recommended that the organization requires subcontractors working on its behalf to demonstrate that their employees have the necessary training. The management of the organization should determine the level of experience, competence and training, to ensure the necessary training of the personnel, especially those charged with specialized functions in environmental management.

Internal and external communication

Related to communication, the procedures can refer to the dialogue between the institutions and the interested parties. For example, in certain situations, “the responses to the concerns of the interested parties may include appropriate information regarding the significant impact on the environment produced by the activity of the organization in question. At the same time, it is recommended that in emergency situations or relevant problems, these procedures stipulate the way in which the necessary communication is carried out with the public authorities”. (Schendel, 1994, p. 31) Between the Environmental Management System (ESM) and various structures with which it is interconnected, procedures will be established and applied, regarding “environmental aspects”, for information and documentation activities.

Document control

In order to verify the way in which an organization interested in the introduction of environmental management, prepares and keeps documents in an adequate way, it is necessary to establish the record of documents, with the support of a control system.

The purpose of creating such a document control system, by an organization, is to inform and convince oneself that: (Gomez-Mejia, Balkin, 2012, p. 219)

- the documents needed were useful;
- periodically, a selection of the kept documents will be carried out and the outdated ones will be taken out of use;
- some documents will be analyzed and debated and approved by authorized persons;
- those remaining in use, to be available to those who wish; in the places where operations are carried out for the full operation of the SMM;

The documentation will be kept and used according to the rules, i.e. it must be registered, archived for specified periods and recorded, be legible and easy to use, easily identifiable, kept in an orderly manner, and if other requirements appear by the rules, those responsible for it, they will comply. The document regime provides for the updating of procedures and the creation of responsibilities so that they (the documents) become an effective information tool.

Control of operational activities

The organization must identify those operations and activities that are associated with “environmental aspects”, as stipulated in its policy, but also of its determined targets and objectives, in order not to omit any of the operational activities, in order to achieve all, under the conditions, if not optimal, at least, appropriate. Therefore, planning will have to ensure: (Robbins, Coulter, 2012, p. 305)

- the establishment and implementation of procedures accompanied by appropriate documentation for the achievement of the objectives and the environmental policy;
- procedures will be included in the operating criteria;
- for the goods and services used by the organization, procedures will be established and maintained with reference to “environmental aspects”, with a positive impact on business and which will be communicated to partners (suppliers, contractors,

Non-conformity, corrective and preventive action

The importance of the problems, which must be proportional to the impact produced on the environment, involves knowing the causes, but also their immediate elimination, and the existing or possible non-conformities must be adapted, through any corrective or preventive action. Thus, within the documented procedures, resulting from corrective and preventive actions, the organization will have to implement and keep any changes that occur. (Figure 1)

Consequently, during the development and application of non-conformity investigation and correction procedures, it is recommended that the organization consider the following basic elements:

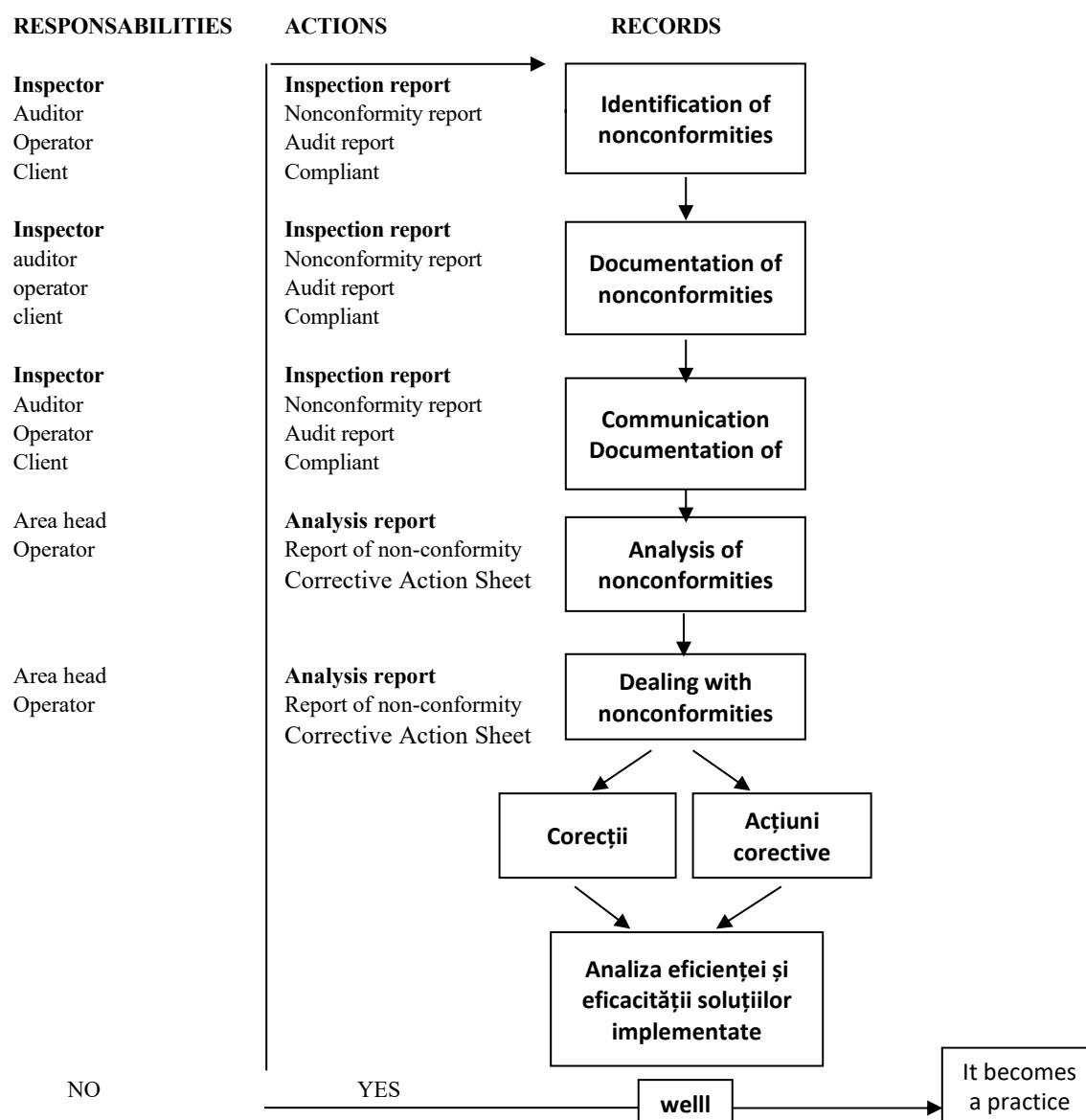
- identification of the causes of non-compliance;
- identification and implementation of the necessary corrective action;
- the introduction or modification of the controls necessary to avoid a repetition of non compliance;
- recording in written procedures any changes resulting from corrective actions.

Consequently, during the development and application of non-conformity investigation and correction procedures, it is recommended that the organization consider the following basic elements:

- identification of the causes of non-compliance;
- identification and implementation of the necessary corrective action;
- the introduction or modification of the controls necessary to avoid a repetition of non compliance;
- recording in written procedures any changes resulting from corrective actions.

Depending on the situation, they can be done quickly and with a minimum of formal planning, or they can be a more complex and long-term activity. It is recommended that the associated documentation corresponds to the level of the corrective action.

Figure 1. Management of non-conformities

Source – (Hoyle, David, 2009, p. 71).

Emergency preparedness and response capacity

The negative impact on the environment, after the prior identification of possible accidents, are usually associated with special environmental accidents or events, situations categorized as “emergency” and they are sought, in any way, to counteract them, through specific actions. As a result of the occurrence of situations with a negative impact, the idea of gaining experience will be taken and action will be taken accordingly, by strengthening the response capacity, and where it is considered necessary, analyzes and revisions of the preparation procedures for this kind will appear of situations. When this is possible, a procession of measures will be applied, consisting of corrective actions such as: measurements, checks, monitoring, as test actions from the organization.

At the same time, in order to monitor and measure, on a regular basis, the main characteristics of its operations and activities, the procedures established by the organization will be accompanied by the necessary documentation, for a significant impact on the environment. Records of this process must be kept in accordance with the organization's procedures, and the

monitoring equipment must be calibrated and maintained. Tracking compliance with the organization's environmental goals and targets, along with tracking performance, relevant operational controls, are part of keeping all the information that enables all of this.

Records

The organization must establish and maintain procedures for the identification, retention and destruction of environmental records. These records must include staff training events, audit results and analyses. Environmental records must be legible, identifiable and must allow retrieving information on the activity, product or service involved. Environmental records must be kept and retained so that they can be easily retrieved and must be protected against any risk of damage or loss. Their retention period is provided for in normative acts, and if there is no such thing, criteria must be established, and the materials must be registered.

Records must be maintained in a manner appropriate to the system and organization to demonstrate compliance with the requirements imposed by the SMM. The provision of records must focus on those records necessary for the application and operation of the environmental management system and those that show the extent to which the planned objectives have been achieved.

Environmental records may include: (Băgu, Deac, 2000, p. 91)

- a) information about environmental legislation or other requirements;
- b) records of complaints;
- c) training records;
- d) information on the applied procedures;
- e) information on the product;
- f) records related to inspections, maintenance and calibrations;
- g) pertinent information regarding contractors and suppliers;
- h) reports on incidents;
- i) information regarding emergency preparedness and response capacity;
- j) information about significant environmental aspects;
- k) audit results;
- l) analyzes carried out by management.

It is recommended that confidential information, regarding the organization's activities, be treated accordingly.

SMM audit

The SMM of the organization must establish and maintain one or more programs and procedures, for the periodic implementation of audits to:

- a) to determine whether SMM
 - 1. corresponds to the normative aspect, including the requirements of the International Standard ISO 14000.
 - 2. is adequately implemented and maintained;
- b) to provide the management of the organization with information about the results of the audits.

The organization's audit program, including deadlines, must take into account the environmental importance of the activity and the results of previous audits. To be sufficiently comprehensive, audit procedures must address the scope, frequency and techniques of audits, as well as responsibilities and requirements for conducting audits and reporting results.

It is recommended that the audit program and procedures include:

- a) the activities and fields that are the subject of the audit;
- b) frequency of audits;
- c) responsibilities associated with conducting and conducting audits;
- d) communication of audit results;
- e) auditor's competence;
- f) the way of conducting the audits.

Audits can be carried out by staff members and/or by external persons chosen by the organization. In any situation, it is recommended that the persons performing the audit be impartial and objective.

Conclusions

In order to support the continuous improvement, adaptation and efficiency of the SMM and thereby the environmental performance, it is recommended that the management of the organization at the highest level analyze and evaluate it at established intervals. It is recommended that the scope of this analysis be comprehensive, although it is not necessary that all elements of the system be analyzed at the same time, the analysis process can be carried out in a certain period of time.

It is recommended that the policy, objectives and procedures be analyzed by persons belonging to the management level that participated in their definition.

It is recommended that these reviews include:

- a) audit results;
- b) the extent to which the objectives and targets have been achieved;
- c) continuous adaptation of the SMM, to changes in information and conditions;

The analysis carried out by management must address changes in environmental policy, objectives or other elements of the SMM, as a result of the results of system audits, changes in circumstances and within the continuous improvement process. Sustainable development, integrated monitoring, rehabilitation of degraded areas, international cooperation, public participation, as well as the polluter pays, are already general principles of environmental policies that function as an emanation of national environmental legislation, based on EU standards.

Bibliography

1. Băgu, C., C. Deac, (2000), *Company strategy*, Efficient Publishing House, Bucharest.
2. Gomez-Mejia, D.B. Balkin, D.B., (2012), *Management: People / performance / change*, Prentice Hall.
3. Hoyle, David, (2009), *ISO 9000 Quality Systems Handbook*, Fifth Edition. Butterworth-Heinemann, Sixth Edition.
4. Nicolescu, O., (2000), *Management system, methods and techniques of the organization*, Economic Publishing House, Bucharest.
5. Robbins, S.P. & Coulter, M., (2012, *Management*, (11th edition). Prentice Hall.
6. Schendel, D., (1994), Strategy: search for new paradigms, in „Strategie Management Journal”, 15.

Capitolul 34 – ANALIZA CREDITĂRII ȘI EVALUĂRII CLĂDIRILOR „VERZI” DIN ROMÂNIA

Chapter 34 – ANALYSIS OF CREDITING AND EVALUATION OF “GREEN” BUILDINGS IN ROMANIA

Liliana JITARI¹

Abstract

Interest in environmental, social and governance (ESG) practices and reporting has grown significantly in recent years. The unstable economic context (the COVID-19 pandemic, the war started by the Russia against Ukraine, drastic climate changes) have initiated discussions about the implementation of ESG standards in the process of lending and evaluating real estate. In this context, it is necessary to adapt the financial-banking legislative framework, by approving the crediting and evaluation of “green” buildings, as well as ensuring conditions and facilities aimed at directly encouraging the granting and requesting of “green” credits. The purpose of the study is to analyse the inclusion of ESG factors in the process of estimating the market value of real estate. One of the necessary documents to request from the beneficiaries of the evaluation services is the energy performance certificate of the buildings. The main objectives consist, in examining the experience of European countries, and especially Romania, in the field of crediting and evaluation of “green” buildings, estimating the value of rights over real estate, according to sustainability aspects.

Keywords: sustainable development, renewable energy, energy efficiency

JEL: Q54

Introducere

Schimbările climatice și degradarea mediului, sunt două probleme existențiale atât pentru Uniunea Europeană (UE), cât și pentru toată lumea. Pentru ameliorarea acestor provocări, a fost lansat Pactul verde European, o strategie nouă, pentru creșterea economică a Europei, care va transforma Uniunea, într-o economie modernă, competitivă și eficientă din punct de vedere al utilizării resurselor. Pactul verde european, are scopul atingerii neutralității climatice a Europei, până în anul 2050, stimularea economiei cu ajutorul tehnologiei verzi, asigurarea de activități durabile în industrie și transport, reducerea poluării. Pactul verde european, a situat eficiența energetică și energia din surse regenerabile în centrul tranziției către o energie curată. Tensiunile internaționale actuale, în urma războiului dintre Ucraina și Rusia, contextul geopolitic și prețurile foarte ridicate la energie, au crescut necesitatea accelerării eficienței energetice și implementarea energiei din surse regenerabile în Uniune, cu obiectivul de a avea un sistem energetic mai independent de țările terțe. Accelerarea tranziției verzi, către energia din surse regenerabile și creșterea eficienței energetice, va reduce emisiile și dependența de combustibilii fosili importati și va oferi prețuri accesibile la energie cetățenilor și întreprinderilor europene, în toate sectoarele economiei.

Deoarece clădirile, reprezintă circa 40 % din energia consumată și 36 % din emisiile directe și indirecte de gaze cu efect de seră legate de energie, este necesar să se intensifice implementarea instalațiilor solare pe clădiri. Aceasta este una dintre cele mai rapide modalități de a implementa energia din surse regenerabile la scară largă, de a reduce utilizarea combustibililor fosili în clădiri și de a accelera decarbonizarea și electrificarea consumului lor de energie.

¹ Lector universitar, Universitatea Tehnică a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova, liliana.jitari@emi.utm.md

Pentru unele tehnologii din domeniul energiei din surse regenerabile, cum ar fi energia eoliană și energia fotovoltaică, barierele administrative devin din ce în ce mai frecvente. Alte obstacole identificate, se referă la lipsa de sprijin din partea factorilor de decizie politică sau la opoziția prelungită din partea instituțiilor publice sau private. La fel au fost identificate probleme legate de racordările la rețea și la procedurile de exploatare, care stagnează implementarea energiei din surse regenerabile într-o serie de state membre a UE.

Ca urmare a barierelor existente, perioada de pregătire a proiectelor privind energia din surse regenerabile poate să dureze până la 10 ani. O condiție prealabilă, pentru accelerarea concretizării proiectelor din domeniul energiei din surse regenerabile o constituie, prin urmare, simplificarea și scurtarea procesului de autorizare. Propunerea vizează simplificarea și scurtarea în continuare a proceselor administrative de acordare a autorizațiilor proiectelor din domeniul energiei din surse regenerabile, într-un mod coordonat și armonizat în întreaga UE. Acest lucru este necesar pentru a accelera implementarea energiei din surse regenerabile în întreaga UE, pentru a asigura atingerea obiectivelor ambițioase ale UE în materie de climă și energie pentru anul 2030 și a obiectivului neutralității climatice până în 2050. Comisia Europeană, vine în ajutor statelor membre ale UE să conceapă și să pună în aplicare reforme, care să sprijine tranziția verde și să contribuie la realizarea obiectivelor Pactului verde European².

Conceptul de „clădire verde” sau „sustenabilă”

Conform Consiliului Mondial pentru Clădiri Verzi (World Green Building Council) o clădire verde este: „o clădire care, prin proiectare, construire și exploatare, reduce sau elimină impactul negativ și poate crea impact pozitiv asupra climei și mediului înconjurător”. Astfel, termenul de clădire verde, este folosit pentru clădirile edificate și operate într-un mod responsabil, față de mediul înconjurător, pe toată durata de viață a acestora: concept, proiectare, execuție, operare, întreținere, renovare și demolare. Există o serie de caracteristici care pot defini o clădire „verde”:

- utilizarea eficientă a energiei, a apei și a altor resurse;
- utilizarea energiei regenerabile, cum ar fi energia solară;
- măsuri de reducere a poluării, de reducere a deșeurilor și de facilitare a reutilizării și reciclării;
- calitatea bună a aerului din mediu interior;
- utilizarea materialelor netoxice, bazate pe etică și sustenabilitate;
- luarea în considerare a mediului, în proiectare, construire și exploatare;
- luarea în considerare a calității vieții oamenilor, în proiectare, construire și exploatare.

O clădire „verde”, sau sustenabilă, este o clădire cu eficiență energetică sporită și cu impact redus asupra mediului. O clădire verde sau sustenabilă este o structură concepută, construită, renovată, operată și refolosită într-o manieră ecologică și cu folosirea eficientă a resurselor. Indiferent de destinație, orice clădire poate fi o clădire verde, cu condiția să includă caracteristicile enumerate anterior. Nu toate clădirile verzi sunt și trebuie să fie la fel. Diferite țări și regiuni au o varietate de caracteristici, cum ar fi: condiții climatice distincte, culturi și tradiții unice, diverse tipuri și vechimi a clădirii sau priorități de mediu, economice și sociale, în ansamblu, toate acestea având impact asupra modului de construire și reconstruire a clădirilor „verzi”.

² Directiva (UE) 2023/1791 a Parlamentului European și a Consiliului din 13 septembrie 2023 privind eficiența energetică și de modificare a regulamentului (UE) 2023/955.

Avantajele unei clădiri „verzi” sunt următoarele:

–Costuri mai mici de întreținere – o parte din instalațiile și practicile recomandate pentru o casă verde, s-ar putea să aibă un cost destul de mare, însă raportat la costurile foarte înalte a resurselor energetice fosile, această investiție se va recupera într-o perioadă scurtă.

–Un mediu de viață mai sănătos – care se datorează folosirii materialelor naturale. Astfel de materiale produc mult mai puține substanțe nocive. Totodată, prin aplicarea anumitor concepte sustenabile din arhitectură, este asigurată o iluminare naturală pe o perioadă cât mai îndelungată de timp. De asemenea, practicile precum instalația potrivită de aerisire și creșterea plantelor în interior, oferă un aer mereu proaspăt și oxigenat într-o casă verde.

–Finanțarea și valoarea imobiliară – momentan, într-un mod mai puțin evident, clădirile care respectă normele de sustenabilitate, cresc continuu în valoare. Tot mai multe persoane își asumă responsabilitatea socială și aleg clădirile verzi, în detrimentul celor clasice. Pe lângă aceasta, populația este încurajată în a accepta și a promova ideea de clădiri „verzi”, prin oferirea diverselor beneficii și finanțări³.

În acest context, Comisia Europeană a prezentat Directiva actualizată privind eficiența energetică 2023/1791, care introduce principiul – eficiența energetică pe primul loc, în politicile energetice și nu numai. În următorii doi ani, statele membre ale UE ar trebui să introducă noile norme în legislația națională. Se remarcă faptul, că Directiva actualizată a fost elaborată începând cu iulie 2021. Directiva stabilește un obiectiv obligatoriu juridic al UE, de a reduce consumul final de energie cu 11,7 % până în anul 2030, în raport cu scenariul de referință din 2020. Statele membre trebuie să își stabilească contribuția națională orientativă pe baza unor criterii obiective, care să reflecte circumstanțele naționale. În plus, documentul prevede o creștere a economiilor anuale de energie de la 0,8% în prezent la: 1,3% în 2024-2025; 1,5% în 2026-2027; 1,9% în 2028. Aceasta reprezintă o medie de 1,49% din noile economii anuale, în perioada anilor 2024-2030.

Finanțarea verde în Europa. Pactul verde European

Noile Politici MSG sunt utilizate, pentru a evalua impactul și sustenabilitatea unei companii, a unei investiții sau a unei noi inițiative de dezvoltare. Scopul lor principal este ca firmele să se asigure, că activitatea lor este cât mai puțin dăunătoare mediului înconjurător dar și societății. În Europa, aceste politici au luat un avânt important odată cu aprobarea Pactului verde european de către Parlamentul European. Astfel, politicile MSG reprezintă în acest moment una dintre prioritățile UE.

Pactul Verde European, este o inițiativă majoră, lansată de Comisia Europeană în decembrie anul 2019, cu scopul de a transforma Uniunea Europeană (UE) într-o economie modernă, competitivă, eficientă din punct de vedere al resurselor, care să se asigure în același timp, că până în anul 2050, Europa devine primul continent, neutru din punct de vedere climatic. Finanțarea verde, joacă un rol esențial în cadrul Pactului Verde European, pentru că oferă capitalul necesar pentru dezvoltarea și implementarea de tehnologii curate și eficiente energetic. Prin intermediul unor instrumente precum obligațiunile verzi și fondurile de investiții sustenabile – mecanisme care contribuie la dezvoltarea inițiativelor ecologice ale companiilor și instituțiilor – finanțarea verde, ajută la tranziția economiilor europene, spre modele cu emisii scăzute de carbon. UE a propus un Plan de Investiții pentru Pactul Verde European, un efort integrator care urmărește să mobilizeze investiții publice și private pe parcursul următorului deceniu. Acest plan, include

³ Dana Ababei, *Evaluarea clădirilor verzi. Aspecte de luat în considerație*, Conferința Internațională WAVO ANEVAR, „Evaluarea activelor – o perspectivă globală în condițiile actuale” – 9 septembrie 2021, București.

mecanisme de finanțare verde pentru a atinge obiectivele Pactului. Planul de Investiții al UE vizează mobilizarea a cel puțin o mie de miliarde de euro, în următorul deceniu. Această sumă urmează să fie adunată din surse publice și private, inclusiv prin utilizarea instrumentelor de finanțare verde, precum obligațiunile verzi sau fondurile de investiții sustenabile.

O componentă importantă a Planului de Investiții, este și Mecanismul de Tranziție Justă, care are ca scop, sprijinirea remodelării regiunilor și a carierelor angajaților, care ar putea fi afectați negativ de tranziția către o economie verde. Finanțarea verde, va juca un rol cheie în acest mecanism, pentru, că se va asigura că tranziția este echitabilă pentru toți și nu lasă în urmă, anumite sectoare sau comunități⁴.

Importanța finanțării verzi în România

Finanțarea verde, se referă la investițiile financiare orientate către proiecte și inițiative de dezvoltare durabilă, care sprijină politici legate de mediu și de climă. Acest concept, joacă un rol crucial în alinierea economiei naționale cu practicile sustenabile ale Europei în ansamblu.

Investițiile performante în surse de energie regenerabilă, cum ar fi solar, eolian și hidroelectric, ajută la reducerea dependenței de combustibilii fosili, diminuând astfel emisiile de gaze cu efect de seră. Așadar, se pune accent pe dezvoltarea durabilă prin finanțarea proiectelor care nu se concentrează doar pe randamentul economic, dar și pe protecția mediului și bunăstarea socială. Asta mai include investiții în transport curat, clădiri cu eficiență energetică ridicată și practici agricole sustenabile. Sprijinul financiar, este esențial pentru cercetare și dezvoltare în tehnologiile verzi. Finanțarea verde stimulează inovația, pentru că pune accent pe capitalul necesar pentru dezvoltarea de noi tehnologii prietenoase cu mediul. Din punct de vedere economic, finanțarea verde are sens, pentru că investițiile în industrii și proiecte verzi, conduc la crearea de locuri de muncă în aceste sectoare, ceea ce duce la o creștere economică sustenabilă.

Miza finanțării verzi, pentru economia românească este majoră, atât din perspectiva oportunităților, cât și a costurilor, în cazul în care această tranziție ar fi întârziată. Valoarea proiectelor verzi care sunt anticipate a fi implementate de către autorități și mediul privat până în anul 2030, este considerabilă – aproape 60 miliarde euro. Spre comparație, suma reprezintă totalul investițiilor derulate de sectorul public în ultimii opt ani de zile (63,5 miliarde euro, intervalul anilor 2013-2020) sau totalul alocărilor de fonduri europene din ultimele două cicluri financiare multianuale (64 miliarde euro, intervalul anilor 2007-2020). Unele proiecte sunt planificate pentru a beneficia de finanțare din fonduri europene, iar efectul în economie ar putea fi considerabil. De exemplu, atragerea cu succes a granturilor cu destinație verde din instrumentul Next Generation EU (NGEU) ar avea un efect cumulat asupra creșterii economice între 1,9 și 2,3 %, în perioada anilor 2021-2026. În situația implementării proiectelor de investiții verzi, având ca sursă totalitatea resurselor europene ce ar putea fi mobilizate, impactul suplimentar asupra creșterii economice pe termen mediu ar putea ajunge până la circa 5,7 %, pe parcursul următorilor șase ani. Rata șomajului din intervalul 2021-2026 s-ar putea reduce cu 1 punct procentual. Judecând însă după experiențele trecute, capacitatea autorităților de a fructifica la maxim resursele europene nu este încurajatoare, România, reușind să absoarbă după primii șase ani de implementare, circa 39 % din volumul total al alocărilor, atât în primul ciclu financiar european (2007-2013), cât și în al doilea (2014-2020).

România are spațiu de creștere a ratei de absorbție a finanțării verzi din surse europene. Una dintre soluții, este implicarea mai consistentă a sectorului privat în derularea de finanțări. Pierderile de competitivitate, generate de o tranziție întârziată sau dezordonată, pot fi colosale.

⁴ Strategia pentru finanțarea tranziției către o economie durabilă <https://eur-lex.europa.eu>.

Aceste pierderi pot lua diverse forme: de la ratarea oportunității folosirii agendei climatice pentru schimbarea modelului de creștere economică actual, continuând cu lipsa fructificării unor importante surse de finanțare europene, puse la dispoziția țărilor, în condiții extrem de avantajoase. De exemplu, conform unui sondaj recent al Băncii Europene de Investiții, firmele din România, care nu investesc în eficiență energetică deja se confruntă cu anumite restricții financiare din partea creditorilor⁵.

O destinație la fel de importantă a finanțării verzi din România este și agricultura sustenabilă. România a beneficiat de fonduri europene, în special prin Politica Agricolă Comună (PAC) a UE, pentru a sprijini dezvoltarea agriculturii sustenabile. Aceste fonduri au fost direcționate către proiecte ce vizează practici agricole ecologice, conservarea biodiversității și reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră.

În perioada anilor 2023-2027, România va beneficia de 15,8 miliarde EUR prin Planul Național Strategic (PNS) în cadrul Politicii Agricole Comune (PAC) a Uniunii Europene. Un procent semnificativ din buget (41%) este destinat dezvoltării rurale, unde se pune accent pe încurajarea practicilor ecologice în zonele cu valoare naturală ridicată, pentru protejarea biodiversității. Se estimează, că aproximativ 611000 ha de teren vor face obiectul acestor noi practici și proceduri tehnologice. Rămâne însă de evaluat ritmul de adaptare a acestor noi practici de producție în teren, existând deja semnale suficient de puternice cu privire la rezistența sectorului producției agricole în fața acestor schimbări necesare.

Finanțarea proiectelor verzi, prin intermediul creditelor bancare, trebuie susținută de celelalte canale de finanțare care iau amploare la nivel internațional: piața de capital, instituțiile financiare nebancare, obligațiunile guvernamentale verzi.

Ipotecile pentru clădirile eficiente energetic sau „Verzi”

Ipotecile pentru clădirile eficiente energetic sau „Verzi” reprezintă o oportunitate pentru România de a fi printre primele țări din regiune care introduce un instrument financiar inovativ ce stimulează reducerea consumului de energie și accelerarea adoptării unor tehnologii, materiale și tehnici de construcții mai bune. Acest proiect, urmărește obținerea unui mediu controlat prin consorțiul dintre o banca, un dezvoltator imobiliar și un auditor energetic care să implementeze conceptul de ipotecă verde și să demonstreze beneficiile financiare, sociale și de mediu ale acestora în cadrul unui proiect de locuințe noi. Introducerea unui produs financiar de acest tip vine în întâmpinarea cerințelor privitoare la clădiri eficiente din punct de vedere energetic, cerute într-o serie de Directive cum ar fi:

- Directiva privind Performanța Energetică în Clădiri (Directiva 2010/31/CE – EPBD2);
- Directiva privind eficiența energetică, la utilizatorul final (Directiva 2006/32/CE).

Costul energiei va continua să crească afectând costul total pe care îl presupune întreținerea unei clădiri. Prețul energiei și siguranța energetică, au devenit o problemă serioasă, în ceea ce privește viitorul economic al României. Eliminarea subvențiilor pentru energia termică, va afecta costul întreținerii pentru 1,6 milioane de locuințe. În cazul în care nu se încurajează eficiența energetică la clădirile noi acum – impactul negativ asupra mediului înconjurător și consumul ridicat de energie va persista pe întreaga durată de viață fizică a clădirii – următorii 50-80 de ani.

Având în vedere datele și avantajele de mai sus, clădirile eficiente energetic devin o soluție necesară și de preferat din punct de vedere economic.

⁵ Comitetul național pentru supravegherea macroprudențială. Analiza grupului de Lucru CNSM pentru sprijinirea finanțării verzi. București. 2023. https://www.cnsmro.ro/res/ups/Raport-CNSM-pentru-sprajinirea-finantarii-verzi_PUB.pdf

Costul inițial mai ridicat pentru dezvoltarea clădirilor eficiente energetic, este principalul obstacol. Chiar dacă utilizatorii finali (cumpărătorii) conștientizează beneficiile pe termen lung pe care le oferă o clădire eficientă energetic, costul inițial mai mare îi face să nu cumpere o astfel de construcție. Drept urmare, constructorii sunt reticenți când vine vorba să investească mai mult pentru a asigura o eficiență energetică mai mare a clădirilor dezvoltate.

O clădire eficientă energetic, beneficiază de costuri de întreținere reduse și le permite utilizatorilor să economisească banii necesari pentru plata unui împrumut. O ipotecă verde acoperă investiția financiară necesară îmbunătățirii eficienței energetice a unei clădiri, iar banii se recuperează prin economiile care se fac pe timpul duratei de viață a clădirii, plătind facturi mai mici pentru consumul de energie, mentenanță și operare. Acest lucru, presupune împrumuturi inițiale mai mari, o rată de îndatorare mai mare, dar și economii adiționale la factura de întreținere, care pot fi direcționate către plata ratei de credit mai mare. Implementarea în sectorul privat a unui produs financiar inovator (ipoteca verde) care se bazează pe beneficiile financiare oferite de eficiența energetică a clădirilor, va facilita adoptarea tehnologiilor performante, menite să reducă necesarul de energie pe durata de viață a clădirii. Proiectul, presupune un consorțiu, dintre o bancă, un dezvoltator imobiliar și un auditor energetic⁶:

- dezvoltatorul se angajează să construiască un complex rezidențial la standarde energetice ridicate (ținta minimă ar fi atingerea clasei de performanță energetică;
- auditorul energetic evaluează gradul de eficiență energetică a construcției, măsoară economia de energie obținută comparativ cu o clădire clasică și elaborează un certificat energetic;
- banca evaluează potențialul realizării economiilor de energie și acordă credit;
- finanțare pentru proiect: finanțare suplimentară pentru elemente de eficiență energetică
- (poate fi oferită și de un investitor, nu neapărat doar de bancă);
- ipoteci verzi pentru cumpărători;
- utilizatorul final (cumpărătorul) poate cumpăra o construcție mai valoroasă, însă plătește mai puțin pentru întreținerea clădirii datorită reducerii consumului de energie.

Un astfel de consorțiu, creează un mecanism care permite ca beneficiile, rezultate din eficiența energetică a clădirii să fie transferate de la constructor la cumpărător. Creditele verzi, pot fi o alternativă la creditele ipotecare standard, având dobânzi mai avantajoase decât acestea. În prezent sunt 9 bănci, care au în oferte credite verzi, respectiv: Raiffeisen Bank, Garanti BBVA, Alpha Bank, BCR, CEC Bank, Banca Transilvania, Libra Internet Bank, Unicredit Bank și Vista Bank. Avantajele creditării verzi, sunt dobânzi și comisioane mai mici, decât la creditele ipotecare standard, iar facturile la utilități sunt mai mici în comparație cu a unei locuințe tradiționale.

Certificatul de performanță energetică în România. Influența performanței energetice asupra valorii de piață a imobilelor

Performanța energetică a unui imobil este definită ca „energia efectiv consumată sau estimată pentru a răspunde necesităților legale de utilizare normală a clădirii, necesități care includ în principal: încălzirea, răcirea, încălzirea apei calde de consum, ventilarea și iluminatul”. Aceasta este determinată printr-o metodologie de calcul, ținându-se cont de următoarele:

- izolația termică a clădirii;
- caracteristicile tehnice ale imobilului și instalațiilor;

⁶ http://www.rogbc.org/Downloads/Anexa_I_Ipoteci_Verzi.pdf

- proiectarea și amplasarea clădirii în raport cu factorii climatici exteriori;
- influența clădirilor învecinate;
- sursele proprii de producere a energiei;
- alți factori, cum ar fi climatul interior al imobilului, care influențează necesarul de energie.

Performanța energetică este exprimată în note de la 1 la 100. Cu cât nota este mai mare, cu atât imobilul este mai eficient energetic. Totodată, clădirea este încadrată într-o clasă de la A la G. Clasa A înseamnă cel mai scăzut nivel de energie (până la 125 de kWh/m²/an, în timp ce clasa G indică un consum foarte mare de energie (peste 820 de kWh/m²/an). Certificatul de performanță energetică (CPE), numit și certificat energetic, este actul elaborat și emis de un auditor energetic atestat, care cuprinde date referitoare la consumurile de energie primară și finală, inclusiv din surse regenerabile de energie, și la cantitatea de emisii în echivalent (dioxid de carbon). Actul este emis pentru imobile în proces de construcție, care urmează a fi vândute, închiriate sau renovate⁷.

Pentru clădirile deja existente, în certificat sunt menționate și recomandările pentru îmbunătățirea performanței energetice. Certificatul de performanță energetică indică doi indicatori importanți (<https://www.anevar.ro/p/despre-anevar/standarde-de-evaluare>):

- clasa energetică – certificatul atribuie clădirii o clasă energetică cuprinsă între A și G, unde clasa A este cea mai eficientă din punct de vedere energetic;

- nota energetică – certificatul oferă și o notă energetică cuprinsă între 1 și 100, unde 100 este nota maximă pe care o poate obține o clădire sau o unitate de clădire.

În cazul clădirilor existente, acesta conține, măsuri recomandate, pentru micșorarea consumul de energie, precum și pentru a crește utilizarea surselor regenerabile de energie în totalul consumului de energie primară. Informațiile furnizate de certificatul energetic sunt esențiale pentru a putea înțelege, cât de eficiente sunt clădirile, din punct de vedere energetic, dar și pentru a lua decizii informate în privința cumpărării sau închirierii acestora. Certificatul energetic este necesar în cadrul tranzacțiilor imobiliare. Absența certificatului de performanță energetică poate să ducă la nulitatea relativă a contractului de vânzare-cumpărare, fiind susceptibil de contestație în instanță, în baza Legii nr. 159 din 15 mai 2013. Responsabilitatea obținerii acestui document, revine proprietarului care dorește să vândă sau să închirieze imobilul. În cazul clădirilor noi, investitorul este responsabil de obținerea certificatului, fiind inclus în documentația necesară recepției finale a lucrărilor⁸.

În plus, în situația achiziționării unui apartament prin intermediul programului Prima Casă, există o condiție, ca locuința să fie încadrată în clasele de eficiență energetică A, B sau C, fapt ce poate fi dovedit doar prin prezentarea unui certificat energetic.

Conform legislației în vigoare, certificatul energetic se reînnoiește odată la fiecare 10 ani de la data emiterii, cu excepția situației, în care au loc lucrările de renovare masivă, care modifică consumurile energetice ale clădirii/unității de clădire⁹.

Evaluatorul certificat, trebuie să ofere clientului său, opinia cu privire la valoarea proprietății, având în vedere costul energiei și eficiența energetică, unele dintre numeroasele elemente pe care evaluatorul trebuie să le ia în considerare în procesul de evaluare. Eficiența energetică a clădirii, poate fi relevantă pentru valoarea proprietății imobiliare, fie pentru că este apreciată pe piață, fie datorită reglementărilor, ca în cazul în care o anumită clasă de performanță

⁷ <https://www.storia.ro/blog/ghid-imobiliar/certificatul-de-performanta-energetica>

⁸ <https://evaluare-cadastru.ro/certificate-energetic>

⁹ <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro/sheet/70/energia-din-surse-regenerabile>

energetică din CPE, poate afecta exploatarea curentă sau viitoare a unei proprietăți sau statutul acesteia, în cazul închirierii sau vânzării¹⁰.

În cazul unei proprietăți imobiliare care deține un CPE, la exprimarea concluziei asupra valorii acesteia, conform unui tip al valorii recunoscut, evaluatorul va avea în vedere clasa de performanță energetică și recomandările care sunt relevante la data evaluării și care reflectă condițiile de piață. Potențialul clădirilor de a trece într-o clasă superioară de eficiență energetică prin „modernizare” poate fi reflectat în valoarea lor de piață. În mod asemănător, în situația în care lucrările nu ar fi eficiente din punct de vedere al costurilor, costul potențial ar putea conduce la scăderea valorii. În aceste cazuri, evaluatorul ar putea să aprecieze semnificația și impactul recomandărilor de îmbunătățire a eficienței energetice stipulate în CPE. Raționamentul profesional al evaluatorului va determina dacă se include în raportul de evaluare mai mult decât informația privind existența unui CPE și datele aferente acestuia, și în ce mod se face acest lucru. Orice recomandare semnificativă din rapoartele privind instalațiile funcționale ale clădirii pot fi, de asemenea, luate în considerare, dacă sunt relevante. Evaluatorul poate fi uneori solicitat să consilieze clientul cu privire la îmbunătățirea performanței economice a clădirii în contextul informațiilor conținute în CPE. Evaluatorul va face acest lucru numai dacă are competența profesională necesară. Dacă evaluatorul își asumă această sarcină, obiectivul lui ar fi utilizarea analizei CPE și a informațiilor privind circumstanțele curente ale proprietății pentru a ajuta clientul să înțeleagă raționamentul aplicat.

Concluzii

Schemele de finanțare a eficienței energetice în clădiri, trebuie să aibă și rolul de a transforma piața într-una care să furnizeze produse și servicii de calitate. Un rol important în implementarea unor asemenea scheme, îl are informarea cetățenilor și companiilor despre necesitatea și beneficiile investiției și despre instrumentele financiare de care pot beneficia. La fel de important, este creșterea nivelului de pregătire a forței de muncă din construcții, pentru a efectua lucrări de calitate.

O clădire verde proiectată, va avea un consum redus de energie și nu poate atinge performanțe ridicate, dacă există erori în execuție sau chiar în selecția materialelor de construcții corespunzătoare. La exprimarea concluziei asupra valorii de piață, evaluatorul va ține cont de clasa de performanță energetică, recomandările privind îmbunătățirea eficienței energetice, care s-au dovedit relevante la data evaluării și care reflectă condițiile de piață. Deși politicile care afectează proprietatea imobiliară, se bazează în prezent pe clasa de performanță energetică din CPE, este posibil să se utilizeze mai mult informația privind emisiile de dioxid de carbon (un scor privind impactul asupra mediului care este deja inclus în unele dintre CPE).

Mai mult, se poate atrage atenția asupra consumului de energie, conform scorului aferent, nu doar în ceea ce privește consumul teoretic de energie, ci și asupra consumului de energie pe tot parcursul ciclului de viață al unei clădiri, inclusiv energia utilizată în timpul construirii acesteia și cea utilizată pentru crearea materialelor de construcții folosite, astfel încât să se încurajeze mai degrabă recondiționarea clădirii existente, decât înlocuirea ei. Potențialul clădirilor, de a trece într-o clasă superioară de eficiență energetică prin „modernizare” poate fi reflectat de asemenea în valoarea lor de piață.

¹⁰ ANEVAR. Standardele de evaluare a bunurilor, 2022. <https://www.anevar.ro/p/despre-anevar/standarde-de-evaluare> (accesat la 18.05.2024).

Recunoaștere

Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare nr. 020408 – Cercetări privind Asigurarea Dezvoltării Durabile și Creșterii Competitivității Republicii Moldova în Context European

Bibliografie

1. ANEVAR (2022), *Standardele de evaluare a bunurilor*, <https://www.anevar.ro/p/despre-anevar/standarde-de-evaluare>.
2. Comitetul național pentru supravegherea macroprudențială (2023), *Analiza grupului de Lucru CNSM pentru sprijinirea finanțării verzi*. București. https://www.cnsmro.ro/res/ups/Raport-CNSM-pentru-sprijinirea-finantarii-verzi_PUB.pdf
3. Directiva Parlamentului European și a Consiliului de modificare a Directivei (UE) 2018/2001 privind promovarea utilizării energiei din resurse regenerabile, Directiva 2010/31/UE privind performanța energetică a clădirilor și Directiva 2012/27/UE privind eficiența energetică, Bruxelles, 18.5.2022, COM(2022) final, 2022/0160 (COD). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202302413.
4. Dana ABABEI, (2021), *Evaluarea clădirilor verzi. Aspecte de luat în considerație, Conferința Internațională WAVO – ANEVAR*, "Evaluarea activelor – o perspectivă globală în condițiile actuale", București.
5. Petre S, Capașina-Stoica. R.A (2023), Importanța factorilor ESG – de la raportare voluntară la impact în evaluare. *Valoarea, oriunde este ea*. 1(38): pp. 20-25. <https://www.anevar.ro/images/documente/v-38.pdf>
6. Strategia pentru finanțarea tranziției către o economie durabilă. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0390&from=EN>
7. <https://panorama.ro/finantarea-verde-grija-mediu-profit/>.
8. <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/investment-plan/>
9. https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-2023-27_ro
10. http://www.rogbc.org/Downloads/Anexa_I_Ipoteci_Verzi.pdf
11. <https://www.storia.ro/blog/ghid-imobiliar/certificatul-de-performanta-energetica>
12. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro/sheet/70/energia-din-surse-regenerabile>
13. <https://evaluare-cadastru.ro/certificate-energetice>
14. https://reform-support.ec.europa.eu/what-we-do/green-transition_ro
15. <https://diez.md/2022/12/09/cladirile-verzi-conceptul-viitorului-in-constructii-eficiente-energetic/>

Capitolul 35 – EVOLUȚII ÎN ATINGEREA NEUTRALITĂȚII CLIMATICE A ROMÂNIEI

Chapter 35 – DEVELOPMENTS IN ACHIEVING CLIMATE NEUTRALITY OF ROMANIA

Gabriela Cornelia PICIU¹

Abstract

The article analyzes the evolution of decarbonization, and the aim is to highlight whether Romania is on the right track to achieve the 2030 goal of reducing emissions by 55 percent compared to the 1990 level.

With the 2015 Paris Agreement area, more than 150 countries around the world have committed to intensify and accelerate decarbonisation efforts, making plans to achieve climate targets for 2030 and climate neutrality by 2050. To meet the commitments made at signing the Paris Agreement, Romania proposed a set of measures comprising a mix of structural, social and economic reforms and effective investments, both to increase resilience to climate change and to reduce greenhouse gas (GHG) emissions.

Keywords: greenhouse gases emissions, climate change, climate goals, transition, climate policies

JEL: Q54

Introduction

With the Paris Agreement area of 2015, more than 150 countries of the world committed to intensify and accelerate efforts for decarbonization, making plans to achieve climate targets for 2030 and climate neutrality by 2050. To achieve the commitments assumed among the signing of the Paris Agreement, Romania proposed a set of measures comprising a mix of structural, social and economic reforms and effective investments, both to increase resilience to climate change and to reduce greenhouse gas (GHG) emissions .

The article analyzes the evolution of decarbonization, and the aim is to highlight whether Romania is on the right trajectory to achieve the 2030 objective of reducing emissions by 55 percent compared to the 1990 level.

The evolution of Romania in the last 30 years in the climate field

In Romania, greenhouse gas emissions have been significantly reduced since 1990, after the collapse of the communist regime, and are at a lower level compared to countries in the region, with emissions falling by 64% between 1989– 2019. Romania has one of the lowest emissions/capita rates in the European Union. At the same time, Romania's gross domestic product (GDP) per capita increased almost 6 times between 1987 and 2020, which indicates that the reduction of greenhouse gas emissions is not correlated with economic growth, Romania's economy has decoupled from greenhouse gas emissions over the past decades (World Bank, 2022).

Compared to 2008, the intensity of emissions in 2020 has been reduced by almost half, at a faster pace than the EU average, although the reductions can be considered in many situations as unintended consequences of economic restructuring.

The most polluting economic sectors in Romania are: the extractive and processing industry, utilities, agriculture and transport are among the most polluting, in relation to the added

¹ Senior Researcher, PhD, Centre for Financial and Monetary Research “Victor Slăvescu”, București.

economic value they produce. Given that they are indispensable, these sectors will need investment for a sustainable transition and low greenhouse gas input.

The way in which climate action is seen as a top priority in Romania, and actions that are taken to reduce carbon emissions, in accordance with the objectives committed by signing the Paris Agreement, interact with the countries' economic growth and development strategy.

Evening gases are climatic causes. Greenhouse gas emissions include carbon dioxide, methane and nitrous oxide from all sources, including land use change. They are measured in tons of carbon dioxide equivalent on a 100-year time scale.

Emissions of greenhouse gases (GHG) in Romania were relatively low, during the period 1990-2018 it reduced by 55%. The amount of pollutants in the year 2022 had a value of 107.3 MtCO₂-eq, which means that it is 7% lower than in the year 2021. Also, the amount of net GHG emissions (those that also include LULUCF) were in 2022 75% lower than in 1990, and covered emissions decreased by 4.8% compared to 2021. The weight of Romania's pollution contribution to GHG emissions is 3% of the total EU emissions and they have a weight of 1.2% of the country's GDP (Table no.1).

Table 1: The amount of GHG emissions generated in Romania and the E.U.

Years	1990	1990-2005	2005-2015	2015-2022	2022
Amount of internal GHG emissions (MtCO ₂ -eq)-% change compared to 1990 in Romania	257	151,63	197,89	236,44	159,06
Amount of internal GHG emissions (MtCO ₂ -eq)-% change compared to 1990 in UE	4867	4526	4088	4331	3406

Source: (World Bank, 2023); (Global Carbon Budget, 2023)

Of the total GHG emissions from Romania, 82% are the result of economic activity, and 18% are emitted by households. Despite the efforts made, the intensity of GHG emissions remains high, requiring structural and economic measures to transition to a decarbonized economy. The ratio between the level of emissions and the added value produced, taking care of the intensity of GHG emissions, is two and a half times higher than the EU average.

The number of inhabitants of Romania decreased from 1990 to 2022, and emissions also tended to decrease, including per capita. Figure no.1 shows gas emissions with evening effect per capita from Romania, E.U. and from the whole world.

It is found that in 2022, greenhouse gas emissions per capita in Romania were 4.9t, in the E.U. of 7.5t, and overall of 6.8t.

Many countries have decoupled economic growth from CO₂ emissions, making it possible to reduce emissions while growing the economy. Historically, CO₂ emissions have been closely correlated with countries' level of development, in other words, the higher the standard of living, the more greenhouse gases are emitted. This is largely due to energy consumption, which often comes from burning fossil fuels.

However, many countries have managed to achieve economic growth while reducing polluting emissions by decoupling them.

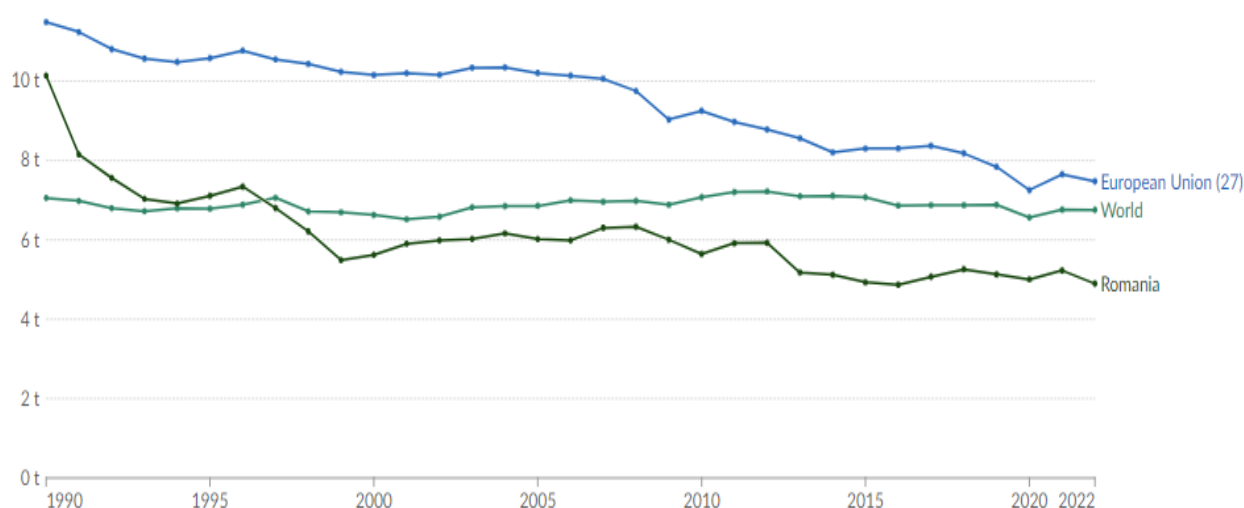

Figure 1. Greenhouse gas emissions per capita in Romania, E.U. and from all over the world

Source: (World Bank, 2023); (Global Carbon Budget, 2023)

This decoupling is even more pronounced in the last two decades. Consumption-based emissions continued to rise in some countries throughout the 1990s, but they have fallen sharply since 2005, along with an increase in GDP. Figure no. 2 shows the case of Romania compared to the decoupling achieved at the EU level.

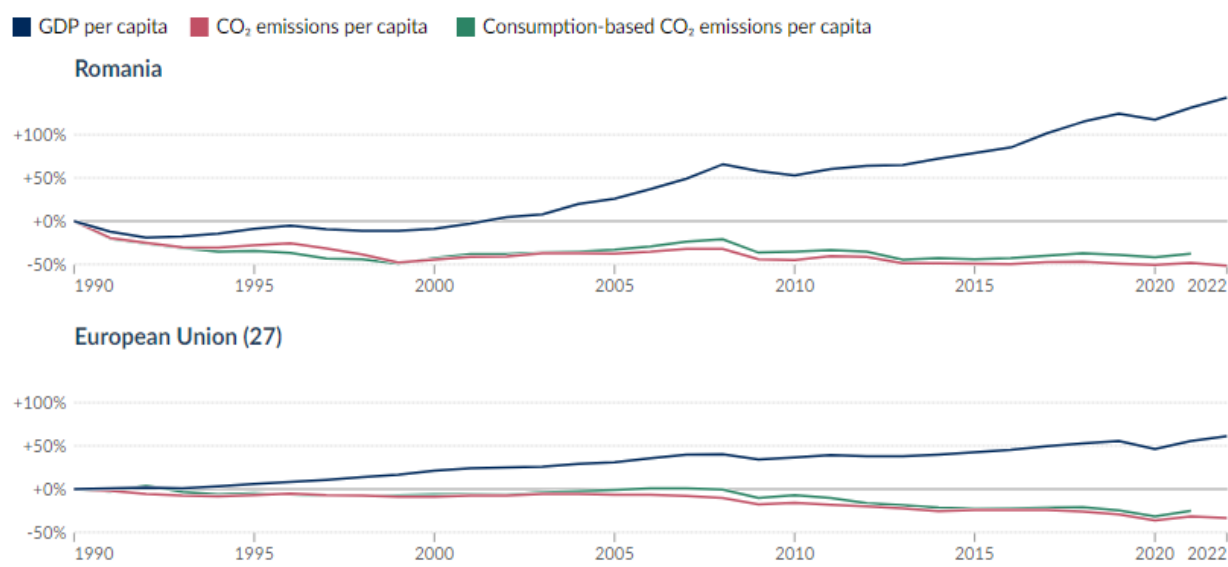

Figure no.2.: Decoupling polluting emissions from economic growth in Romania and the EU

Source: (World Bank, 2023); (Global Carbon Budget, 2023)

One of the reasons why emissions have fallen in EU countries such as: Ireland, Finland, Sweden, Denmark, Holland, Germany, Belgium, Hungary, Bulgaria, Switzerland, Slovakia, Romania, Czech Republic, Slovenia and Croatia, was the decoupling of energy use from economic growth. Thus, GDP increased, while total energy consumption remained constant, or even decreased. Another cause is that countries are replacing fossil fuels with low-carbon energy. Some emissions were exported abroad, but this is not the only driver of this decline. The evolution of greenhouse gas emissions in these countries shows that economic growth is not incompatible with reducing emissions.

In Figure 3, it can be seen that in Romania, consumption-based emissions that adjust for emissions from goods that are imported or exported have also decreased.

The most polluting economic sectors in Romania are: the extractive and processing industry, utilities, agriculture and transport are among the most polluting, in relation to the added economic value they produce. Given that they are indispensable to the economy, these sectors will need investment for a sustainable transition and low greenhouse gas emissions.

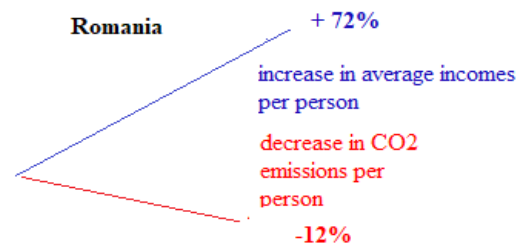

Figure 3: The decoupling of Romania, which recorded economic growth while reducing polluting emissions over time

Source: Global Carbon Project & World Bank (2023)

Of the total GHG emissions from Romania, 82% are the result of economic activity (Figure 4), and 18% are emitted by households. Despite the efforts made, the intensity of GHG emissions remains high, requiring structural and economic measures to transition to a decarbonized economy. The ratio between the level of emissions and the added value produced, which represents the intensity of GHG emissions, is two and a half times higher than the EU average.

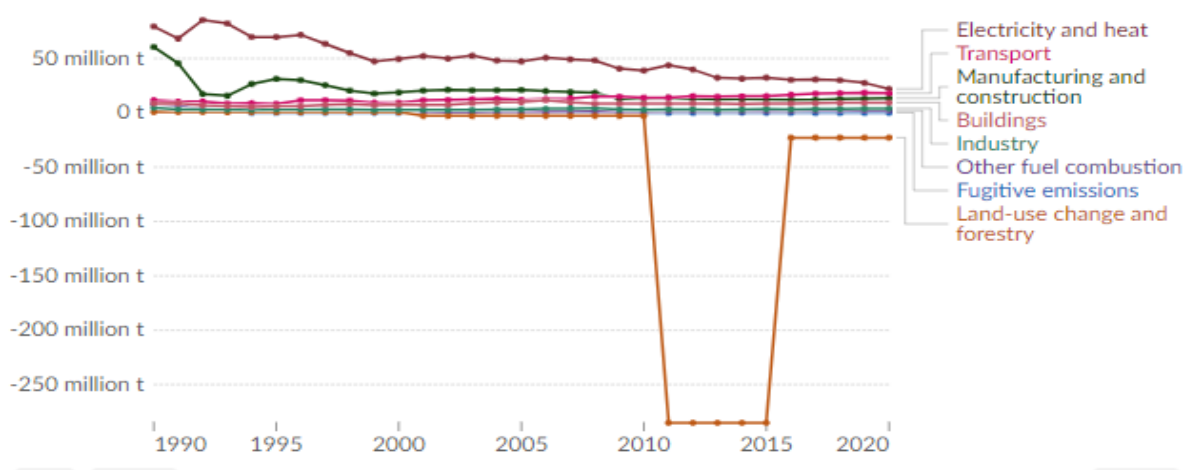

Figure 4: Greenhouse gas emissions resulting from the activity of Romania's economic sectors
Climate Watch (2023)

The energy sector is identified as one of the major sectors emitting GHG emissions. Thus, decarbonization offers Romania the opportunity to create competitive advantages through investments in new industries and technologies, and it is found that there is a need for a reconfiguration of the energy field in relation to the new strategic approaches at the national, European and global level.

Conclusions

Analyzing the data presented in the article, it can be said that the objective of reducing carbon emissions in Romania by 55% by 2030 is unlikely to be achieved, despite the fact that decarbonization is also supported by energy from renewable sources, its share in final gross energy consumption of 30.7%.

By 2030, it is expected that this will increase to 50% of electricity consumption, emphasizing both hydropower, wind energy, which will have a double share, and solar energy, which will increase four times.

Analyzing the National Climate and Energy Plan, it is found that Romania is the one showing the weakest progress regarding the decarbonisation of electricity by 2030, because it has no plan for the gradual elimination of thermal power plants and no planned energy development.

Bibliography

1. Aglietta, M., Espagne, E., & Perrissin Fabert, B. (2015). *A proposal to finance low-carbon investment in Europe*. (La Note D'Analyse No. 4). France Stratégie.
2. Auffhammer, M. (2018). Quantifying economic damages from climate change. *Journal of Economic Perspectives*, 32(4), 33–52. <https://doi.org/10.1257/jep.32.4.33>
3. Blackrock Investment Institute. (2015). *The price of climate change: Global warming's impact on portfolios*. Disponibil online: <https://www.blackrock.com/corporate/en-mx/literature/whitepaper/bii-pricing-climate-risk-international.pdf>
4. Climate Watch. (2023). *Climate Watch Data Platform*. World Resources Institute. Disponibil online: <https://www.climatewatchdata.org/>
5. Comisia Europeană. (2019). *A European Green Deal*. Disponibil online: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
6. Comisia Europeană. (2020). *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Powering a climate-neutral economy: An EU Strategy for Energy System Integration* (COM/2020/299 final). Disponibil online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM:2020:299:FIN>
7. European Systemic Risk Board (ESRB). (2016). *Too late, too sudden: Transition to a low-carbon economy and systemic risk*. (Reports of the Advisory Scientific Committee No. 6). ESRB.
8. Fay, M., Hallegatte, S., Vogt-Schilb, A., Rozenberg, J., Narloch, U., & Kerr, T. (2015). *Decarbonizing development: Three steps to a zero-carbon future*. World Bank Group.
9. Global Carbon Project & World Bank. (2023).
10. Heine, D., Semmler, W., Flaherty, M., Gevorkyan, A., Hayde, E., Mazzucato, M., & Radpour, S. (2019). Financing low-carbon transitions through carbon pricing and green bonds. *Vierteljahrshefte zur Wirtschaftsforschung*, 88(1), 7-30. <https://doi.org/10.3790/vjh.88.1.7>
11. SACHS, J. (2015). Climate change and intergenerational well-being. În L. Bernard & W. Semmler (Eds.), *Oxford handbook of the macroeconomics of global warming*. Oxford University Press.
12. UNRUH, G. C. (2000). Understanding carbon lock-in. *Energy Policy*, 28(12), 817–830. [https://doi.org/10.1016/S0301-4215\(00\)00070-7](https://doi.org/10.1016/S0301-4215(00)00070-7)

SECȚIUNEA 7

Capitolul 36 – POSIBILITĂȚI DE DEZVOLTARE A PIETEI LEASINGULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA ȘI PRELUAREA EXPERIENȚEI INTERNAȚIONALE ÎN VEDEREA DEZVOLTĂRII DURABILE

Chapter 36 – POSSIBILITIES OF LEASING MARKET DEVELOPMENT THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND THE TAKEOVER OF INTERNATIONAL EXPERIENCE VIEWING SU STAINABLE DEVELOPMENT

Natalia BĂNCILĂ¹

Abstract

Leasing represents one of the most effective forms of financing the activity of economic agents. The leasing market provides support in the financing of economic agents, who tend to purchase equipment and machinery, but do not have sufficient financial capabilities. This method of financing comes in the face of economic agents who cannot obtain bank credits or other loans and do not want to pledge their movable and immovable assets, which harms entrepreneurial dynamism, a fact that shows the importance of researching leasing trends on a national and international level and the existing problems regarding this method of financing at the current stage.

Keywords: leasing, sustainability, financing, enterprise, lease payments

JEL: G10, G20

Introducere

Leasingul este o modalitate de finanțare indirectă a activității de investiții. După conținutul său economic, leasingul este o formă de creditare pe termen lung și o formă de arendă a bunului pe termen lung. Aristotel în lucrarea sa „Retorica” menționa că „*bogăția nu se măsoară prin titlurile de proprietate, ci prin efectivă utilizare a unor bunuri, chiar dacă sunt proprietatea altora*”². Acest citat indică foarte clar esența economică a leasingului: pentru a obține un venit nu e necesar să ai în proprietate utilaj, instrumente sau alte bunuri, ci e suficient să ai dreptul de utilizare și să generezi profit.

Leasingul se axează pe anumite principii, care au determinat avantajele și importanța lui pentru antreprenori, printre acestea fiind:

- nu proprietatea, ci utilizarea efectivă a mijloacelor fixe este ceea ce aduce profit;
- pentru o întreprindere nu este avantajos de a deține echipamente vechi sau moral uzate;
- primirea în folosință a echipamentelor performante și modernizate, cu un capital minim investit, mărește productivitatea și crește volumul afacerii, producând mai mult profit.

Această formă de finanțare reprezintă anumite caracteristici, dar și generalități prezente în diferite condiții de spațiu și timp.

După esența sa economică operațiunile de leasing se împart în două mari categorii³:

Leasing financiar (de capital), ce se caracterizează prin termenul lung al contractului și amortizare totală ori aproape totală a valorii bunului. El poate fi asociat cu luarea unui credit pe termen lung. La scadența contractului de leasing, locatarul poate returna bunul luat în leasing, poate procura bunul și poate reînnoi contractul de leasing.

¹ Prof. univ. dr. hab., Academia de Studii Economice a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova, nbancila@mail.ru

² Achim, M.V. *Leasing – o afacere de succes*, București, Editura Economică, 2005, p. 9.

³ Guțu C., ș.a., *Leasing în Moldova: situația actuală și oportunități de dezvoltare*. Business Consulting Institute. Chișinău, 2002, p. 9.

Leasing operațional (de mentenanță, tehnic), ce se caracterizează prin termen mai mic al contractului de leasing și amortizare incompletă a bunului de leasing. El presupune transmiterea multiplă a bunului pe o perioadă mai mică decât perioada lui de exploatare.

Prin eficacitatea sa, leasingul, satisface în scurt timp necesitatea agenților economici de fonduri pentru investiții. Întreprinderile care întâmpină dificultăți de finanțare pot folosi operațiunile de leasing deoarece:

–Leasingul avantajează concentrarea resurselor entității asupra activităților care sunt profitabile și simplifică gestionarea investițiilor.

–Leasingul este o finanțare avantajoasă chiar și pentru o entitate în ascensiune, deoarece fondurile proprii pot fi utilizate și în alte scopuri ceea ce îi permite economisirea de fonduri proprii.

–Cel mai mare avantaj este asigurarea finanțării afacerii cu mijloace externe. Leasingul este o cale de optimizare a fondurilor proprii mai ales la entitățile nou create.

–Leasingul este o opțiune a contractului de vânzare-cumpărare directă de bunuri.

La cererea locatarului, locatorul asigură posesiunea în folosință temporară a bunului procurat sau produs de el, contra ratelor de leasing. Locatarul își poate concorda venitul obținut de la utilizarea bunului luat prin leasing cu plățile de leasing, în acest fel obligația financiară a investiției este derulată în timp.

Tranzacțiile de leasing reprezintă o sursă esențială de investiție. Factorii care au decis evoluția acestora sunt: creșterea lichidității în finanțarea comercială, nevoia de a furniza agenților economici echipamente modernizate și incapacitatea beneficiarilor de a procura echipamente ce s-ar putea deprecia într-un timp scurt.

Tendențele pieței leasingului pe plan național și experiența internațională

Alegerea leasingului ca metodă de finanțare presupune studierea acestuia ținând cont de faptul, că agentul economic poate apela în condițiile economice actuale la diverse metode de achiziționare a bunurilor: împrumut, credit, închiriere, vânzare-cumpărare în rate etc. Piața leasingului din Republica Moldova este una tânără, în continuă dezvoltare însumând actualmente 11 companii (tabelul 1).

Tabelul 1. Organizațiile de creditare nebancare după valoarea portofoliului de leasing în perioada anilor 2021-2022, mil.lei

Nr.	Denumirea companiilor de leasing	2021	2022	Creștere absolută, mil.lei	Creștere relativă,%
1	OCN BT LEASING MD SRL	607,3	609,5	2,2	0,4%
2	OCN MAIB-LEASING SA	239,4	295,8	56,4	23,6%
3	OCN CAPITAL LEASING SRL	247,2	258,0	10,8	4,4%
4	OCN FINANCE LEASING COMPANY SRL	136,2	156,1	19,9	14,6%
5	OCN EXPERT LEASING & FINANCE SRL	108,0	111,2	3,2	2,9%
6	OCN SFF LEASING&FINANCE SRL	47,0	83,1	36,1	76,7%
8	OCN PREMIER LEASING SRL	15,1	14,3	-0,8	-5,5%
7	OCN MOGO LOANS SRL	16,1	7,2	-8,9	-55,4%
9	OCN TOP LEASING & CREDIT SRL	2,0	1,8	-0,2	-11,7%
10	OCN PREMIER FINANȚARE SRL		1,1	1,1	0
11	OCN MOLDCREDIT SRL		0,3	0,3	0

Sursa: elaborată de autor conform datelor Comisiei Naționale a Pieței Financiare

Principalele companii pe piața leasingului sau top 5 companii în anul 2022 au fost: BT Leasing MD, MAIB-Leasing SA, Capital Leasing SRL, Finance Leasing Company SRL, Expert Leasing & Finance SRL. Liderul absolut pe piața leasingului pe parcursul mai multor ani îl deține BT Leasing MD cu un portofoliu total de leasing, pe anul 2022, de 609,5 mil.lei., care e cu 2,2 mil.lei mai mare față de anul 2021, adică a crescut cu 0,4%.

Totodată, MAIB-Leasing SA cu un portofoliu de 295,8 mil. lei a depășit Capital Leasing care a adunat 258 mil. lei în anul 2022. Comparativ cu anul 2021 MAIB-Leasing SA și-a mărit portofoliul de leasing cu 56,4 mil.lei sau cu 23,6%.

Pe parcursul anului 2022 au fost date în leasing mijloace fixe în valoare de 1476 mil.lei, sau cu -226,7 mil.lei (ceea ce constituie -13,3%), mai puțin față de anul 2021. Aceasta scădere se datorează în mare parte crizei pandemice legată de COVID-19, războiului din țara vecină Ucraina și crizei energetice dar și sistării activității mai multor agenți economici.(tabelul 2).

Tabelul 2. Mijloace fixe acordate în leasing, mil. lei

	2020	2021	2022
Mijloace fixe acordate în leasing – total	1400,3	1702,7	1476,0
mijloace de transport	1303,3	1555,9	1426,0
mașini și utilaje	78,8	66,3	24,0
clădiri și construcții speciale	13,8	39,2	26,0
alte mijloace fixe	4,4	41,3	0,0

Sursa: Biroul Național de Statistică a RM

După tipul locatarilor, în anul 2022 valoarea mijloacelor fixe acordate în leasing întreprinderilor și organizațiilor a constituit 688,6 mil.lei ceea ce reprezintă 46,65% din totalul mijloacelor fixe pe anul 2022, valoarea mijloacelor fixe acordate instituțiilor financiare a constituit 0.7 mil.lei sau 0,05% din total, iar valoarea cea mai mare a mijloacelor fixe acordate în leasing aparține persoanelor fizice constituind suma de 786,7 mil.lei sau ponderea de 53.30% din totalul mijloacelor fixe ale anului 2022 (tab. 3).

Tabelul 3. Mijloacele fixe acordate în leasing după tipul locatarilor, mil.lei

	2018	2019	2020	2021	2022
Mijloace fixe acordate în leasing – total	1583,4	1812,6	1400,3	1702,7	1476,0
întreprinderilor și organizațiilor	611,9	846,5	663,9	784,3	688,6
instituțiilor financiare	7,6	5,7	1,9	3,6	0,7
persoanelor fizice	963,9	960,4	734,5	914,8	786,7

Sursa: Biroul Național de Statistică

Menționăm că în perioada anilor 2019-2022 mediul economic și social din Republica Moldova este caracterizat de o instabilitate și nesiguranță profundă și nivelul actual de dezvoltare a pieței leasingului nu corespunde capacității sale.

Ritmul de creștere moderat al pieței operațiunilor de leasing este determinat nu numai de criza investițională din economie, dar și de factorii politici, sociali, instituționali care influențează dezvoltarea acestui sector. Cu toate acestea se întreprind unele măsuri de ameliorare a situației.

Un pas concret al Guvernului Republicii Moldova în oferirea surselor de finanțare pe termen lung pentru dezvoltarea sectorului agricol al întreprinderilor mici și mijlocii prin accesul serviciilor de leasing preferențial este Programul de Restructurare a Sectorului Horticol (Livada

Moldovei) 2016-2024. Acest program prevede credite și leasing preferențiale pentru a restabili sectorul horticola.

Creditele din cadrul Proiectului Livada Moldovei sunt oferite de Uniunea Europeană Guvernului Republicii Moldova, prin Banca Europeană de Investiții. Suma finanțării este de la 5000 Euro, iar ca avantaje sunt: finanțările pe termen lung, dar nu mai mare decât perioada de funcționare utilă a bunului finanțat în leasing (tractoare, mașini specializate horticoale, utilaje horticoale, echipamente horticoale, mijloace de transport etc.), cota zero TVA la import, scutire de taxe, proceduri vamale, accize, rata dobânzii 5-7%, perioada de grație maxim 4 ani, consultanță gratuită la elaborarea proiectului.

Un alt Program de Stat este JNPGA Proiectul „Japanese Non-Project Grant Aid” care ajută la achiziționarea utilajelor, echipamente de producere de către întreprinderile micului business ce este destinat finanțării importurilor și care contribuie la dezvoltarea economică și socială. Activitatea principală este procurarea de echipament în regim de leasing pe o perioadă de un an, cu oferirea unui grant de 40%. Valoarea procurării variază de la 5 mil. până la 24 mil. Yen.

Privind practica internațională aceasta confirmă, că baza instituțională de creare și promovare a tranzacțiilor de leasing este înființarea unei asociații naționale de profil, unde ca membri sunt companiile de leasing.

Tindem să menționăm de, asociația europeană de leasing „Leaseurope”, este un organ reprezentativ în domeniul leasingului, fondată în anul 1973, care a devenit o instituție de sprijinire a intereselor membrilor ei în negocierile purtate cu Comisia Uniunii Europene și alte instituții.

Leaseurope reunește asociații din toată Europa și nu numai, reprezentând industria leasingului pe termen lung și scurt. Asociațiile membre reprezintă peste 2000 de companii deținute de bănci, companii de închiriere și locatori independenți. Estimativ, Leaseurope reprezintă aproximativ 92% din piața europeană de leasing.

Prin intermediul rețelei sale extinse de membri, Leaseurope reprezintă un mod eficient industria europeană de leasing și închiriere de automobile. În calitate de organism european, membrii săi sunt formați din asociații naționale de leasing și de închiriere de automobile. Calitatea de membru deplin a Leaseurope este rezervată asociațiilor naționale care reprezintă sectorul de leasing sau de închiriere de automobile, care beneficiază de rețeaua extinsă și de bază de cunoștințe privind sectorul leasingului.

În prezent Leaseurope este formată din 42 de asociații membre din 31 de țări⁴. Pentru informații detaliate despre piețele naționale de leasing și de închiriere de automobile, ne vom referi la tabelul 3.1., unde sunt incluse țările pe teritoriul cărora au fost fondate și activează asociații membre a Leaseurope, Federația Europeană a Asociațiilor Societăților de Leasing (tab. 4).

Tabelul 4. Asociații membre ale Federației Europene Leaseurope

Nr.	Țara	Denumirea asociației
1	Austria	Verband Österreichischer Leasing-Gesellschaften (VÖL)
2	Belgia	– Association Belge de Leasing – Belgische Leasing Vereniging; – Renta
3	Bulgaria	Bulgarian Association for Leasing (BAL)
4	Cehia	Czech Leasing & Finance Association
5	Croația	Croatian Chamber of Economy-Association of Leasing Companies (HGK)
6	Danemarca	Finans og Leasing (F&L)
7	Estonia	Estonian Leasing Association
8	Elveția	Association Suisse des Sociétés de Leasing (ASSL)

⁴ www.leaseurope.org/membership

Nr.	Țara	Denumirea asociației
9	Finlanda	Federation of Finnish Financial Services (FINANSSIALA)
10	Franța	– Association Française des Sociétés Financières (ASF); – Fédération Nationale des Loueurs de Véhicules (FNLV)
11	Georgia	Leasing Companies Association of Georgia
12	Germania	– Verband der Internationalen Autovermieter (VIA); – Bundesverband Deutscher Leasing– Unternehmen e.V.
13	Grecia	Association of Greek Leasing Companies
14	Ungaria	Hungarian Leasing Association
15	Irlanda	Car Rental Council of Ireland
16	Italia	– Associazione Nazionale Industria dell’Autonoleggio e Servizi Automobilistici (ANIASA) – Associazione Italiana Leasing (ASSILEA)
17	Letonia	Finance Latvia Association – Leasing Committee
18	Lituania	Association of Lithuanian Banks
19	Luxemburg	Mobiz– Rental and Mobility Business Association
20	Marea Britanie	British Vehicle Rental and Leasing Association (BVRLA)
21	Maroc-membru corespondent	Association Professionnelle des Sociétés de Financement (APSF)
22	Olanda	– Leasing Nederland; – Vereniging van Nederlandse Autoleasemaatschappijen (VNA)
23	Norvegia	Finansieringsselskapenes Förening (finfo)
24	Polonia	Polish Leasing Association
25	Portugalia	– Associação Portuguesa de Leasing, Factoring e Renting (ALF); – Associacao dos Industriais de Aluguer de Automoveis sem Condutor (ARAC)
26	Slovakia	Association of Leasing Companies of Slovak Republic
27	Slovenia	Bank Association of Slovenia’s Leasing Committee
28	Spania	– Asociación Española de Leasing y Renting (AELR); – Asociación Española de Renting de Vehiculos (AER); – FENEVAL
29	Suedia	– Finansbolagens Förening; – Svenska Bankföreningen; – Biluthyrarna Sverige
30	Turcia	– Auto Leasing and Rental Companies Association (Tokkder); – Turkish Association of Financial Institutions (AFI/FKB)
31	Ucraina	Ukrainian Union o Lessors

Sursa: elaborată de autor în baza www.leaseurope.org/membership/members

Pe lângă membrii cu drepturi depline ale asociației naționale, Leaseurope include membri asociați printre membrii săi mai largi. Calitatea de membru asociat este disponibilă pentru furnizorii de servicii, consultanță și consultanță profesională. În prezent sunt 20 de membri asociați care oferă o varietate de servicii în toată Europa precum: Acquis Insurance Management Ltd, Alfa, Banqsoft, Black Winch, CODIX, Fitch Rating, Geotab, IMS (Insurance & Mobility Solutions), Invigors EMEA, KPMG, LECTURA, NETSOL Technologies, Odessa, PS Team, Ritchie Bros. B.V., SOFICO, Solifi, Sopra Banking Software, Webfleet Solutions și Xloan.

Privind țara vecină România, aici a fost creată „Asociația Societăților Financiare din România” (ALB), care este cea mai importantă asociație profesională românească pentru industriile de leasing financiar și credit de consum, reprezintă 89% din piața de leasing financiar din Romania. ALB este membră a Federației Europene a Asociațiilor Societăților de Leasing – Leaseurope și coordonează Grupul de lucru CEE al Leaseurope prin Secretarul General. România este singura țară din zona UE, care lipsește din statistica Solifi Global Report și din Leaseurope, care sunt organizații internaționale recunoscute pentru analizele privind piața de leasing la nivel european și mondial.

O caracteristică importantă a pieței leasingului din România este participarea capitalului străin în derularea tranzacțiilor de leasing și prezența în calitate de operatori ai filialelor a celor mai mari companii europene. Totodată, menționăm că în dezvoltarea pieței de leasing românesc

sunt implicate instituțiile financiare. Statisticile arată că rata cea mai mare din totalul pieței leasingului european se găsește în țările cu economie dezvoltată, ceea ce confirmă, că leasingul este într-o strânsă legătură cu nivelul de dezvoltare a economiei țării unde se consideră ca produs financiar. În Republica Moldova a fost creată pe data de 16.02.2012, Asociația companiilor de leasing. În calitate de fondatori sunt companiile Express Leasing, MAIB-Leasing, Raiffeisen Leasing și Total Leasing. Scopul acestei asociații este: reglementarea pieței de leasing, eliminarea barierelor în dezvoltarea leasingului în Republica Moldova și promovarea sa în rândul populației și agenților economici, stabilirea și menținerea relațiilor de colaborare cu Asociația Europeană de Leasing, etc. La nivel mondial, industria globală de leasing a raportat o creștere cu 0,5% în anul 2022 față de anul 2021 și perspectivele pentru această industrie sunt optimiste, conform ediției 45-a World Leasing Yearbook.

Primele 10 țări din 50 conform datelor raportului World Leasing Yearbook au înregistrat un volum de afaceri de 1470 miliarde USD în 2022 fiind în creștere față de anul 2021, liderii în industria leasingului fiind: Statele Unite – 502,77 mlrd. USD, China – 318,42 mlrd. USD, Regatul Unit al Marii Britanii c– 96,89 mlrd. USD, Germania -78,96 mlrd. USD si Japonia – 63,76 mlrd. USD.(tab. 5)

Tabelul 5. Raportul global de leasing 2022

Clasament	Țara	Volumul anual (miliard USD)	% Creștere 2021-2022	% Pătrunderea pe piață
1	Statele Unite	502,77	6,30	22,0
2	China	318,42	1,38	9,6
3	Regatul Unit	96,89	9,47	40,0
4	Germania	78,96	1,64	25,0
5	Japonia	63,76	11,95	4,2
6	Franta	62,43	4,82	33,0
7	Italia	35,64	9,72	20,0
8	Canada	30,68	7,20	39,0
9	Australia	26,50	6,28	n/a
10	Suedia	23,94	-0,50	41,0

Sursa: World Leasing Yearbook

Privind dezvoltarea pieței leasingului, Uniunea Europeană susține introducerea unor standarde în practica europeană privind companiile de leasing. În acest context, se implementează prevederile tratatului Basel III, care face referință și la tranzacțiile de leasing. Acest moment este important pentru Republica Moldova, care aspiră să devină membră a UE, deoarece va fi nevoită să coordoneze legislația națională privind leasingul în concordanță cu reglementările europene. Piața de leasing a Republicii Moldova este orientată spre leasingul financiar. Dezvoltarea leasingului operațional fiind limitată, fapt determinat de comportamentul organizațional și de conjunctura economică a țării.

Operațiunile de leasing financiar internațional reprezintă o posibilitate a Republicii Moldova de a dezvolta ramurile economiei naționale, atunci când creditele bancare sunt costisitoare și nu satisfac cerințele pieței autohtone. S-a demonstrat statistic că odată cu pătrunderea investițiilor străine a țărilor membre ale UE în RM va crește și numărul companiilor de leasing.

Prin urmare, urmărind experiența de leasing internațional, putem menționa că:

–În țările dezvoltate operațiunile de leasing sunt efectuate de companii specializate și nu de băncile comerciale;

–Dezvoltarea pieței de leasing întărește sectorul de producție al economiei naționale prin asigurarea condițiilor de dezvoltare rapidă a ramurilor strategice și mărirea fluxului de capital în sectorul de producție;

–Leasingul internațional este un mijloc de sprijin al exportului sau de finanțare a companiilor cu proiecte de dezvoltare și totodată, leasingul internațional este o cale de finanțare a investițiilor țărilor în curs de dezvoltare.

Concluzii

Piața leasingului din Republica Moldova este în curs de dezvoltare și acomodare la situația economică actuală, fiind influențată de o multitudine de factori interni și externi. Cu toate acestea, piața de leasing rămâne să fie dinamică, concurând cu instrumentele clasice de finanțare prestate de sectorul bancar și anume, creditul bancar. Competiția dintre jucătorii pieței de leasing aduce avantaje consumatorului, întrucât sunt elaborate și implementate de fiecare dată produse noi ce au drept scop sporirea calității serviciilor prestate, reducerea duratei de deservire a clientului, etc. O companie de leasing este mult mai receptivă față de solicitările beneficiarilor, ceea ce îi face să apeleze la serviciile de leasing.

Privind categoriile de bunuri date în locație, piața leasingului rămâne relativ constantă, axarea fiind pe finanțarea mijloacelor de transport, care au constituit 96,6% din totalul mijloacelor fixe achiziționate în leasing în anul 2022^f fiind urmate de clădiri și construcții speciale cu 1,8%, mașini și utilaje cu 1,6%. Astfel, ofertele pe piața leasingului din Republica Moldova se orientează spre domeniul mijloacelor de transport pentru satisfacerea cererii pieței, raportul de persoane fizice și persoane juridice având o distribuție de 53,3% și respectiv 46,65% în anul 2022, ceea ce denotă, că persoanele fizice sunt principala categorie de beneficiari a operațiunilor de leasing pe plan național.

Datele statistice atestă că în Republica Moldova beneficiarii asociază leasingul cu vânzarea de automobile. Aceasta se datorează faptului că procedura de procurare a bunului în leasing este mult mai flexibilă în comparație cu procedurile altor metode de finanțare și că termenul maxim de leasing este convenabil, când avem în vedere procurarea unui automobil nou.

Procurarea unui bun în leasing este mult mai simplă, comparativ cu alte metode de finanțare. Beneficiarul obține decizia de finanțare mai rapid, în baza unui set limitat de acte, fără gaj și garanții suplimentare. Solicitantul trebuie doar să îndeplinească formularele standard și să semneze contractul de leasing, iar compania de leasing efectuează plata către furnizor și se ocupă de înmatricularea și predarea bunului beneficiarului. Ulterior, beneficiarul achită ratele lunare de leasing.

Piața de leasing din Republica Moldova se dezvoltă lent, comparativ cu piața europeană și este axată doar pe leasingul financiar. Considerăm că piața leasingului se poate dezvolta nu doar prin creșterea numărului și valorii mijloacelor fixe achiziționate în leasing financiar, dar și din perspectiva dezvoltării leasingului operațional.

Activitatea companiilor de leasing necesită un cadru normativ, care să corespundă cerințelor internaționale și să contribuie la monitorizarea mai eficientă a pieței leasingului. Piața leasingului din Republica Moldova se află pe o traiectorie pozitivă, cu posibilități de evoluție și adaptare la cerințele economice actuale, dar pentru a-și atinge potențialul necesar are nevoie de o colaborare strânsă între sectorul bancar, privat și autoritățile de reglementare pentru asigurarea unui mediu stabil.

Bibliografie

1. Legea cu privire la leasing nr.59 din 28.04.2005, *Monitor Oficial* nr. 467-479/14.12.18 art. 784, în vigoare din 01.03.1996.
2. Codul Civil al Republicii Moldova nr.1107 din 06.06.2002, *Monitor Oficial* nr. 82-86 din 22.06.2002 art. 661.
3. Legea instituțiilor financiare nr. 550 din 21.07.1995, *Monitor Oficial* nr. 1 din 01.01.1996 art. 2.
4. Achim, M.V. *Leasing – o afacere de succes*, București, Editura Economică, 2005, ISBN 973-590-994-4.
5. Brumă I. *Leasingul financiar-formă de investire în dezvoltarea Republicii Moldova: teză de doctor în economie*, Chișinău, 2007, CZU: 339,187,6(478)(043).
6. Clocotici, D., Gheorghiu Gh. *Operațiunile de leasing*, București, LUMINA LEX, 2000, ISBN 973-588-085-7.
7. Guțu C., ș.a., *Leasing în Moldova: situația actuală și oportunități de dezvoltare*. Business Consulting Institute. Chișinău 2002, p. 9.

Capitolul 37 – TENDINȚELE INTERNAȚIONALE ALE PIETEI INTERNAȚIONALE DE CAPITAL

Chapter 37 – TRENDS OF THE INTERNATIONAL CAPITAL MARKET

Iurie CAPRIAN¹

Abstract

The international capital market is a system of trading financial instruments (such as securities) outside the territories of countries as part of the process of financial globalization. It provides mechanisms by which companies, governments and individuals borrow and invest across national borders. This market allows stakeholders to obtain financing more efficiently and at a reasonable level of risk. The international capital market is to be analyzed through the prism of the basic elements: the foreign exchange market, the stock market, the bond market and the financial derivative market. Currently, the international capital market has a tendency to widen in all basic segments. Global economic and financial cataclysms had an insignificant impact. International investment activity tends to gravitate towards certain countries and international financial centers. The purpose of this article is to analyze the basic trends of the international capital market.

Keywords: stocks, bonds, currencies, financial derivatives, capital market

JEL: E22, O16

Introducere

Piața internațională de capital reprezintă un sistem de cumpărare și vânzare de valori mobiliare în afara hotarelor țărilor, care apare din cauza globalizării financiare. Ea oferă mecanisme cu ajutorul cărora firmele și persoanele se împrumută și investesc dincolo de granițele naționale.

Funcționarea pieței internațională de capital oferă anumite beneficii (*Understanding...*, n.d.):

– *Randamente mai mari și costuri de împrumut mai ieftine*, ceea ce permit companiilor, guvernelor și persoanelor fizice să acceseze piețele externe și să obțină noi surse de fonduri. Piețele interne ale multor țări sunt prea mici sau prea costisitoare pentru ca companiile să se împrumute. Apelând la piețele internaționale de capital, companiile, guvernele și chiar persoanele fizice pot împrumuta sau investi în alte țări.

– *Diversificarea riscului*. Piețele internaționale de capital permit companiilor, guvernelor și persoanelor să obțină mai multe oportunități în diferite țări de a împrumuta sau de a investi, ceea ce poate reduce riscul.

Piața internațională de capital cuprinde și facilitează fluxuri de capital între națiuni, influențând astfel ratele de schimb, ratele dobânzilor și creșterea economică. Ea permite companiilor, investitorilor și guvernelor să profite de fonduri mai mari de numerar și active.

Piața internațională de capital urmează fie analizată prin prisma elementele de bază: piața valutară, piața de acțiuni, piața de obligațiuni și piața instrumentelor financiare derivate (*International...*, n.d.):

– De pe pozițiile pieței de capital, importanța pieței valutare este tranzacționarea valutelor diferitelor țări, stabilind cursul de schimb.

– Piața de acțiuni permite companiilor să mobilizeze capital prin plasarea de acțiuni sau participării la companiile emitente.

¹ Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, iuricaprian@gmail.com

– Piața de obligațiuni este locul în care guvernele, municipalitățile și corporațiile pot împrumuta mijloace bănești pentru diverse scopuri prin emiterea de obligațiuni.

– Piața instrumentelor financiare derivate oferă soluții importante de gestiune a riscurilor financiare, dar și posibilități pentru realizarea deferitor scheme speculative.

Scopul acestui articol constituie analiza și marcarea tendințelor actuale de bază pe piața internațională de capital.

Metodologia cercetării

Cercetarea asupra temei abordate a fost bazată pe bazele de date statistice furnizate de agențiile specializate. De asemenea, a fost efectuată sinteza viziunilor experților din diferite țări asupra temei abordate.

Principalele rezultate

În opinia autorilor Tim Fries și Shane Neagle (2024), piața valutară internațională (Forex) este „cea mai mare și mai lichidă piață de pe Pământ”, invocând următoarele argumente legate de anul 2019:

- Pe piața valutară globală se fac tranzacții cu peste 170 de valute;
- PIB-ul global a constituit aproximativ 142 de trilioane de dolari SUA, ceea ce înseamnă că volumul anual al tranzacțiilor pe piața valutară este de aproape 17 ori mai mare;
- Capacitatea întregii piețe valutare globale este estimată la aproximativ 2409 trilioane USD;
- Cinci companii au deținut o cotă de 39,94% din piața Forex: JPMorgan (9,81%), Deutsche Bank (8,41%), Citi (7,87%), XTX Markets (7,22%), UBS (6,63%).

Evoluția volumului tranzacțiilor zilnice pe piața Forex cu 33 monede internaționale este prezentată în Figura 1.

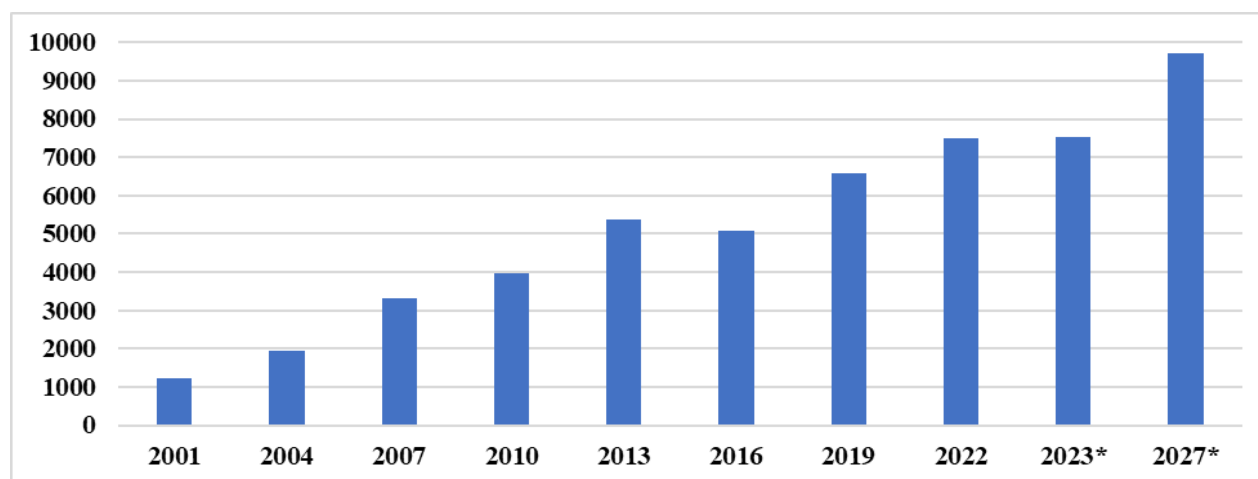

Fig. 1. Volumul tranzacțiilor zilnice pe piața Forex (miliarde de dolari SUA)

Sursele: (Daily..., n.d.); (Foreign..., n.d.) * Date de prognoză

Acest indicator a crescut de la 1239 miliarde dolari SUA în 2001 la 7506 miliarde dolari SUA în 2022, adică de 6,1 ori. Se prognozează ca în anul 2027 volumul tranzacțiilor zilnice pe piața Forex să atingă 9724 miliarde USD, cu o rată anuală medie de creștere de 6,6%.

Distribuția volumului zilnic de tranzacționare pe piața valutară globală în 2022 a fost următoarea (Foreign..., n.d.):

- 2,1 trilioane dolari SUA – tranzacții spot;

- 1,2 trilioane dolari SUA – direct forward;
- 3,8 trilioane dolari SUA – swap valutar;
- 124 miliarde dolari SUA – swap valutar;
- 304 miliarde de dolari SUA – opțiuni și alte produse.

Din volumul tranzacțiilor zilnice pe piața Forex, 3754,7 miliarde de dolari SUA se referă la Marea Britanie, 1912,4 miliarde de dolari SUA – la SUA, 929,5 miliarde de dolari SUA – la Singapore, 694,4 miliarde de dolari SUA – la Hong Kong, 432,5 miliarde de dolari SUA – la Japonia, 349,7 miliarde de dolari SUA – la Elveția. (*Average...*, n.d.)

De asemenea, cele mai tranzacționate valute după pondere (în baza 200%) în 2022 au fost: Dolarul american – 88,4%; Euro – 30,5%; Yenul japonez – 16,7%; Lira sterlină – 12,9%; Yuan – 7,0%; Dolarul austriac – 6,4%; Dolarul canadian – 6,2%; Francul elvețian – 5,2%.

Dinamica dezvoltării pieței globale a acțiunilor și obligațiunilor căreia este prezentată în Figura 2.

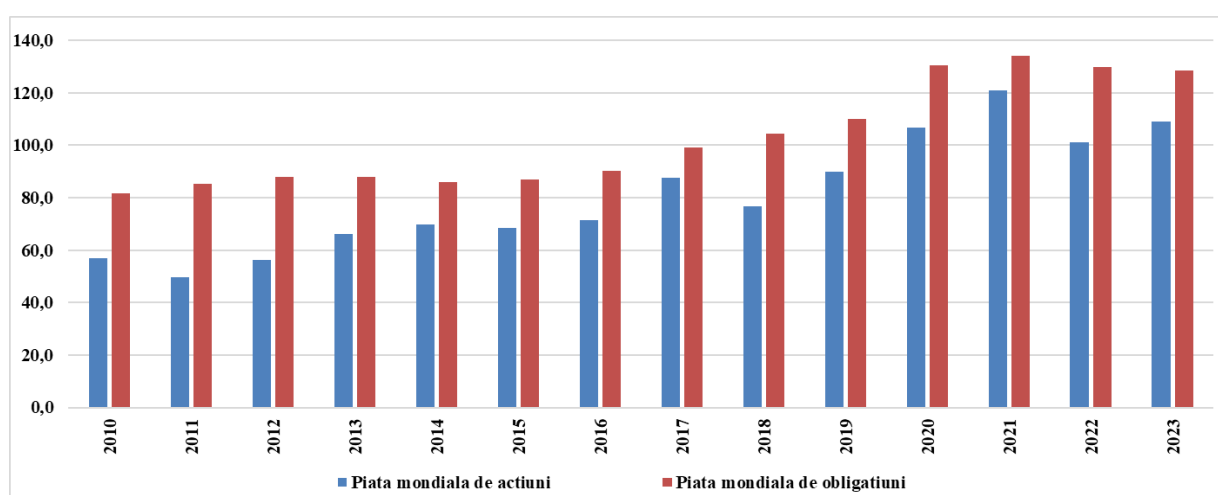

Fig. 2. Dinamica sumei globale a capitalizării pieței de acțiuni și de obligațiuni (trilioane de dolari SUA)

Sursa: (2023..., n.d.), (Neufeld, 2023), (Bond..., n.d.)

Piața acțiunilor este un segment important al pieței financiare internaționale, a cărei capitalizare s-a mărit de la 56,8 tril. de dolari SUA în anul 2010 până la 109,0 tril. de dolari SUA în anul 2023 (de 1,9 ori).

Din acest volum, 46,2 tril. de dolari SUA (42,5%) țin de Statele Unite ale Americii, în care se află 39 din 100 cele mai mari companii din lume. 12,1 tril. de dolari SUA (11,1%) provin Uniunea Europeană, iar 11,5 tril. de dolari SUA (10,6%) – din China. (Neufeld, 2023)

Iar piețele globale de obligațiuni au crescut de la 81,7 de trilioane de dolari SUA în 2010 la 128,3 trilioane de dolari SUA în 2023 (de 1,6 ori).

Din acest volum, 41% a ținut de SUA, 19% – UE, 18% – China, 10% – Japonia. (McPartland, 2023).

Acest proces este parte componentă a tendinței de creștere a datoriei globale, care în trimestrul IV al anul 2023 a constituit 313 trilioane de dolari SUA (Do Rosario, 2024), fiind în creștere cu 8 trilioane de dolari SUA (*Global debt*, n.d.)

De mare importanță este și piața globală a instrumentelor financiare derivate (Figura 4).

În anul 2023 volumul pieței mondiale a instrumentelor financiare derivate a constituit 667,0 trilioane de dolari SUA, având loc o diminuare față de anul 2022 cu 31,6 trilioane de dolari SUA (sau cu 4,5%).

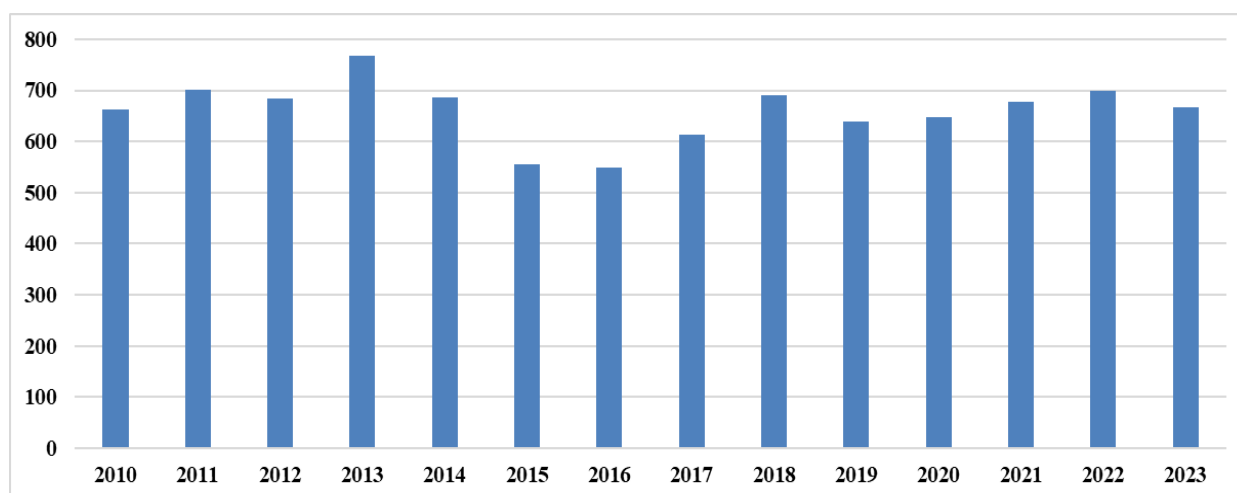

Fig. 4. Dinamica volumului global al pieței instrumentelor financiare derivate (trilioane de dolari SUA)
Sursa: (2021..., n.d.), (2022..., n.d.), (2023..., n.d.), (Bîrcă, Luchian, Țirlea, 2020), (Maverick, 2024);

O mare parte a investițiilor internaționale este desfășurată printr-o rețea de 103 centre financiare internaționale. (*The global...*, n.d.)

Centrele Financiare Internaționale oferă costuri reduse de tranzacție, acces ușor la capital, forță de muncă calificată, stabilitate politică și ecosistem de afaceri dinamic. (Văth, 2019)

Autorul Matthew Johnston (2023) a evidențiat trei centre financiare internaționale de top:

–New York este pe primul loc. Dominanța financiară a New York-ului este simbolizată de Wall Street, simbolul global de durată pentru finanțe. Acolo se află Bursa de Valori din New York (NYSE) și Nasdaq, prima și a doua cea mai mare bursă de valori după capitalizarea bursieră (aproximativ 25,2 trilioane de dolari SUA și, respectiv, 20,6 trilioane de dolari SUA la sfârșitul anului 2023), și oficiile centrale ale gigantilor financiari precum JPMorgan Chase & Co. și Citigroup. Inc. New York este, de asemenea, sediul multor dintre cele mai puternice bănci de investiții, cum ar fi Goldman Sachs și Morgan Stanley.

–Londra este pe locul doi, suportând efectele Brexit-ului. Londra găzduiește Bursa de Valori din Londra, care se numără printre primele cinci burse din lume. Orașul are unul dintre cele mai mari sectoare bancare din lume și este sediul London Bullion Market, piața mondială cea mai mare pentru tranzacționarea cu lingouri de aur și argint.

–Singapore este pe locul trei, dispunând de un cadru legal și de reglementare stabil, care sprijină piețele de capital din Singapore. În calitate de paradis fiscal, Singapore aduce capital considerabil în industria asigurărilor, gestionării averii și în industria bancară privată, mai ales că nu are un impozit pe câștigurile de capital.

De asemenea, este de menționat faptul că unele centre financiare au statut de zone offshore. Ca rezultat al globalizării financiare a crescut considerabil suma fondurilor deținute în aceste jurisdicții de către persoanele fizice, instituțiile financiare comerciale și investitorii instituționali.

Tabloul acestui fenomen se prezintă astfel:

–În anul 2010 se afirma, că în paradisurile fiscale au fost plasate mijloace bănești în sumă de 21 trilioane de dolari SUA. (*Tax havens...*, n.d.)

–În anul 2015 experții afirmau, că pe conturile din instituțiile bancare din zonele offshore au fost stocate mijloace bănești în sumă totală de 32 trilioane de dolari SUA, o bună parte din care erau plasate în oficiile respective ale celor mai sigure bănci din lume. Aceste conturi bancari, în special, au fost deschise de 26 milioane cetățeni ai SUA. (*\$32 Trillion...*, n.d.)

–În anul 2022 în zonele off-shore erau deținute active ale persoanelor fizice în valoare de 12,0 trilioane de dolari SUA. (*Global...*, n.d.)

Sub aspect de oportunități investiționale internaționale, este remarcabilă creșterea popularității fondurilor de risc.

Fondul de risc reprezintă un fond de investiții off-shore, de obicei organizat ca o societate în comandită privată, care se ocupă de speculații folosind creditul sau capitalul împrumutat. (*Hedge fund*, n.d.)

Valoare globală a activelor în gestiune ale fondurilor de risc a crescut de la nivelul de 30 miliarde de dolari SUA în anul 1990 până la 1,3 trilioane de dolari SUA în anul 2005 și a continuat să crească până în prezent. (Figura 5). În anul 2023 volumul activelor fondurilor de risc la nivel global a constituit 5,1 trilioane USD.

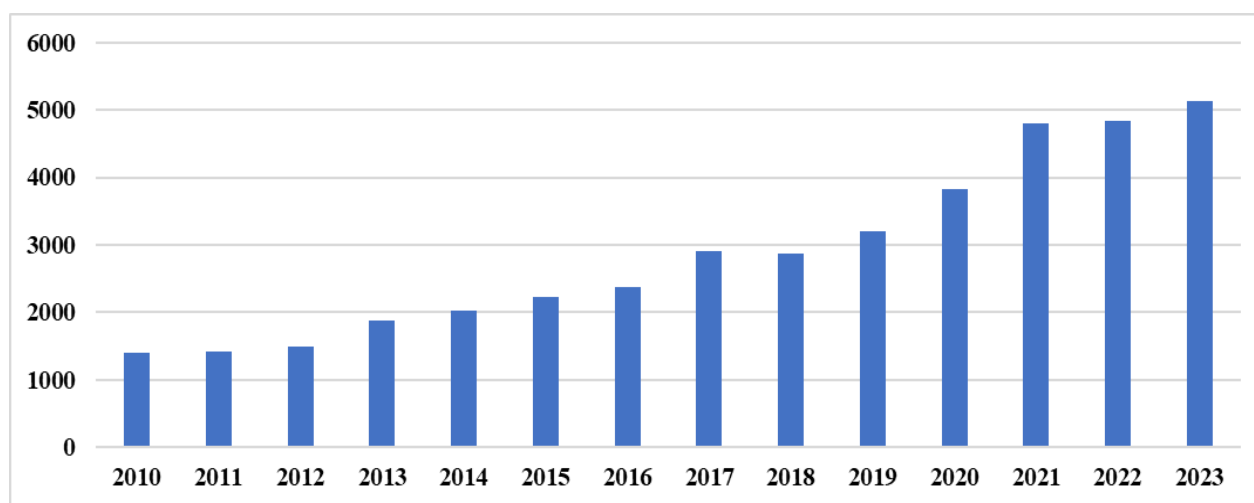

Fig. 5. Dinamica volumului activelor gestionate de fondurile de risc
Sursa: (*Value...*, n.d.)

Concluzii

Piața internațională de capital constituie o componentă importantă a pieței financiare globale, precum și un element al procesului general de globalizare. Piața internațională de capital are patru segmente de bază. Pe parcursul ultimului deceniu piața internațională de capital a avut o tendință generală de lărgire pe toate segmentele de bază. Criza energetică și cea geopolitică a avut un anumit impact negativ nesemnificativ asupra pieței internaționale de capital, după a care trendul ascendent a continuat. Activitatea investițională internațională este supusă unei tendințe de concentrare în anumite zone geografice și țări. Un rol deosebit în funcționarea pieței nominalizate o au centrele financiare internaționale și zonele off-shore.

Bibliografie

1. *2021 Capital Markets Fact Book*, <https://www.sifma.org/wp-content/uploads/2021/07/CM-Fact-Book-2021-SIFMA.pdf>
2. *2022 Capital Markets Fact Book*, <https://www.sifma.org/wp-content/uploads/2022/07/CM-Fact-Book-2022-SIFMA.pdf>
3. *2023 Capital Markets Fact Book*, <https://www.sifma.org/wp-content/uploads/2022/07/2023-SIFMA-Capital-Markets-Factbook.pdf>
4. *Average daily turnover of over the counter (OTC) foreign exchange transactions and derivatives worldwide in 2022, by country and instrument*, <https://www.statista.com/statistics/1219222/average-daily-turnover-otc-forex-instrument-country/>

5. Bîrcă Iulita, LUCHIAN Ivan, ȚÎRLEA Mariana Rodica (2020) *Tendențele internaționale în domeniul investițiilor străine*, Revista „Economica” nr. 2 (112) 2020, p. 84-97, ISSN 1810-9136.
6. *Bond Market Size*, <https://www.icmagroup.org/market-practice-and-regulatory-policy/secondary-markets/bond-market-size/>
7. *Daily turnover of global foreign exchange market with 39 different currencies from 2001 to 2022*, <https://www.statista.com/statistics/247328/activity-per-trading-day-on-the-global-currency-market/>
8. Do Rosario Jorgelina (2024) *Global debt hits new record high at \$313 trillion -IIF*, <https://www.reuters.com/business/global-debt-hits-new-record-high-313-trillion-iif-2024-02-21>
9. Fries Tim, NEAGLE Shane (2024) *Forex Statistics*, <https://tokenist.com/investing/forex-statistics/>
10. *Foreign exchange market*, https://en.wikipedia.org/wiki/Foreign_exchange_market
11. *Foreign Exchange Services Global Market Report 2023*, <https://finance.yahoo.com/news/foreign-exchange-services-global-market-174900024.html?guccounter=1>
12. *Global debt*, https://en.wikipedia.org/wiki/Global_debt
13. *Global tax evasion report 2024*, https://www.taxobservatory.eu/www-site/uploads/2023/10/global_tax_evasion_report_24.pdf
14. *Hedge fund*, https://jollycontrarian.com/index.php?title=Hedge_fund
15. *International Capital Market*, <https://www.studysmarter.co.uk/explanations/macroeconomics/economics-of-money/international-capital-market>
16. Johnston Matthew (2023) *The Top 3 Financial Centers in the World*, <https://www.investopedia.com/articles/investing/030116/top-three-financial-centres-world.asp>
17. Maverick J.B. (2024) *How Big Is the Derivatives Market?*, <https://www.investopedia.com/ask/answers/052715/how-big-derivatives-market.asp>
18. McPartland Kevin (2023) *Understanding Fixed-Income Markets in 2023*, <https://www.greenwich.com/fixed-income/understanding-fixed-income-markets-2023>
19. Neufeld Dorothy (2023) *The \$109 Trillion Global Stock Market in One Chart*, <https://www.visualcapitalist.com/the-109-trillion-global-stock-market-in-one-chart/>
20. *Tax havens: Super-rich 'hiding' at least \$21tn*, <https://www.bbc.com/news/business-18944097>
21. *The Global Financial Centres Index 35*, <https://www.longfinance.net/publications/long-finance-reports/the-global-financial-centres-index-35/>
22. *Understanding International Capital Markets*, <https://open.lib.umn.edu/internationalbusiness/chapter/7-2-understanding-international-capital-markets/>
23. *Value of assets managed by hedge funds worldwide from 1997 to 2023*, <https://www.statista.com/statistics/271771/assets-of-the-hedge-funds-worldwide/>
24. Văth Hubertus (2019) *Why do Financial Centers Matter?*, <https://waifc.finance/ko/opinions/why-do-financial-centers-matter/>

Capitolul 38 – INVESTIȚIILE STRĂINE DIRECTE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: TENDINȚE, PROBLEME, SOLUȚII

Chapter 38 – FOREIGN DIRECT INVESTMENTS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: TRENDS, PROBLEMS, SOLUTIONS

Iulia CAPRIAN¹

Tatiana BALAN²

Abstract

The period of the last five years is characterized by an unfavorable global geo-economic situation due to the complex of global crises of a pandemic, energy and other nature, as well as the unleashing of the war between Russia and Ukraine. Likewise, the exodus of international investment capital from Europe and its orientation towards Asia and North America is remarkable. However, the Republic of Moldova managed to maintain the upward trend of the stock of foreign direct investments (FDI). In the context of the formation of the European vector, the Republic of Moldova is of interest to certain categories of investors. Most of the FDI comes from the European Union. The most attractive economic areas for FDI remain financial activities as well as trade. Attracting FDI is linked to a series of important problems, which can mostly be solved by important efforts of the authorities of the Republic of Moldova. The purpose of this article is to present the current situation in the field of FDI attraction in the Republic of Moldova, highlight the existing problems and formulate recommendations for their solution.

Keywords: foreign direct investment, investor, investment climate

JEL: E22, F21, O16

Introducere

Investițiile străine directe (ISD) sunt considerate un factor important al dezvoltării economice și o formă specifică a colaborării financiare internaționale, ceea ce determină competiția globală pentru atragerea acestora.

În Republica Moldova au fost depuse eforturi substanțiale pentru crearea unor condiții favorabile pentru atragerea ISD, fiind înregistrate anumite succese. Însă la momentul de față acest proces se prezintă drept unul contradictoriu.

Drept confirmare, se poate aminti despre anunțul a doi investitori străini mari (compania japoneză Fujikura și cea germană Coroplast) din Căușeni despre intenția de stopare a activității în Republica Moldova. Potrivit directoarei Agenției de Investiții Nataliei Bejan, „războiul din Ucraina nu este un motiv care a influențat închiderea acestor fabrici, însă un factor important care a determinat aceste decizii este faptul că forța de muncă în Republica Moldova nu este atât de ieftină, ca în alte țări”. (*Doi mari...*, n.p.)

Autorii Ivan Luchian și Angela Filip au formulat următoarea viziune: „Necătând la condițiile economice nefavorabile, procesul investițional din Republica Moldova are tendința de relansare după criza pandemică. În același timp, este necesară ajustarea politicii investiționale a țării în scopul reorientării fluxurilor investiționale spre ramurile prioritare pentru dezvoltarea economică. Piața de capital din Republica manifestă o anumită lărgire, însă caracterul ei subdezvoltat într-o anumită măsură împiedică amplificarea procesului investițional prin capacitatea ei limitată de a mobiliza mijloace bănești din surse interne și externe.” (Luchian, Filip, 2022)

¹ Conf. univ. dr., Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, kaprianusm@gmail.com

² Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, tatiana.penu@gmail.com

Planul Național de Dezvoltare pentru anii 2024-2026, aprobat de Guvern prevede „majorarea influxului de investiții străine și locale în toate domeniile, inclusiv în industrie, IT, întreprinderi de prelucrare a producției agricole și în infrastructura post-recoltare”. (*Planul național...*, n.d.)

Drept confirmare a acestei intenții, conducerea Agenției de Investiții raportează despre prezentarea unui număr important al proiectelor prezentate de investitorii străini. (*Coadă...*, n.d.)

Scopul prezentului articol constă prezentarea situației curente în domeniul atragerii ISD în Republica Moldova, evidențierea problemelor existente și formularea recomandărilor pentru soluționarea lor.

Metodologia cercetării

Cercetarea asupra temei abordate a fost bazată pe bazele de date și rapoartele oficiale ale Băncii Naționale a Moldovei, precum și Raportul de activitate a Guvernului Republicii Moldova pentru anul 2023, precum și rezultatele studiului „Impactul investițiilor străine directe asupra economiei RM, 2012-2022”, elaborat în anul 2023 de către BIS Consulting. De asemenea, au fost examinate opiniile experților în domeniul abordat.

Principal results

Pe parcursul perioadei 2010-2023 stocul ISD în Republica Moldova au demonstrat o dinamică generală ascendentă (Figura 1).

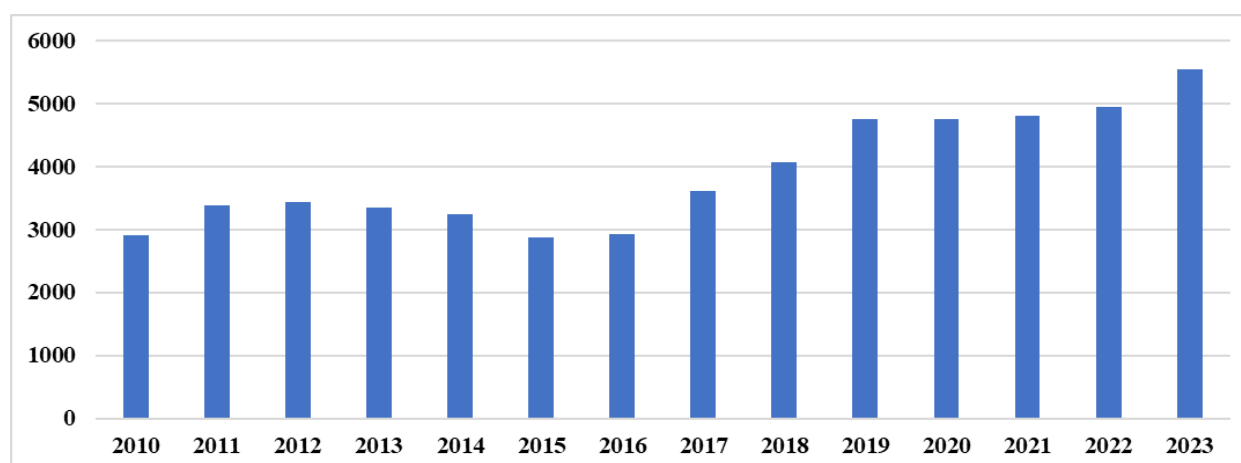

Fig. 1. Dinamica stocului ISD în Republica Moldova (milioane USD)

Sursa: (*Poziția investițională...*, n.p.)

Astfel, în anul 2023 stocul ISD a însumat 5533,9 mil. USD, sporind față de anul 2022 cu 587,2 mil. USD (sau cu 11,9%), iar față de anul 2010 – 1,9 ori.

Volumul mediu anual al sporului ISD în Republica Moldova a constituit 212,3 mil. USD.

Prezintă interes faptul, că dinamica ISD nu a fost afectată de criza pandemică și celelalte cataclisme economice și geopolitice.

Studiul „Impactul investițiilor străine directe asupra economiei RM, 2012-2022”, elaborat în anul 2023 de către BIS Consulting, la solicitarea Asociației Investitorilor Străini din RM, „volumul investițiilor străine directe în Republica Moldova rămâne unul dintre cele mai mici din rândul țărilor din Europa de Est – doar 1006 USD pe cap de locuitor”. (*Investițiile străine...*, n.d.)

La fel, studiul menționat a evidențiat importanța ISD pentru Republica Moldova (*Investițiile străine...*, n.d.):

–*Impact economic*: productivitatea muncii în întreprinderile cu ISD este cu aproximativ 90% mai înaltă față de nivelul atins de întreprinderile private locale. Ele au generat 28,2% din activele de producție ale țării;

–*Impact social*: în întreprinderile cu ISD activează aproximativ 15,4% din angajații întreprinderilor din țară;

–*Impact bugetar*: companiile nominalizate au o contribuție de 25,1% din veniturile din impozitul pe venit și 24,2% din contribuțiile sociale.

În ce privește structura ISD, aceasta este prezentată în Figurile 2 și 3.

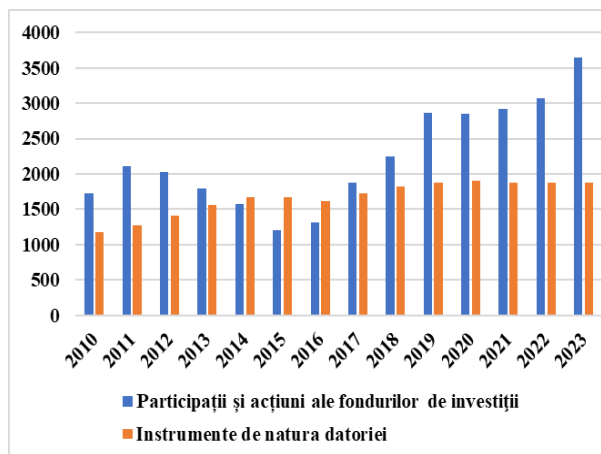

Fig. 2. Structura investițiilor străine pe forme în Republica Moldova (milioane USD)
Sursa: (Poziția investițională..., n.p.)

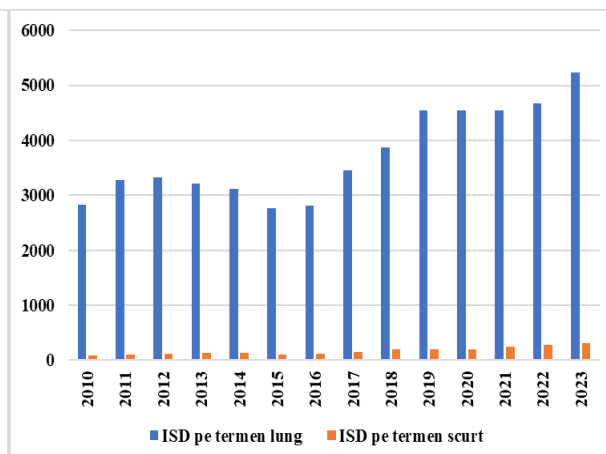

Fig. 3. Structura ISD în Republica Moldova pe termen de scadență (milioane USD)
Sursa: (Poziția investițională..., n.p.)

ISD efectuate în forma de participații și acțiuni ale fondurilor de investiții în anul 2023 au avut o pondere de 66,0%, fiind în volum de 3651,4 mil. USD, mărindu-se cu 577,6 mil. USD (sau cu 18,8%) față de anul 2022.

Ponderea de 34,0% în anul 2023 a fost deținută de ISD desfășurate în forma instrumentelor de natura datoriei, însumând 1882,5 mil. USD și sporind față de anul precedent cu 9,6 mil. USD (sau cu 0,5%). 94,5% din stocul ISD în anul 2023 au constituit plasamentele pe termen lung, iar 5,5% – respectiv ISD pe termen scurt. Repartizarea ISD pe regiunile de proveniență este prezentată în Figura 3.

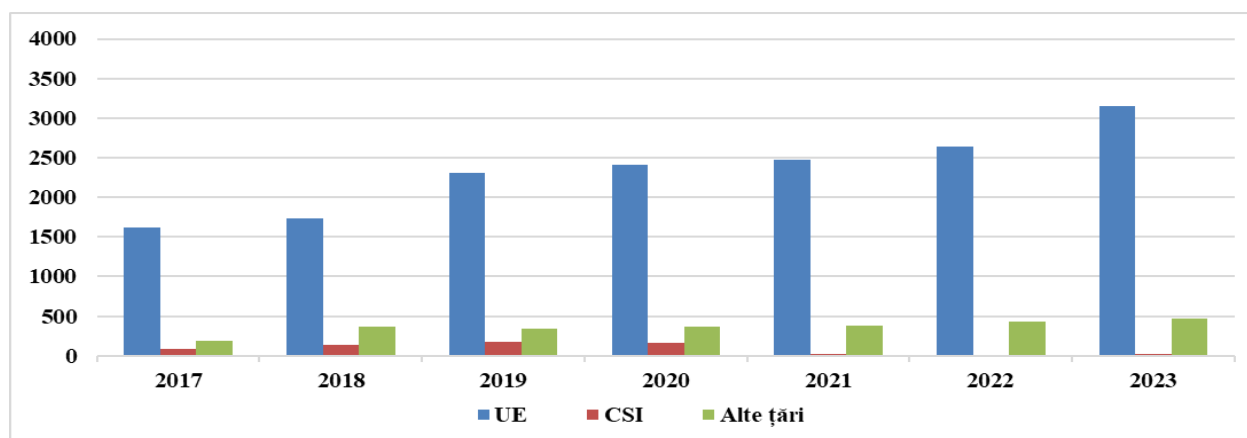

Fig. 4. Dinamica ISD în capitalul propriu pe zone geografice (mil. USD)
Sursa: (Poziția investițională..., n.p.)

În anul 2023 partea esențială a ISD în Republica Moldova (86,3%) provine din țările UE, însumând 3152 mil. USD, fiind în creștere față de anul precedent cu 515,0 mil. USD (sau cu 19,5%). ISD din statele CSI au avut o pondere nesemnificativă (0,7%) în volum de 24,2 milioane USD.

Investitorii din alte țări au plasat în formă de ISD 475,2 mil. USD, sporind cu 43,1 mil. USD (sau cu 10,0%). Cele mai importante ISD provin din Cipru – 786,4 mil. USD, după care urmează: România – 437,8 mil. USD, Țările de Jos – 327,3 mil. USD, Franța – 190,3 mil. USD, Germania – 137,9 mil. USD. (Cine..., n.p.). În ce privește repartizarea pe activități economice a ISD în capital propriu în perioada anilor 2017-2023 au avut loc anumite schimbări importante (Figura 5).

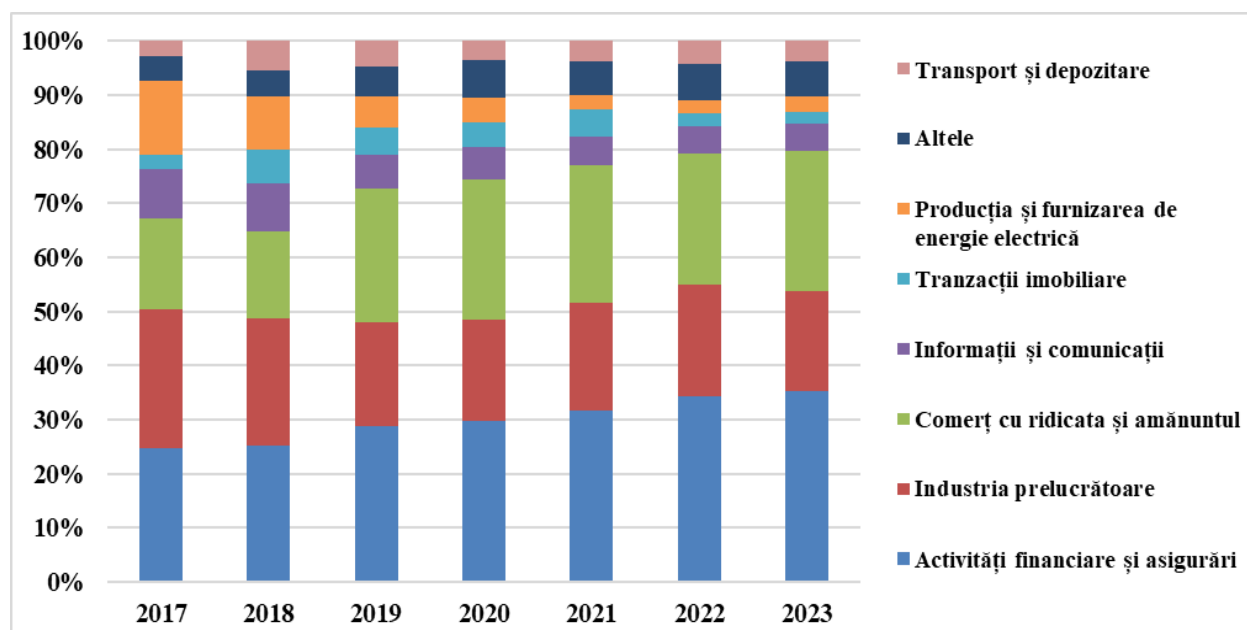

Fig. 5. Repartizarea ISD pe domenii de activități economice (milioane Dolari SUA)

Sursa: (Poziția investițională..., n.p.)

De exemplu, ponderea activităților financiare și asigurări a crescut de la 24,7% în anul 2017 până la 35,2% în anul 2023.

Ponderea comerțului cu ridicata și amănuntul, respectiv, s-a mărit de la 16,9% până la 25,8%. În același timp, ponderea industriei prelucrătoare s-a redus de la 25,7% până la 18,6%, iar a sectorului informațiilor și comunicațiilor – de la 9,0% până la 5,2%.

Din altă parte, în studiul „Impactul investițiilor străine directe asupra economiei RM, 2012-2022” se afirmă, că „întreprinderile ISD reprezintă 19,7% din valoarea adăugată brută a economiei în ansamblu”. La fel, este vorba de ponderi foarte mari în anumite activități, cum ar fi activitățile financiare și asigurări (59,7%); informații și comunicații (47,4%); industrie, energie electrică, distribuirea apei (38,3%); comerț, transport, HoReCa (20,8%); servicii de suport și administrative (18,4%). (Investițiile străine..., n.d.).

La momentul de față, pe teritoriul Republicii Moldova activează 6 Zone Economice Libere (ZEL) (ZEL „Bălți”, ZEL „Ungheni-Business”, ZAL „Expo-Business-Chișinău”, ZAL „Valkaneș”, ZAL „Tvardița”, ZAL „Taraclia”), care atrag un volum important de investiții.

Suma totală a investițiilor efectuate în cadrul ZEL pe parcursul întregii activități, până la data de 30 septembrie 2023, a fost de 572,1 mil. USD, mărindu-se în anul 2023 cu 50,4 mil. USD (sau cu 9,7%). (Raport..., n.p.)

Atragerea ISD în Republica Moldova, cu toate că importanța lor este recunoscută de către autoritățile centrale, se confruntă cu un șir de probleme, care necesită soluționare. În primul rând poate fi menționată instabilitatea politică cronică și situarea Republicii Moldova în zona de conflict militar regional dintre Rusia și Ucraina. Această problemă generează o flexibilitate percepută în mod negativ de către investitori a cadrului legislativ de reglementare a activității investiționale.

Drept exemplu poate fi prezentată schimbarea importantă a atitudinii autorităților centrale față de activitatea ZEL determinată de prevederile Acordului de asociere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova prin prim reglementărilor fiscale.

În anul 2023, Guvernul a efectuat schimbări în actele normative privind activitatea ZEL orientate spre „promovarea unei concurențe loiale pe piața internă și asigurarea unui climat investițional echitabil”. (*Raport...*, n.d.).

Companiile străine până în prezent atenționează asupra problemei accesului la justiție pentru soluționarea litigiilor. În Strategia națională de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor pentru anii 2016-2020 se afirmă: „...investitorii străini sunt mai curând sceptici față de eficiența, imparțialitatea și integritatea sistemului judecătoresc autohton. Firmele preferă să evite instanțele de judecată, având în vedere nivelul scăzut de încredere în sistem.” (*Hotărârea...*, n.d.). În acest, este necesară continuarea reformei justiției din Republica Moldova și perfecționarea mecanismelor de depunere a contestațiilor și de soluționare a disputelor investiționale.

O altă problemă constituie reducerea rapidă a populației din Republica Moldova legată în mare parte de exodul populației din țară. Dacă în anul 2015 populația Republicii Moldova constituia 2,85 mil. oameni, în anul 2023 aceasta a s-a diminuat până la 2,42 persoane. (*Depopularea...*, n.d.). La fel, investitorii străini denotă insuficiența forței de muncă de anumite specialități, ceea ce impune ajustarea sistemului de învățământ la nevoile piețelor respective.

Într-o anumită măsură, drept soluție a problemei deficitului de personal calificat poate fi considerată deschiderea accesului pe piața muncii naționale pentru străinii proveniți din 27 de state membre ale Uniunii Europene și alte 20 de țări din regiune. (*Raport...*, n.d.)

Drept problemă serioasă menționată de investitorii străini constituie nivelul înalt al corupției. Cu toate că Republica Moldova a înregistrat succese importante în lupta împotriva corupției, scandalurile corupționale nu conțin.

În afară de cele expuse, este de menționat drept obstacol în atragerea investițiilor străine starea precară a infrastructurii în Republica Moldova. Calitatea proastă a drumurilor este problemă importantă. În conformitate cu datele statistice oficiale, 44,8% din drumuri sunt în stare rea și foarte rea (*Strategia...*, n.d.), ceea ce impune continuarea implementării proiectelor aferente.

Concluzii

Republica Moldova pe parcursul ultimilor ani a reușit să asigure atragerea ISD, indiferent de situația geopolitică regională și perindarea crizelor economico-financiare în perioada anilor 2020-2022. Volumul ISD atrase este relativ modest, fiind constatată o anumită tendință de retragere a unor investitori străini importanți din țară. Ponderea principală a ISD este atrasă pe termen lung li în formă participării și acțiuni ale fondurilor de investiții. Partea de bază a ISD este provenită din țările Uniunii Europene. Cele mai atractive sectoare de implementare a ISD rămân piața financiară, precum și comerțul. Atragerea ISD este legată de un complex de probleme fundamentale, care în mare parte pot fi atenuate prin eforturi importante ale autorităților din Republica Moldova.

Bibliografie

1. *Cine a fost principalul investitor în Republica Moldova în 2023*, <https://stiri.md/article/economic/cine-a-fost-principalul-investitor-in-republica-moldova-in-2023/>
2. *Coadă la investiții în Moldova? Bejan: Sunt copleșită de numărul de investitori străini. Cele mai atractive domenii*, <https://tv8.md/2024/03/24/coada-la-investitii-in-moldova-bejan-sunt-coplesita-de-numarul-de-investitori-straini-cele-mai-atractive-domenii/254161>
3. *Depopularea Moldovei continuă*, <https://lexecon.md/arhive/economie/depopularea-moldovei-continua/>
4. *Doi mari investitori străini își sistează activitatea în Republica Moldova: care este motivul*. online: <https://radiomoldova.md/p/35781/doi-mari-investitori-straini-isi-sisteaza-activitatea-in-republica-moldova-care-este-motivul>
5. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr. 511 din 25.04.2016 cu privire la aprobarea Strategiei naționale de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor pentru anii 2016-2020 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia (Publicată la 29.04.2016 în Monitorul Oficial Nr. 114-122)
6. *Investițiile străine directe în Republica Moldova continuă să crească*, <https://agroexpert.md/rom/novosti/pryamyie-inostrannye-investitsii-v-respubliku-moldova-prodolzhayut-rasti>
7. LUCHIAN, Ivan; FILIP, Angela (2022) *Tendențele actuale ale activității investiționale în Republica Moldova*. În Conferința Internațională Științifico-Practică „Creșterea economică în condițiile globalizării” ediția a XV-a, 12-13 Octombrie 2022, V.II, Chișinău, INCE, 2022, p. 131-144, 0,76, c.a., ISBN 978-9975-3529-4-9.
8. *Planul național de dezvoltare pentru anii 2024-2026*, <https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/pnd-ro.pdf>
9. *Poziția investițională internațională*, <https://www.bnm.md>
10. *Poziția investițională internațională (MBP6), prezentare standard*. online: <https://www.bnm.md/bdi/pages/reports/dbp/DBP23.xhtml>
11. *Poziția investițională internațională (MBP6) în prezentare analitică, pe scadențe*, <https://www.bnm.md/bdi/pages/reports/dbp/DBP25.xhtml>
12. *Raport cu privire la activitatea Guvernului în anul 2023*, https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/raport_consolidat_guvern_2023_final1.pdf
13. *Strategia sectorială de cheltuieli în contextul CBTM 2024-2026 pe sectorul transport și infrastructura drumurilor*, https://midr.gov.md/files/shares/SSC__transport__infrastructura_drumurilor_pentru_anii_2024-2026.pdf

Capitolul 39 – EVALUAREA IMPACTULUI IMPOZITELOR ASUPRA EVOLUȚIEI ÎNTREPRINDERILOR MICI ȘI MIJLOCII DIN REPUBLICA MOLDOVA

Chapter 39 – EVALUATION OF THE IMPACT OF TAXES ON THE EVOLUTION OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN MOLDOVA

Tatiana GUTIU¹

Abstract

Taxes are essential for the state, and according to Article 58 of the Constitution of Moldova, all citizens are required to pay taxes to support the state and replenish the state budget financially. However, too much of a tax burden hinders business development. The study's subject is the development of small and medium-sized businesses. Research on small and medium-sized enterprises' activities is crucial in Moldova's case since they constitute 99.2% of all enterprises (2023). They form the core of the real sector, create jobs, and support the country's budget with taxes. The study's primary goal is to assess the impact of taxes on the development of SMEs. This article analyzes the main trends of SMEs and assesses development prospects considering the current tax system. Also, proposals were developed regarding increasing the fairness of the tax system.

Keywords: entrepreneurship development, small and medium-sized enterprises, taxes, fiscal pressure, state-promoted policies

JEL: M21, M29

Introducere

Întreprinderile mici și mijlocii (IMM) reprezintă un barometru al economiei naționale, determină structura Produsului Intern Brut (PIB), rata de creștere economică, rezolvă problema șomajului prin crearea de locuri de muncă, și impozitele achitate reprezintă o sursă de suplinire a bugetului de stat. La rândul său, presiunea fiscală are impact direct asupra activității IMM. Impozite exagerate, climatul investițional nefavorabil, accesul redus la finanțe reduce numărul IMM. Una din cele mai mari probleme cu care se confruntă IMM din Moldova este modificarea frecventă a sistemului fiscal. În același rând, cota impozitară înaltă duce la micșorarea profitului IMM, ceea ce la rândul său generează micșorarea competitivității întreprinderilor. Pe de o parte, impozitele mari limitează oportunitățile de creștere a IMM, iar pe de altă parte, impozitele mici duc la micșorarea bugetului de stat și creează situația deficitului bugetar și creșterii datoriei externe.

Perioada contemporană poate fi caracterizată ca perioada perturbărilor economice, geopolitice și sociale. Prin urmare, este necesar ca politica fiscală să fie flexibilă, este indispensabilă adaptarea ei la necesitățile IMM. Este important de analizat cum sistemul fiscal influențează activitatea IMM. Toate cele enumerate demonstrează actualitatea obiectului de cercetare – impactul impozitelor asupra activității IMM.

Scopul și metoda de cercetare

Numărul de studii, obiectul de cercetare al cărora este impactul impozitelor asupra IMM-urilor din țările UE, este limitat (Ghiur et al., 2020) (Ravšelj et al., 2019). N. Bhalla, I. Kaur, R. Sharma au examinat impactul factorilor determinanți ai reformei fiscale și factorilor demografici asupra performanței financiare a businessului mic (Bhalla, 2022). T. Roman et al., au analizat

¹ Conf. univ. dr., Academia de Studii Economice din Moldova, Institutul Național de Cercetări Economice, Chișinău, Republica Moldova, gutium.tatiana1@gmail.com.

relația dintre impozitele plătite de IMM-uri și eficiența acestora. Metoda principală care a fost utilizată este metoda cu date de tip panel. Rezultatele obținute de savanții europeni demonstrează că întreprinzătorii percep impozitele achitate ca barieră în sporirea randamentului, și corelația dintre impozite și productivitate depinde de specificul economiei naționale (Roman et al., 2023).

Presiunea fiscală asupra IMM-urilor în Moldova nu este estimată, cu toate că eficiența sistemului fiscal a fost evaluată de A. Balan (Balan, 2024). De aceea, scopul studiului dat este determinarea impactului impozitelor asupra evoluției IMM în Republica Moldova (RM). În cadrul studiilor au fost cercetate datele disponibile prezentate de Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova (BNS), și s-a ținut cont că seriile de date privind IMM sunt întrerupte în 2021, deoarece s-a modificat criteriul de raportare la sectorul IMM (Legea, 2016). Sub influența proceselor inflaționiste, din 02.12.2022 se consideră IMM, acea întreprindere care realizează o cifră anuală de afaceri sau deține active totale de până la 100 de milioane de lei. Pentru calcularea presiunii fiscale a fost utilizată următoarea formulă de calcul:

$$PF = \frac{IV}{VV} \times 100\% \quad (1)$$

unde: PF – presiunea fiscală, %;
 IV – impozit pe venit, milioane lei;
 VV – venituri din vânzări, milioane lei.

În literatura de specialitate, pe lângă aplicarea sondajului, metodei cu date de tip panel, a fost utilizat modelul de regresie multiplă pentru a măsura relația dintre impozit și performanța financiară a businessului mic (Ongayi, 2021), și pentru a determina trendul evoluției IMM (Ganciuov et al., 2021). În lucrarea dată a fost preluată experiența studiilor anterioare (Gutium, 2024).

Evoluția IMM în Moldova

În Moldova contribuția IMM la formarea PIB în 2022 a constituit 55,2% (Figura 1), ceea ce reprezintă cu 5,9 puncte procentuale mai mult față de 2021 (49,3%).

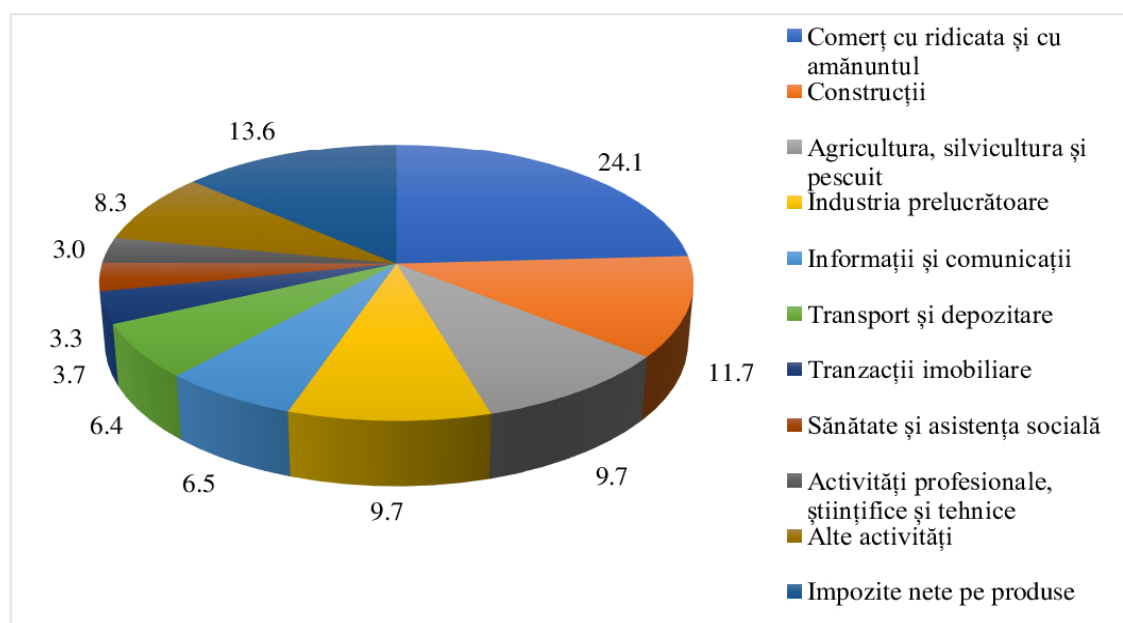

Fig. 1. Structura contribuției la formarea PIB pentru sectorul IMM pe activități economice, % (2022)

Sursa: Elaborat în baza datelor BNS

În structura contribuției la formarea PIB pentru sectorul IMM în diviziunea activităților economice, cea mai mare cotă revine „comerțului cu ridicata și cu amănuntul” (24,1% în 2022), urmată de „construcții” (11,7%), „industria prelucrătoare” (9,7%) și „agricultura, silvicultura și pescuit” (9,7%).

În perioada 2021-2023 a crescut densitatea IMM cu 11,7%. Asupra sporirii acestui indicator au influențat doi factori. În primul rând a crescut numărul IMM cu 5,9% și a scăzut numărul mediu anual al populației cu reședință obișnuită cu 5,3% (Tabelul 1).

Tabelul 1. Densitatea IMM în Republica Moldova, 2021-2023

	2021	2022	2023
Numărul IMM	59758	62111	63266
Numărul mediu anual al populației cu reședință obișnuită, mii persoane	2595,8	2528,7	2457,8
Densitatea IMM (numărul IMM la 1000 de locuitori)	23,0	24,6	25,7

Sursa: Calculele autorului

Ponderea populației ocupate în acest sector variază de la 40,6% în 2021 până la 39,7% în 2023. Structura populației ocupate în sectorul IMM în diviziunea activităților economice diferă neesențial de structura contribuției la formarea PIB. În ambele cazuri în top se află „comerțul cu ridicata și cu amănuntul”. În 2023, pe locul doi după cota populației ocupate se află „industria prelucrătoare” (13,8%), urmată de „agricultura, silvicultura și pescuit” (10,9%), „construcții” (7,3%) și „transport și depozitare” (7,2%) (Figura 2).

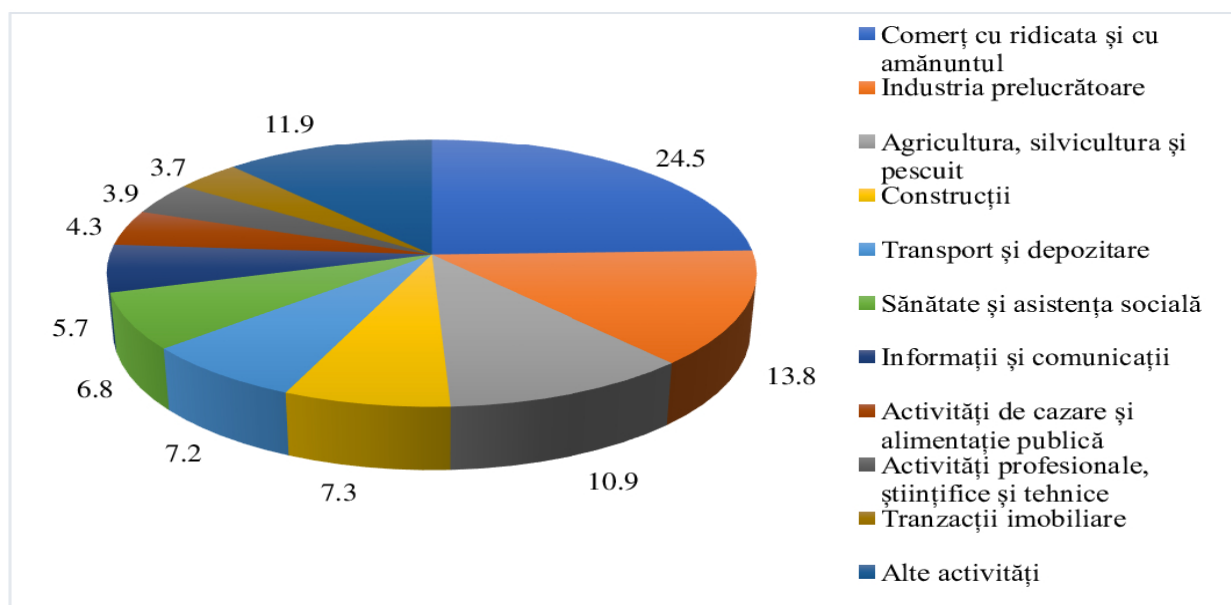

Fig. 2. Structura populației ocupate în sectorul IMM pe activități economice, % (2023)

Sursa: Elaborat în baza datelor BNS (BNS, 2024).

Analiza structurii venitului din vânzări obținută de IMM în diviziunea activităților economice (Figura 3) coincide cu structura populației ocupate în sectorul dat, prin urmare dintre acești doi indicatori există o legătură directă și strânsă.

Veniturile din vânzări în medie pe un salariat a IMM s-au majorat cu 2,6% în 2023 față de 2022. Cea mai considerabilă creștere, de 4 ori, au înregistrat IMM care produc și furnizează energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat (Tabelul 2). Această majorare este condiționată nu de creșterea eficienței economice ale activității acestor întreprinderi, ci

implementării Pachetului Trei Energetic. Fiecare unitate de resursă energetică de la producător sau importator până la consumatorul final trece prin mai multe firme intermediare, ceea ce duce la majorarea tarifului și venitului din vânzări.

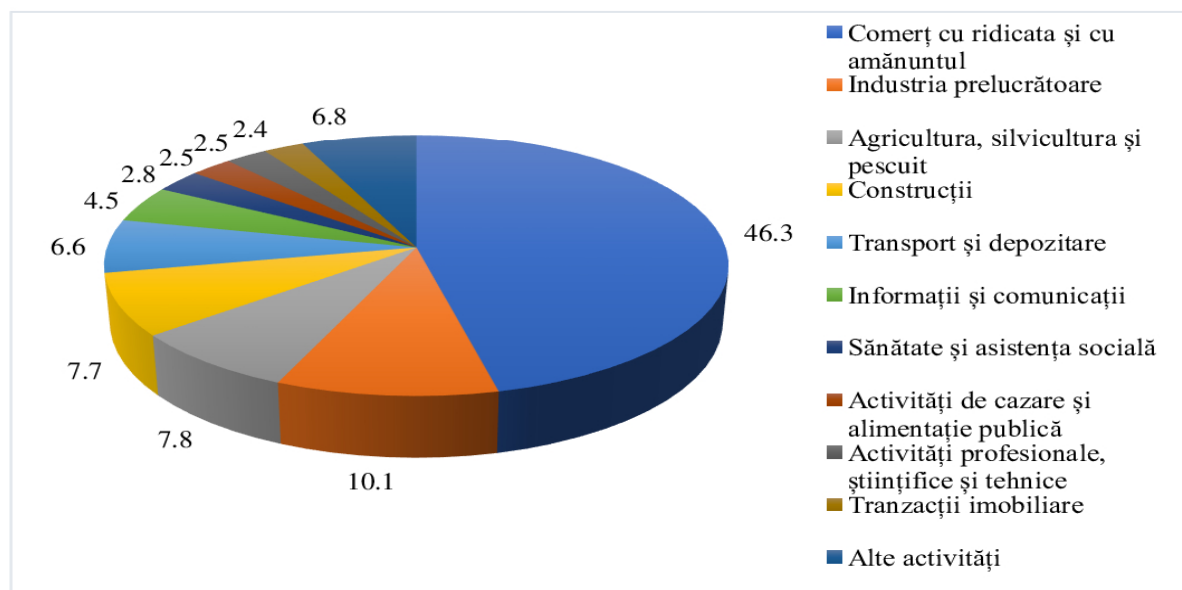

Fig. 3. Structura venitului din vânzări sectorului IMM pe activități economice, % (2023)

Sursa: Elaborat în baza datelor BNS (BNS, 2024).

Tabelul 2. Veniturile din vânzări în medie pe un salariat a IMM, mii lei pe un salariat

	2021	2022	2023
TOTAL pe activități	657,8	791,2	812,2
Agricultura, silvicultura și pescuit	570,5	640,3	585,6
Industria extractivă	577,3	662,5	685,5
Industria prelucrătoare	491,5	608,0	594,5
Producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat	835,5	525,2	2067,0
Distribuția apei; salubritate, gestionarea deșeurilor	218,2	199,9	212,7
Construcții	636,9	753,8	855,5
Comerț cu ridicata și cu amănuntul; întreținerea și repararea autovehiculelor și a motocicletelor	1220,4	1489,4	1535,9
Transport și depozitare	562,5	831,1	747,9
Activități de cazare și alimentație publică	286,1	418,9	478,6
Informații și comunicații	499,7	583,8	646,2
Activități financiare și de asigurări	698,8	830,6	890,6
Tranzacții imobiliare	422,0	472,1	525,1
Activități profesionale, științifice și tehnice	406,0	457,5	516,4
Activități de servicii administrative și de servicii suport	477,2	605,4	546,2
Administrație publică și apărare; asigurări sociale obligatorii	151,8	64,6	68,8
Învățământ	172,8	198,5	244,5
Sănătate și asistență socială	277,5	290,5	337,8
Arta, activități de recreere și de agrement	185,0	253,6	301,4
Alte activități de servicii	170,7	196,7	219,3

Sursa: date prelucrate

Profitul net în 2021-2023 a înregistrat un trend ascendent, în 2023 a sporit cu 5,7% în raport cu 2022 și cu 13,7% față de 2021. Cea mai semnificativă creștere au înregistrat IMM care activează în sectorul învățământ, profitul net al cărora s-a majorat de 2,4 ori și IMM din sectorul „Arta, activități de recreere și de agrement” (de 1,9 ori) în 2023 comparativ cu 2022.

Impactul impozitelor asupra evoluției IMM din Moldova

Cota impozitului pe venit din activitatea de întreprinzător în Moldova constituie 12% din venitul impozabil, cu excepția gospodăriilor țărănești (de fermier) care achită 7%. Spre comparație, impozitul pe profit pe care îl achită persoanele juridice din România este de 16%, iar microîntreprinderile achită un impozit pe venit de 1%, și nu plătesc impozit pe profit. În 2024 guvernul din România a modificat regimul de impozitare a microîntreprinderilor. Acele întreprinderi care desfășoară una din activități menționate în Legea 296/2023, sau care au obținut venituri peste 60 mii euro, vor achita 3%. Prin urmare, microîntreprinderile din Moldova, comparativ cu cele din România, sunt dezavantajate, achită o cotă de impozit pe venit mai mare, ceea ce se răsfrânge negativ asupra competitivității, și ponderea acestora în total întreprinderi este semnificativă, constituie 87,7% în 2023 (BNS, 2024).

Volumul impozitului pe venit achitat de IMM în Moldova este în creștere. Însă dacă comparăm rata de creștere a impozitului pe venit cu inflația, atunci reiese că în termeni reali impozitul achitat de IMM este în descreștere (Tabelul 3). Coeficientul presiunii fiscale pentru venitul din vânzări (ecuația 1) în anii 2021 și 2023 este aproximativ egal, iar în 2022 a înregistrat o creștere de 0,021 puncte procentuale față de 2021. Deci, presiunea fiscală în 2022 s-a majorat și a generat o diminuare de 1,84 p.p. a ponderii investițiilor pe termen lung în cifra de afaceri.

Tabelul 3. Rata de creștere a impozitului pe venit și presiunea fiscală a IMM

	2021	2022	2023
<i>Rata de creștere a impozitului pe venit a IMM, % (față de anul precedent)</i>		23,92	2,35
<i>Rata anuală a inflației, %</i>	5,1	28,7	13,4
<i>Coeficientul presiunii fiscale pentru venitul din vânzări, %</i>	1,438	1,459	1,435
<i>Coeficientul presiunii fiscale pentru profitul brut, %</i>	5,49	5,68	5,56
<i>Ponderea investițiilor pe termen lung în cifra de afaceri, %</i>	11,73	9,89	9,21
<i>Ponderea investițiilor în cifra de afaceri, %</i>	16,46	14,66	14,30

Sursa: Calculele autorului

Analiza impozitelor pe venit plătite de IMM în 2023 în diviziunea activităților economice a arătat că impozitul pe venit a IMM, care activează în comerț, a scăzut cu 4,7%, în pofida faptului că rezultatul financiar soldat până la impozitare a crescut cu 5,8% (Tabelul 4). Cauzele sunt diminuarea venitului impozabil și înlesnirile fiscale obținute de unele unități economice comerciale. Pe locul doi în structura impozitelor pe venit plătite de IMM se află întreprinderile care activează în sectorul „informații și comunicații”, cu toate că după veniturile din vânzări sunt clasate pe locul șase, iar după rezultatul financiar soldat până la impozitare – pe locul șapte.

Tabelul 4. Impozitul pe venit achitat de IMM, milioane lei

	2021	2022	2023
<i>TOTAL pe activități</i>	3234,8	4008,4	4102,6
<i>Agricultura, silvicultura și pescuit</i>	420,2	388,6	195,4
<i>Industria extractivă</i>	30,3	34,0	27,2
<i>Industria prelucrătoare</i>	267,1	311,9	321,1
<i>Producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat</i>	13,6	12,3	31,4
<i>Distribuția apei; salubritate, gestionarea deșeurilor</i>	9,3	7,2	5,1
<i>Construcții</i>	227,9	263,1	377,0
<i>Comerț cu ridicata și cu amănuntul; întreținerea și repararea autovehiculelor și a motocicletelor</i>	1013,7	1251,7	1192,4
<i>Transport și depozitare</i>	144,4	294,6	273,4

	2021	2022	2023
<i>Activități de cazare și alimentație publică</i>	44,0	103,9	121,3
<i>Informații și comunicații</i>	380,7	565,9	721,8
<i>Activități financiare și de asigurări</i>	82,4	97,1	101,3
<i>Tranzacții imobiliare</i>	256,7	293,3	283,4
<i>Activități profesionale, științifice și tehnice</i>	153,7	178,3	206,4
<i>Activități de servicii administrative și de servicii suport</i>	48,6	69,6	71,3
<i>Administrație publică și apărare; asigurări sociale obligatorii</i>	0,0	2,0	1,9
<i>Învățământ</i>	14,0	17,9	22,2
<i>Sănătate și asistență socială</i>	99,7	86,3	105,1
<i>Arta, activități de recreere și de agrement</i>	14,2	14,1	23,9
<i>Alte activități de servicii</i>	14,4	16,7	21,1

Sursa: date prelucrate

Impactul impozitelor asupra IMM este sistematizat în Tabelul 5. Sistemul fiscal din Moldova poate fi considerat ca unul complicat, din punct de vedere administrativ. Cel mai mare număr de IMM sunt microîntreprinderi (88,4% în 2023), numărul de salariați al cărora este de maxim 9 persoane. Pentru a pregăti setul de documente, pentru a depune declarația, este necesar timp, sunt necesare resurse de muncă. Dar acești lucrători ar putea fi utilizați în scop de producere și nu administrativ.

Nu contează mărimea întreprinderii, toate au obligațiuni fiscale și trebuie să îndeplinească cerințele fiscale. În cazul când presiunea fiscală este prea mare, scad investițiile și/sau IMM decid să treacă din sectorul formal în cel informal. Impozitarea semnificativă a muncii (contribuții de asigurări sociale) reprezintă o barieră pentru crearea locurilor noi de muncă, și impune IMM să reducă numărul de angajați.

Tabelul 5. Impactul impozitelor asupra IMM și măsurile de combatere

Impactul impozitelor	Măsuri de combatere
Povara administrativă	Reducerea birocrăției, simplificarea sistemului fiscal, în special pentru microîntreprinderi
Descurajarea investițiilor	Acordarea facilităților fiscale pentru investiții
Afectarea cash-flow-ului	Simplificarea reglementărilor fiscale
Trecerea în sectorul informal	Reducerea presiunii fiscale și facilități fiscale pentru microîntreprinderi
Reducerea numărului de angajați	Revizuirea sistemului de contribuții de asigurări sociale, înlesniri fiscale pentru crearea de noi locuri de muncă

Sursa: Elaborat de autor

Alt impact al impozitelor este afectarea cash-flow-ului. Această situație se creează când întârzie plățile din partea clienților sau apar cheltuieli neprevăzute, însă conform legislației în vigoare IMM sunt obligate să achite TVA și impozitul pe venit în termeni de plată stabiliți. Cum am menționat majoritatea întreprinderilor sunt microîntreprinderi, care funcționează cu resurse limitate. Prin urmare, în cadrul acestor întreprinderi apar probleme de lichiditate.

Concluzii

Pentru economia națională mai mult contează stabilitatea financiară a IMM, competitivitatea lor, numărul de locuri de muncă noi create, decât creșterea numărului de întreprinderi. În Moldova numărul de IMM a crescut în 2021-2023, însă această majorare se datorează sporirii numărului de microîntreprinderi, resursele cărora financiare, de muncă sunt limitate. Capacitatea acestor întreprinderi de a se extinde, la fel este limitată.

Compararea modificării cotei investițiilor în cifra de afaceri cu modificarea presiunii fiscal arată că investițiile sunt elastice în raport cu impozitul pe venit. Cel mai mare volum al impozitelor pe venit achitate de o întreprindere a fost înregistrat de unitățile economice din industria extractivă. Pe locul doi se află IMM din sectorul „informații și comunicații”.

În baza cercetărilor efectuate au fost determinate următoarele impacturi ale impozitelor asupra activității IMM în Republica Moldova: povara administrativă, descurajarea investițiilor și a extinderii afacerii, afectarea cash-flow-ului, trecerea în sectorul informal, reducerea numărului de angajați.

Declarație de interes

Studiile au fost efectuate în cadrul Subprogramului 030101 „Fortificarea rezilienței, competitivității și durabilității economiei Republicii Moldova în contextul procesului de aderare la Uniunea Europeană” (finanțare instituțională).

Bibliografie

1. Balan, A. (2024). Evaluation of the efficiency of the tax system in the Republic of Moldova. *Ecoforum Journal*, 13(2). Retrieved April 17, 2025, from <http://www.ecoforumjournal.ro/index.php/eeco/article/view/1980>
2. Bhalla, N., Kaur, I., & Sharma, R. (2022). Examining the effect of tax reform determinants, firms' characteristics and demographic factors on the financial performance of small and micro enterprises. *Sustainability*, 14(14), 8270. <https://doi.org/10.3390/su14148270>
3. Biroul Național de Statistică (BNS). (2024). *Activitatea și poziția financiară a agenților economici după mărime și activități economice, 2021-2023* [Data file/database]. Retrieved April 17, 2025, from https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/40%20Statistica%20economica_24%20ANT_ANT030/ANT030040.px/
4. Ganciucov, V., & Gutium, T. (2021, December 15-16). *Modelul econometric de prognoză pe termen mediu al dezvoltării întreprinderilor mici și mijlocii în Republica Moldova* [Econometric model for medium-term forecasting of SME development in the Republic of Moldova] [Paper presentation]. International Symposium Experience. Knowledge. Contemporary Challenges „Implications of the social-economic and ecological Paradigm on the power Reports and global Governance”, 9th Edition, București, Romania. Editura ARTIFEX.
5. Ghiur, R., Mihailescu, T., Brezeanu, P., Dumiter, F., & Vizoli, M. (2020). A package for SMEs: A second step towards a definitive VAT system in order to strengthen the tax compliance of the taxpayer. *Studies in Business and Economics*, 15(?), 118–132.
6. Gutium, T. (2024). Trends in the development of small and medium-sized enterprises: Case of Moldova. *The Journal Contemporary Economy*, 9(1), 124–132.
7. *Legea nr. 179 din 21.07.2016 cu privire la întreprinderile mici și mijlocii* [Law No. 179 of 21.07.2016 on Small and Medium Enterprises]. (2016). Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 306-313, art. 651. Retrieved April 17, 2025, from https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134482&lang=ro
8. Ongayi, W., Muzenda, D., Satande, J., & Malatji, K. (2021). The impact of taxation policies on the performance of small to medium enterprises. *International Journal of Economics and Business Administration*, IX(?), 163–170.
9. Ravšelj, D., Kovač, P., & Aristovnik, A. (2019). Tax-related burden on SMEs in the European Union: The case of Slovenia. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 10(2), 69–79.
10. Roman, T., Marcu, N., Rusu, V. D., Doacă, E., & Siriteanu, A. (2023). Tax payment and the performance of SMEs: A longitudinal analysis on EU countries. *Sustainability*, 15(2), 927. <https://doi.org/10.3390/su15020927>

Capitolul 40 – LANSAREA BUSINESSULUI MIC ÎN MOLDOVA: BARIERE ȘI OPORTUNITĂȚI DE DEPĂȘIRE

Chapter 40 – STARTING A SMALL BUSINESS IN MOLDOVA: BARRIERS AND OPPORTUNITIES TO OVERCOME THEM

Tatiana GUTIU¹

Aliona BALAN²

Abstract

In Moldova, business registration procedures are comparatively more uncomplicated. During the business launches, entrepreneurs are enthusiastic. But, then, some are forced to close their business under the influence of external and internal factors. The object of research is the barriers to business development, and the goal is to find solutions to overcome the identified barriers. This study analyzes the legislative arrangements and the fiscal system related to the entrepreneurship sector. Significant attention is devoted to the impact of inflation on the development of the entrepreneurship sector. Another subject of study is the evaluation of the job training capacity of the researched sector. At the end of the article, recommendations are presented to allow entrepreneurs to solve problems and overcome obstacles.

Key words: entrepreneurship development, small and micro-enterprises, barriers to launching a business, mitigation solutions, state-promoted policies

JEL: M21, M29

Introduction

The ability of small businesses (SBs) to provide employment opportunities and stimulate innovation is indisputable. However, starting and growing a small business can be challenging, and entrepreneurs often face many obstacles (Chatzistamoulou & Tyllianakis, 2022). Despite these challenges, small businesses have both advantages and disadvantages compared to large companies (Balan, 2023). The main advantages are the promotion of innovations, production in small series that allow the diversification of goods and services offered on the market, and equity turnover (Ganciuov et al., 2021). SBs, with their inherent flexibility, are reassuringly able to respond more quickly to new challenges and changes in the market situation. One of the biggest disadvantages is affecting the cash flow, so liquidity problems arise.

The research object is small and micro-enterprises. The study is dedicated to identifying barriers and solutions to overcome them, a goal that we believe is of utmost importance and interest to economists. The following facts can substantiate the relevance of this study for Moldova. Firstly, the share of small businesses in the total number of enterprises was 97.3% in 2023. Secondly, the number of people employed in small and micro enterprises reached 45.2% of the total number of people employed. In 2023, the share of income taxes paid by small businesses amounted to 45.0% of the tax paid by all enterprises from Moldova.

Literature review and research methods

Small businesses contribute to the country's sustainable economic development. I. Ozturk, O. Alqassimi, and S. Ullah applied the ARDL model to prove this statement. Empirical

¹ Doctor of Economic Sciences, associate professor, Academy of Economic Studies of Moldova, National Institute for Economic Research, Republic of Moldova, gutium.tatiana1@gmail.com

² Doctor of Economic Sciences, associate professor, Academy of Economic Studies of Moldova, National Institute for Economic Research, Republic of Moldova, balan.aliona10@gmail.com

analysis showed that both short-term and long-term estimates are significant and positive (Ozturk et al., 2024). Similar results were obtained by L. Westman, E. Moores, S. Burch (Westman et al., 2021), and H. Smith et al., who noted that both small and medium businesses promote innovation and new technologies (Smith et al., 2022). Young people have a significant impact on the development of SMEs (Gutium, 2024). The results of a study by Chinese scientists prove that the sustainable development of enterprises can be ensured by providing them with venture capital (Liu et al., 2023).

Few scientific articles systematize the factors that contribute to or hinder the sustainable development of small businesses. S. Basit et al. have focused on digitalization when defining these factors. According to researchers, the main barriers are ineffective data storage security, data leakage, lack of qualified workers, and weak network security. A factor that contributes to sustainable development is cloud enterprise resource planning (Basit et al., 2024) (Govindan & Bouzon, 2018).

This study is based on the Moldovan Entrepreneurship Database for 2021-2023. The SME data series was interrupted in 2021 due to a change in the classification criteria for enterprises into large and small (Legea, 2016). The main research methods used are statistical analysis and comparative analysis of small business development in Moldova and the European Union. The data source on small businesses in the EU is the Annual Reports on European SMEs.

Evolution of small business in EU-27 and Moldova

World experience shows that most enterprises are small businesses. In the European Union, small and micro-enterprises comprised 99.0% of all enterprises in 2023; in Moldova, it was 97.3% (Table 1). Although the structure of enterprises per size in Moldova is close to that of the European Union, the number of small enterprises in Moldova decreased in 2023 compared to 2021 (by 7.2%), while in the European Union, it increased (by 3.6%).

Table 1. Number of enterprises in Moldova and EU-27

	2021		2022		2023	
	Number, thousands	Share in total, %	Number, thousands	Share in total, %	Number, thousands	Share in total, %
Republic of Moldova						
<i>Micro-enterprises</i>	51.854	85.99	54.925	87.73	55.912	87.67
<i>Small enterprises</i>	6.611	10.96	5.994	9.57	6.132	9.61
EU-27						
<i>Micro-enterprises</i>	21 264	93.0	22 744	93.5	24 209	93.6
<i>Small enterprises</i>	1 340	5.9	1 332	5.5	1 388	5.4

Source: Authors' calculations using data from (NBS, 2024) and (Katsinis et al., 2024)

In Moldova, 62 thousand small and micro enterprises in 2023 provide employment for the population. The share of persons employed in small businesses is 45.2% in Moldova and 49.7% in the European Union (Table 2). The share of persons employed in European micro-enterprises was 30% in 2023 and 22.5% in Moldova. Thus, the small business sector in the European Union is comparatively more significant than in Moldova.

Table 2. Number of persons employed in Moldova and EU-27

	2021		2022		2023	
	Number, million	Share in total, %	Number, million	Share in total, %	Number, million	Share in total, %
Republic of Moldova						
<i>Micro-enterprises</i>	0.1075	20.19	0.1202	22.72	0.1212	22.49
<i>Small enterprises</i>	0.1237	23.23	0.1200	22.68	0.1223	22.70
EU-27						
<i>Micro-enterprises</i>	36.9	28.8	38.8	29.4	40.8	30.0
<i>Small enterprises</i>	25.8	20.2	25.6	19.4	26.8	19.7

Source: Authors' calculations using data from (NBS, 2024) and (Katsinis et al., 2024)

Although the number of people employed in small enterprises in Moldova in 2023 is only 0.9% higher than the number of employees in micro-enterprises, the turnover is still 23.4% higher. In the European Union, the situation is different; the number of people employed in micro-enterprises is much higher than in small enterprises (1.5 times higher). The added value obtained in micro-enterprises is also higher than in small enterprises (by 17.8%) (Table 3).

Table 3. Turnover in Moldova and value-added in EU-27, 2023

	Republic of Moldova		EU-27	
	Turnover, billion lei	Share in total, %	Value-added, billion (EUR)	Share in total, %
<i>Micro-enterprises</i>	91.08	14.3	1799	19.8
<i>Small enterprises</i>	112.35	17.7	1527	16.8

Source: Authors' calculations using data from (NBS, 2024) and (Katsinis et al., 2024)

In Small Businesses' turnover structure, the largest share belongs to trading enterprises (47.0% in 2023). In second place are agricultural enterprises, although it should be noted that in 2023, their turnover fell by 8.15% compared to 2022 (Table 4). In 2021-2023, the share of small business turnover from the following sectors increased: construction, electricity and gas supply, information and communication.

Table 4. Structure of turnover of Small Businesses by activities in Moldova, %

	2021	2022	2023
<i>Total by all activities</i>	100.00	100.00	100.00
<i>Agriculture, forestry, and fishing</i>	10.58	9.51	8.52
<i>Mining and quarrying</i>	0.39	0.33	0.36
<i>Manufacturing</i>	8.13	8.27	8.04
<i>Electricity, gas, steam, and air conditioning supply</i>	0.17	0.20	1.30
<i>Water supply; sewerage, waste management, and remediation activities</i>	0.49	0.30	0.30
<i>Construction</i>	6.94	6.87	7.42
<i>Wholesale and retail trade; repair of vehicles and motorcycles</i>	49.31	48.53	47.00
<i>Transportation and storage</i>	6.85	8.37	7.54
<i>Accommodation and food service activities</i>	1.77	2.33	2.78
<i>Information and communication</i>	3.28	3.72	4.21
<i>Financial and insurance activities</i>	1.26	1.24	1.25
<i>Real estate activities</i>	2.94	2.64	3.03
<i>Professional, scientific, and technical activities</i>	3.06	2.70	3.07
<i>Administrative and support service activities</i>	2.50	2.69	2.29
<i>Public administration; compulsory social security</i>	0.01	0.02	0.02
<i>Education</i>	0.30	0.30	0.37
<i>Human health and social work activities</i>	1.40	1.34	1.66

	2021	2022	2023
<i>Arts, entertainment, and recreation</i>	0.20	0.26	0.38
<i>Other service activities</i>	0.42	0.38	0.46

Source: Authors' calculations using data from (NBS, 2024)

The main reason for the growth in turnover of enterprises in the electricity and gas supply sector is the significant increase in tariffs for gas and electricity.

Barriers in small business activity and solutions to overcome them

The economic and political disturbances of recent years and the inflationary process had a negative impact on the sustainable development of small businesses. In 2022, the price index increased by 28.7%; in 2023, it increased by 13.4%. These processes do not encourage entrepreneurs to launch new businesses, but vice versa. The inability of the state to maintain the inflationary process within the range of 5%, frequent changes in the fiscal system, and changes in taxes paid to customs for export-import operations reduce the level of confidence of entrepreneurs in the government, create incentives for enterprises to move into the informal sector.

Launching a small business in the Republic of Moldova involves a series of barriers listed in Table 5. This table also describes solutions to overcome these barriers.

Table 5. Barriers to launching a small business and solutions to overcome them

Barriers to launching a small business	Solutions to overcome the barriers
Limited access to financing (lack of initial capital and access to favorable loans)	Promotion of support programs for small businesses. In addition, crowdfunding can offer alternative financing solutions.
Shortage of qualified human resources due to the exodus of skilled labor	The government must develop and implement state programs and strategies to attract young people by creating flexible working conditions and providing attractive benefits.
Small domestic market and high competition (Moldova has a relatively small domestic market, which limits opportunities for start-up and business expansion)	Digitization, use of e-commerce, expansion into foreign markets
Fiscal pressure (In Moldova, the income tax for small businesses is 12%. For comparison, in Romania in 2023, micro-enterprises paid an income tax of 1%)	Revision of the tax code, promotion of small business facilities
Bureaucracy (Administrative processes such as business registration and obtaining licenses and permits are time-consuming)	It is necessary to continue the digitization of business registration, obtaining licenses and authorizations, and to simplify the listed procedures

Source: Elaborated by authors

Conclusion

In the current period, the government must be concerned with solving the problems encountered by small businesses and revive interest in entrepreneurial activity. The main barriers faced by small businesses are limited access to financing, shortage of qualified human resources, small domestic market and high competition, fiscal pressure, and bureaucracy.

Opportunities are created for small businesses in Moldova:

–The “PARE 1+2” economy remittance attraction program was launched. This program provides additional financial support for the growth of businesses created by migrants.

–Digitization and e-commerce. Internet access is increasing in Moldova. Therefore, small businesses can take advantage of digital channels to expand their visibility.

–Development of ecological agriculture. Moldova is an agrarian country. There are many picturesque places in Moldova. Today, consumers prefer green products, which opens up opportunities for agribusiness.

Acknowledgments

Studies have been conducted under the framework of Subprogram 030101, “Strengthening the resilience, competitiveness, and sustainability of the economy of the Republic of Moldova in the context of the accession process to the European Union” (institutional funding).

Bibliography

1. Balan, A. (2023). The role of small and medium-sized enterprises in the development of the regional social infrastructure in the Republic of Moldova. *Scientific-Practical Journal Audit*, 3(41), 36–46. (ISSN 2616-4310).
2. Basit, S. A., Gharleghi, B., Batool, K., Hassan, S. S., Jahanshahi, A. A., & Kliem, M. E. (2024). Review of enablers and barriers of sustainable business practices in SMEs. *Journal of Economy and Technology*, 2, 79–94. <https://doi.org/10.1016/j.ject.2024.03.005>
3. Chatzistamoulou, N., & Tyllianakis, E. (2022). Commitment of European SMEs to resource efficiency actions to achieve sustainability transition: A feasible reality or an elusive goal? *Journal of Environmental Management*, 321, 115937. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2022.115937>
4. Ganciucov, V., & Gutium, T. (2021, December 15-16). *Modelul econometric de prognoză pe termen mediu al dezvoltării întreprinderilor mici și mijlocii în Republica Moldova* [Econometric model for medium-term forecasting of SME development in the Republic of Moldova] [Paper presentation]. International Symposium Experience. Knowledge. Contemporary Challenges „Implications of the social-economic and ecological Paradigm on the power Reports and global Governance”, 9th Edition, București, Romania. Editura ARTIFEX.
5. Govindan, K., & Bouzon, M. (2018). From a literature review to a multi-perspective framework for reverse logistics barriers and drivers. *Journal of Cleaner Production*, 187, 318–337. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.03.044>
6. Gutium, T. (2024). Influența tinerilor asupra dezvoltării IMM-urilor în Republica Moldova [The influence of youth on SME development in the Republic of Moldova]. In *Știință, educație, cultură: Conferință științifico-practică internațională* [Science, education, culture: International scientific-practical conference] (Vol. 1, pp. 162–168). Comrat: Tipografia A&V Poligraf.
7. Katsinis, A., Lagüera-González, J., Di Bella, L., Odenthal, L., Hell, M., & Lozar, B. (2024). *Annual Report on European SMEs 2023/2024*. Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2826/355464>
8. *Legea nr. 179 din 21.07.2016 cu privire la întreprinderile mici și mijlocii* [Law No. 179 of 21.07.2016 on Small and Medium Enterprises]. (2016). Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 306-313, art. 651. Retrieved April 17, 2025, from <https://www.legis.md/>
9. Liu, L., Jiang, H., & Zhang, Y. (2023). The impact of venture capital on Chinese SMEs' sustainable development: A focus on early-stage and professional characteristics. *Humanities & Social Sciences Communications*, 10(1), 577. <https://doi.org/10.1057/s41599-023-01998-9>
10. National Bureau of Statistics (NBS). (2024). *Entrepreneurship, 2021-2023* [Data file/database]. Retrieved April 17, 2025, from <https://statbank.statistica.md/>
11. Ozturk, I., Alqassimi, O., & Ullah, S. (2024). Digitalization and SMEs development in the context of sustainable development: A China perspective. *Heliyon*, 10(6), e27936. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e27936>
12. Smith, H., Discetti, R., Bellucci, M., & Acuti, D. (2022). SMEs engagement with the Sustainable Development Goals: A power perspective. *Journal of Business Research*, 149, 112–122. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2022.05.018>
13. Westman, L., Moores, E., & Burch, S. L. (2021). Bridging the governance divide: The role of SMEs in urban sustainability interventions. *Cities*, 108, 102944. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2020.102944>

Capitolul 41 – ROLUL ADMINISTRAȚIEI PUBLICE LOCALE ÎN PROCESUL DE INTEGRARE EUROPEANĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Chapter 41 – THE ROLE OF LOCAL PUBLIC ADMINISTRATION IN THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Silvia MUNTEAN¹

Abstract

The article presents an analysis of the importance and contribution of local public administration in the process of aligning with the European Union. Once the Republic of Moldova chose the European development path and obtained the status of a candidate country for accession to the European Union (MEA, 2024), it is crucial to evaluate the role of local public administration in ensuring local autonomy and implementing the necessary reforms for European integration. One of the key areas of cooperation between the Republic of Moldova and the European Union, as well as in domestic policy, is regional cooperation and development. Effective collaboration between territorial-administrative units, as well as between local and central public authorities, will lead to the implementation of regional and international projects and, ultimately, to the sustainable development and European integration of the Republic of Moldova. The decentralization process is closely tied to regional development policy, and local autonomy will enhance the institutional capacities of local public authorities to implement regional development policies.

In other words, local public administration is responsible for implementing the provisions of normative acts within a specific territorial-administrative unit, across all sectors. Therefore, the successful implementation of the normative framework largely determines the success of reforms and their ultimate benefits for the final beneficiary – the citizen. This applies equally to infrastructure and economic development, human rights, social and medical assistance, culture, youth, education, sports, environmental protection, and more.

Keywords: European integration, regional cooperation and development, partnerships, transparency and participation in decision-making, decentralization, administrative-territorial reform

JEL: H7, H83

Introducere

Transformarea Republicii Moldova într-o societate transparentă, eficientă și responsabilă, ce cultivă valorile democratice europene reprezintă un deziderat asumat la nivel național, fiind nu doar un obiectiv simbolic, dar și o oportunitate palpabilă de a remodela sistemul administrativ, de a explora beneficii pentru fiecare cetățean din comunitatea locală și a observa schimbări în domenii esențiale cum ar fi, infrastructura locală, administrația publică locală și serviciile publice.

Strategia de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030, recent aprobată de Guvern, reprezintă un document de politici publice unitar, coerent și cuprinzător, care descrie viziunea, scopul, obiectivele, acțiunile și resursele necesare procesului de transformare/perfecționare a administrației publice din Republica Moldova la nivel central și local pentru anii 2023-2030, în vederea aderării la Uniunea Europeană spre sfârșitul acestei perioade (Hotărârea Guvernului nr. 126, 2023).

Strategia de reformă a administrației publice precitată reprezintă un cadru esențial pentru modernizarea și eficientizarea administrației publice, contribuind pregnant la integrarea europeană a Republicii Moldova. Potrivit Strategiei, în momentul conceptualizării acesteia au fost utilizate informații inclusiv din Raportul de evaluare ex-post a Strategiei de reformă a administrației publice pentru anii 2016-2020, Evaluarea finală (ex-post) a Strategiei naționale de

¹ Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova, Școala Doctorală Științe Sociale (profilul științific – 563. Științe administrative), Republica Moldova; e-mail: silvia.muntean@midr.gov.md; silvia.muntean.ion@gmail.com

descentralizare pentru anii 2012-2018, Recomandarea 436/2019 privind democrația locală și regională în Republica Moldova a Congresului Autorităților Locale și Regionale al Consiliului Europei, precum și Foaia de parcurs privind democrația locală și regională din 15 aprilie 2021, parte a procesului de postmonitorizare, Raportul delegației Congresului Autorităților Locale și Regionale al Consiliului Europei cu privire la implementarea Foii de parcurs revizuite privind democrația locală și regională în Republica Moldova, întocmit ca urmare a celor două mese rotunde, din februarie 2022 și iunie 2022, organizate în cadrul procedurii de postmonitorizare a Republicii Moldova privind implementarea Cartei europene a autonomiei locale, rapoarte internaționale privind diferite aspecte ale descentralizării administrative, descentralizării financiare și experienței internaționale în domeniul reformei teritoriale etc.

Nu în ultimul rând, implementarea Strategiei de reformă a administrației publice se află în prim-plan pe agenda discuțiilor exponenților Guvernului actual (OCE, 2024), fapt ce denotă angajamentul ferm de a înregistra progrese în procesul de reformare a administrației publice și nu doar declarativ, în exercițiul de îmbunătățire a calității guvernării locale.

Procesul de integrare europeană impune automat adoptarea unor standarde ridicate de guvernanță, transparență și eficiență administrativă, iar acest lucru ar fi un pas necesar pentru modernizarea administrației publice locale din Moldova.

Aderarea la Uniunea Europeană presupune implementarea reformelor administrative semnificative în vederea conformării normelor europene, iar aceste reforme includ digitalizarea serviciilor publice, descentralizarea administrației și acțiuni stricte de transparență și combatere a corupției. Din perspectiva consolidării administrației publice locale devine inherentă îmbunătățirea capacității autorităților locale de a gestiona resursele publice, de a implementa politici locale eficiente și de a răspunde mai bine nevoilor cetățenilor. În acest sens, inevitabil ar avea loc formarea și instruirea funcționarilor publici, aliniindu-le competențele la standardele europene și îmbunătățind eficiența și transparența în administrația locală.

Alinierea la structurile europene ar determina punerea în aplicare a unor măsuri de îmbunătățire a guvernanței publice, inclusiv prin promovarea spiritului activ al cetățenilor în procesul decizional, asigurând astfel o mai mare transparență și accesibilitate a politicilor de reglementare.

Particularități ale administrației publice locale

Un obiectiv general transpus prin Strategia de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030 vizează optimizarea capacității administrației publice locale de a furniza într-un mod echitabil servicii publice adecvate și accesibile populației, prin consolidarea instituțională și financiară a autorităților locale și prin implementarea cu succes a unor politici eficace de dezvoltare economică și socială locală, luând în considerare pe deplin interesele grupurilor vulnerabile, astfel încât Republica Moldova să atingă standardele care să îi permită aderarea la Uniunea Europeană.

În acest scop, au fost trasate mai multe direcții prioritare, care se focusează pe:

1. Consolidarea capacităților administrative ale autorităților publice locale pentru a asigura o mai bună gestionare a resurselor și a serviciilor publice de calitate. Viziunea abordată pune în discuție procesul de amalgamare voluntară ca oportunitate, pe parcursul unei perioade definite, a unităților administrativ-teritoriale mici de a deveni parte sau a fi absorbite de unități învecinate, proces ce va avea ca rezultat o unitate administrativă nouă, care va îndeplini condițiile legale minime privind capabilitatea și viabilitatea autorităților locale (de exemplu, numărul minim de locuitori, criteriile de capacitate administrativă). Amalgamarea voluntară va fi însoțită de stimulente financiare conform tabelului expus infra, precum și de condiții, reguli și

criterii suplimentare care să asigure condiții pentru ca unitățile locale rezultante să fie viabile economic, geografic și funcțional.

Tabelul 1. Stimulente salariale pentru salariați și autorități publice alese (propunere-exemplu)

Condiții minime: numărul de UAT-uri vechi în UAT-ul amalgamat sau populația minimă în UAT-ul amalgamat	Spor salarial	Flexibilitate salarială proprie
2/3000	+15%	În condițiile legii
3/6000	+18%	În condițiile legii
4/10000	+25%	În condițiile legii
5/15000	+30%	În condițiile legii
6/20000	+35%	În condițiile legii

Sursa: Strategia de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 126/2023, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2023, nr.130-133, art.285

Condițiile de bază și criteriile de amalgamare voluntară a unităților administrativ-teritoriale inclusiv cele de selectare a centrelor administrative ale unității administrativ-teritoriale amalgamate, procedura de amalgamare voluntară și cea de aderare ulterioară a uneia sau a mai multe unități administrativ-teritoriale la o unitate administrativ-teritorială amalgamată, modul de acordare a stimulentele financiare din Fondul de amalgamare voluntară a localităților și de acordare a altor mijloace financiare, precum și alte aspecte aferente proceselor de amalgamare voluntară sunt reglementate prin Metodologia de amalgamare voluntară a unităților administrative-teritoriale, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 925/2023 (Hotărârea Guvernului nr. 925, 2023). Conform actului normativ invocat, amalgamarea voluntară se bazează pe următoarele principii:

1) *caracterul voluntar* – amalgamarea unității administrativ-teritoriale se realizează benevol, în baza deciziilor consiliilor locale respective;

2) *accesibilitatea serviciilor publice* – amalgamarea voluntară se realizează ținând cont de accesibilitatea serviciilor publice pentru locuitorii tuturor unităților administrativ-teritoriale amalgamate;

3) *transparența în procesul decizional* – în procesul de amalgamare voluntară este asigurată consultarea locuitorilor tuturor unităților administrativ-teritoriale vizate, prin utilizarea modalităților și formelor prevăzute de legislație;

4) *consolidarea coeziunii sociale și economice* – în procesul de amalgamare voluntară a unității administrativ-teritoriale se iau în considerare factorii istorici, naturali, etnici, culturali și alți factori relevanți în vederea asigurării dezvoltării socio-economice a comunităților vizate;

5) *colaborarea dintre autoritățile publice* – autoritățile publice centrale asigură sprijin informațional, organizatoric, metodologic și financiar pentru amalgamarea voluntară a unității administrativ-teritoriale.

Sub aspectul resurselor financiare și logistice se va asigura o alocare mai eficientă a resurselor financiare și logistice pentru administrațiile locale, pentru a le permite să își îndeplinească atribuțiile în mod eficient. Astfel, autonomia și capacitatea financiară a autorităților locale vor fi consolidate prin stimularea lărgirii bazei fiscale a impozitelor și taxelor locale, prin consolidarea managementului propriu al fiscalității locale, prin managementul eficient al proprietății publice locale, creându-se astfel premise solide pentru implementarea cu succes a unor politici eficace de dezvoltare economică locală, inclusiv prin finanțare ținută a investițiilor pe baza unor priorități stabilite local.

2. Debirocratizarea și simplificarea procedurilor administrative, pentru a se asigura facilitarea accesului cetățenilor și al mediului de afaceri la serviciile publice, impune neapărat

revizuirea și simplificarea reglementărilor în vederea identificării și eliminării procedurilor administrative care nu aduc valoare adăugată, reducând astfel timpul și costurile pentru cetățeni și mediul de afaceri. Acest fapt implică și reducerea numărului de documente necesare pentru accesarea serviciilor publice și facilitarea completării acestora prin formulare standardizate și simplificate.

În acest sens, au fost planificate măsuri pentru a crește transparența și accesibilitatea informațiilor publice, astfel încât cetățenii să fie mai bine informați și să poată participa activ în procesul decizional, fiind importante acestui scop și mecanisme de colectare a feedback-ului de la cetățeni și de evaluare a performanței administrației publice locale pentru a fi identificate și corectate deficiențele. De asemenea prin Strategie se încurajează parteneriatele între autoritățile publice locale și organizațiile non-guvernamentale, sectorul privat și comunitățile locale pentru a îmbunătăți serviciile publice.

3. Dezvoltarea serviciilor electronice, pentru a moderniza și eficientiza interacțiunea dintre cetățeni și administrația publică locală. Republica Moldova a făcut progrese semnificative în ultimii ani în dezvoltarea și îmbunătățirea furnizării serviciilor oferite de entitățile publice, țara devenind un exemplu în regiune în ceea ce privește implementarea infrastructurii de e-Guvernare și furnizarea de servicii publice orientate către cetățeni.

Serviciile publice au înregistrat rate rapide de digitalizare odată cu înființarea în anul 2010 a Centrului de Guvernare Electronică (actualmente, Agenția de Guvernare Electronică), iar o serie de platforme digitale au fost dezvoltate și implementate cu succes, inclusiv: MCloud, MPass, MPay, MConnect, MNotify, MPower, MSign, MTender, MDelivery, MCabinet, particip.gov.md și raportare.gov.md (AGE, 2024).

Transformarea digitală, tendințele globale pentru reformele sectorului public și creșterea disponibilității tehnologiilor informaționale au transformat mediul în care funcționează sectorul public. În ultimul deceniu, s-a acordat o atenție semnificativă reformelor care se referă la o mai bună furnizare a serviciilor publice. Având în vedere faptul că în sectorul privat concurența a contribuit la o furnizare de servicii de calitate sporită pentru utilizatorii finali, cetățenii așteaptă același lucru de la sectorul public. Tehnologiile informaționale au devenit principalul instrument pentru creșterea competitivității în fiecare domeniu al economiei și al vieții sociale, acest fapt presupune dezvoltarea, mentenanța și implementarea platformelor digitale pentru furnizarea serviciilor publice, reducând astfel timpul și costurile asociate cu accesarea acestora, precum și investiții în infrastructura IT necesară pentru a susține digitalizarea serviciilor publice, inclusiv securitatea cibernetică. Serviciile publice electronice reduc sarcina administrativă pentru mediul de afaceri și cetățeni, făcând interacțiunile lor cu entitățile publice mai rapide și mai eficiente, mai convenabile și mai transparente și bineînțeles mai puțin costisitoare, din această perspectivă fiind preconizate campanii de educație digitală pentru cetățeni și funcționari publici, pentru a se asigura utilizarea eficientă a noilor tehnologii.

4. Îmbunătățirea managementului funcției publice și al funcționarilor publici, pentru a se asigura profesionalism și integritate în administrația publică locală. Republica Moldova are un sistem al funcției publice și al funcționarilor publici integru și competent, care gestionează cu eficiență și în mod echitabil servicii publice de calitate și accesibile, prin profesionalizare și stabilitate, susținute de un sistem meritocratic, transparent și motivațional de management al resurselor umane în serviciul public.

În această ordine de idei, prin prisma cadrului normativ actual, Cancelariei de Stat (CS, 2024) i s-a atribuit rolul de coordonator al sistemului de management al funcției publice și al funcționarilor publici, precum și de consolidare a capacității instituționale aferente, astfel încât să asigure un management eficient al funcției publice și al funcționarilor publici, în concordanță cu nevoile administrației publice și cerințele de aderare la Uniunea Europeană.

Potrivit Strategiei, atractivitatea serviciului public este asigurată prin aplicarea unui sistem meritocratic și transparent de acces și promovare în funcția publică, aplicarea remunerării adecvate care stimulează performanța, precum și prin promovarea unei culturi organizaționale axate pe dezvoltarea capitalului uman din autoritățile publice. Astfel, se vor implementa proceduri clare de recrutare și selecție a funcționarilor publici locali, se vor introduce sisteme de evaluare a performanței și de motivare a funcționarilor publici, pentru a asigura un nivel înalt de profesionalism și integritate, se vor promova valori de etică și integritate în administrația publică locală, prin coduri de conduită și măsuri anti-corupție.

În contextul celor reliefate supra, în perspectiva implementării obiectivelor Strategiei de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030, ale cerințelor Uniunii Europene și a bunelor practici internaționale, aceste măsuri sunt decisive pentru a crea o administrație publică locală modernă și eficientă, capabilă să răspundă nevoilor cetățenilor din comunitatea locală și să contribuie la dezvoltarea durabilă a Republicii Moldova.

Concluzii

Aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană generează declanșarea unui proces amplu de modernizare și dezvoltare, având un impact direct și pozitiv asupra comunităților locale și al cetățenilor. Dezvoltarea infrastructurii locale ar contribui la creșterea conectivității și la stimularea investițiilor, consolidarea administrației publice locale ar îmbunătăți guvernanta și eficiența serviciilor publice, iar îmbunătățirea serviciilor publice ar spori calitatea vieții pentru toți cetățenii. Aceste transformări ar avea un efect multiplicator, determinând integrarea și consolidarea democrației și a prosperității în toate localitățile țării și pentru fiecare cetățean în parte.

Modelul țărilor europene, integrate deja în comunitatea europeană și care au implementat reforme administrative semnificative pentru a se conforma normelor europene, reflectă atuuri semnificative în accesul la fondurile structurale și de coeziune ale Uniunii Europene, fapt care ar permite și în cazul Republicii Moldova să investească în infrastructura locală și în proiecte de dezvoltare regională (se va reduce semnificativ din izolarea comunităților rurale și ar impulsiona dezvoltarea infrastructurii rurale, și respectiv ar avea impact pozitiv asupra condițiilor de trai din aceste zone rurale, iar mediul antreprenorial (cu precădere producătorii autohtoni) ar avea acces mai ușor la piața de desfacere a Uniunii Europene, ar facilita modernizarea rețelelor de transport și construirea/reabilitarea infrastructurii drumurilor), precum și să asigure îmbunătățirea conectivității între orașe și sate, contribuind per-general la dezvoltarea socio-economică a țării.

Nu în ultimul rând, procesul de integrare al Republicii Moldova la Uniunea Europeană ar aduce schimbări esențiale în modul în care acționează autoritățile publice locale, în condițiile în care procesul de integrare europeană impune automat adoptarea unor standarde ridicate de guvernanta, transparență și eficiență administrativă, un pas consecvent în acest sens fiind inclusiv aprobarea Strategiei de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030, precum și fixarea integrării europene „drept prioritate zero” a Programului de activitate a Guvernului „Moldova prosperă, sigură și europeană”.

Bibliografie

1. MAE (2024). Pagina web oficială a Ministerului Afacerilor Externe din Republica Moldova, disponibilă la: <https://mfa.gov.md/ro/content/maeiexplica-aderarea-la-ue> (accesată la 10 august 2024).
2. Hotărârea Guvernului nr. 126/2023 cu privire la aprobarea Strategiei de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2023, nr. 130-133, art. 285.

3. OCE (2024). Pagina web oficială a Oficiului Consiliului Europei la Chișinău, disponibilă la: <https://www.coe.int/ro/web/chisinau/-/the-implementation-of-the-public-administration-reform-strategy-and-the-agenda-for-an-open-government-discussed-by-the-management-of-the-council-of-europe-in-chisinau-with-artur-mija-secretary-general-of-the-government-of-the-republic-of-moldova> (accesată la 11 august 2024).
4. Hotărârea Guvernului nr. 925/2023 cu privire la aprobarea Metodologiei de amalgamare voluntară a unităților administrative-teritoriale, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2023, nr. 472-473, art. 1155.
5. AGE (2024). Pagina web oficială a Agenției de Guvernare Electronică, disponibilă la: <https://egov.md/ro/despre-age> (accesată la 17 august 2024).
6. CS (2024). Pagina web oficială a Cancelariei de Stat, disponibilă la: <https://cancelaria.gov.md/> (accesată la 19 august 2022).

Capitolul 42 – ANALIZA PIETEI IMOBILIARE INTERNAȚIONALE ȘI IMPACTUL ACESTEIA ASUPRA PIETEI IMOBILIARE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Chapter 42 – ANALYSIS OF THE INTERNATIONAL REAL ESTATE MARKET AND ITS IMPACT ON THE REAL ESTATE MARKET IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Olesea ROTARU¹
Oxana SAVCIUC²

Abstract

The real estate market plays an exceptionally important role in both local and international markets, serving as a fundamental component of the economy and society as a whole. The real estate market and all its associated activities have a direct influence on the country's economic growth, providing various investment opportunities, creating new jobs etc. Over time, every person eventually desires to own a home, whether for personal use as a place to live or for investment purposes, but certainly for each buyer, the real estate asset, as a defining element of the real estate market, represents a major source of wealth accumulation and/or the most significant asset obtained by an individual. Therefore, this article aims to analyse the international residential real estate market and its implications for the real estate market in the Republic of Moldova

Keywords: Real estate market, international residential real estate market, real estate market fluctuations, primary and secondary market, real estate prices, strategic development alternatives for real estate market

JEL: G01, M31, M37

Introduction

Studying the international real estate market brings numerous advantages and provides a global perspective on the real estate sector. The need to be well-informed about its specifics and development trends can lead to more effective decision-making at the local level. Additionally, analysing the international real estate market's activities offers insights into better investment opportunities, portfolio diversification, protection against local fluctuations, access to innovations and professional development. Housing, as a key element of the real estate market, can be considered the most important guarantee and consumer good in the economy (Li & Zhang, 2021), and the most valuable asset of a family, significantly influencing its saving and consumption decisions (Fan & Yavas, 2020). Thus, the real estate market has always been considered an efficient investment opportunity (van Loon & Aalbers, 2017).

Research shows that stability in the real estate market is essential for ensuring social security and economic stability of citizens (Farmer et al., 2012). In this context, a developed housing sector that maintains stability in the real estate market is considered one of the main tasks for achieving long-term economic growth (Shi et al., 2016).

Real estate market fluctuations can be caused by various factors. The level of investments in this market can vary widely depending on the interests of investors and stakeholders, making it difficult to identify risk factors in the real estate market (Drouhin et al., 2016).

International practices applicable to the real estate market can bring a range of benefits and facilitate the resolution of issues in the local real estate market in various ways using more

¹ Lecturer, Department of Marketing and Logistics, Academy of Economic Studies of Moldova, Chișinău, Republic of Moldova, olesea.rotaru@ase.md

² Associate Professor, Department of Marketing and Logistics, Academy of Economic Studies of Moldova, Chișinău, Republic of Moldova, ox.savciuc@ase.md

advanced practices and technologies. These can increase the efficiency of real estate companies by automating processes, using digital solutions and applying more effective working methods. When we talk about international practices in the real estate market, we primarily refer to how international companies in the field have overcome challenges and brought innovations, such as the use of smart technologies in buildings, automation systems, security and energy management, analysis of real estate financing possibilities, and more, contributing to cost reduction and the increase of real estate.

Methodology

A complex set of methods was used to conduct the research: scientific documentation, analysis, comparison, synthesis, observation. Relevant sources of information in the field were consulted, which allowed the qualitative and quantitative interpretation of the data and information collected.

Results and Discussion

In general terms, the market refers to the geographical area where negotiations take place, where the buying and selling process occurs, but it can also be correlated with the totality of actions and mechanisms necessary for conducting business. When we talk about the real estate market, we refer to any activity within this market.

Thus, there are authors who define the real estate market through the lens of several defining elements, proposing complex and multifaceted definitions. By analysing various sources related to real estate market research, we can deduce that authors approach the concept of the real estate market through several defining elements:

- economic space;
- a specific period of time;
- the confrontation between supply and demand for real estate;
- the determination of real estate prices;
- the existence of a system of legal, economic, organisational, and cultural relations;
- activities related to buying, selling, renting and investing in real estate;
- mechanisms through which property rights and related interests are transferred.

Thus, authors such as Linneman, Grinenco, Radcenco, Poorvu, Fillmore, and others view the real estate market as an important element in the development of a country and a market economy, as well as a factor that influences the satisfaction and prosperity of society, ultimately fulfilling the basic needs of individuals, particularly those related to safety and housing. Therefore, Table 1 presents some of the authors' approaches to the real estate market.

Table 1. Defining aspects of the real estate market concept

Common Defining Elements	Definition
Real estate transaction activities	“A set of relationships surrounding real estate transactions: real estate sales, mortgages, real estate leases etc.” (Tatarova, 2003)
	“The totality of existing or potential physical properties and their related transactions within a certain region, over a certain period of time.” (Linneman, 2008)
	“The real estate market can be defined as a group of people or companies that come into contact with each other for the purpose of real estate transactions. Participants in this market exchange property rights for goods such as money.” (Alfa Consulting Timișoara, 2007)
	“A group of persons and firms (buyers, tenants, owners, lenders, entrepreneurs, builders, administrators, investors and intermediaries) in constant interaction with the purpose of real estate transactions.” (Grinenko, 2004)

Real estate transaction activities + Price setting + Supply and demand interaction	“The real estate market represents a mechanism through which interests and rights are combined and real estate prices are established.” (Grinenko, 2004, p. 13)
	“The real estate market includes the mechanism by which interest(s and rights to property are combined, and real estate prices are set.” (Taranets, 2007)
	“The real estate market is a specialized field where activities related to the purchase, sale, rental, and financing of real estate properties take place, and prices and transaction volumes are influenced by economic, political, and social factors.” (Galaty et al., 2018)
	“The economic-legal space, where the interaction between the demand and supply of real estate buyers and sellers occurs at a certain point in time, and where all operations with these properties take place.” (Radchenko, 2005, p. 10)
	“The real estate market is the environment where people buy and sell properties, and where the value of these properties is determined through the interaction of supply and demand for properties.” (Poorvu, 2008)
System of legal, economic, organizational, and cultural relations	“The real estate market represents a system of legal, economic, organizational, and cultural relations between the subjects of the real estate market regarding the creation, formation, distribution, exchange, consumption of useful properties, as well as the rights and obligations arising from the ownership of real estate objects.” (Vinogradov, 2007)

Source: Authors' elaboration based on bibliographic sources

In the same vein, Radzewicz defines the real estate market as “a totality of relationships and mutual interconnections between its participants (real estate companies), objects (real estate properties, real estate projects), as well as the environment in which the activities take place, considering both internal and external factors that influence its activity.” (Radzewicz, 2013, p. 87). Hgel approaches the real estate market “through its characteristics and peculiarities, namely through its high degree of heterogeneity and the participants involved, which include a multitude of different actors from various fields of activity throughout the entire life cycle of real estate properties.” He defines the real estate market as “a totality or mosaic of individuals and institutions, along with a complex system of interrelated activities.” (Hgel, 2019, p. 5)

Thus, the multitude of analysed sources (51) reveals several opinions of the authors regarding the concept of the real estate market and highlights the importance of transactions, property rights, prices, as well as the interaction among market participants.

Summarizing the points made by authors and specialists in the real estate field, we can conclude that the real estate market represents a complex system of mechanisms, encompassing all transactions involving real estate properties, along with informational support, as well as all operations related to the management and financing of real estate activities.

Additionally, based on the defining elements that characterize the real estate market, we can define the real estate market as: an economic and financial system that involves the totality of processes, institutions, and individuals, aiming to bring together real estate buyers and sellers in the same space or geographical area at the same time, along with the totality of transactions involving real estate properties.

In order to highlight the specific characteristics of the international real estate market, we will identify and analyse the key indicators that reflect its condition and prospects, such as real estate prices, urban development trends, responses to various stimuli, etc.

Experts in the real estate market and decision-makers can monitor changes from external factors identified as key indicators of housing prices. This way, participants can better prepare for changes in the real estate market and make timely and correct decisions (Stundziene et al., 2022).

The state of the real estate market, both nationally and internationally, is reflected by the price factor, thus, in Table 2 is presented a comparative analysis of real estate prices in various countries, along with other indicators that characterize it, with data pertaining to March 2024. By analysing the specialized literature on the global real estate market, we find that housing prices

are one of the important factors affecting the stability of the real estate market. This reflects the connection between the real estate market and the macroeconomy, as well as the benchmark for testing the effectiveness of national housing policy (Zhao & Liu, 2023).

Neighbouring countries of the Republic of Moldova, some European countries and, at the same time, some countries with significant disparities between certain indicators, such as price levels in urban and rural areas, were selected for comparison.

Table 2. Comparative analysis of real estate prices in different countries, March 2024, €/m²

Country	Price per Square Meter to Buy Apartment in City Centre, €/m ²	Price per Square Meter to Buy Apartment Outside of Centre, €/m ²	Price Range in Cities, €/m ²	Price Range in Suburbs and Outside Cities, €/m ²
Moldova	1368,22	944,20	1039,99 – 1998,00	727,99 – 1247,98
Romania	1922,94	1407,44	1200,00 – 3019,26	1000,00 – 2200,00
Ukraine	1341,97	845,11	826,5 – 2361,42	590,35 – 1384,06
Russia	2057,30	1316,88	1099,22 – 4996,46	799,43 – 2861,17
Bulgaria	1833,57	1222,45	1022,34 – 3067,01	741,19 – 2044,67
Germany	5932,83	4816,34	3500,00 – 10454,23	3000,00 – 7644,00
Italy	4098,79	2495,95	2000,00 – 9062,17	1300,00 – 5000,00
France	5916,82	4494,39	3000,00 – 12000,00	2500,00 – 9000,00
Spain	3404,13	2025,86	1800,00 – 6000,00	1200,00 – 4000,00
Ireland	4806,54	3655,29	2900,00 – 9000,00	2250,00 – 6500,00
Greece	2655,40	2212,18	1900,00 – 4500,00	1500,00 – 4000,00
UK	5986,30	4490,85	3381,48 – 16457,06	2506,96 – 8992,62
China	6514,42	3459,61	1878,11 – 15769,32	1510,37 – 8445,67
Australia	7941,35	6097,82	5885,27 – 15269,21	3645,06 – 9849,53
Canada	6723,95	4668,56	2929,32 – 11304,39	1878,64 – 8787,96
USA	3291,81	2606,13	1688,55 – 15601,26	1577,49 – 6460,21

Source: Authors' elaboration based on <https://www.numbeo.com/property-investment>

According to data presented by www.numbeo.com, a global database on real estate prices, particularly residential property and its associated indicators, we observe that the highest prices per square meter of residential space on the international market are found in China (€7700.38/m² in cities), followed by Australia (€6883.48/m²), then Germany (€6556.62/m²), Canada (€6155.66/m²), France (€5681.67/m²), and so on. Romania, Russia, Spain, and Greece have average prices for a square meter approximately at the same level (between €2063.51/m² in Russia and €2389.99/m² in Romania). Moldova ranks next with the lowest price per square meter of property at €1270.75/m², followed by Ukraine at €1327.63/m², India at €1401.20/m², and then Bulgaria at €1553.55/m².

These prices may seem colossal (China, Australia, Germany) compared to the prices in Moldova, India, Bulgaria, but compared to the level of income and average wages in each respective country, the perception of these prices is different.

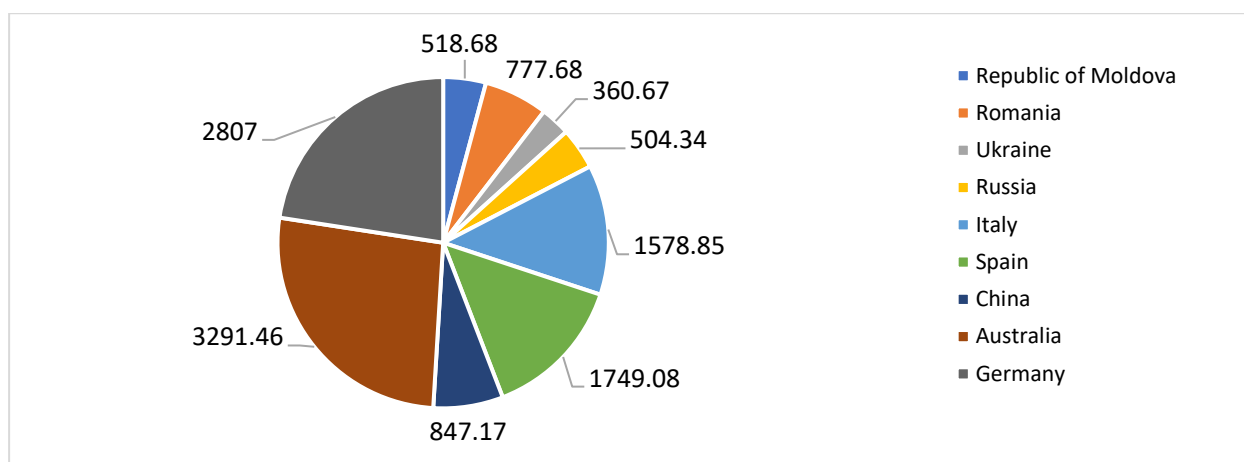

Fig. 1. Average net monthly salary (after tax), April 2024, euro

Source: Authors' elaboration based on <https://www.numbeo.com/property-investment>

Analysing the data in Fig. 1, we observe that in Australia, the average net monthly salary after tax has the highest value, €3291.46, and among the European cities, Germany stands out with €2807, followed by Spain with €1749.08, and Italy with an average salary of €1578.85. In contrast, Ukraine has a significantly lower average net monthly salary of only €360.67, below the average net salary in the Republic of Moldova which is €518.68, and much lower compared to average net salaries in Germany, Australia, Spain, China, etc.

The prices of residential real estate in European countries differ greatly from one country to another, leading experts to assert that there is still a long way to go before creating a unified housing market in Europe. One Western method for comparing housing costs in different countries involves comparing them with the actual average annual (or monthly) income of the working population of the respective country (Resin, 2000, p. 63).

In recent years, housing prices in Moldova have increased and vary depending on the type of property (primary or secondary), the location of the property, relative to the value zones within Chișinău municipality, the administrative structure of Chișinău, the size, and the quality of the property. Urban areas, especially Chișinău municipality, have experienced higher demand and prices (Fig. 2), compared to rural areas, which allows us to state that the real estate market in the Republic of Moldova is characterized by a considerable urbanization trend.

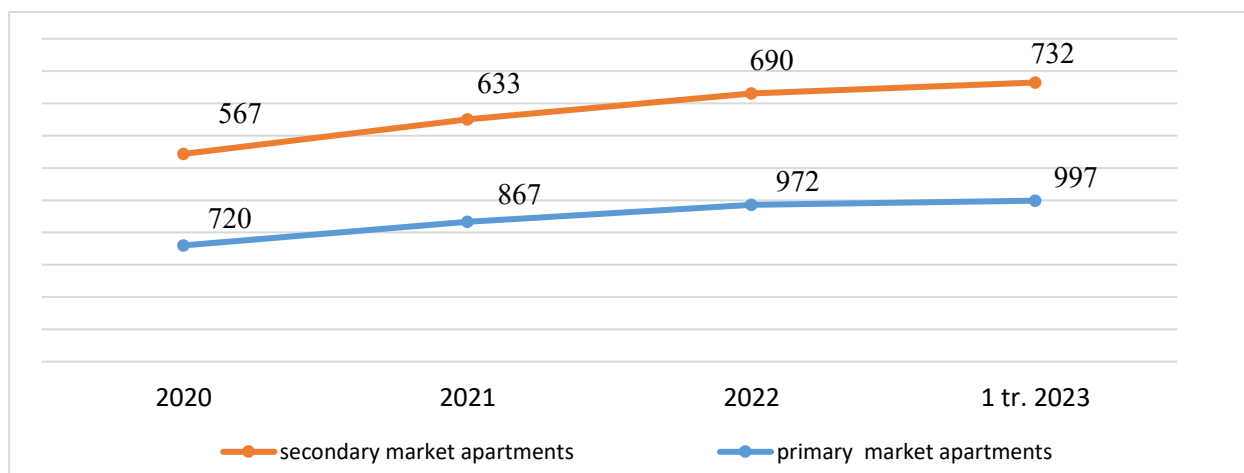

Fig. 2. Evolution of prices of primary and secondary market apartments in Chișinău municipality, €/m2

Source: Authors' elaboration based on Ioniță (2023)

It is important to emphasize that this increase should not be confused with a new price increase, but rather with a recovery of previous values. Even after a significant increase in the period from 2021 to 2022, apartment prices have not yet reached the levels recorded in 2008, when the average was €900/m². Additionally, in 2022, the real estate market in Moldova was affected by several major factors that had a significant impact on it (Ioniță, 2023):

- The rapid reactivation of prices raised concerns among buyers.
- The military conflict in Ukraine had a major negative impact on decisions to purchase apartments, discouraging potential buyers.
- High inflation led citizens to focus on current expenses, minimizing interest in real estate investments.
- Rising mortgage rates reduced the number of mortgage transactions, leading to decreased demand.

When discussing the international real estate market, it is absolutely necessary to analyze the impact of crises such as the economic-financial crisis, the pandemic crisis, and other significant events that have occurred and influenced the real estate market, as well as the specifics of its activity in different countries during these periods, including the mitigation measures applied by the respective countries.

The end of 2019 and the beginning of 2020 can be considered the start of a global epidemic, namely the COVID-19 pandemic, which began in Wuhan, China. Under the major impact of the negative effects of this pandemic, changes were observed in the global economy, the real estate market, and particularly in buyer behaviour. Major powers, including China, Japan, Singapore, the United States and Europe, have suffered substantial losses. The prolongation of the pandemic due to the second wave, the third wave etc., generated uncertainty among real estate investors and led to a sharp decline in demand in the real estate market.

Europe. The impact of the economic crisis on the real estate market was similar to that in the U.S., as some European banks and financial institutions were involved in financing real estate debts in the U.S. The period was characterized by a general economic downturn, which led to increased unemployment and decreased incomes, thereby reducing the purchasing power of buyers and leading to a decline in demand for real estate. Institutional and macroeconomic factors influence the development of European real estate markets.

Germany. The real estate market experienced a moderate decline during the pandemic crisis, as demand for residential real estate was not significantly affected and remained relatively stable. Prices for this real estate did not change significantly. The most affected was the market for non-residential real estate, especially industrial and commercial properties, as a result of government restrictions on travel and a decline in tourism demand. However, the German real estate market remained stable due to several reasons: the country had developed a prudent monetary policy regarding mortgage loans, based on the minimum value of the property rather than the market price, which helped prevent fluctuations in lending. At the same time, commercial banks offered fixed-rate mortgages to reduce the risk of default (Voigtländer, 2014; Zhao & Liu, 2023).

Romania. The residential real estate market was affected by the economic crisis of 2008, when property developers were expected to reap the benefits from a record number of projects started in 2006 and 2007. The first effects of the crisis were observed starting in the second half of 2008, when 12 of the launched projects were officially postponed, a trend that continued into 2009, though less pronounced, with only 2 real estate projects being postponed. In Romania, the economic-financial crisis led to a decrease in real estate prices and a reduction in the number of

real estate transactions, due to rising mortgage interest rates and decreased buyer confidence in market participants (Colliers International, 2009).

The crisis which began in 2008 had consequences in the following years as well. In early 2009, activities in the residential real estate market were minimal, with a constant supply of properties, rather “shy” demand, and only the price factor showing some positive changes during that period. Towards the end of the first semester of 2009, the number of apartments in the primary market in Bucharest continued to increase, reaching 6,700 units, a growth of approximately 42% compared to the end of 2008. However, this increase in the number of residential properties available on the market did not stimulate sales, with a characteristic decrease in sales of around 15% during that phase. A notable feature of the real estate market in 2009 was the rise in the stock of unsold apartments, marking the transition to a new phase in the residential real estate market, characterized by a substantial decrease in the sales of apartments at the project stage. In order to attract buyers, various marketing techniques and tactics were used, including different pricing strategies, price reductions, price negotiation, various payment methods, and payment schemes for properties etc. The average price of apartments in the primary market was €1,415 per m², down 12% compared to the second semester of 2008, with discounts ranging from 4% to 32%, particularly in the second quarter of 2009, as a reaction to the lack of transactions in the first quarter. One tactic used by developers, construction companies, and real estate agencies was the possibility of renting out their own properties, that is, offering long-term rentals through leasing contracts with special clauses, well-defined rights and obligations, with monthly/annual payments structured to allow the buyer to take possession of the property at the end of the contractual period. The next six months of 2009 may be characterized by the same projects on the market, without new launches or postponements (Colliers International, 2009).

Spain. The real estate market experienced a significant boom between 1997 and 2007, characterized by high demand, increased accessibility to mortgage loans, and foreign investments. This led to a substantial rise in residential property prices and a construction boom, particularly in coastal areas and major cities like Barcelona and Madrid (National Bank of Romania, 2017, pp. 58-64). Spain was practically the worst affected by the crisis among European countries, suffering a massive collapse manifested by a sharp drop in residential property prices, a decline in construction and real estate investments, and the bankruptcy of many participants in the real estate market. An oversupply of non-residential real estate in Spain was observed, which had a long-term negative impact on the residential real estate market (Fiscal monitor FISC.md., 2014).

France. Here, too, the real estate market faced significant challenges during the economic and financial crisis. Although the impact might have been less severe than in other countries, housing prices dropped substantially, severely affecting construction activity. However, compared to other countries, the French real estate market experienced a relatively quick recovery. A notable trend in the French real estate market during the COVID-19 pandemic was the increasing demand for eco-friendly and sustainable homes, along with the growing popularity of rural and suburban areas, as many people began to seek larger, greener spaces outside the big cities, a trend particularly evident during the pandemic crisis.

United Kingdom. The real estate market was significantly impacted by the restrictions imposed by authorities to prevent COVID-19 infection, as well as by the economic uncertainty faced by countries. This period was characterized by low demand for residential and commercial properties, predominantly stable prices with a slight downward trend, and real estate market activity that was sustained largely due to government programs aimed to stimulate the market.

These programs included reductions in property purchase taxes and lower interest rates, which helped maintain a predominantly stable level of activity (European Court of Auditors, 2020b).

South America. The real estate market situation was not very good. For example, Chile's social housing policy combined free market investment decision principles with a long-standing tradition of subsidies for social housing, which hindered balanced real estate market development (Dohnke et al., 2015, pp. 839-857; Zhao & Liu, 2023). Additionally, the adaptation of economic policies posed a threat to financial market stability and led to a total imbalance in property prices (Idrovo-Aguirre et al., 2021). In Peru, the government implemented a low-income housing policy to minimise demand for housing in the real estate market and encourage land price increases (Calderón, 2015). Various housing programs were tested across Latin America, and housing policies were relaxed, generated an alternative approach to real estate market management. However, these efforts failed to control the emerging crisis (Freire Santoro, 2019).

United States of America. The economic and financial crisis had a profound impact on the global economy, with the real estate market being one of the hardest hit sectors during that period. This significantly impacted the economy, creating an urgent need for government intervention to stabilize the housing market. The crisis also led to widespread uncertainty about the conduct of economic policy at the international level, which spread rapidly around the world. In 2008-2009, the US faced an economic crisis triggered by the subprime mortgage crisis, characterized by a large number of non-performing loans issued for the purchase of real estate. As many borrowers were unable to repay these loans, the residential real estate market collapsed, leading to a decline in property values, a significant increase in foreclosures and a rise in the number of repossessed properties. At the same time, the US economy experienced a severe shock that affected all related economic activities, with the real estate sector being the hardest hit during the crisis (Hîncu & Ciubotaru, 2009, pp. 190-194; International Monetary Fund, 2009).

This period was characterized by unfavourable developments in the international markets, where drastic measures were constantly demanded by the state and the competent authorities, including the central banks. These measures were aimed at preventing the real estate market from becoming a guaranteed source of inflation by mandating central banks to manage liquidity efficiently, mitigate risks associated with the real estate sector, strengthen a secure capital base for financial institutions and tighten the regulatory framework. In addition, national and international organizations were urged to implement measures to prevent future crises.

Following the 2008 economic crisis, the US housing market began to recover gradually, with the first signs of revival appearing in late 2009, as house prices began to rise slowly, sales picked up and residential construction resumed. Government policies were directed towards the banking sector, particularly through interest rate reductions and various mortgage credit stimulus programs, which contributed to the recovery of the real estate market.

USA COVID-19 pandemic. Internationally, the COVID-19 pandemic affected the real estate market differently, depending on the geographical area, the level of development of the market and its type (Zhang & Yang, 2024). In major cities such as New York, Washington, Chicago and others, demand for property fell dramatically. The market was affected by travel restrictions imposed as a protective measure and by the closure of several companies. At the same time, there was an increase in demand for rural or suburban areas due to government restrictions, as people sought larger, more comfortable spaces to enable them to work from home. The early stages of the pandemic were characterized by uncertainty and a decline in property market activity, but as restrictions were eased and interest rates were lowered, the property market experienced a significant recovery, characterized by increased demand for property and rising house prices. In recent years, the US housing market has been characterized

by relatively rapid increases in residential property prices in several regions, driven by high demand and limited supply in certain areas. A trend observed in the US housing market is the intensification of urbanization, with demand concentrated in major cities and their surrounding suburbs due to growing preferences for accessibility to employment, developed infrastructure, urban amenities and a wide range of services.

Technology has been, and continues to be, a distinctive element impacting the US property market. The widespread and increasingly frequent use of online search platforms, mobile apps and virtual property viewing tools has often changed the traditional way transactions are conducted and properties are searched for, improving the accessibility and transparency of the property market.

Australia. Research into the Australian real estate market has highlighted the importance of public policy in increasing housing supply as an effective way of mitigating the sharp rise in house prices (Gurran & Phibbs, 2013). The monetary policies implemented in Australia have had a major influence on the real estate construction industry, particularly on residential properties (Vespignani, 2013). The government is responsible for increasing the supply of affordable housing and effectively managing or cancelling monetary, fiscal, and macroeconomic policies to optimize the stability and consistent growth of the Australian real estate market. Monetary policy is a clear tool used to manage the nation's financial stability, requiring a balanced combination of fiscal and monetary policy decisions to improve Australia's overall fiscal condition (Zhao & Liu, 2023).

China. In the 1980s, China began to implement economic reforms that facilitated the development of the real estate sector, opening the market to foreign investment policies and liberalizing the real estate industry. This created growth opportunities for key market players. At the same time, there was a high demand for housing and commercial space due to accelerated urbanization. The period from 2000 to 2008 was characterized by significant positive changes in China's real estate market: high demand, accessible mortgage loans, real estate investments, and various forms of speculation led to rapid increases in housing prices in major cities such as Beijing, Shanghai, and Shenzhen, resulting in the emergence of “real estate bubbles” (European Court of Auditors, 2020a).

Simultaneously, the Chinese government introduced a number of control measures and regulations for the real estate market to mitigate the effects and avoid a potential real estate crisis. These measures included restrictions on real estate loans/credits, monitoring multiple property purchases, and the imposition of additional taxes on non-residential (industrial, commercial) properties.

China COVID-19 pandemic. The Chinese real estate market recovered relatively quickly after the pandemic crisis. The Chinese government implemented economic and real estate market stimulus measures, such as interest rate cuts and credit facilities, to support the sector. These measures led to increased demand and the stabilization of property prices (Cebotari, 2020, pp. 94-106).

At the same time, China adopted stricter policies to combat speculation and systemic risks in the real estate sector. The government placed greater emphasis on the development of affordable housing and implemented measures to control housing prices and encourage rentals. Efforts were also made to regulate the real estate sector and ensure sustainable urban development.

Each of the events which occurred at different times, affected the real estate market to varying degrees. To overcome the effects of these crises and stimulate real estate market activity both locally and internationally, a series of strategic development directions, behavioural examples, and development models have been identified. To achieve visible results within

acceptable timeframes, authorities, competent bodies, and key real estate market players must focus their efforts on implementing a range of strategies, as outlined in Fig. 3.

Fig. 3. Strategic development alternatives for the real estate market

Source: Authors' elaboration

Regulating the real estate market involves actions that can be taken by competent authorities, such as the government and other state institutions, through fiscal policy, building codes, building standards, and other laws and regulations that establish taxes, fees, and subsidies. The aim is to encourage construction and acquisition of real estate, and to protect property and purchasers.

Real estate investments are actions that can be undertaken by local and international investors through the purchase of residential and commercial properties and investment in real estate development projects. The aim is to make a profit and secure wealth.

Developing the real estate market is addressed to developers, financiers, and the government through the development of large real estate projects, new neighbourhoods, large buildings, offices, or commercial properties. The aim is to acquire land, construct new buildings, and sell or lease real estate.

Property valuation includes activities that can be carried out by independent experts and real estate agents. This includes determining the value of properties, setting purchase or rental prices, and ensuring a thorough understanding of the characteristics of the property and its value.

Investment in infrastructure development. This action targets builders, developers, investors, local public administration, and other competent bodies by developing and modernizing infrastructure, transport networks, public services, and commercial facilities. The aim is to increase the attractiveness of certain areas and stimulate demand for real estate.

Acquisition of real estate abroad. This is focused on both individuals and legal entities making long-term investments in property, understanding local regulations and laws, that will facilitate the purchase, familiarizing themselves with applicable taxes and fees. This includes purchasing properties either for personal use (e.g., holiday homes) or for investment purposes (e.g., rental properties).

Use of technology in transactions and property valuations. Addressed to all participants in the real estate market, including IT specialists, real estate design experts, and other relevant

categories. It covers the use of technology in property valuation and real estate transactions through online visualization and brokerage platforms. The aim is to facilitate transactions and negotiations, increase transparency, and improve the efficiency of the buying and selling process.

Conclusion

The construction industry in general, and the real estate market in particular, has always been one of the key industries for the development of a country, whether developed or developing. This is because there is always a need for infrastructure, housing and improvement of the quality of life, among other things. To advance this sector and overcome crises in the real estate market caused by both local and global events, have been proposed a number of strategic development alternatives. The implementation of these alternatives requires the involvement of all market participants, including the competent authorities, by setting correct strategic objectives and applying effective tactics and tools to achieve the desired results.

The proposed strategic directions for real estate market development can be applied both internationally and locally, at different levels and in specific situations, depending on the problem identified at the time. One or more strategies may be required, but continuous monitoring and reporting of market data are essential to stay informed of changes in key real estate indicators. Regulatory oversight of the real estate market is essential to ensure compliance with all rules and regulations specific to the sector.

Bibliography

1. Ahmed, I., Socci, C., Severini, F., Pretaroli, R., & Al Mahdi, H. K. (2020). Unconventional monetary policy and the real estate sector: A financial dynamic computable general equilibrium model for Italy. *Economic Systems Research*, 32(2), 221-238. <https://doi.org/10.1080/09535314.2019.1656601>
2. Ahmed, I., Socci, C., Medabesh, A., Severini, J., & Zotti, F. (2021). Economic impact of monetary policy: Focus on the real estate sector in Italy. *International Journal of Finance and Economics*, 26(1), 1256-1269. <https://doi.org/10.1002/ijfe.1848>
3. Alfa Consulting Timișoara. (2007). *Raport de evaluare globală a proprietăților imobiliare de tip apartamente, case de locuit, terenuri din localitățile aflate în Circumscripția Judecătorei Sănnicolau Mare* [Global Evaluation Report on Real Estate Properties such as Apartments, Residential Houses, and Land in the Localities within the Jurisdiction of the Sănnicolau Mare Court]. http://www.unnpr.ro/expertize/expertize%20timisoara/TIMIS/rap_sannicolau_mare.pdf
4. Arku, G. (2006). The housing and economic development debate revisited: Economic significance of housing in developing countries. *Journal of Housing and the Built Environment*, 21(4), 377-395. <https://doi.org/10.1007/s10901-006-9056-3>
5. Calderón, J. (2015). Programas de vivienda social nueva y mercados de suelo urbano en el Perú [New social housing programs and urban land markets in Peru], *EURO – Revista Latinoamericana de Estudios Urbano Regionales*, 41(122), 27-47, <https://doi.org/10.4067/s0250-71612015000100002>
6. Cebotari, S. (2020). Metamorfoze geopolitice în contextul pandemiei de COVID-19 [Geopolitical metamorphoses in the context of the COVID-19 pandemic]. *Administrarea Publică*, 4(108), 92-106. <https://iap.gov.md/repository/files/original/745f6f20f6a4deaa4511aed0a7eef59879c800f9.pdf>
7. Colliers International. (2009). România, Semestrul I 2009: Analiza Pieței Imobiliare [Romania, First Semester 2009: Real Estate Market Analysis]. <https://media.hotnews.ro/assets/document/2009/08/24/6076885-0.pdf>
8. Ding, D., Huang, X., Jin, T., & Lam, W. R. (2017). The residential real estate market in China: Assessment and policy implications. *Annals of Economics and Finance*, 18(2), 411-442. <https://ssrn.com/abstract=2933777>
9. Dohnke, J., Heinrichs, D., Kabisch, S., Krellenberg, K., & Welz, J. (2015). Achieving a socio-spatial mix? Prospects and limitations of social housing policy in Santiago de Chile. *Housing Studies*, 30(6), 839-857. <https://doi.org/10.1080/02673037.2014.982516>

11. Drouhin, P. A., Simon, A., & Essafi, Y. (2016). Forward curve risk factors analysis in the UK real estate market. *Journal of Real Estate Finance and Economics*, 53(4), 494-526. <https://doi.org/10.1007/s11146-015-9534-z>
12. Du, Z., & Zhang, L. (2015). Home-purchase restriction, property tax and housing price in China: A counterfactual analysis. *Journal of Econometrics*, 188(2), 558-568. <https://doi.org/10.1016/j.jeconom.2015.03.018>
13. European Court of Auditors. (2020a). *Review No. 3/2020: The EU's response to China's state-driven investment strategy*. https://www.eca.europa.eu/en/publications/rw20_03
14. European Court of Auditors. (2020b). *Review No. 06/2020: Risks, challenges and opportunities in the EU's economic policy response to the COVID-19 crisis*. https://www.eca.europa.eu/en/publications/rw20_06
15. Fan, Y., & Yavas, A. (2020). How does mortgage debt affect household consumption? Micro evidence from China. *Real Estate Economics*, 48(1), 43-88. <https://doi.org/10.1111/1540-6229.12244>
17. Farmer, J. D., Gallegati, M., Hommes, C., Kirman, A., Ormerod, P., Cincotti, S., Sanchez, A., & Helbing, D. (2012). A complex systems approach to constructing better models for managing financial markets and the economy. *European Physical Journal Special Topics*, 214(1), 295-324. <https://doi.org/10.1140/epjst/e2012-01696-9>
18. Fiscal Monitor FISC.md. (2014, October 10). Cum a ajuns Spania una dintre cele mai mari victime ale crizei [How Spain became one of the major victims of the crisis]. https://monitorul.fisc.md/ru/panorama/cum_a_ajuns_spania_una_dintre_cele_mai_mari_victime_ale_crizei.html/
19. Fischer, M. M., Huber, F., Pfarrhofer, M., & Staufer-Steinnocher, P. (2021). The dynamic impact of monetary policy on regional housing prices in the United States. *Real Estate Economics*, 49(4), 1039-1068. <https://doi.org/10.1111/1540-6229.12274>
20. Freire Santoro, P. (2019). Inclusionary housing policies in Latin America: São Paulo, Brazil in dialogue with Bogotá, Colombia. *International Journal of Housing Policy*, 19(3), 385-410. <https://doi.org/10.1080/19491247.2019.1613870>
21. Galaty, F. W., Allaway, W. J., & Kyle, R. C. (Eds.) (2018). *Modern Real Estate Practice: Comprehensive Real Estate Guide on Law, Regulations, and Principles* (20th ed.). Dearborn: Real Estate Education.
22. Grinenko, S. V. (2004). *Экономика недвижимости. Конспект лекций* [Real Estate Economics: Lecture Notes]. Taganrog: TRT University Press.
23. http://files.eiun.bstu.ru/docs/magistr/teor_method/gr_ecned.pdf
24. Gurran, N., & Phibbs, P. (2013). Housing supply and urban planning reform: The recent Australian experience, 2003-2012. *International Journal of Housing Policy*, 13(4), 381-407. <https://doi.org/10.1080/14616718.2013.840110>
25. Hartmann, P. (2015). Real estate markets and macroprudential policy in Europe. *Journal of Money, Credit and Banking*, 47(51), 69-80. <https://doi.org/10.1111/jmcb.12192>
26. Hîncu, R., & Ciubotaru, P. (2009). Impactul crizei financiare mondiale asupra pieței de capital [The impact of the global financial crisis on the capital market]. *Analele Universității Libere Internaționale din Moldova*, 8, 190-194. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/49165
27. Hügel, S. (2019). The laboratory of real estate. In *Innovation in Service Industries: An Investigation of the Internal and External Organizational Contexts from the Laboratory of Real Estate*. (pp. 5-16). Wiesbaden: Springer Gabler. https://doi.org/10.1007/978-3-658-27179-4_2
29. Idrovo-Aguirre, B. J., Lozano, F. J., & Contreras-Reyes, J. E. (2021). Prosperity or real estate bubble? Exuberance probability index of real housing prices in Chile. *International Journal of Financial Studies*, 9(3), 51. <https://doi.org/10.3390/ijfs9030051>
30. Ioniță, V. (2023, May 15). După o stagnare de jumătate de an, prețurile la apartamentele din mun. Chișinău în primul trimestru din 2023 au înregistrat o creștere de 2,3% [After a six-month stagnation, apartment prices in the city of Chișinău saw an increase of 2.3% in the first quarter of 2023]. <https://ionita.md/2023/05/15/dupa-o-stagnare-de-jumatate-de-an>
31. International Monetary Fund. (2009). *Note on Global Economic Policies and Prospects*. <https://www.imf.org/external/np/g20/pdf/031909a.pdf>
32. Jang, H., Song, Y., & Ahn, K. (2020). Can government stabilize the housing market? The evidence from South Korea. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, 550, 124114. <https://doi.org/10.1016/j.physa.2019.124114>

33. Jiang, Y., & Wang, Y. (2021). Price dynamics of China's housing market and government intervention. *Applied Economics*, 53(10), 1212-1224. <https://doi.org/10.1080/00036846.2020.1838432>
34. Lee, M.-T., Kuo, S.-H., & Lee, M.-L. (2018). Real estate exposure of US banking industry stock returns: Evidence from commercial and residential markets. *International Journal of Strategic Property Management*, 22(1), 12-23. <https://doi.org/10.3846/ijspm.2018.319>
35. Li, C., & Zhang, Y. (2021). How does housing wealth affect household consumption? Evidence from macro-data with special implications for China. *China Economic Review*, 69, 101655. <https://doi.org/10.1016/j.chieco.2021.101655>
36. Linneman, P. (2008). *Real Estate Finance and Investments: Risks and Opportunities* (2nd ed.). Philadelphia: Linneman Associates.
37. Mashwama, X. N., Aigbavboa, C., & Thwala, D. (2016). Investigation of construction stakeholders' perception on the effects and cost of construction dispute in Swaziland. *Procedia Engineering*, 164, 196-205. <https://doi.org/10.1016/j.proeng.2016.11.610>
38. National Bank of Romania. (2017). Raport asupra stabilității financiare, mai 2017 [Financial Stability Report, May 2017] (Year II, No. 3, pp. 58-64.) <https://www.bnr.ro/DocumentInformation.aspx?idInfoClass=19966&idDocument=25183&directLink=1>
39. Numbeo. (n.d.). Property prices. <https://www.numbeo.com/property-investment/>
40. Poorvu, W. J. (2008). *Creating and Growing Real Estate Wealth: The 4 Stages to a Lifetime of Success*. Upper Saddle River: FT Press.
41. Radchenko, I. (2005). *Недвижимость. Практическая энциклопедия* [Real Estate: Practical Encyclopedia]. Moscow: GrossMedia.
42. Radzewicz, A. (2013). Real estate market system: Phase space theory approach. *Real Estate Management and Valuation*, 21(4), 2013, vol. 21, 87-95. <https://doi.org/10.2478/remav-2013-0040>
43. Raya Vilchez, J. M., & Kucel, A. (2023). How fiscal policy affects housing market dynamics: Evidence from Spain. *Bulletin of Economic Research*, 75(2), 323-347. <https://doi.org/10.1111/boer.12358>
44. Resin, V. I. (Ed.) (2000). *Экономика недвижимости: Учебное пособие* [Real Estate Economics: Textbook] (2nd ed.). Moscow: Delo.
45. Shi, W., Chen, J., & Wang, H. (2016). Affordable housing policy in China: New developments and new challenges. *Habitat International*, 54(3), 224-233. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2015.11.020>
46. Stundziene, A., Pilinkienė, V., & Grybauskas, A. (2022). The impact of external factors on housing prices in Lithuania. *International Journal of Housing Markets and Analysis*, 15(4), 833-851. <https://doi.org/10.1108/IJHMA-04-2021-0048>
47. Taranets, O. N. (2007). *Экономика и оценка недвижимости. Конспект лекций* [Economics and Real Estate Valuation: Lecture Notes]. Taganrog: TTI SFedU Publishing House. http://www.aup.ru/books/m246/1_2_1.htm
48. Tatarova, A. V. (2003). *Оценка недвижимости и управление собственностью учебное пособие*. Taganrog [Real Estate Valuation and Property Management: Textbook]. Taganrog: TRT University Publishing House. <http://www.aup.ru/books/m90>
49. van Loon, J., & Aalbers, M. B. (2017). How real estate became 'just another asset class': The financialization of the investment strategies of Dutch institutional investors. *European Planning Studies*, 25(2), 221-240. <https://doi.org/10.1080/09654313.2016.1277693>
50. Vespignani, J. L. (2013). The industrial impact of monetary shocks during the inflation-targeting era in Australia. *Australian Economic History Review*, 53(1), 47-71. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8446.2013.00358.x>
51. Vinogradov, D. V. (2007). Функции и особенности рынка недвижимости [Functions and features of the real estate market]. In *Экономика недвижимости: Учебное пособие*. <http://subschet.ru/subschet.nsf/docs/88fbb50288389ce7c325723100651161.html>
52. Voigtländer, M. (2014). The stability of the German housing market. *Journal of Housing and the Built Environment*, 29(4), 583-594. <https://doi.org/10.1007/s10901-013-9366-1>
53. Zhang, X., & Yang, E. (2024). Have housing value indicators changed during COVID? Housing value prediction based on unemployment, construction spending, and housing consumer price index. *International Journal of Housing Markets and Analysis*, 17(1), 242-260. <https://doi.org/10.1108/IJHMA-01-2023-0015>
54. Zhao, C., & Liu, F. (2023). Impact of housing policies on the real estate market: Systematic literature review. *Heliyon*, 9(10), e20704. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e20704>

Capitolul 43 – SITUAȚIA DATORIEI PUBLICE ÎN MOLDOVA ȘI METODE DE GESTIUNE A EI ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

Chapter 43 – PUBLIC DEBT MANAGEMENT STRATEGY IN MOLDOVA IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

Ada ȘTAHOVSCHI¹

Olesea BUCUCI²

Marilena DONCEAN³

Abstract

Purpose of the article: With this article the authors want to highlight the particularities of public debt management, methods and management tools on public debt strategy, risks that can influence the level of public debt. For these reasons, effective risk management is essential from the perspective of effective public debt management. The impact of financial and fiscal risks can lead to an increase in the government debt balance.

Methodology: In the elaboration of this article the method of analysis, comparison of statistical data presented by the National Bank of Moldova, the Ministry of Finance and the National Bureau of Statistics; the method of synthesis of bibliographical sources related to the analyzed topic were used.

Conclusions: Following the research carried out on the topic under analysis, we can conclude that the insufficiency of the sources of financing the budget deficit and the need to identify them will jeopardize the possibilities of financing the committed budget expenditure. In recent years the budget has received considerable support from external donors, whose aim was to support Moldova in the difficult conditions of energy crisis and war vicinity. The increase in total government debt in 2022 – 2023 was influenced by the increase in the balance of both external and domestic debt.

Keywords: Public debt, government debt, management, strategy, financial risk, gross debt, floating debt, debt consolidation

JEL: F17, B 27, H63

Introduction

In the context of integration into the European Union, the Republic of Moldova, in the chapter Public Debt, draws particular attention to the methods of strategy of state debt management.

The main objective of state debt management is to ensure the financing needs of the state budget balance (deficit) at an acceptable level of expenditure in the medium and long term, while limiting the risks involved. Managing the effects of the economic crisis caused by the global COVID-19 pandemic, together with measures to combat inflation and geopolitical risks at unprecedented levels due to the military conflict in Ukraine, are medium- and long-term challenges that focus the efforts of governments worldwide.

As a result of rising global financing costs, excessive increases in raw material and electricity prices, food prices are rising. This process has also been affected by the military conflict in Ukraine.

All these moments had a negative influence on the development of the national economy, on the collection of revenues to the public budget, on the size of the budget deficit and on the size of Moldova's public debt.

¹ Conf. univ. dr., Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, astahovschi@gmail.com

² Lect. univ., Universitatea Pedagogică de Stat, „Ion Creangă”, Chișinău, Republica Moldova

³ Cercet. șt. gr., III dr., Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane”, Iași, doncean_m1967@yahoo.com

The increase in total government debt in 2022–2023 was influenced by the increase in the balance of both external and domestic debt. State debt policy is geared towards achieving the fundamental objective in the process of public debt management, i.e. ensuring the financing needs of the state budget deficit at an acceptable level of expenditure in the medium and long term, while limiting the risks involved.

In a market economy, it is characteristic of most countries that government expenditure tends to grow faster than current (ordinary) revenue. In these circumstances, the government can raise additional money by raising or introducing new taxes, taking out government loans or issuing new paper money.

Resorting to raising and instituting new taxes is more inconvenient for the state. This is why the state resorts to public credit, i.e. domestic or foreign borrowing and mobilizing part of the temporary income of the population. In this way, the state can accumulate the money it needs to cover its needs in a relatively short time.

State borrowing is done for the following purposes (<https://www.bnm.ro/content/decizia-de-politica-monetara>):

- Financing the state budget deficit and temporary deficits of the state budget and the state social security budget.

- Refinancing and early repayment of government public debt

- Financing projects for the development of priority sectors of the economy.

In the context of European integration, and in line with the requirements of the Accession Agreement and European standards, the Republic of Moldova will have to develop a public debt management strategy, which should promote financial stability and sustainable economic growth.

Public debt management

Public debt management for the Republic of Moldova (RM) is a crucial aspect of the country's economic policy, with a direct impact on financial stability and the long-term economic outlook. Public sector debt represents the totality of state debt, debt of administrative-territorial units, debt of the National Bank of Moldova, debt resulting from internal and external loans of state/municipal enterprises and companies with wholly or majority public capital (<https://mf.gov.md/ro/datoria-sectorului-public>).

The fundamental objective of state debt management is to ensure the financing needs of the state budget deficit at an acceptable level of expenditure in the medium and long term, while limiting the risks involved.

The overarching objectives for the management of government debt are (https://mf.gov.md/sites/default/files/Program%202023-2025%20aprobat_ro.pdf):

- development of the domestic market for government securities;

- the raising of foreign government loans;

- managing the risks associated with government debt.

The public debt component of the Republic of Moldova can be analysed in terms of sources, currencies, instruments and maturity. These factors influence the way public debt is managed and the associated risks. In international practice, several criteria or component parts of public debt are known (<https://mf.gov.md/sites/default/files/Program%202022-2024%20ro.pdf>):

1. By source of debt:

- Domestic debt: domestic debt refers to borrowing by the government from the domestic market, citizens and domestic financial and banking institutions through the issuance of government bonds or other financial instruments.

–External debt: External debt includes loans taken by the government from international financial institutions (e.g. IMF, World Bank, EBRD) or other countries. It also includes the issuance of foreign currency bonds on the international financial markets.

2. By currency composition:

–In local currency (MDL): Domestic debt is usually denominated in local currency, which reduces currency risks.

–Foreign currencies: Foreign debt can be calculated in various currencies, such as euro (EUR), US dollar (USD), or other currencies. Foreign debt in foreign currencies can carry currency risks, which need to be carefully managed.

3. By composition of financial instruments:

–Government bonds: the government can issue government bonds on the domestic or foreign market, which can have different maturities and interest rates.

–Borrowing: the government can borrow from international financial institutions

A government's public debt is made up of different categories of debt, which can vary depending on the sources of financing and the financial instruments used by the government. In the case of the Republic of Moldova, the public debt component may include the following elements (<https://www.bnm.ro/content/decizia-de-politica-monetara>):

–Domestic debt, which includes government borrowing from domestic sources such as local banks, domestic financial institutions and private investors.

–External debt, which includes borrowings from international financial institutions, other foreign states or foreign private investors.

1. *The external debt of the Republic of Moldova* includes (https://www.bnm.md/files/03_de_1.png):

–Loans from international financial institutions: from the International Monetary Fund (IMF), the World Bank (WB), the European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) and other international financial institutions.

–Loans from other foreign countries: Bilateral loan agreements between the Republic of Moldova and other countries.

–International bond issues: Bonds issued on international financial markets and bought by foreign investors.

2. Public debt in the RM can be classified according to the following criteria (https://www.bnm.md/files/03_de_1.png):

–Currency: Debt can be calculated in Moldovan lei or in foreign currency (euro or US dollars).

–Maturity: Debt can be short, medium or long term.

–Interest rate: The debt may have fixed or variable interest rates, stipulated in the credit contracts.

–Risks: Within the public debt component, foreign exchange risk, refinancing risk and interest rate risk need to be managed.

Public debt is the total amount owed by the government at any given time to its domestic and foreign creditors.

Depending on the repayment term, short-term public debt is called floating debt and medium- and long-term debt is called consolidated debt.

Depending on the market in which a loan is raised and the currency in which it is issued, we distinguish *between domestic and external public debt*.

Public debt in the Republic of Moldova consists of (<https://www.bnm.ro/content/decizia-de-politica-monetara>):

- state debt,
- debt of the National Bank of Moldova,
- debt of public sector enterprises and
- debt of the local authorities.

To manage public debt effectively, Moldova needs to maintain a balance between diversifying sources of financing, reducing debt costs and minimising the associated risks. In addition, the country must ensure that public debt remains sustainable in the long term and comply with European standards and convergence criteria if EU integration is a strategic objective.

3. Moldova's state debt in 2023 increased to almost 102 billion lei, or \$5.7 billion, which is almost 7 billion lei more than in 2022. The largest part is external debt, i.e. 32% of GDP. Moldova's public debt holds about 1/3 of the total debt and is mostly long-term (https://www.bnm.md/files/03_de_1.png).

The increase in total government debt was due to both an increase in external and domestic debt. Moldova's main creditor during the year was the International Monetary Fund with a share of 29% of total public debt, i.e. USD 1.02 billion. This is followed by the International Development Association with \$793 million, the European Investment Bank, \$405 million. At the same time, loans from the EBRD amounted to \$294 million, from the European Union to \$291 million and from the International Bank for Reconstruction and Development to over \$257 million.

The external state debt is an integral part of the state debt, representing the total amounts of unpaid obligations and interest due and unpaid, contracted on behalf of the Republic of Moldova by the Government, through the Ministry of Finance, from non-residents of the Republic of Moldova. Thus, as of 31.01.2024, the total amount of the external state debt amounted to USD 3605.01 million. The composition of the external debt is as follows [17]:

- Multilateral creditors – USD 329.29 million
- Bilateral creditors – USD 3275.72 million

The largest share of multilateral creditors is held by

- IMF with USD 1091.69 million
- International Development Association with USD 795.20 million
- European Investment Bank – USD 396.32 million
- European Union with 287.34 million USD

The largest share of bilateral creditors is held by

- the Japan International Cooperation Agency – USD 138.83 million
- French Development Agency – USD 124.70 million

According to some analysts, 2020, 2021 and 2022 were the most critical years in the country's debt history. In 2020, a pandemic year, the Republic of Moldova entered a severe economic crisis that required money, and the IMF provided loans to pay for budgetary needs, primarily pensions and salaries. In 2021 came the energy crisis, and Moldova had to borrow again.

During this period, Moldova's debt increased from 53 billion lei in 2020 to 79 billion lei in the first quarter of 2022. Of which: 17.5 – external borrowing and 8.7 – domestic borrowing [9].

Although foreign loans account for 2/3 of Moldova's loans, the interest paid is four times lower than for domestic loans. At present, foreign loans are worth 47 billion lei and the interest to be paid this year is 590 million lei. Domestic loans are 32 billion lei and the interest to be paid will be at least 2.5 billion lei. According to this analysis, we can say that it is more efficient for the Republic of Moldova to access external financial resources, which are several times cheaper than domestic ones.

According to the “INFOTAG” agency, which quotes data from the Ministry of Finance, on 31 December 2023, the public debt was just over 104 billion lei, which was an all-time high. The share of domestic debt in Moldova's total public debt is 38.4%, while the share of foreign debt is 61.6%. On 1 February 2024, Moldova's debt to GDP was 30.8%, 3.2% lower than in 2023 [10].

The largest share of the gross external debt balance is accounted for by long-term debt – 70.5%. At the same time, short-term debt increased by 4.4% to 29.5% [11].

Public external debt accounted for 35.3 percent of total external debt, totalling USD 3,476.97 million (+6.5 percent compared to end-2022). Private external debt amounted to USD 6 369.22 million, increasing by 2.8 percent compared to 31.12.2022 [12].

The state borrows either *for treasury purposes or to balance the budget*.

In the case of borrowing for cash-flow purposes, the ordinary budget revenue expected to be realised in the year in question fully covers budget expenditure.

The government borrows from balance needs when ordinary budget revenue (tax and non-tax) does not fully cover budget expenditure for the whole year, i.e. a negative budgetary imbalance (deficit) occurs.

Financial resources from borrowing represent *medium-term* (2-5 years) and long-term (over 5 years) *public debt*. Today, when most market economy countries are facing budget deficits, public borrowing has become a common means of raising financial resources.

According to the NBS, the resident population of Moldova is currently over 2.5 million. If we divide only the external debt per capita, then each citizen is worth about 25 thousand lei, compared to 17 thousand lei in 2018 [7].

Currently, Moldova's external debt is 18% of GDP, compared to 19% in 2022, while public debt is just over 32% of GDP.

According to the analysis made by economic policy expert V. Ionita, for the year 2023, the Republic of Moldova will pay twice as much for interest on domestic and foreign loans as last year and incomparable to any other period in history. Domestic borrowing, which the government has resorted to this year, is the worst solution because it is very expensive. Grants, which are the best solution, apart from political ones, grants on projects are not much. External borrowing, which is also an appropriate solution, is sadly lacking this year. [14]

Main types of risks associated with the government debt portfolio

The main types of risks associated with the government debt portfolio in the Republic of Moldova are [15]:

Currency risk. Currency risk is one of the main categories of risk associated with the government debt portfolio, as it affects both the cost of government debt and its volume. Thus, as of 30 June 2023, 63.2% of the government debt portfolio is held by external government debt. The structure of government debt by currency type shows that the major share of more than 50.0% of the government debt portfolio is denominated in euro and US dollar, which implies the need to continuously monitor the exchange rate of these currencies.

Refinancing risk. Expectations for the demand for Government Securities (GS), including long-term, during 2022 were influenced by the extremely complicated economic environment, both as a result of the post-COVID recovery process and the geopolitical crisis generated by the conflict in Ukraine, which fueled rising fuel and commodity costs, higher inflation, higher benchmark rates on international markets, as well as higher base rates on key monetary policy operations and interest rates on GS issued in the primary market, respectively (<https://ionita.md/2023/10/20/121-analize-economice-suportul-financiar-extern-ofert-moldovei/>).

On the external government debt side, the refinancing risk is low due to the repayment structure of borrowings from international creditors with long grace periods and maturities.

Interest rate risk. Interest rate risk is still considered one of the most important risks associated with the government debt portfolio and should not be neglected. Refinancing risk and interest rate risk are risks associated with the government debt portfolio, which need to be managed and correlated with the primary objective of government debt management, i.e. the development of the domestic market for GS.

Public debt management in The Republic Of Moldova in the context of EU integration

Public debt management in the Republic of Moldova in the context of integration into the European Union requires a series of adaptations and compliance with European standards, as well as the adoption of strategies to ensure the long-term financial and economic stability of the country.

According to the agreement reached, the main aspects of the public debt management strategy in Moldova in the context of EU integration are (https://www.bnm.md/files/03_de_1.png):

1. Compliance with European standards: The Republic of Moldova must comply with EU convergence criteria, such as budget deficit and public debt as a percentage of GDP. These criteria promote financial stability and discipline public finance management.

2. Fiscal consolidation: The public debt management strategy should aim at maintaining a long-term fiscal balance. This can be achieved by designing prudent fiscal and budgetary policies, reducing the budget deficit and keeping public debt at sustainable levels.

3. Diversification of financing sources: Diversification of public debt financing sources is important to reduce risks and ensure more favourable borrowing costs. The Republic of Moldova can access international financial markets and collaborate with several European financial institutions.

4. Debt risk management: Effective management of foreign exchange and interest rate risks is important for the stability of public debt. This can be done by using hedging instruments and borrowing on more favourable terms.

5. Transparency and accountability: The Republic of Moldova must meet standards of transparency and accountability in public debt management, ensuring access to clear and up-to-date information on the level and structure of public debt. This includes the provision of clear and accessible information on the level, structure and costs of public debt and the associated decision-making processes.

6. Promoting economic growth and investment: An effective public debt management strategy should aim at promoting sustainable growth and investment, which contributes to reducing dependence on external borrowing and strengthening the financial position of the state.

In the light of the above, we can conclude that a public debt management strategy in the context of European integration should be an integral part of a broader agenda of economic and institutional reforms aimed at strengthening Moldova's relations with the European Union and supporting the sustainable economic and social development of the country.

The Ministry of Finance, authorised by the Government, is responsible for managing the state debt, state guarantees and state re-crediting, monitoring and organising the servicing of the state debt and recording all payments made. The Ministry of Finance also, through its tasks, accumulates, aggregates, monitors and reports information on the public sector debt situation.

In the Republic of Moldova, the Ministry of Finance is responsible for managing the country's public finances. Its main responsibility is to ensure efficient and transparent financial

management. Its competences include the development and implementation of fiscal policy, management of the state budget, regulation of the financial sector, management of public debt, financial control and audit, creation of economic development policies, fiscal policies and reforms, coordination of external financial relations, supervision and control of the banking sector, management and coordination of European funds.

The Court of Accounts is the supreme audit institution of the Republic of Moldova, which exercises control over the formation, management and use of public financial resources and public assets by conducting external public audit in accordance with international standards of supreme audit institutions (<https://ionita.md/2023/10/20/121-analize-economice-suportul-financiar-extern-oferit-moldovei/>).

Conclusions

Following the analysis carried out on the given topic, we can draw some conclusions:

1. Domestic public debt is an unconditional obligation of the state to repay loans contracted in lei, to pay interest and other related costs.
2. External public debt is an unconditional and irrevocable obligation of the State to repay loans contracted in foreign currency, to pay interest and other related costs.
3. The increase in government debt in recent years has been influenced by an increase in the balance of domestic government debt, conditional on positive net domestic financing of government securities issued on the primary market, including their issuance to create a liquidity cushion.
4. On the domestic debt management front, efforts have been made to extend the maturity curve of domestic public debt financing and refinancing instruments. By refinancing short-term domestic public debt with long-term government bonds and reducing interest rates on government securities, the domestic public debt service has been reduced.
5. The shortfall in financial resources is covered either by amounts borrowed from a public institution or by amounts borrowed on the financial market or from the National Bank.
6. The Ministry of Finance should continue its work on further development of the domestic market for state securities by creating a favourable and safe environment for foreign and domestic investors, as well as expanding cooperation relations with foreign donors in order to attract cheaper loans.
7. Risk management is essential from the perspective of effective government debt management. The impact of financial and fiscal risks can lead to an increase in the government debt balance. The following risks are included in the composition of the government debt portfolio and servicing risks: foreign exchange risk, refinancing risk and interest rate risk. In addition to the above, there is also the operational risk, which indirectly affects the state debt, and the risk of contingent liabilities materialising.

Bibliography

1. National Bank of Moldova. Monetary policy report. Available at: <https://www.bnm.ro/content/decizia-de-politica-monetara> (accessed at 10.04.2024)
2. State debt of the Republic of Moldova. Available in: <https://sputnik.md/economics/20200205/29099962/datoria-stat-Republicii-Moldova-ministrul-Finantelor.html> (accessed at 10.06.2024)
3. World Economic Outlook Database, April 2019. Available at: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2019/03/28/world-economic-outlook-April-2019> (accessed at 13.07.2024) <https://capital.market.md/> (accessed at 13.07.2024)
4. Medium-term state debt management for the years 2020-2022. Available at: www.infotag.md/finances-ro (accessed at 15.08.2024)
5. <https://mf.gov.md/ro/datoria-sectorului-public> (accessed at 18.06.2024)

6. <https://mf.gov.md/ro/datoria-sectorului-public/rapoarte/datoria-de-stat/datoria-de-stat-extern%C4%83> (accessed at 12.07.2024)
7. <https://mf.gov.md/ro/tags/datoria-sectorului-public> (accessed at 20.07.2024)
8. <https://www.zdg.md/stiri/stiri-economice/expert-datoria-r-moldova> (accessed at 18.06.2024)
9. <https://www.infotag.md/finances-ro/314181/> (accessed at 18.05.2024)
10. <https://agora.md/2023/12/31> (accessed at 22.06.2024)
11. <https://bnm.md/ro/content/datoria-externa-la-sfarsitul-trimestrului-i-2023-date-provizorii> (accessed at 28.07.2024)
12. https://www.bnm.md/files/03_de_1.png (accessed at 20.04.2024)
13. <https://ionita.md/2023/10/20/121-analize-economice-suportul-financiar-extern-oferit-moldovei/> (accessed at 20.04.2024)
14. https://mf.gov.md/sites/default/files/Program%202023-2025%20aprobat_ro.pdf (accessed at 20.04.2024)
15. https://mf.gov.md/sites/default/files/program_855md.pdf (accessed at 20.04.2024)
16. <https://mf.gov.md/sites/default/files/Program%202022-2024%20ro.pdf> (accessed at 20.05.2024)
17. Law on the organisation and functioning of the Court of Accounts of the Republic of Moldova. Official Monitor of the Republic of Moldova, 1-6/18, 05.01.2018.

Capitolul 44 – TENDINȚE ACTUALE PRIVIND IMPLEMENTAREA NOULUI MANAGEMENT PUBLIC ÎN INSTITUȚIILE PUBLICE DIN REPUBLICA MOLDOVA: SERVICIUL FISCAL DE STAT

Chapter 44 – CURRENT TRENDS REGARDING THE IMPLEMENTATION OF THE NEW PUBLIC MANAGEMENT IN THE PUBLIC INSTITUTIONS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA: THE STATE TAX SERVICE

Tatiana TOFAN¹
Gabriela PETRACHI²
Marilena DONCEAN³

Abstract

In this article, the authors proposed to analyze and study the current trends regarding the implementation of the New Public Management in the public authorities of the Republic of Moldova, the State Fiscal Service being selected as an example of an institution. The New Public Management brings together values that shift the emphasis from traditional public administration to public management. Modernizing the management of public organizations should contribute to strengthening capacity in the formulation and implementation of economic and social reform. The implementation of the concepts, principles and values of the New Public Management, in a country like the Republic of Moldova, must be followed by a systematic process of preparation and adaptation of the public administration, constantly taking into consideration the compatibility of the reforms with the specifics of our administrative system, as well as with the socio-economic environment. Increasing the capacity to carry out reforms and provide quality public services, including by accelerating the implementation of this process in public authorities, such as the State Fiscal Service, is an important condition that the Republic of Moldova must fulfill in the process of joining European Union.

Keywords: new public management, public administration, social factors, politics, economics

JEL: G21, E4, E5

Introducere

De-a lungul timpului, sectorul public a suferit o serie de schimbări din punct de vedere organizațional. Odată cu modernizarea societății și nevoile acesteia s-au schimbat, astfel că sistemul public a fost nevoit să se adapteze după noile cerințe. În încercarea de a face mai ușor procesul de muncă al persoanelor care lucrau în administrația publică, dar și pentru a reuși să se apropie mai mult de cetățeni și să satisfacă nevoile acestora, sectorul public a suferit numeroase modificări.

Noul Management Public este un model de import de practici din sectorul privat în cel public, ținând cont de valorile și principiile după care se ghidează domeniul privat, putându-l considera ca un model demn de urmat și aplicat și în autoritățile publice din Republica Moldova.

Implementarea unui concept ca Noul Management Public, într-o autoritate publică cum este Serviciul Fiscal de Stat al Republicii Moldova va genera rezultate orientate spre dezvoltarea și implementarea sistemelor informaționale, îmbunătățirea proceselor de colectare a veniturilor la buget, conformarea fiscală și prestarea serviciilor de calitate contribuabililor. Prin implementarea mecanismelor noi de administrare, activitatea Serviciului Fiscal este orientat spre uniformizarea procesului de deservire și cooperarea deschisă cu toți contribuabilii.

¹ Conf. univ. dr., USM, Chișinău, Republica Moldova, tatianatofan@yahoo.com

² Drd. Școala Doctorală ȘSE, USM, Chișinău, Republica Moldova.

³ Cercet.șt.gr., III dr., Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane”, Iași, doncean_m1967@yahoo.com

În acest context, experiența de implementare a acestui concept utilizat pe larg în țările europene, poate fi preluat cu succes de autoritățile publice din țara noastră în procesul de reformare a autorităților publice, cu echilibrul corect între dimensiunea analitică și dimensiunea umană și disciplina și angajamentul de a finaliza procesul în timpul formulării și implementării a acestui concept.

Metode de cercetare

Articolul respectiv a fost elaborat având la bază studierea surselor teoretice și practice. Ca metode de cercetare au fost utilizate analiza și sinteza literaturii de specialitate, cât și analiza actelor normative ce vizează implementarea Noului Management Public în autoritățile publice din Republica Moldova.

Rezultate și discuții

Serviciul Fiscal de Stat este autoritatea publică, împuternicită să administreze impozitele, taxele și alte plăți în interesul statului Republica Moldova. În conformitate cu prevederile Codului fiscal, sarcina de bază a Serviciului Fiscal de Stat constă în asigurarea unui proces eficient de administrare și deservire fiscală prin crearea de condiții contribuabililor pentru conformare la respectarea legislației, aplicarea uniformă a politicii și reglementărilor în domeniul fiscal, garantând astfel nivelul de resurse necesare statului pentru finanțarea proiectelor sociale și buna dezvoltare a societății, în ansamblu. Serviciul Fiscal de Stat este un organ unificat cu competență teritorială pe întreg teritoriul Republicii Moldova. Personalul instituției este într-o structură centralizată, organizată pe principiul funcționalității, fiind axat pe aspectele metodologice, de suport, gestiune, control, arierate, investigații și urmărire penală, asistență juridică, deservire și prestări servicii contribuabililor, etc.

Prin Hotărârea Guvernului nr.395 din 5 iunie 2017, a fost aprobat Regulamentul privind organizarea și funcționarea Serviciului Fiscal de Stat, care stabilește normele necesare pentru asigurarea activității Serviciului Fiscal de Stat. [5]

Un rol semnificativ în modernizarea Serviciului Fiscal de Stat îl constituie colaborarea cu alte instituții și organisme internaționale privind preluarea celor mai bune practici ale administrațiilor fiscale străine:

- Fondul Monetar Internațional;
- Banca Mondială;
- Departamentul Trezoreriei SUA;
- Misiunea Uniunii Europene de Consiliere în Politici Publice de nivel Înalt pentru Moldova (EUHLPAM) de comun cu PNUD;
- USAID în cadrul programului BRITE (Programul Comerț, Investiții și Reglementarea Activității de Întreprinzător);
- Agenția Fiscală Suedeză, cu finanțare de către SIDA;
- Organizația Intra-Europeană a Administrațiilor Fiscale (IOTA);
- Consiliul Coordonator al Conducătorilor Serviciilor Fiscale din statele membre ai Comunității Statelor Independente (CCCSF) și cu administrațiile fiscale din alte state.

Serviciul Fiscal de Stat are obiective și acțiuni stabilite în documentele naționale de politici/planificare. În contextul modificării/ajustării frecvente a acestora, a fost aprobată Carta strategică care reprezintă direcția strategică de activitate, prioritățile de bază care ghidează activitatea.

Este evident faptul că pentru a eficientiza serviciile publice și sistemul administrativ, în general, este nevoie în primul rând de un management public bazat pe performanță. Considerăm că procesul schimbării este complex, de durată și cuprinde câteva mutații importante.

Fiind analizat procesul implementării unor elemente specifice ale Noului Management Public în activitatea Serviciului Fiscal de Stat din Republica Moldova, se evidențiază următoarele aspecte:

I. Privatizarea serviciilor publice – ceea ce presupune constituirea de întreprinderi mixte noi, este o variantă mult mai frecvent practică, chiar și în sectorul serviciilor publice. În acest sens, a fost creată Instituția Publică „Centrul de Tehnologii Informaționale în Finanțe” care este o instituție publică a cărei activitate este orientată pe direcțiile de proiectare, dezvoltare, implementare și mentenanță a sistemelor informaționale, de administrare a infrastructurilor info-comunicaționale, precum și de acordare a suportului în domeniile: finanțe publice, achiziții publice, fiscal, vamal (cursuri de instruire, suport informativ-consultativ și tehnic prin telefon, procesări de date, măsurări a unităților de transport marfare, etc.).

II. Transformarea funcțiunii de personal într-o componentă a strategiei instituției publice în general și nu într-o reuniune de activități administrative specifice. În acest context, în cadrul Serviciului Fiscal de Stat este respectată flexibilizarea practicilor de angajare a personalului în structurile administrative.

III. Schimbarea stilului de management al managerilor publici acesta devenind mai mult raționalist, orientat către obiective, decât paternalist. Pentru a crea condiții optime pentru conformarea fiscală voluntară, Serviciul Fiscal de Stat își propune să fie în rândul prestatorilor de top de servicii publice, să corespundă așteptărilor societății și a guvernului în sarcina ce îi revine. Serviciile prestate sunt disponibile tuturor categoriilor de contribuabili, pot fi accesate prin modalitățile comode pentru aceștia și sunt gratuite. Misiunea SFS este realizată în contextul și urmare a tendințelor fiscale pe plan internațional. În acest sens, intensifică cooperarea și parteneriatele cu alte autorități, agenții, organizații pe plan intern și internațional.

IV. Schimbarea rolului funcționarului public de la cel tradițional, clasic, de tip mecanicist, la cel nou în care accentul se pune pe capacitatea creativă a funcționarului public, pe flexibilitatea lui în gândire și acțiune (CSSFS)

Angajații Serviciului Fiscal de Stat sunt instruiți ca să comunice respectuos și profesionist cu contribuabilii și colegii săi, față în față cât și online. Fiecare angajat dispune de verticalitate și corectitudine în toate acțiunile pe care le realizează, își exercită atribuțiile corect și în corespundere cu statutul pe care îl are în cadrul autorității fiscale. Este dezvoltată o cultură organizațională sănătoasă și motivațională, în care nu există loc de discriminare, inegalități și stereotipuri (de gen, cultură, religie) și fiecare angajat se simte relevant, apreciat și în siguranță.

V. Orientarea organizațiilor publice conduse de manageri publici către clienți. În cadrul Serviciului Fiscal de Stat este pus accentul pe creșterea gradului de satisfacție a contribuabililor prin: simplificarea proceselor și procedurilor fiscale și de administrare fiscală asigurarea accesului universal la servicii simplificate, digitalizate și modernizate, implementarea unui sistem simplu de calculare, raportare și achitare a impozitelor și taxelor, digitalizarea formularelor/ certificatelor și altor documente fiscale emise și reducerea numărului acestora, extinderea serviciilor electronice, inclusiv a declarațiilor pre-completate (cu precădere pentru IMM), creșterea calității serviciilor prestate, inclusiv a serviciilor electronice.

VI. Accentuarea preocupării funcționarilor publici pentru un management public de tip raționalist orientat pe schimbarea continuă nu pe menținerea unei stabilități temporare a unui sistem.

În acest sens, în cadrul Serviciului Fiscal de Stat se pune accent pe reguli și proceduri de administrare fiscală simplificate, sisteme informaționale modernizate, care oferă funcționalitățile

necesare pentru administrarea fiscală modernă, declarații fiscale precompletate elaborate și implementate pentru mai multe tipuri de impozite și taxe, certificate/formulare emise digitalizate, numărul de certificate eliberate în descreștere treptată, proceduri simplificate de restituire a TVA și accize elaborate și implementate, acces al contribuabililor la informații fiscale, inclusiv prin intermediul aplicației mobile, asigurat activități de control eficientizate, criterii de risc de neconformare revizuite și actualizate permanent, în baza sistemului analitic în continuă dezvoltare, sistem de indicatori de evaluare a eficienței și eficacității controalelor fiscale implementat și funcțional, grad de conformare voluntară a contribuabililor majorat, decalaj fiscal (de conformare) în descreștere.

VII. Dezvoltarea în cadrul instituțiilor publice a unei noi abordări, aceea a organizației care învață. Pentru sporirea nivelului de satisfacție a contribuabililor sunt necesare resurse umane cu capacități de comunicare efectivă, precisă și persuasivă, cu abilități profesionale dezvoltate, flexibile la orice schimbare, înzestrate cu răbdare și punctualitate. Prin urmare, acest obiectiv poate fi realizat prin planificarea și monitorizarea activităților de dezvoltare continuă a funcționarilor fiscali: dezvoltarea continuă a capacităților resurselor umane din cadrul SFS; formarea și fortificarea calităților de formator.

VIII. Transformarea serviciilor publice în afaceri publice orientate exclusiv către piața serviciilor, unde acționează toți factorii economici; prin urmare funcționarul public se transformă din angajat al statului în om de afaceri preocupat permanent de nevoile clientului, de calitatea serviciilor pe care le oferă și de eficiența organizațională (Androniceanu, 2008). La acest aspect se referă: organizarea consultărilor regulate cu grupuri cheie și categorii de contribuabili, consolidarea Bazei generalizate a practicii fiscale, elaborarea/actualizarea ghidurilor pentru contribuabili, dezvoltarea ghidurilor de comunicare, dezvoltarea ghidurilor de deservire a contribuabililor, desfășurarea periodică a sondajelor de opinie, dezvoltarea funcționalităților paginii web, promovarea educării și disciplinei fiscale, în corespundere cu grupurile țintă identificate, asigurarea echității și egalității în cadrul interacțiunii cu contribuabilii, asigurarea unei comunicări proactive, fortificarea comunicării interne și dezvoltarea unui climat pozitiv și colaborativ.

IX. Introducerea managerilor profesioniști în instituțiile statului, acesta fiind cel mai bun mod de a sigura eficiența și eficacitatea și nu în ultimul rând calitatea serviciilor publice. În calitate de top-manageri ai Serviciului Fiscal de Stat sunt încadrate persoane cu vastă experiență în domeniul finanțelor publice și fiscalității.

X. Informatizarea instituțiilor publice permite fluidizarea procesului de comunicare și diminuare a gradului de birocratizare al unei instituții publice și/sau al managementului public dintr-o țară. În cadrul activității Serviciului Fiscal de Stat este pus un puternic accent pe dezvoltarea sistemului informațional care se referă la elaborarea documentului de dezvoltare IT a SFS, dezvoltarea continuă a schimbului de date prin intermediul MConnect, simplificarea și automatizarea proceselor de restituire a TVA și restituire a accizelor, simplificarea și automatizarea proceselor de recuperare a creanțelor, asigurarea interoperabilității dintre portalul www.mcabinet.gov.md și serviciile oferite de SFS, asigurarea interoperabilității/interconexiunii cu sistemele UE.

XI. Flexibilizarea structurilor instituțiilor publice. Instituția publică dispune de compartimente distincte pentru care sunt definite clar atribuțiile determinate de sistemul nevoilor sociale.

XII. Funcționarea instituțiilor administrative se face pe principiul autoordonării, ceea ce presupune o descentralizare a sistemului respectiv, o delegare de sarcini, competențe și responsabilități către nivelurile inferioare ale structurii sistemului.(Androniceanu, Sandor, 2006).

XIII. Accentuarea laturii creative a managementului public. Necesitatea urgentă de a inova, de a crea „noul” în management presupune la nivelul fiecărei instituții publice adoptarea unor strategii inovatoare îndreptate spre promovarea noului pentru realizarea eficienței în cadrul sistemului. Unul din principalele obiective ale funcționarilor publici în special pentru cei cu funcții de conducere în sistem, trebuie să fie descoperirea și asimilarea elementelor noi în toate domeniile de activitate și abordarea într-un spirit deschis a propunerilor de schimbare.

Aceasta înseamnă fără îndoială înalt profesionalism din partea așa numiților manageri publici pentru a identifica, a înțelege și a recunoaște nevoia de schimbare, de pe o parte, iar pe de alta parte de a acționa în sensul implementării acesteia. Managerii publici trebuie să gândească în termenii structurilor viitoare de management.

Serviciul Fiscal de Stat pune accent pe dezvoltarea de servicii personalizate care să răspundă necesităților și intereselor specifice ale diferitor categorii de contribuabili, inclusiv contribuabililor cu necesități speciale.

XIV. Transformarea unor funcționari publici în colaboratori, respectiv asistenți pentru funcționarii publici decidenți, în special pentru cei cu funcții de conducere, reprezentanți ai politicului. Este necesar ca relația între managerii publici și subordonați să se bazeze pe încredere care să genereze un climat de colaborare, orientat pe stimularea inițiativei, pe exprimarea liberă a opiniilor. Frecvent, managerul public își diminuează autoritatea prin setea de putere, excesul de ambiție. Se recomandă o consultare periodică a funcționarilor publici colaboratori pentru a obține un răspuns în legătură cu activitatea managerului public.

Astfel, conducătorul se poate informa nu numai asupra cerințelor care își așteaptă rezolvarea, dar și asupra modalităților prin care își poate îmbunătăți activitatea. Rezultatele analizei sunt semnificative, deoarece opiniile aparțin membrilor unui grup a cărui activitate poate fi îmbunătățită.

XVI. Eficientizarea activității din sectorul public (Androniceanu, Sandor, 2006), Prin aplicarea principiului eficienței și al optimizării se realizează finalitatea conducerii așa cum este concepută în managementul public: îndeplinirea obiectivelor sociale în timpul cel mai scurt posibil cu eforturi minime. La acest nivel, criteriul de apreciere a oricărei conduceri constă în sporirea eficienței. Lipsurile constatate în instituțiile publice nu au întotdeauna cauze obiective, ci cauze subiective, respectiv slaba preocupare a funcționarilor publici de a soluționa problemele de organizare existente. Se conturează tot mai mult tendința ca elementul cost constituie un factor esențial pentru aprecierea eficienței. Așadar ceea ce contează în administrația modernă este optimizarea eficienței economice și sociale care trebuie să stea în atenția managerilor publici. Obținerea eficienței sociale devine criteriul principal de evaluare a activității managerilor publici. Practic, există o strânsă legătură de condiționare între eficiența activității în instituțiile publice și rezultatele care se obțin în întreaga societate (Androniceanu, 2008).

Eficientizarea administrării fiscale se referă la: armonizarea legislației fiscale în conformitate cu Directivele UE, asigurarea sarcinilor anuale de încasări și majorarea eficienței colectării veniturilor fiscal, dezvoltarea registrului fiscal de stat implementarea proiectelor/ programelor de asistență externă, inclusiv programul UE Fiscalis perfecționarea sistemului de control intern managerial și dezvoltarea sistemului de management al riscurilor fiscale.

Concluzie

În fine, adoptarea principiilor și valorilor NMP într-o țară precum Republica Moldova trebuie să fie precedată de un proces sistematic de pregătire și adaptare a administrației publice. Numai câteva reforme ar putea fi adecvate pentru țările în curs de dezvoltare însă acestea trebuie precedate de „acțiuni pregătitoare” – de adaptare la mediul social, economic, politic și cultural local.

Din perspectiva NMP, procesul schimbărilor în administrația publică din Republica Moldova este unul complex și de durată, care necesită un management public exercitat de profesioniști orientați spre obținerea de rezultate, motivați să analizeze, proiecteze și să implementeze valorile și principiile de bază ale NMP în efortul lor comun de a răspunde nevoilor și așteptărilor Stakeholder-ilor administrației publice.

În acest context, experiența de implementare a acestui concept utilizat pe larg în țările europene, pot fi preluate cu succes de autoritățile publice din țara noastră, inclusiv în cadrul Serviciului Fiscal de Stat, cu angajamentul de a finaliza procesul în timpul formulării și implementării a acestui concept.

Bibliografie

1. Androniceanu, A. (2008). *Noutăți în managementul public* [News in public management]. București: Editura Universitară.
2. Androniceanu, A., & Sandor, A. (2006). Impactul "Noului management public" asupra administrației publice din România [The impact of "New Public Management" on public administration in Romania]. *Revista Administrație și Management Public*, 4(6), 13–19.
3. Serviciul Fiscal de Stat. (n.d.). *Carta strategică a Serviciului Fiscal de Stat* [Strategic Charter of the State Tax Service].
4. Hood, C. (1991). A public management for all seasons? *Public Administration*, 69(1), 3–19.
5. *Hotărârea Guvernului nr. 395 din 05.06.2017 cu privire la aprobarea Regulamentului privind organizarea și funcționarea Serviciului Fiscal de Stat* [Government Decision No. 395 of 05.06.2017 on the approval of the Regulation regarding the organisation and functioning of the State Tax Service]. (2017). Monitorul Oficial al Republicii Moldova.
6. Lynn, Jr., L. E. (2006). *Public Management: Old and New*. New York: Routledge.
7. Serviciul Fiscal de Stat. (2024). *Planul de acțiuni al Serviciului Fiscal de Stat pentru anul 2024* [Action Plan of the State Tax Service for the year 2024].
8. Pollitt, C., & Bouckaert, G. (2000). *Public Management Reform: A Comparative Analysis*. Oxford: Oxford University Press.
9. Serviciul Fiscal de Stat. (n.d.). *Strategia de deservire a contribuabililor pentru anii 2021-2026* [Taxpayer Service Strategy for the years 2021-2026].
10. Tomescu, M. (2021). *Management public* [Public Management] (2nd ed., revised and enlarged). București.

Capitolul 45 – SPECIFICUL PLANIFICĂRII STRATEGICE LA NIVELUL AUTORITĂȚILOR PUBLICE LOCALE DIN REPUBLICA MOLDOVA – REGIUNEA SUD

Chapter 45 – THE SPECIFIC STRATEGIC PLANNING AT THE LEVEL OF LOCAL PUBLIC AUTHORITIES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA – SOUTHERN REGION

Vasile TOMUZ¹

Abstract

Capitalizing on the opportunities resulting from the status of a candidate country for accession to the European Union, is an important priority of the public authorities of the Republic of Moldova and depends on strengthening the capacities of the public administration for the creation of strong and resilient public institutions, being developed mechanisms to ensure discipline and evaluate the authorities public, as well as defined appropriate performance criteria for their activity. This requires the development and adoption of both a national strategy and strategies at the local level, which ensure within a clear time horizon the fulfillment of the major objective of preparation for joining the great European family.

The current socio-economic situation in the country and the tendency of the countries in the region to orient towards sustainable growth models, as well as emerging from the strategic priorities for the local administration, establishes strategic planning as a necessity oriented towards a system of qualitative performance evaluation indicators, which – would be based on the impact, economic and social efficiency of the allocated investments, within the existing legal framework and of the programs to which the Republic of Moldova is a part.

Keywords: strategic planning, government, reform, strategy, public administration

JEL: G21, E4, E5

Introducere

Dezvoltarea durabilă și descentralizarea administrației publice reprezintă astăzi un obiectiv major al managementului public național, activități chemate să genereze o dezvoltare economică și socială echilibrată a localităților, prin exploatarea eficientă a tuturor resurselor (umane, materiale și instituționale) și prin eficientizarea activităților la nivel local.

Pentru o abordare mai calitativă a priorităților de dezvoltare și acțiunilor planificate, luând în considerație oportunitățile ce rezultă din statutul de țară candidat pentru aderare la Uniunea Europeană, autoritățile publice din Republicii Moldova urmează să consolideze capacitățile administrației publice pentru crearea unor instituții publice puternice și reziliente. Acest lucru impune elaborarea și adoptarea nu doar a unor strategii naționale, dar și a strategiilor la nivel local, care să asigure într-un orizont clar de timp îndeplinirea obiectivului major de pregătire pentru aderare la marea familie europeană.

Planificarea strategică este un proces sistematic pe care APL îl poate vizualiza în viitor prin întreprinderea unor pași, în funcție de resursele locale disponibile pentru a ajunge la acel viitor. Prin intermediul planificării strategice APL analizează cum pot atinge obiectivele propuse prin divizarea responsabilităților, învățare, cercetare și interacțiune cu actorii relevanți.

Abordarea de planificare este conformă cu acțiunile partenerilor de dezvoltare. Ținând cont de investițiile făcute în trecut și cele planificate fără a avea o prioritizare clară a acțiunilor, procesul de planificare este unul necesar și așteptat de toate instituțiile implicate, de partenerii de dezvoltare și de investitorii privați.

¹ Drd., Școala doctorală USM, vicedirector IMSP Institutul Mamei și Copilului, Clinica „Emilian Coțaga”, Chișinău, Republica Moldova, tomuzv@mail.ru

Metode de cercetare

La elaborarea articolului, autorul a studiat un șir de surse teoretice și practice. Printre metodele de cercetare utilizate figurează analiza și sinteza literaturii de specialitate, cât și analiza actelor normative, strategiilor de planificare strategică cu referire la planificarea strategică în cadrul autorităților publice locale din Republica Moldova – Regiunea Sud.

Rezultate și discuții

Deschiderea negocierilor pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană a reconfirmat prioritatea absolută pentru activitatea Guvernului de avansare în parcursul spre integrarea europeană, măsurile pentru ridicarea nivelului de pregătire pentru aderarea Republicii Moldova la UE și pentru alinierea legislației naționale la legislația UE, fiind integrate transversal în toate domeniile de dezvoltare social-economică a țării (Strategia de dezvoltare a raionului Cimișlia 2022-2028)

Pornind de la așteptările cetățenilor și având în vedere provocările majore cu care se confruntă Republica Moldova, este necesară concentrarea activității pe realizarea obiectivelor fundamentale. În vederea perfecționării mecanismelor de coordonare a procesului de planificare strategică și a politicilor publice cu caracter intersectorial și transversal, în anul 2023 a fost perfecționat modul de funcționare a Comitetului Interministerial pentru Planificare Strategică – platformă decizională de coordonare de nivel înalt, și instituit noul Consiliu pentru Coordonarea Dezvoltării Durabile.

Situația social-economică actuală din țară și tendința țărilor din regiune de orientare spre modele de creștere sustenabilă, precum și reieșind din prioritățile strategice pentru administrația locală, stabilește planificarea strategică ca o necesitate orientată spre un sistem de indicatori calitativi de evaluare a performanțelor, care s-ar baza pe impactul, eficiența economică și socială a investițiilor alocate, în cadrul legal existent și a programelor la care Republica Moldova face parte.

La data de 26.01.2022, Guvernul Republicii Moldova a aprobat documentul de politici” *Strategia Națională de Dezvoltare Regională 2022-2028*”, care reprezintă viziunea strategică și prioritățile Guvernului de abordare a dimensiunilor teritoriale, a intervențiilor sectoriale, precum și relațiile instituționale care să faciliteze parteneriatul dintre autoritățile publice centrale și locale. Strategia este focusată atât pe susținerea regiunilor defavorizate, cât și pe creșterea competitivității între regiuni. Strategia se bazează pe coordonarea interministerială a acțiunilor Guvernului, direcționate pentru sprijinirea regiunilor și localităților țării (Raportul cu privire la activitatea Guvernului în anul 2023).

Autoritatea națională de implementare a politicii de dezvoltare regională la nivel central este Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale. Tot la nivel central, Consiliul Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale este organul principal responsabil de conceptualizarea, aprobarea documentelor de politici, coordonarea implementării politicii de dezvoltare regională a Strategiei Naționale de Dezvoltare Regională și monitorizarea modului de implementare. La nivel regional în partea ce ține de Regiunea SUD, procesul de monitorizare și evaluare este realizat de către Agenția de Dezvoltare Regională Sud – instituția abilitată de implementarea politicii de dezvoltare regională, care conform prevederilor legale este responsabilă de monitorizarea implementării Programelor Operaționale Regionale și proiectelor de dezvoltare regională.

Agenția de Dezvoltare Regională Sud este una dintre cele cinci agenții de dezvoltare regională din Republica Moldova. Este o instituție publică responsabilă de promovarea dezvoltării socio-economice în Regiunea de Dezvoltare Sud a țării. Misiunea Agenției de

Dezvoltare Regională Sud este de a asigura implementarea Strategiei naționale de dezvoltare regională și a Programului operațional regional Sud.

La capitolul dezvoltare echilibrată și durabilă a economiei regiunii, pe parcursul ultimilor 10 ani Regiunea de Dezvoltare Sud a înregistrat performanțe relativ modeste în dezvoltare, aceasta urmând a fi asigurată în primul rând prin susținerea mediului de afaceri. Dacă în 2010, Regiunea de Dezvoltare Sud era regiunea cu cel mai mic număr de întreprinderi active înregistrate, în ultimii ani, deși sub media națională, Regiunea înregistrează o creștere cu 30% a numărului de agenți economici, situație relativ mai bună față de regiunea nord – 28%.

Programul Operațional Regional (în continuare POR) reprezintă principalul document de programare la nivel regional și asigură corespondența dintre Strategia Națională de Dezvoltare Regională (în continuare SNDR) și intervențiile programate la nivel de regiune. SNDR în calitate de document umbrelă de politică publică de planificare strategică a dezvoltării regionale a țării, având la bază prevederile Legii nr. 438 din 38.12.2006 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova, reprezintă viziunea și prioritățile Guvernului Republicii Moldova de abordare a dimensiunilor teritoriale a intervențiilor sectoriale, precum și relațiile instituționale care să faciliteze parteneriatul dintre autoritățile publice centrale și locale.

Abordarea strategică a SNDR, pentru perioada de programare 2022-2028 este fundamentată de noul concept/paradigmă de dezvoltare regională a țării, aprobat de Consiliul Național de Dezvoltare Regională a Republicii Moldova la data de 13.02.2020, care reflectă atât tendințele Uniunii Europene de schimbare a paradigmei de abordare a dezvoltării regionale, cât și concluziile și lecțiile învățate pe parcursul ultimilor zece ani de implementare a politicii de dezvoltare regională, vizând intensificarea eforturilor menite să asigure o dezvoltare echilibrată în regiuni și integrând principiile de competitivitate teritorială.

La nivelul autorităților publice locale din regiunea Sud a Republicii Moldova, procesul de planificare strategică este integrat treptat în practică, majoritatea raioanelor având la moment elaborate și aprobate strategii de dezvoltare social-economică a comunităților locale. Acestea au drept scop armonizarea proceselor, îmbunătățirea calității serviciilor prestate, și au devenit absolut necesare pentru asigurarea bunăstării comunităților locale, dar și pentru dezvoltarea instituțională și îmbunătățirea capacității administrative la nivel local.

Astfel, se asigură premisele pentru îmbunătățirea procesului de planificare, fundamentare, elaborare, implementare, monitorizare și evaluare a deciziilor de la nivelul APL, decizii care pot îmbrăca forma reglementărilor, documentelor de politici publice (strategii, planuri, politici publice, planuri strategice instituționale, programe).

Durabilitatea tuturor eforturilor de dezvoltare necesită o reorientare profundă, atât a bazei analitice a conceptelor de dezvoltare (Strategiile de Dezvoltare Regională), precum și a procedurilor practice de implementare și direcționare strategică a programelor de dezvoltare regională. Este evident că transformările se confruntă cu resurse financiare limitate, materiale și umane disponibile pentru realizarea obiectivelor calitative și cantitative, în cadrul politicii regionale. Astfel, procesele de elaborare a strategiei și de implementare a acesteia sunt concepute pentru a identifica instrumente de direcționare (strategice) în utilizarea resurselor și a fondurilor disponibile, împreună cu o evaluare strictă a raportului cost-beneficiu a fiecărei componente de program și în conformitate cu un set clar de criterii (Raportul cu privire la activitatea Guvernului în anul 2023).

Strategiile locale de succes, prin urmare, sunt realizate prin intermediul programelor complexe integrate de dezvoltare care se axează în special pe utilizarea eficientă a efectelor de sinergie și complementaritate între anumite măsuri și proiecte din variate domenii a politicilor de dezvoltare. În plus, dezvoltarea locală și regională eficientă presupune abordări descentralizate de planificare. Prin urmare, competențele guvernării centrale trebuie să se limiteze la

determinarea direcțiilor generale macro-economice și orientărilor a cadrului politic de bază – și concomitent – să permită inițiativelor locale și regionale să se exprime într-un mod adecvat.

Regiunea de Dezvoltare Sud a Republicii Moldova include 8 raioane: Basarabeasca, Cahul, Cantemir, Căușeni, Cimișlia, Leova, Ștefan Vodă și Taraclia. Majoritatea raioanelor din Regiunea de Dezvoltare Sud sunt părți componente în cadrul a două euroregiuni: „Dunărea de Jos” și „Siret – Prut – Nistru”.

Raionul Basarabeasca – documentul strategic de bază al raionului este – „*Strategia integrată de dezvoltare durabilă a raionului Basarabeasca pentru anii 2013-2017*” care reprezintă un document de planificare strategică integrată la nivel raional, constituie cadrul în care se va realiza dezvoltarea integrată și armonioasă a comunității, iar calitatea vieții locuitorilor se va ameliora pe parcursul implementării. Acest cadru servește atât intereselor private cât și publice, datorită menținerii și îmbunătățirii elementelor de ordin economic, social și de mediu de care cetățenii și firmele au nevoie pentru a prospera pe termen lung. Strategia este un instrument care ghidează și integrează eforturile de dezvoltare locală ale întregii comunități, iar participarea și cooperarea tuturor cetățenilor, sectoarelor publice, private și nonprofit, a actorilor locali și formatorilor de opinie, sunt esențiale pentru o implementare de succes (Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova, 2021-2024)

Raionul Cahul – documentul strategic de bază al raionului este „*Strategia de dezvoltare socio-economică a raionului Cahul 2023-2030*”. Strategia reprezintă este un document de planificare strategică integrată, care cuprinde soluții ce pot asigura intensificarea dezvoltării socio-economice durabile, facilitând creșterea calității vieții locuitorilor. Strategia a fost elaborată în cadrul unui proces participativ larg inițiat de Consiliul Raional Cahul. Metodologia elaborării strategiei respectă prevederile legale de elaborare a unui document de politici publice, fiind în conformitate cu Hotărârea Nr. 386 din 17.06.2020 cu privire la planificarea, elaborarea, aprobarea, implementarea, monitorizarea și evaluarea documentelor de politici publice. Strategia de Dezvoltare Socio-Economică a raionului Cahul ca document de politici publice va ghida acțiunile Administrației Publice Locale în următorii 7 ani, asigurând raionului Cahul un proces de dezvoltare continuu și coerent (Strategia de dezvoltare socio-economică a raionului Cahul 2023-2030).

Raionul Cantemir: principalul document strategic implementat este „*Strategia de dezvoltare socio-economică a Raionului Cantemir 2016-2020*”. Prin conținutul său, reprezintă un document, care are drept scop primordial, creșterea nivelului de trai al populației din raion. Acest document a fost elaborat în mod participativ, cu implicarea diferitor actori sociali. În acest proces complex, s-a ținut cont de interesele comunităților locale de a se dezvolta durabil și echilibrat, de resursele disponibile, de oportunitățile de afaceri în zona de frontieră, posibilitățile de valorificare a parteneriatului public-privat constructiv și responsabil. Strategia a fost elaborată pentru a stabili cadrul general, măsurile și acțiunile concrete de dezvoltare economică și socială întreprinse în raion (Strategia de dezvoltare durabilă a raionului Căușeni 2012-2023).

Raionul Căușeni: principalul document strategic al raionului la moment este „*Strategia de dezvoltare durabilă a raionului Căușeni 2012-2023*”. Aprobata Prin Decizia Consiliului Raional Nr. 13/14 din 20 decembrie 2013, modificat Prin Decizia Consiliului Raional Nr. 1/15 din 26 ianuarie 2023. Strategia de dezvoltare durabilă a raionului reprezintă un instrument participativ, ce are drept scop asigurarea progresului economic, echitabil pe plan social, protejând, în același timp, resursele și mediul pentru generațiile viitoare. Este viziunea viitorului comunității, viziune împărtășită la nivel raional și transpusă în obiective complementare și interdependente și planuri de acțiune concrete. Scopul acestui program a fost de a oferi autoritățile publice raionale și locale un document de planificare a creșterii social-economice, de

dezvoltare a capitalului uman printr-un sistem performant de asistență socială și de susținere a unui mediu ambiant sănătos (Program Operațional Regional Sud 2022-2024).

Raionul Cimișlia: principalul document strategic al raionului este „*Strategia de dezvoltare a raionului Cimișlia 2022-2028*”. Reprezintă un document care conține viziunea, obiectivele strategice și planul de acțiuni pentru perioada 2022 – 2028, precum și un portofoliu de proiecte anexate. Strategia pune în valoare punctele forte ale raionului și se bazează pe potențialul social – uman, perspectiva dezvoltării economiei raionului, a serviciilor publice, a infrastructurii sociale și de afaceri precum și pe capacitatea autorităților publice și structurilor societății civile privind asumarea responsabilității pentru procesul de dezvoltare durabilă (Strategia integrată de dezvoltare durabilă a raionului Basarabeasca pentru anii 2013-2017)

Raionul Leova: „*Strategia de dezvoltare socio-economică a raionului Leova pentru perioada anilor 2021-2028*”. Strategia prezintă analiza situației existente, elaborarea viziunii, obiectivelor strategice și planului de acțiuni pentru perioada 2021-2028, mecanismul de monitorizare și evaluare, precum și dezvoltarea unui portofoliu de proiecte ale Strategiei. Strategia accentuează punctele forte ale raionului Leova, analizează punctele slabe, oportunitățile și riscurile, bazându-se pe potențialul socio-uman, dezvoltarea economiei și de afaceri, serviciile publice, instituțiile infrastructurii educaționale, culturale, sociale, precum și pe capacitatea autorităților publice locale și structurilor societății civile privind asumarea responsabilității pentru procesul de dezvoltare locală în următorii 7 ani (Strategia de dezvoltare socio-economică a raionului Cantemir 2016-2020).

Raionul Ștefan Vodă: „*Strategia de dezvoltare a raionului Ștefan Vodă, 2016-2021*”. Strategia reprezintă un document de nivel ierarhic superior în cadrul documentelor de politici publice ale Consiliului Raional Ștefan Vodă și cuprinde perioada operațională 2016-2021. Strategia trasează liniile generale de ghidare în activitatea Consiliului Raional, a subdiviziunilor și departamentelor acestuia și a ajutat la coordonarea strategică a activităților între cele două niveluri ale administrației publice locale: pe de o parte, Consiliul Raional și, pe de altă parte, autoritățile locale din raionului și orașul Ștefan Vodă (Strategiei de dezvoltare a raionului Ștefan Vodă, 2016-2021)

Raionul Taraclia: „*Strategia de dezvoltare socio-economică a raionului Taraclia 2017-2022*”. Documentul stabilește obiectivele, prioritățile și acțiunile pentru dezvoltarea durabilă a raionului, acestea fiind definite pe termen mediu, pentru perioada 2017 – 2022. Strategia a avut drept scop stabilitatea economică și socială, prin utilizarea judicioasă și eficientă a tuturor resurselor, îmbunătățind și activitatea instituțiilor de nivel local. Obiectivul strategic general de dezvoltare a raionului Taraclia a fost îmbunătățirea calității vieții locuitorilor acestuia. Strategia și-a propus mai multe direcții de dezvoltare: (1) crearea unor condiții propice pentru dezvoltarea economică a raionului; (2) furnizarea unor servicii publice de calitate și îmbunătățirea condițiilor de mediu; (3) sporirea calității serviciilor sociale, păstrarea și promovarea tradițiilor naționale din regiune; (4) o administrație mai eficientă, dezvoltarea parteneriatelor și cooperarea internațională. Realizarea strategiei va avea drept rezultat: stimularea ocupării forței de muncă; obținerea unor venituri locale suplimentare; extinderea sistemelor de alimentare cu apă și canalizare în toate localitățile; repararea și îmbunătățirea drumurilor locale, regionale și naționale; reducerea poluării mediului; reducerea morbidității, servicii medicale de o calitate mai bună etc.

Concluzie

Totalizând, putem confirma faptul că strategiile de dezvoltare a autorităților locale din Regiunea Sud sunt niște instrumente de planificare la nivel local care conectează prioritățile și

nevoile locale cu obiectivele regionale și naționale. Ca rezultat, la nivel raional s-a dorit îmbunătățirea guvernancei locale pentru livrarea serviciilor publice adecvate. Documentele au fost dezvoltate ca parte a planificării strategice transparente pe termen mediu. Planificarea strategică permite APL de nivelul I și II să acceseze fonduri pentru investiții și să extindă serviciile oferite populației. Mai mult decât atât, în conformitate cu politica națională, regionalizarea serviciului optimizează cheltuielile publice pentru managementul și îmbunătățirea calității acestuia. Scopul elaborării strategiilor raionale a fost de a îmbunătăți guvernarea locală, accesul și livrarea unui serviciu calitativ, care să corespundă nevoilor populației locale.

Drept consecință, documentele de planificare strategică a raioanelor reprezintă viziunea APL referitor la direcțiile de dezvoltare a sectorului pentru un anumit raion. Prevederile strategiilor constituie baza și va ghida deciziile, acțiunile și investițiile APL, prestatorului de servicii și a altor agenți privați din sector. Elaborarea strategiilor s-a bazat pe principiul participativ, întregul proces fiind astfel mai transparent și incluziv.

Durabilitatea documentelor de planificare strategică este, de asemenea, corelată cu angajamentul Guvernului și a altor autorități naționale în continuarea implementării Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană, atingând obiectivele de dezvoltare durabilă și alte angajamente asumate.

În același timp, pentru a consolida procesul de planificare strategică este necesar de a spori eficiența implementării politicilor și programelor în toate autoritățile publice locale, fiind necesare analize de performanță ale unităților de analiză, monitorizare și evaluare a politicilor și lansarea planurilor de „îmbunătățire a performanței” acestora.

Bibliografie

1. Constituția Republicii Moldova, 29.07.1994, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994.
2. Program Operațional Regional Sud 2022-2024.
3. Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova, Vremurilor Bune pentru anii 2021-2024. În www.gov.md
4. Raportul cu privire la activitatea Guvernului în anul 2023. În www.parlament.md
5. Strategia de dezvoltare a raionului Cimișlia 2022-2028.
6. Strategia de dezvoltare durabilă a raionului Căușeni 2012-2023.
7. Strategia de dezvoltare socio-economică a raionului Cahul 2023-2030.
8. Strategia de dezvoltare socio-economică a raionului Cantemir 2016-2020.
9. Strategia de dezvoltare socio-economică a raionului Leova pentru perioada anilor 2021-2028.
10. Strategia de dezvoltare socio-economică a raionului Taraclia 2017-2022.
11. Strategia integrată de dezvoltare durabilă a raionului Basarabeasca pentru anii 2013-2017.
12. Strategiei de dezvoltare a raionului Ștefan Vodă, 2016-2021.

SECȚIUNEA 8

Capitolul 46 – IMPLEMENTAREA GUVERNANȚEI CORPORATIVE ÎN ECONOMIILE TRANFRONTALIERE, ÎN CONTEXTUL CONFLICTULUI MILITAR EUROREGIONAL

Chapter 46 – THE IMPLEMENTATION OF CORPORATE GOVERNANCE IN CROSS-BORDER ECONOMIES, IN THE CONTEXT OF THE EUROREGIONAL MILITARY CONFLICT

Daniel-Serafim BROTEA¹

Elena-Denisa BLIDARU-DOBRESCU²

Abstract

The principles and priorities of corporate governance must be found in the way and means of planning, conducting, coordinating and controlling evaluation of euroregional companies, under normal conditions.

But the exceptional conditions of the military conflict which became permanent continues to affect the global economy. In this context, the implementation of corporate governance in cross-border economies must ensures : diplomatic activities, supply of goods, energy and services the operations commercial and implemented managerial based on euroregional and/or zonal global information is real correct, reliable and timely; plans and corporate objectives in border areas are harmonized, achieved and fulfilled; corporation management action are in accordance with the new geostrategic conditions, adopted by the governments of cross-border countries, in conflict military, plans, standards, procedures and nowadays legislation, that all human and material resources are fully protected, purchased efficiently used in order to sustainably supporting the war economies in the areas from cross-border areas so as to prevent corporate insolvency, bankruptcy, state dissolution.

The implementation of corporate governance in cross-border economies contributor to identify and evaluate the management of risks and to prevent institutional collapse and loss of state identity. These are formulated following the creation of corporate strategies and the completion of cross-border risk assessments, particularly under wartime conditions. All this, however, in the context in which are correlated with corporate principles that are found in procedures, standards, formalization, harmonization, good practices applied and verified at the euroregional level, with the condition it is reconsidered the euroregional socio-economic historical realities, adapted to the conditions imposed by euro-regional military conflicts, which limits access to material and energy resources and implies additional and overestimated costs.

Keywords: *the implementation, corporate governance, cross-border, euroregional, military conflict*

JEL: *A10, F 52, O1, O 3*

Introducere

Implementarea guvernantei corporative presupune că într-un mediu socio-economic, dintr-un cadru geografic transfrontalier, se promovează integritatea, transparența și responsabilitatea economică, pornind, în particular, de la nivel de companie națională cu interferențe și conexiuni comerciale articulate la nivel euroregional.

Comaniile, indiferent de natura capitalului și proveniența acestuia, trebuie să promoveze mai mult principiile și prioritățile guvernantei corporative, principii care ar trebui să se regăsească în funcțiile, mijloacele și tehnicile de management, respectiv în planificare, proiectare, prognozare, conducere, coordonare și control-evaluare al acestora și implicit a deciziilor în situații de conflict cu risc crescut (Suslenco, 2020).

Reglementările cu caracter general sunt cuprinse în normele de bază așa cum rezultă din Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 109/2011, aprobată prin Legea nr. 111/2016 cu modificările și completările ulterioare privind guvernanta corporativă a întreprinderilor publice,

¹ Dr., Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, brotea_daniel08@yahoo.com

² Dr., Universitatea „Ovidius” din Constanța, România, denisadobrescu@yahoo.com

actualizată și modificată prin Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 117/2023, așa cum este prevăzută de Legea nr. 187/2023, și definesc ansamblul de reguli care guvernează sistemul de administrare și control în cadrul unei economii naționale, din care o parte o constituie și întreprinderile publice din domeniul industriei de apărare și securitate națională, raporturile dintre autoritatea publică tutelară, prin ministerele de profil și descentralizatele din teritoriu precum și rolul și rostul Consiliilor de administrație/ Consiliile de supraveghere/ Directorate, cu extensii comerciale la unitățile economice transfrontaliere, acționari și alte persoane interesate (stakeholders), aspecte ce presupun o identificare și verificare suplimentară de securitate.

Tema de cercetare dezbată guvernanta corporativă în cadrul întreprinderilor publice corporative, în contextul conflictului militar euroregional, în referire la:

- companii și societăți naționale cu relații economice transfrontaliere, societăți comerciale la care statul sau o unitate administrativ teritorială este acționar unic, majoritar sau la care deține controlul;
- societăți comerciale la care una sau mai multe întreprinderi publice dețin o participație majoritară sau o participație ce le asigură controlul.

Autoritatea publică tutelară este o instituție care:

- coordonează, are în subordine sau sub autoritate una sau mai multe întreprinderi publice;
- exercită în numele statului/unității administrativ teritoriale, calitatea de acționar la întreprinderile publice;
- coordonează exercitarea de către una sau mai multe întreprinderi publice a calității de acționar sau asociat la o societate comercială controlată, care are relații economice externe, transfrontaliere.

Controlul este determinat de raportul dintre statul acționar majoritar sau o întreprindere publică, pe de o parte și societatea comercială la care:

- deține direct sau indirect majoritatea dreptului de vot;
- poate să numească sau să revoce majoritatea membrilor organelor de administrare și de control;
- poate avea în calitate de acționar, o influență determinată, în virtutea unor clauze de natură a stabili strategia de management a întreprinderii publice, cuprinse în contracte încheiate cu întreprinderea publică sau în actul constitutiv al acesteia;
- director poate fi orice persoană căreia i-au fost delegate atribuții de conducere a societății în conformitate cu art. 143 din Legea nr. 31/1990 privind societățile comerciale, republicată cu modificările și completările ulterioare, directorul financiar-economic fiind asimilat directorului.

Autoritatea publică tutelară reprezentată de ministerele de resort, au următoarele competențe;

1. la Regiile Autonome: – să numească și să revoce membrii consiliului de administrație; -să aprobe planul de administrare elaborate de Consiliul de administrație;
 - să evalueze periodic activitatea Consiliului de administrație pentru a se asigura în numele statului sau a unității administrativ teritoriale fondatoare, că sunt respectate principiile de eficiență economică și profitabilitate în funcționarea regiei autonome;
 - alte atribuții prevăzute de lege, ca cele deduse din contextul conflictului militar în care un stat transfrontalier este cobeligerant.
2. la Societățile comerciale:
 - să numească reprezentatul statului sau după caz, al unității administrativ teritoriale în adunarea general a acționarilor și să aprobe mandatul acestora;

- să propună în numele statului, candidați pentru funcția de membrii al Consiliului de administrație sau după caz a Consiliului de supraveghere, cu respectarea condițiilor de calificare și experiență profesională și militară și selecție prevăzută prin O.U.G.;
- să evalueze periodic, prin reprezentanți sau în AGA, activitatea CA, pentru a se asigura că sunt respectate principiile de eficiență economică și profitabilitatea în funcționarea societății comerciale.;
- să asigure transparența politicii de acționariat a statului în cadrul societăților comerciale față de care exercită competențele de autoritate publică tutelară;
- alte atribuții prevăzute de lege, ca cele deduse din contextul conflictului militar în care un stat transfrontalier este cobeligerant.

3. la Societățile comerciale a căror participație majoritară le asigură controlul:

- să vegheze la exercitarea de către întreprinderile publice în condiții de eficiență economică și strategică a calității de acționar;
- să vegheze la respectarea de către societatea comercială controlată a principiilor de eficiență economică și profitabilitate; -alte atribuții prevăzute de lege, ca cele deduse din contextul conflictului militar în care un stat transfrontalier este cobeligerant.

Cu toate acestea, autoritatea publică tutelară a M.F.P. nu poate interveni în activitatea de administrare și conducere a întreprinderii publice, Competența luării deciziilor de administrare și a deciziilor de conducere a întreprinderilor publice și răspunderea în condițiile legii pentru efectele acestora revine Consiliului de administrare (CA), dacă le-au fost delegate atribuții de conducere de către AGA sau după caz, Consiliului de supraveghere și/sau Directoratului.

Scopul prezentării

Scopul prezentării vizează găsirea de soluții și oportunități pentru atenuarea efectelor crizelor inerente, în contextul conflictului militar euroregional, pentru reducerea riscurilor insolvențelor în domeniul industriei de apărare, pe fondul implementării guvernantei corporative prin aplicarea principiilor eticii, echității și interesului național/euroregional.

Metode

Principalele metode utilizate sunt analiza, compararea și sinteza, generalizări teoretice, componenta istorică a guvernantei corporative euroregionale, clasificări și sistematizări, corelare, previziune.

Nivelul de cunoașterii

Euroregiunile sunt zone delimitate geografic, regiuni organizate administrativ care asociază teritorii din mai multe state, fără să primeze componenta politică dar cu conotații normativ-legislative, competențele fiind preponderent de natură economică și socială, pe teritoriul cărora activează bariere vamale și reguli în calea migrației forței de muncă, având ca obiectiv dezvoltarea unui mediu de afaceri regional, cu efecte pozitive economic asupra dezvoltării regiunilor componente dar și cu implicații sociale privind calitatea vieții (Fetnuc and Luchian, 2020).

Uniunea Europeană, prin directive, trebuie să stabilească acțiuni menite în a promova cooperarea transfrontalieră într-un cadru euroregional, ca de exemplu modalitatea privind gestionarea unor probleme care implică responsabilitate, coordonare și acțiuni comune privind protecția mediului, diminuarea vulnerabilităților la dezastrele naturale dar și prin similitudine, solidaritatea și ajutorarea reciprocă în situația conflictelor militare, generatoare de dezechilibre politice, economice, sociale, demografice parțiale sau totale, provocate direct sau indirect.

Conflictul militar dintre Federația Rusă și Ucraina a creat un exod masiv al populației, o mare parte dintre refugiații ucraineni au trecut granițele, terestre sau naturale de pe cursul râurilor, cu statele învecinate. În debutul conflictului militar, la punctele de trecere a frontierei dintre România și Ucraina și chiar cu Republica Moldova, Slovacia, Ungaria și Polonia s-a înregistrat o creștere mare a numărului de migranți care părăseau Ucraina. Aceștia au trecut granițele, în prima fază a conflictului militar în scop turistic, iar ulterior, pe măsură ce situația din Ucraina s-a agravat, ca refugiați, fapt ce presupune abordări pragmatice privind implementarea guvernantei corporative în condițiile conflictului militar euroregional.

Uniunea Europeană va trebui să ia măsuri concrete privind alocarea de resurse financiare și materiale în cadrul unor programe distincte către țara de origine a refugiaților, dar și spre țările transfrontaliere spre care s-au îndreptat și unde au ajuns refugiații, în tranzit sau ca punct final, aspecte care vor influența principiile și mediul de piață, relațiile economice fiind subordonate unor comenzi centralizate din partea Uniunii Europene și/sau statelor implicate, ca rezultat al conflictului militar și nu al cereri și ofertei obiective al mediului economic, astfel că implementarea guvernantei corporative capătă alte valențe.

Astfel fondurile energetice, materiale și umane trebuie alocate dar și absorbite prin implementarea guvernantei corporative în regiile autonome și societățile comerciale cu capital de stat din domeniul industriei de apărare și securitate națională, fără a fi ignorate transparența, integritatea și responsabilitatea. Modalitatea prin care sunt accesate bunurile și serviciile este influențată de situațiile de criză și urgență, cu ignorarea sistemului comercial al economiei de piață privind achizițiile publice, preponderant fiind achizițiile prin încredințare directă, aspecte care impune cu o și mai mare acuratețe implementarea guvernantei corporative, actualizată la noile cerințe obiective induse de nevoia de reconversie a industriei civile către industria militară de apărare, pentru susținerea eficientă a eforturilor necesare atenuării efectelor conflictului militar.

În situații de conflict, statul trebuie să implementeze o guvernanta adaptată noilor condiții (ce depășesc economia de piață) și să ia măsuri normative, economice și diplomatice. Acestea includ tranziția economiei către industria de apărare și înființarea de tabere mobile pentru primirea, cazarea și tratamentul răniților/refugiaților, asigurându-le necesarul minim de trai și accesul la interpreți. Trebuie să se creeze în zonele transfrontaliere, o cooperare și solidaritate între sistemele sociale, economice, comerciale, financiare, de aprovizionare, medicale ale statelor cobeligerante care să se manifeste prin asistență socială și tratamente medicale militarilor răniți dar și personalului civil din zonele de conflict pe bază de reciprocitate, evitându-se discriminarea pozitivă, în sensul ca refugiații să aibă acces la resurse dar nu disproportionat, ci în acord, transparent și conform cu populația autohtonă majoritară din zona conflictului militar, care în felul acesta, poate fi atrasă la cooperare.

Potrivit principiilor guvernantei corporative trebuie să se manifeste solidaritate transfrontalieră și cooperare între țările limitrofe din proximitatea conflictului. La nivel local este posibil ca autoritățile civile/administrative și cele militare să gestioneze cu mai multă ușurință fluxul de răniți/refugiați, având în vedere că unele puncte de trecere a frontierei din statele limitrofe conflictului se află în interiorul euroregiunilor unde s-a cooperat și anterior, pe timp de pace astfel că infrastructura există și este deja operațională, în măsura în care nu face obiectul unor activități genistice ca urmare a distrugerilor provocate de conflict (Nicolescu and Verboncu, 2007).

Managementul promovat prin implementarea guvernantei corporative este cel prin care problemele induse de economia de război pot fi rezolvate cu eficiență, eficacitate și randament echilibrat, în lipsa unei economii de piață liberă care are în centrul atenției profitul, în care oferta, dependentă de resursele limitate, poate fi optimizată numai prin implementarea principiilor guvernantei corporative, în contextual unei cereri nelimitate de resurse umane, logistice și energetice pentru diminuarea riscurilor și efectelor generate de conflictul militar euroregional (Burlacu N, 2012).

Delimitări conceptuale, analize contextuale

Scopul pentru care este necesară modificarea și completarea O.U.G. nr. 109/2011, aprobată prin Legea nr.111/2016 cu modificările și completările ulterioare privind guvernanta corporativă a întreprinderilor publice din domeniul industriei de apărare și securitate națională, este acela de aliniere a legislației la cerințele prevăzute de Codul de Guvernanta Corporativă, respectiv eliminarea tuturor excepțiilor de la aplicarea de către întreprinderile publice, în condițiile conflictului militar euroregional, a legislației privind guvernanta corporativă.

Cele mai importante subiecte în acest context sunt cele referitoare la volatilitate, caracterul privat al datelor, securitate cibernetică, responsabilitate socială, care trebuie să se regăsească pe agenda de interes major al companiilor din sistemul industriei de apărare și securitate națională în condițiile conflictului militar transfrontalier, respectiv:

Volatilitate. Este foarte probabil ca decidenții (CA/CS) să se confrunte cu implicații tactice dar mai ales strategice provocate de volatilitatea economică și legislativă. Provocările vor depăși efectele opiniilor/deciziilor, de foarte multe ori diferite, ale membrilor guvernelor, creșterea nesustenabilă bazată în special pe consum, conflictele comerciale la nivel macro SUA-China, SUA-UE, SUA-Rusia, și mai nou a conflictului militar euroregional Rusia-Ucraina, declanșat la 24.02.2022, ultima susținută economic și umanitar și de către UE, respectiv de peste 27 state, aspecte care pot întârzia revenirea la starea de normalitate și care pot escalada conflictul, alocarea unor resurse tot mai consistente pentru susținerea alianțelor și angajamentelor militare cu încălcarea principiilor de etică și echitate, inflație. Tocmai de aceea și cu atât mai mult este necesară și importantă legătura dintre CA și managementul executiv al companiilor, reprezentate de Directorate și/sau Directori, din companii de stat sau majoritari de stat, din domeniul industriei de apărare și securitate națională, cu implicarea nemijlocită a statului, prin AGA.

Incertitudinea pieței și calitatea auditului. În condiții de conflict militar euroregional, anii precedenți au fost turbulenți în ceea ce privește practicile de audit, cu scandaluri globale care au condus la intrarea în insolvență și falimentarea unor companii sau la daune reputaționale semnificative pentru altele, fapt care trebuie ar trebuie să conducă pentru perioada următoare, la creșterea gradului de performanță al auditului calificat și la implementarea concluziilor și propunerilor acestora, în condițiile în care conflictul euroregional militar s-a permanentizat, aspect care afectează condițiile de piață și implicit sustenabilitatea. Investitorii au devenit mult mai sensibili la cele mai mici semnale de slăbiciune a controalelor interne. Din acest motiv companiile cu practici de guvernanta corporativă mai robustă sunt mai bine poziționate pe piața capitalurilor, a burselor și pot face mai bine față unor posibile contracții și chiar unor recesiuni economice, în condițiile conflictului militar euroregional, oferind astfel acționarilor investitori, în special a statului unde acesta deține majoritatea capitalului social, un confort sporit (Brotea, 2022, p. 59-65).

Securitatea și caracterul privat al datelor. Securitatea cibernetică și respectarea confidențialității datelor este un subiect tot mai important în cadrul managementului corporativ, în condițiile în care atacurile cibernetice sunt tot mai frecvente, în contextul unui război de uzură transfrontalier, a căror confruntări aeriene a ajuns la gurile Dunării. Din acest motiv investitorii sunt atenți la măsurile de prevenire, cele de răspuns, dar și la supravegherea Consiliului de administrație (CA) și a managementului executiv reprezentat de directorat (conducerea executivă) de către AGA în care statul deține majoritatea și implicit controlul.

Astfel este necesar a se înființa o comisie cu o componentă militară, pentru managementul riscului privind securitatea informatică, implementarea în cadrul companiilor a unor programe ample privind securitatea cibernetică și prezența în cadrul CA a unor comisii

executive cu experiență și expertiză în securitatea națională cibernetică care dau mare încredere investitorilor cu capital de stat, cei care susțin efectiv războiul, financiar și logistic, respectiv statul.

Conflictele de interes. Conceptul de competiție se regăsește în schimbarea modului de business-afacere astfel că este posibil să scadă eficacitatea politicilor privind conflictul de interese din cadrul CA, mai ales în condiții unui conflict transfrontalier când, invocând riscul, urgența și gravitatea, sunt ignorate principiile de achiziții publice ale economiei de piață, baza economică reducându-se la monopoluri care dictează prețurile. Externalizarea voluntară a unor informații confidențiale socotite necesare pentru creșterea nivelului de dezvoltare al companiei aduce riscul complicității în atenția CA și conflictului de interese. Pe de altă parte existența unor scheme de stimulare financiară ar putea încuraja luarea unor decizii nefavorabile, contrare companiei, dar favorabile decidentului, cu implicații în deteriorarea echilibrului etic și economic local zonal, regional, național și transnațional, în condiții de criză generată de conflictul militar transfrontalier.

Responsabilitate socială. Odată cu creșterea diviziunilor sociale și a responsabilităților politice și din domeniul industriei de apărare și securitate națională, trebuie să crească și implicarea CA sub supravegherea AGA, deci a statului, care trebuie să revizuiască echilibrul adecvat între inițiativele de responsabilitate socială corporativă și responsabilitatea față de acționari, în special a statului ca reprezentant al industriei de apărare și securitate națională.

Pentru economiile în tranziție din Europa de Sud-Est, din zonele transfrontaliere, se pune accent pe mecanisme interne de control al guvernanței corporative în detrimentul mecanismelor externe de, analiză și control, independente, care să aibă însă la bază principiile transparenței, integrității și responsabilității corporative, numai că în condițiile conflictului militar euroregional care s-a permanentizat, este posibil ca aceste mecanisme să nu-și arate eficiența (Gribincea, 2018).

Dezvoltarea oricărei euroregiuni este determinată, pe de o parte de resursele interne, capacități dezvoltate în timp, iar pe de altă parte de relațiile interne sau externe cu alte state, avantajele concurențiale în raport cu acestea, transfer tehnologic, diviziunea regională a muncii și efectul de sinergie al migrației ce se manifestă neuniform. Această situație este caracteristică unui echilibru dinamic la nivel regional, totuși apariția unor conflicte militare sunt de natură a perturba orice economie națională dar și relațiile economice regionale și perspectivele de dezvoltare regionale și globale (Burlacu and Cojocaru), 2000. Se observă o tendință de reformare a economiei mondiale de la globalizare la regionalizare motivat de faptul că aceste conflicte militare transfrontaliere au reconfigurat lanțurile logistice, de producție, depozitare, transport dar și a forței de muncă prin impactul migrațiilor majore. Pe de altă parte, creșterea conflictelor economice dintre cei mai mari actori geopolitici (China-SUA) dar și escaladarea de conflicte militare regionale directe de o amploare și amplitudine nemaiîntâlnită de la cel de-al doilea război mondial (Federația Rusă-Ucraina, Orientul mijlociu), impun o nouă abordare și implementare a guvernanței corporative.

Concluzii și propuneri

În concluzie, implementarea guvernanței corporative în zonele transfrontaliere, în contextul conflictului euroregional militar este determinantă de intensitatea și calitatea relațiilor politico-economice anterioare, comerțului extern, investițiilor străine, migrației forței de muncă. Datorită poziției geografice unice, având la bază bunele practici ale altor state euroregionale, România se poate implica activ în creșterea eficienței reglementărilor euroregionale economico-militare, luând în considerare:

- promovarea valorilor etice și morale euoregionale în mediul de afaceri transfrontalier;

– dependența de produse și materii prime agricole și energetice, exportul de produse în/din zonele transfrontaliere ce presupune volatilitatea valutară având ca rezultat instabilitatea economică;

– adoptarea de acorduri diplomatice, interguvernamentale transfrontaliere, în special cu Republica Moldova, Polonia, Slovacia, Estonia, Letonia, Lituania, Bulgaria, Ungaria și Ucraina.

– integrarea României în procesul de management din domeniul industriei de apărare și securitate națională dar și euroregională.

În acest context se propune:

– eliminarea de la art. 1 alin. (6) a literei a) care reglementează exceptarea RA de la aplicarea prevederilor OUG nr.109/2011 aprobată prin Legea nr.111/2016 cu modificările și completările ulterioare;

– cerința privitoare la verificarea suplimentară de securitate prevăzută pentru procedura de selecție a membrilor CA din domeniul industriei de apărare și securitate națională să se aplice și în ceea ce privește selecția membrilor CA al întreprinderilor publice care au ca obiect de activitate administrarea bazei materiale de reprezentare și protocol, prin raportare la specificul atribuțiilor RA -APPS care implică și cerințe în domeniul siguranței și securității naționale;

– mandatul membrilor CA al RA, să fie de 4 ani iar componența acestuia se propune a fi formată din: – președinte, director general; – doi reprezentanți din partea Secretariatului General al guvernului; -un reprezentant din partea cancelariei Primului Ministru; -un reprezentant din partea Ministerului Finanțelor.

Implementarea guvernăței corporative în domeniul economiei, respectiv a industriei de apărare și securitate națională, trebuie să asigure demersul spre extinderea integrării europene care presupune perfecționarea legislației, a normelor, regulilor și reglementărilor, a procesului diplomatic, administrativ și militar, asimilarea celor mai bune practici și implicit a dezvoltării calitative și sustenabile euroregionale în ansamblu și a fiecărei țări în parte, în condițiile imprevizibile și de risc ale unui conflict militar transfrontalier în desfășurare.

Bibliografie

1. Alecu, C. I., Doncean, M., & Jijie, D. T. (Eds.). (2022). *Dezvoltarea economică și socială durabilă a euroregiunilor și zonelor transfrontaliere* [Sustainable economic and social development of Euroregions and cross-border areas] (Vol. XLIII). Iași: Editura Performantica.
2. Burlacu, N. (2012, October 15-16). *Asanarea managerială a organizațiilor insolabile* [Managerial restructuring of insolvent organizations] [Paper presentation]. Strategii de dezvoltare socio-economică a societății în condițiile globalizării: Conferința Științifică Internațională, Chișinău, Moldova. (pp. 221–228).
3. Burlacu, N., & Cojocaru, V. (2000). *Management*. Chișinău: ASEM.
4. Brotea, D. S. (2022). Redimensionarea corporativă transfrontalieră în perspectiva globalizării [Cross-border corporate resizing in the perspective of globalization]. In *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere* [Sustainable economic-social development of Euroregions and cross-border areas] (Vol. XLII, pp. 59–65). Iași (ISSN 2971-8740).
5. Brotea, D. S. (2019). Guvernanța corporativă a companiilor euroregionale: Mijloc de prevenire a riscurilor insolvențelor [Corporate governance of Euroregional companies: A means of preventing insolvency risks]. In *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere* [Sustainable economic-social development of Euroregions and cross-border areas] (Vol. XL, pp. 49–57). Iași (ISBN 978-606-685-831-1).
6. Alecu Ciprian Ionel, Doncean Marilena, Diaconu Carmen-Mariana. (Eds.). (2022). *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere* [Sustainable economic-social development of Euroregions and cross-border areas] (Vol. XLII). Iași (ISSN 2971-8740).
7. Fetniuc, V., & Luchian, I. (2020, September 24-25). *Aspectele financiare ale crizei economice* [Financial aspects of the economic crisis] [Paper presentation]. Performanțe într-o economie

- competitivă: Conferința Științifică Internațională, 7th Edition, Chișinău, Moldova. (pp. 82–89). Institutul Internațional de Management IMI-NOVA (ISBN 978-9975-3482-7-0).
8. Gribincea, A., Maximilian, S., & Cazacu, V. (2016). Depășirea crizei social-economice din R. Moldova [Overcoming the socio-economic crisis in the Republic of Moldova]. In *Dezvoltarea economico-socială durabilă a Euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere* [Sustainable economic-social development of Euroregions and cross-border areas] (Vol. XXVII, pp. 41–51). Iași: Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane”, Academia Română.
 9. Gribincea, C. (2018, May 17). *Managementul patrimoniului cultural-istoric ca premisă de promovare turistică și economică* [Management of cultural-historical heritage as a premise for tourism and economic promotion] [Paper presentation]. Teoria și practica administrării publice: Conferința științifico-practică internațională, Chișinău, Moldova. (pp. 429–434). Academia de Administrare Publică (AAP).
 10. Morega, D. I., & Romanescu, M. L. (2002). *Management*. București: Editura Ager.
 11. Nicolescu, O., & Verboncu, I. (2007). *Fundamentele managementului organizației* [Fundamentals of organization management]. București: Editura Tribuna Economică.
 12. *Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 109/2011 privind guvernarea corporativă a întreprinderilor publice* [Government Emergency Ordinance No. 109/2011 regarding the corporate governance of public enterprises]. (2011). Monitorul Oficial al României, Partea I. (As subsequently amended, e.g., by Law No. 111/2016, GEO No. 117/2023, Law No. 187/2023).
 13. Suslenco, A. (2020). Strategii de afaceri aplicate în vederea creșterii sustenabilității [Business strategies applied to increase sustainability]. In *Relevanța și calitatea formării universitare: competențe pentru prezent și viitor* [Relevance and quality of university training: skills for the present and future] (Vol. 1, pp. 85–91). (ISBN 978-9975-50-255-9).
 14. Voinea, I. (2007). *Corporațiile transnaționale și capitalism global* [Transnational corporations and global capitalism]. Iași: Polirom.
 15. Macrotrends. (n.d.). *World Manufacturing Output 1997-2025*. Retrieved April 17, 2025, from <https://www.macrotrends.net/countries/WLD/world/manufacturing-output>

Capitolul 47 – DISPARITĂȚILE DEZVOLTĂRII REGIONALE REFLECTATE ÎN DOCUMENTELE DE POLITICI PUBLICE ALE REPUBLICII MOLDOVA

Chapter 47 – REGIONAL DEVELOPMENT DISPARITIES REFLECTED IN THE PUBLIC POLICY DOCUMENTS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Sergiu CORNEA¹

Abstract

The system of territorial organization of subnational public authority in the Republic of Moldova was inherited from the Soviet Union and remained, with some exceptions, unchanged. This system is characterized by territorial fragmentation and an accentuated inhomogeneity, polarized and with persistent territorial imbalances.

Existing territorial disparities represent a potential source of social and political instability because they contribute to the amplification of antagonisms that can generate political and social instability. Inequality in development and regional disparities are consequences of the structural dysfunctions of the economic and social system that must be resolved in order to reduce the inequality in the development of subnational territorial collectivities.

The relevant public policy documents for regional and local development are analyzed in order to elucidate how in these documents, adopted by the political forces that govern in the Republic of Moldova, the existing realities at the regional and local level are reflected.

As a result of the research, it was concluded that the studied policy documents objectively reflect the existing situation and even offer certain solutions to overcome it, which shows that the political actors who have been in government and those currently in government are aware of the existing realities in terms of regional and local development. The problem is in the absence of political will for the practical implementation of strategies, visions, concepts, paradigms, programs, etc. which would produce noticeable effects for the population of the subnational territorial collectivities.

Keywords: Republic of Moldova, public policies, regional and local development, subnational territorial collectivities, regional disparities

JEL: A10, F 52, O1, O3

Introducere

Organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova, potrivit art. 4, alin. 4 al Legii nr. 764-XV din 27.12.2001, se efectuează pe două niveluri: primul nivel include satele (comunele) și orașele (municipiile), iar cel de-al doilea nivel – raioanele, municipiul Chișinău, municipiul Bălți și Unitatea teritorială autonomă Găgăuzia, căreia i-a fost atribuit un statut special de administrare. Republica Moldova, după modalitatea de distribuire a puterii publice în raport cu teritoriul, având în componența sa și o autonomie teritorială, poate fi inclusă în categoria statelor unitare compuse (Cornea, 2008: 74).

Dezvoltarea socială și economică a Republicii Moldova este caracterizată de o fragmentare teritorială și o neomogenitate accentuată, polarizată și cu dezechilibre teritoriale pronunțate. Acest sistem de distribuire teritorială a puterii publice este unul inefficient, depășit de timp și care nu permite funcționarea eficientă a autorităților publice.

Sistemul organizării teritoriale a puterii publice existent în Republica Moldova a fost edificat în spiritul uzanțelor statului centralizat și în baza unor valori care astăzi nu se mai regăsesc în mediul social. Dimensiunea mică a colectivităților teritoriale locale în combinație cu potențialul economic scăzut afectează în mod negativ capacitatea instituțională, financiară și

¹ Prof. univ. dr., Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu”, Cahul, Republica Moldova, sergiu.cornea@adm.usch.md

administrativă a autorităților administrației publice locale în îndeplinirea funcțiilor atribuite (World Bank Group, 2015).

Disparitățile teritoriale existente în Republica Moldova reprezintă o potențială sursă de instabilitate politică și socială, deoarece contribuie la amplificarea antagonismelor sociale. Inegalitatea în dezvoltare și disparitățile regionale reprezintă consecințe ale disfuncționalităților structurale ale sistemului economic și social care trebuie soluționate pentru a reduce inegalitatea dezvoltării colectivităților teritoriale subnaționale.

Că Republica Moldova este un stat fragmentat cu multe și persistente dezechilibre teritoriale este o axiomă, situația fiind sesizată, conștientizată și mediatizată de asociațiile profesionale, de funcționarii din autoritățile publice centrale și locale, aleșii raionali și locali, reprezentanții mediului academic și ai societății civile. Datele statistice, lucrările științifice și rapoartele analitice disponibile confirmă această stare de lucruri.

Întrebarea la care caută să răspundă prezentul studiu poate fi formulată în felul următor: este oare cunoscută și înțeleasă și de guvernanți situația existentă și, mai ales, consecințele ei pe termen mediu și lung? Pentru a găsi răspuns la întrebarea enunțată am analizat documentele de politici publice relevante pentru dezvoltarea regională și locală. Pornesc de la premisă că strategiile de dezvoltare definesc și pun baze temeinice pentru proiecte prioritare, majore (Cornea, 2019:40), iar identificarea și abordarea corectă a disfuncționalităților structurale constituie partea de fundamentare a oricărei strategii.

Metodologia cercetării

Folosind metoda analizei tematice am identificat un anumit număr de subiecte care reflectă adecvat informația din documentele de politici publice examinate. Datele colectate din aceste documente cu caracter oficial mi-au permis să găsesc răspuns la întrebarea de cercetare enunțată.

Apelând la metoda comparației am clarificat modalitatea de abordare a problemelor existente prin prisma specializării profesionale și a scopurilor urmărite de autorii și inițiatorii elaborării documentelor respective.

Rezultate

Comisia Europeană, în raportul analitic privind evaluarea capacității Republicii Moldova de a-și asuma obligațiile de aderare la Uniunea Europeană, publicat la 02 februarie 2023, constata existența unor disparități semnificative atât în mediul urban, cât și în cel rural privind furnizarea serviciilor de bază, educație și piața muncii, „deoarece resursele sunt concentrate în capitală și în câteva orașe mijlocii”, iar nivelul scăzut de urbanizare și cotele mari ale emigrației afectează dezvoltarea țării. Dezvoltarea și coeziunea regională este îngreunată din cauza fragmentării teritoriale: 844 de autorități publice locale rurale (86%) au o populație mai mică de 5 000 de locuitori (European Commission, 2023).

Referitor la evoluția dezvoltării sociale și economice a regiunilor, în *Strategia națională de dezvoltare regională a Republicii Moldova pentru anii 2022–2028*, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 40 din 26 ianuarie 2022, se constata „perpetuarea unor discrepante sesizabile interregionale”, existând două regiuni de dezvoltare care au performanțe peste media națională: Regiunea de dezvoltare UTA Găgăuzia, Regiunea de dezvoltare Centru și alte două regiuni care au performanțe sub media națională, Regiunile de dezvoltare Nord și Sud. Această diferențiere dintre regiunile de dezvoltare a început să se manifeste încă din anii 1990, continuând să se intensifice până în prezent. Există mai mulți factori care influențează acest decalaj, cei mai importanți fiind următorii:

a) distanța față de municipiul Chișinău (favorizarea relativă a Regiunii de dezvoltare Centru și defavorizarea Regiunilor de dezvoltare Sud și Nord);

b) activismul autorităților administrației publice locale (favorizarea relativă a UTA Găgăuzia de statutul său special de autonomie și gradul mai avansat de descentralizare financiară și administrativă);

c) productivitatea în agricultură (relativ mai joasă în Regiunea de dezvoltare Sud și mai înaltă în Regiunea de dezvoltare Nord și Centru);

d) coeficientul de îmbătrânire a populației (defavorizarea relativă a Regiunii de dezvoltare Nord);

g) extinderea zonelor economice libere și investițiile străine directe din ele (favorizarea relativă a Regiunii de dezvoltare Centru și a Regiunii de dezvoltare UTA Găgăuzia).

Și în *Strategia națională de descentralizare* (adoptată la 5 aprilie 2012) se previzionează că „fragmentarea administrativ-teritorială condiționează în mod fundamental descentralizarea funcțională, fiind în fapt un obstacol în calea reformei. Menținerea unei structuri puternic fragmentate, în condițiile lipsei unei baze fiscale, va face imposibilă atribuirea unor funcții semnificative autorităților APL de nivelul întâi și consolidarea autonomiei locale”.

Din aceste constatări ar fi fost logic să se deducă raționamentul că descentralizarea reală a puterii publice nu poate fi realizată fără reorganizarea temeinică a organizării ei teritoriale. Dar, în „Obiectivul specific pentru capacitatea administrativă” se prevedea doar „examinarea oportunităților de raționalizare a structurilor administrativ-teritoriale”. În scopul anihilării efectelor „fragmentării administrative excesive care generează lipsa de eficiență” se propunea „realizarea unor activități ce vor conduce la explorarea unor soluții bazate pe două modele de acțiune:

a) *modelul normativ* – amalgamarea unităților administrativ-teritoriale sau consolidarea administrativă, astfel încât să fie respectate principiile și criteriile de eficiență, să crească accesul beneficiarilor la serviciile publice și, implicit, calitatea acestor servicii;

b) *modelul cooperant* – dezvoltarea instrumentelor specifice cooperării intermunicipale și de stimulare a acestora (în special financiare), astfel încât serviciile publice să fie furnizate în comun de mai multe UAT, sporind accesul la serviciile publice prestate și calitatea acestora”.

De facto, documentul analizat nici nu prevedea implementarea celor două modele, ci doar menționa că în baza lor „se vor căuta soluții”.

Una din marile provocări cu care se confruntă Republica Moldova în ceea ce privește dezvoltarea sa durabilă este repartizarea neuniformă a veniturilor pe regiuni. Disparitățile existente sunt o reminiscență a perioadei sovietice, datorită industrializării neuniforme și urbanizării incomplete a țării, procese amplificate în perioada de tranziție (Morcoteș, 2014: 14). Datele prezentate în Tabelul 1 confirmă, cu toate că au trecut deja trei decenii de la destrămarea Uniunii Sovietice, existența disparităților regionale și a repartizării neuniforme a veniturilor pe regiuni. E lesne de observat discrepanța existentă între municipiul Chișinău și regiuni și, ceea ce este foarte grav, perpetuarea tendințelor centralizatoare în diferite domenii ale vieții sociale. De exemplu, în 2019 raportul produsul intern brut regional pe locuitor dintre Municipiul Chișinău și Regiunea de dezvoltare Sud era de 4,95 ori mai mare, iar în anul 2021 era de 4,58, având o scădere nesemnificativă.

Diminuarea nesemnificativă a decalajului de dezvoltare dintre municipiul Chișinău și celelalte regiuni afectează negativ competitivitatea economică a Republicii Moldova și indicatorii medii de calitate a vieții cetățenilor, creând premisele necesare pentru perpetuarea migrației externe și interne.

Tabelul 1. Produsul intern brut regional pe locuitor, prețuri curente, lei

Regiuni de dezvoltare	2019	2020	2021
Centru	39 961	39 985	49 617
Mun. Chișinău	188 382	180 118	217 987
Nord	43 602	42 958	51 746
Sud	38 029	37 760	47 546
UTA Găgăuzia	39 206	37 484	46 012

Sursa: Conturi naționale și regionale: Culegere statistică. Ediția 2023. Chișinău: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, 2023, p. 56.

Datele din Tabelul 2 ilustrează faptul că numărul emigranților din municipiul Chișinău, raportat la numărul total al populației) este semnificativ mai mic comparativ cu celelalte regiuni.

Tabelul 2. Migrația în profil teritorial

Regiuni	2019	2020	2021
Total pe țară	153 286	72 372	113 769
Mun. Chișinău	32 552	14 150	19 919
Nord	41 064	19 986	34 289
Centru	49 310	23 539	35 369
Sud	24 481	11 553	18 540
U.T.A Găgăuzia	5 879	3 144	5 652

Sursa: Statistica teritorială. Ediția 2023. Chișinău: BNS, 2023, p. 47; Statistica teritorială. Ediția 2022. Chișinău: BNS, 2022, p. 44.

Există discrepanțe și în ceea ce privește contribuția regiunilor de dezvoltare la formarea Produsului Intern Brut (PIB). De exemplu, în anul 2021 contribuția regiunilor de dezvoltare la formarea PIB-ului a fost următoarea: Nord – 15,3 %, Centru – 15 %, mun. Chișinău – 60,4 %, Sud – 7 %, UTA Găgăuzia – 2,3 % (Conturi naționale și regionale, 2023: 65).

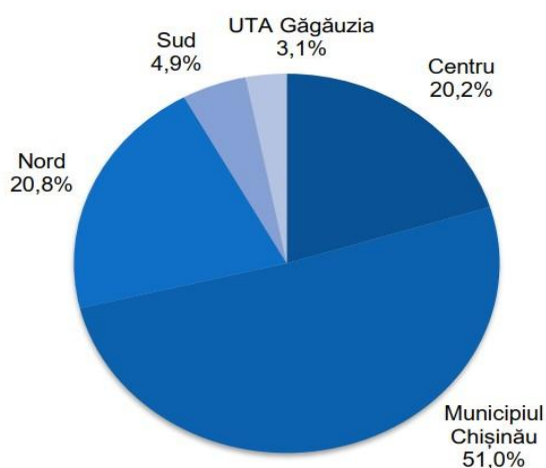

Fig. 1. Contribuția regiunilor de dezvoltare la formarea valorii adăugate brute a industriei în anul 2021

Sursa: Conturi naționale și regionale: Culegere statistică. Ediția 2023. Chișinău: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, 2023, p. 66.

Există discrepanțe însemnate și în contribuția regiunilor de dezvoltare la formarea valorii adăugate brute a industriei. Situația pentru anul 2021 este prezentată în Figura 1. Ponderea cea

mai mare o are municipiul Chișinău și Regiunea de Dezvoltare Centru, care împreună au o pondere importantă de 71,2 %.

Există inegalități semnificative, după cum rezultă și din datele prezentate în Tabelele 3 și 4, în ceea ce privește veniturile disponibile și câștigurile salariale medii ale populației.

Tabelul 3. Câștigul salarial mediu lunar brut în profil teritorial, 2018-2022

Regiuni	2018	2019	2020	2021	2022
Total pe țară	6268,0	7233,7	7943,0	8979,8	10447,3
Mun. Chișinău	7490,0	8686,4	9561,3	10965,0	12825,4
Nord	5259,5	5916,1	6501,2	7162,9	8160,0
Centru	5084,0	5910,6	6429,9	7131,3	8231,3
Sud	4814,7	5572,2	6151,3	6841,3	7928,2
U.T.A Găgăuzia	4799,5	5554,9	6150,7	6999,6	7714,0

Sursa: <https://statbank.statistica.md>

Tabelul 4. Veniturile disponibile ale populației după sursa de venit și regiuni statistice, 2019-2023

Ani	Chișinău	Nord	Centru	Sud
Lei, medii lunare pe o persoana				
2019	4184,5	2507,9	2530,4	2356,4
2020	4355,0	2729,7	2811,2	2524,5
2021	5062,3	3045,8	3059,1	2985,5
2022	6400,7	3639,9	3670,0	3420,8
2023	7376,8	4010,5	4137,7	3831,8

Sursa: <https://statbank.statistica.md/>

După nivelul de dezvoltare socioeconomică, cea mai defavorizată regiune din Republica Moldova continuă să fie Regiunea de dezvoltare Sud. Pentru a argumenta această constatare prezint următoarele date și argumente:

1) conform datelor oficiale cu privire la evoluția numărului populației prezente în ultimul deceniu, Regiunea de dezvoltare Sud înregistrează cel mai mare declin demografic în comparație cu celelalte regiuni de dezvoltare. Provocarea demografică este cu atât mai mare pentru Regiunea de dezvoltare Sud, dacă luăm în considerare că aici densitatea populației este cea mai mică din republică;

2) Regiunea de dezvoltare Sud continuă să fie caracterizată de cele mai mici rate de ocupare și activitate a populației, în comparație cu toate celelalte regiuni de dezvoltare. În anul 2020 rata de participare la forța de muncă a populației în Regiunea de dezvoltare Sud a constituit 31,43% față de 43% în Regiunea de dezvoltare Nord și 34,85% în Regiunea de dezvoltare Centru;

3) Regiunea de dezvoltare Sud continuă să înregistreze cel mai mic salariu mediu în comparație cu celelalte regiuni de dezvoltare (în 2019 – 77% față de media națională, în comparație cu 82% în Regiunea de dezvoltare Centru și Nord);

4) Regiunea de dezvoltare Sud a înregistrat cel mai mic ritm de creștere a numărului de salariați pe parcursul ultimilor 10 ani (+10%, în comparație cu +27% în Regiunea de dezvoltare Centru și UTA Găgăuzia, și +14% în Regiunea de dezvoltare Nord). În toată această perioadă, în Regiunea de dezvoltare Sud au fost create aproximativ același număr de locuri noi de muncă ca și în UTA Găgăuzia, cu toate că Regiunea de dezvoltare Sud are o populație totală de 3,3 ori mai mare decât UTA Găgăuzia;

5) Regiunea de dezvoltare Sud continuă să fie cea mai puțin industrializată regiune de dezvoltare din Republica Moldova. În anul 2019, volumul producției industriale (livrate) pe cap

de locuitor a constituit 4,7 mii lei, ceea ce este de peste 3,5 ori mai puțin decât în Regiunea de dezvoltare Nord și UTA Găgăuzia și de peste 4 ori mai puțin decât în Regiunea de dezvoltare Centru (Strategia națională de dezvoltare regională pentru anii 2022–2028, 2022).

După cum s-a menționat, principalul pol de concentrare regională a populației ocupate în întreprinderile active, a PIB-ului, a producției industriale și de servicii, precum și a investițiilor continuă a fi municipiul Chișinău, care este avantajat, comparativ cu celelalte regiuni fiind specializat în industrie și servicii, pe când restul regiunilor – în agricultură. Sectorul de servicii, de asemenea, este supra-concentrat în Chișinău și are o importanță minoră în restul regiunilor. Atractivitatea investițională a Chișinăului se datorează existenței unei infrastructuri fizice și economice mai bune, o cerere de mărfuri și servicii mai înaltă, acces mai larg la diverse resurse și servicii aferente dezvoltării afacerilor.

Și *Strategia națională de dezvoltare regională a Republicii Moldova pentru anii 2022–2028*, constata că dezvoltarea Republicii Moldova este influențată de „avansarea modelului monopolar de dezvoltare, caracterizat de concentrarea disproporționată a resurselor și bunăstării în municipiul Chișinău, pe fundalul marginalizării crescânde a regiunilor periferice”.

Ponderea municipiului Chișinău în PIB la începutul anilor 2000 a depășit 45%, ulterior crescând până la 56 % în 2013 și peste 59 % în anul 2018, menținându-se tendințele de depășire a pragului de 60% în anii următori. La începutul anului 2020 în municipiul Chișinău erau concentrate:

- 68 % din volumul investițiilor capitale, inclusiv peste 81 % din totalul investițiilor finanțate de stat,
- 62 % din toți economici și peste 72 % din totalul cifrei de afaceri,
- 69 % din volumul construcțiilor, inclusiv peste 60 % din construcțiile locative noi (în anii 2016-2020 peste 70% din totalul investițiilor în construcții locative din țară au fost concentrate în municipiul Chișinău și în raioanele limitrofe),
- 50 % din numărul locurilor de muncă existente în economia formală (Strategia națională de dezvoltare regională pentru anii 2022–2028, 2022).

Municipiul Chișinău, beneficiind și de statutul de capitală, a concentrat o mare parte din activitatea economică a Republicii Moldova, înglobând următoarele domenii prioritare: fabricarea de produse informatice, electronice și optice, telecomunicații și programare, consultanță și activități conexe (a se vedea și Anexa 1) (Noul Concept (Paradigma) al Dezvoltării Regionale în Republica Moldova, 2020).

Și autorii *Studiului privind centrele urbane de dezvoltare în Republica Moldova*, aprobat prin Decizia Consiliului Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale nr. 13/18 din 16.11.2018 și publicat în 2020, confirmau existența în Republica Moldova a unor „dezechilibre regionale importante, cauzate de existența unei structuri de producție predominant agricole și cu un nivel jos de urbanizare”, constatând o situație în care regiunile „nu manifestă suficient potențial pentru o dezvoltare dinamică, care să poată face față competiției internaționale și regionale”. Se mai menționa și faptul că Republica Moldova nu are o dezvoltare organică, având un sistem de orașe care este distorsionat. Cu excepția municipiilor Chișinău și Bălți celelalte municipii și orașe au o populație de sub 50 000 locuitori (Studiu privind centrele urbane de dezvoltare în Republica Moldova, 2020:79).

Decalajul existent dintre condițiile de trai și oportunitățile de dezvoltare profesionale au aprofundat tendințele migrației interne către municipiul Chișinău, în mod special a persoanelor tinere și a populației active. Din această cauză municipiul Chișinău este unica regiune în care se atestă o continuă dinamică demografică pozitivă, în contextul depopulării și îmbătrânirii populației din celelalte regiuni (Tabelul 5). În aceste condiții ponderea municipiului Chișinău în totalul populației Republicii Moldova a crescut de la 18 % la începutul anilor 2000 la 21,2 % în

anul 2005 și 23,4% în 2020 (Strategia națională de dezvoltare regională pentru anii 2022–2028, 2022). Potrivit datelor prezentate de Biroul Național de Statistică, în anul 2023 ponderea populației municipiului Chișinău constituia 27,2 %.

Cu toate acestea, după cum se constată și în *Strategia națională de dezvoltare regională a Republicii Moldova pentru anii 2022–2028* municipiul Chișinău nu a reușit să se transforme dintr-un „pol național de absorbție” într-un „pol național de difuzie” a prosperității, capabil să genereze bunăstare pentru celelalte regiuni ale Republicii Moldova (Strategia națională de dezvoltare regională pentru anii 2022–2028, 2022).

Tabelul 5: Coeficientul îmbătrânirii populației (numărul persoanelor în vârstă de 60 ani și peste la 100 locuitori)

Regiuni	2021	2022	2023
Total pe țară	22,4	23,0	23,8
Mun. Chișinău	18,6	18,7	19,1
Nord	24,7	25,4	26,4
Centru	22,4	23,3	24,4
Sud	24,2	25,3	26,4
U.T.A Găgăuzia	23,2	24,0	25,0

Sursa: Statistica teritorială. Ediția 2023. Chișinău: BNS, 2023, p. 32.

Pentru a elucida problema fragmentării teritoriale a Republicii Moldova este util să comparăm și suprafețele raioanelor cu cele ale județelor din România. În Tabelul 6 am inclus primele zece colectivități teritoriale intermediare din cele două state românești după suprafața lor. Cel mai mare județ din România, după suprafață – Timiș, este mai mare de cinci ori decât cel mai mare raion – Cahul. Cel mai mic județ al României, după suprafață, este Ilfov cu doar 1 583 km², dar cu cea mai mare densitate a populației – 314 locuitori/ km² (populația județului la 01 ianuarie 2023 era de 496 450 locuitori) (Situație U.A.T.-uri după numărul de locuitori la 01.01.2023, 2023).

Tabelul 6 – Primele zece raioane/județe din Republica Moldova și România

Republica Moldova			România	
Raion	Suprafață, km ²	Loc	Județ	Suprafață, km ²
Cahul	1.545,28	1	Timiș	8.697
Hîncești	1.475,13	2	Suceava	8.553
Orhei	1.228,31	3	Caraș-Severin	8.520
Căușeni	1.185,16	4	Tulcea	8.499
Florești	1.108,19	5	Arad	7.754
Ungheni	1.082,62	6	Bihor	7.544
Fălești	1.072,60	7	Dolj	7.414
Soroca	1.042,99	8	Constanța	7.071
Sângerei	1.033,71	9	Hunedoara	7.063
Drochia	999,91	10	Argeș	6.826

Sursa: Cornea S. Reorganizarea teritorială a puterii locale – imperativ al modernizării Republicii Moldova. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2019, p. 253.

Teritoriul Republicii Moldova are o întindere de la Nord la Sud de 339 km, iar de la Vest la Est – 155 km și ocupă o suprafață de 33,8 mii km² (Anuarul statistic al Republicii Moldova, ediția 2023, 2023:11), comparabilă cu o regiune de dezvoltare din România. De exemplu, Regiunea de Dezvoltare Nord-Est a României, aflată la hotar cu Republica Moldova are o

suprafață de 36,85 mii km² (15,46% din suprafața totală a țării) și are în componența sa 6 județe: Bacău, Botoșani, Neamț, Iași, Suceava și Vaslui.

În *Noul Concept (Paradigma) al Dezvoltării Regionale în Republica Moldova* aprobat prin Decizia Consiliului Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale nr. 4/20 din 13.02.2020 se menționa: „focalizând atenția pe componenta instituțională și analizând starea politico-administrativă din Moldova, se poate estima că sunt două scenarii care pot fi luate în calcul: 1) menținerea status-quo-ului din punct de vedere administrativ și 2) reforma administrativ-teritorială, inclusiv regionalizarea.

Analizând primul scenariu, autorii constatau că autoritățile administrației publice locale nu dispun de venituri proprii semnificative și, în consecință, nu pot „decide și rezolva în mod independent față de guvern, multe dintre problemele apărute”. Impozitele și taxele locale au o pondere redusă în bugetele locale – mai puțin de 30% (Noul Concept (Paradigma) al Dezvoltării Regionale în Republica Moldova, 2020).

Din perspectiva celui de-al doilea scenariu de lucru, numărul regiunilor nu se va modifica, dar se va schimba tipologia, fiind transformate în regiuni administrative – „persoane juridice de drept public, cu capacitate juridică deplină și patrimoniu propriu”. Regiunea devine astfel cea mai mare unitate administrativ-teritorială, conducătorul căreia și consiliul regional fiind aleși prin vot. Într-un astfel de scenariu autorități deliberative vor fi consiliile regionale, iar președinții consiliilor regionale – autorități executive.

Principala rațiune pentru luarea în considerare a posibilității creării unor structuri de dimensiuni mari, corespunzătoare nivelului intermediar de administrare „ține de oportunitățile care s-ar crea în acest mod pentru favorizarea dezvoltării economice locale. Un sistem fragmentat, cum este cel raional, poate însemna că instituțiile nu pot dezvolta masa critică necesară pentru a funcționa eficient”.

Autoritățile administrației publice centrale și cele regionale ar exercita următoarele tipuri de competențe: a) competențe exclusive ale statului, b) competențe partajate (stat-regiune), „în cazul în care ambele niveluri pot legifera, dar legile naționale prevalează în caz de conflict”, c) competențele exclusive ale autorităților administrației publice regionale.

Competența exclusivă a autorităților publice regionale poate fi în următoarele domenii: a) dezvoltarea regională, b) planificarea regională, c) pregătirea și implementarea programelor cofinanțate din fondurile naționale sau ale donatorilor, d) cooperarea cu autoritățile administrației publice locale.

Termenul de dezvoltare regională, potrivit autorilor *Concepției*, include următoarele domenii: a) dezvoltarea economică, b) dezvoltarea urbană și amenajarea teritoriului pentru proiecte și areale definite ca fiind de interes regional, c) agricultura și dezvoltare rurală, d) transport (infrastructura regională și cea de transport în comun), e) educație universitară, vocațională și tehnică, pregătirea profesională, f) sănătatea și asistența socială, g) mediul înconjurător și eficiență energetică, h) ocuparea forței de muncă, i) locuințe și managementul terenurilor, j) cooperarea interregională (Noul Concept (Paradigma) al Dezvoltării Regionale în Republica Moldova, 2020).

Discuții

Se poate afirma cu certitudine că sistemul actual de organizare teritorială a puterii publice subnaționale a devenit o frână în dezvoltarea social-economică și spirituală a colectivităților locale, dar și a societății moldovenești în ansamblu. Organizarea teritorială a puterii publice din Republica Moldova este, de fapt, un mecanism destinat întreținerii unei guvernări autoritare și a economiei planificate și, prin urmare, nu corespunde obiectivelor societății democratice. Mai

mult ca atât, acest sistem de organizare teritorială a puterii publice reprezintă o provocare pentru forțele politice guvernante de a abandona principiile democratice și a economiei de piață și a reveni la modelul autoritar.

Printre provocările majore care afectează atât competitivitatea economică a Republicii Moldova, cât și indicatorii medii de calitate a vieții poate fi reliefată tendința aprofundării discrepanțelor teritoriale, exprimată prin tendința de concentrare excesivă a resurselor în municipiul Chișinău, evident, în detrimentul celorlalte colectivități teritoriale. Menținerea și aprofundarea discrepanțelor regionale riscă să împiedice creșterea durabilă a Republicii Moldova. Existența și vitalitatea Republicii Moldova depind foarte mult de modalitatea în care vor fi minimalizate consecințele disparităților teritoriale existente și de organizare teritorială eficientă a puterii publice fapt ce va contribui la o mai bună guvernare. Numai astfel se poate asigura Republicii Moldova o perspectivă de a ieși depăși starea determinată de trecutul sovietic și de a se încadra în familia statelor europene.

În condițiile scăderii dramatice a numărului populației, fenomen cu care se confruntă în prezent Republica Moldova, reorganizarea teritorială a puterii publice subnaționale trebuie să aibă drept scop și reducerea aparatului administrativ. În procesul delimitării clare a competențelor între nivelurile de realizare a puterii publice vor trebui optimizate autoritățile administrației publice centrale și consolidate autoritățile publice locale și cele intermediare. Evident, o reformă care ar urmări, cu orice preț, menținerea funcțiilor existente și a funcționarilor în posturile ocupate, dar cu lozinci democratice ar însemna doar o elementară manifestare de populism.

Afirmațiile potrivit cărora consolidarea puterii publice locale ar fi o premisă pentru descompunerea țării sunt lipsite de temei, deoarece puterea publică centrală dispune de suficiente pârghii politice, juridice, economice și sociale care pot asigura coeziunea țării. În materie de organizare teritorială a puterii publice subnaționale nu atât „modelul”, ci „modul” de organizare contează (Cornea, 2024:52).

Concluzii

Urmare a analizei documentelor de politici, în efortul de a găsi răspuns la întrebarea de cercetare enunțată, am ajuns la concluzia că documentele de politici studiate reflectă obiectiv situația existentă și chiar oferă anumite soluții pentru soluționarea problemelor identificate, ceea ce mă face să constat că guvernanții cunosc realitățile existente în materie de dezvoltare regională și locală. Problema constă în implementarea practică a strategiilor, viziunilor, conceptelor, paradigmelor, programelor etc. care ar produce efecte sesizabile și pentru populație.

Organizarea teritorială a puterii publice în Republica Moldova a fost moștenită de la Uniunea Sovietică, și a rămas, cu unele excepții, neschimbată.

Odată cu obținerea independenței Republica Moldova a luat cursul spre crearea statului democratic și a economiei de piață. Din această perspectivă, organizarea teritorială a puterii publice ar trebui să corespundă noilor sarcini și tendințe care au loc în societate.

Cu toate acestea, s-a creat și s-a extins o contradicție între obiectivele enunțate și mecanismele existente pentru realizarea lor. În acest sens, multe dintre legile adoptate nu sunt îndeplinite, activitatea autorităților publice este adesea inefficientă, calitatea serviciilor publice este la un nivel scăzut, se aprofundează contradicțiile dintre puterea locală și autoritățile statale. De exemplu, *Strategia privind reforma administrației publice pentru anii 2016-2020* și *Strategia națională de descentralizare pentru anii 2012-2018*, care au avut scopul de a îmbunătăți semnificativ calitatea administrației publice la toate nivelurile în conformitate cu standardele

Uniunii Europene și pentru care au fost alocate resurse semnificative din partea partenerilor de dezvoltare, au fost implementate într-o proporție de doar 25% (Cornea, 2024:52).

Anume din aceste considerente reformarea organizării teritoriale a puterii publice subnaționale este necesară. În același timp, realizarea reformei este unul dintre cele mai importante instrumente în procesul de edificare a statului Republica Moldova și de transformare a societății de tip sovietic în societate civilă.

Necesitatea reformei decurge din analiza stării de fapt, când organizarea teritorială a puterii publice de sorginte sovietică nu mai face față cerințelor societății democratice, care este edificată în baza altor valori, deosebite de cele sovietice. Este imposibil de a edifica o societate democratică în baza valorilor și a mecanismelor sovietice de distribuire teritorială a puterii publice subnaționale.

Având în vedere faptul că la 23 iunie 2022 Republica Moldova a obținut statutul de țară candidat pentru aderarea la Uniunea Europeană, reformarea organizării teritoriale a puterii publice subnaționale este o condiție obligatorie pentru integrarea în Uniunea Europeană.

Recunoaștere

Cercetarea a fost realizată în cadrul proiectului 070102 „Efectele tranzitorii ale amalgamării voluntare asupra capacității administrative a colectivităților teritoriale locale”, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

Bibliografie

1. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. (2015). *Anuarul Statistic al Republicii Moldova, ediția 2015*. Chișinău.
2. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. (2023). *Anuarul statistic al Republicii Moldova, ediția 2023*. Chișinău.
3. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. (2023). *Conturi naționale și regionale: Culegere statistică. Ediția 2023*. Chișinău.
4. Cornea, S. (2008). *Introducere în politologie*. Cahul: Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul.
5. Cornea, S. (2019). *Reorganizarea teritorială a puterii locale – imperativ al modernizării Republicii Moldova*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.
6. Cornea, V. (2024). *Construcția socială a puterii publice*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.
7. Cornea, V. (2019). Fiabilitatea și legitimitatea strategiilor de dezvoltare. *Buletinul Științific al Universității de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul: Științe Sociale*, nr. 2 (10).
8. European Commission. (2023). *Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on the Republic of Moldova's application for membership of the European Union*. <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/> (accesat la 22.06.2024).
9. *Legea cu privire la Guvern nr. 136 din 07.07.2017*.
10. *Legea nr. 315 din 17-11-2022 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”*.
11. *Legea pentru aprobarea Strategiei naționale de descentralizare și a Planului de acțiuni privind implementarea Strategiei naționale de descentralizare pentru anii 2012-2015 nr. 68 din 05.04.2012*.
12. *Legea privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova nr. 764-XV din 27.12.2001*.
13. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. (2024). *Moldova în cifre: Breviar statistic. Ediția 2024*. Chișinău: Biroul Național de Statistică, 2024.
14. Morcoțilo, Iu. (2014). *Dezvoltarea regională și două realități paralele*. Chișinău: Expert-Grup.
15. World Bank Group. (2015). *Note informative din partea Partenerilor de dezvoltare ai Moldovei*. <https://documents1.worldbank.org> (accesat la 10.11.2024).
16. Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale. 2020. *Noul Concept (Paradigma) al Dezvoltării Regionale în Republica Moldova*. Chișinău. <https://madr.gov.md/> (accesat la 16.07.2024).

17. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. (2010). *Populația Republicii Moldova pe vârste și sexe, în profil teritorial la 1 ianuarie 2010*. Chișinău.
18. *Regulamentul cu privire la planificarea, elaborarea, aprobarea, implementarea, monitorizarea și evaluarea documentelor de politici publice aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.153-158/509 din 26.06.2020*.
19. Direcția pentru Politici Fiscale și Bugetare Locale. (2023). *Situație U.A.T.-uri după numărul de locuitori la 01.01.2023*. http://www.dpfbldrap.ro/populatie_uat-uri.html (accesat la 25.06.2024).
20. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. (2023). *Statistica teritorială. Ediția 2023*. Chișinău.
21. *Strategia națională de dezvoltare regională a Republicii Moldova pentru anii 2022–2028, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 40 din 26 ianuarie 2022*.
22. Ministerul mediului. (2020). *Studiu privind centrele urbane de dezvoltare în Republica Moldova*. <https://www.mediu.gov.md> (accesat la 16.06.2024).

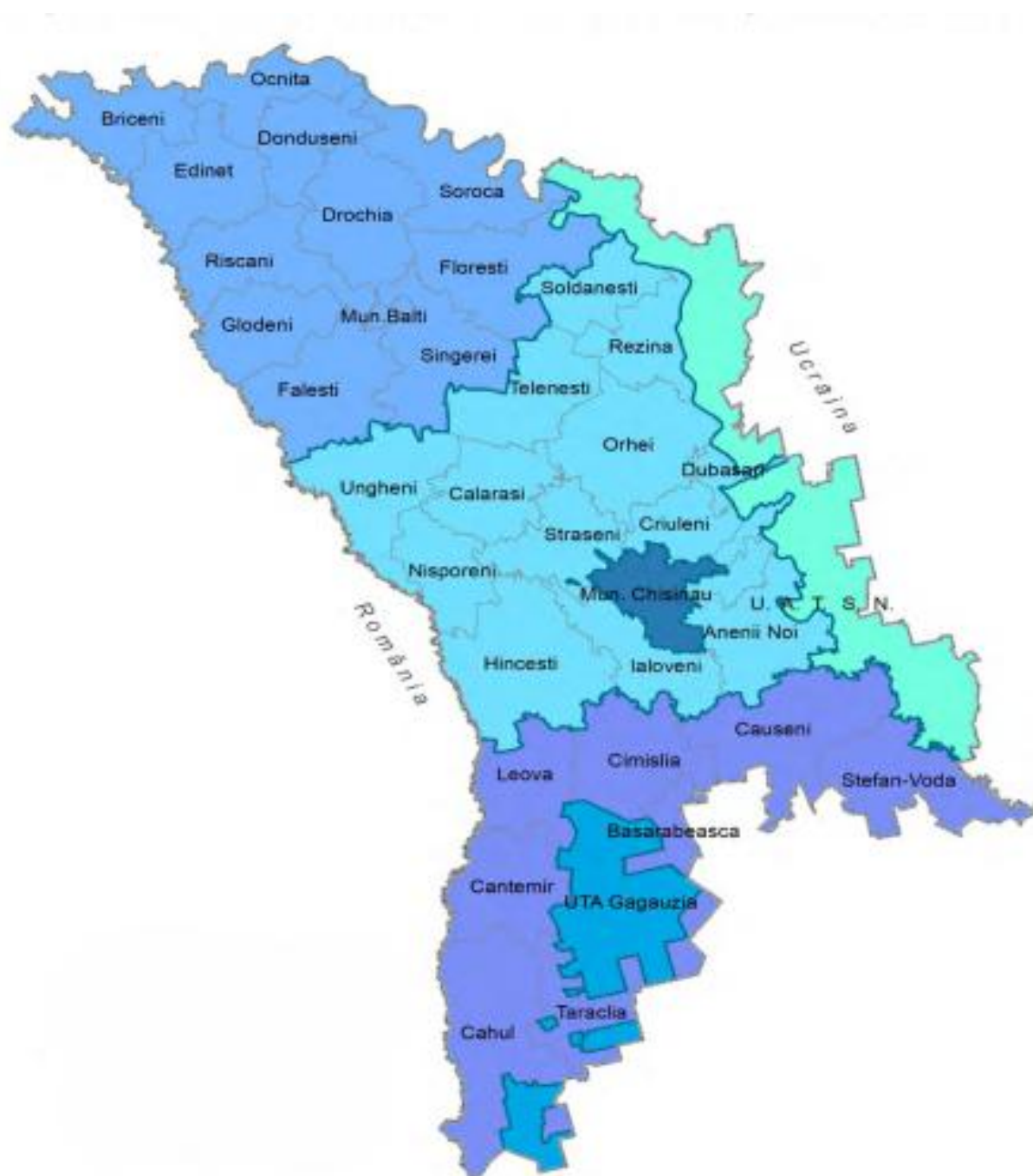
Anexa 1

Produsul intern brut regional pe activități economice, în anul 2021

(prețuri curente, mii lei)

Regiuni de dezvoltare	Centru	Municipiul Chișinău	Nord	Sud	UTA Găgăuzia	Total
Agricultură, silvicultură și pescuit	8 361 369	367 544	9 948 980	5 668 047	1 281 924	25 627 865
Industria extractivă	386 917	234 048	278 959	62 583	5 262	967 769
Industria prelucrătoare	5 269 165	11 605 149	4 632 926	1 045 547	783 496	23 336 283
Producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat	355 817	3 025 518	1 227 545	300 564	113 212	5 022 656
Distribuția apei; salubritate, gestionarea deșeurilor, activități de decontaminare	174 926	759 274	233 470	93 211	49 411	1 310 291
Construcții	2 500 620	14 691 448	1 158 110	595 139	361 556	19 306 873
Comerț cu ridicata și cu amănuntul; întreținerea și repararea autovehiculelor și a motocicletelor	3 663 366	29 873 933	2 448 241	1 034 619	414 035	37 434 194
Transport și depozitare	920 723	6 894 657	1 273 062	439 689	112 238	9 640 369
Activități de cazare și alimentație publică	126 516	1 704 289	99 746	52 846	26 256	2 009 653
Informații și comunicații	270 172	12 343 960	75 738	158 250	64 618	12 912 738
Activități financiare și de asigurări	383 749	5 609 008	540 431	214 437	104 881	6 852 506
Tranzacții imobiliare	2 195 849	8 585 088	3 518 784	1 664 886	505 229	16 469 836
Activități profesionale, științifice și tehnice	255 789	4 106 102	152 495	27 330	19 590	4 561 306
Activități de servicii administrative și activități de servicii suport	110 050	2 976 220	163 939	52 795	36 580	3 339 584
Administrație publică și apărare; asigurări sociale obligatorii	1 205 216	5 297 042	1 250 777	813 230	204 699	8 770 963
Învățământ	2 697 915	4 907 817	2 357 287	1 273 337	405 856	11 642 213
Sănătate și asistență socială	1 537 352	8 786 381	1 893 971	824 211	194 873	13 236 788
Artă, activități de recreere și de agrement	524 068	1 389 490	267 828	120 951	46 149	2 348 486
Alte activități de servicii	259 993	2 107 018	244 465	94 651	37 513	2 743 641
Activități ale gospodăriilor casnice în calitate de angajator de personal casnic; activități ale gospodăriilor casnice de producere de bunuri și servicii destinate consumului propriu	44 323	163 292	70 582	23 761	11 500	313 458

Sursa: Conturi naționale și regionale: Culegere statistică. Ediția 2023. Chișinău: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, 2023, p. 57.

Harta 1: Regiunile de dezvoltare ale Republicii Moldova
Sursa: Statistica teritorială. Ediția 2023. Chișinău: BNS, 2023, p. 11.

CAPITOLUL 48 – INTEGRAREA INTERNAȚIONALĂ A REPUBLICII MOLDOVA – CA FACTOR AL CREȘTERII ECONOMICE

Chapter 48 – INTERNATIONAL INTEGRATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA – A FACTOR OF ECONOMIC GROWTH

Ilian GALBEN¹
Petru ROȘCA²

Abstract

Various aspects of the international division of labor are studied in the article; essence, premises and objectives of integration, forms, stages of development and role of this process in the economic growth of the Republic of Moldova. A general characteristic of the main integrationist country groupings (NAFTA, CELAC, MERCOSUR, APEC, G7, G20, BRICS, SCO, CIS, UVEA, GUAM, etc.) is presented; the role of the European Union (EU) as an advantageous form of countries' economic integration; Moldova's relations with the EU; Moldova's cooperation with the main international and regional economic and financial bodies (IMF, IBRD, WTO, EBRD, BEI, etc.), the country participation in the development of regional and cross-border cooperation.

Keywords: *International division of labor; forms and stages of economic integration; specialization and international and regional economic cooperation; the EU's role in the global economy*

JEL: *A10, F 52, O1, O3*

Introducere

Integrarea economică internațională reprezintă o formă deosebită a relațiilor economice dintre diferite țări ale lumii, care s-a dezvoltat în secolul XX, după cel de-al Doilea Război Mondial. Acest proces poate fi considerat ca o modalitate calitativ superioară de colaborare, având la bază instituționalizarea activității de colaborare economică a statelor participante. Structura și mecanismele de funcționare ale acestor organizații integraționiste trebuie să fie în conformitate cu interesele țărilor participante, privind atât desfășurarea raporturilor reciproce, cât și relațiile cu celelalte state ale lumii. Implementarea integrării economice internaționale trebuie să ducă la înlăturarea barierelor și diverselor forme de discriminare comercială care există între țări.

Integrarea economică internațională presupune, constituirea, de către doua sau mai multe țării, a unui spațiu economic comun, care asigură: *dezvoltarea schimburilor reciproce; interdependențe economice și întrepătrunderea economiilor naționale*. Noțiunea „integrare economică internațională”, poate fi definită ca proces obiectiv, conștientizat și consecvent de apropiere, acomodare reciprocă și concreștere a sistemelor economice naționale (Roșca P., 2005: 107). Acest proces acoperă mai multe categorii economice și se poate referi atât la absorbirea unei companii într-un concern mai mare, cât și la includerea unei economii regionale într-o economie națională sau a unei economii naționale în cadrul unui spațiu regional la scara continentului (Bârdan V., 2024: 10). În literatura de specialitate, termenul este utilizat atât la nivel macroeconomic, cât și microeconomic. ***Scopul de bază al integrării este de a crește volumul de bunuri și servicii produse ca urmare a asigurării unei activități economice efective la scară internațională*** (Bârdan V., 2024: 8-11).

¹ Conf. univ. dr., rector, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău. Republica Moldova, iganben@ulim.md

² Prof. univ. dr. habil. Catedra BA, RFI și Turism, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău. Republica Moldova. petrutosca08@gmail.com

Procesul de integrare economică are la bază acorduri, înțelegeri între țările participante, presupune constituirea unor organizații economice corespunzătoare. Integrarea economică internațională este determinată de numeroși factori de ordin economic, tehnic și social-politic, la baza cărora au stat: *crearea unor condiții care să stimuleze schimburile economice între diferite țări; progresul tehnico-științific contemporan, care necesită resurse financiare din ce în ce mai mari; posibilitățile restrânse ale piețelor naționale; creșterea concurenței pe piața mondială.* Factorii care au favorizat procesul de integrare economică sunt: *apropierea geografică a țărilor respective; existența unor interese economice și politice comune; apropierea nivelurilor de dezvoltare economico-socială.*

Aprofundarea diviziunii internaționale a muncii (DIM).

O trăsătură importantă a contemporaneității este creșterea interdependenței economiilor din diverse țări, dezvoltarea proceselor internaționale la macro– și micronivel, trecerea intensă a țărilor civilizate de la o economie națională închisă la una de tip liber, deschisă întregii lumi. Acest proces este condiționat de dezvoltarea și aprofundarea diviziunii internaționale a muncii (DIM), care reprezintă principalul element în integrarea economică mondială (Roșca P., 2005). Diviziunea internațională a muncii este rezultatul specializării țărilor lumii în producerea și comercializarea bunurilor economice pentru schimb pe piața mondială. După I. Ignat, S. Pralea, DIM exprimă relațiile care se stabilesc între economiile naționale cu privire la distribuirea activităților economice între ele și arată locul fiecărei țări sau grup de țări în economia mondială (Ignat I., Pralea S., 2013: 48).

Integrarea economică internațională presupune, constituirea, de către doua sau mai multe țării, a unui spațiu economic comun, care asigură: *dezvoltarea schimburilor reciproce; interdependențe economice și întrepătrunderea economiilor naționale.* Procesul de integrare economică are la bază acorduri, înțelegeri între țările participante, presupune constituirea unor organizații economice corespunzătoare. Integrarea economică internațională este determinată de numeroși factori de ordin economic, tehnic și social-politic, la baza cărora au stat: *crearea unor condiții care să stimuleze schimburile economice între diferite țări; progresul tehnico-științific contemporan, care necesită resurse financiare din ce în ce mai mari; posibilitățile restrânse ale piețelor naționale; creșterea concurenței pe piața mondială.* Factorii care au favorizat procesul de integrare economică sunt: *apropierea geografică a țărilor respective; existența unor interese economice și politice comune; apropierea nivelurilor de dezvoltare economico-socială.* Procesul de integrare economică are caracter complex, este însoțit de controverse și dispute. Prin conținutul său, acest proces: *modifică raportul de interese între agenții economici rezidenți, perspectivele acestora; pun problema renunțării la attribute ale independenței țărilor membre; implică avantaje și costuri inegale pentru țările participante.*

Specializarea și cooperarea ca etape a integrării economice internaționale.

Specializarea economică internațională reprezintă una din premisele și suporturile formării și dezvoltării economiei mondiale. Aceasta reprezintă relațiile economice internaționale, al circuitului economic mondial și al pieței mondiale. Ca rezultat al evoluției de secole, în prezent în sistemul mondial al DIM se divizează diferite tipuri: specializarea intersectorială; specializarea inter-ramuri; specializarea intra-ramuri; specializarea organologică; specializarea tehnologică. Fiecare dintre aceste tipuri se realizează în forme și modele diferite de la o țară la alta. Deși coexist, acestea, totuși, trepte istorice succesive de evoluție a diviziunii internaționale a muncii.

O necesitate dictată de DIM este și **cooperarea internațională a producției**. Fiecare țară își dezvoltă propriul său concept asupra creșterii economice, adecvat condițiilor specific ale țării

respective. Condiția principală este ca la baza cooperării să se afle egalitatea și avantajele reciproce. Prin **cooperarea economică** se înțelege conlucrarea sub cele mai diverse forme, dintre două sau mai multe țări, cu scopul de a realiza anumite obiective în ramurile economiei naționale, în domeniul comerțului, tehnico-științific, turism sau altă natură. Sub acest aspect cooperarea internațională cuprinde: *comerțul internațional; cooperarea în producție (în formă de întreprinderi mixte, STN etc.); investiții internaționale; cooperarea științifică și tehnologică; energetică; turism; relațiile financiare și creditare externe; migrarea resurselor de muncă; transporturile internaționale; prestarea serviciilor etc.*, realizate la nivelul economiei naționale sau la nivelul unităților economice, indiferent de forma de proprietate.

Cooperarea internațională și integrarea în economia mondială prin promovarea relațiilor economice internaționale sunt căi intensive de dezvoltare, dând posibilitatea ca firmele autohtone să aibă acces la tehnologiile avansate – element necesar pentru a deveni competitive la nivel mondial (Țău N., 2009). Cooperarea economică internațională și regională poate fi examinată în acest proces ca o etapă a integrării. Înainte de a integra este absolut necesară o desfășurare largă a diferitor forme de cooperare.

Tendențe și perspective ale economiei mondiale.

Țările din economia mondială sunt comparate în mai multe direcții, dintre care cea mai importantă *este participarea lor la crearea produsului brut mondial, cota lor pe piața mondială a bunurilor și serviciilor, piața mondială de capital, nivelul produsului intern brut pe cap de locuitor etc.* Menționăm că în 2023, **PIB-ul nominal, armonizat cu paritatea puterii de cumpărare (PPC) pe locuitor**, conform estimărilor FMI pe plan global a fost de circa **174, 5 trilioane de dolari**. În **Top 10 țări** pe acest indicator în 2023 se află: China (peste **33,0** trilioane USD; SUA (circa **26,9** trilioane); India (**13,0** trilioane); Japonia (circa **6,5** trilioane); *Germania* (**5,5** trilioane); *Rusia* (**4,99** trilioane); *Indonezia* (**4,4** trilioane); *Brazilia* (**4,0** trilioane); *Franța* (circa **3,9** trilioane) și *Regatul Unit* (**3,85** trilioane USD). Pe lângă acestea, primele zece țări din punct de vedere al puterii economice, luând în considerare PPC, urmează: *Turcia* (circa **3,6** trilioane USD); *Italia* (**3,2** trilioane); *Mexic* (**3,1** trilioane); *Coreea de Sud* (peste **2,9** trilioane); *Canada* (circa **2,4** trilioane USD) etc. Totodată menționăm, că serviciile reprezintă un rol important în producție și servesc la funcționarea lanțurilor valorice globale, accelerând astfel dezvoltarea economică globală. Nu este posibil comerțul exterior cu bunuri fără utilizarea transporturilor, serviciilor bancare, a asigurărilor, a telecomunicațiilor și a altor servicii (Galben I., 2012: 20-21). În tabelul 1 sunt prezentați principalii indicatorii a puterii economice, nivelul dezvoltării economice, populația, suprafața și volumul exporturilor a celor mai mari 10 țări din lume în 2023 (Roșca P., 2024: 35).

După cum vedem, economiile lumii sunt radical diferite, fiecare stat își desfășoară propria politică, având propria idee despre rezultatul final și modalitățile de realizare a acestuia. Tabelul indicatorilor PIB permite să comparăm ale căror politici au mai mult succes și, prin urmare, mai corecte. Statele Unite au încă cea mai puternică economie, influența sa asupra lumii și a politicii țărilor și există o creștere stabilă a PIB-ului, în ciuda prezenței unei datorii externe mari. Dar, în același timp, China ajunge rapid din urmă Statele Unite ale Americii, demonstrând adevărate miracole ale mișcării și dezvoltării economice din ultimele decenii.

Moldova a fost recunoscută drept cea mai săracă țară europeană în ceea ce privește creșterea PIB-ului, economia țării este foarte dependentă de componenta agrară a țării și de exportul produselor agricole. Nu există tehnologii și industrie puternice în țară, tot accentul se pune doar pe cultivarea culturilor, fructelor și producția de vin.

Tabelul 1. Primele economii ale lumii în funcție de PIB în anul 2023,

conform estimărilor FMI

Țara	PIB (nominal), miliarde dolari	PIB (PPC) nominal), miliarde dolari	PIB la un locuitor, în dolari	Numărul populației, milioane persoane	Teritoriu (km ²)/ % din Global	Volumul exportului, miliarde dolari, 2022
Global	105.569	174471,3	770,148.3	8.000.000	148.940.000/=29,1% din suprafața uscată a Pământului	24.611,2
SUA	26.855	26.854,6	80.034	334.378	9.629.091/6,5%	2.063
China	19.374	33.115,0	13.721	1.411.750	9.596.961/6,4%	3.593,6
Japonia	4.410	6.456,5	35.385	124.630	377.930/0,25%	752,1
Germania	4.309	5.545,7	51.383	83.784	357.114/0,24%	1.658,4
India	3.737	13.033,4	2.601	1.425.776	3.287.263/2,3%	452,7
Regatul Unit	3.159	3.846,9	46.371	68.103	242.900/0,16%	530,5
Franța	2.923	3.872,7	44.408	65.361	640.294/0,43%	606,9
Italia	2.170	3.195,5	36.812	60.408,3	301336/0,20%	700,3
Canada	2.090	2.385,1	52.722	39.609, 7	9.984.670/ 6,7%	598,6
Brazilia	2.081	4.020,4	9.673	217.385	8.514.877/5,7%	334,5
Informații suplimentare						
UE	\$19.340 /2024	\$26.640 /2024	39.940	448.400	4.324.782/ cca 4,5%	8.705
Țările de Jos	1.081	1290, 9	61.098	17.157,8	37.354/0,03%	770,3
Rusia	2.063	4.988,8	14.403	146.424,7	17.124.424/ cca 13%	580,1
Turcia	1.029	3.572,6	11.931	85751,9	783.562/0,53%	254,2
Ucraina	148,7	444,2	4.654	43576,9	557.500/0,38%	>44,4
România	348,9	783,9	19.054	19.161,1	238.397/0,16%	>96,8
Moldova	15,8	42,0	6.342	2.681,7	33.846/0,02%	>4,3

Sursa: Elaborat de autor conform surselor statistice.

În unele prognoze se menționează că redresarea economiei globale rămâne lentă, cu divergențe regionale din ce în ce mai mari și cu o marjă redusă de eroare politică. În majoritatea țărilor în ultimii trei ani s-a încetinit creșterea economică – de la 3,5% în 2022 la 3,0% în 2023 și 2,9% în 2024, cu mult sub media istorică (2000-2019) de 3,8%. Economiiile avansate sunt așteptate să încetinească de la 2,6% în 2022 la 1,5% în 2023 și 1,4% în 2024, pe măsură ce înăsprirea politicilor începe să muște. Se estimează că piețele emergente și economiile în curs de dezvoltare vor avea o scădere modestă a creșterii de la 4,1% în 2022 la 4,0% atât în 2023, cât și în 2024. Inflația globală este prognozată să scadă constant, de la 8,7% în 2022 la 6,9% în 2023 și 5,8% în 2024, datorită politicii monetare mai stricte (*sursa*: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2023/10/10/world-economic-outlook-october-2023>).

Din cele de mai sus, putem înțelege că dezvoltarea economică a unui stat depinde nu atât de disponibilitatea anumitor resurse din țară, ci de managementul administrativ cu adevărat competent. Un exemplu este Japonia, o țară complet distrusă în timpul celui de-al doilea război mondial, care, fără resurse serioase sau chiar teritoriu, este acum unul dintre liderii mondiali în dezvoltarea economică. Se remarcă faptul că în următorii zece ani, China va fi înaintea SUA, iar concurența dintre aceste state puternice va fi un mare test de forță pentru întreaga lume. Unii experți consideră că până în 2030, China ar putea depăși Statele Unite. De exemplu, banca britanică HSBC prezice că în următorul deceniu, PIB-ul Chinei va crește la 26 trilioane de dolari, în timp ce PIB-ul american va fi de 25,2 trilioane. Cu toate acestea, nu doar conducerea economică globală se va schimba. Până cel târziu în 2030, India, care este acum considerată a șaptea cea mai mare economie de pe planetă, ar putea depăși Germania și Japonia. Coreea de Sud, Mexic, Indonezia și Rusia, de asemenea, au șansa de a se întări în primele zece în următorul

deceniu. E de menționat, că un impact negativ asupra dezvoltării economiilor naționale a țărilor în ultimii ani au avut: criza valutară din 2008; Pandemia (**Covid-19**); terorismul internațional; criza energetică; conflictele militare în diferite regiuni ale globului, inclusive invazia Rusiei în Ucraina etc.

Și totuși, care sunt cele mai bogate țări din lume? Majoritatea persoanelor s-ar gândi că răspunsul la această întrebare trebuie să fie ori Statele Unite ori China. Este drept că atât China cât și SUA sunt foarte prospere, însă din păcate, nu sunt neapărat și cele mai bogate țări din lume. Datele statistice poate să te uimească. Situația înainte de pandemia Covid-19 a fost următoarea: dacă în 2018 poziția a zecelea în clasament era ocupată de micul stat San Marino, în 2019 acesta a fost detronat de Statele Unite ale Americii, Elveția și Kong, ocupând locul 13. În tabelul 2 este prezentat clasamentul **top 10 cele mai bogate țări din lume** după totalurile anului **2023**.

Tabelul 2. Clasamentul top 10 cele mai bogate țări din lume după totalurile anului 2023.

Locul	Țara	PIB (per), \$ pe individ	locul	Țara	PIB (per), \$ pe individ
10	Australia	63.490 \$	5	Singapore	87.880 \$
9	Danemarca	71.400 \$	4	Norvegia	99.270 \$
8	Islanda	68.840 \$	3	Elveția	102.870 \$
7	S U A	69.380 \$	2	Irlanda	112.250 \$
6	Qatar	81.970 \$	1	Luxembourg	135.610 \$

Sursa: <https://financer.com>

Problemele globale ale economiei mondiale contemporane

Problemele globale se referă la chestiuni majore care afectează întreaga planetă sau o mare parte a ei. Acestea nu cunosc granițe naționale și necesită cooperare internațională pentru a fi soluționate. Aceste probleme acoperă o gamă variată de domenii, de la mediul înconjurător la economie, sănătate, siguranță și securitate. **Principalele probleme globale** includ următoarele: *problema de mediu; problema demografică; problema păcii și a dezarmării; problema alimentară; problema energiei și materiilor prime; problema sănătății umane; problema folosirii oceanelor; problema explorării spațiului ș.a.* (Roșca P., 2024: 42-46). Fiecare dintre problemele globale are un conținut specific. Dar toate sunt strâns legate între ele. Recent, centrul de greutate al problemelor globale s-a mutat în țările din lumea în curs de dezvoltare. Problema alimentară a devenit cea mai catastrofală din aceste țări. Situația dificilă a majorității țărilor în curs de dezvoltare a devenit o problemă umană și globală majoră. Principala modalitate de rezolvare a acestora este realizarea unor transformări socio-economice fundamentale în toate sferele vieții și activității acestor țări, în dezvoltarea progresul științific și tehnologic, internațională.

Datoriile externe, de asemenea, este una din problemele principale cu care se confruntă majoritatea țărilor, care a devenit îngrozitoare. Criza economică globală din 2020, determinate de pandemie este în mare parte de vină creșterea datoriilor guvernamentale ale statelor din întreaga lume. Deși 2021 a ajuns la o redresare de scurtă durată. Creșterea inflației, în parte, din cauza supracorecției pachetelor de stimulare post lockdown, a făcut ca economiile să își înăsprescă din nou politicile monetare, în timp ce invazia Ucrainei de către Rusia a avut un impact asupra piețelor de mărfuri, afectând puternic economia globală. *Datoria externă* a unei țări reprezintă totalul datoriilor publică și privată datorate nerezidenților, rambursabile în valute, bunuri sau servicii acceptate internațional, unde *datoria publică* reprezintă banii sau creditele datorate de orice nivel de guvernare, de la central la local, iar *datoria privată* reprezintă banii sau creditele

datorate de gospodăriile și de întreprinderile private din țara respectivă. Chiar și cele mai dezvoltate și bogate țări au datorii externe enorme. De exemplu, Statele Unite ale Americii a înregistrat cea mai mare datorie externă din lume (peste 32,9 trilioane de dolari), iar față de PIB este de 122%, Canada – 127%, Regatul Unit – 287%, Japonia – 98%, Italia – 143%, Elveția – 285%, Țările de Jos – 382%, Hon Kong – 504%, Grecia – 323%, Monaco – 240%, Malta – circa 700% etc. Datoria externă a României este de 45%, a Ucrainei – 81%. China, practic nu are datorii externe (13,5%), de asemenea, și, Rusia (13,7%) față de PIB. Țara cu cea mai mare datorie externă raportată la produsul intern brut a fost Mauritius, cu o datorie de 1368%, sau de peste 13 ori mai mare decât PIB-ul țării (*sursa*: https://ro.wikipedia.org/wiki/Lista_%C8%9B%C4%83rilor_%C3%AEn_func%C8%9Bie_de_datoria_extern%C4%83).

Perioada istorică în care trăim influențată de fenomene de tipul globalizării sau regionalizării, noile mijloace de comunicații precum Internetul sau relațiile de socializare de tip Facebook sau Twitter, de schimbările politico-sociale care au, sau vor avea loc în cadrul statelor, de mutațiile sau transformările din organizațiile internaționale etc., dar și a interconexiunilor și interdependențelor dintre toate cele prezentate mai sus vor genera modificări și asupra economiei mondiale (Stanciu M., 2012 : 11-12). În opinia specialiștilor în domeniu, pe fondul dependenței tot mai mari de anumite resurse, multe dintre ele având caracter limitat și apropiat ca epuizare în timp, activitatea economică se va reorienta către alte zone, precum cea a spațiului cosmic, economia din proximitatea noastră, mondială intrând astfel într-o nouă etapă, cea interplanetară. Pe de altă parte, economia mondială se va confrunta cu multiple dezechilibre, crize și un grad ridicat de instabilitate mai ales în zonele care se confruntă cu probleme politico-economico-sociale. În același timp, datorită revoluției tehnico-stiințifice s-au generat și se vor genera și în viitor, noi tipuri și modele de diviziune mondială a muncii, pe fondul accelerării vitezei circuitului economic mondial concomitent cu modificările fluxurilor geografice comerciale tradiționale. Totodată, se remarcă faptul că tradiționalele raporturi de forțe din cadrul economiei mondiale (SUA vs. URSS), li se contrapun astăzi alte raporturi de forță care includ SUA, UE, China, India etc. (Stanciu M., 2012 : 14).

Potrivit lui Mătiu Barrous, lumea trece prin vremuri dificile, în timpul războiului rece totul a fost mai ușor. Pe atunci, știam cine este inamicul (URSS și comunismul) și ce vrea (dominația mondială) ... Din păcate, pe măsură ce lumea devine mai globalizată și mai dezintegrată pe măsură ce multipolaritatea crește, lucrurile vor deveni mult mai confuze. Trecem prin vremuri dificile. Dânsul compară situația de astăzi cu alte etape de cotitură din istorie, cum ar fi 1789, 1815, 1919, 1945 sau 1989, când sistemele politice, sociale și economice s-au prăbușit. Fie că ne asumăm responsabilitatea și direcționăm schimbările în direcția corectă, sau ei vor deveni asupra noastră ... (Барроуз Мэтью, 2015: 13). Guvernele trebuie să promoveze politici economice științific argumentate. Experiența mondială ne dă multiple exemple, că anume în rezultatul promovării unei politici economice bazate pe argumentarea științifică a deciziilor se poate asigura o dezvoltare economică durabilă. Pot fi aduse multe exemple, dar ne vom referi la experiența Japoniei, unde planificarea economică este fundamentată într-o economie de piață, în care principiul major îl reprezintă mecanismul prețurilor, de aici și diferențe între aceasta și planurile economice din economiile planificate totalitare. *Primul* rol al planificării economice japoneze este de a distinge condițiile dorite și posibile de atins pentru economie și societate, prin prognozarea viitorului cu un cât mai ridicat grad de consistență. *Cel de al doilea* rol al planificării este de a defini politicile pe termen mediu și lung ale activităților economice ale Guvernului, stabilirea obiectivelor prioritare și elaborarea modelelor de realizare ale acestora. *În al treilea rând*, planificarea economică oferă orientările pentru activitățile de afaceri și ale populației (Roșca P., 2000). Exemplu Japoniei în domeniul planificării dezvoltării economice ar fi bine de aplicat în majoritatea țărilor.

În opinia unor autori (Chistruga B., Lobanov N., 2016: 11), economia mondială nu va reprezenta punctul final al unui lung proces de dezvoltare a activității economice, de la un nivel inferior către unul superior. Dezvoltarea va continua. În plus, pe măsura perfecționării factorilor de producție, a revoluționării mijloacelor de transport, a telecomunicațiilor, se vor crea condițiile materiale pentru un nou salt spre un stadiu superior al schimbului reciproc de activități. Perspectiva actuală a folosirii spațiului extraterestru în scopuri economice, a exploatării resurselor altor planete, va deveni o realitate palpabilă: economia va depăși cadrul mondial, planetar, și va deveni o economie la scară cosmică.

Aprofundarea procesului de integrare economică între state.

În ultimele decenii un rol deosebit în dezvoltarea economiei mondiale îl are aprofundarea procesului de integrare economică între state. În opinia lui I. Ignat și S. Pralea (Ignat I, Pralea S., 2013: 223), din punct de vedere economic, **integrarea este un proces prin intermediul căruia două sau mai multe piețe naționale anterior separate și de dimensiuni unitare, estimate ca puțin adecvate se unesc pentru a forma o singură piață (piața comună) de dimensiuni mai eficiente.** Pentru a atinge acest obiectiv, este necesar de a se realiza o serie de măsuri de ajustare a structurilor naționale, cu scopul de a se ajunge, cu un minimum de cost social la spațiul ce se pretinde a se integra. Aceasta impune, în mod normal, o perioadă de tranziție mai îndelungată.

Un motiv important pentru integrare este factorul politic: dorința statelor ca prin intermediul integrării să obțină o autoritate și o pondere politică mai mare în comunitatea mondială, astfel să-și rezolve problemele economice mai repede pe această bază (Bârdan V., 2024: 15).

Forme, etape și tipuri de integrare economica internațională.

După specificul relațiilor economice între țările membre și gradul de întrepătrundere a economiilor acestora, pot fi evidențiate diferite forme de integrare economică; aceste forme reprezintă și etape parcurse de procesul de integrare economică în evoluția sa (Roșca P., 2024: 50-52).

– Acord comercial preferențial: acesta constă într-o reducere tarifară la importurile din țările membre, dar politicile comerciale cu țările terțe sunt stabilite de fiecare țară membră independent.

– *Zona de comerț liber, prin care țările participante:* elimină taxele vamale și restricțiile cantitative în schimburile dintre ele; promovează o politică comercială proprie față de celelalte țări. Din această categorie fac parte: Asociația Europeană a Liberului Schimb (AELS), Acordul Nord-American de Comerț Liber (NAFTA).

– *Uniunea vamală, caracterizată prin:* armonizarea legislațiilor vamale ale țărilor membre; adoptarea unui tarif vamal comun în raport cu celelalte țări. De exemplu: Pactul ANDIN (în America Latină), Uniunea vamală a Țărilor Baltice; Uniunea Vamală Euroasiatică.

– *Zona de cooperare economică, caracterizată de diversificarea activităților care fac obiectul cooperării:* circulația liberă a bunurilor și serviciilor; cooperarea în domeniul transporturilor, al telecomunicațiilor; crearea în comun a unor structuri, bănci etc. Din această categorie face parte Cooperarea Economică în zona Marii Negre, grupul țărilor GUAM.

– *Piața comună, caracterizată prin:* uniunea vamală; circulația liberă a mărfurilor, persoanelor, capitalurilor. De exemplu: Piața Comuna a Conului de Sud (în America de Sud), Piața Comună a Americii centrale, Piața Comuna Arabă.

– *Uniunea economică și monetară,* o piață comună care realizează, de asemenea: armonizarea politicilor economice naționale (la nivel global sau sectorială); armonizarea

politicilor monetare (uniunea monetară) și utilizarea unei monede comune. UE este o uniune economică și monetară.

– *Integrarea economică totală* presupune unificarea politicilor economice de ansamblu, sectoriale și structurale (conducerea aparținând unei autorități supranaționale).

– *Integrarea politică și socială*, prin care integrarea economică totală este completată de crearea unor instituții comune (acestea preiau o parte din competențe ale statelor participante în anumite domenii). (Exemplu, Uniunea Europeană).

Tipuri de integrare: a) *După nivelul la care se manifestă*, integrarea economică poate fi: *generală*, implicând întreaga economie; *sectorială*, implicând doar unele segmente sau aspecte ale economiei; b) *După implicațiile asupra relațiilor internaționale*, integrarea presupune: păstrarea caracterului de organizații interguvernamentale, formele de integrare având la bază înțelegeri între guvernele țărilor membre; funcționarea unor structuri organizatorice și juridice permanente cu caracter supranațional, autonome în raport cu țările membre (integrare interstatală).

În deosebi integrarea economică între state poartă caracter regional. *Regionalizarea* presupune că statele naționale dezvoltă relații de interdependență tot mai accentuate cu grade diferite de complexitate. Acest proces de regionalizare s-a manifestat fie prin apariția unor grupări regionale cu caracter integraționist, fie s-a dezvoltat prin adâncirea unor raporturi comerciale, investiționale, a unor raporturi complexe de cooperare regională. Economia mondială evoluează diferit în diferite regiuni și perioade, în funcție de tendințele manifestate la nivel global.

Caracteristica unor grupări de țări de tip integraționist pe plan internațional și regional

La momentul actual în lume există peste 20 asociații economice internaționale de tip integraționist, ce cuprind principalele regiuni și continente ale globului. Țărilor ce fac parte din ele le revin peste 2/3 din PIB-ul planetei, principala parte din volumul comerțului internațional și volumul circulației interstatale a capitalului. Unele asemenea formațiuni cuprind zeci de țări (Comunitatea Economică Africană – mai mult de 30 țări; CEAP (APEC) – Cooperarea economică din Asia și Pacific, cu primirea în noiembrie 1997 a Vietnamului, Peru și Rusiei – 21 țări; Grulul – 7, Grupul – 20, CSI, Uniunea Vamală Eurasiatică, Uniunea Europeană – 27 țări etc.). Fără îndoială, cea mai avansată formă de integrare economică internațională de până acum este *Uniunea Europeană*. Deși este exemplul cel mai evoluat de integrare regională din lume, nu este singurul exemplu, după cum am arătat mai sus. Grupuri de state de pe toate continentele au descoperit că o cooperare pe multiple planuri este în interesul lor, astfel încât multe dintre ele au decis să ducă această cooperare la un nivel mai înalt (Roșca P., 2024 : 53-66).

Ne vom referi succint la unele aspecte de activitate a unor grupări de țări de tip integraționist. De exemplu, organizația internațională Acordul Nord-American de Comerț Liber (NAFTA), creată în 1991 de către SUA, Canada și Mexic. Ea acoperă o piață de 375 milioane de consumatori și o suprafață de 21,3 milioane km², cu perspectiva extinderii spre sudul continentului american. Domeniile de activitate sunt: comerțul cu bunuri materiale și servicii; investițiile directe de capital–liberalizate; alte dispoziții se referă la: regulile de concurență, proprietatea intelectuală, sejurul temporar al oamenilor de afaceri, anumite aspecte privitoare la protecția mediului etc. NAFTA este un acord de liber schimb de mare anvergură. Model de cooperare de tip interguvernamental, fără a avea organisme supranaționale.

În America activează și alte grupări de țări, precum: Comunitatea Statelor Latino-Americane și Caraibiene (în spaniolă, Comunidad de Estados Latino-americanos y Caribeños, CELAC), fiind un bloc regional format din state latino-americane și caraibe, înființat pe 23 februarie 2010. Este alcătuit din 33 de state suverane, reprezentând aproximativ 600 milioane de oameni. Din bloc nu fac parte Statele Unite și Canada.

În America de Sud activează organizația internațională MERCOSUR, fondată în 1991 de Argentina, Brazilia, Uruguay, Paraguay și Venezuela. Bolivia, Chile, Columbia. Ecuador și Peru au statut de membri asociați. Obiectivele generale ale Mercosur sunt: *creșterea randamentului și a productivității, cu deschiderea piețelor și accelerarea dezvoltării economice; perspective mai bune pentru folosirea mai judicioasă a resurselor disponibile; conservarea mediului; îmbunătățirea comunicațiilor; armonizarea și coordonarea politicilor macroeconomice și complementarea diferitelor industrii.*

Activ se desfășoară colaborarea între țările care au ieșire la Oceanul Pacific. Cooperarea Economică Asia-Pacific (APEC), este un forum al unui grup format din 21 de state, care reprezintă aproximativ 60% din economia mondială, și care poartă discuții pe tema economiei regionale, cooperării, comerțului și investițiilor. Locul în care are loc summitul se schimbă prin rotație între economiile raba și există o tradiție care implică purtarea de către liderii participanți a unor costume naționale ale țării gazdă. *Țările membre ale APEC sunt:* Australia, Brunei Darussalam, Canada, Chile, Hong Kong, China, Indonezia, Japonia, Republica Coreea, Malaezia, Mexic, Noua Zeelandă, Papua Noua Guinee, Peru, Republica Filipine, Federația Rusă, Singapore, China, Taipei, Thailanda, Statele Unite ale Americii, Vietnam.

În Asia central, de asemenea, își desfășoară activitatea grupul de țări din Organizația de Cooperare Shanghai (OCS), (în rusă–Шанхайская организация сотрудничества (ШОС), în engleză – Shanghai Cooperation Organization (SCO), ca organizație internațională creată la 15 iunie 2001 de liderii Chinei, Rusiei, Kazahstanului, Tadjikistanului, Kârgâzstanului și Uzbekistanului, apoi au mai aderat – India și Pakistan (în 2017), Iran (în 2022) și Belarus (în 2024). Teritoriul total al țărilor OCS este mai mare de 35 milioane km², adică 65% din teritoriul Eurasiei, iar populația totală a acestor țări circa 3,5 miliarde de persoane, jumătate din populația lumii. Principalele sarcini ale OCS sunt consolidarea stabilității și securității într-un spațiu larg care unește statele membre, lupta împotriva terorismului, separatismului, extremismului, a traficului de droguri, dezvoltării cooperării economice și energetice, interacțiunii științifice și culturale.

În Africa, activează Comunitatea Economică Africană, compusă din toate țările africane, fiind formată din blocuri regionale, cunoscute și ca pilonii ei: *Comunitatea Economică a Statelor Vest-Africane Comunitatea Economică a Statelor Vest-Africane (ECOWAS); Comunitatea Africii de Est; Comunitatea economică a statelor din Africa Centrală; Comunitatea de Dezvoltare a Africii de Sud (SADC); Autoritatea Interguvernamentală pentru Dezvoltare*, bloc economic care acoperă Cornul Africii; *Comunitatea statelor din Sahel-Sahara*, una dintre cele mai mari organizații economice din Africa; blocul țărilor Africii de Est și de Sud (cu acronimul – COMESA); *Uniunea Maghrebului Arab* care acoperă Africa de Nord-Vest.

Un rol deosebit în dezvoltarea economiei mondiale și a relațiilor economice internaționale îl au grupul țărilor industrial dezvoltate (G7) și grupul țărilor în dezvoltare (G20) (Roșca P., 2024: 57-59).

Grupul celor șapte (G7) – reprezintă un forum internațional al guvernelor unor state dezvoltate din punct de vedere economic, tehnologic și militar: Canada, Franța, Germania, Italia,

Japonia, Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord și Statele Unite ale Americii. Împreună, acestea, deși cuprind aproximativ 10% din populația lumii, însumează între 35 și 40 din produsul intern brut la nivel mondial. De asemenea, ele totalizează aproximativ 40% din cheltuielile militare din lume, iar Franța, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii dețin 45% din armamentul nuclear al lumii. G7 promovează o activitate deosebit de eficientă, jucând un rol deosebit în dezvoltarea economiei mondiale și a relațiilor economice internaționale. Între 1997 și 2014, G7 a fost cunoscut ca „Grupul celor Opt” (G8), format din țările G7 plus Rusia. La 2 martie 2014, din cauza implicării Rusiei în conflictul din Ucraina, participanții din șapte țări, împreună cu reprezentanții Uniunii Europene au exclus Rusia din acest grup, până ce aceasta își va schimba cursul. Din 2014 încoace grupul G8 efectiv cuprinde șapte state și UE ca al optulea participant.

Grupul celor 20 de țări – (G20 sau G20+) este un bloc de țări în curs de dezvoltare fondat la 20 august 2003. Grupul a luat ființă la cea de-a cincea conferință ministerială a Organizației Mondiale a Comerțului, găzduită în Cancún, Mexic între 10 septembrie și 14 septembrie 2003. G-20 înglobează 60% din populația globului, 70% dintre fermieri și 26% din exporturile agricole ale lumii. La moment, grupul e format din 23 de națiuni: Argentina, Bolivia, Brazilia, Chile, China, Cuba, Ecuador, Egipt, Guatemala, India, Indonezia, Mexic, Nigeria, Pakistan, Paraguay, Peru, Filipine, Africa de Sud, Tanzania, Thailanda, Uruguay, Venezuela, Zimbabwe. Ultimul summit al G-20 в Нью-Дели – cea de-a optsprezecea reuniune a șefilor de stat ai Grupului celor douăzeci (G20), desfășurat în perioada 9-10 septembrie 2023 în India, în orașul New-Delhi (inițial trebuia să aibă loc la 1 decembrie 2023). Președintele Rusiei Vladimir Putin a refuzat să participe la acest summit, de asemenea n-a participat și Președintele Chinei Xi Jinping. În timpul summitului, au fost încheiate acorduri referitoare la climă și biocombustibili. S-a ajuns la un acord pentru a încuraja o creștere de 3 ori a capacității surselor regenerabile de energie. India, SUA și Brazilia au format o alianță care are ca scop reducerea emisiilor prin comerțul cu biocombustibili derivați din deșeuri animale și vegetale. Au fost semnate acorduri între diferite țări privind dezvoltarea sistemului de transport între Asia de Sud și Orientul Mijlociu. La sfârșitul summitului, a fost emisă o declarație finală prin care condamnă utilizarea forței pentru achiziții teritoriale. Declarația nu a menționat Rusia, ceea ce a provocat nemulțumiri din partea Ucrainei. S-a ajuns la un consens cu privire la declarație, care a fost susținută, printre altele, de Regatul Unit și Statele Unite.

Gruparea de țări – BRIC și BRICS, țările în curs de dezvoltare din Brazilia, Rusia, India și China, care sunt identificate ca puteri economice în creștere. Din iunie 2006 în această organizație a fost, inclusă și Africa de Sud, fiind redată ca „BRIC”. Au fost invitate să se alăture la această organizație de la 1 ianuarie 2024 următoarele țări: Egiptul, Iranul, Emiratele Arabe Unite, Arabia Saudită și Etiopia, apoi numărul membrilor poate crește la zece. Practic, relațiile bilaterale dintre țările BRICS sunt construite pe baza non-interferenței, egalității și beneficiului reciproc. Anual au loc summit-uri oficiale a conducătorilor țărilor BRICS (ultimul al 15-lea summit a avut loc în perioada 22-24 august 2023 în Africa de Sud). Pe lângă summituri, se organizează reuniuni la nivel miniștrilor de externe, miniștrilor de finanțe și alții. Membrii BRICS au fost descriși în mod repetat ca fiind economiile majore cu cea mai rapidă creștere. Cu ritmuri înalte se dezvoltă comerțul exterior între țările membre și cu alte state dezvoltate (Roșca P., 2024: 59-64). În figura 1 este prezentată ponderea PIB-ului G7 și BRICS în economia globală.

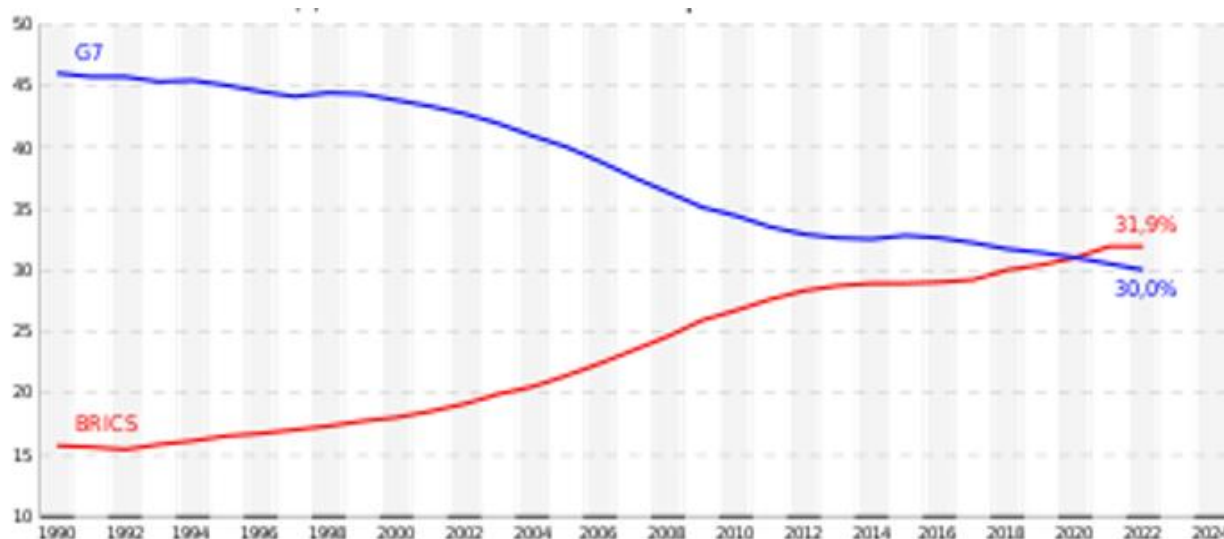

Fig.1. Ponderea PIB-ului G7 și BRICS în economia globală

(sursa: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%A0%D0%98%D0%9A%D0%A1>).

Extinderea grupului celor cinci a fost una dintre temele principale la cel de-al XV-lea summit BRICS care a avut loc în perioada 22-24 august 2023 în orașul sud-african Johannesburg. Lista țărilor interesate să se alăture clubului este lungă, cuprinzând nu mai puțin de 23 de țări, între care Arabia Saudită, Indonezia, Iran, Argentina și Etiopia. Liderii BRICS au redactat o declarație privind extinderea grupului, ceea ce va declanșa o schimbare decisivă în ordinea mondială globală. Fie că este vorba despre războiul din Ucraina, sancțiuni, critici la adresa dolarului și confruntarea globală, summitul BRICS nu reflectă doar îndepărtarea multor țări în curs de dezvoltare și emergente de Occident, ci și o creștere a încrederii lor de sine.

Comunitatea Statelor Independente (CSI), a fost creată la 8 decembrie 1991 prin semnarea Acordului de constituire a Comunității Statelor Independente de către președinții Republicii Belarus, Federației Ruse și Ucrainei. La 21 decembrie 1991 Republica Azerbaidjan, Republica Armenia, Republica Belarus, Republica Kazahstan, Republica Kârgâz, Republica Moldova, Federația Rusă, Republica Tadjikistan, Turkmenistan, Republica Uzbekistan și Ucraina au semnat Declarația de la Alma-Ata privind crearea Comunității Statelor Independente. La 22 ianuarie 1993 în cadrul Summit-ului CSI de la Minsk a fost adoptat Statutul CSI, au fost create Organele statutare de cooperare CSI etc. etc. În aprilie 1994 Republica Moldova a ratificat Acordul de constituire a CSI și Statutul Comunității. *Obiectivele CSI*: cooperarea în domeniul politic, economic, de mediu, umanitar, cultural și alte domenii; dezvoltarea economică și socială cuprinzătoare și echilibrată a statelor-membre în cadrul unui spațiu economic comun, cooperarea și integrarea interstatală; asigurarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale etc. Președinția în cadrul CSI este exercitată de către fiecare stat-membru, după principiul rotației, pentru o perioadă de un an. În primii ani după crearea activității în CSI se desfășura cât de cât normal, dar după intervenția Federației Ruse în Georgia în 2008 și crearea Republicilor Autonome – Abhazia și Osetia de Sud, recunoscute numai de Federația Rusă, de asemenea, anexarea Crimeei în 2014, crearea republicilor autonome Donbas și Lugansk și primirea acestora în Federația Rusă, declanșarea războiului cu Ucraina și multe alte aspecte negative, practic activitatea structurilor CSI s-au blocat, în mare parte fiind înlocuită cu *Uniunea Vamală Euroasiatică* (Roșca P., 2024: 63-64).

Uniunea Vamală Euroasiatică (UVEA), sau Uniunea Vamală Rusia-Belarus-Kazahstan, mai simplu Uniunea Vamală, ca formă de integrare economică, care definește un spațiu vamal unic în interiorul căruia s-au anulat taxele vamale la comerțul reciproc și s-a introdus un sistem

uniform de taxare a importurilor. Tariful unic a intrat în vigoare pe 1 ianuarie 2010, iar începând cu 1 iulie 2010 și Codul Vamal al Uniunii Vamale. Uniunea Vamală este transformată gradual într-un concept ambițios de „Spațiu Economic Unic” și eventual o Uniune Economică Euroasiatică (UEE). Acesta este mai degrabă un proiect politic, decât economic. Conducerea Rusiei a solicitat în mod repetat ca Partenerii Estici să adere la Uniunea Vamală, în detrimentul Zonei de Comerț Liber Cuprinzător și aprofundat (ZLSAC) cu UE. Această „invitație” a fost acompaniată de motive atât pozitive, cât și negative, ca prețul redus al resurselor energetice, amenințări cu tarife mai mari sau bariere comerciale etc. Provocarea constă în faptul că motivele Rusiei pot părea de scurt timp în comparație cu oportunitățile oferite de UE. Republica Moldova a ales calea integrării în Uniunea Europeană (UE), dezvoltând totodată relațiile bilaterale reciproc avantajoase cu or ce țară, inclusive și cu Federația Rusă (Roșca P., 2024: 64-66).

E bine cunoscut că, Federația Rusă este o țară bogată de resurse naturale. Ea ocupă locul 1 în lume privind resursele de gaze (32%), cărbuni și resurse forestiere (câte 23%), minereu de fer (circa 28%), aluminiu, îngrășăminte azotate, resurse de pește, apă potabilă, sare și multe altele. *Țara ocupă locul 1 în lume în ce privește bogăția națională, dar se clasează pe locul 67 în lume în ceea ce privește nivelul de trai a populației; locul 70 – în domeniul utilizării tehnologiilor avansate ale informației și comunicațiilor; locul 72 – în evaluarea cheltuielilor de stat pe persoană; locul 97 – la veniturile pe cap de locuitor; locul 127 – în ce privește sănătatea populației; locul 134 – în ceea ce privește speranța de viață a bărbatului; locul 159 – în ceea ce privește drepturile și libertățile politice; locul 175 – în ceea ce privește siguranța fizică a cetățenilor; locul 182 – în mortalitate din 207 țări analizate de UNESCO etc.* (Roșca P., 2024, p.165-166). Asta e bine să cunoască fiecare pentru a face concluzii obiective, corecte.

Cadrul instituțional al integrării economice internaționale

Integrarea economică internațională este realizată prin intermediul instituțiilor și organizațiilor internaționale: în plan financiar, prin intermediul instituțiilor de la Bretton Woods (FMI; BIRD etc); în plan comercial, prin GATT/OMC. Între timp, asistăm la apariția unor organisme de integrare economică cu obiective diferite, în deosebi în plan regional. care joacă un rol deosebit de important în dezvoltarea proceselor de integrare economică internațională (Roșca P., 2024: 66-81).

De exemplu, obiectivele principale ale Fondului Monetar Internațional (FMI) sunt: *promovarea cooperării monetare internaționale; facilitarea dezvoltării și creșterii echilibrate a comerțului internațional; stabilirea unui sistem multilateral de plăți între țările membre.* Pentru desfășurarea activității FMI, statele membre subscriu cote-părți la capitalul acestuia, cote stabilite în funcție de ponderea fiecărei țări membre în comerțul internațional. Cotele se revizuiesc la fiecare cinci ani, în funcție de evoluția economiilor țărilor membre și a nevoilor de capital ale Fondului. La finele anului 2023 are 190 țări membre. Republica Moldova este membră a FMI din 1992. Cota actuală a Republicii Moldova la FMI constituie 172,5 milioane Drepturi Speciale de Tragere (DST), ceea ce reprezintă 0,04 la sută din capitalul FMI. Creditele acordate de către FMI sunt pe termen mediu (2-5 ani) sau lung (4-10 ani) și se solicită garanții specifice pentru rambursare. Garanțiile constau în obligația guvernului țării receptoare de a respecta anumiți indicatori de stabilitate macroeconomică, ce vizează politica monetară, fiscală, bugetară, politicile structurale prin prisma dezechilibrelor care afectează balanța de plăți.

De asemenea, un rol deosebit în dezvoltarea procesului de integrare economică internațională îl are Banca Mondială care este o instituție formată din alte cinci instituții financiare internaționale: *Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BIRD); Corporația Financiară Internațională (IFC); Asociația Internațională de Dezvoltare (IDA);*

Agenția de Garantare Multilaterală a Investițiilor (MIGA); Centrul Internațional de Reglementare a Diferendelor din Domeniul Investițiilor (ICSID). Fiecare instituție are un rol distinct în lupta împotriva sărăciei și îmbunătățirea condițiilor de viață pentru populația din statele în curs de dezvoltare. În prezent, are 190 de țări membre, între care și Republica Moldova (din data de 12 august 1992). *Obiectivele BIRD* sunt: *promovarea dezvoltării economice a statelor membre, prin acordarea de împrumuturi cu dobânzi mai reduse pentru realizarea unor proiecte de dezvoltare economico-socială; încurajarea investițiilor străine în economia țărilor membre prin acordarea de garanții.* Banca oferă împrumuturi la rate reduse ale dobânzii, credite fără dobânda și diferite subvenții pentru economiile în dezvoltare. Aceste fonduri sprijină educația, sănătatea, administrația publică, infrastructura, dezvoltarea sectorului financiar și privat, agricultura, mediul natural și managementul resurselor în aceste economii.

Un rol deosebit de mare în dezvoltarea relațiilor economice internaționale îl are Organizația Mondială a Comerțului (OMC), supervizând un număr mare de acorduri care definesc „regulile comerciale” dintre statele membre. OMC este creată în 1995 ca succesoare a „Acordului general asupra comerțului și tarifelor” (GATT) și operează în direcția reducerii și abolirii barierelor comerțului internațional, având două funcții de bază: este un forum de negocieri pentru discuții asupra regulilor comerciale noi, dar și deja existente și ca și un corp de acord în privința disputelor. Sediul OMC se află în Geneva, Elveția. Organizația are 164 de țări membre. Republica Moldova oficial a devenit membru al OMC în iunie 2001. Tuturor membrilor OMC li se recomandă să-și ofere reciproc statutul de națiunea cea mai favorizată, astfel încât (cu mici excepții) concesiuni comerciale oferite de un membru OMC unei țări trebuie să fie oferite tuturor membrilor OMC. Totodată există și critici în adresa OMC cum că favorizează mai mult țările dezvoltate și Companiile Transnaționale. La sfârșitul anilor '90, OMC a devenit o țintă majoră a protestelor mișcărilor anti-globalizare.

Un impact pozitiv în aprofundarea procesului de integrare economică internațională îl au multe alte organizații internaționale, precum: *Organizația Națiunilor Unite pentru dezvoltarea Industrială (UNIDO); Organizația Alimentară și Agricolă a Națiunilor Unite (FAO); (Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD); Asociația Internațională pentru Dezvoltare (AID); Agenția SUA pentru Dezvoltare Internațională (USAID); Organizația Internațională a Turismului (OIT), Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE), Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD), Banca Europeană de Investiții (BEI) și multe alte organizații internaționale în anumite domenii de activitate.*

Rolul Societăților Transnaționale (STN) în procesul de integrare

Funcționarea economiei mondiale actuale, în condițiile în care se manifestă o puternică tendință de deschidere a piețelor naționale, nu poate fi descifrată fără analiza procesului de formare a STN. Apărute la sfârșitul secolului XIX-lea, în timp, STN s-au impus, devenind, în perioada postbelică, un fenomen de amploare, cu poziții de prim ordin în economia mondială. Un loc important în procesul internaționalizării îl ocupă deschiderea economiilor naționale spre tranzacțiile pieței mondiale, dezvoltarea schimburilor de bunuri și servicii prin intermediul STN (World Invest. Report, 2022), în deosebi, în atragerea ISD, implementarea tehnologiilor avansate, ocuparea forței de muncă, gestionarea afacerilor etc. Totodată, privitor la activitatea STN opiniile sunt diferite – unii aprobă rolul acestora, alții cred că ele aduc anumite amenințări la adresa bunăstării sociale și economice, temându-se că ar putea fi dominați și exploatați de aceste firme puternice (Roșca P., 2024: 75-78).

STN ocupă, astăzi, poziții de prim loc în economia mondială, având o forță economică mai mare chiar și decât a unor țări dezvoltate. Compania 247 Wall St., LLC realizează anual topul celor mai profitabile companii din lume. În anul 2015, acest titlu fiind obținut de compania

Apple Inc., care a realizat un profit de 39,5 miliarde de dolari la cifra de afaceri 182.8 mlrd. dol. SUA, depășind astfel Exxon Mobil, care a avut un profit de 33,6 miliarde de dolari (cifra de afaceri a 369,4 mlrd.dol.SUA). Pe poziția a treia, s-a situat Samsung Electronics Co. Ltd cu un profit de 21.4 mlrd. dolari. Pe următoarele poziții, s-au plasat Berkshire Hathaway Inc. (20.2 mlrd). Chevron Corporation (19,3 mlrd), Toyota Motor Corporation (19.2 mlrd), Petro China Co. Ltd (19.2 mlrd), China Mobile Limited (17.6 mlrd), Wal-Mart Stores Inc. (16.8 mlrd), Jonson&Jonson (16.3 mlrd) (Chistruga B., Lobanov N., 2016). Din 500 cele mai mari corporații după venituri, 161 au sediul în UE.

Uniunea Europeană – formă avansată de integrare economică

Uniunea Europeană (UE) este o uniune politică și economică a 27 de state membre situate în principal în Europa. Are o suprafață de 4.233.262 km² și o populație estimată de aproximativ 447 milioane. UE a dezvoltat o piață unică internă printr-un sistem standardizat de legi care se aplică în toate statele membre. Politicile UE vizează asigurarea liberei circulații a persoanelor, bunurilor, serviciilor și capitalurilor în cadrul pieței interne,¹ adoptarea legislației în domeniul justiției și afacerilor interne și menținerea unor politici comune privind comerțul, agricultura, pescuitul și dezvoltarea regională. Pentru călătoriile în spațiul Schengen, controlul pașapoartelor a fost eliminat. O uniune monetară a fost înființată în 1999, a intrat în vigoare în 2002 și este compusă din 19 state membre ale UE care utilizează moneda euro. Membrii inițiali ai Comunității Europene au fost: *Belgia, Franța, Italia, Luxemburg, Olanda și Germania de Vest*. În anii următori Comunitatea s-a lărgit prin aderarea unor noi state membre, în mai multe etape: în 1973 au aderat: Danemarca, Irlanda și Marea Britanie; în 1981 – Grecia; în 1986 – Portugalia și Spania; în 1995 – Austria, Suedia și Finlanda; în 2004, au aderat țările: Ungaria, Polonia, Republica Cehia, Slovacia, Slovenia, Estonia, Lituania, Cipru, Malta; în 2007 – România și Bulgaria; în 2013 – Croația. În ianuarie 2020, Marea Britanie a părăsit Uniunea în urma unui referendum din iunie 2016. În prezent în componența UE sunt 27 de țări (Roșca P., 2024: 82-153).

Multe alte țări și-au exprimat dorința de a adera la Uniunea Europeană. De exemplu, Turcia a semnat Acordul de Asociere în 1963, din 3 octombrie 2005 a început negocierile preliminare, dar totuși analiștii consideră că această țară are încă un număr mare de reforme economice și sociale care trebuie întreprinse. Potențialii candidați de aderare la UE mai sunt: Macedonia, care a obținut statutul de candidat din 2005; Serbia, a început negocierile de aderare din 2012; Albania, este un aplicant oficial de aderare din 2014; Bosnia și Herțegovina, de asemenea, este un potențial candidat la aderare. La 15 decembrie 2023, UE a decis să înceapă negocierile de aderare cu Ucraina și Republica Moldova, iar Georgia a primit statut de țară candidat de aderare la U E. Așa că, procesul de extindere a Uniunea Europeană este în dezvoltare.

Sunt patru țări care formează Asociația Europeană a Liberului Schimb (AELS), dar nu sunt membre ale UE, care s-au angajat parțial la politicile și reglementările economice ale UE: Islanda, Liechtenstein și Norvegia, fiind ca parte componentă a pieței unice prin Spațiul Economic European și Elveția, care are legături similare prin tratate bilaterale. UE are, de asemenea, relații cu micro-statele europene Andorra, Monaco, San Marino și Vatican, care folosesc moneda unică și cooperează în unele domenii.

Criterii de aderare. Pentru țările care folosesc moneda unică – euro, de asemenea, și pentru țările candidate de a o implementa sunt stabilite următoarele *criterii de convergență*: rata inflației să nu depășească 1,5% media înregistrată de primele 3 țări cu cele mai bune rezultate; rata dobânzii pe termen lung să nu depășească cu peste 2% nivelul primelor trei cu cea mai

reducă inflație; deficitul bugetar să nu depășească 3% din PIB; datoria externă să nu fie mai mare de 60% din PIB. Pentru țările care aderă la UE (precum Ucraina, Republica Moldova ș.a.) sunt stabilite *următoarele condiții*: stabilitatea instituțiilor democratice și ale statului de drept, respectarea drepturilor omului, inclusiv cele ale minorităților etnice; existența și funcționarea economiei de piață; capacitatea de a face față presiunilor concurențiale și a forțelor pieței în cadrul Uniunii; capacitatea de ași asuma obligațiile ce revin unui membru al UE, inclusiv aderarea la obiectivele uniunii politice, economice, monetare și juridice. Aceste condiții se coroborează cu criteriile de convergență în evaluarea studiului înregistrat de o anumită țară pentru a fi admisă în cadru UE.

Avantajele integrării: libera circulație a persoanelor (lucrătorilor) ce au posibilitatea de a lucra în orice stat membru al UE; libera circulație a mărfurilor – exportul mărfurilor în statele comunitare fără taxe vamale; libera circulație a capitalurilor și a serviciilor; posibilitatea cetățenilor de a efectua proiecte de finanțare pentru a primi sume substanțiale de la UE în vederea susținerii unor afaceri; beneficiul apartenenței la o mare familie de națiuni și la securitatea pe care această apartenență o conferă; oportunitatea participării la cea mai mare piață unică din lume, cu toate posibilitățile legate de creșterea economică și crearea de locuri de muncă; consolidarea ireversibilă a reformelor economice și politice realizate după 1989; facilitarea accesului la Fondurile Structurale destinate dezvoltării regiunilor mai puțin prospere ale Uniunii.

Simplu fapt că din 1957 până în prezent doar o țară din cel 28, care au aderat la acest proiect, a cerut să iasă din Uniune – în ciuda constrângerilor impuse de normele și standardele comunitare – este semnificativ, dovedind durabilitatea acestei concepții. Dacă ar fi să analizăm doar situația Irlandei, Greciei, Spaniei și Portugaliei care, la momentul aderării aveau o medie a PIB/locuitor de aproximativ 50% din media la nivel comunitar, putem lesne constata saltul economic uriaș pe care aceste țări l-au realizat după aderarea lor la Uniune. La momentul aderării României și Bulgariei PIB-ul acestor țări era de 38 și, respectiv, 35% din PIB-ul mediu la nivel comunitar. O asemenea perspectivă este încurajatoare pentru țările din Europa Centrală și de Est, care au aderat sau urmează să adere la UE. Dar aderarea la UE nu înseamnă automat și integrarea în Uniune. Integrarea este un proces mult mai complex și de durată (Bârdan V., 2024: 26).

Dezavantajele integrării. *Exista multe persoane care cred ca aderarea la UE ar conduce la o pierdere de suveranitate și identitate națională sau se tem ca țara va deveni mai vulnerabilă în condițiile concurenței din Piața unica europeană. În general, dezavantajele integrării țin de costurile pe care le va suporta atât statul, cât și cetățenii în parte. Este vorba despre costurile publice, care vor fi acoperite din bugetul de stat, costurile private, care vor fi suportate de agenți economici, dar și costuri individuale, care vor fi plătite pentru diverse reforme. Din sondajele efectuate în R. Moldova se menționează că o mare parte din cetățeni consideră că principalul dezavantaj al integrării în UE ar fi creșterea prețurilor, că fenomenul migrației va lua proporții, că se va circula mai greu în țările CSI.*

De exemplu, în România, de asemenea, mulți se temeau că în primii cinci ani de la aderare țara va trebui să cheltuiască peste 25 de miliarde de euro pentru a atinge standardele UE. Da, fiecare țară membru a Uniunii participă la formarea Bugetului și Fondurilor europene respective (în proporții diferite, care 10, 15, sau 20%, unele țări 1; 2; 3% sau chiar și mai puțin de 0,5%, însă, totodată, ele primesc din Fondurile europene sume financiare cu mult mai mari pentru realizarea programelor de dezvoltare economică. De exemplu, în Ungaria, practic toate proiectele publice de construcții sunt finanțate din banii comunitari. În Grecia – la fel. Sau alt exemplu, România în trei ani (2022, 2023, 2024) a contribuit la bugetul UE cu circa **39, 3 miliarde lei**. Totodată țara din fondurile UE în 15 ani de la aderare a primit resurse financiare de circa **70 de miliarde euro (euro, nu lei)** pentru realizarea diferitor proiecte (Roșca P., 2024). Așa că, teoretic sunt multe dezavantaje explicate de oamenii de știință și de cei care își desfășoară

activitatea în acest domeniu – câteva din ele au fost menționate mai sus, însă practic țara na fost afectată de intrarea în UE.

E de menționat, că *în promovarea politicilor economice* în Uniune strict se asigură respectarea principiilor democratice în activitatea Instituțiilor europene. UE s-a dovedit și se dovedește a fi cea mai viabilă organizație integraționistă, cea mai avantajoasă formă de integrare. În activitatea sa UE se bazează pe Instituțiile speciale: *Consiliul Uniunii Europene (Consiliul EU)*, *Parlamentul European (720 deputați, aleși în 2024)*, *Consiliul de miniștri European*, *Comisia Europeană*, *Curtea de justiție a Comunităților Europene (CJCE)*, *Curtea de conturi*, *Banca Centrală Europeană* ș.a. În figura 2 se prezintă organigrama sistemului politic cu cele șapte instituții ale Uniunii (în albastru), elemente naționale/interguvernamentale.

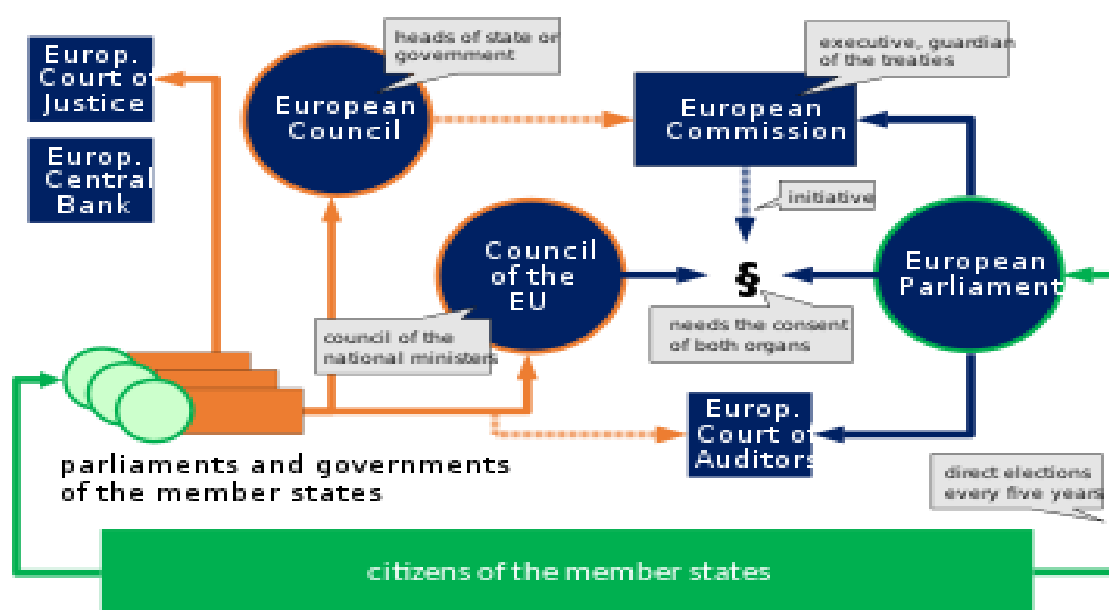

Fig. 2. Organigrama sistemului politic cu cele șapte instituții ale UE (în albastru), elemente naționale/interguvernamentale (în portocaliu).

Competența în examinarea și modificarea legislației este împărțită între Consiliul Uniunii Europene și Parlamentul European, în timp ce sarcinile executive sunt îndeplinite de Comisia Europeană și într-o capacitate limitată de către Consiliul European (să nu se confunde cu Consiliul UE). Politica monetară a zonei euro este determinată de Banca Centrală Europeană. Interpretarea și aplicarea legislației UE și a tratatelor sunt asigurate de Curtea de Justiție a UE. Bugetul Uniunii este examinat de Curtea de Conturi Europeană. Există, de asemenea, o serie de organisme auxiliare ale UE care operează într-un anumit domeniu. Fiecare din Instituțiile UE activează în baza Tratatelor adoptate de țările membre. Menționăm, că în promovarea politicilor economice în Uniune se asigură respectarea principiilor democratice în activitatea Instituțiilor europene. Distribuția competențelor între Instituțiile UE și țările membre în diferite tipuri de activitate este efectuată după cum este stipulat în partea I, titlul I din Tratatul Consolidat de Funcționare a UE.

Rolul unor instituții din Uniunea Europeană cu caracter economic și financiar

Bugetul UE. Tradițional, veniturile în Buget includ: o parte din taxele de la importul mărfurilor în UE (până la 25%); veniturile din TVA (dar nu mai mult de 50% din VNB al țării-membre); veniturile din impozitul pe salarii pentru angajații care activează în diferite organizații ale UE etc. Banii de la buget sunt utilizați pentru formarea Fondurilor cu destinație specială. Fiecare țară membru participă la

formarea bugetului UE cu o cotă în jurul la 1,3% din venitul național brut (calculat în prețurile anului 2018), iar ponderea fiecărei țări în veniturile totale ale bugetului UE este diferită. De exemplu, în 2022 această pondere a fost: Germania –23,88%; Franța – 18,76%; Italia – 13,03%; Spania – 9,32%; Olanda – 4,7%; Belgia –3,54%; Polonia – 4,18%; Suedia -3%, Austria – 2,54%, Danemarca – 2,16%, Grecia –1,3%; Finlanda – 1,80%, Portugalia – 1,68%, Irlanda – 2,17%, Republica Cehă – 1,63%, România – 1,71%, Ungaria – 1,15%; Slovacia – 0,71%; Slovenia 0,36%; Bulgaria – 0,49%; Lituania – 0,37%, Luxemburg – 0,33%; Cipru -0,61%; Letonia -0,24%; Estonia – 0,23% Malta – 0,10%. Însă, în majoritatea țărilor membre noi a UE, mai sărace, sumele financiare primite din fondurile europene pentru realizarea anumitor proiecte cu mult depășesc sumele cu care fiecare a contribuit la formarea bugetului Comunității (Roșca P., 2024: 99).

E de menționat, că din volumul cheltuielilor totale prevăzute în bugetul UE pentru perioada anilor 2014-2020 în sumă de 1082 miliarde euro, 32,5% au fost prevăzute pentru finanțarea politicii de coeziune (351,8 mld. €) și 67,5% – pentru finanțarea altor politici: agricultură, cercetare, politica externă etc. (730,2 mld €). Bugetul UE pe termen lung pentru perioada 2021-2027, împreună cu instrumentul de redresare Next Generation (NGEU) sprijină redresarea în urma pandemiei COVID-19 și prioritățile pe termen lung ale UE în diferite domenii, prevede mijloace financiare în sumă de 2,02 mii de miliarde EUR (în prețuri curente). Peste jumătate din finanțarea UE se acordă prin 5 fonduri structurale și de investiții europene: Fondul european de dezvoltare regională (FEDR) – promovează dezvoltarea echilibrată în diferite regiuni ale UE; Fondul social european (FSE) – sprijină proiectele legate de ocuparea forței de muncă și investește în capitalul uman; Fondul de coeziune (FC) – finanțează proiectele de transport și mediu în țările în care venitul național brut (VNB) pe cap de locuitor se situează sub 90% din media UE; Fondul european agricol pentru dezvoltarea rurală (FEADR) – se concentrează pe soluționarea problemelor specifice cu care se confruntă zonele rurale din UE; Fondul european pentru pescuit și afaceri maritime (FEPAM) – îi încurajează pe pescari să adopte practici durabile și ajută comunitățile din zonele de coastă să își diversifice activitățile și un trai mai bun. În perioade de criză economico-financiară sau cum a fost pandemiei se creează fonduri speciale.

Politici comune ale Uniunii Europene: constatări generale

Politicile economice UE se caracterizează printr-un proces superior de cooperare între statele membre în ceea ce privește procedurile de armonizare a intereselor, ajungerea la consens, dezvoltarea și aplicarea unor noi forme de comportament economic etc. Ca formă avansată de înțelegere, UE demonstrează că armonizarea instituțională devine insuficient de eficientă, ceea ce dictează necesitatea transferului unor puteri decizionale de la nivel național la nivelul unor instituții UE. Cu toate acestea, statele membre își păstrează toate competențele care nu sunt acordate în mod expres Uniunii Europene. La nivel comunitar, politicile comune au apărut, s-au dezvoltat și au crescut în complexitate pe fondul nevoii de a răspunde creșterii interdependențelor dintre economiile statelor membre din anumite considerente: pentru a atenua externalizările negative care au apărut ca urmare a funcționării libere a mecanismului pieței; pentru a stabili reguli de funcționare ale pieței prin ridicarea obstacolelor de orice natură din calea liberei circulații a factorilor, bunurilor și serviciilor (Bârdan V., 2024: 8-11).

Uniunea Europeană ocupă un loc decisiv în dezvoltarea economiei mondiale și a relațiilor economice internaționale. Acoperind 7,3% din populația lumii, UE este a treia cea mai mare economie din lume în termeni nominali și în conformitate cu paritatea puterii de cumpărare (PPC). De exemplu, în 2024, PIB-ul nominal al UE este estimat la 19,34 trilioane de USD. În plus, toate cele 27 de țări ale UE au indicii dezvoltării umane foarte ridicat conform Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare. UE acoperă peste 14 % din comerțul mondial

cu mărfuri și servicii. UE, China și Statele Unite sunt cei mai importanți trei actori mondiali în comerțul internațional. În 2012 UE a primit **Premiul Nobel pentru Pace**. Prin politica sa externă și de securitate, UE a dezvoltat un rol înalt în relațiile externe și apărare. Uniunea întreține misiuni diplomatice permanente în întreaga lume și este reprezentată în cadrul ONU, OMC, G7 și G20. Datorită influenței globale UE a fost descrisă ca o superputere emergentă.

UE face eforturi mari pentru a depăși impactul crizelor economice provocate de pandemia Covid 19 și de a crea condiții care să favorizeze dezvoltarea unei economii mai competitive, cu un grad mai înalt de ocupare a forței de muncă. În acest scop, UE de comun cu țările membre a elaborat și realizează anumite strategii. De exemplu, în ultimii ani cu succes s-a realizat Strategia Europa 2020 (Roșca P., 2024: 132-135). UE și-a propus să asigure o creștere economică durabilă: *inteligentă*, prin investiții mai eficiente în educație, cercetare și inovare; *durabilă*, prin orientarea decisivă către o economie cu emisii scăzute de dioxid de carbon; și *favorabilă incluziunii*, prin punerea accentului pe crearea locurilor de muncă și pe reducerea sărăciei. Un alt exemplu poate servi Strategia o Europă durabilă în perspectiva anului Europa 2030, având ca punct de reper obiectivele de dezvoltare durabilă (ODD) ale ONU, documentul de reflecție care identifică elementele-cheie pentru tranziția către durabilitate (vezi: tabelul 3).

Tabelul 3. Obiectivele Agendei 2030 a ONU de dezvoltare durabilă

1.	Fără sărăcie	7.	Energie accesibilă la preț și curată	13.	Politici climatice
2.	Fără foamete	8.	Condiții de muncă decente și creștere economică	14.	Viața subacvatică
3.	Stare bună de sănătate și bunăstare	9.	Educație, inovație și infrastructura	15.	Viața terestră
4.	Educație de calitate	10.	Reducerea inegalităților	16.	Pace, justiție, instituții puternice
5.	Egalitate de gen	11.	Orașe și comunități durabile	17.	Parteneriate pentru obiective
6.	Apă curată și salubritate	12.	Consum și producție responsabile		

Sursa: https://commission.europa.eu/publications/sustainable-europe-2030_ro

Obiectivele Strategiei sunt aprobate la cel mai înalt nivel politic al UE, devenind baza politicilor și activităților viitoare. Instituțiile UE și statele membre, inclusiv autoritățile regionale și locale, vor urma să colaboreze mai strâns de a asigura o bună coordonare, pentru a stabili ținte de atins în perspectiva anului 2030.

Mai jos sunt prezentați unii indicatori cu privire la dezvoltarea economică și socială în țările-membre ale Uniunii Europene și rolul acestora în economia mondială
(sursa: https://en.wikipedia.org/wiki/Economy_of_the_European_Union, accesat la 07.02.2024)

PIB (nominal): 2024	 \$19,34 trilioane;
PIB (PPC): 2024	 \$26,64 trilioane;
PIB la un locuitor:	 \$43,300 (nominal); \$59,050 (PPC); (2024);
Export	8.705 trilioane de dolari (2021);
Import	8.037 trilioane de dolari (2021);
Inflația (CPI)	7.5% (Martie 2022);
Salariul mediu brut	€2.792 lunar (2021);
ISD stoc	€5.2 trilioane (spre exterior, 2012);
Gross external debt	\$13.05 trilioane (31 Decembrie 2014);
Total investiții din exterior	 –€2,557.4 miliarde; 17.5% din PIB (2015);
Ajutor economic (Donații)	ODA, \$87.64 miliarde.

Colaborarea Republicii Moldova cu principalele organisme economice și financiare internaționale și regionale.

Conștientizând realitatea sistemului de relații economice internaționale, după declararea independenței Republica Moldova și-a concentrat eforturile asupra promovării unei politici economice externe active. Începând cu anul 1992 R. Moldova devine membru al celor mai autoritare organisme financiare și economice internaționale. Aceasta a pus începutul autoafirmării țării pe arenă internațională, i-a permis să obțină împrumuturi și credite publice avantajoase etc. Colaborarea cu cei mai principali actori în sfera autorității monetar-financiare internaționale (**FMI, BM, OMC, BERD, BEI** etc.), prezintă pentru orice țară interes deosebit, deoarece aceste instituții sunt primele chemate să dinamizeze procesul de armonizare a cooperării economice internaționale și de implementare a consensului la nivel regional, având capacitatea de a promova punctual propagarea corectă a obiectivelor globale la scara macroeconomică. În acest context Republica Moldova promovează o colaborare activă cu principalele Organisme Economice și Financiare Internaționale și regionale (Roșca P., 2024: 154-184).

Relațiile Republicii Moldova cu FMI. Fondul Monetar internațional este o organizație internațională care are obiectivul de a promova cooperarea monetară internațională, de a înlesni expansiunea și creșterea echilibrată a comerțului internațional, precum și de a promova stabilitatea valutară. Republica Moldova a acceptat Statutul FMI prin Hotărârea Parlamentului și la 12 august 1992 a devenit membru al FMI, în calitate de agenție fiscală a R. Moldova în cadrul FMI, este împuternicită să efectueze toate operațiunile și tranzacțiile autorizate conform Statutului FMI. În cadrul FMI, Republica Moldova face parte din grupa de țări care include: Andorra, Armenia, Belgia, Bosnia și Herțegovina, Bulgaria, Cipru, Croația, Georgia, Israel, Luxemburg, Republica Macedonia de Nord, Muntenegru, România, Regatul Țărilor de jos și Ucraina. Cota actuală a R. Moldova la FMI constituie 172,5 milioane Drepturi Speciale de Tragere (DST), ceea ce reprezintă 0,04 la sută din capitalul FMI. Această cotă a intrat în vigoare la 17 februarie 2016 după ce țara și-a majorat cota sa anterioară de 123,2 milioane DST. Majorarea respectivă s-a produs în contextul a 2 reforme importante inițiate de FMI în anul 2010 – *Cea de-a Paisprezecea Revizuire Generală a Cotelor și Reforma Consiliului Executiv al FMI*. În rezultatul implementării reformelor menționate, capitalul FMI a fost dublat (de la 238,5 miliarde DST la 477 miliarde DST), cotele țărilor membre au fost ajustate pentru a reflecta mai exact poziția acestora în economia globală, iar Consiliul Executiv al FMI a devenit mai reprezentativ.

Din momentul aderării la FMI, țara a beneficiat de asistența financiară a acestei organizații pentru susținerea diverselor programe și politici economice ale autorităților naționale și asistență tehnică într-un șir de sectoare, inclusiv în cel al politicii monetare/organizării băncii centrale, sistemului de raportare monetară, supravegherii bancare etc. În opinia lui Mark Horton (director adjunct al departamentului european al FMI, relațiile de parteneriat dintre R. Moldova și FMI sunt bune, menționând că FMI are un program important cu R. Moldova, cu sprijin financiar substanțial. Am mai avut astfel de programe și în anii din trecut. Programul curent este mare și durează o perioadă lungă de timp – din decembrie 2021 până în octombrie 2025.

Relațiile Republicii Moldova cu Banca Mondială (BM). În 2023 R. Moldova a sărbătorit cea de-a 30-a aniversare a parteneriatului cu Grupul Băncii Mondiale. Această cooperare a început la doar un an după ce țara și-a declarat independența și la câteva luni după încetarea conflictului militar de pe Nistru. De atunci, BM a pledat pentru îmbunătățirea

guvernantei și a transparenței, a susținut reforme importante, a investit în drumuri, energie, agricultură, școli, instituții medicale, contribuind astfel la îmbunătățirea nivelului de trai al cetățenilor. În total peste 1,5 miliarde de dolari SUA au fost alocați pentru mai mult de 70 de operațiuni în Moldova. În opinia Directoarei de țară a grupului Banca Mondială în Moldova, **Inguna Dobraja** (Roșca P., 2024: 158-162), după ce a trecut prin șocurile anilor 1990, R. Moldova a realizat de la începutul anilor 2000 progrese considerabile în reducerea sărăciei și promovarea creșterii incluzive. Țara a fost printre primele 15 țări din lume și printre cele trei țări din Europa și Asia Centrală care au reușit eradicarea sărăciei extreme între anii 2000 și 2015. Reformele de politici au fortificat calea spre integrarea europeană și, în pofida dificultăților, republica a avansat cu pași importanți prin semnarea Acordului de Asociere cu UE în 2014 și prin obținerea regimului liberalizat de vize. În 2020, R. Moldova a avansat din categoria țărilor cu venituri medii inferioare spre categoria țărilor cu venituri medii superioare, iar în iunie 2022 a primit statutul de țară candidat pentru aderarea la UE, ceea ce reprezintă o bună realizare, dar și un angajament de a continua accelerarea reformelor. Pe parcursul anilor s-au realizat un șir de proiecte. De exemplu, a fost un angajament de lungă durată în domeniul agriculturii. Începând cu anul 2003, au fost deschise circa 1 000 de întreprinderi, care au creat peste 5 600 de noi locuri de muncă. A fost ajutată țara să se pregătească pentru a exporta o serie de produse către UE etc. În republică s-au realizat progrese semnificative în multe domenii, însă viteza reformelor ar fi **putut fi mai mare**. Timp de mulți ani, încrederea mediului de afaceri a fost redusă din cauza problemelor legate de transparență, responsabilitate și corupție. Migrația la scară largă, combinată cu nivelul redus al natalității, a dus la o scădere alarmantă a numărului populației și la creșterea numărului persoanelor în etate, generând presiuni asupra sistemului de pensii și a finanțelor publice. Considerăm că continuarea reformelor, în special a celor care au drept scop îmbunătățirea mediului de afaceri și a inovațiilor, va contribui la atragerea investițiilor, de care țara are mare nevoie, precum și va crește nivelul de competitivitate. E de menționat, că **programul actual al BM pentru R. Moldova include 12 proiecte** cu un angajament total de **650 milioane de dolari SUA**. Domeniile de sprijin includ reforma regulatorie și dezvoltarea mediului de afaceri, modernizarea serviciilor guvernamentale, administrare fiscală, înregistrare cadastrală, educație, drumuri, sănătate, agricultură, apă, canalizare și energie. BM a aprobat recent noul Cadru de parteneriat cu țara noastră pentru perioada 2023-2027. Acest document va sprijini eforturile Guvernului de a marca tranziția spre un nou model economic, care este bine aliniat priorităților *Planului Național de Dezvoltare al Republicii Moldova „Moldova Europeană 2030”*.

Relațiile Republicii Moldova cu OMC. Scopul aderării la Organizația Mondială a Comerțului a fost de a urgenta procesul de integrare în economia mondială, ceea ce permite crearea unei societăți democratice, cu o economie bazată pe principiile de piață. OMC a devenit cea mai importantă organizație internațională cu profil economic care contribuie la soluționarea celor mai stringente probleme ale lumii contemporane – combaterea sărăciei și a inegalității în relațiile comercial-economice. R. Moldova este o țară cu o economie care are nevoie urgentă de investiții, iar acestea, fiind parte componentă a fluxului de capital în economia mondială, sunt de neconceput fără comerț liber. La 26 iulie 2001, după 7 ani de negocieri în cadrul GATT și OMC, țara a devenit membru cu drepturi depline în OMC. Pe parcursul peste 20 de ani, impactul aderării la OMC a fost unul extrem de important atât din perspectiva economică, cât și socială. Aderarea la OMC, de rând cu procesul de integrare europeană a reprezentat catalizatorul transformărilor și reformelor economice în țară. Republica Moldova a îndeplinit în mare măsură obiectivele de bază stabilite, creând o economie orientată spre exterior, integrată la nivel mondial. A fost atins un nivel înalt de liberalizare a comerțului, inclusiv prin angajamente

extinse asumate în comerțul cu bunuri (cu taxe obligatorii între 0-15%) și servicii (cu 147 de sectoare liberalizate din 155).

Concluziile experților OMC constată că a crescut considerabil comerțul cu mărfuri datorită taxelor mai mici, a barierelor comerciale minime și a reglementărilor previzibile. Structura comerțului la fel a cunoscut îmbunătățit datorită politicilor de diversificare a exporturilor atât în ceea ce privește partenerii, cât și produsele. Aderarea la sistemul comercial internațional din cadrul OMC a contribuit și la dezvoltarea socială a țării. S-a asigurat o protecție adecvată a producătorilor locali, a fost promovată reducerea costurilor de producție, aceasta oferind o gamă mai largă de bunuri și într-un final, facilitând generarea de venituri și creșterea bunăstării populației. Astfel, Republica Moldova a acumulat o anumită experiență în cadrul organizației, unde nu a fost doar beneficiar, dar și participant activ al proceselor și a întreprins acțiuni de consolidare a angajamentului față de liberalizarea comerțului internațional în conformitate cu acordurile OMC. În ultimele decenii esențial s-a schimbat orientarea geografică a comerțului exterior al țării, fiind preponderant orientat spre UE. Totodată, în domeniul comerțului exterior al țării se observă o situație îngrijorătoare. În decursul multor ani volumul importurilor depășește de câteva ori volumul exporturilor de mărfuri și servicii. Datele din **tabelul 3** caracterizează evoluția comerțului exterior al R. Moldova în ultimele decenii.

Tabelul 3. Comerțul exterior al R. Moldova în ultimii ani.

Anul	EXPORT (mil. \$)	UE	CSI	Celelalte țări	IMPORT (mil. \$)	UE	CSI	Celelalte țări
2000	▲471.5	35,05%	58,56%	6,39%	▲776.4	53,22%	33,46%	13,32%
2010	▲1.541.5	47,29%	40,48%	12,23%	▲3.855.3	44,20%	32,60%	23,20%
2015	▼1.966.8	61,90%	25,03%	13,07%	▲3.986.8	49,01%	25,53%	25,46%
2020	▲2.467.1	66,5%	15,2%	18,3%	▲5.416.8	45,3%	24,1%	30,6%
2021	▲3.144.5	61,0%	14,8%	24,2%	▲7.176.8	43,9%	29,6%	26,5%
2022	▲4.332.1	58,6%	24,0 %	17,4%	▲9.219.0	47,3%	23,7%	29,0%
2023	▲4.048.6	65,4%	22,2%	12,4%	▲8.673.7	48,3%	18,6%	33,1%

Sursa: Elaborat de autor conform datelor BNS al R. Moldova.

Relațiile Republicii Moldova cu BERD. Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare, este o organizație internațională, având obiectivul de a susține dezvoltarea economică a țărilor din centrul și estul Europei, sudul și estul Mării Mediterane și Asia Centrală, precum și extinderea principiilor economiei de piață, promovarea inițiativei private și antreprenoriale. R. Moldova a devenit membră a BERD la 5 mai 1992. În prezent, capitalul subscris de țară constituie 30,01 milioane euro. În această perioadă republica a beneficiat și continuă să beneficieze de sprijin financiar din partea BERD. În perioada de după aderare până în prezent în R. Moldova au fost realizate 173 de proiecte, investiții cumulate a BERD în valoare de 2.387 milioane EUR, ponderea portofoliului în sectorul privat (23%), iar Portofoliul actual de proiecte este 1.298 milioane de euro. R. Moldova este una dintre țările învecinate cu Ucraina care a beneficiat de un sprijin din partea BERD pentru a proteja economia regiunii împotriva impactului războiului. În 2022, investițiile totale ale băncii s-au ridicat la un nivel record de 500 de milioane de euro, cu accent pe securitatea energetică și pe sectorul privat. BERD va oferi suport financiar pentru modernizarea infrastructurii de cale ferată din R. Moldova, oferind un împrumut în valoare de 23 de milioane de euro, acordat în două tranșe, pe termen de 15 ani. De asemenea, țara va beneficia și de un grant de 20 de milioane de euro, oferit de Comisia Europeană. Banii vor fi folosiți pentru efectuarea lucrărilor de reparație a coridorului feroviar Vălcineț – Ocnița – Bălți – Ungheni – Chișinău – Căinari, ceea ce va majora viteza de circulație, vor fi eliminate anumite restricții și va fi redus timpul de rotație a trenurilor.

Colaborarea Republicii Moldova cu BEI. Banca Europeană de Investiții este interesată în dezvoltarea relațiilor de cooperare cu Guvernul Republicii Moldova. Pe parcursul ultimilor ani R. Moldova intenționează să pună accentul pe proiectele de dezvoltare a infrastructurii și, în acest sens, rolul BEI este unul destul de important în implementarea acestor obiective ale Guvernului. În procesul de susținere a proiectelor investiționale, important este că o parte considerabilă a împrumuturilor oferite de către BEI sunt însoțite de granturi din partea UE. În prezent în R. Moldova sunt în derulare *10 proiecte ale BEI cu un buget de peste 423 milioane euro*. De exemplu, echipa de presă și informare a Delegației BEI în Moldova (18.12.2023) a caracterizat proiectul de reabilitare a căii ferate din țară, că: *BEI Global investește 41,2 de milioane de euro în reabilitarea infrastructurii feroviare din R. Moldova*. Menționăm, că din momentul în care și-a început activitatea în Moldova în 2007, BEI a direcționat peste 1,19 miliarde de euro către 33 de proiecte, susținând obiectivele de politică ale UE în diverse sectoare: transport, energie, IMM-uri, agricultură, infrastructură municipală.

În Republica Moldova, de asemenea, se realizează un șir de proiecte cu suportul financiar al altor organisme economice-financiare internaționale și regionale, precum: Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), cu care lucrează în aproape 179 de țări și teritorii; Organizația pentru Alimentație și Agricultură a Națiunilor Unite (FAO), care în ultimii ani a oferit țării noastre sprijin și asistență prin 15 proiecte în valoare de circa 2 mln. dolari și în alte 5 proiecte regionale, țara noastră a fost, la fel, beneficiar; USAID (United States Agency for International Development), care contribuie la consolidarea R. Moldova în calitate de țară europeană competitivă și democratică, contribuind la creșterea economică a țării.

Republica Moldova în cooperarea regională și transfrontalieră

În politica externă a Republicii Moldova cooperarea regională este o dimensiune complementară a agendei de integrare europeană ca parte componentă a diplomației economice multilaterale a țării. Republica Moldova, aflându-se la răscrucea câtorva structuri regionale, în ultimii ani participă activ în mai multe organizații și inițiative internaționale – Consiliul Europei, Comisia Economică Europeană a ONU, Parteneriatul Estic cu Uniunea Europeană, Organizația de Cooperare Economică la Marea Neagră (OCEMN), GUAM, cooperarea regională cu țările din Europa de Sud-Est, cooperarea transfrontalieră și altele (Roșca P., 2024 : 186-194).

De exemplu, Regiunea Mării Negre, în ansamblul constituie o temă de interes prioritar, pe termen lung, în politica externă a țării. Obiectivele strategice ale țării în regiune constau în consolidarea stabilității democratice, precum și a prosperității prin proiecte de cooperare regională și cu partenerii din UE. Țările ca membri cu drepturi depline ale OCEMN sunt : Albania, Armenia, Azerbaidjan, Bulgaria, Georgia, Grecia, Republica Moldova, România, Federația Rusă, Turcia, Ucraina și Macedonia de Nord din 2020). Ca țări cu dreptul de observatori participă: Austria, Belarus, Croația, Cehia, Egipt, Germania, Ungaria, Israel, Italia, Polonia, Slovacia, Tunisia, Statele Unite ale Americii, Comisia Europeană și alte structuri zonale speciale. În cadrul OCEMN se realizează un număr mare de proiecte și programe de dezvoltare economică. De exemplu, conform *Programului Operațional Comun Bazinul Mării Negre în 2007-2013*, în total au fost finanțate *40 proiecte comune* cu parteneri din Republica Moldova.

Un alt exemplu de participare a R. Moldova în cooperarea regională este colaborarea țărilor GUAM, în componența a patru state: Georgia, Ucraina, Republica Azerbaidjan și Republica Moldova. Inițial, erau cinci state (și Uzbekistan), și această organizație se numea GUUAM. În cadrul GUAM sunt create și funcționează diferite structuri organizatorice pentru coordonarea activității acestuia. În realitate însă activitatea acestei structuri regionale lasă de dorit. Totodată trebuie menționat faptul că autoritățile și experții din Rusia au avut de la bun început o atitudine negativă față de GUAM, văzând în aceasta o amenințare la interesele sale

politice, economice și de securitate. Tocmai de aceea Rusia a întreprins variate măsuri, soldate cu succes, pentru a demonstra lipsa de viabilitate a GUAM din punct de vedere economic. Rusia și-a dorit foarte mult menținerea controlului politic în regiune prin metode foarte specifice.

R. Moldova, de asemenea, participă în procesul de Cooperare din Europa de Sud-Est (CEESE), ca structură de cooperare regională care a apărut în aprilie 1999, în contextul crizei politice din fosta Iugoslavie, când UE a propus realizarea unui Pact de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est (PSESE), care să reunească toate inițiativele de cooperare multilaterală existente la acea dată în regiunea Balcanilor. Din 1996 R. Moldova participă la proiectele și activitățile PSESE. Ca exemplu, poate servi *Programul de Cooperare Transnațională pentru Europa de Sud-Est, realizat în anii 2007-2013*, cu un buget de peste 245 miliarde euro (Roșca P., 2024, p. 196-197), cu participarea statelor: Austria, Grecia, unele regiuni din Italia, Bulgaria, Ungaria, România, Slovenia, Slovacia și Croația, de asemenea, Macedonia, Albania, Bosnia, Muntenegru și Serbia; R. Moldova și Ucraina (regiunile: Cernăuți, Ivano-Frankovsk, Zakarpacie, Odessa).

Republica Moldova, de asemenea, participă activ în diverse structuri de cooperare transfrontalieră cu România și Ucraina. Cooperarea transfrontalieră reprezintă o dimensiune a cooperării regionale și, prin urmare, o componentă în cadrul procesului de integrare economică europeană. O formă specială de cooperare transfrontalieră sunt *euroregiunile*. Această formă de colaborare subregională contribuie la dezvoltarea unor spații geografice largi, care includ unități administrativ-teritoriale din două și mai multe state. Ca exemplu de colaborare transfrontalieră între R. Moldova și România pot servi proiectele realizate în cadrul *Euroregiunii Siret-Prut-Nistru*; *Euroregiunii Dunărea de Jos*; *Euroregiunii Prutul de Sus etc.*

Republica Moldova – candidat în UE; începea procedurii de aderare la UE

Odată cu implementarea Acordului de Asociere, liberalizarea regimului de vize și integrarea treptată în piața internă a UE, de facto are loc integrarea a R. Moldova în spațiul politic și economic european. Începutul relațiilor R. Moldova cu UE a avut loc prin semnarea, la 28 noiembrie 1994, a *Acordului de Parteneriat și Cooperare* (APC), care a intrat în vigoare la 1 iulie 1998 pentru o perioadă inițială de 10 ani cu posibilitatea prelungirii tacite. Documentul stabilea cadrul juridic al relațiilor bilaterale. Următorul pas în apropierea R. Moldova – UE a fost constituirea Planului de Acțiuni, elaborat în cadrul Politicii Europene de Vecinătate și adoptat în februarie 2005. Apoi acest Plan a fost înlocuit în 2014 de Agenda de Asociere, agreată în baza Acordului de Asociere R.M.–UE. În august 2017 a fost aprobată o nouă Agendă pentru perioada anilor 2017-2019. R. Moldova este cel mai mare beneficiar de asistență europeană pe cap de locuitor, doar în 2007–2013, primind peste 560 de milioane de euro de la UE.

E cunoscut faptul că, în timpul președinției țării de către liderul Partidului Socialist Igor Dodon relațiile R. Moldova cu UE practic erau înghețate (ba chiar dumnealui, din numele său dădu-se cerere în Uniunea Vamală Euroasiatică ca țara noastră să fie primită acolo cu dreptul de observator). Cu alegerea Doamnei *Maia Sandu* Președinte al țării în 2022, lucrurile s-au schimbat radical. În prezent UE și RM dezvoltă relații din ce în ce mai strânse. Integrarea europeană rămâne obiectivul principal și ireversibil al agendei interne și externe a R. Moldova. În ultimii ani s-au desfășurat un șir de evenimente marcante în susținerea drumului European. La 21 mai 2023 la Chișinău a avut loc Marea Adunare Națională cu participarea a multor zeci de mii de oameni, unde a fost și Președintele Parlamentului European (*David-Maria Sassoli*). Marea Adunarea a aprobat rezoluția, privind Integrarea Europeană a Republicii Moldova – ”Moldova Europeană”. La 1 iunie 2023 în Moldova, la Bulboacă a avut loc Summitul Comunității Politice Europene, cu participarea circa 50 de lideri din Europa, unde s-au discutat mai multe subiecte, privind securitatea țărilor europene, cooperarea și problemele energetice. Acest Summit a avut un impact pozitiv în contextual aderării R. Moldova la UE. În anul 2023 Moldova a fost vizitată,

de asemenea, de Președintele Consiliului Europei *Charles Michel*, Președintele Comisiei Europene *Ursula von der Leyen* și alți demnitari de rang înalt din UE.

În 2014, R. Moldova împreună cu toate țările membre ale UE a semnat Acordul de Asociere, la 23 iunie 2022, Consiliul European a acordat republicii statutul de țară candidată, iar la 15 decembrie 2023, UE a decis să deschidă negocierile de aderare cu R. Moldova și Ucraina. Sarcina principală este de a desfășura cu succes aceste negocieri, de a asigura îndeplinirea obiectivelor stabilite de UE în promovarea reformelor necesare la noi în țară. La inițiativa Președintei țării, Parlamentul Republicii a hotărât să organizeze un referendum pentru a cunoaște obiectiv dorința cetățenilor, privind procesul de integrare a țării în UE.

Concluzii

Integrarea economică internațională reprezintă o formă deosebită în relațiile economice internaționale. Procesul integrării economice internaționale poate fi considerat ca o modalitate calitativ superioară de colaborare economică a țărilor. Principala tendință în dezvoltarea economică a Republicii Moldova la etapa actuală este internaționalizarea producției. Procesul de integrare economică are la bază acorduri, înțelegeri între țările participante. Acest proces se realizează în diferite forme: sisteme de preferențe vamale; zone de comerț liber; uniuni vamale; piețe comune; uniuni economice și valutare; integrare economică totală, politică și socială. Pentru a atinge acest obiectiv, este necesar de a se realiza o serie de măsuri de ajustare a structurilor naționale cu cele ale UE. Aceasta impune, în mod normal, o perioadă de tranziție, mai mult sau mai puțin lungă, cu scopul de a se realiza adaptările necesare între țările partenere.

În timpul de față în lume există peste 20 asociații economice internaționale de tip integraționist, ce cuprind principalele regiuni și continente ale globului. Un rol deosebit în dezvoltarea procesului de integrare economică internațională îl au Organismele economice și financiare din cadrul ONU, precum, FMI, BIRD (BM), OMC, PNUD, FAO etc., de asemenea, STN, diferite alte organizații: USAID, AID, UNIDO, BERD, BEI și altele.

Republica Moldova după așezarea sa geografică, condițiile naturale și, în special, după relațiile ei economice, precum și tradițiile, modelul de civilizație și spiritualitate aparține spațiului European. În 2014, Moldova împreună cu toate țările membre ale UE a semnat Acordul de Asociere, la 23 iunie 2022, Consiliul European a acordat republicii statut de țară candidată, iar la 15 decembrie 2023, UE a decis să deschidă negocierile de aderare cu R. Moldova și Ucraina. La 21 iunie 2024 Președintele Republicii Moldova a semnat decretul, privind deschiderea negocierilor de aderare la UE. Sarcina principală este de a desfășura cu succes aceste negocieri, de a asigura îndeplinirea sarcinilor stabilite la promovarea reformelor necesare la noi în țară. Este nevoie de a consolida societatea țării pentru a sigura cu succes parcursul de aderare la UE. Fiecare cetățean trebuie să conștientizeze necesitatea participării la referendumul din octombrie curent, ca majoritatea să exprimăm o susținere consolidată a aderării R. Moldova la Uniunea Europeană. Aprofundarea procesului de integrare a Republicii Moldova în structurile economice internaționale și regionale și, în primul rând, integrarea în Uniunea Europeană are scopul de bază dezvoltarea și creșterea economică, ridicarea nivelului de viață a populației.

Bibliografie

1. *Anuarul UNCTAD* (2022). <https://hbs.unctad.org/total-merchandise-trade/>
2. Барроуз Мэтью. (2015), *Будущее рассекречено. Каким будет мир в 2030*. Перевод с англ. М.Гескиной. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 352 с.
3. Bârdan V. (2024), *Integrare economică și economie europeană: Suport de curs*. Chișinău: Tehnica UTM. Vol. I, 275p. ISBN 978-9975-64-427-6.

4. Bârdan V. (2024), *Integrare economică și economie europeană: Suport de curs*. Chișinău: Tehnica UTM. Vol. 2, 366p. ISBN 978-9975-64-426-6.
5. Willem Molle (2009). *Economia integrării europene: teorie, practică, politici*. Trad. Eugenia Papuc. Ch.: Epigraf SRL. – 493 p.
6. Chistruga B., Lobanov N: (2016). *Economie mondială și integrare europeană: [pentru uzul studenților]*. Colectiv de autori. – Ch.: ASEM, 273 p.
7. Galben I. (2012). *Eficiențizarea comerțului exterior al Republicii Moldova: Monografie*. Red. resp. Petru Roșca. Chișinău: ULIM (Print-Caro, Centru Editorial UASM), 2012.-320 p.
8. Ignat I., Pralea S. (2013), *Economie mondială*. Iași, Sedcom Libris, 260 p.
9. *Integrarea și cooperarea economică regională: monog., coord. B. Chistruga ASEM, 2010. -330 p.*
10. Stanciu M. (2012). *Probleme globale ale economiei mondiale/Curs în tehnologia ID-IFR*. – Bucuresti, Ed. Fundației România de Măine, 125 p.
11. Roșca P. (2024), *Integrare economică și economie europeană: Suport de curs*. Chișinău: Print-Caro, 284 p. ISBN 978-9975-180-55-9.
12. Roșca P. (2005), *Relații economice internaționale*. Ch.: ULIM, 280 p. ISBN 9975-920 59 4
13. Roșca P. (2000), *Previziunea dezvoltării socioeconomice în condițiile de piață (metodologie, principii, experiență mondială)*. Chișinău, 264 p.
14. Țău N. (2009), *Strategii promoționale ale relațiilor economice internaționale*. – Ch., ULIM, (Tipogr. „Print-Caro” SRL). – 316 p.
15. World Invest.Report (2022). https://unctad.org/system/files/official-document/wir2022_en.pdf
16. https://en.wikipedia.org/wiki/Economy_of_the_European_Union, accesat la 07.02.2024
17. https://ro.wikipedia.org/wiki/Lista_%C8%9B%C4%83rilor_%C3%AEn_func%C8%9Bie_de_datori_a_extern%C4%83;
18. [https://ro.wikipedia.org/wiki/Lista_%C8%9B%C4%83rilor_%C3%AEn_func%C8%9Bie_de_PIB_\(PPC\)](https://ro.wikipedia.org/wiki/Lista_%C8%9B%C4%83rilor_%C3%AEn_func%C8%9Bie_de_PIB_(PPC))
19. https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/key-facts-and-figures/life-eu_ro
20. https://commission.europa.eu/publications/sustainable-europe-2030_ro
21. <https://www.youtube.com/watch?v=spkQsr80Y54>
22. <https://financer.com/ro/blog/cele-mai-bogate-tari-din-lume/>
23. <https://www.fonduri-structurale.ro/2021-2027>
24. <http://adrnord.md/category.php?l=ro&idc=341>
25. https://ro.wikipedia.org/wiki/Uniunea_European%C4%83
26. <https://www.ebrd.com/moldova.html>
27. <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2024/07/05/1048105-o-chem-dogovorilis-uchastniki-sammita-shos>
28. [https://ro.wikipedia.org/wiki/Lista_%C8%9B%C4%83rilor_%C3%AEn_func%C8%9Bie_de_PIB_\(PPC\)#Vezi_%C8%99i](https://ro.wikipedia.org/wiki/Lista_%C8%9B%C4%83rilor_%C3%AEn_func%C8%9Bie_de_PIB_(PPC)#Vezi_%C8%99i), accesat la 24.07.2024.
29. https://statistica.gov.md/files/files/publicatii_electronice/Moldova_in_cifre/2024/Moldova_cifre_2024.pdf, accesat la 30.07.2024.

CAPITOLUL 49 – BARIERE INSTITUȚIONALE ÎN FAȚA FUZIUNILOR ȘI CONSOLIDĂRILOR INEFICIENTE: O PERSPECTIVĂ ISTORICĂ ȘI MODERNĂ

Chapter 49 – INSTITUTIONAL BARRIERS TO INEFFECTIVE MERGERS AND CONSOLIDATION: HISTORY AND MODERNITY

Elena MANDAJI¹

Abstract

Over the past decades, higher education has undergone significant transformation throughout the world. This trend is due to globalization, internationalization, the challenges of the time and significant technological and institutional changes, which have served as the impetus for a significant increase in universities around the world, but at the same time in some countries there has been a significant decrease in the number of students.

However, in each individual country, these processes are associated with specific historical, institutional and organizational features of the development and functioning of universities and the entire sphere of education and science. Reforming the education sector throughout the world has common features that are characteristic, in particular, of the Moldovan education sector: reforms, the introduction of management mechanisms, based on the principles of new management in the public sector, mergers of higher education organizations, internationalization of education, policies, that are aimed at optimizing public expenses and raising private funds; focus on global rankings, when assessing the performance of universities and the national higher education system, the formation of new institutions that carry out expert functions. In the framework of this article, the author consistently examines how the world experience of reforms in the field of education is correlated with the practice of reforms in the Republic of Moldova and, in particular, what institutional and organizational mechanisms arise and function in the process of merging universities.

Keywords: higher education, reform, merger, Republic of Moldova, internationalization, optimization

JEL: A10, F 52, O1, O3

Introduction

University mergers are a fairly common instrument of government policy in the field of higher education. As a rule, it is used to improve the quality of mass higher education, ensure the promotion of universities in international rankings, help them use available resources more efficiently, etc. Although universities are often seen as highly conservative institutions, in recent years policies of university amalgamation and merger have been practiced in Australia, Romania, Great Britain, Canada, Hungary, France, China, the Russian Federation, the Republic of Moldova and other countries.

Despite its fairly frequent use, the term “university merger” does not have an established meaning in the scientific literature. Most authors consider mergers as a form of cooperation between higher education institutions. In particular, Harman G. and Harman K. identify six models of cooperation between higher education institutions, including informal cooperation, affiliation, consortium, joint departments, merger with a federal structure, merger with a unitary structure (Harman & Harman, 2003). In other words, mergers are seen as the most complete and deep form of cooperation.

The most common definition found in the literature is that a merger is a process in which two or more organizations are structurally and/or functionally combined into one. However, even within this definition, mergers can vary significantly in specific ways. In this regard, the

¹ PhD Student, University assistant, Cahul State University “Bogdan Petriceicu Hasdeu”, Republic of Moldova
emandaji@yahoo.com

literature offers many classifications of university mergers. For example, Skodvin O.-J. suggests making a distinction between “integration” and “diversification”, where the first involves the merger of universities with the same academic profile, but the second – the merger of universities with different structures of educational programs (Skodvin, 1999). It is worth noting the existence of this type of merger, which Harman G. talks about and proposes a classification of mergers, based on the sector, in which they occur, and identified two types of mergers: cross-sectoral and intra-sectoral. Other classifications that were met, are based on the number of universities involved in the merger, whether the merger is in the form of a consolidation or acquisition, etc. (Harman, 1991).

Mergers in higher education systems are studied from a variety of policy and managerial perspectives. For example, Goedegebuure L.C.J. has shown that most studies of higher education mergers can be classified, depending on the level at which the analysis are carried out: macro-, meso- and micro-level studies (Goedegebuure, 1992). Macro-level studies analyze the implications of merger policies for national higher education systems (Kyvik, 2004). Meso-level research focuses on the interactions between different organizations during mergers—how negotiations are conducted, decisions are made, etc. (Kyvik, 2004). Finally, micro-level studies analyze mergers from the perspective of the individual organization that is involved in the process (Hay, et al., 2001), as well as from the perspective of individual groups within that organization.

A significant portion of the existing literature in the field of university mergers examines the various motivations and incentives for mergers. Meek V.L. determined that most of the university mergers, that have occurred, have been motivated by the desire to improve the efficiency and effectiveness of universities, address the problem of unsustainable universities and institutional fragmentation, improve the quality of teaching and research, and strengthen government control over the national higher education system (Meek, 2002).

Researchers Jones J. and Tsionas M.G. divided all mergers of higher education institutions into two groups, depending on the type of incentives: strategically motivated mergers and mergers, decisions about which are based on efficiency theory (Johnes, Tsionas, 2018).

The motivation, rooted in efficiency theory, suggests that universities can work more effectively together than individually. This effect can be achieved by distributing administrative costs over a larger volume of production, low costs of maintaining fixed assets, distributing teaching staff to a larger number of students, etc. (Fielden, Markham, 1997). However, mergers can only lead to efficiency gains, when the production process occurring within universities can be described by a production function with increasing returns to scale. In other words, in cases when adding of the additional inputs to the production process results in a more than proportional increase in the level of output.

The strategic motives for higher education mergers involve different mechanisms. There is evidence in the academic literature that relatively large universities tend to be more competitive in national and global higher education and research markets and, therefore achieve higher positions in international rankings (Valimaa, et.al., 2014).

University mergers to increase global competitiveness and advance in world rankings have occurred, for example, in Denmark (Aagaard, et.al., 2016) and Australia (Harman, 1991). In addition, mergers may be justified by strategic considerations, related to public policy objectives in higher education. In this case, the merger of universities is carried out to achieve financial and managerial optimization throughout the higher education system by creating a network of more structured institutions with a larger scale of activity. The vivid examples of mergers motivated by such considerations are cases (The Communiqué, 2009), carried out in the Chinese higher education system. Finally, universities of relatively small size may be motivated

to merge with other organizations in order to survive and expand growth opportunities (Johnes, Tsionas, 2018).

However, despite this diversity of motives, they are almost always based on a certain set of assumptions about the potential for increased efficiency that underline government policy in higher education.

Research methodology

The study problem represents interdisciplinary research, which is why a complex set of scientific techniques and methods will be used. In order to research the proposed subject, first, the general logical methods were applied, i.e. of maximum generality: the inductive, deductive, logical, analytical method. The inductive-deductive method will facilitate the process of generalizing the facts and deducing the main conclusions. It must be mentioned other methods that were used: the historical method, the empirical method, the structural method, the institutional method, etc.

Results

There can be no doubt that the end of the 20th century represents for the countries of Central and Eastern Europe a period of many radical educational changes, which take place in parallel with no less radical economic transformations. Some authors call these changes „mutations” (Cerych, 1997), others prefer terms such as „transformation”, „innovation”, „modernization”, „reform” or „transformational change” (Eckel, et.al., 1998). In most works dealing with the issue of educational systems, the mentioned terms are used without revealing their meaning. Only sporadically we come across cautions regarding their explicit meaning, such as the example of Donald Nielsen, author of “Every school: one citizen's guide to transforming education” and program chair of the Institute on Public Education Reform (USA), who advocated „transformation”, but not the reform. Nielsen's argument, supported by the results of „The condition of college and career readiness 2017” report, was that reforming an outdated system will not achieve the desired results – it will simply provide a modified outdated system, which is why it should not be reformed, but transformed (Nielsen, 2020). „Transformation” is used predominantly in studies and research by American authors, indicating rapid and substantial change. In the European space, the term „reform” is used predominantly in the analysis of educational systems. It is a term with deep roots in the politics of improvement. It's not about total innovation, it's about reshaping something that exists. It involves deliberate movements from a less desirable (past) state to a more desirable (future) state (Pollit, Bouckaerat, 2004).

All reforms are carried out with a purpose and occur as a result of the fact that social practices are constantly re-examined and reformulated due to new information about these practices. The renowned sociologist Giddens A. believes that reforms are an essential feature of modern life, and „reflexivity” leads to the change of traditional practices.

Reforms can be classified as having a more or less radical character. In a typology made by Halligan, first-level reforms involve adaptations and adjustments of accepted practices. Second-level reforms involve the adoption of new methods, and third-level reforms refer to a series of ideas that comprise general objectives, the framework that guides action (Halligan, 1997).

Talking about the reforms of educational systems, a useful typology has been proposed, classifying them into *corrective reforms*, *modernization reforms*, *structural reforms* and *systemic reforms*. In Central and Eastern Europe, the *corrective reforms* in the first category have been

more or less completed. They presupposed an immediate correction of the most visible features of communist education.

Modernization reforms are an expression of the „recovery” policy, including updating of curricula and textbooks, new equipment, new teaching methods, etc. In some of these areas, progress in several countries has been very rapid (for example, the provision of modern equipment), in others, such as the reform of the curriculum and teaching methods, it has been much slower and very uneven: some parts of the system are very advanced, while others have seen little change.

Systemic reforms involve “a real paradigm shift”, i.e. a deeper reform and organizational changes, aimed at reconfiguring the purposes and relationships of education, to fit the social system, redefining the role of the state, decentralization, educational organization, according to the principles of the market economy, quality control through assessment and public accountability, participation in industry training. Systemic reforms were largely triggered in the 1990s. They are part of a long-term process that must be considered irreversible and that was triggered by the four breaking points: depoliticization, demonopolization, freedom of choice and decentralization of systems (Cerych, 1997).

The majority are *structural reforms*. In Europe, the number of the reform is impressive – since the 1990s, more than 30 structural reforms have been implemented in just Europe alone. The rate of expected change has accelerated largely on the back of two key developments: the Bologna Declaration (1999), that aims to make European higher education systems more competitive and attractive, and the EU's Lisbon Strategy (2000), that aims to reform the continents still fragmented higher education systems into a stronger and more integrated knowledge-based economy. The EU's Modernization Agenda (2007) highlights education, research, innovation and modernization of higher education institutions as important pillars of the Lisbon Strategy. Adequate governance and funding structures and processes are considered a prerequisite for achieving these goals (Enders, et al., 2011). It has to be mentioned that some countries have had more than one structural reform since 1990 (De Boer, et.al., 2017). They are unevenly spread and rarely coordinated, but often involve real innovations and departures from old structures: changes in the duration of studies, the development of new types of institutions, the flows of students through the system, the relationships between different levels and types of education (e.g. general versus professional), certification, etc., are often the most visible aspects of the changing educational scene.

Namely, this type of reforms is also in the attention of researchers. They are defined as government-initiated or supported reforms, aimed at affecting a significant part of the higher education system and its structure. In this definition, structure refers to the number of elements in the system (i.e. higher education institutions) and their relative positions and functions. Structural reforms aim to change the landscape of higher education. Incremental changes that are taking place over longer periods of time and reforms, that are targeting other aspects of higher education (for example, the access and selection, students, the academic profession, funding or internal governance of higher education institutions). De Boer in collaboration with other authors believe that such a definition of structural reform is ambiguous and debatable. To clarify its meaning more, the authors distinguish three types of structural reforms:

1. Structural reforms, aimed at horizontal differentiation, i.e. transformations of the functions of different types of higher education institutions. These reforms aimed at horizontal (or functional) differentiation within a given higher education system. It includes reforms that focus on strengthening or weakening the binary structure of the education system, or in other words the differentiation between research universities and universities of applied sciences, and policies that lead to a higher employment rate.

2. Structural reforms, aimed at vertical differentiation, i.e. increasing or decreasing performance differences between higher education institutions. Through vertical differentiation reforms, governments aim to bring about differences in quality or prestige between higher education institutions. “Excellence initiatives” fall into this category.

3. Structural reforms aimed at affecting the interrelationships between higher education institutions. This third type of landscape reform concerns the interrelationships between higher education institutions and revolves around supporting cooperation, forming alliances and establishing mergers. The latter have been popular in recent decades and referred to as „consolidation mania”.

This triple distinction further specifies structural reforms, but does not provide a precise typology. A structural reform could focus on several dimensions. For example, if a merger process intends to affect the balance of power between the merging subsector and other subsectors, then this merger process not only fits the type of interrelationship, but also the vertical differentiation of the system. Also, there may be differences between policy objectives and policy outcomes. A structural reform may aim at establishing horizontal differentiation, but may affect interrelationships as a side effect (De Boer, et.al., 2017).

Conceptualizing and directly implementing a reform involves complex and iterative interactions between multiple stakeholders. The reforms in higher education are often the result of the interests of several actors. The interests, roles and impact of these groups of actors in the governance of higher education vary by country, political system and historical context. Sometimes interests overlap, so that it is not always possible to differentiate who are the parties to a planned initiative, what comes from inside or outside, other times these interests reflect a convergence of priorities of elite actors. Under these conditions, transformations occur, but the residual effects only deepen the stratification and inequality of higher education (Dee, et.al., 2023). In the process of designing reforms all actors have political or administrative power, such as:

Government actors. Because higher education is traditionally perceived as a public good, it is highly dependent on public funding. In this context, the role of the government is crucial. Ensuring the necessary levels of knowledge production and transfer, the required number of graduates for the labor market and the level of research and innovation to meet the economic and social needs of the country are issues that governments decide how to translate into public policy. Ministries of education and science are usually responsible for higher education and are therefore key actors in shaping and implementing higher education policy. Other government bodies include research funding agencies, quality assurance, monitoring, technology transfer agencies, etc.

The management staff of a higher education institution. Be they presidents, rectors, vice-rectors, deans and their teams, have acquired significant powers within the reforms. Their role is vital in pursuing the revenue and prestige of their institutions in increasingly performance-oriented higher education systems. The implication may be different in Anglophone systems compared to continental European systems.

Academic staff. The main role of academic staff such as professors, lecturers and researchers are to produce and disseminate knowledge. But, through academic self-governance, achieved through institutional commissions, through the quality of representatives in different decision-making structures at the system level and at the institutional level, through unions, their role expands and allows a greater commitment in promoting initiatives, regarding the improvement of the system. Studies show that academic staff are interested in the job role, the academic one, while the higher education institution is usually of secondary importance to career and credibility.

Students. Since the riots and protests of the 1960s and 1970s, when students fought for representation to voice their demands for a role in higher education systems and institutions, their power to influence has grown considerably, at least formally. Their voice is heard through the structures that represent them (unions, student leagues), representation in academic senates or other structures that deal with study processes and quality assurance of study programs, student satisfaction surveys (at national and institutional). Through their participation at various levels, students can actively shape what is taught and how it is taught.

Representatives of the business environment, employers in specific fields are external stakeholders, who have an interest in getting involved in the reforms. They are represented on various boards of higher education institutions that oversee the strategic direction of the institution. The interest is to initiate transformations in the system, so that there is also the possibility of profit and institutional advantages.

The category of „external” stakeholders also includes foundations and private donors, non-governmental organizations, generically called civil society actors. Private donors support research (e.g. Volkswagen Foundation, Open Society Institutes, Bill & Melinda Gates Foundation). Private foundations tend to have their own specific agenda to promote, and therefore their funding can influence the transformation of higher education towards implementing their goals. In addition, non-governmental organizations (NGOs) can be important partners in promoting transformational change in universities. A major concern, however, is the extent to which NGOs impose models and practices that do not fit the context of universities. In this case, change initiatives become „short-term actions that eventually disappear with the cessation of donor funding.” Local not-for-profit groups can also be important players in student and faculty engagement, particularly in higher education institutions that serve specific cities or regions. Finally, professional associations are important stakeholders, who can shape programs of study by participating in their program committees to ensure that professional standards are maintained and that the necessary skills are developed among students.

The reform occurs either emergently or as a result of the exercise of power by different categories of actors within and outside the system. The systems of influence from their side on socio-political processes, including educational ones, and on society in general, have fundamental differences.

To understand the directions and methods of influence of power on the reform of the education system, we qualify power as the initial source of influence on the education system. It should be noted that the state and political power are not the same thing, because in addition to state power, there are and can be other forms of political power. However, state power was and always remains political power, on the basis of which it must be considered as the ability or opportunity to exercise the political leadership of society.

The increased degree of influence on socio-political processes, including educational ones, is due to the bureaucratic structure of the state apparatus. Unlike state power, political power (represented by the political elite) does not have an administrative and managerial apparatus. Therefore, when influencing the state apparatus, society and educational processes, the political elite is inclined to regulation, that is, the establishment of certain rules, a targeted impact on the solution of certain problems.

As a rule, the political management of education is carried out quite ambiguously. What is the specificity of the politics of the modern Moldovan state and its manifestation in the field of education? To answer this question, it is necessary to determine the following parameters of political power (or the so-called characteristics of the political regime), namely:

- formation of the state educational policy;

- the real separation of powers horizontally and vertically and taking into account the specifics of the impact of such a division on education;
- mechanisms for making political decisions in the field of education;
- the presence or absence of a truly functional political opposition and the possibility of its influence on the educational process in society;
- the degree of dissemination of political information, the real and formal freedom of the mass media, informing the general public about the real state of affairs in education;
- the existing relations of political power with the bureaucracy, with the state apparatus that manages education;
- the change of political elites in power;
- the social basis of the political regime, its presence among the participants in the education process;
- the degree of involvement of citizens in state administration, in the system of influencing education in society;
- the predominant way of solving social and political conflicts, contradictions in the educational sphere;
- the degree of competence of the political authorities in issues with an impact on society and the development of education (Mandaji, 2023);

If we will look at the reform of higher education in the Republic of Moldova, we will notice and admit that in Moldova there is an expanded network of higher education institutions that does not correspond to the demographic and economic situation in the country; higher education institutions compete in too many and different general areas; learn without being fully competent to succeed and ensure quality in each of these areas. This situation leads to the dispersion of budgetary financial resources over a vast territory, which determines the modest results of the industry and a decrease in the efficiency of spending public money and taxpayers' money.

It should be noted that the structural reform of higher education in Moldova, closer to the standards of the European Higher Education Area, was not sufficiently supported by curriculum reform and modernization of the actual educational process, and this situation continues to determine the modest performance of this sector.

Since its establishment as a sovereign and independent state, the Republic of Moldova has formed its own legal framework in the field of higher education. Thus, to some extent, it is complete, but not fully adapted to European requirements and principles. Therefore, article no. 35 of the Constitution of the Republic of Moldova guarantees the right to education, but Education Law no. 547 – XIII from July 21, 1995, regulates the relevant constitutional norm. Several legislative acts followed, which regulated the evaluation and accreditation of educational institutions, the improvement of the nomenclature of specialties, the access of foreign citizens to local educational services and various other strategies.

The post-Soviet process of reforming the entire education system of the Republic of Moldova was perceived in the national space as a way of modernization. If in the first stage, before the adaptation of the Education Law of 1995, modernization was perceived as identifying one's own educational values and priorities, then, after the adaptation of the legislative framework, the system was stabilized and approved abroad. In parallel with the second stage in Western Europe, the Bologna process was barely emerging as a pan-European action.

The Bologna Declaration, signed on June 19, 1999, identified among its main objectives, the promotion of European cooperation in the field of quality assurance in order to develop comparable criteria and methodologies. This idea was continued in the Prague Communiqué (May 19, 2001), which reaffirmed the commitment to create a „common space for higher

education” (The Communiqué, 2001), developing European cooperation in order to ensure quality, an important factor in increasing the attractiveness and international competitiveness of the European higher education.

It was only in the fall of 2004, when the political authorities in Chisinau realized that the goal of integration into the structures of the European Union would be achieved much faster if the higher education system would be interconnected with the provisions of the Bologna process. Due to the fact that the logic and direction have been taken correctly, because thanks to the educational policy it is possible to ensure the long-term sustainability of the integration process, because this field is destined to form new economic, political, social and cultural elites, to participate active in the development, implementation and monitoring of several policies with an integrative role, as well as the stimulation of other areas for the sustainable development of society.

With the implementation of the Bologna process accession actions, the legislative framework in the field of higher education underwent a series of changes, due to which it became largely compatible with the requirements of the Bologna process (The Communiqué, 2010).

Since 2015, discussions have emerged regarding the need to reform and reorganize the university network. In the autumn of the same year, after studies, which assumed that 5-7 universities would remain in Moldova, as well as the need to integrate research institutes into universities, the relevant Ministry sent a letter with merger proposals. But 7 years passed and nothing happened. In 2018, this topic was discussed again, but with the support of experts from the International Monetary Fund. In 2020, new discussions took place, resulting in the merger of only two universities: the Institute of International Relations from Moldova and the University „Dmitrie Cantemir” – were absorbed by the State University of Moldova and the Academy of Public Administration, and 16 remained out of 18 public universities. Both then and now the basis is the higher education financing methodology, which assumes that public money comes after the student, and their number is decreasing faster than that of universities and since 2010 it has halved.

In the last decade, requests for higher education reform in Moldova have also included suggestions for university mergers. Such experiences are quite rare in the Republic of Moldova (we have the case in 2020, when two institutions were merged with the State University of Moldova) and took place against the background of the financial difficulties of small universities. And a few years later, the topic of university mergers resurfaced in educational policy discourse, as a combination of crisis and reform momentum led to a renewed search for solutions. Experiences of mergers and, consequently, of reducing the number of universities have been identified, in the last two decades, in the specialized literature. The cases or analyzes identified in the literature show that the merger is strongly supported by states that carry out higher education reform programs (the case of Ireland, Denmark, China or France). In such cases, universities merge more or less voluntarily, often strongly motivated by the incentives promised by the government. But the merger can also be the result of some local initiatives, aimed at obtaining benefits, such as economies of scale, as in the case of more or less friendly mergers in Sweden (Karlsson, Geschwind, 2016), which shows that, just like in the case of corporations, mergers can be friendly (collaborations advanced) or hostile (takeovers). Moreover, when found in a wave of reforms, the merger is often only a detail alongside changes regarding university management, academic governance, funding of study programs or the concentration of resources in centers of excellence or in consortia (Salmi, 2009).

Studying the specialized literature, it was noticed that there are two arguments in favor of the merger. Two phenomena explain, on the one hand, and justify, on the other hand, the need,

identified at the level of management of higher education systems to concentrate the offer of higher education diplomas:

The massification of higher education, a phenomenon with numerous perverse consequences, endogenously generated by the quantitative and qualitative excesses of the offer. The inflation of university supply has, as is well known, led to suboptimal social effects: the loss of the value of degrees and the decrease in the quality of instruction on the one hand, and unjustified and unbearable costs of public higher education systems on the other. The globalization of the market for tertiary education services and research, a phenomenon which is partly related to the above. All international university rankings only prove that a university is „better” the more „international” it is, i.e. it participates globally in the competition for people, funding and recognition. Such an invasion creates further pressure in the fringes of the market, whose access to world-class research resources is almost impossible.

From here follow the main objectives of some university merger programs: lowering costs for providing higher education programs by reducing the number of administrative positions, sharing some facilities, eliminating double or parallel programs by joining common study programs, etc. Combating the surplus of education and, consequently, against all its unfavorable consequences on higher education and on the value of diplomas; Improving their position in some international rankings, where they take advantage of the fact that they do not weigh their scientific performance indicators in relation to the number of students or members of the academic body.

However, there is already some convergence of conclusions on the net results of mergers at the European Union level, experiences of this type being sufficiently numerous and sufficiently spread over time to allow such assessments.

The merger considered as having a limited purpose and insufficiently prepared can encounter many difficulties and sometimes unexpected ones. According to Salmi, the French grouped the universities of the same territory around a Grand Ecole, which led to the desired increase in the score in the Shanghai ranking, but they have failed to solve other problems arising from the mismanagement of their higher education system (Salmi, 2009).

This problem was also investigated in the neighboring country, Romania. All of the above are extremely relevant stakes for Romanian higher education today, especially for public institutions. Regarding these, as all realistic analyzes point out, there is a chronic problem of efficiency, which calls into question the legitimacy of investments in Romanian state universities. The indicators of the retardation of Romanian universities have been obsessively repeated, a situation aggravated in recent years by the entry into the educational market of the first generations born after 2000, which led to institutional diversification, massification and decrease in selectivity (Andreescu, et.al., 2012).

The dismal conditions of Romanian higher education mentioned above indicate quite clearly the problem, namely uncontrollable competition from the atomized population of universities, but also show the limited nature of mergers as a solution. Mergers or consortia can regularize the behavior of institutional actors through agreements between them, they can bring economies of scale, even if the international experience is not encouraging, but they cannot prevent the slippage of those who do not participate in such constructions; consequently, the effective action of market regulatory structures (such as ARACIS, but without its obvious conflicts of interest) remains fundamental.

Merger and its soft version, consortia, are collective actions in the most economic sense of the term. The economic and qualitative advantage of the university union – the public good produced by these cooperatives – derives in part from the fact that they can impose local monopolistic control over the provision of higher education (for many prospective students,

changing their city of residence is not an easy option as so that they are captive customers of the universities near them). It is a benefit of what Harkin and Hazelkorn (Harkin, Hazelkorn, 2015) call the new regionalism. A consortium or union of universities, which is not subject to highly competitive pressure, can increase fees as well as requirements in the selection or assessment of students, both during studies and in the awarding of degrees, without fear of losing students. Of course, such collective action has no real chance of success if, outside of it, there are many institutions that disregard the rules, the Gordian knot of such an approach being, in the end, the gathering of all higher education institutions in a certain area recruitment in a single coalition.

However, nothing guarantees, for example, that controlling the number of study programs resulting from the merger, another putative advantage, will not be compensated in the market by countless entrepreneurial initiatives that will cover the temporary deficit in the educational offer resulting from the merger.

We can say that the Republic of Moldova has made an enormous effort and made significant progress in the development of HE (Dandara, Parhomenco, 2019). The European Higher Education Area continues to be both a reality under construction and an ambitious goal yet to be achieved. As Apostol S. also mentioned, „it is through educational policies that a sustainable stability of the integrative process can be ensured, because this field aims to form the new economic, political, social and cultural elites, to actively participate in the elaboration, implementation and monitoring multiple policies with an integrative role, but also to stimulate the other fields for the development of society” (Apostol, 2007).

In the summer of 2022, the Minister of Education and Research, Anatolie Topala, announced that the reform of higher education is planned. That is, the number of universities will decrease, and the remaining ones are planned to be consolidated. On July 13, 2022, the Government Decision no. 485 *regarding the reorganization through merger (absorption) of some institutions in the fields of education, research and innovation and the modification of some decisions of the Government* (Government Decision, 2022), was approved.

The announced reform has caused a wave of reactions, both in the highest circles of power and in society, from claims that it is a long-awaited and necessary reform, to accusations. Several specialists consider it strictly necessary to reform the educational institutions with a university profile in the country, but criticize its formalistic approach.

For example, the former rector of the Academy of Economic Studies of Moldova (ASEM), Grigore Belostecinic, claims that the reform in higher education has been necessary for a long time, only it should be a change for the better, not a change to check that it was performed. „We need support from the state, we need more financial allocations, we need investments in development to face the regional, European and global competition in the field of higher education, which is becoming increasingly fierce. We need another statute for the university” (source: <https://stiri.md/article/social/reforma-invatamantului-cea-mai-mare-si-cea-mai-ineficienta-universitate/>, accessed on April 4, 2024), remarked the former rector of ASEM.

Former Minister of Education in the Filip Government, Monica Babuc, welcomed the reform, but according to her “some provisions of the proposed structure following the merger of the institutions raise natural questions and confusions”. Also, M. Babuc stated that „it is obvious that from the moment the reform was announced, it was carried out without the absolutely necessary transparency in such cases, without public discussions with all interested parties and without argument-based communication with society” (source: <https://replicamedia.md/ro/article/m3PP9mY13/doc-reforma-in-invatamantul-superior-intre-pro-si-contra-ce-spun-fosti-ministri-ai-educatiei-scrisori-deschise-si-petitii-cu-apel-de-pastrare-a-autonomiei-universitatilor-topala-vrem-sa-orientam-mai-multi-bani-pentru-educatie-si-cercetare-nu-pentru-administratie.html>, accessed on April 3, 2024).

The former Minister of Education, Corneliu Popovici, criticized the intention to reform, arguing that this would be a „forced takeover of a heritage of billions: fat budgets, buildings, land, contracts, projects, etc.”. According to him, the plan of the authorities will not end here and he categorizes it as a diabolical plan (source: <https://tvr moldova.md/article/a93254cealfe8876/rectori-despre-reforma-universitara-argumente-pro-si-contra.html>, accessed on April 3, 2024).

The First President of the Republic of Moldova, Mircea Snegur, sent an open letter to the President of the Republic of Moldova, Maia Sandu, where he urges the head of state „to review the intentions to liquidate the State University of Tiraspol” (source: <https://unimedia.info/ro/news/9d4003be913e794b/mircea-snegur-publica-o-scrisoare-deschisa-catre-maia-sandu-ce-se-refera-la-reforma-universitatilor-ce-i-solicita-primul-presedinte-al-rm.html>, accessed on April 3, 2024). It should be noted that, according to the announced reform, the State University of Tiraspol had to be absorbed by the Pedagogical University “Ion Creangă” from Chisinau.

The State University of Physical Education and Sport has issued a public letter to the Minister of Education and Research, Anatolie Topala, requesting the „emergency stop of the absorption process” (source: <https://replicamedia.md/ro/article/m3PP9mY13/doc-reforma-in-invatomantul-superior-intre-pro-si-contra-ce-spun-fosti-ministri-ai-educatiei-scrisori-deschise-si-petitii-cu-apel-de-pastrare-a-autonomiei-universitatilor-topala-vrem-sa-orientam-mai-multi-bani-pentru-educatie-si-cercetare-nu-pentru-administratie.html>, accessed on April 3, 2024) of the institution, presenting a series of arguments in this regard.

The administration of the State Agrarian University of Moldova held a press conference, they went to a protest rally in front of the Government, where they presented about the reorganization, emphasizing the need to preserve the institution's independence. At the same time, the mentioned institution also registered an online petition. It should be mentioned that the Agrarian University, according to GD no. 485 regarding the reorganization through merger (absorption) of some institutions in the fields of education, research and innovation and the modification of some Government decisions (Government Decision, 2022), was absorbed by the Technical University of Moldova.

Another reaction came from the „Grigore Tamblac” State University of Taraclia, where the president of the Scientific Society of Bulgarians from Moldova, Ivan Duminica, criticized the Ministry's intention to absorb the University of Taraclia within the Pedagogical University „Ion Creangă” from Chisinau. In the Ivan Duminica' message, it was mentioned that he is dissatisfied with “the fact that the decision to absorb the State University of Taraclia was taken without prior discussions with the Bulgarian community in the Republic of Moldova. Moreover, the unilateral decision of the Ministry of Education and Research violates a fundamental document that guarantees the existence of the university, being the „Agreement between the Government of the Republic of Moldova and the Republic of Bulgaria” (source: <https://agora.md/stiri/104252/reforma-invatomantului-superior-anuntata-de-ministerul-educatiei-criticata-dur-mai-multe-universitati-refuza-reorganizarea>, accessed on April 13, 2024). It should be noted that according to the Government Decision of the Republic of Moldova dated November 1, 2023, the „Grigore Tamblac” State University of Taraclia will be transformed into a branch of the „Angel Kanchev” University in Ruse, Bulgaria.

Conclusions

Current research demonstrates that larger universities, through greater consolidation of resources, can more effectively increase global competitiveness and reputation. University mergers are a global practice of state policy in the field of higher education, carried out with the

aim of improving the quality of education and the efficiency of using university resources. The Republic of Moldova is in the trend of this global trend, and regularly uses this instrument of merging higher education organizations. The purpose of this instrument is to optimize the national higher education system and increase the efficiency and effectiveness of universities, including by merging universities recognized as ineffective with higher-performing universities.

The merger could appear appealing and promising to certain university leaders since it exemplifies a common shock strategy. Underperforming higher education institutions or degree programs might be eliminated during these changes, and the merger could mark a pivotal moment of transformation in the structure of higher education institutions. Obviously, such situations also create opportunities for misuse and undesirable outcomes. As a result, every stage of institutional reform demands the highest level of transparency in setting objectives, solutions, and their execution—an approach that doesn't entirely align with the concept of radical reform. The constant process of negotiation and compromise required to maintain the boundaries of the merger, however, as case studies from France or Manchester suggest, can lead to outcomes that raise doubts about the suitability of this reorganization.

The assumption that merging people and buildings under a single administrative structure will automatically improve research performance is also debatable. Beyond merely combining resources and „circumventing” international rankings – which often fail to adequately adjust for the number of researchers or students – the actual benefit remains unclear. Such tactics cannot produce lasting effects when it comes to scientific productivity. Two mediocre researchers do not combine to create a superior researcher, and „resource concentration” is merely a convenient concept to invoke in meetings.

University coalitions need to generate added value through joint investments in laboratories, publishing houses, or libraries, by forming complementary project teams, developing study programs and research excellence, joining international research networks, and actively supporting participation in funding competitions. Implementing significant organizational reforms, such as mergers, solely to improve a few positions in international rankings of dubious validity is also a questionable approach.

Enhancing the selectivity of study programs and universities is certainly a goal that mergers and control over accreditation can positively support. Such an outcome, however, must also be judged from the point of view of social justice, as simply increasing the difficulty of accessing higher education and degrees will mainly affect candidates from disadvantaged backgrounds. Access to higher education has become a business that excludes entire groups of young people, and furthermore, indicators of university or study program quality and prestige are often too closely linked to the level of education and financial resources of students' families. Therefore, it is essential to evaluate mergers and consortia based on their impact on the distribution of access to higher education, with local or national equal opportunity policies being a necessary consideration. Without these considerations, the qualitative benefits will be undermined by the negative social effects of unequal access to higher education opportunities.

From this perspective, mergers could potentially address the inequity in access to quality education that arises from the existence of higher education institutions that are stratified — whether informally, through reputation, or formally, through official rankings. The amalgamation of “lower” universities into a comprehensive institution alongside cores of excellence in teaching and research can benefit disadvantaged students, who should enjoy an improved university reputation as well as access to resources better quality of the extended environment. Here an important role can be played by initiatives to diversify study offers (recognition of previous learning and non-traditional forms of study) that meet the needs of students.

University mergers as well as amalgamation/absorption can be opportune for the sustainable generation of a number of benefits in terms of economic efficiency, scientific productivity and quality of education, but above all in terms of the availability of a number of academic programs of quality and services for an extensive number of students – if they are accompanied by a number of institutional components, such as: supporting an effective mechanism for regulating the supply of educational services in the tertiary sector (a possible solution would be the mandatory international accreditation of universities, which has already been achieved by some universities); preferential support of those university coalitions/consortia, which demonstrate that they can achieve significant savings other than reducing administrative costs and are committed to investing in joint research and teaching excellence structures; support for consortia, proposing comprehensive policies for equal opportunities and support for disadvantaged categories.

Truly synergistic initiatives leading to the sharing of quality resources and creative diversification of the educational offering must be supported in order to effectively provide quality educational services to as many students as possible.

Bibliography

1. Aagaard, K., Hansen, H. F., & Rasmussen, J. G. (2016). Mergers in Danish higher education: An overview over the changing landscape. In R. Pinheiro, L. Geschwind, & T. Aarrevaara (Eds.), *Mergers in higher education* (pp. 73–88). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-21918-9_4
2. Andreescu, L., Gheorghiu, R., Proteasa, V., & Curaj, A. (2012). Institutional diversification and homogeneity in Romanian higher education: The larger picture. In *European Higher Education at the Crossroads* (pp. 863–885). Springer.
3. Apostol, S. (2007). Aspecte privind etapele reformării învățământului superior în Republica Moldova (1991-2006) [Aspects regarding the stages of higher education reform in the Republic of Moldova (1991-2006)]. *Tyragetia: Serie Nouă*, (16), 331–336. (ISSN 1857-0240).
4. Cerych, L. (1997). Educational reforms in Central and Eastern Europe: Processes and outcomes. *European Journal of Education*, 32(1), 75–96. <https://doi.org/10.2307/1503464>
5. Dandara, O., & Parhomenco, L. (2019). Integration of universities of the Republic of Moldova into the European Higher Education Area (EHEA). *The European Educational Researcher*, 2(3), 195–207. <https://doi.org/10.31757/euer.233>
6. De Boer, H., File, J., Huisman, J., Seeber, M., Vikasovic, M., & Westerheijden, D. F. (2017). *Policy analysis of structural reforms in higher education*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-42237-4>
7. Dee, J., Leisyte, L., & Meulen, B. (2023). Conceptualizing higher education transformation: Introduction to the Research Handbook on the Transformation of Higher Education. In *Research Handbook on the Transformation of Higher Education*. Edward Elgar Publishing.
8. Eckel, P., Hill, B., & Green, M. (1998). *On change: En route to transformation* (Occasional Paper No. 1). American Council on Education.
9. Enders, J., De Boer, H. F., & Weyer, E. (Eds.). (2011). *Reform of higher education in Europe*. Sense Publishers.
10. Fielden, J., & Markham, L. (1997). *Learning lessons from mergers in higher education* (Commonwealth Higher Education Management Service Paper No. 17).
11. Goedegebuure, L. C. J. (1992). *Mergers in higher education: A comparative perspective*. Lemma.
12. Halligan, J. (1997). New public sector models: Reforms in Australia and New Zealand. In J.-E. Lane (Ed.), *Public sector reform: Rationale, trends, and problems* (pp. 17–46). London: Sage.
13. Harkin, S., & Hazelkorn, E. (2015). Institutional mergers in Ireland. In *Mergers and alliances in higher education* (pp. 105–121). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-13135-1>
14. Harman, G. (1991). Institutional amalgamations and abolition of the binary system in Australia under John Dawkins. *Higher Education Quarterly*, 45(2), 176–198. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2273.1991.tb01566.x>

15. Harman, G., & Harman, K. (2003). Institutional mergers in higher education: Lessons from international experience. *Tertiary Education and Management*, 9(1), 29–44. <https://doi.org/10.1080/13583883.2003.9967091>
16. Hay, H. R., Hay, J. F., & Fourie, M. (2001). Are institutional combinations, mergers or amalgamation the answer? An investigation into staff perceptions. *South African Journal of Higher Education*, 15(1), 100–108. <https://doi.org/10.4314/sajhe.v15i1.25386>
17. *Hotărârea Guvernului nr. 486 din 13.07.2022 cu privire la reorganizarea prin fuziune (absorbție) a unor instituții din domeniile educației, cercetării și inovării și modificarea unor hotărâri ale Guvernului* [Government Decision No. 486 of 13.07.2022 regarding the reorganization by merger (absorption) of some institutions in the fields of education, research, and innovation and the amendment of some Government decisions]. (2022). Monitorul Oficial al Republicii Moldova.
18. Johnes, J., & Tsionas, M. G. (2019). Dynamics of inefficiency and merger in English higher education from 1996/97 to 2008/9: A comparison of pre-merging, post-merging and non-merging universities using Bayesian methods. *The Manchester School*, 87(3), 297–323. <https://doi.org/10.1111/manc.12262>
19. Karlsson, S., & Geschwind, L. (2016). Takeovers in Swedish higher education: Comparing the “hostile” and the “friendly”. In R. Pinheiro, L. Geschwind, & T. Aarrevaara (Eds.), *Mergers in higher education: The experience from Northern Europe* (pp. 145–159). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-21918-9_9
20. Kyvik, S. (2004). Structural changes in higher education systems in Western Europe. *Higher Education in Europe*, 29(3), 393–409. <https://doi.org/10.1080/0379772042000334899>
21. Mandaji, E. (2023). The power of knowledge: How politics influences universities, but education influences politics. *Buletinul Științific al Universității de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul: Științe Sociale*, 17(1). <https://doi.org/10.5281/zenodo.8215700>
22. Meek, V. L. (2002). On the road to mediocrity? Governance and management of Australian higher education in the market place. In A. Amaral, G. A. Jones, & B. Karseth (Eds.), *Governing higher education: National perspectives on institutional governance* (pp. 235–260). Springer.
23. Unimedia. (2022, July 1). *Mircea Snegur publică o scrisoare deschisă către Maia Sandu ce se referă la reforma universităților: Ce-i solicită primul președinte al RM* [Mircea Snegur publishes an open letter to Maia Sandu regarding the reform of universities: What the first president of the Republic of Moldova is asking her]. Retrieved April 17, 2025, from <https://unimedia.info/ro/news/9d4003be913e794b/mircea-snegur-publica-o-scrisoare-deschisa-catre-maia-sandu-ce-se-refera-la-reforma-universitatilor-ce-i-solicita-primul-presedinte-al-rm.html>
24. Nielsen, D. (2020, November 5). *Don't reform, transform!* Discovery Institute. Retrieved April 17, 2025, from <https://www.discovery.org/education/2020/11/05/dont-reform-transform/>
25. Pollit, C., & Bouckaert, G. (2004). *Reforma managementului public: Analiză comparată* [Public management reform: Comparative analysis]. Chișinău: Epigraf.
26. TVR Moldova. (2022, July 12). *Rectors, on university reform: arguments for and against*. Retrieved April 17, 2025, from <https://tvrmdova.md/article/a93254ceaf8876/rectori-despre-reforma-universitara-argumente-pro-si-contra.html>
27. Agora.md. (n.d.). *Reforma învățământului superior anunțată de Ministerul Educației, criticată dur. Mai multe universități refuză reorganizarea* [Higher education reform announced by the Ministry of Education, harshly criticized. Several universities refuse reorganization].
28. *Reforma învățământului superior între pro și contra. Ce spun foști miniștri ai Educației, scrisori deschise și petiții cu apel de păstrare a autonomiei universităților. Topală: „Vrem să orientăm mai mulți bani pentru educație și cercetare, nu pentru administrație”* [Higher education reform between pro and con. What former Ministers of Education say, open letters and petitions calling for the preservation of university autonomy. Topală: "We want to direct more money to education and research, not administration"].
29. Stiri.md. (2022, June 29). *Reforma învățământului: cea mai mare și cea mai ineficientă universitate* [Education Reform: The Largest and Most Inefficient University]. Retrieved April 17, 2025, from <https://stiri.md/article/social/reforma-invatamantului-cea-mai-mare-si-cea-mai-ineficienta-universitate/>
30. Salmi, J. (2009). *The challenge of establishing world-class universities*. World Bank Publications. <http://hdl.handle.net/10986/2600>
31. Skodvin, O.-J. (1999). Mergers in higher education – success or failure? *Tertiary Education & Management*, 5(1), 65–80. <https://doi.org/10.1080/13583883.1999.9966981>

32. Conference of European Ministers Responsible for Higher Education. (2009, April 28-29). *The Bologna process 2020 – the European higher education area in the new decade: Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve*. In *Știința juridică în contextul promovării valorilor statului de drept: [Proceedings of the conference], May 13-14, 2010* (pp. 308–314). Chișinău: Tipografia Grafema Libris SRL.
33. European Ministers in charge of Higher Education. (2001, May 19). *Towards the European Higher Education Area: Communiqué of the meeting of European Ministers in charge of Higher Education in Prague*. Retrieved April 17, 2025, from https://mecc.gov.md/sites/default/files/prague_communique_may_2001.pdf
34. Valimaa, J., Aittola, H., & Ursin, J. (2014). University mergers in Finland: Mediating global competition. *New Directions for Higher Education*, 2014(168), 41–53. <https://doi.org/10.1002/he.20112>

Capitolul 50 – CAUZE ALE DEZECHILIBRULUI EXTERN ÎN ROMÂNIA

Chapter 50 – CAUSES OF THE EXTERNAL DISEQUILIBRIUM IN ROMANIA

Camelia MILEA¹

Abstract

The external deficit is a continuous characteristic of the Romanian economy after 1990. In the article², the author aims to highlight some of the causes of the external imbalance, from which, we consider that the most important ones are generated by the structure and situation of the national economy. Among them we cite: the domestic demand not fully satisfied by the national offer, the regional disparities, the predominance of exports of products with a low degree of processing and small external prices, the low level of development of the agri-food sector, the insufficiently developed infrastructure, the low energy efficiency, the situation of the tourism, the evolution of the budget deficit, the loss of human capital through emigration. In addition, there are brought forward some causes generated by the evolution of the world economy in recent years. At the end, the author ciphers out the terms of trade for several countries of the European Union, including Romania.

The methodology used joins the identification of causalities with the descriptive analysis, the empirical analysis and data interpretation.

Keywords: current account, structural problems, deficit

JEL: F14, F15, F24, F32

Introducere

Dezechilibrul extern constituie una dintre principalele vulnerabilități ale economiei autohtone. Deficiențele de ordin structural explică în mare parte mărimea deficitului, dar și caracterul său permanent. Astfel, din 1990 și până în prezent, România înregistrează în fiecare an deficite externe, indiferent de faza ciclului economic intern sau extern.

În ultima perioadă, peste problemele structurale ale economiei românești s-au suprapus efecte ale evoluției economiei mondiale.

Subiectul analizat este important deoarece se încadrează în contextul mai amplu existent la nivel național, de atenuare a dezechilibrelor existente în economie, și de pregătire a procesului de aderare la zona euro. Dezechilibrele externe pot afecta economia internă, generând perturbații pe piața valutară (fluctuații ale monedei naționale), pe piața monetară, pe piața creditului, pe piața de capital etc. În plus, un deficit extern cronic influențează negativ bonitatea pe plan internațional, micșorând încrederea creditorilor internaționali în capacitatea țării în cauză de a-și onora obligațiile de plată.

Metodologia utilizată pentru elaborarea lucrării îmbină analiza teoretică, logică, descriptivă și empirică a datelor statistice și interpretarea acestora, cu identificarea unor cauzalități. Statisticile au fost preluate de la Banca Națională a României, Institutul Național de Statistică, Ministerul Finanțelor Publice, Banca Mondială, Eurostat, precum și alte statistici prezente în studiile de specialitate.

În articol, vom analiza perioada 2014-2023, pentru a surprinde cum a fost influențată evoluția deficitului extern al României de pandemia covid-19.

¹ Cercet. șt. gr. III dr., Centrul de Cercetări Financiare și Monetare „Victor Slăvescu”, Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”, Academia Română, București, camelia.milea@icfm.ro

² The article is based on the research project **“Romania's foreign deficit in current domestic and international conditions”**, elaborated in CFMR „Victor Slăvescu” in 2023, under the coordination of Camelia Milea, PhD in economics.

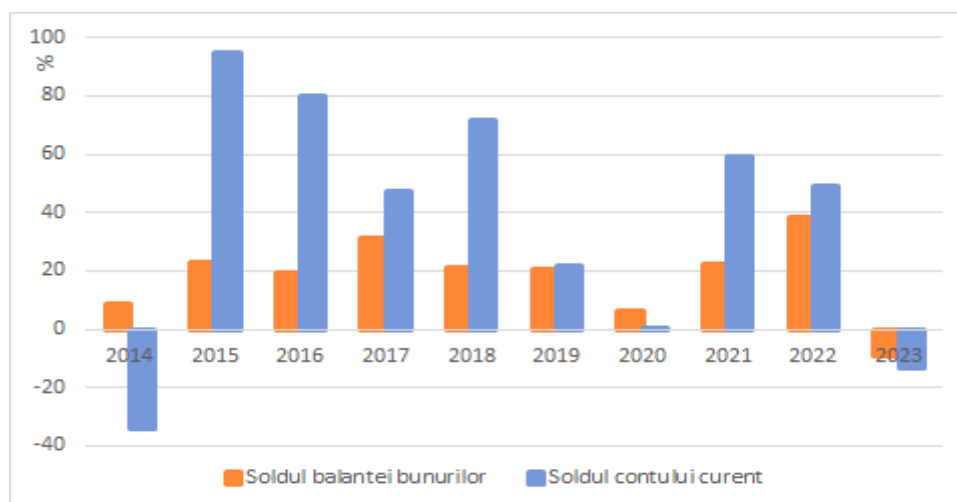
Deficitul extern în România; cauze

Deficitul extern a reprezentat o caracteristică a economiei românești din 1990 până în prezent, și constituie una dintre principalele vulnerabilități ale economiei autohtone.

În România, deficitul extern este determinat de soldul negativ al contului curent.

Din figura 1 se constată că în perioada 2015-2023, evoluția deficitului contului curent este determinată, majoritar, de cea a deficitului balanței bunurilor. Astfel, în toți anii (excepție 2023), deficitele celor două conturi înregistrează creșteri, doar în 2014, au evoluție opusă, soldul negativ al contului curent scade, deși deficitul balanței bunurilor crește.

Fig. 1. Evoluția soldului contului curent și al soldului balanței bunurilor în România (ritm anual, %)

Sursa: date BNR, prelucrate de autor

Printre cauzele cele mai importante ale deficitului extern al României se numără problemele de natură structurală ale economiei românești (cererea internă nesatisfăcută pe plan național, disparitățile regionale, pierderea de capital uman prin emigrație, nivelul redus de dezvoltare a sectorului agroalimentar, ponderea mare a sectoarelor energofage și eficiența energetică redusă, exportul de produse cu grad redus de prelucrare și prețuri externe mici, infrastructura insuficient dezvoltată, starea turismului, dar și evoluția deficitului bugetar). Aceste elemente constituie factori de risc pentru evoluția soldului contului curent în prezent.

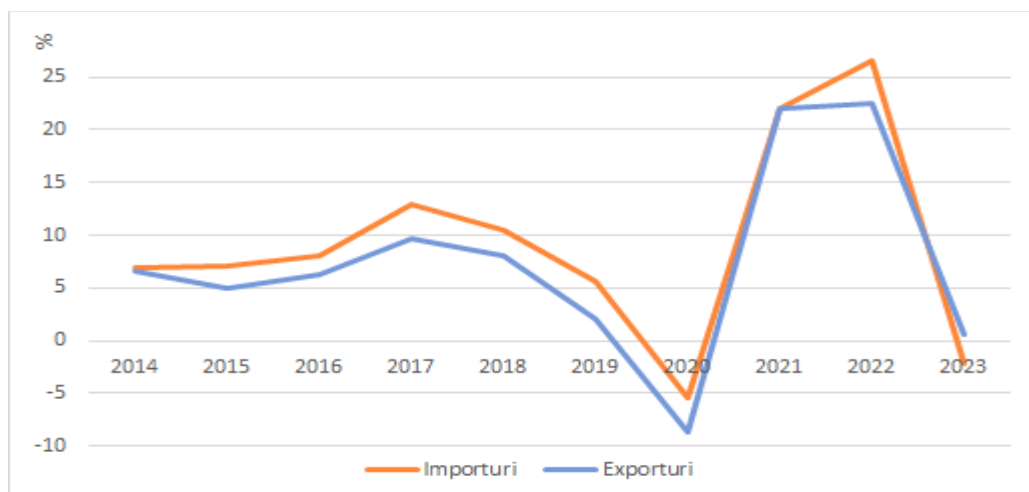
În general, creșterea economiei românești s-a bazat pe încurajarea consumului, fiind stimulată și de politica fiscală expansionistă în unii ani. Dar cererea internă nu era satisfăcută integral de producția autohtonă, diferența fiind acoperită prin importuri, ceea ce a condus la sporirea deficitului de cont curent și a dezechilibrelor macroeconomice.

Astfel, în toată perioada analizată (excepție 2023), creșterea anuală a exporturilor a fost mai mică decât cea a importurilor, iar scăderea mai mare (în 2020) (vezi graficul nr. 2).

La majorarea deficitului de cont curent din ultimii ani a condus și discrepanța dintre robustețea absorbției interne și slăbirea cererii externe, din UE (principalul partener comercial al României) cu efecte în sensul majorării importurilor și a temperării creșterii exporturilor.

De asemenea, problemele de competitivitate non-preț ale unor sectoare, dar și pierderile de competitivitate prin preț înregistrate de unele companii, pe fondul majorării susținute a costurilor salariale și al cvasi-stabilității cursului de schimb al leului au afectat negativ evoluția soldului contului curent.

Fig. 2. Evoluția exporturilor și a importurilor în România (ritm anual, %)

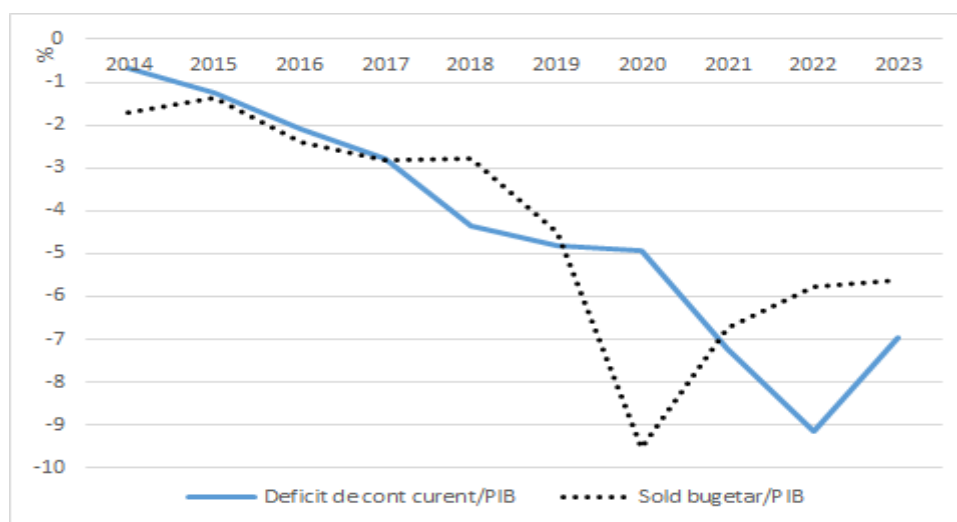

Sursa: date BNR, prelucrate de autor

Astfel, analizând interdependența dintre deficitul de cont curent (mare și aproape continuu crescător) și deficitul bugetar cu tendință de înrăutățire în ultimii ani (determinat de cheltuieli care nu pot fi încă diminuate și venituri insuficient colectate), în România, se poate observa că cei doi indicatori au trend asemănător în majoritatea anilor perioadei analizate, deci putem concluziona că sunt într-o relație de interdependență pozitivă (vezi graficul nr.3).

Cheltuielile cauzate de reformele fiscale și de majorarea salariului minim și a pensiilor au pus presiuni tot mai mari asupra bugetului public, afectând negativ echilibrul extern (conform ecuației deficitelor gemene³). Dar aceste cheltuieli au fost necesare având în vedere faptul că România are cea mai ridicată rată a sărăciei din UE.

Fig. 3. Evoluția soldului bugetar și a deficitului de cont curent în România (% în PIB)

Sursa: date BNR prelucrate de autor

³ Conform ecuației deficitelor gemene deficitul balanței bunurilor (diferența dintre importuri și exporturi) apare în situația în care deficitul bugetului de stat (diferența dintre cheltuielile și veniturile publice) nu este acoperit prin economii private mai mari decât investițiile:

$$B = (X - M) = (S - I) + (T - G) \quad (1)$$

unde: B -soldul balanței comerciale; X -exportul; M -importul; S -economii; I -investiții; T -venituri bugetare; G -cheltuielile bugetare.

În plus, nivelul economisirii naționale este mai mic decât nivelul investițiilor naționale (diferența fiind acoperită din surse externe), cu efecte în sensul creșterii deficitului contului curent al României.

Disparitățile regionale reprezintă o altă cauză a deficitului extern în România. Astfel, în 2021, productivitatea s-a situat sub media UE (86%) și a variat considerabil de la o regiune la alta, de la 162% din media UE în regiunea București-Ilfov, la 51% din media UE în Regiunea Nord-Est. Regiunile mai puțin dezvoltate nu dispun de active esențiale, ca de exemplu infrastructură de transport sau/și lucrători calificați, și au fost afectate mai puternic de depopulare, ceea ce constituie piedici în dezvoltarea unor activități care să susțină economia și exporturile.

Emigrația românilor, care s-a desfășurat pe o perioadă lungă de timp, a determinat reducerea stocului de capital uman, ceea ce afectează negativ PIB-ul potențial prezent și viitor, și producția de *tradables*. Cetățenii români care lucrează în străinătate trimit câteva miliarde de euro acasă, care pot ajunge la 2,5-3% din PIB anual. Deși, intrările lucrătorilor se situează pe un trend ascendent discontinuu în perioada analizată, contribuția acestora la contracararea deficitului de cont curent înregistrează valori în scădere ca urmare a majorării deficitului de cont curent (vezi tabelul nr. 1). Dar pierderea de capital uman, cu diferite grade de calificare, nu poate fi suplinită prin aceste resurse.

Tabel 1. Remitențele lucrătorilor români în străinătate

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Remunerare salariați (venituri primare)	Intrări (mil. Euro)	545	606	702	2965	2946	3597	3234	3825	3931	4366
Remiteri lucrători (transferuri curente alte sectoare) (venituri secundare)	Intrări (mil. Euro)	3751	3835	3368	3405	3427	4067	3840	4265	4955	5116
Total	Mil. euro	4296	4441	4070	6370	6373	7664	7074	8090	8886	9482
	% în PIB	2,9	2,8	2,4	3,4	3,1	3,4	3,2	3,3	3,1	2,9
	% în deficit cont curent	- 424,5	- 225,2	- 114,6	- 122,1	- 71,1	- 70,2	- 64,4	-46,3	-34,1	-41,9

Sursa: date BNR, prelucrate de autor

O altă cauză a deficitului de cont curent constă în exportul de produse cu grad redus de prelucrare și, implicit, prețuri externe mici.

În structura soldului balanței bunurilor, pe cele opt grupe de mărfuri din Nomenclatorul Combinat, în 2022, se înregistrau deficite la: produse chimice și plastice (11739 milioane euro), produse minerale (7605 milioane euro), metale comune (3485 milioane euro), mașini, aparate, echipamente și mijloace de transport (3084 milioane euro), textile, confecții, încălțăminte (2873 milioane euro), produse agroalimentare (919 milioane euro) și alte mărfuri (3025 milioane euro), respectiv excedent la produse din lemn, hârtie (444 milioane euro) (BNR, 2023).

Produsele agroalimentare (13,8%), metalele comune (10,1%), produsele minerale (8,8%) sunt printre grupele de mărfuri cu ponderile cele mai mari în exporturile țării noastre. Existența unui deficit la nivelul balanței bunurilor pentru aceste grupe de produse evidențiază prețurile

mici obținute la vânzarea externă a acestor produse autohtone, având în vedere gradul lor redus de prelucrare.

Deficitul grupei de produse chimice și plastice (al căror exporturi constituie 9,9% din totalul exporturilor) este determinat în principal de importurile de produse farmaceutice, care ar putea să fie realizate în țară în fabricile existente, în loc să fie importate. Dar pentru a face față concurenței produselor din import sunt necesare investiții și inovații, dar și promovarea la nivel național a tratamentelor cu plante, în care România are o tradiție, și a căror producție este deja dezvoltată pe plan național.

Sectorul agroalimentar este caracterizat de un deficit comercial cronic (0,3% din PIB în anul 2022, 0,5% PIB în 2021), în pofida potențialului național semnificativ al producției de profil – suprafața agricolă acoperă circa 57% din teritoriul țării, permițând o varietate de culturi și practicarea zootehniei.

Deficitul produselor agroalimentare poate fi defalcat în excedent la Agricultură, silvicultură, pescuit (materii prime cu grad redus de prelucrare sau chiar neprelucrate, deci cu valoare adăugată mică) și deficit la produse alimentare (mărfuri ale industriei prelucrătoare) (BNR, 2022). Exporturile de produse agricole (cu grad redus de prelucrare) înregistrează o evoluție favorabilă.

Exporturile de alimente procesate au înregistrat o ușoară îmbunătățire a evoluției în ultimii 10-15 ani. Dar se menține un ecart mare în raport cu potențialul și cu nivelul altor state europene. Astfel, dacă comparăm valorile înregistrate în anul 2021 pentru România și Polonia constatăm diferențe mari ca ordin de mărime (2,1 miliarde euro și respectiv 27 miliarde euro) (BNR, 2022).

Nivel redus al investițiilor în sectorul agroalimentar din România și eficiența redusă a acestora afectează defavorabil oferta atât din punct de vedere calitativ, cât și cantitativ, cu efecte negative asupra soldului produselor agroalimentare din balanța de plăți externe. Creșterea nivelului de investiții, inclusiv a gradului de absorbție a fondurilor europene, ar ajuta la îmbunătățirea ofertei autohtone de produse agroalimentare.

Un aspect negativ, atât asupra cererii interne, cât și asupra soldului contului curent, îl reprezintă faptul că se exportă materii prime din Agricultură, silvicultură, pescuit în defavoarea satisfacerii cererii interne, pentru aceasta recurgându-se la importuri.

Infrastructura de transport slab dezvoltată este una dintre barierele în calea livrării produselor agroalimentare de către producătorii locali, dar și de firmele externe care livrează produse agroalimentare pe piața autohtonă. Astfel, ameliorarea situației drumurilor la nivel local și național ar contribui inclusiv la îmbunătățirea poziției competitive a ofertei naționale de produse agroalimentare.

Sectorul transporturilor rutiere s-a dezvoltat semnificativ în ultimele două decenii, ascensiunea sa fiind întreruptă de pandemia covid-19. Acest domeniu a ajuns treptat să genereze un surplus consistent, cel mai mare excedent al comerțului internațional cu servicii. Astfel, în 2023 surplusul sectorului de servicii de transport rutier a fost de 1,9% din PIB, după 2,1% în 2022. Încasările nete ale activității de transport rutier de mărfuri s-au ridicat la 2,5% din PIB în anul 2023, după 2,8% în 2022 (BNR, 2023).

Dezvoltarea și competitivitatea sectorului de transport auto este inhibată de o serie de probleme structurale:

- inexistența unei infrastructuri rutiere dezvoltate și, de bună calitate, necesară activității de export și nu numai, pentru a avea acces ușor și rapid la drumurile europene.
- dificultățile de angajare a personalului calificat au început să figureze printre factorii care limitează producția începând cu anul 2016 și până la declanșarea pandemiei, conform unui

sondaj CE DG-ECFIN. Importanța acestui factor s-a mai diminuat pe fondul unor demersuri de automatizare, a căror continuare presupune însă capitaluri investiționale.

– nivelul scăzut de salarizare, în timp ce productivitatea muncii este relativ modestă, ca urmare a reducerii calității flotelor autohtone, a situației rețelei naționale de drumuri, care determină creșterea timpului până la ieșirea din țară, a consumului de carburanți și a cheltuielilor de întreținere.

Astfel, menținerea pe o poziție competitivă a sectorului autohton de transport rutier de mărfuri reclamă investiții consistente pentru remedierea acestor deficiențe.

Pe de altă parte, cererea internă s-a orientat mai mult către autovehicule din import decât către cele produse pe piața autohtonă. În acest context, importurile de automobile (destinate cererii finale de consum sau investiții) au determinat o contribuție negativă semnificativă asupra balanței comerciale, acestea crescând puternic mai ales înaintea declanșării crizei financiare, pentru ca ulterior să înregistreze evoluții mai modeste, însă aflate tot pe trend crescător în perioada 2013-2019. Astfel, în 2022, grupa de mașini, aparate, echipamente și mijloace de transport a înregistrat un deficit de 3084 milioane euro, în condițiile în care această grupă a furnizat cele mai multe exporturi (41,6%).

România este importator net de energie, poziție menținută în ultimile decenii. În ultima perioadă, consumul de energie s-a redus, în contextul tendinței globale de îmbunătățire a randamentelor.

Conform International Energy Agency, intensitatea energetică (energia necesară pentru obținerea unui anumit nivel de produs intern brut) a României s-a diminuat, mai accentuat decât la nivelul UE. Astfel, în 1995 valoarea intensității energetice a României era de aproape două ori mai mare decât media UE, în 2008 indicatorii erau la paritate, iar în 2020 intensitatea energetică a economiei naționale reprezenta circa trei sferturi din media europeană. Îmbunătățirea randamentului energetic autohton a determinat micșorarea necesarului de resurse.

Recenta tendință de limitare a emisiilor de carbon inițiată la nivelul UE a făcut ca producătorii de energie autohtoni să se concentreze asupra resurselor regenerabile. Surse precum energia eoliană sau solară au câștigat o importanță sporită pe plan local în ultimii ani, generând cumulativ circa 14% din producția națională de energie electrică în anul 2021. Din păcate, acest tip de energie se confruntă cu problema lipsei capacității de stocare, dar și cu alte probleme, cum ar fi reciclarea materialelor folosite în producția de energie verde (ex. a bateriilor auto, a paletelor de la morile de vânt), raritatea și costul extrem de mare al materiilor prime utilizate la producția de baterii pentru mașinile electrice, etc

Domeniul energetic este în prezent dinamic, dar supus unor provocări și incertitudini. Astfel, creșterea generalizată a prețurilor materiilor prime afectează nu doar valoarea importurilor de energie, ci și fezabilitatea proiectelor pentru obținerea de energie din surse regenerabile. Toate aceste aspecte sunt influențate de inovațiile tehnologice, care au o doză ridicată de impredictibilitate.

În aceste condiții, propunem să nu se renunțe complet la energia obținută din combustibili fosili, menținându-se un echilibru între producția celor două tipuri de energie, având în vedere că și producția de energie regenerabilă are dezavantaje, și presupune costuri ridicate, incertitudini și probleme.

În plus, în prezent, în balanța resurselor energetice, deficitul produs de comerțul internațional cu energie electrică este aproape cel mai mic (după cel al produselor petroliere), datorită exporturilor relativ apropiate din punct de vedere valoric de importuri. Deficitul de țiței brut este cel mai mare (ca urmare a importurilor semnificativ mai mari comparativ cu exporturile), urmat de deficitele de combustibili minerali și de gaze naturale. În aceste condiții,

soluția ar putea fi exploatarea zăcămintelor de țiței și gaze naturale din România prin tehnici prietenoase cu mediul, utilizând inclusiv fonduri europeni, pentru a se diminua importurile.

De asemenea, în condițiile în care în 2022 creșterile în exporturile, respectiv importurile de resurse energetice s-au datorat, în cea mai mare parte, majorărilor de preț (vezi tabelul nr. 2), propunem ca mărfurile -resurse energetice destinate exporturilor să fie folosite pe piața națională, reducându-se astfel necesarul de importuri, și implicit cheltuielile cu importurile.

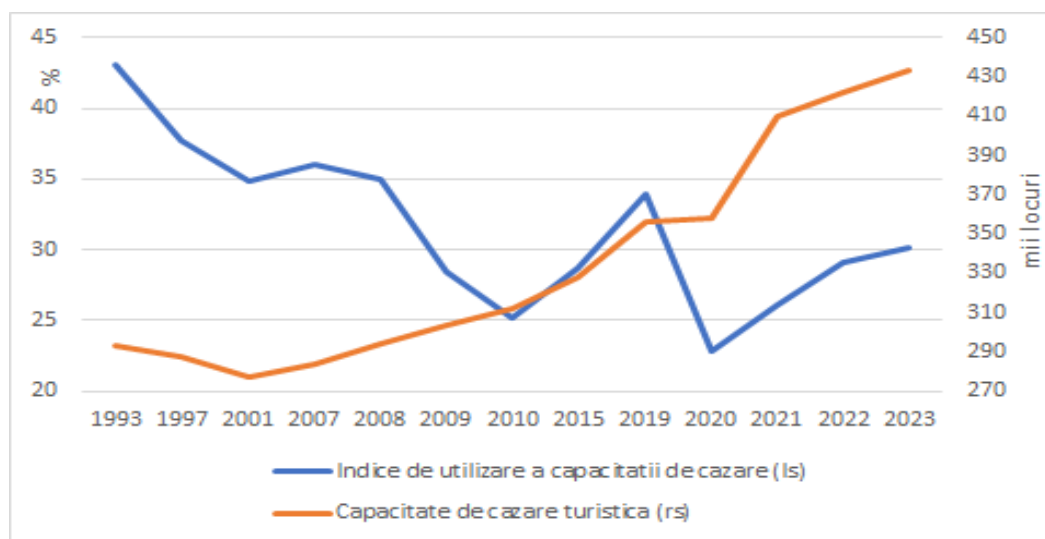
Tabel nr.2. Influențe din volum și din preț asupra majorării exportului și importului de resurse energetice

	Pondere în exportul de resurse energetice în 2022 (%)	Creștere/descrștere față de 2021 (mil. euro)	Influențe din volum (mil. euro)	Influențe din preț (mil. euro)	Pondere în importul de resurse energetice în 2022 (%)	Creștere/descrștere față de 2021 (mil. euro)	Influențe din volum (mil. euro)	Influențe din preț (mil. euro)
Total	100	4320	600	3720	100	7403	173	7230
Gaze naturale	20,1	1147	68	1079	22	2371	-164	2535
Energie electrică	25,6	1223	134	1089	16,3	1410	49	1361
Combustibili minerali	5,6	144	53	91	7	185	-133	318
Țiței brut	0,4	12	2	10	36,2	2520	731	1788
Produse petroliere	48,2	1794	343	1451	18,5	917	-311	1228

Sursa: date INS, BNR

România se numără printre țările în care activitatea de turism internațional a cunoscut o intensificare în ultimele decenii, pe fondul relaxării condițiilor de circulație transfrontalieră, în contextul intrării în UE și al creșterii graduale a nivelului de trai. Principala cauză a deficitului balanței externe a turismului românesc este dimensiunea modestă a încasărilor, în medie, 1% din PIB în perioada 2007-2019, minimul la nivel european. Performanța scăzută a acestui domeniu de activitate este determinată de probleme pe latura ofertei.

Grafic nr. 4. Indicele de utilizare netă a capacității de cazare turistică și capacitatea de cazare turistică existentă

Sursa: date INS, prelucrate de autor

Astfel, deși numărul locurilor de cazare a crescut aproape încontinuu după 2001, gradul de ocupare s-a situat pe un trend ușor descendent pe parcursul ultimilor decenii, înregistrând fluctuații importante, determinate de diferite șocuri, nivelul consemnat în 2023 (de 30%) fiind mult mai redus față de cel al statelor din regiune. Se constată o evoluție în sens invers a celor doi indicatori (vezi graficul nr. 4), ceea ce arată starea necorespunzătoare a turismului românesc și atractivitatea redusă a ofertei turistice.

Deficitul balanței serviciilor de turism poate fi explicat de numărul superior al turiștilor români care pleacă în străinătate față de turiștii străini care vin în România (vezi tabelul nr. 3). O explicație ar fi prețurile foarte ridicate ale serviciilor de turism în zonele cu cerere mai mare și în perioadele considerate de sezon (de ex. vara pe litoral, vara și iarna în zonele montane, etc) raportate la calitatea serviciilor oferite în țară, comparativ cu cele oferite în țările vecine (Grecia, Bulgaria), dar și valorificarea insuficientă a resurselor interne.

Tabel nr.3. Nr. de turiști străini în România și de turiști români plecați în străinătate (mii persoane)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Plecări ale vizitatorilor români în străinătate	12299	13118	16128	19953	21039	23066	9510	11643	17265	19449
Sosiri ale vizitatorilor străini în țară	8442	9331	10223	10926	11720	12815	5023	6789	12697	14777
Deficit (intrări minus ieșiri)	-3857	-3787	-5905	-9027	-9319	-10251	-4487	-4854	-4568	-4672

Sursa: date INS, prelucrate de autor

Peste aceste cauze determinate de structura economiei românești s-au suprapus efecte ale evoluției economiei mondiale care au afectat negativ producția autohtonă, și implicit echilibrul extern al României. Printre acestea se numără: în 2021, sincronizarea la scară mondială a redresării economiilor, ceea ce a determinat blocaje în aprovizionare și producție (criza globală a semiconductoarelor), care au perturbat fluxurile comerciale; criza procesoarelor necesare producției, ca urmare a încetinirii creșterii economice a Chinei (în contextul blocajelor datorate pandemiei din China în 2022), situația zonei euro, principalul partener comercial al țării noastre (creștere economică mică și inflație ridicată), măririi generalizate ale prețurilor materiilor prime, conflictele armate din proximitatea țării.

Despre raportul de schimb al României

În condițiile crizei energetice și ale conflictului din Ucraina, în 2022 a avut loc o deteriorare a raportului de schimb⁴ (*terms of trade*) pentru cele mai multe țări din UE, care s-a concretizat în creșteri de deficite de cont curent (în Cehia, Ungaria, Polonia, Lituania și în România). (vezi tabelul nr. 4)

⁴ Raportul de schimb este definit ca raportul dintre indicele prețurilor de export și indicele prețurilor de import. Dacă prețurile de export cresc mai mult decât prețurile de import, o țară are un raport de schimb supraunitar, deoarece pentru aceeași cantitate de exporturi, poate achiziționa mai multe importuri.

Tabel nr. 4. Raportul de schimb în unele țări ale Uniunii Europene (%)

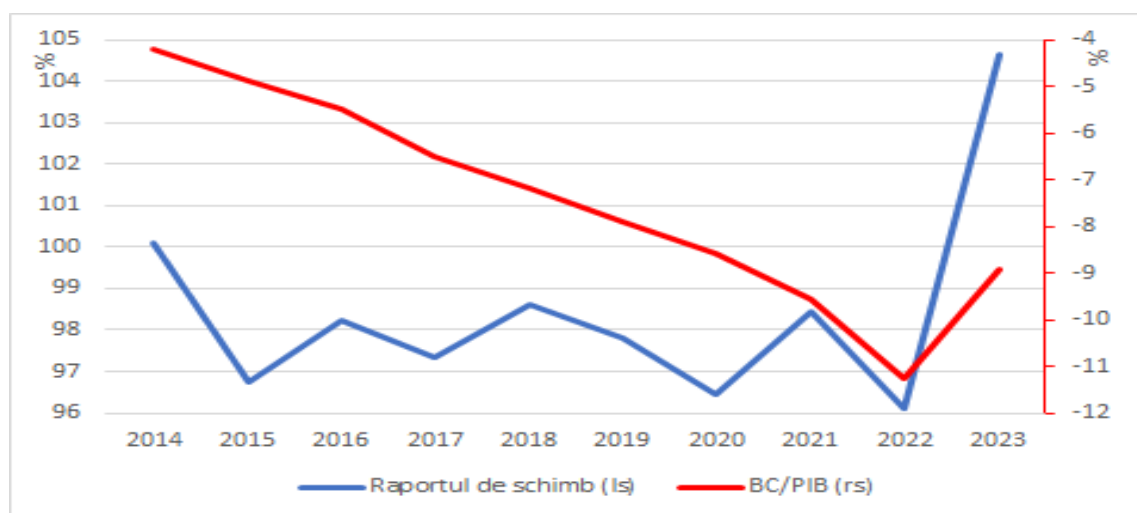
Raport de schimb	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
UE	94,5	100,0	103,9	100,0	97,7	100,5	105,5	97,9	90,3	100,8
Bulgaria	95,9	100,0	101,8	99,7	97,0	96,9	101,1	99,8	97,0	97,2
Germania	97,2	100,0	102,1	100,2	99,0	100,4	101,4	98,6	96,2	101,6
Grecia	98,0	100,0	99,3	99,8	99,1	98,2	95,3	94,8	93,3	95,4
Lituania	97,9	100,0	100,9	100,3	101,4	101,5	103,8	98,4	97,9	102,5
Ungaria	99,3	100,0	101,2	102,0	101,0	101,9	104,2	100,0	93,8	102,1
Polonia	98,4	100,0	100,4	98,9	97,3	98,1	100,5	98,3	96,5	100,9
Estonia	100,1	100,0	101,8	100,4	101,1	100,4	103,6	101,6	98,5	100,3
Cehia	99,6	100,0	100,5	99,3	100,3	100,4	101,0	98,3	95,3	99,5
România	98,1	100,0	100,2	98,0	96,6	96,1	96,9	95,4	94,8	95,2
CC/PIB în România	-0,7	-1,2	-2,1	-2,8	-4,3	-4,8	-4,9	-7,2	-9,2	-7,0

Sursa: date Eurostat și BNR, prelucrate de autor

Notă. Anul 2015 este an de referință în calcule

Raportul de schimb s-a înrăutățit ușor între 2014 și 2022 în România, perioadă în care s-a accentuat deficitul balanței comerciale. În 2023, în contextul îmbunătățirii raportului de schimb, s-a micșorat și deficitul balanței bunurilor (vezi graficul nr. 5). Prin urmare, există o relație importantă și directă între raportul de schimb și deficitul balanței comerciale (ca pondere în PIB) în țara noastră.

De asemenea, se observă că România are raport de schimb subunitar în majoritatea anilor perioadei analizate, ceea ce arată că exporturile cresc mai puțin decât importurile, din punct de vedere valoric (vezi graficul nr. 5).

Fig. 5. Raportul de schimb⁵ și soldul balanței comerciale în PIB în România (%)

Sursa date: INS și BNR, prelucrate de autor

⁵ Raportul de schimb se calculează din indicii valorici ai comerțului exterior (cu baza anul precedent).

Concluzii

În România, deficitul extern este determinat de soldul negativ al contului curent, și în cadrul acestuia, preponderent, de soldul balanței comerciale.

Considerăm că cele mai importante cauze ale deficitului extern cronic al României sunt cele determinate de structura economiei naționale, printre care se numără: cerere internă nesatisfăcută integral de oferta națională, exporturi predominant cu grad redus sau mediu de prelucrare (care determină o competitivitate externă scăzută), deficit bugetar aproape permanent (cu cheltuieli care nu pot fi încă diminuate și venituri insuficient colectate), un nivel al economisirii naționale mai mic decât cel al investițiilor naționale, disparități regionale semnificative, infrastructură încă slab dezvoltată, eficiență energetică încă redusă, un patrimoniu turistic insuficient valorificat, pierdere importantă de capital uman prin emigrație.

Toate acestea determină o evoluție sub potențial a economiei naționale, și generează intrări de valută de valoare redusă și ieșiri de valoare ridicată din activitatea de comerț internațional

Peste aceste cauze determinate de structura economiei românești s-au suprapus efecte ale evoluției economiei mondiale care au afectat negativ producția autohtonă, cererea externă, și implicit echilibrul extern al României. Printre acestea cele mai importante considerăm că sunt războiul de la granița României, fragmentarea comerțului, ca urmare a apariției de noi restricții comerciale, majorarea prețurilor la alimente, energie, gaz și țiței, creșterea economică redusă în țările Uniunii Europene, principalul partener comercial al țării noastre, sincronizarea la scară mondială a redresării economiilor, ceea ce a determinat blocaje în aprovizionare și producție în 2021.

În lipsa unor măsuri de rezolvare a problemelor structurale ale economiei românești, dezechilibrul extern se poate amplifica, cu consecințe negative asupra datoriei externe, a costului împrumuturilor necesare pentru a acoperi deficitul extern, a inflației, a cursului de schimb al monedei naționale, și în general, a dezvoltării sustenabile a economiei românești.

Bibliografie

1. Banca Națională a României (2014-2024), *Raport anual*, 2013-2023, București.
2. Banca Națională a României (2016-2024), *Buletine lunare: decembrie 2016, decembrie 2017, ianuarie 2019, ianuarie 2020, decembrie 2021, decembrie 2022, decembrie 2023, iunie 2024*, București.
3. Banca Națională a României (2018-2023), *Balanța de plăți și poziția investițională internațională a României, Rapoarte anuale 2017-2022*, București.
4. European Commission, (2022), *2022 Country Report – Romania*, Brussels, 8.6.2022 SWD(2022) 624 final/2.
5. European Commission, (2023), *2023 Country Report – Romania*, Brussels, 24.5.2023 SWD(2023) 623 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/>
6. International Monetary Fund (2023), *World Economic Outlook oct 2023*, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO>
7. International Monetary Fund (2023), *Global Financial Stability Report oct 2023*, <https://www.imf.org/en/Publications/GFSR>
8. International Monetary Fund (2023), *Fiscal Monitor oct 2023*, <https://www.imf.org/en/Publications/FM>
9. Institutul Național de Statistică (2024), *Buletin statistic de comerț internațional*, nr. 5/2023, <https://insse.ro/cms/ro/content/buletin-statistic-de-comer%C5%A3-interna%C5%A3ional-nr52024>
10. OECD (2024), *Terms of trade (indicator)*. doi: 10.1787/7722246c-en, <https://www.oecd.org/en/data/indicators/terms-of-trade.html>
11. ***<http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>
12. ***<https://ec.europa.eu/eurostat/web/government-finance-statistics/data/database>
13. *** <https://ec.europa.eu/eurostat/>
14. ***https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00028/default/table?lang=en&category=t_ext_go_lti.t_ext_go_lti_int.t_ext_go_lti_int

Capitolul 51 – VALORIFICAREA SUPERIOARĂ A PRODUSELOR AGROALIMENTARE DIN FERMĂ, PRIN INTERMEDIUL PUNCTELOR GASTRONOMICE LOCALE. EXEMPLE DE BUNE PRACTICI CE POT FI MULTIPLICATE LA NIVELUL EUROREGIUNILOR

Chapter 51 – ENHANCING THE VALUE OF AGRI-FOOD PRODUCTS FROM THE FARM THROUGH LOCAL GASTRONOMIC POINTS. EXAMPLES OF BEST PRACTICES THAT CAN BE REPLICATED ACROSS EUROREGIONS

Dănuț UNGUREANU¹

Veronica ȚARAN-BACIU-GEORGESCU²

Abstract

The strategy “From Farm to Consumer” represents a comprehensive new approach to how Europeans perceive the sustainability of food systems. It is an opportunity to improve lifestyles, health, and the environment. Creating a food-friendly environment that facilitates the choice of healthy and sustainable nutrition will benefit the health and quality of life of consumers and reduce health-related costs for society. People are paying increased attention to environmental and health aspects, as well as social and ethical considerations, and more than ever, they seek value in food products. Despite the urbanization of societies, people desire to feel closer to the food they consume. They want fresh, minimally processed, and sustainably sourced food products.

Romania has a unique geographical position and gastronomic tradition, while being famous in the world for its native Romanian hospitality. The natural and anthropic heritage of the Romanian village is priceless. The beauty of people and places, traditions, customs unchanged for thousands of years, specific gastronomy, make the Romanian village an irresistible tourist attraction.

Local Gastronomic Points are units represented by private kitchens in rural homes, where culinary products are prepared and served, according to recipes specific to the area, directly to the final consumer, for a maximum of 15 people; the culinary products must be prepared from raw materials coming mainly from primary production of the farm itself, as well as from local producers or from authorized/registered health, veterinary and food safety establishments. Local Gastronomic Points may be located and operate on the premises of farms, agricultural holdings, rockeries, fish farms, fish shelters, fish collection centers, hunting grounds, game collection centers, where one or more activities related to primary production are carried out: milk production, egg production, honey production, rearing of poultry/rabbits, slaughtering of poultry/rabbits on the farm, hunting of small game with feathers and fur (pheasants, partridges, ducks, geese, rabbits), fishing, aquaculture, and growing of vegetables and fruit.

At the end of October 2024, there were a total of 462 Local Gastronomic Points in Romania, of which 344 – representing 74.45% of the total – were in the extended mountainous area (which includes 948 localities). These small businesses harmoniously complement the existing tourism offer in the mountainous regions.

Keywords: Local Gastronomic Point, mountain area, short food chain, rural development

JEL: O30, M40, L96, L86, L81

Introducere

Dezvoltarea comunităților rurale și a turismului rural se pot realiza și prin înființarea în satele românești a Punctelor Gastronomice Locale (PGL), structuri astfel concepute pentru a putea oferi preparate din produse agroalimentare locale, obținute după metode tradiționale, autentice. Ospitalitatea românească este recunoscută și reprezintă un mare avantaj pentru turismul local care, se poate dezvolta și prin punerea în valoare a preparatelor tradiționale, a modalităților de preparare și servire a acestora, de genul „ca la mama acasă”.

¹ Dr. ing. CS R2 Academia Română, Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”, Centrul de Economie Montană - CEMONT, mun. Vatra Dornei, Strada Petreni nr. nr. 49, danut_u@yahoo.com

² Drd. ec. jr., Academia de Studii Economice, Piața Romană nr. 6, sector 1, București, tbaciuveronica@yahoo.com

Punctele Gastronomice Locale vin să dea o notă în plus farmecului sătesc, generând atractivitate dar și plusvaloare în gospodăria țărănească.

Localitatea rurală este reprezentată de sate reședință de comună, sate componente ale comunelor și sate aparținând municipiilor sau orașelor, iar Planul local este reprezentat de unitatea administrativ-teritorială de care aparține Punctul Gastronomic Local și/sau de locul de domiciliu al persoanei care deține Punctul Gastronomic Local, precum și de unitățile administrativ-teritoriale limitrofe acestora [4].

Punctul Gastronomic Local reprezintă o modalitate eficientă de valorificare a produselor din gospodăria țărănească în unități de alimentație publică de tip familial, ținând cont de specificul fiecărei zone/regiuni turistice cu tradiții gastronomice cunoscute. Spre deosebire de restaurante sau pensiuni, punctele gastronomice locale oferă posibilitatea turiștilor de a beneficia de preparate tradiționale, locale, produse și servite direct de către membri familiei în propria gospodărie, respectând cerințele legale de igienă, fără a afecta sănătatea consumatorilor [7].

Fig. 1. Logo-ul Punct Gastronomic Local

Sursa: Autoritatea Națională Sanitară Veterinară și pentru Siguranța Alimentelor

Legea Înființării și Funcționării Punctelor Gastronomice Locale, Nr. 412 din 18 decembrie 2023, definește Punctul gastronomic local ca fiind o unitate de valorificare a producției primare locale, situată într-o localitate rurală, unde se prepară și se servesc produse alimentare, după rețete specifice zonei, direct către consumatorul final, pentru un număr maxim de 15 persoane simultan. Această definiție, o înlocuiește pe cea din Ordinul ANSVSA nr. 111 din 16 decembrie 2008, cu modificările și completările ulterioare, privind aprobarea Normei sanitare veterinare și pentru siguranța alimentelor privind procedura de înregistrare sanitară veterinară și pentru siguranța alimentelor a activităților de obținere și de vânzare directă și/sau cu amănuntul a produselor alimentare de origine animală sau nonanimală, precum și a activităților de producție, procesare, depozitare, transport și comercializare a produselor alimentare de origine nonanimală, în care se precizează, la Cap II, lit m), următoarele: Puncte Gastronomice Locale – unități reprezentate de bucătăriile particulare din incinta locuințelor din mediul rural, unde se prepară și se servesc produse culinare, după rețete specifice zonei, direct către consumatorul final, pentru un număr maxim de 12 persoane; produsele culinare trebuie preparate din materii prime provenite cu preponderență din producția primară de la nivelul exploatației proprii, precum și de la producătorii locali sau din unități autorizate/înregistrate sanitar-veterinar și pentru siguranța alimentelor. Așadar, prin legea 412/2023 se modifică numărul de persoane care pot servi masa simultan, acesta crescând de la 12, la 15.

Condiția principală pentru deschiderea unui PGL este ca persoana fizică sau persoana înregistrată juridic (PFA, ÎI, ÎF, SC etc.) să desfășoare o activitate agricolă. Această activitate poate fi certificată printr-un atestat de producător agricol (eliberat persoanelor fizice de către autoritatea publică locală) sau certificat de înregistrare fiscală eliberat de Oficiul Național al registrului Comerțului unei entități juridice (PFA, ÎI, ÎF, SC etc) care are înregistrate coduri CAEN din domeniul activităților agricole (culturi vegetale, creșterea animalelor, apicultură, piscicultură, colectarea produselor nelemnoase ale pădurii, vânătoarea etc.).

Condiția generală, aplicabilă oricărei forme de activitate economică care presupune servirea unor alimente în stare naturală sau procesată către consumatorii finali, este de a respecta normele de igienă sanitară și siguranță alimentară prevăzute de actele normative în vigoare [9].

Legislația specifică

Promovarea Punctelor Gastronomice Locale și recunoașterea acestora de către Autoritatea Națională Sanitară Veterinară și pentru Siguranța Alimentelor (ANSVSA) a început în anul 2018, la inițiativa Asociației “Ivan Patzaichin – Mila 23”, dorindu-se astfel, o reglementare, într-o formă cât mai simplă cu ajutorul căreia, locuitorii Deltei Dunării să poată oferi vizitatorilor produse și preparate locale, obținute în condiții care să respecte cerințele privind igiena și siguranța alimentară.

Treptat, a fost elaborată legislația specifică. Principalele acte normative care reglementează această ocupație sunt următoarele:

- Ordinul nr. 111/2008 privind aprobarea Normei sanitare veterinare și pentru siguranța alimentelor privind procedura de înregistrare sanitară veterinară și pentru siguranța alimentelor a activităților de obținere și de vânzare directă și/sau cu amănuntul a produselor alimentare de origine animală sau nonanimală, precum și a activităților de producție, procesare, depozitare, transport și comercializare a produselor alimentare de origine nonanimală.

- Ordinul nr. 106/2019 pentru modificarea și completarea Normei sanitare veterinare și pentru siguranța alimentelor privind procedura de înregistrare sanitară veterinară și pentru siguranța alimentelor, a activităților de obținere și de vânzare directă și/sau cu amănuntul a produselor alimentare de origine animală sau non animală, precum și a activităților de producție, procesare, depozitare, transport și comercializare a produselor alimentare de origine non animală, aprobată prin Ordinul președintelui Autorității Naționale Sanitare Veterinare și pentru Siguranța Alimentelor nr. 111/2008.

- Legea Înființării și Funcționării Punctelor Gastronomice Locale, Nr. 412 din 18 decembrie 2023.

- Ordinul nr. 233 din 07.06.2024 al ministrului agriculturii și dezvoltării rurale, privind stabilirea normei anuale de venit pentru punctul gastronomic local, precum și a coeficienților de corecție ai acesteia, pentru anul 2024.

Etapele înființării unui Punct Gastronomic Local

Punctul Gastronomic Local poate fi înființat de către persoane fizice și persoane juridice, cu respectarea prevederilor legale în vigoare privind înregistrarea sanitară veterinară și pentru siguranța alimentelor a acestui tip de unitate, la Direcția Sanitară Veterinară și pentru Siguranța Alimentelor de pe raza județului unde acesta își desfășoară activitatea.

Înregistrarea sanitară veterinară și pentru siguranța alimentelor a unui Punct Gastronomic Local de către persoane fizice, se realizează în baza atestatului de producător însoțit de copia carnetului de comercializare, a carnetului de membru vânător vizat pe anul în curs, a permisului de pescuit comercial vizat pe anul în curs, sau a autorizației de recoltare a produselor forestiere

nelemnoase eliberată de autoritățile competente, după caz, în conformitate cu prevederile legislației specifice în vigoare.

Înregistrarea sanitară veterinară și pentru siguranța alimentelor a unui Punct Gastronomic Local de către persoanele juridice se realizează în baza certificatului constatator de înregistrare emis de Oficiul Național al Registrului Comerțului, având coduri CAEN care dovedesc că acestea desfășoară una sau mai multe activități de producție agricolă, pescuit sau vânat, de colectare a produselor forestiere nelemnoase, în conformitate cu prevederile legislației specifice în vigoare.

Înființarea unui Punct Gastronomic Local de către persoanele fizice ce sunt producători locali se realizează în baza atestatului de producător/carnetului de comercializare a produselor din sectorul agricol.

Pentru persoanele juridice care doresc să își deschidă o asemenea afacere, este nevoie de o formă de organizare juridică de tipul:

- persoană fizică autorizată, întreprindere individuală, întreprindere familială, constituite potrivit prevederilor OUG 44/2008 pentru desfășurarea activităților economice de către persoane fizice autorizate, întreprinderi individuale și întreprinderi familiale, aprobată cu modificări și completări prin Legea 182/2016;

- societate comercială înmatriculată conform prevederilor Legii 31/1990 republicată cu modificările și completările ulterioare.

Înregistrarea la Registrul Comerțului se face în baza cererii de înregistrare, care cuprinde și codurile CAEN corespunzătoare activității dorite, alături de documentele prevăzute de lege conform Oficiului Național al Registrului Comerțului, raportate la forma de înregistrare juridică:

- Cererea de verificare disponibilitate și/sau rezervare firmă;
- Cerere de înregistrare;
- Anexa 1 privind înregistrarea fiscală;
- Declarația-tip pe propria răspundere a reprezentantului care să ateste îndeplinirea condițiilor legale de funcționare prevăzute de legislația specială din domeniul sanitar, sanitar-veterinar, protecției mediului și protecției muncii;
- Cartea de identitate a fiecărui membru;
- Declarația pe proprie răspundere privind îndeplinirea condițiilor legale pentru desfășurarea activităților ca persoană fizică autorizată;
- Înscrisul care atestă dreptul de folosință asupra sediului profesional/punctului de lucru;
- Specimenul de semnătură al reprezentantului;
- Acordul de constituire încheiat de membrii familiei;
- Procura specială pentru reprezentantul întreprinderii familiale desemnat prin acordul de constituire;
- Documente care atestă pregătirea profesională (fotocopii certificate olograf) și/sau fotocopii certificate olograf de pe documentele care atestă experiența profesională, dacă aceasta este cerută potrivit prevederilor legale. Atestatul eliberat de către Agenția Națională a Zonei Montane, în urma parcurgerii unui curs specific este recunoscut;
- Altele, după caz spre exemplu documente doveditoare pentru patrimoniul de afectare (declarație pe propria răspundere) etc. [8];

Înregistrarea fiscală și fiscalizarea activității

Veniturile realizate de către persoanele fizice, ca urmare a desfășurării activității ca Punct Gastronomic Local, reprezintă venituri din activități independente pentru care venitul net anual se determină pe baza normelor de venit, conform prevederilor Legii nr. 227/2015 [5].

Conform art. 69 alin. (3) din Legea nr. 227/2015 privind Codul fiscal, cu modificările și completările ulterioare, „norma de venit pentru fiecare activitate desfășurată de contribuabil nu poate fi mai mică decât salariul de bază minim brut pe țară garantat în plată, în vigoare la momentul stabilirii acesteia, înmulțit cu 12.”

La stabilirea normelor anuale de venit, plafonul de venit determinat prin înmulțirea cu 12 a salariului de bază minim brut pe țară garantat în plată reprezintă venitul net anual înainte de aplicarea criteriilor specifice de corecție asupra normei de venit.

Coeficienții de corecție a normelor de venit s-au stabilit pe baza normelor metodologice aferente Procedurii de ajustare a normei de venit, pentru determinarea venitului net anual, prevăzută de art. 69 alin. (11) din Legea nr. 227/2015.

În cazul în care un contribuabil desfășoară o activitate care generează venituri din activități independente, altele decât venituri din profesii liberale, pe perioade mai mici decât anul calendaristic, norma de venit aferentă acelei activități se reduce proporțional, astfel încât să reflecte perioada de an calendaristic în care a fost desfășurată activitatea respectivă.

Dacă un contribuabil desfășoară două sau mai multe activități care generează venituri din activități independente, altele decât venituri din profesii liberale, venitul net din aceste activități se stabilește de către contribuabil prin însumarea nivelului normelor de venit corespunzătoare fiecărei activități.

Diminuarea normelor de venit ca urmare a îndeplinirii criteriului de vârstă a contribuabilului se operează începând cu anul următor celui în care acesta a împlinit numărul de ani care îi permite reducerea normei. Corectarea normelor de venit pentru contribuabilii care au și calitatea de salariat sau își pierd această calitate, se face începând cu luna următoare încheierii/desfacerii contractului individual de muncă.

Contribuabilii care beneficiază de mai mulți coeficienți de corecție, în sensul reducerii/majorării normelor de venit anuale, iau în calcul coeficientul cel mai mare.

Venitul net din activități independente, determinat pe bază de norme anuale de venit, în sensul art. 69 din Codul fiscal, se reduce de către contribuabil, proporțional cu:

a) perioada de la începutul anului și până la momentul autorizării din anul începerii activității;

b) perioada rămasă până la sfârșitul anului fiscal, în situația încetării activității, la cererea contribuabilului.

Pentru întreruperile temporare de activitate în cursul anului, cauzate de accidente, spitalizare sau alte cauze obiective, inclusiv cele de forță majoră, dovedite cu documente justificative, normele de venit se reduc, de către contribuabil, proporțional cu perioada nelucrată. În situația încetării activității în cursul anului, respectiv a întreruperii temporare, contribuabilul/fiecare asociat, în cazul asocierilor fără personalitate juridică, este obligat ca în termen de 30 de zile de la producerea evenimentului să depună Declarația unică, privind impozitul pe venit și contribuțiile sociale datorate de persoanele fizice la organele fiscale competente și să își recalculeze impozitul pe venit [5,9].

Documentele justificative în baza cărora se reduc normele anuale de venit se păstrează la domiciliul fiscal al contribuabililor.

Pentru contribuabilii impuși pe bază de norme de venit, care își exercită activitatea o parte din an, norma anuală de venit aferentă perioadei efectiv lucrate se recalculează de către

contribuabili, prin raportarea normei anuale de venit la 365 de zile, iar rezultatul se înmulțește cu numărul zilelor de activitate.

Venitul net din activități independente desfășurate de persoana fizică cu handicap grav sau accentuat, în mod individual și/sau într-o formă de asociere, se reduce, de către contribuabil, proporțional cu numărul de zile calendaristice pentru care venitul este scutit de la plata impozitului. Impozitul datorat va fi calculat pentru venitul net anual redus proporțional cu numărul de zile. Prevederea se aplică atât în cazul contribuabilului încadrat, în cursul perioadei impozabile, în gradul de handicap grav sau accentuat, cât și în cazul contribuabilului care în cursul perioadei impozabile nu se mai încadrează în gradul de handicap respectiv, potrivit legii.

Ordinul nr. 233 din 07.06.2024 al ministrului agriculturii și dezvoltării rurale, privind stabilirea normei anuale de venit pentru punctul gastronomic local, precum și a coeficienților de corecție ai acesteia, pentru anul 2024, stabilește norma anuală de venit pentru punctul gastronomic local, precum și coeficienții de corecție ai acesteia, aferent anului 2024 [5,6,9].

Conform acestui ordin coeficienții de corecție a normelor de venit, în sensul reducerii normei anuale de venit, s-au stabilit astfel [6]:

Tabelul 1. Coeficienții de corecție a normelor de venit pentru anul 2024

Nr. crt.	Coeficienți de corecție	
1	Vârsta contribuabililor:	
	– pentru femeile în vârstă de 50 – 55 de ani și pentru bărbații în vârstă de 55 – 60 de ani	40%
	– pentru femeile în vârstă de 55 – 60 de ani și pentru bărbații în vârstă de 60 – 65 de ani	50%
	– pentru femeile în vârstă de peste 60 de ani și bărbații în vârstă de peste 65 de ani	60%
	– pentru tinerii în vârstă de până în 40 de ani	60%
2	Timpul afectat desfășurării activității	70% (pentru PGL administrat de persoană salariat cu normă întreagă)
3	Gradul de handicap sau de invaliditate a contribuabilului:	
	– gradul II de invaliditate și handicap mediu	40%
	– gradul III de invaliditate și handicap ușor	30%
4	Caracterul sezonier al activității (o perioadă care se repetă de la an la an, în care anumite activități se impun a fi realizate pe durate relativ fixe în funcție de anotimp/sezon).	70%
5	Alte criterii specifice	
	– data înregistrării sanitar-veterinare și pentru siguranța alimentelor a punctului gastronomic local	70% (pentru primii 2 ani de activitate)
	– zone defavorizate/zone cu constrângeri naturale specifice	60%
	– zone montane (conform Ordinului ministrului agriculturii și dezvoltării rurale și al viceprim-ministrului, ministrul dezvoltării regionale și administrației publice, nr. 97/1.332/2019 privind aprobarea criteriilor de încadrare și a listei localităților din zona montană)	60%

Sursa: Ordinul nr. 233 din 07.06.2024 al ministrului agriculturii și dezvoltării rurale

Reguli privind produsele agroalimentare servite în cadrul unui Punct Gastronomic Local

Meniul Punctelor Gastronomice Locale este diferit de meniul altor unități de servire a mesei. Meniul zilnic cuprinde un număr maxim de alimente preparate, respectiv: 2 aperitive (gustări/antreuri calde sau reci), 2 preparate felul I (ciorbe, supe, borșuri, etc.), 2 preparate felul II (fel de bază) și 2 deserturi. Aceste alimente gătitе vor fi preparate și oferite consumatorilor, proaspete, în decursul aceleiași zile. Metodele de preparare ale meniului vor fi pe cât posibil

tradiționale, respectându-se condițiile de igienă în momentul preparării. Produsele alimentare se prepară din materii prime disponibile pe plan local, provenite în principal din producția primară de la nivelul exploatației proprii, de la producători, pescari, vânători, culegători și colectori de produse forestiere nelemnoase.

Punctele gastronomice locale, ca unități de alimentație publică de tip familial, au următoarele elemente specifice [2,4]:

- pot să funcționeze în incintele existente în locuințe particulare, ferme agricole, amenajări piscicole, stâne, stupine, crame, adăposturi pescărești, fonduri de vânătoare, crescătorii de vânat, complexuri de vânătoare, centre de colectare a ciupercilor și fructelor de pădure, centre de colectare a vânatului, ocoale silvice, mănăstiri, precum și în alte construcții și amenajări dintr-o localitate rurală, unde se desfășoară una sau mai multe activități conexe cu producția primară de produse agricole, pescuitul, vânătoarea, recoltarea sau colectarea produselor forestiere nelemnoase;

- proprietarii și membrii familiei pot să prepare și să servească produse alimentare direct consumatorilor finali (nu mai mult de 15 persoane servite simultan) în gospodăria proprie;

- produsele alimentare pot fi obținute din producția primară de la nivelul exploatației/fermei proprii, dar și de la alți producători locali;

- materiile prime din care se prepară alimentele trebuie să provină numai din unități autorizate/inregistrate sanitar-veterinar și pentru siguranța alimentelor;

- în ceea ce privește proporția produselor primare și a altor materii prime/ alimente, acestea trebuie să provină predominant din gospodăria proprie sau de la producători locali.

În cadrul Punctelor gastronomice locale, indiferent de proveniența alimentelor – gospodărie proprie sau alți producători locali, trebuie să fie respectate anumite reguli de igienă și siguranța alimentelor în ceea ce privește proveniența și prepararea alimentelor, conform normelor legale în vigoare [7]:

Carnea utilizată pentru preparare în cadrul Punctelor Gastronomice Locale poate fi achiziționată din carmangerii, măcelării, magazine alimentare, unități de tranșare sau direct din abatoare, centre de sacrificare, puncte de tăiere la nivelul fermelor, sau poate să provină de la animalele crescute în exploatația/ferma proprie în condițiile sacrificării acestora în cadrul abatoarelor, centrelor de sacrificare sau punctelor de tăiere autorizate.

Carnea de suine și de ovine obținută din sacrificarea animalelor pentru consum propriu poate fi utilizată la obținerea preparatelor culinare care sunt servite în hrana turiștilor în următoarele condiții:

- animalele au fost crescute numai în exploatația proprie;
- animalele sunt identificate și înregistrate conform legislației în vigoare;
- exploatația proprie deține cod de exploatație;
- medicul veterinar oficial a efectuat examenul animalului viu, înainte de tăiere, precum și al cărnii și al organelor, după tăiere, iar rezultatul acestor examinări este corespunzător;
- medicul veterinar oficial înregistrează aceste examene într-un registru special, menținut de către proprietar la nivelul punctului gastronomic.

De asemenea, poate fi utilizată la prepararea alimentelor care sunt servite în hrana turiștilor și carnea provenită de la păsări și lagomorfe crescute și sacrificate în exploatația proprie [7,9].

Carnea de pasăre sau iepure poate să provină din sacrificarea acestora la nivelul fermei/exploatației în conformitate cu prevederile Regulamentului (CE) nr. 853/2004 privind condițiile specifice aplicabile alimentelor de origine animală.

Peștele trebuie să provină de la pescarii înregistrați sanitar-veterinar și pentru siguranța alimentelor, din centre de colectare, puncte de debarcare a peștelui. În stare proaspătă se poate procura și din păstrăvării și bazine/fermele piscicole locale (interioare sau exterioare), păstrându-se în stare refrigerată sau congelată, cu etichetare specifică;

Vânatul trebuie să provină de la un centru de colectare a vânatului;

Laptele poate să provină de la animalele proprietarului PGL, de la producători locali, de la fermele de animale producătoare de lapte, inclusiv stâne.

Condiția este ca animalele să se afle sub control sanitar veterinar, iar laptele să fie atestat microbiologic și calitativ prin buletine de analiză periodice. *Produsele lactate* pot fi obținute în Punctele gastronomice locale, pot proveni de la alți producători locali înregistrați sau din centrele de prelucrare a laptelui, independente sau integrate în fermă;

Ouăle pot proveni din gospodăria proprie, dar pot fi achiziționate și de la alte gospodării din zonă, din centre de colectare sau din ferme de găini ouătoare înregistrate sanitar veterinar și pentru siguranța alimentelor;

Mierea poate proveni direct de la stupina proprie, de la alți proprietari de familii de albine din zonă sau din centre pentru colectarea sau extracția mierii.

Legumele și fructele se recomandă să provină din gospodăria proprie, dar pot fi achiziționate și de la alte gospodării din zonă, servite în stare proaspătă sau folosite la prepararea conservelor și dulcețurilor specifice zonei;

Fructele de pădure, ciupercile pot să provină din gospodăria proprie, de la alți producători din zonă sau din centre de colectare.

Băuturile alcoolice și nealcoolice se recomandă să fie preparate în gospodăria proprie, dar pot fi achiziționate de la producători sau comercianți autorizați sanitar veterinar și pentru siguranța alimentelor, cu precizarea că este de preferat să fie specifice zonei.

Evoluția și promovarea Punctelor Gastronomice Locale

Primele Puncte Gastronomice Locale au fost înființate în România în anul 2018. Se observă o creștere semnificativă a acestor unități de alimentație începând cu anul 2019, care aproape s-a dublat în anul 2021, în condițiile unei piețe a unităților de alimentație publică în scădere și pe fondul generat de o de reticență în dezvoltarea de noi afaceri în domeniul alimentar în contextul Pandemiei COVID-19, în care și acest domeniu a fost afectat. Începând cu anul 2023, aceste afaceri cresc substanțial.

Tabelul 2. Evoluția Numărului de Puncte Gastronomice Locale în perioada 2018 – 31.10.2024

An	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Oct. 2024	TOTAL	%
Nr. PGL la nivel național	6	39	52	77	58	90	140	462	100%
Nr. PGL situate în zona montană conform delimitării extinse din Ordinul comun 97/1332 din 2019 – 948 localități	4	25	33	67	44	74	97	344	74,45%

Sursa: Agenția Națională a Zonei Montane

La sfârșitul lunii octombrie 2024, în România existau un număr de 462 PGL-uri, dintre care, 344, adică 74,45% din total, se aflau în zona montană. Acestea vin să completeze într-un mod armonios, oferta turistică deja existentă în zonele rurale, respectiv în arealul montan.

Există un interes crescut pentru înființarea unor astfel de unități de alimentație, care vin să valorifice într-un mod eficient, produsele agroalimentare din gospodărie, prin intermediul lanțului scurt alimentar: „de la fermă la furculiță”.

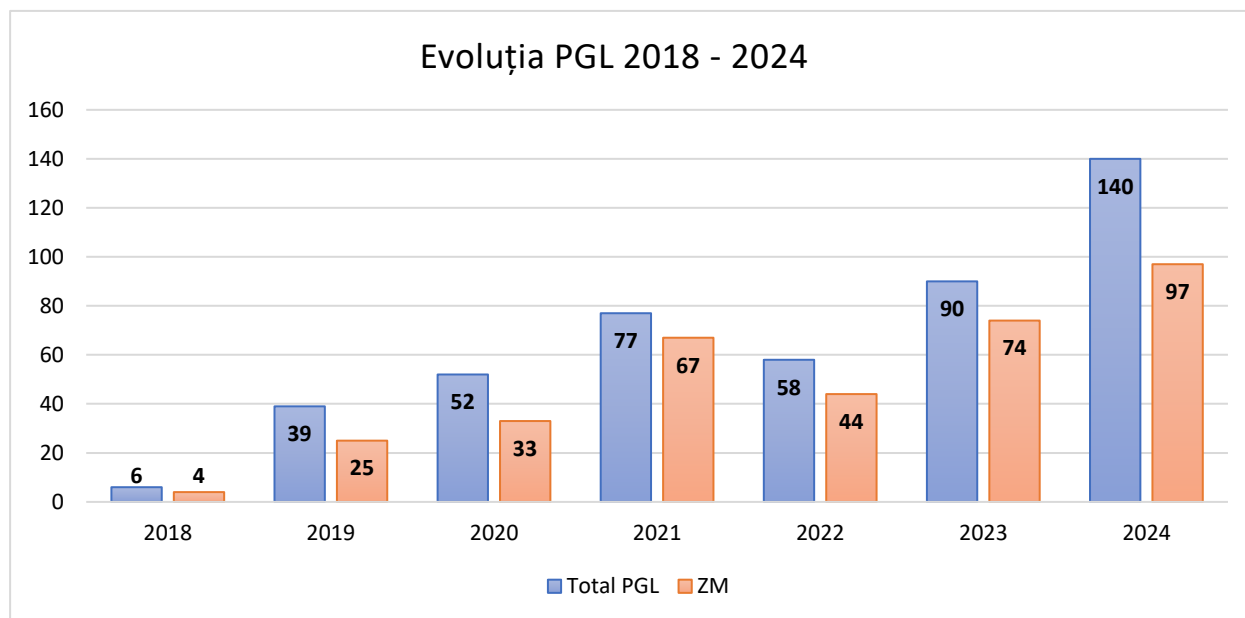

Fig. 2. Evoluția numărului de Puncte Gastronomice Locale în perioada 2018 – 2024

Sursa: Agenția Națională a Zonei Montane

Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, prin Agenția Națională a Zonei Montane, întocmește și gestionează Registrul Punctelor Gastronomice Locale pe baza datelor din lista publică ce se poate consulta/accesa de pe site-ul Direcțiilor Naționale Sanitare Veterinare și pentru Siguranța Alimentelor județene din întreaga țară. De asemenea, asigură realizarea, completarea și monitorizarea datelor specifice în cadrul unui web-site care cuprinde și o hartă a Punctelor Gastronomice Locale din România: www.infopgl.ro. Pagina web dedicată, nu este doar o simplă platformă de informare, ci un ghid complet pentru cei care doresc să descopere gastronomia locală. Se adresează atât celor care vor să își deschidă o afacere în domeniu, celor care vor să urmeze un curs de formare pentru PGL, precum și turiștilor sau iubitorilor de produse/rețete tradiționale.

Se observă faptul că, la finele lunii octombrie 2024, Punctele Gastronomice Locale erau concentrate în primul rând în zonele rurale din județele cu potențial turistic, în special în regiunile montane și în Delta Dunării. Pe primul loc, după numărul de PGL-uri, se află județul Brașov cu 102 unități, urmat la mare distanță de județele Tulcea (54 unități) și Sibiu (31 unități). La capătul opus, cu câte 1 unitate, sunt județele Bacău, Galați, Olt, Teleorman, iar cu câte 2 unități, Bihor, Botoșani, Brăila, Dâmbovița, Giurgiu, Vaslui.

Încă de la apariția acestora, PGL-urile din zona montană au reprezentat un procent însemnat din totalul existent: 66,66% în anul 2018, 64,10% în anul 2019, 63,46 în anul 2020, 87,01 în anul 2021, 75,86 în anul 2022, 82,22 în anul 2023 și 69,28 la finele lunii octombrie 2024. În zonele rurale montane se găsesc 74,45% din totalul PGL-urilor existente la această dată în România.

Tabelul 3. Situația Punctelor Gastronomice Locale pe ani și pe județe

Nr. crt	Județ	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Total
1	Alba	0	2	3	3	7	10	5	30
2	Arad	0	1	0	0	3	1	0	5
3	Argeș	0	0	0	3	1	4	4	12
4	Bacău	0	0	0	0	0	0	1	1
5	Bihor	0	0	1	0	0	1	0	2
6	Bistrița-Năsăud	0	1	0	2	2	8	10	23
7	Botoșani	0	0	0	0	1	0	1	2
8	Brașov	1	6	21	40	5	14	15	102
9	Brăila	0	0	0	0	1	0	1	2
10	Buzău	0	0	1	0	4	1	2	8
11	Caraș-Severin	0	0	0	0	3	2	3	8
12	Cluj-Napoca	0	0	3	0	1	6	7	17
13	Constanța	0	0	0	0	1	1	8	10
14	Covasna	1	0	0	0	0	3	0	4
15	Dâmbovița	0	0	1	0	0	0	1	2
16	Galați	0	1	0	0	0	0	0	1
17	Giurgiu	0	0	0	0	0	0	2	2
18	Gorj	0	1	2	2	1	2	4	12
19	Harghita	0	1	1	1	0	5	6	14
20	Hunedoara	0	1	0	5	5	4	12	27
21	Maramureș	1	7	0	1	3	2	2	16
22	Mehedinți	0	0	0	0	1	0	2	3
23	Mureș	0	0	0	1	0	1	1	3
24	Neamț	0	1	1	0	1	4	0	7
25	Olt	0	0	0	0	0	1	0	1
26	Prahova	0	0	0	1	3	1	10	15
27	Sălaj	0	0	0	1	0	1	1	3
28	Satu-Mare	0	0	0	1	1	2	1	5
29	Sibiu	1	4	3	5	6	4	8	31
30	Suceava	0	1	4	3	1	4	7	20
31	Teleorman	0	0	0	0	0	0	1	1
32	Timiș	0	0	1	0	1	0	3	5
33	Tulcea	2	11	9	6	5	8	13	54
34	Vâlcea	0	1	1	1	0	0	4	7
35	Vaslui	0	0	0	1	0	0	1	2
36	Vrancea	0	0	0	0	1	0	4	5
	Total pe ani	6	39	52	77	58	90	140	462

Sursa: Agenția Națională a Zonei Montane

Harta localităților și a PGL-urilor din România ale căror administratori și-au dat acordul pentru a le fi publicate datele, se găsește pe pagina web: <https://infopgl.ro/en/>:

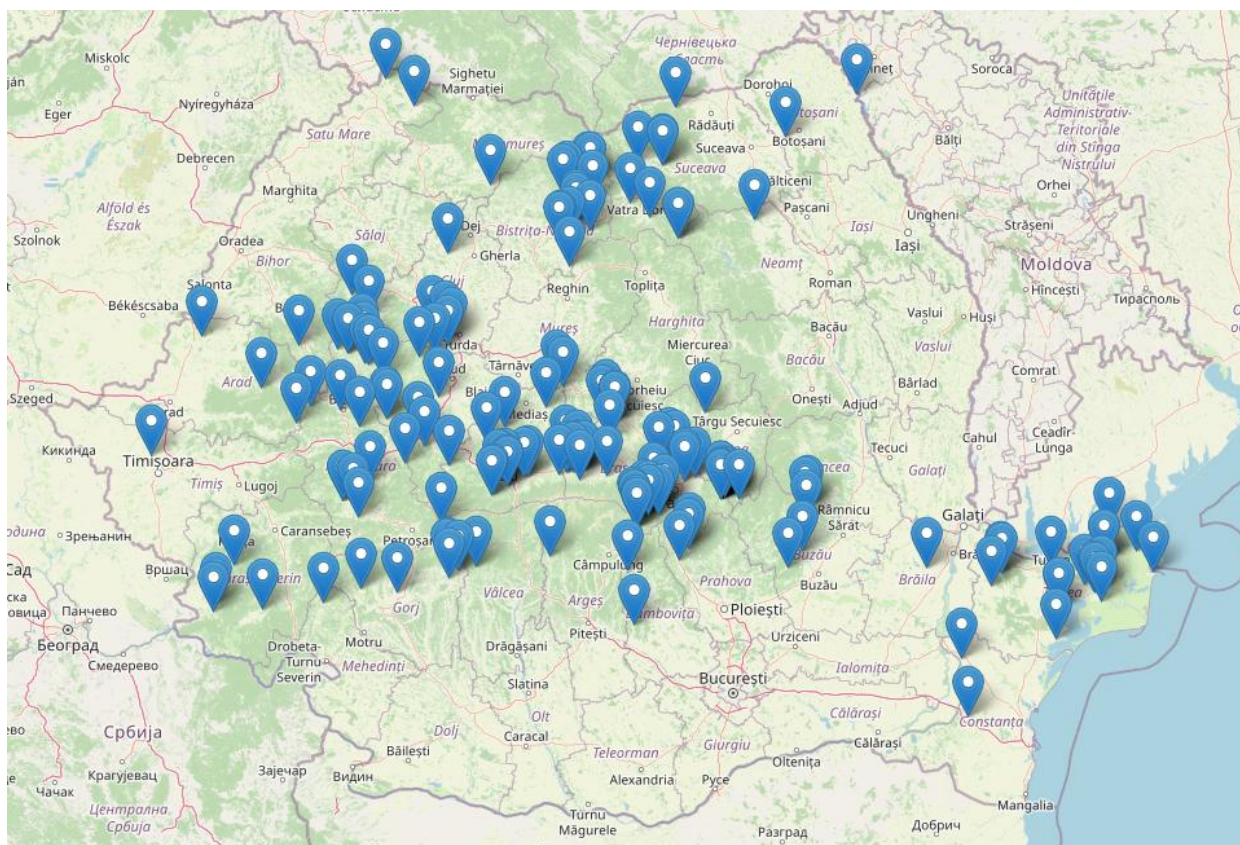

Fig. 3. Harta privind locațiile Punctelor Gastronomice Locale din România

Sursa: <https://infopgl.ro/en/>

Concluzii

Punctele Gastronomice Locale contribuie semnificativ la dezvoltarea economică prin valorificarea resurselor locale. Produsele agricole locale pot fi întrebuințate cu succes la prepararea meniurilor, astfel valoarea adăugată rămâne în comunitatea locală, ceea ce poate duce la creșterea numărului de turiști în zonă, stimularea producției agricole și încurajarea practicilor agricole tradiționale. Acest aspect este important pentru susținerea micilor fermieri și a producătorilor locali. Totodată, se creează noi locuri de muncă la nivel local, contribuind la reducerea șomajului în mediul rural. Prin înființarea PGL-urilor, economia rurală se diversifică, oferind alternative viabile la activitățile economice tradiționale, precum ar fi agricultura și creșterea animalelor.

De asemenea, se generează noi investiții în infrastructura locală: facilități turistice, servicii publice necesare pentru susținerea/creșterea numărului de vizitatori, etc., care sporesc reziliența comunităților rurale și contribuie la creșterea veniturilor locale. În ceea ce privește protecția mediului, PGL-urile pot contribui la reducerea amprente de carbon cauzată de transportul produselor pe distanțe mari prin consumul de produse organice a căror origine este trasabilă, la reducerea risipei alimentare, a consumului de energie cauzat de refrigerarea produselor pentru perioade lungi, reducerea cantității de ambalaje și implicit de deșeuri rezultate, precum și la stimularea consumului de produse locale. Prin oferirea de preparate tradiționale, contribuie la păstrarea și transmiterea rețetelor și obiceiurilor culinare autentice de la o generație la alta. Turiștii au ocazia să învețe despre tradițiile și obiceiurile locale, iar localnicii își pot împărtăși moștenirea culturală cu un public mai larg. Turismul culinar contribuie la creșterea cererii pentru produse locale, precum brânzeturile, preparatele din carne și băuturile tradiționale.

Astfel, generațiile tinere vor avea șansa să aprecieze importanța obiceiurilor gastronomice tradiționale specifice unei anumite zone. Prospețimea alimentelor consumate, înseamnă cantitate optimă de nutrienți și antioxidanți, datorită faptului că sunt recoltate chiar înainte de a fi consumate. Acestea sunt astfel mai gustoase și mai sănătoase, deoarece sunt cultivate într-un mediu curat și cresc fără aport de îngrășăminte chimice și pesticide, iar recoltarea se realizează doar atunci când sunt bune de consum. De asemenea, un rol important îl au produsele atestate pe scheme de calitate „produs montan”, „produs tradițional”, „produs ecologic”, etc. – a căror autenticitate și trasabilitate sunt verificate, contribuind astfel la autenticitatea experiențelor culinare și la dezvoltarea mediului rural într-o manieră sustenabilă.

Bibliografie

1. Ungureanu, D. Țaran Baciu Georgescu Veronica – Examples of good practices regarding increasing the value of agricultural products from the mountainous area of Romania: Registration on the “Mountain Product” quality scheme & the family-type public food establishments „Local Gastronomic Points”– Poster prezentat în cadrul celei de-a XIII-a Convenții Europene a zonelor de munte – Euromontana, 15 – 18 octombrie 2024, Puigcerdà – Catalonia, Spania.
2. Ungureanu, D. Țaran-Baciu-Georgescu Veronica – Noi elemente de atracție în turismul gastronomic național: Punctele Gastronomice Locale – în *Lucrări Științifice, Seria Agronomie*, Vol. 66, Nr. 2 pag. 179-185 – Universitatea de Științele Vieții „Ion Ionescu de la Brad”, https://www.uaiasi.ro/revagris/volum/Volum-66-2_2023.pdf.
3. Ungureanu, D., Țaran-Baciu-Georgescu Veronica – Educația continuă, în sprijinul dezvoltării comunităților rurale. Cursurile adresate persoanelor care deserve Punctele Gastronomice Locale – exemple de bune practici pentru dobândirea competențelor necesare punerii în valoare a resurselor locale și promovarea lanțului scurt alimentar. În volumul „Securitatea umană și socială în statul democratic” – Universitatea de Stat din Moldova, Republica Moldova, septembrie 2023, pag. 441-450, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/441-450.pdf.
4. Legea Înființării și Funcționării Punctelor Gastronomice Locale, Nr. 412 din 18 decembrie 2023, <https://lege5.ro/Gratuit/ge2dmrtgy3di/legea-nr-412-2023-pentru-infiintarea-si-functionarea-punctelor-gastronomice-locale>;
5. Legea Nr. 227/2015 privind Codul fiscal, https://static.anaf.ro/static/10/Anaf/legislatie/L_227_2015.htm
6. Ordinul nr. 233 din 07.06.2024 al ministrului agriculturii și dezvoltării rurale, privind stabilirea normei anuale de venit pentru punctul gastronomic local, precum și a coeficienților de corecție ai acesteia, pentru anul 2024, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/283975>;
7. Ordinul Președintelui ANSVSA nr.111/2008, privind aprobarea Normei sanitare veterinare și pentru siguranța alimentelor privind procedura de înregistrare sanitară veterinară și pentru siguranța alimentelor a activităților de obținere și de vânzare directă și/sau cu amănuntul a produselor alimentare de origine animală sau nonanimală, precum și a activităților de producție, procesare, depozitare, transport și comercializare a produselor alimentare de origine nonanimală, cu modificările și completările ulterioare, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/111100>;
8. Ordinul Președintelui ANSVSA nr.106/2019 pentru modificarea și completarea Normei sanitare veterinare și pentru siguranța alimentelor privind procedura de înregistrare sanitară veterinară și pentru siguranța alimentelor a activităților de obținere și de vânzare directă și/sau cu amănuntul a produselor alimentare de origine animală sau nonanimală, precum și a activităților de producție, procesare, depozitare, transport și comercializare a produselor alimentare de origine nonanimală, aprobată prin Ordinul președintelui Autorității Naționale Sanitare Veterinare și pentru Siguranța Alimentelor nr. 111/2008 <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/218317>,
9. Programul de formare profesională destinat persoanelor care deserve Puncte Gastronomice Locale – suport de curs – Agenția Națională a Zonei Montane – 2024.

Euroregiunea „Siret-Prut-Nistru”

ISSN 2971-8740
ISSN-L 2971-8740